ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1

MARDI
1er OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.062 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.062

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

(ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

—×—

Հոկտեմբերը՝ Թարգմանչաց Տօնին խորհրդաւոր օծումն եւ ներշնչումովը լեցուն, Հայ Մշակոյթի պանծացման ամիսն է: Հայ մարդուն սիրտը, հոգին եւ միտքը կը նորոգուին ու կը բացուին դէպի հայ գիրն ու հայ գրականութիւնը: Վերանուտ մը, գրական վերամուտ մը հայ իրականութենէն ներս որ Սփիւռքի յատուկ եւ դժուարին պայմաններուն մէջ, հրատարակութիւններուն գրական մրցանակներու փոխարէն, կը թարգմանուի, կ'արտայայտուի ի մասնաւորի մշակութային զանազան ձեռնարկներով:

Այս իմաստով, 1985 Հոկտեմբերը յատկանշական է, քանի Մարսէյլի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ Մշակոյթի Տան, Հոկտեմբեր 2-ին, կը բացուի բացառիկ ցուցահանդէս մը, գիտական տարողութեամբ՝ «ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ» ընդհանուր խորագրին տակ:

Նշանագիր, գիր, ձեռագիր, գիրք որոնք պիտի վկայեն հայ մտքին զարգացումը եւ հայ մշակոյթին հարստութիւնը ուրարտական, արամէական շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը:

Մեսրոպ Մաշտոց ստեղծեց գիրը: Թարգմանիչները գիրը վերածեցին մագաղաթ - հայ ձեռագիրներու, սրբազան մատեանները որոնք Երեւանի Մատենադարանէն, Սուրբ Ղազարի ձեռագրատունէն, Վիէննայի եւ Երուսաղէմի կեդրոններէն մինչեւ Փարիզ, Օքսֆորտ եւ Միացեալ - Նահանգները ազգային գրադարաններուն մէջ կը մնան իբրեւ քաղաքակիրթ ազգի մը անցեալի յուշարձանները:

Մեսրոպ Մաշտոց ստեղծեց գիրը: Թարգմանիչները գիրը վերածեցին գիրքերու, որոնց մէջ կը ցոլան դարերը: Դէպքերն ու դէմքերը կը տողանցեն: Կ'ապրին ազգ. պատմութեան պանծալի դրուագները՝ փառքով եւ արիւնով գրուած:

Հայ գիրն ու գիրքը եղան հայ ժողովուրդի միտքը, սիրտը եւ բազուկը: Ցախի պատեցին մթագնած, խաւարած հորիզոնները, արթնցուցին մտալլկուած եւ հոգելլկուած ամբոխները, զինեցին ձեռնթափ բազմութիւնները: Վեր առին եւ փրկեցին պատիւը Հայուն:

Հայ գիրքը մտերիմ եւ հարազատ տարրն է հայ ժողովուրդի կեանքին: Հայ գիրքին ճառագայթող արժէքներն ու ճըշմարտութիւնները կը բնորոշեն Հայուն ոգին, նկարագիրը, առաքելութիւնը:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ծրագրած, յղացած, պատրաստած, իրագործած եւ ներկայացուցած աշխատանքը օգտաշատ եւ օրինակելի է: Մեր ժողովուրդը, իր լայն խաւերով եւ կենդանի հետաքրքրութեամբ, պէտք է ողջունէ եւ գնահատէ այս ձեռնարկը: Մեր ժողովուրդը իր ներկայութեամբ պէտք է արժեցնէ կատարուած բացառիկ ճիգերն ու զոհողութիւնները:

Այս ցուցահանդէսով Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը կ'արդարացնէ իր առաքելութիւնը՝ ԾԱՌԱՅԵԼ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ:

Կ. Յ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆՈՐ - ՔԱԼԵՏՈՆԻԱ

Ո՞Վ ՅԱՂԹԵՑ՝ ԲՈԼՈՐԸ...

ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ ԳՈՀ Է

Նախ պէտք է ընդունիլ կարեւորագոյն երեւոյթը: Ընտրութիւններ տեղի ունեցան, հանդարտութեան մէջ եւ ժողովուրդին 80 առ հարիւրին մասնակցութեամբ: Ոչ մէկ միջադէպ, շրջանի մը մէջ, ուր դեռ քանի մը ամիս առաջ, կարելի չէր երեւակայել թէ կարելի կ'ըլլայ նման պայմաններու մէջ, կանոնաւոր ընտրութիւններ կատարել: Երկու կողմերն ալ գոհ են: Ծիշդ է, որ ամէն ընտրութենէ ետք, խորաքանչիւրը կը յաջողի արդիւնքը այնպէս ներկայացնել, որ պարտուածը՝ միւսը կ'ըլլայ, բայց այս անգամ, մեկնութեան ալ պէտք չկայ, քանի որ պատկերը յստակ է: Զորսի վրայ երեք շրջաններուն մէջ, կը յաղթեն անկախապաշտները, այսինքն Թիպաուի Ֆ - Էլ - Էն - ՔԱ - ԷՍ-ը, բայց ժողովին մէջ մեծամասնութիւնը հականկախապաշտներուն ձեռքն է, քանի որ Նումէա, ուր կը յաղթեն, արդէն իսկ 17 աթոռ կը շնորհէ իրենց: Ընդհ. պատկերը ժողովին սա է.- Էն - Փէ - Սէ - Էռ-ը 25 աթոռ ունի եւ Լը Փէն 3, Էլ - ՔԱ - ԷՍ 1, ինչ որ 29 աթոռ կը նշանակէ ընդդէմ անկախապաշտներուն 17 աթոռներուն: Ուրեմն, երեք շրջաններու մէջ, կացութեան տէրն ու տիրականը Քանաքներն են, որոնք ձայնի եւ աթոռի գետնին վրայ փոքրամասնութեան մէջ կը մնան: Ամէն պարագայի մէջ, եթէ յաջողութեան եւ յաղթանակի խօսքեր կան, կայ նաեւ յստակ բան մը՝ որ չափաւորները պարտուեցան եւ բաւական դժուար կը դառնայ ծայրայեղներու տիպլոկը, այս պայմաններու մէջ: Առ այժմ, բաւական անել կացութիւն մը ստեղծուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նոր վարչապետն է՝ Նիկոլայի Ռիժկով, 56 տարեկան, ճարտարագէտ, որ կը փոխարինէ Տիխոնովը 80 տարեկան: Այս նշանակումով, Կորպաչով աւելի ձեռնհասութիւնը ընտրած է քան կուսակցական ծառայութիւնները. լաւ մատակարարի համբաւ ունի, Ուրալի մէջ, երկար ատեն զբաղած է ճարտարարուեստական շրջաններով: Տիխոնովի մեկնումով, ձեւով մը կը փակուի Բրեժնեւի դարաշրջանը:

ՌՈՔԱՐ լուրջ յառաջդիմութիւն մը արձանագրեց կուսակցութեան շրջանային ժողովներուն մէջ, ուր իր բանաձեւը ձայներու 30 առ հարիւրը ապահովեց: Հողագործութեան նախկին նախարարը ինք իսկ խոստովանեցաւ թէ երբեք նման յառաջդիմութիւն չէր ակնկալեր: Ոմանք այս երեւոյթը կը բացատրեն պատկերալից սա ձեւով.- Ռոքար ապահով արժէք մըն է եւ նման ոսկիին, որու սակը կը բարձրանայ, երբ տոլարը կ'իյնայ, Ռոքարի սակն ալ կը բարձրանայ, երբ ընկերվարական կուսակցութեան սակը անկում կ'արձանագրէ:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, ինչպէս կը պահանջէ նուազագոյն պատշաճութիւնը, արգիլեց որեւէ ցոյց Կորպաչովի դէմ, Փարիզ իր այցելութեան ընթացքին: Զանազան ցոյցեր տեղի կ'ունենան ուրեմն, նախքան խորհրդային թիւ մէկին ժամանումը: Ասոնք կազմակերպուած են Հըր-

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԸ

ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵՑ ԿԱՍԹՈՆ ՏԸՖԷՌ

ՆԵՐԿԱՅ ԷԻՆ Ե. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ ԵՒ Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 28-ը յիշատակելի օր մըն էր ոչ միայն Մարսէյլի հայ գաղութին այլ մանաւա՛նդ հայ երաժշտութեան տարեգրութեան մէջ: Արդարեւ, ժամը 19-ին Ծրագրի նախարար եւ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Կասթոն Տըֆէռ պաշտօնական բացումը կը կատարէր Արամ Խաչատրեանի կիսանդրիին, որ կը զետեղուէր Մարսէյլի Երաժշտանոցը: Այս առթիւ յաջորդաբար խօսք կ'առնէին՝ «Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի» նախագահ հիմնադիր՝ Արշամ Պալայեան, Հայաստանի «Կոմպոզիտորներու Միութեան» նախագահ Է. Միրզոյեան եւ Կասթոն Տըֆէռ, որ կը շեշտէր թէ Հայերը, թէեւ ցրուած աշխարհի ամէն կողմը ցեղասպանութեան հետեւանքով, միշտ իրենց տունն են ուր որ ալ ըլլան եւ գնահատուած, - սիրուած տեղացիներէն: Հոս յիշենք թէ այս կիսանդրին գործն է Հայաստանի քանդակագործ՝ Լեւոն Թոքմաճեանի: Կիրակի օր, Մեռիտիոնալ եւ մանաւանդ Լը Փրովանսալ կ'արձագանգէին այս արարողութեան, հրատարակելով նաեւ կիսանդրիին նկարը:

Ապա Մարսէյլի օփերային մէջ, տեղի կ'ունենար նուագահանդէս մը, որպէս մեծարանք՝ Առնօ Բաբաջանեանի: Յայտագիրը կը սկսէր Ա. Խաչատրեանի Սպարտակուսէն հատուածներով շարունակուելու համար Առնօ Բաբաջանեանի գործերով: Այս երեկոյթին որպէս մեկնարկու իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին Անն - Մարի Կիրարտելլի (դաշնակ), Ժան Տէր - Մերկէրեան (ջութակ), Հելէն Սեզարօ (դաշնակ) եւ Երաժշտանոցին տնօրէնը՝ Փիէր Պարպիզէ: Անկասկած, նախաձեռնողները մեծ աշխատանք եւ ճիգ թափած էին այս երեկոյթին համար, որ սակայն, չենք կրնար չխոստովանիլ, թէ որոշ յուսախաբութիւն պատճառեց երաժշտասէր հասարակութեան մը, գլխաւորաբար մեկնարկութեանց իր անհաւասար մակարդակով: Յաջող մասը ապահովեցին Ժան Տէր - Մերկէրեան եւ իրեն ընկերացողը՝ Հելէն Սեզարօ: Յիշենք որ, Է. Միրզոյեանին կ'ընկերանար երաժշտագէտ Ալեքսանդր Յարութիւնեան, որ մասնաւորաբար ծափահարուեցաւ, երբ նուագուեցաւ յայտագրին վերջին կտորը՝ Առնօ Բաբաջանեանի եւ իր՝ «Երկու դաշնակի ռափսոտին»:

Նուագահանդէսէն ետք, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ Արծրունի Զըրպաշեան սրահը, որու ընթացքին եղան ելոյթներ եւ ոսկեայ երեք մետալներու յանձնում «Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին» կողմէ: Այս բոլորին մասին՝ մանրամասնութիւնները առանձին թղթակցութեամբ:

Ա. Մ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀ՝ ՍԻՄՈՆԸ ՍԻՆԵՈՒԷԻ

—×—

Երկուշաբթի առաւօտ, ժամը 10.20-ին, ձայնասփիւռը յատուկ հաղորդումով կը յայտնէր մեծատաղանդ դերասանուհի՝ Սիմոնն Սինեոռէի մահը, 64 տարեկանին, խլիրդի հետեւանքով:

Վերջին տարիներուն, դերասանուհիին կողքին ծնած էր՝ դրագիտուհի մը:

եաններու եւ Մարդկային Իրաւանց Պաշտպաններու կողմէ:

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ մէջ, 91 տարեկանին մեռած է Անտրէ Քերթէշ դարուս մեծագոյն լուսանկարիչներէն մին: Հունգարացի, Ամերիկա հաստատուած 1936-ին, Քերթէշ արդի լուսանկարչութեան հիմնադիրն իսկ կը նկատուի:

ՏՐԻՊՈԼԻՍ (Լիբանան) արիւնաքամ է այլեւս եւ կը կարծուի որ Սուրիոյ սպասածն ալ այդ է, տէրն ու տիրական դառնալու համար: Զարդ եւ ամբակոծութիւն աւեր գործած են արդէն եւ մեռեալներու թիւը աւելի քան 3 - 4 հարիւր է: Սուրիամիտները վճռած են, հոս ալ, հաշիւը մաքրել Արաֆաթի կողմնակիցներուն:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ շրջանը, Քիւրտերու հետ նոր բախում տեղի ունեցած է եւ Թուրք զինուորները թակարդ մը ինկած են: 5

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24 - 26)

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Հայաստան այցելած է Հնդկաստանի Մոսկուայի դեսպան Սայիտ Նուրուլ Հասան, ծանօթանալու համար Հայաստանի կեանքին, նուաճումներուն, անոր պատմական եւ մշակութային յուշարձաններուն, տեսարժան վայրերուն: Հնդիկ դեսպանը փիլիսոփայութեան տոքթէօր է, Խորհ. Միութեան ակադեմիայի եւ միջազգային կարգ մը գիտական ընկերութիւններու արտասահմանեան անդամ, ինչպէս նաեւ ընդհանուր պատմութեան հարցերու գծով ԻՒՆԵՍՔՕՅԻ խորհրդական: Դեսպանը այցելած է Բիւրական եւ ընդունուած Հայաստանի ակադեմիայի նախագահ՝ Վիկտոր Համբարձումեանի կողմէ: Հիւրը այցելած է նաեւ Արտաքին նախարարութիւն, Գերագոյն Խորհուրդ, Երեւանի քաղաքապետարան եւ Նախարարաց Խորհուրդ, ընդունուելով ղեկավար դէմքերու կողմէ: Հիւրը՝ Մատենադարանին մէջ, դիտած է հին ձեռագիրներ եւ ծանօթացած հայ եւ հնդիկ ժողովուրդներու տնտեսական եւ մշակութային կապերու զարգացման պատմութեան:

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԱՐԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Եթէ, գործ ճախողեցնելու համար աշկերտը վարպետ չներկայանար. եթէ, վարժապետը, ծոքէն կամ կովարածը հաւատարիմ մնային միմիայն իրենց գիրքերուն, ձիերուն ու կովերուն եւ ճակատագիր որոշելու վճիռներ չարձակէին. եթէ, ամէն մարդ խօսէր միայն իր լեզուով՝ փոխանակ նոր սորված լեզուով իրողութիւնները խեղաթիւրելու սխալը գործելու. եթէ, կ'ըսենք, ամէն ոք մնար իր մասնագիտութեան սահմանին մէջ միայն անկասկած շատ աւելի ներդաշնակ պիտի ընթանային հանրային գործերը, պիտի ապահովուէր աւելի խաղաղ ու անդորր կեանք եւ սիրոյ նմանող կայ մըն ալ պիտի հաստատուէր անհատէ անհատ, երկրէ երկիր։

Ամէն անգամ, որ գիրք մը կարդամ այսպիսի կամ քիչ մը տարբեր մտածումներ կը ներկայանան մտքիս։ Այս խորհրդածութիւններն ալ արդիւնք են նոր լոյս տեսած Արլէն Փափազեանի «Պարապ էջեր» հատորի ընթերցումին։

Կնոջ մը, նոր տարուան առթիւ, իր ամուսնոյն ըրած նուէրին պէս, Արլէնի կնոջ նուէրն է իր ամուսնոյն՝ յետ մահու։ Խօսքի ու մտքի յուշամատեան։ Ցուչարձան՝ հեռացած սիրելիին։

«Պարապ էջեր», որ խորագիրն է լուրջ յօդուածի մը, իր անունը տուած է գիրքին։ Ճորքին մէջ, այս վերնագիրը երգիծանք մըն է կամ պարզապէս հեգնանք՝ տիրող մտայնութեանց դէմ, քանի «Պարապ էջեր» յօդուածը եւ գիրքը ամբողջութեամբ պարապ չեն, այլ՝ ա՛յնքան լեցուն որ կրնան բաւարարել իւրաքանչիւր յաճախորդ, իւրաքանչիւր ընթերցող։

Հարց է, սակայն, թէ ո՞ւր կը կայանայ պարապութիւնը եւ ուրկէ՞ կը լեցուի այդ պարապութիւնը։

Իբրեւ հանրութեան մաս կազմող էակ, կ'այցելէս բարեկամի, ներկայ կը գտնուիս միութենական ժողովներու, հաւաքոյթներու, հանդէսներու. կը նշմարես սխալներ։ Մտիկ կ'ընես՝ կը լսես հրջուած խօսքեր, մտքեր խառնող, հայ կեանքը տագնապի ենթարկող անհարազատ ու անտաշ մտածումներ։ Իբրեւ լըրջախոհ մէկը, չես հանդուրժեր. կը գրես, որ ուշադրութիւն հրաւիրես գործուած սխալին։ Մտիկ չեն ըներ. կարեւորութիւն իսկ չեն տար հրատարակուած տրամաբանութեան։ Գրուածը վերածուած է ճերմակ, Պարապ էջի։

«Յառաջ»ի մէջ հրատարակուած յօդուածներու հաւաքածոն է Պարապ էջերը։ Ժամանակին հետեւած էի անոնց։ Կը սիրէի Արլէն Փափազեանի ոճի եւ լեզուի գեղեցկութիւնը. կլոռուկ խօսքերը, նիւթերուն մօտենալու եւ զանոնք ներկայացնելու գրական ճաշակը։ Բայց Արլէն ո՛չ գրագէտ էր՝ գրականութեան ըմբռնումով, ո՛չ ալ լրագրող ամբողջական տարողութեամբ այն արհեստաւորներու պէս, որոնք ամէն օր սինակ պէտք է լեցնեն պաշտօնի պարտականութիւն կատարեն եւ ներկայանան դրամարկղ։ Կը գրէր հազուադէպօրէն, երբ ի'րապէս ըսելիք ունենար եւ ըսելիքը կ'ըսէր համոզիչ ձեւով։

×

Այս հատորի առընչութեամբ է, որ դիտումնաւոր կերպով ես չեշտեցի սեփական մասնագիտութեամբ, լաւագոյնս ընկերութեան ծառայելու անհրաժեշտութիւնը։

Արլէն Փափազեան չարժանկարի մասնագէտ էր եւ մնաց իր արուեստի սահմաններուն մէջ իբրեւ անաչառ եւ աննահանջ մասնագէտ, ջանալով իր գիտելիքները ներմուծել հայրենակիցներուն եւ քննադատական վերլուծումներով հայրենիքի արուեստագէտները մօտեցնել եւրոպական թեքնիքին։

Դժբախտաբար մեր գաղութի ընտրելագոյն մարդերէն մին չեղաւ այդ արուեստը։ Եթէ, իբրեւ թատրոնի եւ սինեմայի դերասան մեծ արժանիքներ եղան, անունի տիրացած Ալիս Սափրիչ եւ Ռոզի Վարդ, բայց իբրեւ չարժանկարի թեքնիքի մասնագէտ, Աշոտ Մալաքեանէն (Անրի Վերնէօյ) եւ Արլէն Փափազեանէ զատ, չունեցանք այդ ասպարէզի ուրիշ ծանօթ դէմք (Ֆրանսայի մէջ)։ Եւ եթէ առաջինը մնաց բացառաբար Ֆրանսական շրջանակին կապուած մասնագէտ, Արլէն Փափազեան՝ գործելով հանդերձ հեռատեսիլի եւ չարժանկարի արուեստագէտ, ուժգնօրէն կապուած մնաց Հայու էութեան ու հայ կեանքին եւ պարբերական գրութիւններով փորձեց դիտելու, ըմբռնելու, գնահատելու ճաշակը տալ իր հայրենակիցներուն։

Գրքին 35 յօդուածներէն աւելի քան 11ի չարժանկարի նուիրուած ըլլալը, կարկառուն փաստն է անոր։

Ֆրանսացի գիտնական Մառէնի դիտանի ծնունդին ու զարգացման համառօտ պատմութիւնն ընելէ ետք, կը քննէ, անոր յետագային իսկական արուեստի վերածման պարագաները, համրի ու խօսունի միջեւ տեղի ունեցած պայքարը, արուեստը առեւտուրի վերածողներու չահագիտութիւնը, նոր հոսանքներու կազմութիւնն ու անոնց պայքարը հիներու դէմ թատրոնի եւ սինեմայի տարբերութիւնը եւ անոնց իւրաքանչիւրին անհրաժեշտ նիւթերու սահմանն ու կարելիութիւնները, թեքնիքի կատարելագործումը։

Սակայն իբրեւ Հայ, իբրեւ նախանձախնդիր հայկական չարժանկարի զարգացման, երբ կը տեսնէ հայրենի բեմադիրներու նախաքայլերը, անոնց թեքնիքի թերութիւնները, իր բազմաթիւ «գրախօսականներով» կը քննադատէ պակասութիւնները, ուղղութիւն կուտայ։ Ո՛չ չարութիւն կայ, ոչ ալ արհամարհանք այդ նըկատումներուն մէջ, այլ միայն մասնագէտի ճշդում։

Բոլոր արհեստներն ու արուեստները ունեցած են իրենց փորձառական շրջանը։ Ահաւոր թերութիւններ ունէին 1930ի եւրոպական ժապաւէնները։ Աւելի ուշ՝ լոյսերու ու ձայներու ճախող կիրարկումները չէին գոհացներ բազմութիւնները։

Հայաստան, մէկ օրէն միւսը չէր կըրնար իւրացուցած ըլլալ չարժանկարի ամբողջական թեքնիքը, մինչ Արլէն Փափազեան կը փափաքէր որ հայրենիքի արտադրութիւններն ալ իրենց արժանի տեղը ունենան միջազգային բեմի վրայ եւ ցոյց կուտար սկարութիւնները։ «Հայկական հանճարը պատռեց երկրին սահմանները եւ իր փառքով ճառագայթեց աշխարհի չորս կողմերը, բազում այլ մարզերու մէջ։ Ցանկալի է որ, մեր ժապաւէններն ալ արժանանան նոյն փառքին»։

Քննարկելով հայկական ժապաւէններու որակը, ի տես բարեմիտներու խանդավառութեան, կը բացատրէ. «Արուեստը այն մարզն է, ուր ներելի չէ, ոչ ալ թոյլատրելի, աժան հայրենասիրական զգացումներէ տարուելով գովեստ շռայլել եւ մեր փափաքը իրականութեան տեղ առնելով բացագանչել. - «ՀԱՅԿԱԿԱՆ է, ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ է»։

Առաջին անյաջողութիւններէ ամչնալու պէտք չկայ. ո՛չ ալ խրտչելու՝ Արլէնի այդ ակնարկէն։ Քանի՜, քանի փորձեր կատարուեցան մոլարակներ ճամբորդել տալու եւ լուսին հասցնելու համար։

×

Ամէն անհատ ունի «երկու» մասնագիտութիւն։ Իր արհեստը եւ քաղաքացիական գիտակցութիւն։ Եթէ ոմանց քով գիտակցութիւնը մակերեսային տարազ մըն է, Արլէն Փափազեանի գիտակցութիւնը կը հասնի տրամաբանական լրջութեան։ Խելացի է, բայց մոլեռանդ։ Ընկերային հարցերու վերաբերող գրութիւններուն մէջ եթէ նոյնիսկ հանդիպինք վիճաբանելի կէտերու, չենք կըրկար ուրանալ իր լրջախոհութիւնը, ազգային զգացումներէ ծնունդ առնող, Հայու ապագայի կապուած խորհրդածութիւններն ու դատումները, որոնք աւելի զգացական են քան գիտական։

Հաւանաբար այդ զգայնութիւնն է, որ կ'արիւնէ իր սիրտը, խօսքը կը դառնայ թախծոտ ու տխուր երբ կը տեսնէ ժամանակի սահանքին հետ յիշատակի վերածուող դէմքեր, Հայու դէպի նահանջ դիմող ոգին, ցանկութիւններու ու հիւսուած երազներու փշրումը, օտար ընտանիքներու հողերուն գիրկը ինկած երիտասարդներու ոչ - հայաշունչ մթնոլորտը։

«Պարապ էջեր»ը լեցուած են նաեւ իրեն սիրելի՝ Անդրանիկի, Շ. Միսաքեանի, Շ. Շահնուրի, Պարոյր Սեւակի, Պարաճանովի դէմքերով, իսկ ուրիշ էջեր լեցուած են իր ողջ ընկերներուն սրտագեղ խօսքերով։

Սակայն Արլէն Փափազեանի էութիւնը իր ողջութեան, պուցէ մահուընէ վերջ անգամ, «Յառաջ»ն է։ Անիկա իր սրտի՝ զարկն էր. լեզուի բեմը. իր այդաբացն ու ցայգանուագը. իր սուրճի սեղանը։

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄ ՎԻԷՆԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ՝ ԼՈՒԻ ՄԷՐՄԱԶ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ

«Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը հրատապ անհրաժեշտութիւն մըն է ո՛չ միայն Հայերու, ո՛չ միայն Ֆրանսայի, այլ նաեւ՝ ամբողջ աշխարհի համար»։

×

Ֆրանսահայութիւնը ունի հանդիպման նոր վայր մը՝ 9. ռիւ տիւ Սիրք, Վիէն։ Հռոմէական թատրոնին ճիշդ քովը, բարձրակառոյց չէնք մը՝ զոր քաղաքապետութիւնը գաղութին տուած է, 95 տարիներու համար, փոխան մէկ ֆրանքի... Հայկականութիւնը կրնայ ուրեմն հոն մշակուիլ ու արմատ նետել երկար տարիներ, եթէ տեղւոյն երիտասարդութիւնը շարունակէ աշխատիլ այն նոյն եռանդով՝ զոր ցոյց կուտայ, շուրջ չորս տարիներէ ի վեր, այս ձեռնարկը ի գլուխ հանելու համար, ունենալու համար Մշակոյթի Տուն մը, ինչպէս որ ունին ուրիշ քանի մը գաղութներ։

Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 22, Ռոն - Ալփի շրջանի զանազան կողմերէ գնահատելի բազմութիւն մը եկած էր միանալու Վիէնցիներուն եւ իր համակրութիւնը յայտնելու։ Միութիւններ ղրկած էին իրենց ներկայացուցիչները, կային եւս պարզ անհատներ ու մանաւանդ՝ նախկին Վիէնցիներ, լեցուն գաղթականութեան առաջին տարիներու յիշատակներով։ Ներկայ էին նաեւ շրջանին փոխ - նահանգապետը, քաղաքապետութեան եւ կառավարութեան շրջանակներէն հրաւիրեալներ։

Բնականաբար հոն էր Ազգային Ժողովի նախագահ, Վիէնի երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Լուի Մէրմազ՝ որուն շնորհիւ է որ Վիէնի մեր գաղութը կրցաւ ո՛չ միայն ձեռք անցընել այս չէնքը, այլ՝ նաեւ՝ յաջողցնել անոր վերանորոգութիւնը։ Կազմակերպիչները իրենց ելոյթներուն մէջ իրաւամբ յիշեցին քաղաքապետութեան բարեացակամութիւնը եւ նախագահը շատ ծափահարուեցաւ։

×

Հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ բացօթեայ։ Բանալով հաւաքոյթին պաշտօնական մասը, Վրէժ Գալուստեան ողջունելէ յետոյ ներկայ պաշտօնական անձնաւորութիւնները, եւ նաեւ Վիէնցիներու քաջ - ծանօթ Լեւոնեան վարդապետը (այժմ Սէն - Շամոն) եւ Փոն - տը - Շէրիւ - Շարվիէօյի նոր հոգեւոր հովիւ Վրթանէս աւագ քահանայ Տէրտէրեանը, բեմ հրաւիրեց Արփինէ Մուրատեանը՝ որ խօսեցաւ հայերէն։ «Ահաւասիկ բոյն մը եւս, հայ բոյն մը» ըսաւ Տիկինը ու մաղթեց որ ան ծառայէ իրարու յաջորդող սերունդներուն իբրեւ լուսաւոր փարոս մը։

Մշակոյթի Տան երիտասարդ նախագահը՝ Աստուր Ռըստիկեան, (ֆրանսերէն) պատմականը ըրաւ կազմակերպութեան եւ յայտնեց իր երախտագիտութիւնը գաղթականութեան առաջին սերունդին անդամներուն հանդէպ՝ որոնք յաջողեցան ղիմադրաւելով մեծ դժուարութիւններ, փոխանցել իրենց հայկականութիւնը իրենց յաջորդներուն։ Աւելցնենք մեր կողմէ՝ գոնէ անոնցմէ ոմանց, ինչպէս Ռըստիկեաններու, իր ընկերներուն։

Նախագահը ըսաւ նաեւ՝ «Այս տունը ձեզի համար է ու պիտի կրնայ ապրիլ միայն ձեզմով»։

Լուի Մէրմազ՝ որ իր քաղաքական կեանքին առաջին օրերէն սկսեալ, չի դադրիր ցոյց տալէ իր բարեկամութիւնը հանդէպ Հայերու, պատրաստած էր ներկաներուն համար շատ հաճելի ճառ մը՝ որուն ընթացքին անգամ մը եւս առիթ ունեցաւ յայտարարելու թէ Օսմանեան կառավարութիւնը մեթոտիկ կերպով պատրաստած եւ ի գործ է դրած Հայերու ցեղասպանութիւնը։

Շեշտը դրաւ Ֆրանսական կառավարութեան դիրքին վրայ հանդէպ ցեղասպանութեան ճանաչման։ «Կառավարութեան դիրքը որոշ է» ըսաւ «ինչպէս որ յայտարարեց հոս իսկ Հանրապետութեան Նախագահը, Ֆրանսա կը ճանչնայ ցեղասպանութեան իրականութիւնը, Ֆրանսա դէմ է միշտ եւ դէմ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ կառավարութեան մերժումին։ Ֆրանսայի դիրքը երկդիմի չէ»։

Ազգային Ժողովին նախագահը եզրակացուց. - «Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը հրատապ անհրաժեշտութիւն մըն է ո՛չ միայն Հայերու, ո՛չ միայն Ֆրանսայի, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհի համար»։

Քանի մը շաբաթներ առաջ, Նախագահ՝ Մէրմազ, այցելած է Իսրայէլ եւ գացած է նաեւ Ս. Յակոբ վանքը, տեսած է վանքին գանձերը (թերեւս մէկ մասը միայն) եւ խօսակցած Գազանճեան Արքեպիսկոպոսին հետ։ Այս առթիւ քաշուած մէկ նըկարը, շրջանակի մէջ անցած, նուէր տըւաւ Մշակոյթի Տան, ըսելով՝ «Կը տեսնէք, երբ նոյնիսկ Ֆրանսայէն հեռու եմ, չեմ մոռնար Հայերը»։

Հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ առատ եւ ճոխ պիւֆէներու շուրջ եւ նաեւ, անշուշտ, հանգանակութեամբ մը՝ որմէ գոյացաւ 50.000 ֆրանքէ քիչ մը աւելի գումար մը։

Տասնեակ մը քոյր կազմակերպութիններ, Միութիւններ ղրկած էին շնորհաւորական հեռագիրներ եւ ոմանք ալ՝ չէքեր, որոնք սիրով կ'ընդունուին, ուրկէ ալ գան, քանի որ սենեակներուն կահաւորումը չէ ամբողջացած տակաւին։

×

Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան շէնքը ժամանակին բնակարանն էր կաթողիկէ հաստատութեան մը քոյրերուն։ Յետոյ անցած է քաղաքապետութեան ձեռքը, խարխուլ վիճակի մէջ։ Վերանորոգման եւ լրացուցիչ մասերու շինութեան աշխատանքները կատարուած են Լիոնի հայ ճարտարապետ՝ Վահէ Մուրատեանի պատրաստած ծրագիրներով։

Ընդհանուր ծախք՝ 1.150.000 ֆրանք։ Մուտք՝ 320.000 ֆրանք նպաստ քաղաքապետութենէն, նոյնքան գումար մը՝ Իզէրի նահանգային խորհուրդէն եւ 350.000 ֆրանք ալ ժողովրդային հանգանակութենէ։

Կը մնայ ներկայիս կառուցանել, այն գետնին վրայ ուր տեղի ունեցաւ Կիրակի օր հանդիսութիւնը, 250 հոգինոց սրահ մը՝ որուն համար կը նախատեսուի 800 հազար ֆրանքի ծախք։ Այդպէս ըսաւ մեզի կազմակերպութեան եռանդուն աշխատողներէն մէկը՝ Փաթրիք Զօպոյեանը։

Անշուշտ Վիէնի Մշակոյթի Տան պատասխանատուները ունին լայն ծրագիրներ մշակութային գետնի վրայ։ Ներկայիս, կազմուած երկու դասարաններուն մէջ կը տրուին, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը հայերէնի դասեր, պըզտիկներու եւ չափահասներու ալ։ Մարմնամարզ թատրոն, էլէքթրոնիք եւ ուրիշ զբաղումներ պիտի ծրագրուին կամ կազմակերպուած են արդէն։ Ծրագիր - մատենադարանի համար ալ որուն գիրքեր նուիրելը յանձնարարելի է։ Ազգ հին սերունդի մնացորդաց...

Մշակոյթի Տունը բաց է մանաւանդ շաբթուան վերջերը։ Կարելի է ճաշել հոն Շաբաթ իրիկունները։ Հիմակուհիմա անձնակազմը կ'աշխատի ձրի։ Յոյս կը դրուի վերստին քաղաքապետութեան վրայ՝ ունենալու համար նիւթական անհրաժեշտ միջոցները լաւագոյն մատակարարում մը (ժէսթիոն) կազմակերպելու համար։ Ու նաեւ՝ ու բնականաբար յոյս կը դրուի ժողովուրդին աջակցութեանը վրայ։ Մշակոյթի Տունը, ժողովուրդին տունն է։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի վաթսունամեակի նամականի

ԽՄԲ.. Սեպ. 18ի մեր թիւով ըսած էինք թէ ամէն օր կը շարունակենք ստանալ բազմաթիւ գնահատական նամակներ «Յառաջ»ի 60ամեակին առթիւ եւ տրուած էինք «վերջին» ծաղկաքաղ մը: Ըստ երեւոյթին, աճապարած էինք «վերջին» նկատելով այդ ծաղկաքաղը. ուրեմն՝ քանի մը հատուած եւս, նոր հասած նամակներէ..

«Յառաջ 60»ի երջանիկ առիթով,

Արձակուրդէն վերադարձիս միայն, «Յառաջ 60»ը աչքիս պարզուեցաւ՝ գմայլելի պատկերի մը նման, եւ սրտիկս յուզեց՝ անպատում երանութեամբ...:

Այդ պատկերը լոկ տարիներու թիւ մը չէ: Պատկերն է՝ բազմաշնորհ Հիմնադիրին, ՄԵԾ ՆՈՒԻՐԵԱԼԻն, որ եղաւ Մեծաքանչիւրին պահապան հրեշտակը, որ դարձաւ՝ գաղթահայութեան գոյատեւման մղիչ ուժն ու արդարութեան ոգին...: Պատկերն է՝ հայութեան մեծ զաւկին որ միտք եւ սիրտ սպառեց ու ճապրի...:

...Իր «գործ»ը կէս չմնաց: Շնորհիւ իր մէկ հատիկ աղջկան, Արփիկին անհատնում ճիգերուն, անդուլ, անդադար աշխատանքին, հաստատ նկարագրին եւ գրաւատելի բարեմասնութիւններուն, «Յառաջ»ը կը յառաջդիմէ, լոյս կ'արձակէ ըստեղծագործ ուժերով եւ Եւրոպայի հայ օրաթերթերուն մէջ, կը գրաւէ առաջին տեղը...: Բազմազան եւ շահեկան են նիւթերն որոնց կարգին միշտ կան՝ խապրիկներ Հայաստանէն եւ գաղութներէն: Արդար եւ ճշմարիտ է ըսել թէ՝ մեր սիրելի Արփիկն իր նուիրեալ հայրիկին թանկագին «աւանդ»ը վերածած է՝ լուսատու փարոսի մը...:

Ի խորոց սրտի, ջերմագին մաղթանքներով՝
ՎԱՀՐԱՄ Կ. ՄԻՍԹԻՔ

×

Սիրելի Տիկին Արփիկ,

ՇԱՎԻԼ. - Արձակուրդէն վերադարձէս ի վեր հաճոյքով կը կարդամ «Յառաջ»ի 60ամեակի առթիւ շնորհաւորական տողերը: Ուրախ եմ որ Ֆրանսահայ գաղութը գիտակից է հայ մամուլի դերին, որ հաւաքական կեանքի մը համար հիմք հանդիսացող տեղեկատուութեան եւ հաղորդակցութեան միջոց ըլլալէ անդին եւ առաջ, հայ գրաւոր լեզուի ամէնօրեայ գործածութեան ամէնազանգուածային միջոցն է: Պէտք չէ մոռնալ թէ սփիւռքահայ մեր գոյամարտը իրականութեան մէջ մեր մշակոյթին տեւականացման պայքարն է, զոր կարելի է մղել միայն Մեսրոպեան զինուորներով, ինչպէս որ կ'ընէք դուք ձեր թերթով եւ բոլոր գրի, գրականութեան եւ մշակոյթի ծառայողները՝ իրենց միջոցներով:

Թոյլատրեցէք ուրեմն, որ շնորհաւորեմ ձեզ 60ամեայ այս հանգրուանի առթիւ եւ ձեզ մաղթեմ ուժ եւ կորով՝ շարունակելու համար այն գործը, որուն նուիրուած էք:

Սիրով՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ-ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Սեպտեմբեր 24

×

Սիրելի Տիկին Արփիկ,

ՄԱՐՍԷՅԼ. - «Յառաջ»ի Եւրոպայի մէջ առաջին հայ օրաթերթին վաթսունամեակին առթիւ տեղացին ձեր գրասեղանին վրայ, զանազան շնորհաւորական նամակներ եւ կը շարունակեն հասնիլ գնահատանքի տողեր, յիշատակալից էջեր, վկայութիւններ եւ մաղթանքներ: Հաճոյքով կը հետեւիմ եւ կը ձայնակցիմ բոլորին:

Սիրելի Տիկին Արփիկ, ձեր պատուական հօր հիմնած աշխատանքը, խոր համոզումով եւ աննկուն կամքով հասցուցիք իր վաթսունամեակին, նոյն որակով՝ եւ բազմակողմանի ծիրին մէջ, յաղթահարելով այլազան խոչընդոտներ:

Յարգանք ու պատիւ ձեզի եւ ձեր կողքին աշխատող ժրաջան գործակիցներուն:

Ամէն օր հետաքրքրութեամբ կը կարդամ «Յառաջ»ը: Երբեմն ուրախութեամբ, երբեմն ալ սրտի ցաւով խոր հառաչանք մը, աղերս մը կը սլանայ հոգիէս դէպի երկինք որ հայութիւնը սթափի իր թմրութենէն, որ ամէն մէկ բեկոր հայ ազգի, ցրուած այս օտար ափերուն վրայ, սիրէ՛ իր մայրենի Մեսրոպեան լեզուն, սորվի՛ զայն, գրէ՛ ու կարդա՛յ որ կարենայ ըմբոշխնել «հայ թերթը»:

Այս գիտակցութեամբ ամրապնդուած՝ սուրբ պայքար մըն է որ կը մղէք յանուն Ազգիս գոյատեւումին: Ի սպաս հային ընդհանուր վերելքին՝ կը շօշափէք ու կը վերլուծէք հայկական եւ համազգային հարցեր, կու տաք տեղական՝ թէ սփիւռքի լուրեր:

Թող հայ մամուլը կենդանի մնայ ամէն հայ տան մէջ եւ խթան ըլլայ հայ ընտանիքին:

Իսկ մեր սիրելի «Յառաջ»ը քալէ՛ միշտ յառաջ նոյն ուղիով եւ երջանկութեամբ տօնենք հարիւրամեակը այս լուսաբեր օրաթերթին:

Քաջութիւն եւ յարատեւութիւն ձեզի՝ սիրելի Տիկին Արփիկ:

Մարսէյլի Անապատ Ցղուբեան
հայ Քոյրերու կողմէ՝
Քոյր Ժ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Սեպ. 23

×

Յարգելի Տիկին Միսաքեան,

ԼՈՆՏՈՆ. - Թոյլ տուէք խոնարհաբար շնորհաւորելու արժանաւոր լուսահոգի Շաւարշ Միսաքեանի հիմնադրած «Յառաջ» օրաթերթի 60ամեակը:

Տասնեակ տարիներ են անցել այն օրից երբ առաջին անգամ Թեհրանում ծանօթացայ թերթի հետ, իր իմաստալից խմբագրականներով, վերլուծումներով ակամայ հոգեկան կապ ստեղծուեց իմ եւ թերթի միջեւ:

Ազգային հոգով տոգորուած հայկական կեանքը, յուզող խնդիրները եւ իրադարձութիւնները թէ սփիւռքում եւ թէ միեւնոյն ժամանակ հայրենիքում արժէքաւորում է թերթի նկարագիրը, եւ հետաքրքրութիւն ստեղծում ընթերցողի մէջ, վերածուելով հայապահպանման եւ քարոզչական մի կարեւոր ազդակի:

Յարգելի Տիկին, դուք փաստեցիք արժանաւոր հօր արժանաւոր ժառանգն էք: Պատիւ ձեզ եւ ձեր յաղթանակին: Կը մաղթեմ տասնամեակներ անսասան մնայ այդ լուսաւոր կանթեղը ձեր ձեռքում, տարածուի, թափանցի ու լուսաւորի ամէն մէկ հայ ընտանիքի տունը եւ տանիքը:

Յարգանքներով՝
Ս. ԱՍԼԱՆԵԱՆ
Սեպ. 18

×

Սիրելի Արփիկ,

ՄԱՐՍԷՅԼ. - «Յառաջ»ի վաթսունամեակին առթիւ, բազմաթիւ, արդար եւ իրաւացի գնահատանքի նամակներ ստացար:

Երկար տարիներու բարեկամներ, իմ կողմէ, որեւէ բան չեմ ուզեր աւելցնել: Ըսեմ միայն, որ յիսուն եւ հինգ - Ֆրանսա գալէս ի վեր - տարիներ, ուր որ եղած եմ, ամէն օր «Յառաջ» սպասած եմ: Իսկ հայրս, մինչեւ իր մահը, «Յառաջ»ը ոչ միայն «իր» թերթը, ապա նաեւ իր «տունը» նկատած էր:

Շատ սիրով՝
ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ
Պաշտօնական Ամսագիր
Կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Թիւ 4 - 5, *Ապրիլ - Մայիս* 1985
Անթիլիաս, Լիբանան

×

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԻՐԱՆԱՀԱՅԵՐԻ
Հեղինակներ՝
Բարգէն և Սեդա Բալեան Տէր - Յակոբեան
Կլէնտէյլ (Քալիֆորնիա) 1985

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ մէջ, Օգոստոս 25-ին, իր մահկանացուն կնքած է ընկ. Ժիրայր Ասլանեան: Ծնած էր 1910-ին՝ Արմաշ, Ապրիլեան Եղեռնին որբացած, շրջան մը մնացած է Միջին - Արեւելքի որբանոցները, ապա անցած Քուպա, ուր ապրած է քանի տարի: 1945-ին անցած է Միաց - եալ - Նահանգներ եւ հաստատուած Պրոնքսին (Նիւ - Եորք): Եղած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձու եւ ազգային երեսփոխան: Անդամ էր Հ. Յ. Դ. Արմէն Գարօ կոմիտէութեան:

×

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ տեղի ունեցած են Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան 52-րդ տարեկան Ողիմպիական խաղերը, մասնակցութեամբ 12 ակումբէ մարզիկներու: Ներկայ եղած են աւելի քան 2500 հոգի: Զտումի եւ կիսաւարտական խաղերէ ետք, Սեպտեմբեր 1-ին տեղի ունեցած են դաշտային եւ վազքերու աւարտական մրցումները եւ տողանցք մը, որու աւարտին խօսք առած են Հ. Ե. Դ.ի կեդր. Վարչութեան ատենապետ Տիգրան Խալիկեան, յանուն Հ. Յ. Դ. Արեւելեան Ամերիկայի կեդր. Կոմիտէի Ճէգ Մարտոյեան, յանուն Հ. Օ. Մ.ի Արփի Պալեան եւ թեմին առաջնորդը՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեան:

×

ԹԱՒՐԻԶԻ մէջ, Օգոստոս 2-ին, ներկայացուած է Գ. Սունդուկեանի «Խաթաբալա»ն, բեմադրութեամբ Մարուսիա Վահրամեանի: Բացումը կատարելով Հ.Օ.Մ.ի նախագահուհին՝ Ռիմա Յովսէփեան, անդրադարձած է Միութեան պատմականին եւ գործունէութեան: Արմինէ Յովսէփեան ներկայացուցած է Գ. Սունդուկեանի կեանքն ու գործը:

×

ԳՆԱԼԸԻ Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 14-ին, ոգեկոչուած է Կոմիտաս Վարդապետ, իր մահուան յիսնամեակին առթիւ: Կիրակնամուտի արարողութենէն ետք գործադրուած է յայտագիր մը: Նուպար Պետրոսեան կարդացած է Կոմիտասի ինքնակենսագրութիւնը: Մեսրոպ վրդ. Մութաֆեան ներկայացուցած է Կոմիտասի կեանքն ու գործը: Մեկնաբանուած են կոմիտասեան երգեր: Փակման խօսքը արտասանած է Շնորհք Պատրիարք: Այս առթիւ Պատրիարքարանը հրատարակած է գրքոյկ մը, որուն մէջ տեղ գտած են Կոմիտասի մասին գրուած գեղարուեստական գործերու կարգին, նաեւ երգերու փունջ մը՝ ձայնագրութեան հետ միատեղ:

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Ահա այդ մտածումները պաշարեցին ինձ, գեղեցիկ տեսիլքը անցնելուց յետոյ: Բայց միթէ չէ՞ր կարող պատահել, որ Նէնէն այնքան տարուայ մէջ փոխուած լինէր: Բաւական տարիներ էին անցել այն օրից, որ անջատուած էինք միմեանցից: Միթէ չէ՞ր կարող պատահել, որ նա, թէեւ կիսավայրենի, բայց աշխոյժ եւ ձիրքերով հարուստ բնաւորութիւնը, մի առաքինի հոգու ազդեցութեան ներքոյ, մեղմանար, ազնուանար եւ բարի կրթութիւն ստանար: Ես նոյնպէս մի վայրագ եղեռնագործ էի: Բայց ի՜նչպէս փոխուեցայ: Համբը ինձ բոլորովին այլ մարդ դարձրեց: Միթէ միեւնոյնը չէ՞ր կարող պատահել եւ Նէնէի հետ: Ծերունի սպասաւորի ասելով, նա գտնըւում էր բժշկապետի ընտանիքի մէջ: Գուցէ այդ ընտանիքը ազդել էր նրա վրայ. գուցէ հէնց նրանց հետ էր եկել, եթէ ոչ, ո՞վ կը բերէր նրան Սիբիր:

Վերջին ենթադրութիւնը ինձ աւելի հաւանական էր թւում: Բայց ես դեռ չէի տեսել այդ բժշկապետին եւ ոչ նրա կնոջը, թէեւ շատ անգամ այցելել էին ինձ մօտ: Ես այդ միջոցներում յիշողութիւնս կորցրած եմ եղել:

Խաչագողի արհեստը թողել էր իմ մէջ մի առանձին սրտմտութիւն, այն է՝ շուտով ըմբռնել ամենանուրբ ակնարկութիւնները եւ իսկոյն յարմարուել հանգամանքների հետ: Ես յիշեցի այն խորհրդաւոր խօսքերը, որ նա հեռանալու ժամանակ ասաց. «Այդ հիւանդը իւր խելքի առողջ դրութեան մէջ չէ»...: Այդ խօսքերով կամեցաւ ծածկել նա, որ ես ճանաչեցի նրան, որ իմ եւ նրա մէջ եղել են հին յարաբերութիւններ: Այդ խօսքերով կամեցաւ արդարացնել իմ հոգու սաստիկ յուզմունքը, որը համարեց նա՝ իբր իմ ուղեղի անառողջ դրութեան արտայայտութիւն:

Ես տարակոյս չունէի, որ նա դարձեալ կ'այցելէ ինձ, եւ մի քանի օր շարունակ սպասում էի նրան: Մի անգամ նախասենեակից լսում եմ հետեւեալ խօսակցութիւնը.

- Այժմ ի՞նչ դրութեան մէջ է խելագարը:

- Բաւական հանգիստ է:

- Խե՜ղճ տղայ ... նա դեռ շատ ջահել է...:

- Եւ պատուական մարդ է:

- Երկիւղ չկա՞յ նրա մօտ մտնելու:

- Զգուշութիւնը վատ բան չէ:

- Ուրեմն կապեցէք նրան:

Ծերունի սպասաւորը ներս մտաւ, ինձ կաշկանդեց: Քանի րոպէից յետոյ ներս մտաւ եւ նոյն օրիորդը: Այդ Նէնէն էր, իսկ եւ իսկ Նէնէն:

Այժմ ես իմ կատարեալ դերի մէջն էի, ոչ իբրեւ կեղծ խելագար, այլ իսկապէս ինձ տիրեց մի տեսակ խելագարութիւն: Ես մոռացայ բոլոր այն պայմանները, որով նա սկզբից նախազգուշացրել էր ինձ: Ես ամէն բան մոռացայ եւ միայն տեսնում էի իմ առջեւ սիրելի աղջկան, որին նուիրել էի իմ սրտի ամենաջերմ զգացմունքները, - տեսնում էի, եւ կատաղութիւնը տիրում էր ինձ, թէ ինչո՞ւ ես չէի կարող գրկել նրան, ինչո՞ւ չէի կարող ասել. «ահա մենք դարձեալ գտանք միմեանց, ապրե՛նք միասին եւ կեանք վայելենք»...: Եթէ առաջուայ ուժս կորցրած չլինէի, ես անպատճառ կը կոտրատէի այն շղթաները, որոնցմով կապուած էին իմ ձեռքերն ու ոտքերը, եւ նրան կը սեղմէի իմ կուրծքին, ասելով. «մենք այլ եւս չենք բաժանուի միմեանցից»...: Բայց ես միայն գոռում էի, գոչում էի, աղաչում էի արձակել ինձ, ըսպառնալիքներ էի կարդում, այս կողմ ու այն կողմ էի նետւում, խնդրում էի Նէնէից, որ գոնէ ինքը մօտենայ ինձ: Նա քաշուեցաւ դէպի դուռը ասելով.

- Խղճալիի դրութիւնը ամենեւին չէ փոխուել...:

- Նա միայն ձեզ տեսնելու ժամանակ այսպէս անհանգիստ է լինում ... նկատեց ծերունի սպասաւորը:

- Այդ բնական է ... պատասխանեց օրիորդը առանց շփոթուելու: - Խելագարները զանազան տեսակ ցնորքներ ունին. դա, երեւի, իմ մէջ գտնում է նմանութիւն մի որեւիցէ կնոջ, որի հետ կապեր է ունեցել:

(Շար. 190)

(Շար. Ա. էջէն)

Թուրք զինուոր մեռած է, մէկ սպայ ալ՝ ծանրօրէն վիրաւորուած։

ՊՐԻՔՍԹԸՆԻ մէջ, Լոնտոնի հարաւը, ցեղապաշտ նոր կռիւներ ծայր տուած են, բաւական ծանր հետեւանքով, քանի՛ որ 53 վիրաւոր կայ (10 ոստիկան) եւ 149 ձերբակալութիւն կատարուած է։ Կը թուի որ ամէն ինչ սկսած է ոստիկանական մէկ յանցանքով։ Արդարեւ, ոստիկաններ ներկայացած են բնակարան մը, ուր պիտի ձերբակալէին 22 տարեկան երիտասարդ Անթիլլիացի, որ զինեալ կողոպուտի մը մասնակցած ըլլալու մեղադրանքին տակ էր եւ անհասկնալի պատճառներով կրակած են մօրը վրայ, որ ծանրօրէն վիրաւորուած ողնայարէն, մահամերձ է։ Այս լուրին տարածայնութիւնը կը բաւէր անշուշտ, որպէսզի շատ ծանր բախումներ պատահին, Պրիքսըն, որ բրիտանական մայրաքաղաքին 250 հազար սեւերուն ամէնէն տաք վայրերէն մէկն է։

ՊՐԻԽՍԷԼԻ մօտ դերշուկայի մը մէջ, աւազակներ շատ վայրագ յարձակում գործած են, ութ հոգի սպաննելով եւ մէկ հոգի ալ վիրաւորելով։ Ոմանք սպաննըւած են միայն որովհետեւ հոն գտնուած են, առանց դիմադրութիւն մ'իսկ ցոյց տալու։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ սպասարկութեանց նոր պետը՝ զօր. Ինպօ, յանպատրաստից կերպով լրագրողները կանչեց բաներ մը ըսելու համար՝ առանց բան մը ըսելու։ Այսինքն յայտնեց թէ, երբ գործի գլուխ հասած է, հաստատած է որ խափանարարական գործողութիւն մը տեղի ունեցած է գաղտնի սպասարկութեանց դէմ եւ թէ վճռած է փտած ճիւղերը կտրել։ Ո՞վ են, ի՞նչ ըրած են, չըսաւ, այլ զինուորական ոճով իր վրդովումը յայտնեց։

ԻՎ ՄՈՒՐՈՒՋԻԻ չնդալից հարսնիքով է, Նիմի մէջ, որ վերջ գտաւ շաբաթը։ Ցնչենք որ արարողութեան իրենց մասնակցութիւնը բերին Մարսէյլի Ս. Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը Խաչիկ Եըլմազեանի ղեկավարութեամբ (որ երկու մաս երգեց Կոմիտասին պատարագէն) եւ Շառլ Ազնաւուր, որ փըթիշանթէօր ալա ֆռուա տը պուանէրուն հետ երգեց Ավէ Մարիան։

×

ՃԱՏՐԱԿ

Երկու մրցակիցները համաձայն գըտնուեցան հաւասար նկատելու 10-րդ խաղը։ Գարպով կը յաղթէ 5,5 եւ 4,5 Գասպարովի համար։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

Հեղինակ՝

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներու

Առլէն Փափազեանի յիշատակին նըւիրուած այս հատորը սիրով կը տրամադրուի բոլոր անոնց՝ որոնք զինքը ճանչցած ու սիրած են կամ պիտի ուզէին ծանօթանալ իրեն այս էջերով։

Սահմանափակ տպաքանակ

Փափաքողները կրնան անձամբ դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը կամ Հրանտ Սամուէլեան գրատունը։

ցաւակած ճաշ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը՝ 13-ին Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 rue Sénac - Պազիլ։

Մասնակցութիւն 100 Ֆ.։

Արձանագրուիլ հեռաձայնելով. -

90 - 33 - 88
41 - 74 - 89
91 - 48 - 85
90 - 21 - 60
50 - 68 - 71

Գրիգորեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 28, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իլլալ այդ նկատել։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Մարսէյլի վարժարանը, վերսկսած է հայերէնի դասաւանդութիւնները ամէնօրեայ դպրոցէն ներս, օրական մէկ պահ ամէն դասարանի համար։

Կ'աւանդուին Հայոց լեզուն, Հայոց պատմութիւնը, եկեղեցական, ազգային թէ ժողովրդական երգեր ու պարեր, կանգուն պահելու Հայը իր մշակոյթով եւ տոհմային բարքերով։

Վերսկսած են նաեւ հայերէնի դասաւանդութիւնները Չորեքշաբթի օրերը, կէսօրէն վերջ ժամը՝ 13.30-էն 16.30 օտար վարժարաններ յաճախող աշակերտներու համար։

Կոչ կ'ուղղենք մեր հայ ընտանիքներուն որ արծարծեն իրենց զաւակներուն հայկական զգացումները եւ վըստահին մեզի որպէսզի զարգացնենք իրենց ազգային հոգին եւ մայրենի լեզուն, ըլլան անոնք՝ հայախօս կամ ոչ։

Ձեռնրաց կը սպասենք իրենց։

Արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայն. - (91) 93 - 50 - 91

Ecole des Sœurs Arméniennes
Ecole Notre-Dame du Sacré-Cœur
167, ave. des Caillols
13012 Marseille

Monsieur ARA ALLAHVERDIAN
a le plaisir de vous faire part de l'ouverture de son cabinet de Masso-Kinésithérapie
au 32, av. Jean Jaurès, 92140 Clamart
à partir du 16 Septembre.
sur rendez-vous tél. 642 42 00
ou à partir de 25 octobre 46 42 42 00

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԵՒ
ԷՍԱԵԱՆ ԲԱՐԵԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կ'ոգեկոչեն բանաստեղծ՝

Վահան Տէրեան-ի

Ծննդեան 100-ամեակը

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 15.30ին Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը։

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Բանաստեղծին կեանքն ու գործը կը ներկայացնէ՝

ՕՐ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կ'արտասանէ՝

ՄԱՏԸԼԷՆ ՔԱՐՓԱՆԹԻԷ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի նաեւ Տիկին Ովս. Գալէնտէրեան (արտասանութիւն) եւ երաժշտական բաժին։

Մուտքը ազատ է։

-- ՎԵՐԱՄՈՒՏ --

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի միօրեայ վարժարանի բացումը Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2-էն սկսեալ տեղւոյն եկեղեցւոյ սրահին մէջ, ժամը 14-էն՝ 17։

Արձանագրութիւնները՝ տեղւոյն վրայ նոյն օրը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, կէս օրէ վերջ, ժամը՝ 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը։ Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շընորհակալութեամբ ստացած է Սեպտեմբեր 15-ի իր ճաշին հետեւեալ նուէրները.- Տիկին Շնորհիկ Պօյաճեան 500, Տիկիններ՝ Շահինեան, Պողկունեան, Ապաճեան, Տէր եւ Տիկին Շահինեան 200-ական, Տէր եւ Տիկին Ղազարեան 150, Պարոններ՝ Խաչատուրեան, Գարաեան, Տիկիններ՝ Սիմոնեան, Զպուքճարեան, Քարեան, Եազըճեան, Քէլէշեան, Սիմոնեան, Մարթայեան, Գոտոյեան, Պաղտասարեան, Տատալեան, Աստուածատուրեան, Գէօշկէրեան, Օսմանեան, Փօլատեան, Գիրէմիճեան, Ալեքսանեան, Շ. Տէրտէրեան, Փապուճեան, Գալըճեան, Մանուխեան, Տէր - Թոմայեան, Քերոյեան, Մինասեան, Սեթոյեան, Տէր եւ Տիկին Պէնկեան, Ոմն՝ 100-ական, Տիկիններ՝ Մանուկեան, Օնոսեան, Տէրտէրեան, Աշիկեան, Մխիթարեան, Զնքչեան, Վարդանեան, Համբարեան, Պ. Ղուկասեան 50-ական Ֆ.։

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

նահատակ բանաստեղծ

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ

ծննդեան հարիւրամեակ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ։ ԿԻՐԱԿԻ, Հոկտեմբեր 13, առաւօտեան ժամը 11ին հոգեհանգստեան պաշտօն ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի յիշատակին, Ս. Աստուածածին եկեղեցին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ։ Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15.30ին՝

THEATRE DE VIEUX NICE
(4, rue St. Joseph)

նախագահութեամբ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ա.- Բեմադրութիւն՝ «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», 5 պատկեր
Հեղինակ - բեմադիր՝ ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՐԱՃԵԱՆ

Բ.- Արտասանութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գ.- Մարսէյլի Երգչախումբ. Խմբավար՝ ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մըկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան եւ Օծման տարեդարձներուն առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներուն համար։

Նոյն ատեն Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի։

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Բարերարներն են.-

Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեան, Աթանագինէ Էգնայեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմենակ Համբարձումեան, Պօղոս - Նուպար Փաշա, Սիրանոյշ Ֆրէնկեան, Երուանդ Պարկէրճեան, Կարապետ Յակոբեան, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Գէորգ Պագըրճեան, Վահագն Իչգալացեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Սօֆիա Պետրոսեան, Եդուարդ Պապեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Միհրան եւ Թագուհի Գավէզեան, Յարութիւն եւ Մարի Ժամկոչեան, Հմայեակ եւ Աննիձա Ալեքսանեան, Աշոտ Ֆրէնկեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Յարութիւն եւ Արշալոյս Մութէվէլեան, Վեհանոյշ Զրբաշեան, Զապէլ Ալթունեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Արմինէ - Մելիք Գալէնտէրեան, Զաւէն Տէր - Սարգիսեան, Հայկ Զրուանտեան, Սրբուհի Զատիկեան, Յովհաննէս Մալեանց, Ռօզա Պագըրճեան, Արմէն Պետրոսեան, Մելգոն Պետրոսեան, Հերմին Քանթար, Յարութիւն Սէտիկեան, Մարի Ա. Տէտէեան, Մօրիս Օպէր, Իրէն - Էնկէլ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Զարուհի Թորոսեան, Եւփիմէ Աւետիսեան (Անայիս), Աստրա Թորոսեան, Վրոյր Հալէպլեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Թադէոս Սթաթեան, Մարգրիտ Շմաւոնեան, Խաչիկ Թորոսեան, Սրբուհի Թորոսեան, Վէրթայմ Աղապէկեան, Հայկ Աղապէկեան, Սօֆի - Ռօզ Գանճեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Գառնիկ Մոմճեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Ս. եւ Զ. Սանթուրճեան - Հալէպլեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Վահրամ Ալլանեան, Վիքթորիա Ալլանեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոնայեան, Ստեփան Քոչարեան, Մանիա Քոչարեան, Սեդրակ Քարեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Մարգրիտ Փափազեան, Աննիձա Ճիհանեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Թագուհի Պետոյեան, Սեդրակ եւ Մարիամ Գավունեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Լէա Սէրայտարեան, Թամար Պարպիրօթ, Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Արմէն Մամէգ, Արեքնազ Հիւրէ, Արաքսի Ակոնայեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Նշան եւ Միշէլ Ժամկոչեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Սարգիս - Մինաս Ծիհանեան, Աղաւնի Թորոսեան, Յաբէթ Յարութիւնեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Մարտիկ Տակառեան, Հայկազ Սինանեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Յովհ. Ըշըլեան, Սիրվարդ Խուկասեան, Եաթէր Իչգալացեան, Մեսրոպ Ա. քհնյ. Տէր Մեսրոպեան եւ երեցկինը, Եաթէր Մամէգ - Գարամանեան, Արաքսի Տէր - Մեսրոպեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Բարգէն Տէր - Սարգիսեան, Անդրանիկ եւ Փայլէկ Կէնճեան, Յոլինէ Զիլինկիրեան, Մարիամ Տակառեան, Թորգոմ Տէր - Մեսրոպեան, Միհրան Եփրէմեան, Պատրիկ եւ Սոնիա Կէնճեան, Օհան Տակառեան, Առլէն Փափազեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռօյ Էրդասգիրեան, Տէյզի Փափազեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
2

MERCREDI
2 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.063
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.063

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄ
ԿԱՐԳԸ
ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ԵԿԱՒ

×

Անժամկէտ. Աճառեալ մը համար, կարելի է այսպէս արտայայտուիլ, առանց չափազանցած ըլլալու: Արդարեւ, ցարդ ոչ մէկ խորհրդային դիւանագէտ առեւանգուած էր, Պէյրութի մէջ եւ այդ ալ եղաւ: Խոլամական Ճիհատն է, որ տէր եղաւ արարքին, Երկուշաբթի օր իսկ, առեւանգումէն քանի մը ժամ ետք: Երեքշաբթի առտու, ոչ մէկ նորութիւն կար: Ճիհատը կը պահանջէր որ Մոսկուա վերջ տայ Տրիպոլիի ցեղասպանութեան, այլապէս կը սպառնար մեռցնել խորհրդային դեսպանատան երեք դիւանագէտներն ու բժիշկը, զորս պատանդ բռնած է: Ակիզբը, դեսպանատան խորհրդատուն, լրագրողներուն հարցումներուն պատասխանած է միայն. - «Այսօր, շատ զբաղած ենք», յետագային, սակայն, պաշտօնական կերպով հաստատուած է առեւանգումը, որ կատարուած է արեւմտեան - Պէյրութ: Ճիհատը կ'ուզէ, որ Մոսկուա ճնշում բանեցնէ Դամասկոսի վրայ, որ Տրիպոլիի «ջարդը» կը գործէ «շնորհիւ» խորհրդային հրասայլներուն եւ թնդանօթներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍ. ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գրեթէ ամբողջութեամբ անշարժութեան մատնուած էր, Երեքշաբթի, վաղ առաւօտէն, բոլոր անուորները մէկ մարդու պէս համախմբած ըլլալով այս «վայրագ» գործադուլին, որ յանկարծ որոշուած է: Ուղեւորները, այս ձեւով, կ'ուզեն բողոքել տնօրէնութեան որոշումին դէմ, որու համաձայն ընդհանուր քննութիւն մը պիտի կատարուէր, վերջին ծանր արկածներուն պատճառաւ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը որոշեց ոչ ծոմպլաթը, ոչ ալ Պէրրին հրաւիրել իր համագումարին, քանի ոչ մէկուն, ոչ ալ միւսին բարեացակամութիւն կրնայ ցոյց տալ:

×

ՍԻՄՈՆ ՍԻՆԵՈՌԷ

ՄԵԾ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ՄԸ ՆԱԵՒ ՄԵԾ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեր նախորդ թիւով վերջին պահուն հաղորդած էինք Սիմոն Սինեոռէի մահը, որ պատահած էր Երկուշաբթի առտու, Նորմանտիի իր տան մէջ: Իվ Մոնթան, որ հրաւէրային Ֆրանսա ֆիլմ մը կը դարձնէր, անմիջապէս կը վերադառնար: Մեծ դերասանուհի մը, աւելին՝ բացա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀՈՍ ԻՍԹԱՆՊՈ՛ԻԼ Է ՊՈԼԻՍ ՉԷ...

×

Սեպտեմբեր 26-ի «Հիւրրիյէթ»ը արձագանգ կը հանդիսանայ յոյն - թրքական յարաբերութիւններու մէկ երեսին, որ բառական «համով» է:

×

Յունաստան մերժած է թրքական այն յուշագիրը որ կը յայտնէր թէ պաշտօնական գրութիւններու մէջ պէտք չէ Կոստանդնուպոլիս անունը գործածել Իսթանպուլի համար: Յոյն պետական բանբերը պատասխանելով օտար լրագրողներու հարցումներուն ըսած է. - «Ինչո՞ւ Թուրքիա «Կիւմիւլճինէ» կը կոչէ Գոմոթինին, եւ Քսանթին՝ «Իսքէչէ»: Յունաստան եւս նման կիրարկութեան մը դիմած է:

Միւս կողմէ Թուրք Պետութեան պահանջը՝ «Իսթանպուլ»ի փոխարէն «Կոստանդնուպոլիս» անունը չգործածելու, յոյն մամուլին մէջ մեկնաբանուած է հետեւեալ ձեւով. - «Թուրքիա կը ջանայ երկու երկիրներու միջեւ ստեղծուած ձգտեալ կացութիւնը շարունակել ու աղդել նաեւ Կիպրոսի հարցին, երբ այս վերջինս կը գտնուի վճռական անկիւնադարձի մը վրայ»:

Յոյն կառավարութիւնը մօտ ինը ամիս առաջ տուած է որոշում մը, որու համաձայն Թուրքիայէն Յունաստան ղրկուած նամակներու վրայ երբ Թրքերէն «Յունաստան» գրուած ըլլայ, նամակները ետ կը ղրկուին, «Նման երկիր մը գոյութիւն չունի» մակագրութեամբ:

×

ՀԱԼԷՖՕՂԼՈՒ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտեմբեր 27-ի «Ճումհուրիյէթ»ը հետեւեալ շահեկան թղթակցութիւնը կը հրատարակէ, Թուրքիոյ Արտաքին նախարարին Նիւ - Եորքեան «գործունէութեան» վերաբերեալ. -

×

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Հալէֆօղլու Նիւ - Եորքի իր շփումները կը ջանայ կեդրոնացնել առաւելապէս արեւմտեան - եւրոպացի իր պաշտօնակիցներուն հանդիպումներու վրայ: Ան կը շեշտէ թէ Թուրքիոյ մէջ խօզալի կառավարութիւնը արեւմտեան - Եւրոպայի մեծ կարեւորութիւն կուտայ, եւ թէ Թուրքիոյ մէջ բացուած է նոր շրջան մը: Հալէֆօղլուի համար կարեւոր կէտ մըն է նաեւ կենդանացնել արեւմտեան - Եւրոպայի երկիրներուն եւ Թուրքիոյ միջեւ դիւանագիտական երթեւեկը, որ ներկայիս տեղ քայլ կ'ընէ:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը այս ուղղութեամբ ամէնէն գոհացուցիչ հանդիպումները կատարած է անգլիացի նախարար՝ Հօուի եւ Գերմանիոյ Արտաքին նախարար Կէնշէրի հետ: Երկուքն ալ յայտնած են թէ Թուրքիա բռնած է ժողովրդավարական ուղին եւ իրենք պիտի շարունակեն զօրավիգ կանգնիլ որպէսզի բարւոքին նաեւ եւրոպական երկիրներու հետ անոր յարաբերութիւնները:

Հալէֆօղլու իրենց հանդիպումին ընթացքին պատասխանելով Կէնշէրի «Ե՞րբ կուգաք Սթրազպուրկ» հարցումին, ըսած է.- «Երբ որ նախագահեմ եւրոպական Խորհուրդի դիւանին»: Այսպէսով հասկցնելով որ Սթրազպուրկ պիտի չերթայ, այնքան ատեն որ Թուրքիոյ չի վերադարձուիր նախագահութեան պաշտօնը:

Իսկ Հալէֆօղլուի տեսակցութիւնը Լիւքսանպուրկի Արտաքին նախարար Ժագ

«ՅԱՌԱՋ» 60

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

×

ՀՌՈՄ. - Հռոմի Լեւոնեան Հայ Վարժարանը կը փափաքի յայտնել «Յառաջ»ի պատուարժան խմբագրութեան, թէեւ ակամայ յապաղումով, իր լաւագոյն բարեմաղթութիւնները եւ իր սրտագին խնդակցութիւնները «Յառաջ» օրաթերթի կատարած անփոխարինելի գործունէութեան եւ հրաշալի նուաճումներուն համար 60 տարիներու ընթացքին: Այս երկար ժամանակամիջոցին, «Յառաջ»ը հանդիսացաւ լրատուութեան, մշակոյթի եւ կազմաւորման թանկագին աղբակ մը բիւրաւոր հայ ընթերցողներուն համար՝ ճանաչնելով, հեղինակաւոր եւ որակեալ ձայնով, անոնց հորիզոններն ու գաղափարները հայապահպանման սրբազնասուրբ դատի կապակցութեամբ մասնաւորապէս:

Զայնակցելով խմբագրութեան հանդէպ գնահատանքի արտայայտութեանց, Հռոմի Լեւոնեան Հայ Վարժարանը «Յառաջ»ին կը մաղթէ նորանոր եւ անվիճելի յաջողութիւններ:

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

1985 Սեպտեմբեր 25

Փուսիի հետ, կատարեալ «պատրանաթափութիւն» մը կը նկատուի: Ըստ դիւանագիտական աղբիւրներու հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է երկու նախարարներու միջեւ:

ՓՈՒՍ. - Ձեր մօտ կուսակցութիւնները ազատօրէն կրնա՞ն գործել:

ՀԱԼԷՖՕՂԼՈՒ. - Այո, ես ալ կուսակցական նախարար մըն եմ:

ՓՈՒՍ. - Կուսակցութիւնները ազատօրէն կրնա՞ն մասնակցիլ ընտրութիւններուն:

ՀԱԼԷՖՕՂԼՈՒ. - Այո, կրնան:

Փ. - Ընկերվարական կուսակցութիւն ունի՞ք:

Հ. - Երկու հատ, նոյնիսկ որոշեցին միանալ:

Փ. - Համայնավար կուսակցութիւն ունի՞ք:

Հ. - Երբեք չունեցանք որ: Ըստ Սահմանադրութեան կարելի չէ համայնավար ու ֆաշիստ կուսակցութիւն հիմնել:

Փ. - Առանց համայնավար կուսակցութեան ժողովրդավարութիւն կ'ըլլա՞յ:

Հ. - Թուրքիա ժողովրդավար վարչաձեւին դարձաւ ոչ թէ որովհետեւ Եւրոպա այդպէս կը փափաքէր, այլ որովհետեւ ինք այդ մէկը լաւագոյն վարչաձեւը կը նկատէր: Դուք ուրկէ՞ ստացած էք այս տեղեկութիւնները:

Փ. - Իմ աղբիւրներս ունիմ:

Հ. - Փոխանակ երկրորդական աղբիւրներու Իրան թէ Թուրքիա եկէք որպէսզի տեղւոյն վրայ տեղեակ դառնաք կացութեան:

Անդրադարձած են նաեւ Կիպրոսի հարցին:

Փ. - Մենք համամիտ ենք Կիպրոսի համար Միացեալ - Ազգերու ընդհ. քարտուղարին տեսակէտին. կը քաջալերենք իր ձեռնարկները:

Հ. - Մենք ալ կողմնակից ենք որ ընդհ. քարտուղարին ձեռնարկները քաջալերուին:

Փ. - Կիպրոսի մէջ միասնական Պետութիւն մը պէտք է հիմնել, ինչպէս էր 1974-էն առաջ:

Հ. - Կ'ըսէիք թէ կը քաջալերէք Միացեալ - Ազգերու ընդհ. քարտուղարը. մինչդեռ ան կը ջանայ որ Թուրքերու եւ Յոյներու միջեւ դաշնակցային Պետութիւն մը կազմուի: Իսկ դաշնակցային Պետութիւն մը բոլորովին հակընդդէմ է միասնական պետութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ «ԶՕՕԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱԶԳԱՍԵՐՆԵՐ»Ը

Ռաֆայէլ Իշխանեանի «Տէրեանը եւ Հայոց լեզուն» գրութեան մէջ կարդացինք բանաստեղծին մտածումներն ու տեսակէտները հայերէն լեզուին մասին: Տէրեան «զօօլոգիական ազգասէրներ» կ'որակէ մարդիկը որոնք հայ են, կը սիրեն Հայաստանը, կը հետաքրքրուին անոր հարցերով ալ եւ սակայն իրենք հայերէն չեն կարդար, չեն գրեր, չեն խօսիր, չեն գիտեր:

Տէրեանի ծննդեան հարիւրամեակն է այս տարի. ուրեմն ան այս տողերը գրած պէտք է ըլլայ մօտաւորապէս երեք քառորդ դար առաջ: Ու այսօր, երբ հերթը մե՛րն է խորհրդածելու այս մասին, կրնանք ցաւով հաստատել միայն թէ շատ ալ փոխուած բան չկայ կացութեան մէջ: Փոփոխութիւնը հոն է որ այսօրուան մեր «զօօլոգիական ազգասէր»ները այլեւս գրեթէ հպարտութեամբ - գոնէ առանց վարանումի կամ ափսոսանքի - կը յայտնեն թէ «հայերէն չեն գիտեր, որովհետեւ Սփիւռքի մէջ ծնած են, հայկական վարժարան չեն յաճախած...» եւայլն.: Կարծէք բոլոր հայերէն գիտցողները Հայաստանէն ներածուած ըլլային: Ու իրենց այս «կամքէ անկախ» թերութիւնը չարդիլեր նոյնիսկ զիրենք հայկական մշակութային հաստատութիւններու մէջ պատասխանատու աթոռներ գրաւելու փառամոլութիւնը ունենալէ, ուր անհրաժեշտ է բնականաբար հայերէնի գոնէ տարրական գիտութիւն մը, ու ծիծաղելի՝ հակառակը:

Ի՞նչ ընել, որո՞ւ հասցնել ընդվզումներու ձայնը, երբ ամբողջ գաղութներ իրենց աչքն ու ականջը ամուր փակած, կը խնդրեն միակ բան մը. «չխանգարել իրենց թմբիրը...»:

ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ՏՈՐՊԵԴՕ»Ի

3 - 1

Խորհրդային 48-րդ ախոյենութեան Սեպտեմբեր 29-ի խաղերու արդիւնքներն են..

Սպարտակ - Չերնոմորեց	6 - 0
Զէնիթ - Դնեպր	2 - 1
Ժալգիրիս - Դինամօ Կ.	1 - 0
Արարատ - Տորպեդօ Ք.	3 - 1
Նեֆթչի - Դինամօ Թ.	1 - 0
Դինամօ Մ. - Շախտեոր	2 - 0
Դինամօ Մինսկ - Մետալիստ	2 - 1
Ֆակէլ - Կայրաթ	1 - 1
ԲՄԱ Ռոստով - Տորպեդօ Մ.	1 - 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորման գլուխը կը գտնուէր Կիեւի Դինամօն 39 կէտով, որուն կը հետեւէին՝ Սպարտակ 37, Դնեպր 36, Դինամօ Մինսկ 34, Տորպեդօ Մ. 32, Կայրաթ 29, Ժալգիրիս 27, Արարատ 26, Դինամօ Թ. 25, Մետալիստ, Ֆակէլ եւ Զէնիթ 24-ական, Չերնոմորեց, Շախտեոր եւ Նեֆթչի 22-ական, ԲՄԱ Ռոստով եւ Դինամօ Մ. 21-ական, Տորպեդօ Ք. 19 կէտերով:

Ինչպէս կը տեսնուի, «Արարատ» այս յաղթանակով երկու աստիճան եւս կը բարձրանայ դասաւորման մէջ, գրաւելով 8-րդ տեղը: Երեւանցիներու յաջորդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 7-ին, Դնեպրոպետրովսկի մէջ, տեղւոյն «Դնեպր» խումբին հետ:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

1920

Ա. Ա. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ

Ա.

Անուանի գրող եւ հանրային գործիչ Զ. Եսայեանի (1885 - 1943) հայրենասիրական գործունէութեան մէջ զգալի տեղ կը գրաւեն այն քայլերը, որ ան կատարեց ջարդերու եւ բռնութիւններու ենթակայ Կիլիկիոյ Հայերուն վիճակը բարելաւելու ուղղութեամբ: 1902-ին Ատանայի յայտնի կոտորածներէն անմիջապէս յետոյ ան եկաւ Կիլիկիա, հայ որբերուն ու գաղթականներուն օգնելու համար: Երկրորդ դժուարին առաքելութիւնը դէպի Կիլիկիա Եսայեան կատարեց 1920-ին: Այս անգամ ան Ազգ. պատուիրակութեան կողմէ կ'ուղարկուի Կիլիկիա, գործելու Ազգ. պատուիրակութեան հոն գտնուող լիազօր ներկայացուցիչ Միհրան Տամատեանի հետ եւ զեկուցագիր պատրաստելու Կիլիկիա ստեղծուած քաղաքական բարդ իրադրութեան մասին:

Թուրքիոյ քաղաքական կացութիւնը, հայ ժողովուրդի անապահով կեանքը զգօնութեան եւ զգուշութեան մէջ կը պահէին Զ. Եսայեանը: Կիլիկիան Թուրքերուն յանձնելէ ետք ֆրանսական զօրքերը պիտի հեռանային այնտեղէն, որմէ յետոյ սարսափելի դրութիւն պիտի ստեղծուէր հայ խաղաղ ու անզէն բնակչութեան եւ յատկապէս հազարաւոր որբերու համար:

Կռահելով քեմալականներու նենգամիտ խաղերը, Եսայեան կը շտապէ կազմակերպել գաղթականներու ու որբերու տեղահանութեան դժուարին գործը: Անոր ջանքերով որբերը կը փոխադրուին Ամանոսի մէջ ապահով անկիւն մը, ծովու մօտ, որպէսզի վտանգի պարագային նաւերով կարելի ըլլար տեղափոխուիլ Մերձաւոր - Արեւելքի երկիրները:

Զ. Եսայեանի ստորեւ հրապարակուող զեկուցագիրը՝ ուղղուած Ազգ. պատուիրակութեան նախագահ Պօղոս Նուպարին, կը պարունակէ հետաքրքրական տեղեկութիւններ Կիլիկիոյ վիճակին մասին: Զեկուցագիրը թուական չունի, բայց պարզ է, որ գրուած է 1920-ի ամառը:

Ազգ. պատուիրակութեան նախագահ Պօղոս Նուպարի ուղղուած այս զեկուցագրին բնագիրը պահպանուած չէ: Չարենց թանգարանը պահող Զ. Եսայեանի արխիւին մէջ կը գտնուի այս փաստաթուղթին 32 էջէ բաղկացած մեքենագիր օրինակը, որ կը տպագրուի կրճատումներով:

×

ՊՕՂՈՍ ՆՈՒՊԱՐԻՆ

ՊԱՐՈՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԶԳ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Ինչպէս յայտնի է Ձերդ վսեմութեան, 1920 Յունուար 16-ին բարեհաճեցաք ինծի պաշտօն յանձնել, Կիլիկիա երթալու աշխատակցելու համար Ա. Պ. Լ. (Ազգ. պատուիրակութեան լիազօր) ներկայացուցիչին եւ մասնաւորապէս զբաղելու խնամատարութեան գործով. միեւնոյն ատեն օգտուելով իմ ճամբորդութենէս ուզեցիք, որ անցնիմ Եգիպտոսէն, հաղորդեմ Գահիրէի Ազգ. Միութեան Ձեր հրահանգները Կիլիկիոյ համար եւ լուսաբանութիւններ տամ անոնց մասին:

Այդ հրահանգներուն ոգին էր Կիլիկիոյ մէջ բացարձակ համաձայնութեամբ գործել ֆրանսական իշխանութեանց հետ աշխատելով անոնց եւ միեւնոյն ատեն օգտուելով մեր բնական իրաւունքներէն՝ ուժեղացնել եւ կանոնաւորել մեր ազգային կեանքը:

Ես գոհ էի, որ միացեալ Պատուիրակութիւնը ինծի տուեր էր այդպիսի պաշտօն, որովհետեւ Ձեր հրահանգները բոլորովին համապատասխան էին իմ զգացումներուս եւ գաղափարներուս: Ուրեմն այժմ պիտի ջանամ յստակ կերպով եւ ճշգօրէն Ձեզ ներկայացնելու թէ ինչ վիճակի մէջ գտայ Կիլիկիա եւ ինչպէս դէպքերը յեղաշրջուեցան. միեւնոյն ատեն գրաւոր կերպով պիտի ներկայացնեմ եզրակացութիւններ այն յոյսով, որ կարելի պիտի ըլլայ ներկայ դրութեան աւելի համապատասխան գործունէութեան ծրագիր մը գծել:

Փետրուար 3-ին մեկնեցայ Մարսիլիայէն եւ 12-ին հասայ Եգիպտոս: Թէ՛ Ազգ. Միութիւնը եւ թէ՛ Կիմիտէները, որոնց զեկուցումներ ըրի տիրող քաղաքական դրութիւնը պարզելու համար, առանց առարկութեան եւ յարգանքով ընդունեցին իմ բերած հրահանգներս եւ խոստացան աւելի վերապահ վարմունք ունենալ Կիլիկիոյ անցուդարձերուն մասին: Ես շփում ունեցայ անխտրաբար ամէն հոսանքի պատկանող մարդոց հետ եւ պարտաւոր կը համարիմ յայտնել որ ամէնուն կողմէ գտայ ջերմ ընդունելութիւն: Դժբախտաբար Մարաշի դէպքերը, որոնց տխուր արձագանգը հասաւ Եգիպտոս, մեկնելէս երեք օր առաջ, վեր ի վայր շրջեցին ստեղծուած հանդարտ տրամադրութիւնները:

Փետրուար 26-ին մեկնեցայ Եգիպտոսէն: Պէյրութի մէջ անմիջապէս հաղորդակցութեան մտայ Ազգ. Միութեան հետ, որ կազմուած էր լրջախոհ մարդիկներով իբր Նախագահ ունենալով տօքթ. Մելքոնեանը: Թէ՛ Նախագահը, եւ թէ իր ընկերները կացութեան համապատասխան մտայնութեան տէր մարդիկ էին: Զգացումը ունէին որ Մարաշի դէպքերը սկզբնաւորութիւնն էին քեմալիստական շարժումի մը, որ կրնար աղէտաւոր հետեւանքներ ունենալ ամբողջ Կիլիկիոյ համար, եթէ մենք չապաւինինք անվերապահ կերպով ֆրանսական իշխանութեանց:

Մարտ 4-ին հասայ Մերսին եւ հետեւեալ օրը Ատանա: Այդ միջոցին Կիլիկիոյ դրութիւնը հետեւեալն էր. - Հաճըն պաշարուած էր թշնամիէն, ուր գտնուող 6000 Հայերը կորուստ ամէն յարաբերութիւներէ, ինքզինքնին հերոսաբար կը պաշտպանէին բազմապատիկ թշնամիին դէմ: Զէյթուն պաշարուած էր նոյնպէս եւ որեւէ լուր չկար: Այնթապէն արդէն իսկ վրդովիչ լուրեր կը հասնէին: Պաղչէ, Օսմանիէ եւ Հասան Պէյլի հետզհետէ կռիւի մէջ մտան: Մէյտան Էքպէզի մէջ լեգէոնականները պաշարուած մնացեր էին. Կիլիկիոյ դաշտը տակաւին զերծ մնացեր էր անմիջական վտանգէն, բայց լեռնային բոլոր ամուր եւ նպաստաւոր դիրքերը թշնամիին ձեռքն էին: Հաճընի դրութիւնը եւ ֆրանսական կառավարութեան յայտարարութիւնը թէ օգնական ուժ չի կրնար հասցնել Հաճըն (այդ մասին Նախքան պաշարումը ազդարարեր էին), միւս կողմանէ Մարաշի աղէտին յիշատակը, Հասան Պէյլիէն, Պաղչէէն եւ այդ շրջանի զանազան վայրերէն ամէն օր եկող գաղթականները ստեղծեր էին այնպիսի տրամադրութիւն Հայերու մէջ, որ կարելի է ըսել թէ ամէն մարդ գլուխը կորսնցուցեր էր եւ ամէն մէկը պատրաստ էր յուսահատական արարքներու դիմելու...:

×

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

Կիլիկիոյ մէջ, մեր ունեցած գործունէութեան մասին ուեւէ ճշգրիտ տեղեկութիւն կարենալ տալու համար, անհրաժեշտ է Ձեզ ներկայացնել այնտեղ գործող ազգային մարմինները, որոնք կը վարեն Կիլիկիոյ բնիկ կամ այնտեղ ապաստանած Հայերու ճակատագիրը:

Ամէն հայաբնակ քաղաքներու կամ գիւղերու մէջ կան Ազգ. Միութիւններ, որոնց կեդրոնական մարմինը պիտի ըլլար Ատանայի Ազգ. Միութիւնը, ինչպէս որ է անուանապէս: Այդ Միութիւնները ընտրուած են բոլորովին կամայական կերպով եւ ոչ մէկ բանով չեն ներկայացըներ ժողովուրդի մեծամասնութեան կամքը. ընտրութեան եղանակներն ալ եղած են զանազան ձեւ եւ ինչ որ կարեւորն է, այդ Միութիւնները իրապէս չեն կապուած Ատանայի Միութեան հետ եւ չեն հրահանգուիր կեդրոնէն, ինչպէս նաեւ իրենց գործունէութեան ուղեգիծը չեն պատշաճեցներ կեդրոնին: Ամէն Ազգ. Միութիւն ինքզինքին կուտայ առանձին իրաւունքներ եւ պարտաւորութիւններ, այնպէս որ ընդհանուր կազմակերպութեան մը օրկանը չէ: Ամէն մէկը իր հաշւոյն կ'աշխատի առանց ծրագրի, օրը օրին ներկայացած պէտքերուն համեմատ: Ոչ մէկը այդ Միութիւններէն չի գիտեր թէ ինչ է իր իրաւասութեան սահմանը, թէ՛ դէպի Կիլիկիոյ կեդրոնական միութիւնը, թէ՛ հայկական կեդրոնական իշխանութիւնները եւ թէ՛ դէպի տեղւոյն ֆրանսական իշխանութիւնը: Ամէն մէկ Միութիւն իր առանձին քաղաքական հակումը ունի, իր յատուկ արտաքին եւ ներքին քաղաքականութիւնը, այդ է պատճառը, որ հակասական ձգտումներով տեղեկագիրներ կը հասնին Կիլիկիոյ զանազան կէտերէն եւ մէկ Միութեան կատարած գործը յաճախ ի գին ծանր զոհողութիւններու կը քանդուի ուրիշ վայրի մը Միութեան անկախ ձեռնարկներով...:

Իմ այցելած վայրերուս մէջ դիտեցի, որ հարկ եղած յատկութիւններով մարդիկ չեն պակսիր, բայց այդ անձերը կամայ թէ ակամայ մեկուսացած են եւ հասարակական կեանքի մէջ դեր չեն կատարեր: Օրինակի համար Ատանայի Միութիւնը մեծամասնութեամբ կազմուած է երիտասարդ եւ անփորձ անձերով եւ որոնք ուեւէ կերպով կապուած չեն երկրին հետ, այլ եկուորներ են: Եթէ Ատանայի Ազգ. Միութիւնը մեծամասնաբար կազմուած ըլլար Կիլիկեցիներէ որոնք իրենց ընտանիքը եւ տնտեսական ու այլ կարեւոր շահեր ունին երկրին մէջ, որոնք ուեւէ կերպով չեն կրնար փափաքիլ որ այդ շահերը վտանգուին, որոնք հազար կապերով կապուած են իրենց դրացի Թուրքերուն հետ, որոնք նաեւ լուրջ պատճառներ ունին ֆրանսական հովանաւորութիւնը պահպանելու, երբեք այդպէս կազմուած Ազգ. Միութիւնը չէր առներ այն յախուռն եւ յանդուգն կեցուածքը, որ ոչ մէկ բանով համապատասխան է մեր բարոյական եւ նիւթական ուժերուն եւ որը այնքան խիստ յանդիմանութիւններու եւ խրատականներու տեղի տուած է:

Ազգ. իշխանութիւնները, որ ըստ Ազգ. Սահմանադրութեան առաջնորդարանին շուրջը կը խմբուէին, գաւառային, քաղաքական ժողով եւայլն, չեն ջնջուած բոլորովին, բայց իրենց իրաւասութենէն եկող խնդիրներ անցած են Ազգ. Միութեան, որ այդ իրաւունքներուն վրայ աւելցուցած է ուրիշներ, իրերու բնական ընթացքով: Ուրեմն երկու կարգի հայ ղեկավար շրջան կայ, որոնք իրարու մէջ լուծուած չեն եւ միեւնոյն ատեն տրամաբանական կապեր չունին իրարու հետ, անհաշտ ալ չեն եւ դժուարին է սահմանել այդ երկու կարգի իշխանութեանց բաժանման գիծը: Մէկ խօսքով Կիլիկիոյ Ազգ. կեանքը կազմակերպուած չէ, այնտեղ տարօրինակ քաոս մը կը տիրէ եւ այդ քաոսին հետեւանքն է այն անկապակից, զիրար խաչաձեւող գործունէութիւնը, որ արտաքին աշխարհին կը թուի առեղծուածային:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

(Շար. 1)

ԹԻԹԱՆԻՔԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Եօթանասուն եւ երեք տարիներ պէտք էր ուրեմն անցնէին, գտնելու համար հետքը Թիթանիքին, որ կը ննջէր Թէռ-Նէօվի բացերուն, 1912 Ապրիլ 14ի եղերական գիշերէն ի վեր: Բոլոր այն նաւերուն մէջէն, որոնք ընկղմեցան դարերէ ի վեր, Թիթանիքը հաւանականօրէն այն էր որ ամէնէն աւելի ցնցեց երեւակայութիւնները. այն պատճառաւ թերեւս որ իր ընկղմումը կը պատկանէր մեր դարեշրջանին եւ որ զոհերուն թիւը - հազար հինգ հարիւր երեք - համայն աշխարհ մատնեց ապշութեան եւ սարսափի: Վերջերս էր, որ ֆրանքամերիկեան արշաւախումբ մը աւետեց որ վերջապէս յայտնաբերուեցաւ անոր խլեակը, շնորհիւ վերջին ծայր յառաջացեալ գործնագիտական միջոցներուն, զորս կիրարկած էին երկու երկիրներու մասնագիտական կազմակերպութիւններ: Առ այժմ, խնդրոյ առարկայ չէ դէպի մակերես բարձրացնել այդ տխուր նաւը, որ կը հանգչի չորս հազար մեթր խորութեամբ: Եթէ նոյնիսկ ուզուի, միթէ պիտի կարողանա՞ն վեր հանել զայն: Քիչ է հաւանականութիւնը: Այն՝ զոր անուանած էին «անընկղմելի»ն, անկասկած մաս կը կազմէ յաւիտենականօրէն ծովու յատակի աշխարհին: Երբեւիցէ, չէր տեսնուած նման գեղեցիկ շոգենաւ մը: Մանաւանդ չէր շինուած երբեք անկէ աւելի մեծը: Իր 46.000 հազարեակով (թոն) եւ իր 270 մեթր երկարութեամբ, ան կրնար ընդունիլ հարիւրաւոր ճամբորդներ եւ անձակազմի անդամներ: Իր հիմնարկութեան ի պատիւ առաջին շրջապտոյտին, 2207 անձեր տեղ կը գրաւէին Սաութէմփթընէն (Մեծն Բրիտանիա) դէպի Նիւ-Եորք: Անգլեւամերիկեան բարձր դասու ամէնէն անուանի դէմքերը կը գտնուէին այդ ճամբորդութեան մէջ, որ կը խոստանար գերազանցել որպէս փառաւորութիւն եւ խրախճանք, բոլոր այնպիսինները զորս ճանչցած էին մինչեւ այդ: Արդարեւ, Թիթանիք իր ճամբորդներուն կ'ընծայէր սարքաւորումի եւ արդիականութեան մինչեւ այն ժամանակ ոչ ըմբռշխնուած կատարելութիւնները, սքանչելի ընդարձակ ու փոքր սրահներ, լողարան, արեւելեան բաղնիք, արտաքին պատշգամբներ, «փարիզեան սրճարան», մարզատեղիներ, եւայլն: Չորս օրերու ընթացքին, Թիթանիք կը յառաջանար հանդարտօրէն Ատլանտեանի ջուրերուն վրայ: Ապահովութեան անթերի բոլոր առաւելութիւններով օժտուած, շոգենաւին անընկճելի դիմադրութիւնը ծովուն բոլոր տեսակի վտանգաւոր ալեաց դէմ, ապացուցուած էր բազմաթիւ փորձերու կըրկնութեամբ: Մնաց որ, այն խաղաղ օդով եւ ողորկ ծովով, ոչ մէկը կ'երեւակայէր որեւէ վտանգի մը կարելիութեան...: Կէս գիշերի մօտ էր: Յանկարծակի, շուքէն ժայթքելով, սպիտակ հսկայ զանգուած մը կը ցցուէր նաւապետին սարսափահար աչքերուն ի դէմ. սառնակոյտ մը, առջեւը, ճիշդ ու ճիշդ: Իսկոյն ան կը փորձէր յուսահատական ճիգեր, բայց պողպատեայ հսկան զոր ան կը կառավարէր, չկրցաւ վրիպիլ սառի հսկայէն, որ կը հասնէր իր վրայ: Բախումը թեթեւ կ'ըլլար սակայն եւ շատեր ուշադրութիւն իսկ չընծայեցին: Ճամբորդներէն ոմանք կը շարունակէին պարել, ուրիշներ որոնք իրենց սենեակներուն մէջ կը ննջէին, չէին իսկ արթննար: Ծխատեղին մէջ, փոքէր խաղացողներ, ցնցումէն յանկարծակիի եկած, կը դիտէին պատուհաններէն լռելեան թաւալումը ուրուականային այդ լեռնակոյտին: Յետոյ անոնք դարձեալ իրենց խաղերը կը շարունակէին: Բայց Թիթանիք ստացած էր արդէն իննսուն մեթր երկարութեամբ վէրք մը, ուրկէ ջուրը կը սկսէր ներս խուժել: Իր անդրելիչ ապահովութեան տասնեւվեց մեկուսացեալ կառուցուածքներէն վեցը դադրած էին դիմադրելէ: Հետզհետէ ճամբորդները կ'արթնցնէին, պատուիրելով անոնց գտնել իրենց ազատարար գօտիները, յանձնարարութիւն մը որ շատերուն ծիծաղեցուց. չէ որ Թիթանիք անընկղմելի էր յորջորջուած: Յամրօրէն, Թիթանիք կը կքէր իր յառաջամասով: Երբ կը սկսուէր դէպի ծով իջեցնել փոքր նաւակները, սկզբնական խուճապ մը ծայր տուաւ ճամբորդներուն միջեւ: Ըստ սովորութեան, նախապէս կիները եւ մանուկները առաջնորդեցին անոնց մէջ, բայց շուտով կը պարզուէին ահաւոր տեսարաններ, մանաւանդ երբ կը հաստատուէր որ նաւակները կարող էին ընդունիլ միայն 1178 անձեր, մինչ 2207 հոգի կը գտնուէին Թիթանիքի մէջ: Խոշոր նաւը, առաւել եւս կը ծռէր մէկ կողմ եւ անմիջապէս անկարելի կ'ըլլար ալ ոտքի վրայ կենալ: Կահ կարասի կը սահէին սրահներուն մէջ եւ պոչաւոր ծանր դաշնակները կը խորտակէին պատերը: Նուագախումբը որ ցարդ կուտար պարի եղանակներ, վեր պահելու համար ճամբորդներուն կո-

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՑ ԱՉՔՈՎ ԵՐԱԶԱՆՔ

Երբեմն ե՛ս ալ կ՚երազեմ:

Օր ցերեկով, արթուն, բաց աչքով եւ գիտակցութիւնս տեղը՝ կ՚երազեմ:

Երազներէս մին որ յաճախ կը կրկնուի, եւ որ իրականին մէջ ցնորատեսութիւն է, ինծի կը պարգեւէ տասնհինգ միլիոն տոլար՝ զոր չահած եմ վիճակախաղէն, առանց սակայն տոմսակ մը իսկ գնած ըլլալու: Եւ ա՛յս պատճառով ալ տասնհինգ միլիոնը կրկնապատիկ արժէք կը ստանայ ինծի համար:

Նման պահերու, աթոռիս վրայ հանգըստաւէտ կերպով կը տեղաւորուիմ, աչքերս կը գոցեմ եւ կը սկսիմ ապագաս հիւսել՝ ափովս սեղմած տասնհինգ միլիոն տոլարի չէքը:

Ի՞նչ պիտի ընեմ այս հարստութեամբ:

Զարմանալի՛ հարցում. դրամով ի՞նչ կ՚ընեն. կ՚ապրի՛ն:

Ուրեմն կը մտածեմ ապրելու մասին: Նախ՝ ապրելու համար տեղ պէտք է. ուրեմն մեծ տուն մը կը գնեմ՝ կէս միլիոն տոլարի. պալատանման չէնք մըն է, սենեակներով՝ որոնց թիւը չեմ կրնար միտքս պահել:

Յետոյ՝ ինքնաշարժ մը. չէ՞ որ մեր կեանքին մեծ մասը ինքնաշարժի մէջ կ՚անցընենք այս մեծ երկրին մէջ: Քատիլլաք մը, մեծ, լայն, ամէն յարմարութիւններով, պատկերասփիւռով, սառնարանով, խմիչքներով, հեռաձայնով:

Յետոյ՝ հագուստներ, որքան որ սիրտս կ՚ուզէ, ի՛նչ ճաշակով կամ անճաշակութեամբ ալ ըլլան անոնք:

Յետոյ՝ ոսկեղէններ եւ ադամանդեղէններ կնոջս եւ ինծի:

Յետոյ՝ երկար արձակուրդներ դէպի հասարակածային կղզիներ, ծովափներ. դէպի Ֆրանսական Ռիվիերա եւ, ինչ որ միշտ փափաքած եմ՝ դէպի Սքանտինաւիա:

Յետոյ՝ Լաս - Վեկաս, բախտս փորձելու: Դրամը դրամ կը բերէ, կը պատգամէ ժողովրդական իմաստութիւնը:

Յետոյ՝ նո՛ր բարեկամներ, նո՛ր շրջանակներ: Հարուստ եմ, հարուստներու հետ պէտք է ըլլամ:

Յետոյ...

Յանկարծ կը յիշեմ որ միլիոնները զուրկ օրերուս միշտ կը ծրագրէի առաջին առիթով գրադարան մը ունենալ տանս մէջ՝ սենեակներ ամբողջ, պատէ պատ լի ամէն կարգի գիրքերով՝ զորս մէկ առ մէկ պիտի թերթատէի, կարդայի, վայելէի: Եթէ միայն դրամ ունենայի...:

Հիմա ունիմ, սակայն կ՚անդրադառնամ թէ գիրքի մասին չեմ մտածած տակաւին: Բայց ի՞նչ պիտի ընեմ գրադարանը: Այլեւս օրերս արձակուրդով, ճամբորդութեամբ, զուարճութեամբ, կոլֆ խաղալով պիտի անցընեմ. ե՞րբ ժամանակ պիտի ունենամ կարդալու:

Բայց գրադարանի եւ գիրքերու տրամադրելիք դրամս լաւ նպատակներու կրնամ գործածել:

Անշուշտ նախընտրութիւնը հայկակա՛ն լաւ նպատակներու պիտի տամ, հակառակ որ հիմա արդէն յարաբերութիւններս մեծ մասամբ օտարներու հետ են: Ուրեմն տեսնեմ թէ որո՞նք են հայկական լաւ նպատակները:

Բարեգործականը՝ դուրս. ան դրամ ունի:

Եկեղեցին՝ դուրս. ան արդէն հաւատացեալներուն ե՛ւ անհաւատներուն դըրպանը սենթ մը իսկ չի ձգեր:

Կուսակցութիւնները՝ դուրս. այսքան տարի առանց դրամի եթէ ապրեր են՝ կրնա՛ն նոյն ձեւով շարունակել:

Միութիւնները՝ դուրս. պարահանդէսներով իրենց պէտք եղած դրամէն աւելի՛ն կը շահին:

Հայկական դպրոցները՝ դուրս. տասնըհինգ միլիոն տոլար շահելէս ի վեր ըսկըսած եմ չհաւատալ հայեցի ուսումի կարեւորութեան:

Հայկական թերթերը՝ դո՛ւրս, դո՛ւրս. պարզապէս մսխում դրամի՝ որ այս խեղճ ազգին պէտքերուն օգտակար կրնար եղած ըլլալ:

Հայ գրողները՝ դուրս. ի՞նչ ունին գըրած որ տպագրութեան արժանի ըլլայ:

Հայաստանը՝ դուրս. ան այլեւս «որբի երկիր»ը չէ. փա՛ռք Աստուծոյ չէնք - շընորհք կառավարութիւն կայ, դրամ կայ, ամէն բան կայ. թող ուրախ - երջանիկ ապրին: Ինծի պէտք չունին:

Ո՞վ կամ ի՞նչ կայ ուրեմն որուն կրնամ նիւթապէս օժանդակել:

Իրապէ՛ս տարօրինակ ժողովուրդ ենք: Դրամ չունինք կը գանգատինք, ահաւասիկ օգնել կ՚ուզեմ՝ տուածս առնող չկայ: Պարապ տեղը չէ որ կը փճանանք կոր: Եթէ միայն կեդրոնական, ամբողջ ազգը ներկայացնող մարմին մը ըլլար՝ որուն կարենայի նուիրատուութիւնս կատարել:

Ի՞նչ կրնամ ընել: Բաժնուած, պառակտըւած ժողովուրդ ենք. մէկուն տամ՝ միւսը կը նեղուի. բոլորին տամ՝ ամէնքն ալ ինձմէ դժգոհ կը մնան: Տէ՛ր Աստուած, ի՛նչ փորձանք է եղեր Հայերուն բարեգործութիւն ընելը: Միլիոններս թո՛ղ իրենց տեղը մնան, դրամատան մէջ:

×

Աչքերս կը բանամ. քրտինքներու մէջ եմ: Ուղղակի մղձաւա՛նջ, այս տասնհինգ միլիոն տոլարը:

Գիտե՛մ թէ ինչու այսպիսի երազներ կ՚ունենամ վերջերս:

Բարեկամ մը ունիմ, որ պարբերաբար դրասենեակ կը հանդիպի եւ կը խօսակ - ցինք ազգային մեր ցաւերուն մասին: Հայեր ուրիշ ինչի՞ մասին կրնան մտածել կամ խօսիլ: Ցաւերուն մասին խօսելով՝ ցաւագար պիտի ըլլանք: Ինչ որ է:

Վերջին այցելութեան, բարեկամս ըսաւ.

- Մեր ազգը խելք չունի:

Չէի կրնար առարկել այս ճիշդ հաստատումին:

- Ինչո՞ւ Գըրգ Գրիգորեանի նման մեծահարուստի մը չի դիմեր, միլիոններ ապահովելու համար: Նուազագոյն մէկու կէս միլիառ տոլար ունի: Եթէ ուզուի իրմէ՝ գոնէ հարիւր միլիոն տոլար կը նուիրէ:

- Ի՞նչ ընելու համար:

- Ի՞նչ ըսել է ի՛նչ ընելու: Մեր ազգին ցաւերը դարմանելու:

- Գրիգորեան օտարներով շրջապատուած, դրամական բարդ գործառնութիւններու մէջ մխրճուած անձ մըն է, մեզի հետ զբաղելու ժամանակ չունի:

- Մենք ուզե՛նք:

- Չի տար:

- Եթէ ես անոր հարստութիւնը ունենայի՝ կէսը կը նուիրէի Հայութեան:

Չպատասխանեցի, որովհետեւ չէի գիտեր ի՛նչ ըսել:

Հիմա կ՚անդրադառնամ որ տեսած երազս՝ բարեկամիս տրուելիք պատասխանն էր:

ԱՐԱՑ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար»

ԿԱՐԴԱՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

րովը, այժմ կը նուագէր կրօնական երգը՝ - Ալ մօտ ըլլամ քեզի, ո՛վ Տէր...: Այրեր կ՚իյնային ծովուն մէջ, ուրիշներ կը նետուէին փորձելու համար հասնիլ նաւակներուն վրայ, բայց սառուցեալ ջուրը՝ 0էն վար 3, զանոնք կ՚անդամալուծէր: Թիթանիք, որու ամբողջ առաջքի մասը կքած էր ծովուն մէջ, քանի մը երկվայրկեան անշարժանալէ վերջ, ամբողջապէս կ՚ընկղմէր, աւելի քան հազար հինգ հարիւր ճամբորդներով, որոնց մեծ մասը կանայք եւ տղաք: Քարփաթիա նաւը կ՚ազատէր վերապրողները:

Ի՞նչ պիտի գտնեն Թիթանիքի խլեակին մէջ:

Կ՚ըսուի թէ նաւը կը փոխադրէր ահագին քանակութեամբ ոսկի սթերլիններ եւ ադամանդներու կոյտ մը, դժուար՝ գընահատելու արժէքով: Պէտք է յիշել որ Թիթանիք իր մէջ ունէր բազմաթիւ միլիոնատէրեր, որոնց կիները հաւանաբար իրենց հետ էին տարած իրենց ոսկեղէնները: Ինչ որ ալ ըլլայ, ամբողջ աշխարհ մեծ հետաքրքրութեամբ պիտի հետեւի տարուելիք գործողութեանց: Որովհետեւ ընկղմած նաւուն ողբերգական ուխտականին անդին, վերագտնուած իր խլեակները կրնան ըլլալ միշտ կախարդական: Կարծես, ծովուն խորէն յանկարծ ցցուելով, անցեալը հանդիպէր դէմ առ դէմ մեզի:

Քաղեց՝ ԳԵՂԱՄ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԻՆՔՆԱՏԻՊ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏՈՒՀԻ ՄԸ

Մարկրիթ Փիրիմեան Պէյրութի մէջ աւարտելէ ետք Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանը 1933-ին, կ՚որոշէ մայրապետ ձեռնադրուիլ ու կը մեկնի Հալէպ: Հոն կուսանոց մտնելէ առաջ կը մնայ կրօնաւորուհիներու մօտ որոնք խուլ եւ համր տղոց վարժարան մը ունին: Հոն կը դիտէ ու կը տպաւորուի այդ տղոց ձեռային աշխատանքէն, երբ իրարու կը կցեն, կը համադրեն քիչ մը ամէն տեղէ հաւաքուած իրեր: Աշխատելու եւ ստեղծելու պահանջը կը զգան նաեւ ի՛ր ձեռքերը. կ՚որոշէ վերադառնալ Լիբանան: Հոն կը գրաւի դրոշմաթուղթերով, 1960-ին կը սարքէ ցուցահանդէս մը, ուր կը ներկայացնէ խճանկարներ՝ դրոշմաթուղթերով շինուած: Ամէն մէկը անջատ նիւթ մը կը ներկայացնէ: Կան զօրավար Տը Կօլի, Սէուտ Թագաւորի, Ապտէլ Նասրի, Այզընհաուըրի դիմանկարները: Ցուցահանդէսը մեծապէս կը գնահատուի: Նասր զայն Գահիրէ կը հրաւիրէ, Արաբիոյ Թագաւորը որպէս շնորհակալութիւն իրեն կը ղրկէ 1000 ռիալնոց չէք մը, իսկ Տը Կօլ խրախուսիչ նամակ մը:

Աւելի զատ Մ. Փիրիմեան Պապալէքի փառատօնին համար կը գծէ բացիկներ, նմոյշներ կը պատրաստէ լիբանանեան արհեստագիտութեան համար:

Արուեստագէտներ են նաեւ իր զաւակներէն երկուքը. մին՝ քանդակագործ է, պատրաստած է Մարսէյլի Հայոց Եկեղեցիին ճակատին համար խաչ մը: Իսկ Շահէն՝ գծագրիչ է. իր գործերուն մէջ ուշագրաւ է համադրում մը. իր եւրոպական պատրաստութեան եւ հայկական արմատներուն միաձուլումով: Կ՚ապրի Փարիզ. անցեալ Ապրիլին պատրաստած է հսկայ որմնանկար մը, Պոլինյէի Փալյօ Փիքասօ մեթրոյի կայարանին համար:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հայ Համալսարանական Կեդրոնի կազմակերպած քաղաքական ասուլիսներու շարքին վերջինը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 12-ին: Մասնակցած են Արժանթինի գլխաւոր կուսակցութեանց ղեկավար դէմքերը, որոնցմէ իւրաքանչիւրը պարզած է իր պատկանած կուսակցութեան ծրագիրը՝ Նոյեմբեր 3-ին տեղի ունենալիք երեսփոխանական ընտրութիւններուն, ապա նաեւ պատասխանելով հարցումներու՝ զօրավիգ եղած են Հայ Դատին:

ՐԱՖՖԻ

ԽԱԼԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

- Ճշմարիտ է, խելագարները զանազան տեսակ ցնորքներ ունեն, - համաձայնուեցաւ ծերունի սպասաւորը: - Մենք ունենք մէկը, որ ամէն անգամ ինձ տեսնելիս, յարձակւում է իմ վրայ, որ կոտրատէ ինձ: Միւս սպասաւորները նրա մօտ մըտնելու ժամանակ հանգիստ է: Նա միշտ երեւակայում է մի ինչ որ ընկերներին, որ նրան մատնել է, եւ իմ մէջ նրա նմանութիւնն է գտնում:

Օրիորդը կռացաւ եւ հազիւ լսելի ձայնով ասաց ծերունու ականջին.

- Տեսէք, եթէ ես այժմ երեսս ծածկեմ եւ մօտենամ նրան, նա այլեւս ոչինչ չի անի:

Ես իրաւ որ, այժմ հանգիստ էի, հասկանում էի նրա դիտաւորութիւնը, հասկանում էի, որ իմ անխոհեմ վարմունքով մատնում էի նրան: Նա երեսի քօղը ցած ձգեց եւ կամաց մօտեցաւ փոքրիկ սեղանին, որ դրած էր իմ գլխի մօտ: Նրա վրայ մի ամանի մէջ ջուր էր դրած եւ մի կտոր հաց: Նա վերառեց ջրի ամանը, հոտոտեց եւ, դառնալով դէպի սպասաւորը, ասաց.

- Այդ ջուրը բոլորովին թարմ չէ, պէտք է փոխել:

- Կը փոխեմ, օրիորդ, - պատասխանեց ծերունին:

- Այս րոպէիս փոխեցէք:

Ծերունին վերառեց ամանը եւ հեռացաւ:

Նա շրթունքը մօտեցրեց իմ շրթունքներին եւ հազիւ լսելի ձայնով ասաց.

- Կարդա այդ տոմսակը եւ սպասիր ինձ...:

Նա դրեց իմ բարձի տակին մի թղթի կտոր: Կորիդորից լսելի եղաւ ծերունի սպասաւորի ծանր քայլերի ձայնը: Նէ-նէն հեռացաւ ինձանից եւ մօտեցաւ դըրանը: Ծերունին բերեց ջուրը, դրեց իւր տեղում:

Նա կրկին անգամ նայեց իմ երեսին եւ հեռացաւ: Ա՛խ, ո՛րքան սրտաշարժ խօսքեր կային այդ լուռ նայուածքի մէջ... Դրսից լսելի եղաւ նրա պատուէրը սպասաւորին.

- Հիմա կարող էք արձակել նրան, միայն դռները կղպած պահեցէք:

Ծերունին ներս մտաւ, բացատրեց իմ ձեռքերն ու ոտքերը, եւ դուրս գնաց, իւր ետեւից դուռը կողպելով: Ես իսկոյն վերառի բարձի տակում թողած տոմսակը եւ սկսեցի կարդալ: Նրա բովանդակութիւնը խիստ կարճ էր, երկու տող միայն, բայց այդ երկու տողը պարունակում էր իւր մէջ ինձ համար անսահման բախտաւորութիւն:

«Մուրադ, Կիրակի գիշերը, երկու ժամին, սպասիր ինձ, ես քեզ մօտ կը լինեմ: Նէնէ»:

Հարիւր անգամ կարդացի այդ երկու տողը, հարիւր անգամ շրթունքիս վրայ սեղմեցի, բայց դարձեալ չէի կշտանում: Նրանից, այդ անշունչ թղթի կտորից, փափաքում էի առնել սրտիս կարօտը: Նրա մատներն էին գրել, նրա սիրտն էր դրած նրա մէջ: Բայց ո՞վ սովորեցրեց նրան գրելը...:

Հիւանդանոցի այն մասը, ուր այժմ զետեղուած էի ես, բաժանուած էր միւս մասերից. այստեղ պահւում էին միայն խելագարները եւ վարակիչ ախտերով հիւանդները:

Նէնէն այլեւս չյայտնուեցաւ: Մինչեւ Կիրակի դեռ եւս չորս օր կար: Այդ օրը չորս աւելի երկարաձիգ էր թւում ինձ, քան թէ չորս տարի: Բայց աքսորականը սովորում է սպասել: Ես խորին անձկանօք սպասում էի:

Բժշկապետը նոյնպէս չէր յայտնըւում, երեւի նա ինձ բոլորովին առողջացած էր համարում: Միայն երբեմն մտնում էր ծերունի սպասաւորը եւ իւր չատախօսութիւններով զբաղեցնում էր ինձ: Այդ բարեսիրտ ծերունին այնքան երկար տարի ծառայել էր հիւանդանոցում, որ համարեա կէս բժիշկ էր դարձել: Նա ծաղրում էր Ֆելդշերների կատարած յիմարութիւնները, ծաղրում էր դեղաբարի ագիտութիւնը, թէ ինչպէս նա շատ անգամ խառնում է դեղերը եւ թոյնը հասարակ քինայի փոխարէն է տալիս: Պատմում էր զանազան դէպքեր, որ առաջ էին եկել՝ կա՛մ դեղերը խառնուելուց, կա՛մ նրանց չափն ու կշիռը չհասկանալուց: Ուրախանում էր, որ նոր բժշկապետը առաջարկել է փոխել այդ բոլոր «անպիտաններին» եւ դիտաւորութիւն ունի նոր կարգեր մտցնել հիւանդանոցի մէջ: Նա հիացած էր նոր բժշկապետով եւ միշտ կրկնում էր միեւնոյն խօսքերը նրա տիկնոջ եւ մանկահասակ օրիորդի մասին:

(Շար. 191)

(Շար. Ա էջէն)

ունկ դէմք մը, որ երբեք չվարանեցաւ քաղաքական դիրքորոշումներ ունենալէ, սրխալները խոստովանելէ եւ ճշմարտութիւնները ըսելէ, ուր որ ալ ըլլար: Ցարդ կը յիշուի, որ 1956ին, երբ Մոնթանի հետ շրջապտոյտ կը կատարէր Խորհ. Միութիւն, Կրեմլինի պաշտօնական ճաշին, յանկարծ կը նետէր Խրուշչեւի երեսին՝ «Դիւրին չէր, այս միջոցին, հոս գալ»: Խորհրդային բանակը Հունգարիա մտած էր:

Ծնած էր Նէօյի, 1921-ին, Հրեայ ծնողքէ: Գրաւման շրջանին, երբ հայրը Լոնտոն ապաստանած էր, ինք, դեռ շատ երիտասարդ պէտք է աշխատէր եւ մտած էր Լիւշէռի թերթին մէջ: Ապա, փոքր դերերով կը նետուէր շարժանկարի ասպարէզը, ուր պիտի հանդիպէր իր առաջին ամուսնոյն՝ բեմադիր Իվ Ալեկրէի, որմէ պիտի ունենար աղջիկ մը, այսօր նաեւ դերասանուհի, բայց հեռու նոյն խառնուածքն ունենալէ:

Ինք առաւելաբար կը յիշուի Քասք տ'Օռով, բայց բազմաթիւ են իր ֆիլմերը, որոնց ամէն մէկուն մէջ, հերոսուհին մարմնաւորած է բացառիկ անհատականութեամբ: 1949-ին է, որ կը հանդիպէր երիտասարդ, սկսնակ խաղցի դաղթականի մը՝ Իվ Մոնթանի, որու հետ կ'ամուսնանար 1951-ին Սէն-Փօլ տը Վանս: Իր ամէնէն յատկանշական ֆիլմերէն, յիշենք՝ Տէռէ տ'Անվերս, Մանէժ, Թէրէզ Ռաքէն, լ'Առմէ տէ զ'ոմպր, Լա վէօվ Քուտէր, Փոլիս Փիթոն: Տաղանդէն անդին, ցոյց տուաւ նաեւ թէ խելացի կին մըն էր, որ գիտցաւ ծերանալ, ծերութեան մէջ մտաւ, առանց խաբուսիկ լուծումներ փնտռելու գեղագիտական տարրալուծարաններու մէջ: Ընդունեցաւ ծերութիւնը, իր բերած աւերով, կնճիռներով, համակերպեցաւ հիւանդութեան, անողոք, աւելորդ պայքարներ չտարաւ: Ատով իսկ, աւելի տպաւորեց:

Այնքան բան կարելի է ըսել նման դէմքերու վրայ, որ թերեւս աւելի լաւ է լռել: Վերջին տարիներուն ցոյց տուաւ թէ գրելու ալ տաղանդ ունէր, մանաւանդ վերջին գործով, Ատիէօ, Վոլոտիա, որ վէպ մըն էր, մինչ առաջին գործը՝ Լա նօսթալժի նէ փլիւ սը ք'էլ էթէ, իր յուշերն էին:

Նման դէմքեր բացէն աւելի՝ պարապ մը թողուն:

Թաղումը կատարուեցաւ Երեքշաբթի օր, Փէռ-Լաշէզ:

ԹԱԼԱՐԻ

Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ

ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ
Ի ՆՊԱՍՏ

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ այս ձեռնարկին (տե'ս «Յառաջ», Սեպտեմբեր 14 / 15) կրնան գումարները ղրկել. -

M. le Maire de Tallard
05130 Tallard

Չէքերը պէտք է գրուած ըլլան հետեւեալ անունին.

Monsieur le Percepteur de Tallard

սա բացատրութեամբ.

Pour la restauration des 6 tableaux de Saint Grégoire de Tallard.

ՀՄԸՄ - ՖՐԱՆՍ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Հ. Մ. Ը. Մ. - ՖՐԱՆՍԱՅԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հրաւիրէ իր անդամները ընդհանուր ժողովի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 4, երեկոյեան ժամը 7.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue - 75009 PARIS

տարեկան ճաշ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը՝ 13-ին Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Մասնակցութիւն 100 Ֆ.:

Արձանագրուիլ հեռաձայնելով. -

90 - 33 - 88
41 - 74 - 89
91 - 48 - 85
90 - 21 - 60
50 - 68 - 71

ԾՆՈՒՆԴ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՎԻԳԷՆ ԵՒ ՆԱՏԻՆ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

ուրախութեամբ կը ծանուցանեն իրենց աղջկան՝

Վանիկ-ի

ծնունդը, Փարիզ, Սեպտեմբեր 17:

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Տիկին Ժաքլին Քէօրքօղլեանէ կը խնդրուի հեռաձայնել Մ.Ն.ի 398 - 15 - 59:

COMMUNIQUÉ

Le Mexique vient de subir l'un des plus importants tremblements de terre que le monde ait connu.

C'est par dizaines de milliers que l'on compte les morts, les blessés, les sans-abris, hommes, femmes, enfants.

Cette terrible catastrophe qui frappe le Mexique nous concerne tous. En de tels instants la fraternité entre tous les êtres humains doit devenir une réalité bien vivante.

C'est pour venir en aide aux innombrables victimes, que Radio-Arménie s'associant en la circonstance à la Croix Bleue Arménienne et la Croix Rouge Internationale lance un S. O. S. à tous ses auditeurs.

APPORTEZ VOTRE SOUTIEN

Financier :

En libellant vos chèques à l'ordre de la Croix Rouge
no. de compte 60.000 Y A PARIS - Rubrique Sinistre du Mexique.
Adressez vos chèques à Radio-Arménie - B. P. 216 - 69152 - Décines Cedex.

Matériel :

Couvertures, vêtements, nourritures, médicaments, etc...
Portez ou envoyez vos colis à la Maison de la Culture Arménienne
15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 Décines
Mettre sur les colis la mention «Mexique»

**Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Գէորգ Կակոյեան եւ զաւակնե-րը՝ Անի եւ Իվլին եւ Մանուկ եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին ծաղկեպսակով, անձամբ թէ գրաւոր՝

ԳԷՈՐԳ ԿԱԿՈՅԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, Սեպտեմբեր 10-ին:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԵՒ
ԷՍԱԵԱՆ ԲԱՐԵԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կ'ոգեկոչեն բանաստեղծ՝

Վահան ՏԷՐԵԱՆ-ի

Ծննդեան 100-ամեակը

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 15.30ին Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը:

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Բանաստեղծին կեանքն ու գործը կը ներկայացնէ՝

ՕՐ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կ'արտասանէ՝

ՄԱՏԸԼԷՆ ՔԱՐՓԱՆԹԻԷ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի նաեւ Տիկին Ռվս. Գալէնտէրեան (արտասանութիւն) եւ երաժշտական բաժին:

Մուտքը ազատ է:

-- ՎԵՐԱՄՈՒՏ --

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղի միօրեայ վաճառանի բացումը Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2-էն սկսեալ տեղւոյն եկեղեցւոյ սրահին մէջ, ժամը 14-էն՝ 17:

Արձանագրութիւնները՝ տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, կէս օրէ վերջ, ժամը՝ 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը: Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտոոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, ժամը 15-ին եկեղեցիին մէջ:

Կը խնդրուի բոլոր անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
DE MARSEILLE
EXPOSITION

LE LIVRE ARMENIEN

A TRAVERS LES AGES
DU 2 AU 21 OCTOBRE

à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille - La Canebière
Sous la Présidence d'Honneur de :
GASTON DEFFERRE
Ministre d'Etat chargé du Plan et de l'Aménagement du Territoire,
Maire de Marseille
Sous le Haut Patronnage de :
JACK LANG
Ministre de la Culture
VERNISSAGE : VENDREDI 4 OCTOBRE à 18h30

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ, կազմակերպութեամբ՝
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
Հոկտեմբեր 2էն 21

CONFERENCE — Samedi 5 Octobre à 21h
à la MAJC 12-14, rue St Bazile
— Prof.M. SALVINI (Rome) : *Avant l'invention de l'alphabet*
— Rév. Père Nersès DER NERSESSIAN (Venise) : *Les manuscrits arméniens* (en arménien)
Projection de diapositives

ENTREE LIBRE

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան եւ Օծման տարեդարձներուն առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Ալեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Նոյն ատեն Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

A L'INITATIVE DE

SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Thème : Le génocide arménien au Parlement Européen.

26 NOVEMBRE
à PARIS

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԿԵԴՐՈՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի դասընթացքները կը վերսկսին:

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ, Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2, կէսօրէ ետք ժամը 2-էն 5: Կը դասաւանդեն՝ Օր. Գաթի Ջուլամեան, Տիկիններ՝ Սիլվա Էքմէքճեան եւ Սիլվա Քէշիշեան - հայերէն լեզու եւ պատմութիւն, - Տիկին Ասիա Յովնանեան - երգ եւ նուագ, - Տիկին Սիւզան Մաքարոֆ - գծագրութիւն, - Հ. Մանուէլ Վ. Պաթազեան - կրօնագիտութիւն: -

Կ'ընդունուին 5-էն 14 տարեկան մանուկներն ու պատանիները: Դասերը կը տրուին Կեդրոնի սրահը, 10 Պիս, Թուէն փողոց, Փարիզ 5-րդ:

ՇԱՐՎԻԷՕ

Ս. Նշան Եկեղեցւոյ դասընթացքները սկսած են Սեպտեմբեր 4-ին եւ կը շարունակուին, հոգեւոր հովիւին կողմէ, Չորեքշաբթի օրերը:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 2-ին: Արձանագրութեան համար կը խնդրուի դիմել վարժարան:

Հեռաձայն. - 378 - 92 - 91

ՓԱՐԻԶ

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի 1985 - 1986 տարեշրջանի հայերէն լեզուի դասաւանդութիւնները, երգ եւ պար, կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 28, կէսօրէն վերջ ժամը 3-ին, Մշակոյթի Տունը 17, ռիւ Պլէօ, Փարիզ:

Կ.Ս.Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1985 - 1986 տարեշրջանի հարցարանները ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Նոյեմբեր 10:

LES ANCIENS
DU LYCEE GUETRONAGAN
151, rue Montmartre, 75002 Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
3

JEUDI
3 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.064
Fondateur : SCHAVARCHE MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.064

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼ ՎՐԷԺԸ ԹՈՒՆՈՒԶԷՆ Կ'ԱՌՆԷ

50 ՄԵՌԵԱԼ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆ Է

×

Իսրայելեան օդանաւային ուժը ցոյց տուաւ թէ կրնայ հասնիլ որեւէ թիրախի, որեւէ տեղ, այսինքն՝ ահաբեկիչները հետապնդել, ուր որ ուզէ: Այսպէս է, որ Իսրայելեան օդանաւերը ռմբակոծեցին, իրենց կայանէն 2500 քիլոմեթր հեռու, Թունուզի մօտ, ՊԱԿ-ի կեդրոնատեղին, ուր էր նաեւ Եասըր Արաֆաթ: Իսրայելեան զեկոյցը կը շեշտէ թէ Թունուզի դէմ չէ եղածը, բայց արաբական երկիրները պէտք է գիտակցին, որ չեն կրնար զերծ մնալ որեւէ սպառնալիքէ, երբ կը թողուն որ իրենց երկիրը ահաբեկչութեան կեդրոն ըլլայ: Իսրայէլի համար, հոնկէ կը ղեկավարուին պաղեստինցի ահաբեկիչները, օրինակ՝ անոնք, որոնք Լառնաքայի մէջ, սպաննեցին 3 Իսրայելացի, զբօսանաւ մը առեւանգելով: Իսրայէլ երբեք չէ ձգած, որ իրեն դէմ ահաբեկչական արարք մը անպատիժ մնայ: Եւ իր փոխ-վրէժը շատ աւելի ծանր կ'ըլլայ: Այս անգամ, 154 զոհ կայ, 50-ը՝ մեռեալ, Պաղեստինցի թէ Թունուզցի: Բոլոր երկիրները պախարակեցին, բացի Միացեալ-Նահանգներէն, որոնք անմիջապէս յայտնեցին թէ համաձայն են Իսրայէլի արարքին: Համաձայնաբար, Նախապէս ալ իրենց օրհնութիւնը տուած էին, քանի որ կը հաստատուի որ ամերիկեան ռատառները կը հետեւէին իսրայելեան ռմբակոծիչներու հետքերուն:

Թունուզ անմիջապէս Ապահովութեան Խորհուրդի նիստ պահանջեց: Փարիզի մէջ, ՊԱԿ-ի բանբերը՝ Իպրահիմ Սուս յայտարարեց թէ պետական ահաբեկչութիւն է, ինչ որ Իսրայէլ ըրաւ: Բայց, քաղաքական գետնի վրայ, ոչ ոք կ'ուրանայ թէ ինչ ճշգրտութեամբ պատրաստուած էր գործողութիւնը: Չափաւորները, ինչպէս Յորդանան եւ Եգիպտոս, որոնք քաղաքական լուծում կը հետապնդեն, նեղ կացութեան մատնուած են իսրաելեան այս արարքով:

Ներկայ խիստ յայտարարութիւն մը ըրաւ, բայց պատեհ առիթ է իրեն համար մէկ մը աւելի խախտելու Թունուզի կառավարութիւնը, մանաւանդ այնպիսի շրջանի մը մէջ, ուր բացուած է Պուրկիպայի յաջորդութեան հարցը: Քատաֆիի համար՝ լաւագոյն կարգադրութիւնը Միջին-Արեւելքի մէջ՝ վտանգաւոր է: «Լիպերասիոն» այս կէտը կը շեշտէ իր խմբագրականով, զոր կ'եզրափակէ. - Ո՛չ պատերազմ, ո՛չ խաղաղութիւն, այլ՝ փտում:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ մերժեց Նախագահ Ռեկընի հրաւէրը՝ արեւմտեան վեհաժողովի մը Նիւ-Եորքի մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին խակ, Նախքան Ռեկըն-Կորպաչովի հանդիպումը: Ֆրանսայի Նախագահը դէմ չէ սակայն Ռեկընի հետ տեսակցութեան մը: Վեհաժողովին մասնակցութեան մերժումը կը բացատրուի ֆրանսական քաղաքական շրջանակներու կողմէ, Կորպաչովի այցելութեամբ: Արդարեւ, այն տպաւորութիւնը կը տրէ որ Ռեկընի հրաւէրը պատեհ տեղն մը չէ եղած:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ տնօրէնութիւնը տեղի տուաւ, հինգ ժամ բանակցելէ ետք սենտիքաներուն հետ: Հոկտեմբեր 2-ին, երթեւեկը կամաց-կամաց կը վերսկսէր: Ծանօթ է, որ նախորդ օրուան յանկարծակի գործադուլը 15 տարի է նախընթաց չունէր եւ հետեւանք էր տնօրէնութեան որոշումին՝ ուղեւորներու ձեռնհասութիւնն ու ծանօթութիւնները քննելու ծանրակշիռ արկածներուն առթիւ: Ասիկա «արժանաւորութեան դէմ վիրաւորական նկատուած է» եւ տնօրէնութիւնն ալ ետ առաւ իր որոշումը:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, Փարիզ ժամանման նախօրեակին, հարցազրոյց մը տուաւ ֆրանսական հեռատեսիլի Ա. կայանին: Նախքան հարցումներու պատասխանելը, խորհրդային Թիւ մէկը Ֆրանսացիներուն ուղերձ մը ըրաւ, որեւէ նոր բան չըսելով: Լրագրողներու պատասխաններուն մէջ ալ, դասական կրկնութիւններով պոհացաւ, «յիմարութիւն է» որակելով միայն Մուռուզիի այն հարցումը թէ չորս միլիոն արդելափակուա՞ծ կայ Խորհրդային Միութեան մէջ: Ընդհանուր ձեւով, ամբողջ հարցազրոյցը աւանդական տափակութեան սահմանը չկրցաւ անցնիլ: Փարիզի մէջ, 4000 ոստիկան խրախճանքի մէջ են, ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած ըլլալով:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ խորհրդային պատանդներու մասին, հակասական լուրեր կը շրջէին, Չորեքշաբթի օր: Ճիհատը թէեւ յայտարարած էր որ 4-էն 2-ը՝ մեռցուցած է արդէն, կը կարծուէր թէ լուրը շինծու է: Մոսկուա անընդունելի կը գտնէ նման արարքներ: Պարզ է, որ հարցը կը փոխուի, երբ խորհրդային քաղաքացիին հետ ալ, ահաբեկիչները այնպէս վարուին, որ հասարակ Ֆրանսացի մը կամ ուեւէ արեւմտեան քաղաքացի եղած ըլլար:

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ (Քալիֆորնիա) մէջ, Շառլըզ Ռիխթըրի սիրտը չէ դիմացած վերջին ցնցումներուն եւ այն գիտունը, որ 1935-ին կը հնարէր երկրաշարժներու տարողութիւնը չափող սանդղակը, մեռած է 85 տարեկանին:

ԹԱՂՈՒՄԷ աւելի՝ ներկայացում, ինչպէս կ'ըլլայ ծանօթներու պարագային, երբ ժողովուրդը եկած է իր յարգանքէն աւելի հետաքրքրութիւնը արտայայտելու: Այդպէս եղաւ նաեւ մեծն տիկին Սինեոռէի թաղումին համար, ուր մտերիմներու վերջին անդին, հրմշտուք («ձեզմէ առաջ հոս էի» եւայլն, եւայլն), ցուցամոլութիւն, չտեսութիւն ցոյց կուտան մարդոց ամէնէն տգեղ բնազդները:

×

ՃԱՏՐԱԿ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի օրուան հանդիպումին, Գասպարով յաղթեց 11-րդ խաղին եւ արդիւնքը այլեւս հաւասար է երկու մրցակիցներուն միջեւ՝ հինգուկէսական:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24 - 30)

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Մեծ է դերը Արամ Խաչատրեանի՝ խորհրդային եւ մասնաւորաբար հայ երաժշտութեան զարգացման մէջ: Որպէս մանկավարժ, ան դաստիարակած է քանի մը տասնեակ երիտասարդ երաժիշտներ: Որպէս ղեկավար, ան իր գործերը մեկնաբանած է բազմաթիւ նուագախումբերու հետ՝ Խորհ. Միութեան թէ արտասահմանի մէջ: Իր բեմապարերը բազմաթիւ բեմերու զարդը եղած են. իր երաժշտութիւնը կը մեկնաբանեն սէնֆոնիք նուագախումբերը:

Արամ Խաչատրեանի մասին գրուած են յօդուածներ ու մենագրութիւններ, նկարահանուած են ժապաւէններ: Սակայն Խաչատրեան անձնաւորութիւնը, անոր ստեղծագործութիւնը կը շարունակէ գրաւել ուշադրութիւնը հետազօտողներու, երաժշտագէտներու եւ բեմադիրներու:

Մոսկուայի հեռատեսիլը ցուցադրած է «Երեւան» արուեստանոցի նոր գործը՝ «Արամ Խաչատրեան. արուեստագէտը եւ քաղաքացին» ժապաւէնը, որ բաղկացած է չորս մասերէ: Շարժանկարը կը ներկայացնէ տեսարաններ «Սպարտակ» բեմապարէն (Խորհ. Միութեան ակադեմական մեծ թատրոնի իրագործումով, բեմադրութեամբ Եուրի Գրիգորովիչի) եւ Երեւանի Օփերայի իրագործած «Գայեանէ» բեմապարէն, բեմադրութեամբ Վիլէն Գալստեանի: Խաչատրեանի երաժշտութիւնը ժապաւէնին մէջ կը հնչէ խորհրդային անուանի երաժիշտներու մեկնաբանութեամբ: Շարժանկարին մէջ Խաչատրեանի մասին կը խօսին ծանօթ երաժիշտներ ու արուեստագէտներ՝ Տիխոն Խրեննիկով, Օթար Թաքթաքիշվիլի, Ֆիքրէթ Ամիրով, Եդուարդ Միրզոյեան, Եուրի Գրիգորովիչ, երգիծաբան-դերասան Արկադի Ռայկին, դերասանուհի Վերիկո Անջափարիձէ, աշխարհահռչակ բեմապարուհի Գալինա Ուլանովա եւայլն: Շարժանկարի բեմանիւթը գրած են Լայերտ Վաղարշեան, Եդուարդ Միրզոյեան եւ Գրիգոր Մելիք-Աւագեան: Բեմադիրն է Լայերտ Պօղոսեան: Բնագիրը կը կարդայ Արմէն Ջիգարխանեան:

×

ԴՈՒԴՈՒԿԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հայաստանի Լրագրողներու Տունը տեղի ունեցած է դուդուկի երեկոյթ մը, որու ընթացքին խօսք առնելով Երաժիշտներու Միութեան նախագահ Եդուարդ Միրզոյեան ըսած է. «Զարմանալի զգացողութիւն ունեմ. դուդուկի նուագը մի տեսակ ազնուացնում, մաքրագործում է մեզ: Երջանիկ ժողովուրդ ենք, որ այսպիսի գործիք եւ այսպիսի կատարողներ ունենք, որոնց նուագը ամէն մի Հայի վերատին մտածել է տալիս, թէ նա որքանով է Հայ, որքանով է հարազատ իր ժողովրդի աւանդոյթներին: Զարմանալի է որ վերջին տասնամեակներում մեզանում մուտք գործած եւրոպական շատ կատարեալ գործիքներ ի զօրու չեղան դուրս մղելու այս ծիրանի փողը՝ մեր հին, մեղամաղձիկ ու առինքնող դուդուկը: Ես ողջունում եմ այս նախաձեռնութիւնը եւ յուսով եմ, որ դա կը նպաստի մեր ժողովրդական երաժշտութեան ու ազգային գործիքների աւելի զարգացմանն ու տարածմանը»:

Երեկոյթը բացուած է մասնակցող բոլոր արուեստագէտներու մեկնաբանած «Ձայն տուր, ով ծովակ» մեղեդիով: Ապա հանդէս եկած են գանազան համոյթներ, Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի արհեստավարժ եւ սիրող դուդուկահարներ, որոնք մեկնաբանած են Սայաթ Նովայէն, Ջիւանիէն գործեր, Շերամի ժողովրդական ազգագրական երգերու փոխադրութիւններ, հայկական պարեղանակներ եւայլն: Լաւագոյն մեկնաբաններու յանձնուած են Հայաստանի մամուլի, ձայն-հեռատեսիլի, «Արմէնփրէս»ի եւ գանազան միութիւններու յիշատակի նուէրներ ու վկայականներ:

Երեկոյթի ընթացքին նշուած է, թէ Հայաստանի մէջ մեծ կարեւորութիւն կը տրուի ազգային նուագարաններու տարածումին: Հետազօտողներ ու վարպետներ տարիներու ուսումնասիրութեան եւ փորձառութեան ճամբով կը գտնեն հայկական ժողովրդական հին նուագարաններու ձեւերն ու հնչողութիւնը, կը կատարելագործեն ու հրապարակ կը հանեն: Կոմիտաս երաժշտանոցին մէջ վերջին տարիները բացուած են ժողովրդական նուագարաններու դասարաններ, ուր կը կատարելագործուին շատ մը երիտասարդներ, ու բեմ կը բարձրացնեն կորսուած կամ մոռցուած գործիքները: Դուդուկի վարպետները՝ Վաչէ Յովսէփեան եւ Ջիւան Գասպարեան, այդ ծիրանի փողի նուագը հասցուցած են աշխարհի մեծ ու ազդկոտ քաղաքները, անոր թախծոտ մեղեդիներով յուզած են Հայերն ու օտարները: Եւ դիպուածի արդիւնք չէ, որ Վաչէ Յովսէփեանի յիշատակին ամէն տարի Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ Դուդուկի Օր:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի խումբերու մրցաշարքին Աբովեանի «Կոտայք»ը իր դաշտին վրայ ընդունած է Դուշանբէի «Պամիր»ը: Վերջին քանի մը պարտութիւններէ ետք Աբովեանցիները խախտած են աւանդութիւնը եւ դաշտէն հեռացած յաղթանակով (3 - 2): Այս խաղէն ետք «Կոտայք» 29 կէտով 10-րդ տեղը կը գրաւէր դասաւորման մէջ:

×

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ՇԻՐԱԿ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

«ՍՊԱՐՏԱԿ» ԵՒ «ՕԼԻՄՊԻԱ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Խորհրդային ախոյենութեան Բ. դասակարգի 9-րդ ենթախումբի մրցաշարքին Լենինականի «Շիրակ»ը իր դաշտին վրայ 0-ի դէմ 1 կէտով յաղթած է «Դիլա»ի: Խաղի 60-րդ վայրկեանին Կարապետեան 25 մեթր հեռաւորութենէն ուժգին հարուածով մը նշանակած է կոլը:

Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը Փոթիի մէջ պարտուած է տեղւոյն «Կոլխեթի»էն (0 - 1), իսկ Աշտարակի «Օլիմպիա»ն Սուխումի մէջ 2 - 0 արդիւնքով պարտուած է տեղւոյն «Դինամօ»էն:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

1920

Ա. Ա. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

Բ.

Ազգ. Միութիւններէն զատ կան հայ քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնցմէ երեքը գործօն դեր կը կատարեն Կիլիկիոյ մէջ։

1.- Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, 2.- Սահմանադիր Ռամկավար եւ 3.- Ս. Դ. Հնչակեան։

Այս կուսակցութիւնները կը ջանան իրարու մէջ գոնէ ձեւական կերպով համերաշխութիւնը պահպանել. նեղ օրերուն, ճգնաժամային օրերուն համերաշխութիւնը կատարեալ եղած է մանաւանդ շնորհիւ Միացեալ Պատ. Լիազօր ներկայացուցիչին ջանքերուն, որ ամէն բան ըրած է հաւասարակշռութիւնը պահպանելու համար։

Առանայի Ազգ. Միութեան վերակազմութենէն յետոյ այս կուսակցութիւնները իրենց պաշտօնական ներկայացուցիչները տուին հաւասար թիւով։ Համերաշխութիւնը աւելի սերտ է Հ. Յ. Դ. եւ Ս. Ռ. Բ. (Բիւրոյի) միջեւ, մինչ՝ Ս. Դ. Հնչակեանները ընդդիմադիրի դիրքը կը բռնեն յաճախ եւ ձգտում ունին անկախաբար միւսներէն իրենց առանձին գործելու կերպը ունենալ, գոնէ այդ անջատ գործունէութեան սպառնալիքով է, որ ինքզինքնին հարկադրել կուտան քան թէ իրական արժէքով, մանաւորապէս թիւի տեսակէտէն։

Երեք գլխաւոր կուսակցութիւններու Կոմիտէները ունին նաեւ իրենց անկախ գործունէութիւնը եւ իրենց ուղեգիծը, որ կը ջանան արժեցնել Ազգ. Միութեան մէջ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցով։

Բացի Ազգ. Միութենէն կայ նաեւ միջկուսակցական մարմինը, որ իր վրայ առած է ինքնապաշտպանութեան պատասխանատուութիւնը, մինչեւ իմ մեկնած թուականս (Յունիս 10) այդ մարմինը կազմուած էր անձեռնհաս եւ գործին խակ մարդերէ եւ մեծ մտատանջութիւն կը պատճառէր իր անձեռնհասութիւնը դատելով մեր զինուորական վիճակը այդ սպայակոյտէն լուրջ պատճառներ պէտք էր ունենայինք համեստ, խոհեմ եւ չափաւոր ըլլալու դէպի Թուրքերը եւ թէ ու մանաւանդ դէպի Ֆրանսացիք...։

Լէգէոնականներու հարցը.- Երբ որ Կիլիկիա հասայ ամէնէն սուր խնդիրներէն մէկը լեգէոնականներու հարցն էր, ասոնք կը պահանջէին անմիջապէս արձակուիլ նախ քան իրենց պայմանաժամին լրանալը, հակառակ որ մեծ յոյս կար որ Հաշտ. Դաշնագրի ստորագրութեամբ իրենց պայմանաժամը շուտով լրանար, իրենք այս ըմբոստութեան հանգամանք ունեցող վարմունքը կը պատճառաբանէին հետեւեալ կերպով.-

1.- Թէ Կիլիկիոյ զանազան վայրերու մէջ իրենց եղբայրները (Հայերը) վտանգի մէջ են եւ քանի որ Ֆրանսական ուժերը չեն շարժիր ըստ հայկական պահանջներուն, իրենք ազատ ըլլալով պիտի փութան անոնց օգնութեան։

2.- Իրենց ազգային եւ անհատական արժանապատուութիւնը վիրաւորուած է ամէն օր Ֆրանսացի սպաներուն իրենց հանդէպ ունեցած վարմունքէն...։

Կամաւորական շարժումը.- Հայ կամաւորական շարժումը ծագում առաւ այն մտայնութենէն, թէ զանազան տեղեր, մասնաւորապէս Հաճընի մէջ Հայերը օգնական ուժի պէտք ունին եւ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը մերժէ այդ կէտերուն զինուորական օգնութիւն հասցնել։ Ուրեմն Հայերը իրենք կը կազմեն կամաւորական խմբեր, պահանջելով, որ Ֆրանսական կառավարութիւնը տայ զէնք եւ ռազմամթերք, որպէսզի կարենան երթալ իրենց վտանգուած եղբայրներուն օգնութեան։ Շարժումը ծագում առաւ ժողովրդական խաւերէն, մանաւանդ Հաճընցիներու շրջանակներու մէջ, որոնք Ադանա կը գտնուէին եւ անձնապէս շահագրգռուած էին Հաճընի բախտով։ Այդ շարժումը անմիջապէս որդեգրուեցաւ Ազգ. Միութեան կողմէ հակառակ որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ Ս. Ի. Ռամկավար կուսակցութիւնը Կիլիկիոյ կոմիտէները նախապէս վերապահ եւ զգոյշ դիրք բռնեցին։ Յամենայն դէպս նախաձեռնութիւնը իրենցմէ չբխեցաւ...։

Հայերը, չունենալով ո՛չ պատերազմական պլատճէ, ո՛չ զէնք եւ ո՛չ ռազմամթերք, ստիպուած էին դիմելու Ֆրանսական կառավարութեան, կառավարութիւնը իր յատուկ պատճառներով դէմ էր այդ շարժման, բայց ստիպուեցաւ տեղի տալ փափուկ ժամանակի մը մէջ, որովհետեւ Հայերու պահանջը ապստամբական բնոյթ մը սկսաւ առնել եւ եթէ երբեք Հայերը մինչեւ ծայրը հասնէին իրենց սպառնալիքներուն, քաթասթրոֆ մը կրնար յառաջ գալ ամէնուն ի վնաս եւ միայն յօգուտ թշնամիին։

Մէկ կողմանէ ֆրանսական կառավարութիւնը ընդունելով հայթայթել զէնք եւ ռազմամթերք, չէր կրնար մօտէն չհսկել այդ շարժումին եւ ստիպուած էր այդ անկանոն զինուորական խումբերը ոեւէ տեղ կապել Ֆրանսական հրամանատարութեան, այդ կապերը կային եւ չկային, կամաւորներու կողմէ գործուած ոեւէ անկանոնութեան պարագային Ֆրանսական իշխանութիւնները կ'ուրանային այդ կապերը...։ Միւս կողմանէ մենք այդ շարժումին բոլոր ծանր պատասխանատուութիւնը ունենալով զրկուած էինք ամէն ձեռնհասութենէն։ Այդ խումբերը կը մեկնէին Ֆրանսական կառավարութեան հրամանով, իրենց նշանակած օրը, կանգ կ'առնէին իրենց նշանակած վայրին մէջ, կը զինուէին, երբ իշխանութիւնները յարմար կը դատէին եւ այդ բոլորը պատճառներ կը դառնային բուռն դժգոհութիւններու, անհնազանդութիւններու, անկանոն արարքներու...։

Զօրակոչի գործը անյաջողութեան մատնուեցաւ, հակառակ ժողովրդական խանդավառութեան, որով կը կարծուէր թէ քանի մը հազար կամաւորներ պիտի ունենանք։ Մեծ դժուարութիւններով եւ մեծ ճիգերով հազիւ թէ ունեցանք 600 կամաւոր, տասնեակներով պզտիկ խումբեր կ'արձանագրուէին եւ մէկ կողմէն կը ցրուէին, որովհետեւ չկար համապատասխան կազմակերպութիւն զանոնք խմբուած պահելու մինչեւ ստուարանար իրենց թիւը, չկար նաեւ մարմին մը, որ որոշէր եւ մերժէր զինուորական կեանքի անընդունակ մարդիկը, հիւանդները, տկարները եւ անվարժները։ Ամէն ներկայացող կ'ընդունուէր եւ կային պատանիներ, ինչպէս նաեւ ծերեր այդ խումբերուն մէջ...։

Ամանոսի շրջանը.- 1920 Մայիս ամսուան ընթացքին արդէն մեզ յայտնուեցաւ Ամանոսի շրջանի գործունէութիւնը։ Տէօրթ Եոլի եւ Հասան Պէյլիի մէջ տեղացի Հայերը զէնք եւ ռազմամթերք ստացեր էին Ֆրանսական կառավարութենէն (այն համեմատութեամբ որ Կիլիկիոյ բոլոր խաղաղ բնակչութիւնը ստացեր էր քէմալական յարձակումներու դէմ պաշտպանուելու համար) եւ կազմեր էին ինքնապաշտպանութեան համար խումբեր, այդ միջոցին մէկը ղրկեր էին Ադանա, յայտնելու համար թէ ալիւրի պակասութենէ կը նեղուէին. տեղեկաբերը երկարօրէն խօսեցաւ այդ շրջանի կազմակերպութեան վրայ եւ մեր տպաւորութիւնը այն եղաւ որ Ամանոսի շրջանին մէջ լուրջ պատրաստութիւն կայ, հետզհետէ, ստոյգ աղբիւրէ եկած տեղեկութիւններու համեմատ (այստեղ կը դնեմ միայն ստոյգ տեղեկութիւնները), կազմակերպութիւնները ամրացած էր եւ ստեղծուած էր Ազգային Պաշտպանութեան Կոմիտէ մը, որ ստանձներ էր կռիւները ղեկավարել, կռուի ասպարէզ եղող վայրերու պէտքերը հոգալ, մարտիկներու պարէնաւորումը ապահովել եւայլն.։ Այդ Կոմիտէին գտնուած վայրը եւ անդամներուն անունները յարմար սեպած էին գաղտնի պահել։

Յաջորդական եւ ուղղակի յարաբերութիւններէ լսեցինք, որ այդ ուժերը, որոնց թիւը կարելի չեղաւ ճշդել եւ որը սակայն 4000-ը չանցնիր (այս թիւն ալ վերապահութեամբ կը դնեմ) դիտաւորութիւն չունէին յարձակողականի դիմելու, նոյնիսկ սկիզբները որոշ դաշինք կապած էին Թուրք ուժերու պետերու հետ, որու հիման վրայ ոչ մէկ կողմը եւ ոչ միւս կողմը յարձակման չպիտի դիմէր։ Եթէ ոեւէ Հայու կամ Թուրքի սպանութիւն կատարուէր, դարձեալ Թրքական եւ հայկական իրաւական մարմին մը պիտի որոշէր յանցաւոր կողմը, վնասուած կողմը պիտի ստանար կանխապէս որոշուած բաւարարութիւն, նոյնիսկ եթէ սխալմունքով կամ արկածով սպանութիւն գործուէր, դարձեալ վնասուած կողմը պիտի ստանար հատուցում...։

Այստեղ ռազմական դիրքը շատ աւելի նպաստաւոր էր Հայերուն, քան թէ դաշտային Կիլիկիոյ մէջ։ Ծովեզերքը՝ Աղեքսանտրէթ գրաւուած էր Ֆրանսացիներէն եւ այդ կողմէն ապահով էին, աւելի ուշ Օսմանիէն եւս գրաւուեցաւ Ֆրանսացիներէն, ուր Թուրքերը իրենց շահատակութեանց որջ դարձուցած էին. այսպէս Ամանոսի շրջանը երկու ծայրերէն պաշտպանուած եւ իր կողին ունենալով լեռները, բնական էր, որ աւելի մեծ յաջողութիւններ ունէր ուժերը կեդրոնացնելու եւ տիրապետելու թշնամիին դիրքերուն. այստեղ Հայերը, շնորհիւ իրենց աշխարհագրական դիրքին, կրնային զսպել աւելի մեծ թիւով թշնամին։

Կռուող ուժերուն պետն է Մեսրոպ, բնիկ Տէօրթ Եոլցի, իրեն միացած է Աւետիս Զաւուշ 60-ի չափ կամաւորներով։ Աւետիս Զաւուշ միակ կամաւորական խումբի պետն է, որ կրցած է իր զինուորները պահել կարգապահութեան մէջ եւ միշտ Ֆրանսական իշխանութեանց գնահատումին արժանացած է...։

Ամանոսի շրջանի շարժումը ինքնապաշտպանութեան սահմանէն դուրս չելլար, անոնք կրցան յաջողութեամբ պահպանել կացութիւնը։

Ամանոսի յաջողութիւնը մեծ ոգեւորութիւն յառաջ բերաւ Կիլիկիոյ Հայերուն մէջ, ուր անմիջապէս միջոցներու վրայ մտածեցին յարաբերութեան գիծ մը ստեղծելու համար այդ շրջանին հետ Օսմանիէի վրայով։ Այդ հաղորդակցութիւնը անհրաժեշտ էր Ադանայէն պարէնաւորելու համար կռուող ուժերը։ Ինչպէս նաեւ ատիկա հնարաւորութիւն կուտար փոխադարձաբար օգնական ուժ ունենալու Ադանայի մէջ հարկ եղած րոպէին։ Ամէն պարագայի Ամանոսի յաջող ինքնապաշտպանութիւնը բարոյական եւ զինուորական ահագին նշանակութիւն մը ստացաւ Դաշտային Կիլիկիոյ համար եւ նոր հորիզոններ բացաւ։ Թէ ինչքան կարող է ծաւալիլ այդ շարժումը, թէ ինչ ազդեցութիւն կ'ունենայ Կիլիկիոյ Հայոց ճակատագրին վրայ, դժուար է որոշել հիմակուց, բայց անշուշտ թէ ներելի է մեծ լաւատեսութեամբ նայիլ բոլոր հնարաւորութեանց վրայ...։

(Շար. 2)

ՀԱԶԱՐՈՒՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐՈՒ ԳԱՆՁԵՐ

Ա. Սէգէր բանուոր մը երբ կոյուղի մը բանալու կ'աշխատէր Պոլսոյ հին թաղամասերէն մէկուն մէջ, բրիչը հանդիպեցաւ ոսկեդրամներով լեցուն սնտուկի մը։ Այս գիւտը պատճառ դարձաւ կռիւի մը իր եւ բանուոր ընկերներուն միջեւ, մինչեւ որ վրայ հասաւ ոստիկան մը։ Այս վերջինս դադրեցուց կռիւը, կռուախնձորը՝ 1.772 ոսկեդրամները յանձնելով քաղաքին հնագիտական թանգարանին։ Այս միջադէպէն, անցեալ Մարտէն ի վեր Ա. Սէգէր կը սպասէ այն յոյսով որ գոնէ վարձատրութիւն մը ունենայ իր գիւտին համար։

Օրէնքը խիստ է երբեմն։ Թուրքիոյ մէջ ան կը պարտադրէ որ հողէն հանուած ամէն տեսակի գանձ ամբողջութեամբ յանձնուի Պետութեան։ Այսուհանդերձ տասնեակ հազարներով թշուառ գիւղացիներ, հովիւներ ու գանձախոյզներ իրենց յոյսը կապած են անոր, այն երկրին մէջ ուր ծագում առած, ծաղկած ու շիջած են այնքան քաղաքակրթութիւններ. ասորականը, հիթիթեանը, փռիւգականը, յունականը, հռոմէականը, բիւզանդականը կամ օսմանեանը։

Սերունդէ սերունդ գիւղերու, նաեւ քաղաքներու մէջ կը պատմուին կայսերու, թագաւորներու, թագուհիներու, սուլթաններու աւանդութիւններ ու Փոքր Ասիոյ հողին մէջ թաղուած հռչակաւոր գանձերու պատմութիւններ։

Աւանդութիւն կամ ոչ, գանձերու գիւտը իրականութիւն է, ընդհանրապէս դիպուածի արդիւնք, ինչպէս՝ Ա. Սէգէրի պարագային, որ վերածուած է իսկական կիրքի մը։

Պաշտօնապէս արձանագրուած են 30 հազար գանձախոյզներ։ Ծանօթ բեմադիր Երմազ Կիւնէյ իր ժապաւէններէն մէկուն՝ «Յոլ»ին մէջ այս կարգի տիպար մը կը ներկայացնէ։

Կան նաեւ նոյն թիւով խուզարկուներ, որոնք ոչ մէկ արտօնութիւն խնդրած են հողը փորելու, աստուածային անակնկալը գտնելու համար, որոնք աչք առած են մինչեւ հինգ տարուան բանտարկութեան պատիժ մը։

Թրքական օրէնքը կը պարտադրէ որ ամէն գանձախոյզ դիմում կատարէ Մշակոյթի Նախարարութեան Հնութիւններու բաժնին։ Անգամ մը որ տրուի արտօնութիւնը, խուզարկուին պէտք է ընկերանայ ոստիկան մը եւ ամենամօտիկ թանգարանէն ներկայացուցիչ մը. այս երկուքին օրապահիկն ալ կը վճարուի խուզարկուին կողմէ։

Կան անշուշտ նաեւ շատեր որոնք արտօնութիւն ունենան կամ ոչ գիշերը խուզարկութեան կ'ելլեն հսկող աչքերէ հեռու։ Այս «գիշերաշրջիկ»ները աւելի կը սիրեն երկրին արեւմտեան շրջանները. Եգէականի եւ Մարմարայի ափերը որոնք ծանօթ են որպէս «արդիւնաւոր» գօտիներ։

Աւանդութիւններով սնած՝ անոնք ժամերով կը փնտռեն «երեք ծառերով կազմուած եռանկիւնը որուն մէջտեղը թաղուած է սնտուկ մը ոսկի», «ձուկի ձեւով ժայռը» կամ «ուղտի սապատի նման բլուրը ուր յելուզակները թաղած են իրենց կողոպտած ու ոչնչացուցած կարաւանին գանձը»։

Ըստ կարգ մը հաւատալիքներու, գանձերը կը պատկանին չար կամ բարի ոգիներու։

Օրէնքը այսուհանդերձ կը ջանայ պաշտպան կանգնիլ այն բազմաթիւ երազողներուն, որոնց մէկ մասը տէր է գանձի մը տեղը ցոյց տուող յատակագծի մը։ Կ'ուզէ զգուշացնել այն պարզամիտները որոնց կարգ մը անձեր շատ բարձր գիներով, ու անշուշտ գաղտնօրէն կը ծախեն քարտէսներ, յատակագիծեր։

Վաւերագրական այս առարկաները որոնք յունարէն, լատիներէն, հայերէն ու այլ լեզուներով թիւեր, տեղանուններ կը կրեն իրենց վրայ, իբրեւ թէ ցոյց կուտան քայլերու, քիլոմեթրերու, քալելու ժամերու թիւերը որոնք անհրաժեշտ են երազը իրականութիւն դարձնելու համար։

Եւ, հակառակ ամէն սպասումի, գանձի մը տիրանալու այնքան ցանկալի յոյսը կը հաստատէ հին առածը որ կ'ըսէ. «Բախտը երկնքէն չիյնար»։

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ Ս. Ներսէս Շնորհալի Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը, Օգոստոս 18-ին, կազմակերպած է թէյասեղան մը՝ տօնելու համար Մայրերու Օրը, Ս. Աստուածածնայ տօնին առթիւ։ Ներսէսեան Կրթ. Հիմնարկութեան սրահը տեղի ունեցած հանդիսութեան բացումը կատարած է Մարի Սերոբեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Խօսք առնելով տոքթ. Գուրգէն Ահարոնեան եւ Յակոբ Ծ. վրդ. Գըլընճեան, անդրադարձած են հայ կնոջ դերին՝ մեր պատմութեան մէջ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԻՒԱՌԷՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. - Ազգ. Միութեան նախագահ Թիչար Կազարեան եւ Տիկնանցի նախագահուհի Մարլէն Պասմաճեան, շրջապատուած իրենց գործակիցներով, մամուլի ասուլիս մը տուին՝ որուն ընթացքին զանազան տեղեկութիւններ հաղորդեցին ֆրանսացի լրագրողներուն շրջանին հայութեան մասին: Ներկայացուցին նաեւ յայտագիրը շարք մը մշակութային ձեռնարկներու՝ որոնք տեղի պիտի ունենան Հոկտեմբերի երկրորդ կիսուն: 15 օր հայկական մշակոյթ: Վայր՝ Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից սրահը (Լափաս - Արմէնիէն), Լիոն:

Ընդգծենք յայտագրէն երեք մասեր՝ որոնք, կը յուսանք, շարժման մէջ պիտի դնեն Ռոն - Ալփի շրջանի մեր գաղութը:

Հոկտեմբեր 14 - 15-ի օրերը յատկացուած են «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան՝ որ ցոյց պիտի տայ իր ազգանուէր գործունէութեան հետ կապ ունեցող նկարներ, մանաւանդ Իրանէն, ու պիտի ցուցադրէ նաեւ ինչ որ կը մնայ հայկական ճարտարապետութեան հետքերէն Թուրքիոյ մէջ: Հոկտեմբեր 15-ի իրիկունը ասուլիս մը՝ ուր կարելի պիտի ըլլայ ծանօթանալ «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան նպատակներուն հետ, աւելի լայնօրէն:

Հոկտեմբեր 18-էն մինչեւ 27, ցուցահանդէս շրջանի հայ արուեստագէտներու ստեղծագործութիւններուն, նկարչութիւն, կաւարուեստ (սէրամիք), քանդակ: Քաղաքապետը, նահանգային եւ շրջանային խորհուրդներուն նախագահները իրենց հովանաւորութիւնը ընծայած են այս ցուցահանդէսին:

Հոկտեմբեր 22-ին դասախօսութիւն մը փրոֆ. Օտրիի կողմէ՝ որուն մասնագիտութիւններէն մէկն է հնդեւրոպական դիցաբանութիւնը: Փրոֆ. Օտրի սերտած է գրաբար: Դասախօսութեան նիւթը՝ «Աստուածութիւնները հայկական դիւցազներգութեան ընդմէջէն»: Մուտքը ազատ է:

Տասնեւհինգօրեայ յայտագրին մէջն են նաեւ տօնավաճառ մը (քէրմէս), Հոկտեմբեր 12 եւ 13-ին եւ՝ պարահանդէս մը, Շաբաթ երեկոյ Հոկտեմբեր 19-ին:

Տիկնանց Միութեան եւ Եկեղեցւոյ վարչութեան գործակցութիւնը յաճախ արդիւնաւոր եղած է անցեալին. կը յուսանք որ, այս անգամ ալ, աւելի մեծ ծաւալի մը վրայ նախատեսուած այս ձեռնարկը պիտի գոհացնէ ժողովուրդը՝ որուն բերելիք մասնակցութեան քանակէն կախուած է յառաջիկայ տարի ա՛լ աւելի որակաւոր յայտագիր մը հրամցնելու հեռանկարը:

×

Այս բոլորէն առաջ սակայն, Հոկտեմբեր 5-ին, ժամը 20.30-ին Լիոնի եւ շրջանի Հայերը առիթը պիտի ունենան ունկնդրելու Փարիզի Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը, Կարպիս Ափրիկեանի ղեկավարութեամբ: Կազմակերպութիւն՝ Լիոնի Մշակութային Միութեան: Երեկոյթը տեղի կ'ունենայ Սէն - Սաքրըման Եկեղեցիին մէջ ռիւ էթիէն Տօլէ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 21, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ կեսարացիները հաւաքուած էին, Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» Մշակոյթի սրահը:

Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Յակոբ Վէզիրեանի հրաւէրով ներկաները վայրկեան մը ոտքի կենալով լռութեամբ յարգեցին ողբացեալ նախագահ՝ Յակոբ Գրիգորի, մեր միութեան մօտիկ բարեկամ Աւետիս Ալեքսանեանի, Նիւ - Եորքի՝ Կեսարիոյ վերաշինաց միութեան քարտուղար՝ Արամ Բագրատունիի, հայրենասէր Ստեփան Պառաւեանի (Անուվլի) յիշատակը:

Այս տարի Օգոստոս եւ Սեպտեմբեր ամիսները սուգի ամիսներ եղան, իրարու յաջորդող - մահացող հայրենակիցներուս յաւէտ մեզմէ բաժանումով:

Այսպիսի տխուր առիթով եւ սեւ դոյժերու պատճառաւ եղան հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոր Կեսարիոյ բարգաւաճման համար. - Տիկին Արշալոյս Միթէվէլեան 1000 Ֆ., Տիկին Մարկրիթ Ուզունեան 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Վէզիրեան 500 Ֆ., Տիկին Ֆլոր Եաղուպեան 100 Ֆ., Պ. Կարպիս Սարաֆեան 100, Պ. Միսաք Կիւլպէնկեան 100, Պ. Սուրէն Գալֆայեան 100, Պ. Պօղոս Կառավարեան 100 Ֆ.:

Ընդհանուր գումար 3000 Ֆ.:

Այս հաւաքոյթին որոշուեցան Նոր նախագահ ընտրել եւ կոչով մը Միութեան գործունէութիւնն ու ցաւալի լուրերը հաղորդել հայրենակիցներուն: Մինչ այդ «Յառաջ»ի եւ «Աշխարհ»ին հաղորդագրութիւն մը ղրկել:

Ուրեմն՝ Նոր Նախագահ ընտրուեցան միաձայնութեամբ Կարպիս Սարաֆեան եւ փոխ - նախագահ՝ նկարիչ Տիգրան Տատըրեան:

Փափաք յայտնուեցաւ 1986 Թուականին Խորհրդային Հայաստան ու Նոր Կեսարիա այցելութիւն կազմակերպել եւ պատկերազարդ ալպոմ մը լոյս ընծայել Նոր Կեսարիոյ 20-ամեակին առթիւ:

Ի ԴԻՄԱՑ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
Ընդհ. Քարտուղար՝
Յակոբ Վէզիրեան

Հ. Բ. Ը. Մ.Ի ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ 25ԱՄԵԱԿԸ

Վիէննայի գաղութը վերջերս զգալի կերպով ստուարացած է Լիբանանէն ու մանաւանդ Պարսկաստանէն գաղթող բազմաթիւ Հայերու շնորհիւ ու ազգային կեանքը նոր թափ ստացած:

Սեպտեմբեր 14-ի եւ 15-ի օրերը տօնական բնոյթ ստացան երբ գաղութին հոծ մասնակցութեամբ տեղւոյն Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղը՝ իր վերակազմութեան 25-ամեակը նշեց հանդէս - պարահանդէսով՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 14-ի երեկոյեան ու գիշերը մինչեւ ուշ ատեն եւ Կիրակի՝ Սեպտեմբեր 15-ին՝ առաւօտեան հանդիսաւոր Պատարագէն յետոյ, Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցիին մէջ, տեղի ունեցած մեծ ճաշով տեղւոյն Էնթեռքոնթինանթալ պանդոկին մեծ սրահին մէջ:

Այս հանդիսութիւնները կը վայելէին բարձր հովանաւորութիւնը Միութեան նախագահ Ալեք Մանուկեանի որուն կ'ընկերանային բազմաթիւ հիւրեր Ամերիկայէն, Արժանթինէն, Զուիցերիայէն եւայլն. երբ այդ առթիւ նաեւ յիշատակուեցաւ մեծ գնահատանքով նախագահութեան երեսնամեակը:

Հանդէսին՝ գեղարուեստական ճոխ եւ յաջող յայտագրով՝ Միութեան Քայլերգը, բացման խօսք Հայրապետական Պատուիրակ՝ Մեսրոպ Ծ. Վրդ. Գրիգորեանէ, արտասանութիւններ՝ Եղիշէ Զարենցէ, Վահան Թէքէեանէ, Յովհ. Շիրազէ, խմբերգներ, հայկական պարեր, կուռ ճառ մը Մասնաճիւղին ատենապետ՝ Պ. Ռօպէր Անտոնեանէ վերակազմութեան հանգրուանները վերլուծող եւ ազգանուէր ապագայ առաջադրութիւններ պարզող ու պատասխան՝ ցկեանս նախագահ՝ Ալեք Մանուկեանէ որ մատնանշեց թէ Միութեան ցարդ ծառայութիւնները զինք կը մղեն նոր գործունէութեան երբ ազգային ցաւերը կան ու կը մնան նոր պահանջներու հեռապատկերներով:

Հանդէսէն յետոյ հայ տիկիններէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ մը, հայկական համադամներով, մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեց:

Ապա՝ պարահանդէս՝ գիշերը մինչեւ ուշ ատեն, երբ յանկարծ Եւրոպահայ մը, օրուան հիւրերէն, ի տես տիրող խանդավառութեան եւ Միութենանուէր աշխատանքին, բոլորովին անակնկալ ժէսթը ըրաւ 250.000 տոլար նուիրելու մասնաճիւղին՝ Վիէննայի գաղութը օժտելու հայկական կեդրոնով մը:

Ծափեր, ողջագուրումներ, երախտագիտական ջերմ արտայայտութիւններ՝ հոծ բազմութիւնը ճանչցաւ ազգային յուսադրիչ ապրումներու պահ մը:

Յաջորդ օրուան մեծ ճաշն ալ, իր կարգին, հանդիսաւոր պսակում մը եղաւ, պերճախօս արտայայտութիւններով:

Բոլոր հիւրերը այցելութիւն տուին Երկուշաբթի օր, Սեպտ. 16, Վիէննայէն հրաժեշտ առնելէ առաջ, դարաւոր հաստատութիւնը տեղւոյն Մխիթարեան Վանքին՝ Մատուռին, տպարանին, գանձերուն, մեծապէս տպաւորուելով:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՓԻՔԱՍՕ ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հանրապետութեան Նախագահը Սեպտեմբեր 23-ին բացումը կը կատարէր Փիքասօ Թանգարանին որ իր դուռները բացաւ հանրութեան, Սեպտեմբեր 28-ին: Այս Թանգարանը Փարիզի Սալէ պանդոկին մէջ, 6000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ, չի կրնար մրցիլ ոչ Օրսէի Թանգարանին, ոչ ալ Վիլէթի հետ. սակայն հոն ցուցադրուելիք հաւաքածոն զայն կը դարձնէ աշխարհի ամէնէն հարուստ Թանգարաններէն մէկը:

Սալէ պանդոկին կառուցումը աւարտած է 1660-ին: Շինուած է աղի մենաշնորհի հարկահաւաք Պ. Փիէռ Օպէրի համար, (ուրկէ կ'առնէ իր անունը): Ան կը ստիպուի ծախել չէնքը 1663-ին: Յաջորդաբար հոն կը հիւրընկալուին էքօլ - Սանթրալը, պղնձագործ - արուեստագէտ մը ու վերջապէս Փարիզի Արհեստներու եւ արուեստի վարժարանը: 1962-ին քաղաքապետարանը զայն վերստին կը գնէ հոն Թաղապետական Թանգարան մը հաստատելու համար, երբ տակաւին Պետութիւնը այսօրուան փառաւոր ճակատագիրը չէր սահմանած անոր:

Փիքասօ կը մեռնի 1973-ին եւ կը Թողու դժուար գնահատելի ժառանգութիւն մը, բաղկացած մեծ մասով արուեստի գործերէ, զորս անկարելի է մէկ անգամէն ձեռքէ հանել շուկայի վրայ. կրնայ իրենց սակը փոխուիլ:

Զանազան դատավարութիւններէ ետք վեց ժառանգորդներ կը ճշդուին. եւ եօթներորդ մը՝ տուրքերու գանձումի գրասենեակը: 1977-ին Պետութիւնը վար կը գնէ 300 միլիոն արժէքով գործ. ընդհանուրին մէկ քառորդը: Ասկէ զատ Պետութիւնը ժառանգ Փիքասոյէն կ'ընդունէր նուէր մըն ալ. Փիքասոյի սիրած նկարիչներուն գործերէն շարք մը, որոնք հաւաքուած էին իր կեանքին ընթացքին:

Փիքասոյի մահէն տարի մը ետք Միշէլ Կի որ այդ շրջանին Մշակոյթի ենթանախարար էր, Թանգարանի մը գաղափարը կը յղանայ: Կ'ընտրէ վայրը. Օթէլ Սալէ, մրցումով մը՝ ճարտարապետ մըն ալ, Ռօլան Սիմունէ, եւ վերջապէս պահպանողական մը Տոմինիք Պոզօ որ 1981-ին կը ստանձնէ արդիական արուեստի ազգային Թանգարանին վարչութիւնը:

Օթէլ Սալէի ընտրութիւնը Պետութիւնը կը հարկադրէր համաձայնութեան մը գալ Փարիզի քաղաքապետարանին հետ որ շէնքին տէրն էր: Այս համաձայնութիւնը կարելի կ'ըլլայ ստորագրել 1981-ին: Կան տակաւին տնտեսական դժուարութիւններ, նախատեսուած 29 միլիոն ֆրանքի պիւտճէն կը բարձրանայ 67.6 միլիոնի: Այս գումարին պէտք է աւելցնել նաեւ 12 միլիոնի նորոգութեան ծախքը զոր հաւասարապէս իրենց միջեւ կը բաժնեն Պետութիւնը եւ Փարիզի Քաղաքապետարանը: Ծերակուտական Ժան - Փիէռ Ֆուրքատ դէմ կ'արտայայտուի այն ֆրանսական ճակատագրին, որով նախատեսուած պիւտճէներու փրականացումը միշտ աւելի մեծ ծախքերու կը յանգի Պետական շինութիւններու համար, յատկապէս մշակութային մարզէն ներս, ինչպէս Փիքասոյի Թանգարանի պարագային:

1983-ին շշուկներ կը շրջին Թէ ծրագիրը ձախողած է...: Թանգարանին բացումը նախատեսուած էր 1981-ին, նկարիչին ծննդեան հարիւրամեակին. սակայն անհրաժեշտ կ'ըլլայ սպասել չորս տարի եւս:

Այսօր նախագահական մեծաշուք բացումէն ետք երբ այս Թանկագին հաւաքածոն վերջապէս կը բացուի հանրութեան, երբ միջազգային տարողութեամբ արձագանգ կը գտնէ մշակութային նման ձեռնարկ մը, այլեւս այնքան ալ ծանր չեն կշռեր յապաղումներն ու նախատեսուած պիւտճէն գերազանցող ծախքերը:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՂԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Վերջապէս, եկաւ Կիրակին: Ես սարսափելով մտածում էի, թէ ի՞նչպէս պէտք է անցկացնեմ այդ օրը, թէ ի՞նչպէս պէտք է սպասեմ մինչեւ գիշերուայ ժամի երկուսը: Իսկ այն օր, որպէս կարծում էի, ինձ համար այնքան ծանր չանցաւ: Համրը թոյլտուութիւն էր խնդրել ինձ տեսնելու, եկաւ եւ ժամերով մնաց ինձ մօտ: Թէեւ այժմ նրա փիլիսոփայութիւնները շատ հետաքրքրական չէին ինձ համար, բայց այնուամենայնիւ, նրա այցելութիւնը բաւական մխիթարեց ինձ:

Համրը ինձ մօտ եղած միջոցին ներս մտաւ բժշկապետը: Նրան ես ճանաչեցի, թէեւ այժմ փոքրիկ մօրուք ունէր: Զարմանալի բան է կեանքի մէջ դէպքերի հանդիպումը: Այդ երիտասարդին ես պատահել էի իմ կեանքում մի քանի անգամ: Երբ ես կալանաւորուեցայ, երբ ինձ տարան քննիչի մօտ հարցափորձ անելու, այդ երիտասարդը, իբրեւ քաղաքային բժիշկ, այնտեղ ներկայ էր: Երբ դատարանում քննում էին իմ գործը, և ես մանրամասնաբար պատմում էի դատաւորին իմ կեանքի պատմութիւնը, որպէս զի նրանց կարեկցութիւնը եւ բարոյական համոզմունքը շարժեմ իմ անմեղութեան վրայ - այդ երիտասարդը դարձեալ այնտեղ էր: Երբ ինձ աքսորի դատապարտեցին, եւ սարսափելի գանահարութիւնից յետոյ, գիշատուած մարմնով ընկած էի բերդի հիւանդանոցում, - այդ երիտասարդն էր ինձ բժշկում: Նա գիտէր իմ կեանքի բոլոր պատմութիւնը, նա հետաքրքրուած էր այդ դժբախտ պատմութիւնով: Նա գիտէր, թէ որպէս հակառակ իմ կամքի, անխուսափելի հանգամանքները ձգեցին ինձ չարագործութեան մէջ: Եւ այդ գրաւել էր նրա կարեկցութիւնը դէպի իմ թշուառութիւնը:

Նա նախածանօթ էր եւ Նէնէի հետ: Նա գիտէր այդ անբախտ աղջկայ պատմութիւնը իւր բոլոր մանրամասնութիւններով: Նրա միջնորդութեամբ Նէնէն առաջին անգամ մտաւ ինձ մօտ բանտը: Նրա բարերարութեանը յանձնեցի ես անտէր, անօգնական աղջկան, այն ժամանակ, երբ մի քանի օրից յետոյ ինձ պէտք է վարէին դէպի աքսոր: Նա էր, որ բանտում մխիթարեց ինձ այդ խօսքերով. «յոյս ունեցէք, որ մի ժամանակ կը տեսնէք նրան»...:

Այժմ ամէն ինչ ինձ համար պարզ էր: Ցիշեալ խօսքերը ասաց նա մի քանի տարի առաջ, եւ ես այս գիշեր պիտի տեսնէի Նէնէին: Այժմ ես գիտէի, որ երիտասարդը հէնց այն ժամանակ, երբ ես անջատուեցայ Նէնէից, առել էր նրան իւր խնամակալութեան ներքոյ, եւ յետոյ, պաշտօնով այստեղ գալով, բերել էր իւր հետ:

Զնայելով այդ բոլոր հին յարաբերութիւններին, բժշկապետը ծանօթութիւն չտուեց ինձ: Նա երկար խօսում էր Համրի հետ, առանց ինձ վրայ ուշադրութիւն դարձնելու: Նրանց խօսակցութիւնը ես չէի հասկանում. որովհետեւ խօսում էին գերմաներէն լեզուով: Այդ լեզուն ես չգիտէի:

(Շար. 192)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Եղիշէ Այվազեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին իր կնոջ՝

ՏԻԿԻՆ

ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՐՃԵԱՆ - ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ

նախկին տեսուչ

կեդրոնական եւ Դպրոցասէր

վարժարաններու

մահուան Դ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Պ. Մօրիս Սարգիսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօր՝ Տիկին Փայլածու Սարգիսեանի (Լը Փոնքէ):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղը կ'ողբայ իր հիմնադիրներէն ընկերուհի՝ Արաքսի Սուքիասեանի մահը եւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Մասիս Գարիկեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Սուքիասեանի եւ զաւկին, Այրի Տիկին Վերոն Քէքճիվեանի եւ զաւակներուն ինչպէս նաեւ ընտանեկան համայն պարագաներուն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ-մօր, զոքանչին, կեսրոջ, հօրաքրոջ եւ տալոջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է․- Այրի Տիկին Հայկուհի Զամասնեանէ իր քրոջ - որդու՝ Էտուար Կէւիկեանի մահուան առիթով 200 Ֆ.:

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, կէս օրէ վերջ, ժամը՝ 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը: Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, ժամը 15-ին եկեղեցիին մէջ:

Կը խնդրուի բոլոր անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

ՀՄԸՄ - ՖՐԱՆՍ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Հ. Մ. Ը. Մ. - ՖՐԱՆՍԱՅԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հրաւիրէ իր անդամները ընդհանուր ժողովի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 4, երեկոյեան ժամը 7.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue - 75009 PARIS

տարեկան ճաշ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը՝ 13-ին Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Մասնակցութիւն 100 Ֆ.:

Արձանագրուիլ հեռաձայնելով. -

90 - 33 - 88
41 - 74 - 89
91 - 48 - 85
90 - 21 - 60
50 - 68 - 71

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅԿ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ ԺԸՆԵՒ, ՕԳՈՍՏՈՍ 29

Հ Ա Ւ Ա Ք Ո Յ Թ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 20.30ին

HOTEL NIKKO

61, quai de Grenelle - Paris 15e — Métro : Bir-Hakeim

Մասնակցութեամբ անձնաւորութիւններու, որոնք թեկնածու կանգնեցան Պենժամէն Ուիթըքըրի տեղեկագրին՝ ՄԱԿ-ի մէջ:

CHANGEMENT DE DIRECTION
du
Restaurant «PORTO HYDRA»

M. M. BERDJ et ARMAND auront le plaisir de vous recevoir dans leur nouvel établissement, et de vous proposer une ambiance grecque avec le bouzouki et des chansons arméniennes avec le chanteur ARMAND et son orchestre.

au mois d'Octobre, les apéritifs seront offerts par la maison.

RESTAURANT PORTO HYDRA

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS

Métro : Montparnasse
Parking assuré

réservation 321 89 60

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE DE MARSEILLE

EXPOSITION

LE LIVRE ARMENIEN

A TRAVERS LES AGES

DU 2 AU 21 OCTOBRE

à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille - La Canebière

Sous la Présidence d'Honneur de :

GASTON DEFFERRE

Ministre d'Etat chargé du Plan et de l'Aménagement du Territoire, Maire de Marseille

Sous le Haut Patronnage de :

JACK LANG

Ministre de la Culture

VERNISSAGE : VENDREDI 4 OCTOBRE à 18h30

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ, կազմակերպութեամբ՝

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Հոկտեմբեր 2էն 21

CONFERENCE — Samedi 5 Octobre à 21h à la MAJC 12-14, rue St Bazile

— Prof.M. SALVINI (Rome) : *Avant l'invention de l'alphabet*

— Rév. Père Nersès DER NERSESSIAN (Venise) : *Les manuscrits arméniens* (en arménien)

Projection de diapositives

ENTREE LIBRE

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան եւ Օծման տարեդարձներուն առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Նոյն ատեն Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կենդանի եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԵՒ

ԷՍԱԵԱՆ ԲԱՐԵԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կ'ոգեկոչեն բանաստեղծ՝

Վահան ՏԷՐԵԱՆ-ի

Ծննդեան 100-ամեակը

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 15.30ին Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը:

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Բանաստեղծին կեանքն ու գործը կը ներկայացնէ՝

ՕՐ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կ'արտասանէ՝

ՄԱՏԼԸՆ ՔԱՐՓԱՆԹԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի նաեւ Տիկին Ովս. Գալէնտէրեան (արտասանութիւն) եւ երաժշտական բաժին:

Մուտքը ազատ է:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Մարսէյլի վարժարանը, վերսկսած է հայերէնի դասաւանդութիւնները ամէնօրեայ դպրոցէն ներս, օրական մէկ պահ ամէն դասարանի համար:

Կ'աւանդուին Հայոց լեզուն, Հայոց պատմութիւնը, եկեղեցական, ազգային թէ ժողովրդական երգեր ու պարեր, կանգուն պահելու Հայը իր մշակոյթով եւ տոհմային բարքերով:

Վերսկսած են նաեւ հայերէնի դասաւանդութիւնները Չորեքշաբթի օրերը, կէսօրէն վերջ ժամը՝ 13.30-էն 16.30 օտար վարժարաններ յաճախող աշակերտներու համար:

Կոչ կ'ուղղենք մեր հայ ընտանիքներուն որ արծարծեն իրենց զաւակներուն հայկական զգացումները եւ վստահին մեզի որպէսզի զարգացնենք իրենց ազգային հոգին եւ մայրենի լեզուն, ըլլան անոնք՝ հայախօս կամ ոչ:

Ձեռնրաց կը սպասենք իրենց:

Արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայն. - (91) 93 - 50 - 91

Ecole des Sœurs Arméniennes
Ecole Notre-Dame du Sacré-Cœur
167, ave. des Caillols
13012 Marseille

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Մանուկներու Օրը պիտի տօնուի Կիրակի, Յունուար 12-ին:

×

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի՝

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 19-ին՝ Էնթէրքօնթինանթալ պանդոկի սրահին մէջ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
4

VENDREDI
4 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.065
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.065

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աշխարհի բոլոր ցամաքամասերուն վրայ այժմէականութիւնը հարուստ է, դժբախտաբար, դէպքերով, արարքներով որոնք կը խարանեն ազատութիւններու խախտումը եւ մարդկային իրաւունքներու անտեսումը:

Անհատական կամ հաւաքական բոլոր պարագաները ողբերգական են: Անոնք ըլլան՝ առեւանգումներ, արգելափակումներ, պատանդներ, անհետացումներ, զանազան ձեւի բռնութիւններ, սանձումներ, խմբական դատավարութիւններ, ապանութիւններ, ջարդեր:

Լատին Ամերիկայի մէջ, եթէ Արժանթինը, Պրազիլը եւ Ուրուկուէյը կը բացուին ժողովրդավարութեան եւ Քոլոմպին աւելի խաղաղեցում կը վայելէ, անդին Չիլիի մէջ սարսափը օրինականացուեցաւ: Սալվատորը եւ Կուաթէմալան կը մնան ծանրակշիռ բռնութիւններու երկիրներ ուր մարդկային իրաւունքները բոլորովին անտեսուած են:

Ափրիկէի մէջ, փոքրաթիւ երկիրներ կ'ապահովեն իրենց քաղաքացիներուն ազատութիւնները համաձայն մարդկային իրաւունքներու սկզբունքներուն: Մաղրէպի կամ սեւ - Ափրիկէի մէջ կացութիւնները շատ քիչ կը տարբերին մէկը միւսէն: Կրօնական ազդակը աւերներ կը գործէ: Նամիպիի եւ Հարաւային - Ափրիկէի մէջ, ցեղային խտրականութիւնը արեան մէջ կ'ուզէ խեղդել հաւասարութեան զոհերուն արդարութեան տենչերը:

Ինչ կը վերաբերի Խորհ. Միութեան միշտ երկար է ցանկը արգելափակուածներուն, ճնշուածներուն որոնք հոգեբուժական հիւանդանոցներուն կամ կուլակներուն մէջ կը տառապին ու կը կորսնցնեն մարդ արարածի իրենց պատիւն իսկ: Արեւելեան Եւրոպան կը հետեւի իր մեծ հարեւանին: Քիչ մը աւելի ճնշում Ռումանիա, քիչ մը պակաս Հունգարիա, դատավարութիւններ Պելկրատ, Սոֆիա...: Չմոռնանք Լեհաստանի կացութիւնը:

Խիստ մտահոգիչ է Մերձաւոր եւ Միջին Արեւելքի երկիրներուն մէջ Մարդկային իրաւունքներու հարցը, ուր պատերազմական վիճակները կը շարունակուին: Թուրքիան կը մնայ բռնատիրութեան երկիր ուր կամայականութիւնները չեն հաշուեր: Եւ ի՞նչ ըսել Իրանի մասին, ուր ցեղային եւ կրօնական մոլեռանդութիւնը սահման չունի:

Աֆղանիստանի մէջ, երկրին գրաւումը կը շարունակէ իր աւերները: Փաքիստանի, Հնդկաստանի, Սրի Լանքայի մէջ ամէն անգամ հարցերը տարբեր են, բայց ամէն անգամ կը պատճառեն նոյն զարհուրանքը, առանց մոռնալու անշուշտ Քամպոճը եւ Վիէթնամը:

Եւ դեռ Լիբիան, եւ դեռ Իրաքը եւ դեռ այլ երկիրներ եւ այլ պարագաներ:

Եւ դեռ չենք խօսիր իրաւազրկուած ժողովուրդներու մասին որոնք զոհերն են բռնութեան այլ եղանակներու:

Այս հպանցիկ ակնարկը ինքնին խօսուն է:

Թէպէտ միջազգային կազմակերպութիւններ կը պայքարին մարդկային իրաւունքներու ի խնդիր, ինչպէս՝ Էմնիսթի Ինթէրնէշընըլ, Մարդկային Իրաւունքներու Միջազգային Դաշնակցութիւնը... եւայլն, սակայն պայքար մըն է որ չի վերջանար:

Որքան ատեն որ մարդը կը շահագործէ մարդը, այնքան ատեն ամէն տեսակի բռնութիւններ պիտի շարունակուին:

Կ. Յ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24 - 30)

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

Մանկական Գեղագիտական Դաստիարակութեան Կիրովականի Կեդրոնին մէջ բացուած է «Նկարում են աշխարհի երեխաները» ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են քսան երկիրներէ ստացուած աշխատանքներ: Ինքնատիպ ճարտարապետական լուծումով աչքի կը զարնէ գեղագիտական դաստիարակութեան նոր շէնքը: Փայտէ զարդաքանդակները, բարձր, սրածայր տանիքը, լայն պատշգամները, որոնք կը ներդաշնակուին շրջակայքի տուներու հետ, վերականգնած են հին քաղաքի պատկերը: Հետաքրքրական է նաեւ շէնքին ներքին յարդարումը: Հոն բոլոր պայմանները ստեղծուած են երախաները զբաղեցնելու համար: Անոնք ամէնօրեայ հանդիպումներ կ'ունենան գեղեցիկի հետ. կը կազմակերպուին ցուցահանդէսներ, երաժշտական երեկոյթներ, ներկայացումներ, զրոյցներ՝ արուեստագէտներու հետ եւայլն:

×

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄՆՋԱԽԱՂԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Երեւանի մնջախաղի թատրոնը պարգեւատրուած է Մոսկուայի երիտասարդութեան եւ ուսանողութեան համաշխարհային 12-րդ փառատօնի վկայականով: Մոսկուայի երգիծանքի թատրոնին մէջ երեւանցի արուեստագէտները ներկայացուցած են մանրապատումներ եւ հատուածներ Յովհաննէս Մելքոնեանի պատմուածքներու մոթիֆներով «Երեխայ ժամանակ ինձ չեն ապտակել» բեմադրութենէն: Մասնակցած են նաեւ Խորհ. Միութեան ժողովրդական տնտեսութեան նուաճումներու ցուցահանդէսին տեղի ունեցած «Փառք աշխատանքին» յայտագրին: Մնջախաղի թատրոնին ղեկավարն է Արսէն Փօլադով: Խումբը շրջապտոյտի կ'ելլէ դէպի Մոսկուա, Վլատիմիր, Կալուգա, Եարոսլաւ, Պսկով, Դաշնակցային Ռուսիա եւայլուր:

×

ԵՂԷԳՆԱՁՈՐԻ ԲԱՑՕԹԵԱՅ ԹԱՏՐՈՆԸ

Եղէգնաձորի Մոմիկ զբօսայգին, որ հիմնուած է Գլաձորի համալսարանի 700-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւններու օրերուն, դարձած է տեղացիներու սիրուած հանգստավայրերէն մին, ուր ստեղծուած են լաւ պայմաններ: Այգիին զարդն է ամառնային բացօթեայ ամփիթատրոնը, ուր կը կազմակերպուին բազմաթիւ ձեռնարկներ: Մասնաւոր ժողովրդականութիւն կը վայելեն «Պարերի ուրախ երեկոյ» եւ «Երիտասարդական դիսկոտեկ» ձեռնարկները: Յաճախ հանդէս կուգան «Էվրիկա» համոյթը եւ սիրող այլ խումբեր, արտասանողներ, ինչպէս նաեւ տեղի կ'ունենան դասախօսութիւններ, մարզական եւ այլ խաղեր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Խորհրդային թիւ մէկին առաջին այցելութիւնն էր արեւմտեան երկիր մը: Կորբաչով Չորեքշաբթի օր ժամանեց Օրլիի օդակայանը, ուր ընդունուեցաւ բացառիկ պատիւներով Նախագահ Միթերանի կողմէ: Իրեն կ'ընկերանայ կինը՝ որ տարբեր դիմագիծ ունի ցարդ ծանօթ խորհրդային կիներէն (կը յիշուի Տիկին Խրուշչովը) եւ կը նկատուի՝ հրապոյրի դեսպանուհի մը:

Բարի գալուստի եւ շնորհակալութեան փոխանակուած ելոյթներու ընթացքին, Միթերան յիշեց մարդկային իրաւունքները, մինչ Կորբաչով չէր մոռնար «Ուաշինկթընի ռազմապաշտ քաղաքականութիւնը»:

Երկու ժամուան առաջին տեսակցութենէ մը ետք երկու ղեկավարներուն միջեւ, իրիկունը Ելիզէի մէջ ճաշ մը կը տրուէր ի պատիւ խորհրդային պատասխանատուին, 174 հիւրերու մասնակցութեամբ: Ճաշին աւարտին արտասանուած բաժակաճառերուն ընթացքին կրկին շեշտը դրուեցաւ իւրաքանչիւրին տեսակէտներուն վրայ: Նախագահ Միթերան ըսաւ, թէ տնտեսական թէ զինուորական տարբեր զինակցութեանց պատկանիլը, կը պարտադրէ որ փոխադարձ յարգանքը, յստակ ոճը, տիպօկի կամքը գերազանցեն անհասկացողութիւնը:

Կորբաչով իր կարգին, օգտակար գտաւ ֆրանքօ-խորհրդային քաղաքական խորհրդակցութիւնները, ըսաւ նաեւ թէ կ'ուզէ որ Եւրոպայի դերը աւելի մեծ ըլլայ, «Եւրոպան, որ Հելսինքիի եզրափակիչ բանաձեւին հայրենիքն է»:

Հինգշաբթի օր, Կորբաչով ծաղկեպսակ դնելէ ետք Յաղթական Կամարի Անծանօթ Զինուորի շիրիմին, կ'ընդունուէր Փարիզի քաղաքապետին կողմէ, ապա կ'այցելէր Ազգ. Ժողով եւ կը ճաշէր Լօրան Ֆապիուսի հետ: Իրիկունը, ընկերվարական նախագահը կոչունք մը կուտար համայնավար ղեկավարին Վերսայլի արքայական դղեակին շքեղ սրահներուն մէջ: Տիկին Կորբաչով ալ կ'այցելէր թանգարաններ եւ կարի մեծ հաստատութիւն մը:

«Պզտիկ պատմութեան» համար, յիշենք որ Կորբաչով պէտք է ընդունուէր Լիոնէլ Ժոսփէնի կողմէ, քանի որ ան է իր պաշտօնակիցը եւ ինք, ի տարբերութիւն իր նախորդներուն, ոչ կառավարական, ոչ պետական պաշտօն ունի, այլ միայն կուսակցութեան Ա. քարտուղարն է: Բայց, Տը Կօլն ալ չէր վարանած անձամբ ընդունելու Խրուշչովը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, խորհրդային չորս պատանդներէն մէկուն դիակը գտնուեցաւ, ինչ որ հաստատեց Ճիհատին յայտարարութիւնը: Իրականին մէջ, շատ յստակ չէ թէ ո՞վ են առեւանգողները, քանի որ Ճիհատէն ետք, արարքին տէր եղաւ «Ազատագրութեան իսլամական կազմակերպութիւնը»: Նոր սպառնալիք մըն ալ եղաւ Չորեքշաբթի օր՝ 48 ժամէն օդը հանել խորհրդային դեսպանատունը, եթէ Մոսկուա դադրեցնել չտայ Տրիպոլիսի ջարդը: Սպաննուած պատանդը դեսպանատան բժիշկն էր՝ Արկադի Կատակով: Այս առթիւ, Խորհ. Միութիւնը զեկոյցով մը «աններելի» որակած է ինչ որ կատարուած է: Գալով կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին բանբերին, որ Կորբաչովի կ'ընկերանայ Փարիզ, պատասխանելով այն հարցումին թէ Խորհ. Միութիւնը ճնշում պիտի բանեցնէ՞ Սուրիոյ վրայ, ըսած է. - «Խորհ. Միութիւնը երբեք ճնշում չի բանեցներ: Շփում ստեղծած ենք Սուրիոյ հետ, բայց խնդրանք մը ներկայացնելու համար»:

ՌՈՔ ՀԸՏՍԸՆ, ամերիկացի ծանօթ դերասանը, որ Փարիզ եկած էր խնամել տալու համար իր սիտան, բայց ճարահատ Հոլիվուտ վերադարձած, մեռաւ առջի օր, 59 տարեկանին: Կարգ մը ծանօթ ֆիլմերէ զատ, ընտանի դէմք մը դարձած էր Ֆրանսայի մէջ, «Դերդաստան»ի (Տինասթի) բերած իր մասնակցութեան շնորհիւ:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նոր նախարարը՝ Փօլ Քիլէս կարգ մը որոշումներ հաղորդեց, որոնց կարգին պատերազմական լուղորդներու կեդրոնի ջնջումը, վայրաշուներու 11-րդ զօրագունդին վերահաստատումը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵԱ՛Ց ԱՆՍԱՍԱՆ, ԿԵԱ՛Ց ՅԱՒԷՏ

Ո՞վ չէ երգած «Ո՜վ մեծասքանչ դու լեզու»ն, պատանեկան տարիներու անգիտակից սակայն անխառն յոխորտանքով, եռանդով կը գոչէինք «կեա՛ց անսասան, կեա՛ց յաւէտ» առանց նոյնիսկ լրիւ թափանցելու այդ տողին իմաստին: Մէկու մը նման որ կարծես վերջապէս վրէժ մը կը լուծէ իր թշնամիէն:

Չեմ գիտեր թէ այդ անգիտակից շրջանէ՞ն արդէն սկսանք ըլլալ այսպէս անտարբեր, մեր լեզուին հանդէպ, մեր շրթներուն վրայ միմիա՛յն մաղթանք ունենալով անոր համար: Կ'երեւի: Հաւատացինք թէ ամբողջ հոգւով բարձրաձայն երգել այդ մաղթանքը կը բաւէր. մեր մեծասքանչ լեզուն իլու հնազանդ կը հպատակէր մեր հրամայականին, ու կ'ապրէր անսասան, կ'ապրէր յաւէտ:

Ի՞նչ պատահած է, որո՞ւնն է մեղքը, յանցանքը այսօր, երբ ան՝ մեր բարի «բարբառ մայրենի»ն սկսած է չհպատակիլ այլեւս մեր մաղթանքին. խուլ մնալ մեր աղաղակներուն, երբ թերեւս մենք ամէն ժամանակէ աւելի սրտանց, աւելի հաւատքով կը մաղթենք, աւելի՛ բարձրաղաղակ կը գոչենք. «կեա՛ց անսասան, կեա՛ց յաւէտ...»:

Թէ ոչ, արդեօ՞ք երգէն, աղաղակելէն, մաղթելէն ուրիշ բան պէտք էր որպէսզի «լեզու հայկական»ը մնար «ծաղկալից, ծաղկաւէտ»:

ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱԺԱԿ

Ֆէնէրպահչէ - Փորտօ 0 - 0 արդիւնք արձանագրեցին Պոլիս, ինչ որ, անշուշտ չէր կրնար փրկել Թրքացիները, որոնք արդէն պարտուած էին իրենց դաշտին վրայ (3 - 2): Նոյն ճակատագիրն ունեցաւ Մոնաքօ, որ պարտուեցաւ Քրայովայէն (Ռումանիա) 3 - 0: Ազգ. պատիւը փրկող միակ խումբն է Նանթ որ 3 - 0 յաղթեց Վալիւրի եւ կրցաւ մնալ մրցաշարքին մէջ, քանի որ պարտութիւն արձանագրեցին նաեւ Օսէռ եւ Մէս (այս վերջինը՝ 2 - 2 արդիւնքով չէր փրկուեր):

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

1920

Ա. Ա. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Հայ եւ Թուրք յարաբերութիւնները. -

Կիլիկիոյ մէջ Հայերու յարաբերութիւնները դէպի խաղաղ բնակչութիւնը լաւ էր, առաւելն անտարբեր էին դէպի այդ կարգի Թուրքերը: Ատելութեան եւ վրէժխնդրութեան զգացումները մեղմացած էին եւ շատ հաւանականաբար հետզհետէ կեանքը Կիլիկիոյ Իսլամներու եւ Քրիստոնեաներու հետ բնականոն դառնար, եթէ Իսլամներու կողմէ գործուած նոր դէպքեր, նոր արիւնահեղութիւններ չարծարծէին հին ոխերը: Ցամենայն դէպս իրական փաստերու վրայ հիմնուած իրողութիւն մըն է որ ոչ մէկ տեղ Հայերը նախայարձակ չեն եղած եւ եթէ Հայերը ստիպուած են զէնք գործածել մի միայն ինքնապաշտպանութեան առիթով եղած է: Այլ սակայն այն տեւական կանխահոգութիւնը որ կայ Թուրքերու կողմէ հաւանական յարձակումի, քրիստոնեայ ժողովուրդը կը պահէ գերագրգռութեան մէջ, որը կ՚արտայայտուի այս կամ այն եղանակով...: Իսլամներու կողմէ գործուած ոճիրներու մտահոգութեամբ անհանդիստ, առաջին պատեհութենէն կ՚օգտուի նախայարձակ ըլլալու կամ միանալու ղուրսէն եկած չէթէներու հետ. կան նաեւ ուրիշ կարեւոր պատճառներ, որ մեր վարմունքէն բոլորովին անկախօրէն Թուրքերը կը մղեն կռիւի եւ որոնք շատ ծանօթ են, որպէսզի հարկ ըլլայ յիշել: Այսպիսով Կիլիկիոյ մէջ, ինչպէս նաեւ այն բոլոր երկիրներուն մէջ, ուր քրիստոնեայ եւ իսլամ խառն բնակչութիւն կայ, ստեղծուած է անել վիճակ մը, տրամադրութիւններու այնպիսի անհաշտելիութիւն մը, որ անկարելի է նախատեսել ոեւէ ծրագիր, ուր Հայերը համակերպէին ընդունելու Թրքական րէժիմի վերադարձը. անկարելի է երեւակայել որ Հայերը կրկին դառնան օսմանեան հպատակ. բոլոր այդ ուղղութեամբ ըլլալիք փորձերը պիտի վերջանան անյաջողութեամբ եւ արիւնահեղութեամբ: Եթէ օտարներ այդ երկու ժողովուրդներուն ներքին հոգեկան վիճակին անծանօթ ըլլալով երեւակայեն իսկ ոեւէ լուծում այդ ուղղութեամբ, մենք պարտաւոր ենք չդադրիլ յայտնելէ որ ոեւէ կարգադրութիւն այդ հողի վրայ նախապատրաստութիւն պիտի ըլլայ ապագայ անվերջ կռիւներու:

Վաճառականներ, առեւտրականներ որոշ չափով կրնան համակերպիլ եւ ապրելու եղանակ մը ստեղծել իրենց համար, բայց Թրքական րէժիմի վերադարձած հողամասի մը մէջ ո՛չ կարող ենք մեր ազգային հաստատութիւնները պահել, ո՛չ մտաւորական կեանք ունենալ եւ ո՛չ ալ պահել այնտեղ այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնք կոչուած են ժողովուրդներուն դաստիարակութիւնը լրացնել. մէկ խօսքով մենք պէտք է հրաժարինք մեր ազգային կեանքէն եւ հպատակութիւն յայտնենք Թուրքերուն եւ ջանանք իջնել անոնց մակարդակին, որպէսզի վերջ ի վերջոյ հանդիստ թողուն մեզ. այդ պարագային ալ անշուշտ չպիտի պակսին կասկածները եւ դաւերը, որոնք չարունակական վտանգի մէջ պիտի պահեն հայ ժողովուրդը:

Պէտք է նկատի ունենալ որ անմիջապէս դրացի Ֆրանսական զօրը պիտի քաշէ քրիստոնեայ բնակչութիւնը դէպի այդ շրջանը, որ Հայերու մէկ մասը ազատ հանդիստ պիտի ըլլայ եւ պիտի բարգաւաճի, ամէն հնարաւորութիւն պիտի ունենայ իր բարձրագոյն կարելիութեանց հասնելու, մինչ Թրքական հողին վրայ ընկճուած, կաշկանդուած հայ ժողովուրդը ճակատագրականօրէն պիտի բաղձայ Ֆրանսացիներու ազդեցութիւնը դէպի Թուրքիա քաշելու, ինչ որ պատճառ պիտի դառնայ Թուրքերու կողմէ խստութիւններու եւ ճնշումներու...:

Այսուամենայնիւ կարելի էր առժամանակեայ համաձայնութեան գալ Թուրքերու հետ մինչեւ այդ խնդիրներու լուծումը եւ քանի դեռ Ֆրանսացւոց ներկայութիւնը երաշխաւորութիւն է այդ համաձայնութեան պահպանման...:

Նոր կացութիւնը. -

Իմ Կիլիկիայէն մեկնելէս առաջ (Յունիս 10) երկու կարեւոր դէպքեր նոր կացութիւն ստեղծեցին Կիլիկիոյ մէջ եւ բոլորովին վարանումի եւ շուարումի մատնեցին Կիլիկիոյ հայ ղեկավար շրջանակները:

1. - Զինադադարը, որ Պէյրութի իշխանութիւնը կնքած էր քեմալիստներու հետ:

2. - Տաճկաստանի հետ խաղաղութեան դաշինքի այն պայմանը, որով Կիլիկիա կը մնար Թուրքիոյ, բացի փոքրագոյն մէկ մասէն, որ կը միանար Սուրիոյ, Ֆրանս. մանտայի տակ:

Դաշինքի այդ տրամադրութեամբ կը հասկցուէր նաեւ Ֆրանսական ուժերու պարպումը Կիլիկիայէն:

Թէ՛ զինադադարը, եւ թէ՛ դաշինքի այդ մասը ճնշիչ եւ սոսկալի տպաւորութիւն յառաջ բերաւ Կիլիկիոյ բոլոր քրիստոնեաներու վրայ եւ ստեղծեց տարօրինակ գերագրգռութիւն, որ կրնար գահավիժել տալ դէպքերը, եթէ վերջապէս ժողովուրդին մտադրը չզսպէր առաջին թափը:

Աւելորդ է անշուշտ խօսիլ զինադադարի յոռի հետեւանքներու մասին. կռիւը խկապէս չդադրեցաւ, ընդհակառակը, երբեք այնքան բուռն կռիւ չէր եղած, որքան զինադադարի միջոցին, նոյնիսկ 5-րդ օրը Մերսին - Ատանա երկաթուղագիծը խզուեցաւ եւ ի փոխարէն Ֆրանսացիք պարպեցին Սիսը եւ Այնթապը: Սիսի պարպումով Դաշտային Կիլիկիան իր բոլոր դռները կը բանար թշնամիին առաջ առանց այլեւս ունենալու ոեւէ ռազմական յենակէտ:

Հայ ժողովուրդի կեանքը անգամ մը եւս մտաւ բնաջնջման վերահաս վտանգի տակ եւ ճգնաժամային օրերուն Հայերը որոշեցին, որ պիտի մնան ու կռուին մինչեւ վերջին մարդը, եւ ոեւէ համաձայնութեան չպիտի գան թշնամիին հետ:

Որոշեցին նոյնիսկ Ֆրանսական ուժերու պարպումի պարագային չզաղթել, մնալ եւ դիմադրել թշնամիին յուսահատական պայքար մղելով:

Այս գեղեցիկ որոշումը հետեւանքն էր հայ ժողովուրդի ինքնաբուխ կամքին եւ աւելի յուսահատական որոշում մըն էր, քան թէ հաշուով եւ կանխապէս յաջողութեան բախտերը նկատի ունենալով գծուած ծրագիր մը: Այլ սակայն պէտք է նկատողութեան առնել որ ուրիշ ելք ալ չէր ներկայանար, որովհետեւ՝

1. - Միահամուռ գաղթը անկարելի էր:

2. - Թուրքերուն հետ համաձայնիլ անկարելի էր եւ անիմաստ, քանի որ առանց Ֆրանսացիներու ներկայութեան ամէն դաշինք առաջուց կարելի է համարել դրժուած:

Այդ մէկ քանի տաժանելի օրերուն մէջ Թուրքերը սկսեր էին արդէն անպատկառ վերաբերմունք ունենալ դէպի Հայերը, գրգռիչ դիրք բռնել եւ վարուիլ այնպէս, ինչպէս եթէ միակ տէրը ըլլային կացութեան...:

Եզրակացութիւն. -

Մեր անմիջական նպատակն է անշուշտ Կիլիկիոյ մէջ ապրող հայ ժողովուրդին ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանել մինչեւ որ Կիլիկիոյ մէջ քեմալիսթական շարժումը դադրի եւ հնարաւոր ըլլայ մեր ազգային շահերուն համապատասխան իրաւակարգ մը ստեղծել:

Մեր այս անմիջական նպատակը իրականացնելու առաջին պայման է ամէն ջանք ընել, որ Ֆրանսացիք յօժարին զինուորական գրաւումը պահպանել: Անհրաժեշտ է նոյնպէս որ այսօրուան ֆրանսական իշխանութեանց գլուխը եղող անձնաւորութիւնները պահուին իրենց պաշտօններուն վրայ. ոեւէ փոփոխութիւն գոհացում կը պատճառէ միայն Թուրքերուն եւ կը քաջալերէ զիրենք իրենց ամէնէն յոռի ընթացքներուն մէջ: Փոփոխութիւնը նաեւ անհրաժեշտաբար կ՚ընդհատէ ըսկըսուած տեղական գործունէութիւնը եւ կարող է խանգարել նաեւ այն համերաշխութիւնը, որ ի գին այնքան վտանգներու եւ դժուարութիւններու ստեղծուած է տեղւոյն քրիստոնեայ տարրին եւ ֆրանսական իշխանութեանց մէջ:

Թուրքիոյ հետ դաշնագրին կնքումը Կիլիկիոյ քաղաքական տապան կը մտնէ այնպիսի փուլի մը մէջ, որ ստիպուած ենք նկատողութեան առնել փոքրամասնութեանց իրաւունքները եւ ըստ այնմ ծրագրել մեր իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, նախապատրաստուիլ նաեւ այն հաւանականութեան, որ Թուրքերը իրենք դրժեն կնքուած դաշինքը Կիլիկիոյ մէջ կամ այլուր, եւ վերջապէս լրջօրէն պատրաստ գտնուիլ ոեւէ հաւանականութեան համար, որ մօտաւոր կամ հեռաւոր պարագայի մէջ կրնայ ներկայանալ:

Մեր բոլոր ծրագիրները եւ գործունէութիւնը դասաւորել այնպէս, որ չխաչաձեւէ ֆրանսական քաղաքականութիւնը եւ շահերը Արեւելքի մէջ. անկարելի չէ, ընդհակառակը ամէնէն բնաւորն է գտնել շահերու զուգորդութիւններ եւ սերտ կերպով եւ հաւատարմօրէն գործել այդ ուղղութեամբ:

Եթէ վերջապէս որոշած ենք Կիլիկիոյ մէջ ազգային կեանք մը ստեղծել, պէտք է լրջօրէն պատրաստուիլ այդ կեանքին գործունէութեան բանաւոր ծրագիր մը ունենալով, որ համապատասխան ըլլայ մեր բարոյական եւ նիւթական ուժերուն:

Ամէնէն առաջ անհրաժեշտ է դուրս գալ այն քաոսէն եւ անկապակից վիճակէն, որ կը տիրէ Կիլիկիոյ հայկական կեանքին մէջ եւ առաջին բանը, որ պէտք է ընել այն է՝ ուժեղացնել Միացեալ Պատուիրակութեան ներկայացուցչութիւնը այնտեղ, Պ. Տամատեանին տալով գործակիցներ, որոնք կարենան խորհուրդ մը կազմել եւ անդամներէն իւրաքանչիւրը կարենայ իր վրայ վերցնել անմիջական անհրաժեշտութիւն ներկայացնող գործունէութեան ճիւղերէն մէկը:

Ենթադրելով որ նախագահութիւնը եւ արտաքին յարաբերութիւնները պիտի պահպանէ Պ. Տամատեան, իր աշխատակիցներէն իւրաքանչիւրը ընդունակ պէտք է ըլլայ կազմակերպելու եւ ղեկավարելու (ի հարկին յանձնախումբեր կազմելով).-

1.- Զինուորական գործերը: 2.- Պիտաճէն: 3.- Խնամատարութիւնը:

Կեդրոնական խորհուրդը պէտք է ունենայ իր ներկայացուցիչները հայկական բոլոր կարեւոր կեդրոններու մէջ:

Տեղւոյն Ազգային Միութիւնները, հոգեւոր իշխանութեան հետ կը վարեն միայն իրենց վայրի տեղական գործերը, որոնք կը մտնեն տեղական գործերուն շրջանակին մէջ:

Մեր անմիջական նպատակներէն յետոյ պիտի գայ անշուշտ Կիլիկիոյ մէջ մեր ապագայ քաղաքականութիւնը որոշելու հարցը: Այս առթիւ կը բաւականանամ ներկայացնել այն երկու տեսակէտները, որոնք ուրուագծուած էին Կիլիկիոյ մէջ այն պարագային որ Թրքական դաշինքը ստորագրուէր եւ անիկա իր բոլոր ուժը պահէր:

Նկատելով որ անհնարին պիտի ըլլայ պարզապէս Թրքական րէժիմին տակ ապրիլ, ինչ ձեւի տակ որ ներկայանայ անիկա:

Նկատելով որ Թուրք եւ հայ ժողովուրդներու կենսական շահերը կը պահանջեն որ երկու ժողովուրդները այնպիսի կարգադրութեան մը գան որ չխանգարեն զիրար իրենց առանձին եւ ազգային ոլլին տրամադրութիւններուն մէջ եւ կարենան մնալ բարի դրացիներ:

Կիլիկիան բաժնել երկու մասի.-

1.- Թրքական Կիլիկիա: 2.- Հայկական Կիլիկիա, ուր կեդրոնանայ զանազան կէտերու մէջ ցրուած հայ ժողովուրդը:

Հայկական Կիլիկիան կցուած ըլլայ ֆրանսական զօնին եւ ֆրանսական մանտայի ներքեւ ըլլայ:

Կը զգուշանամ այստեղ Հայկական Կիլիկիոյ սահմաններու մասին խօսիլ, քանի որ առկա զանազան կարծիքներու տեղի կուտար եւ որու մասին վերջնական գաղափար մը չէին կազմեր:

Կիլիկիոյ բոլոր քրիստոնեայ եւ այլ ժողովուրդները համաձայն էին նոյնպէս կեդրոնանալու Հայկական Կիլիկիոյ մէջ եւ ընդունելու Հայկական վարչութիւնը:

Երկրորդ ծրագիրն էր.-

Ընդունելով Թրքական գերիշխանութիւնը ամբողջ Կիլիկիոյ վրայ (բացի այն մասէն, որ կը կցուի Սուրիոյ) ստեղծել ինքնավար վարչութիւն՝ ունենալով առանձին խորհրդարան իսլամ ներկայացուցիչներով եւ ֆրանսական վերին հովանաւորութեան ներքեւ:

Վերապահելով խնամատարութեան մասին ըսելիքներս առանձին տեղեկագիրի մը մէջ կը խնդրեմ, պարոն նախագահ, որ ներողամիտ ըլլաք եթէ կէտեր կան այս տեղեկագրին մէջ, որ բաւական յըստակ կերպով չեն ներկայացուած: Արդէն պատրաստ եմ մեր փափաքած կէտերու մասին հարկ եղած բացատրութիւնները տալ, բերանացի եւ գրաւոր, ինչպէս որ կը փափաքիք:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԿԱՄ՝ ՎՈՏԿԱ, ԿԱՄ ՋԱԻԱԿ...

Խորհրդային Միութեան մէջ լուրջ համեմատութիւններ ստացած է Կորպաչովի շղթայազերծած հակալքոլ պայքարը: Բացարձակապէս արգիլուած է անոր առուծախը 21 տարեկանէն վար երիտասարդներու համար, իսկ «չափահաս»ները պէտք է սպասեն մինչեւ ժամը 14, զայն գնելու համար:

Բոլոր միջոցառումները այս ուղղութեամբ, կը միտին 1986-էն սկսեալ աստիճանաբար նուազեցնել ալքոլի թորումը: Միջոցառումներէն մէկն է նաեւ վոտկայի գինին բարձրացումը, մինչ միւս կողմէ իջած են 25% համեմատութեամբ պտղահիւթերու գիները: Սակայն ալքոլամոլները դարձի եկած չեն. անոնք դարձած են լաւագոյն յաճախորդները անօւշահոտութեան վաճառատուներուն, ուր օ տը քոլոնը ազատօրէն կը վաճառուի: Անոր գտած ընդունելութիւնն ալ սակայն պատճառ դարձած է որ գինը հաւասարի վոտկայի գինին: Սիրողներու կը մնան հիմա կարասիի ջնարակը, որպէս վառելանիւթ գործածելի ալքոլը, եւայլն.: Օ. գոստոսի վերջաւորութեան «Իզվեստիա» կը գրէր թէ յաւելում կրած է նման ըմպելիներէ թունաւորուած անձերու թիւը:

Խորհրդային մամուլն ու հեռատեսիլը կը մրցին ալքոլին վնասները մատնանշելու համար: Ալքոլը պատճառն է ոճիրներու. թերթերը կը յորդին ողբերգական պատմութիւններով. 16 տարեկանէն վար պատանի մը Ուկրանիա 10 տարուան ճամբարի դատապարտուած, գինով վիճակի մէջ երկու ընկերները սպաննած ըլլալուն համար, Բելոռուսիոյ մէջ կին մը որ տապարով կտոր - կտոր ըրած է ամուսինը, ծերունի մը որ ողջ - ողջ այրած է գինովի մը պատճառած հրդեհին մէջ...:

Վոտկան անհետացած է նաեւ Կրեմլինի պաշտօնական ընդունելութիւններէն, տեղը ձգելով գինիին:

Այնքան լուրջ կը թուի ըլլալ ոգելից ըմպելիներու դէմ պայքարը, որ «Երիտասարդ համայնավար» թերթը նոյնիսկ կ՚ազդարարէ ծնողքներու չսերնդագործել հարբած վիճակի մէջ, ծնունդ չտալու համար անբնական զաւակներու: Հանդէսը կը յորդորէ նաեւ վիժեցնել այն զաւակները որոնք յղացուած են գինով վիճակի մէջ:

Պարբերաթերթը կոչ ուղղած է նաեւ որ երիտասարդ զոյգերը խուսափին ոգելից ըմպելիներ գործածելէ, իրենց մեղրալուսնի շրջանին: Այս պայմաններու մէջ յղացուած զաւակները լաւագոյն պարագային միջինէն 20% նուազ մտային կարողութեան մը տէր կ՚ըլլան:

Միւս կողմէ ալքոլամոլ 215 ծնողքներու եւ իրենց զաւակներուն մասին կատարուած ուսումնասիրութիւն մը հետեւեալ արդիւնքները տուած է, ըստ պարբերաթերթին, տղոցմէն 145-ը մտային հիւանդութիւն ունէին, 55-ը հիւծախտաւոր էին, 36-ը՝ ցաւագար, 37-ը՝ ծնած էին կանխահասօրէն, իսկ 16-ը՝ մեռած ծննդաբերութեան ընթացքին:

Խորհրդային ակադեմականներու կողմէ կատարուած ուսումնասիրութեան համաձայն այն զաւակները որոնց ծնողքները անոնց ծնունդէն երեք - չորս տարի առաջ ալքոլ գործածած են, «առանց բացառութեան առաջին աստիճանի տկարամիտ»...

ներ են», անոնցմէ ոչ մէկը կրցած է ասարտել իր երկրորդական ուսումը։

Երբ ծնողներու ալքոլամոլութիւնը ա-ւելի հին անցեալ ունի, երախան «երկ-րորդ կամ երրորդ աստիճանի տկարամը-տութիւն ցոյց կու տայ»․ պէտք է զայն դրկել կրթական յատուկ հաստատութիւն-ներ։

Իսկ խորհրդային ակադեմականի մը վոտկայի աւերներուն մասին պատրաս-տած մէկ տեղեկագրին համաձայն - որուն վաւերականութիւնը հաստատուած է իշ-խանութիւններու կողմէ - «Խորհրդային երախաներու վեցէն մէկը» յաւագար կը ծնի, կամ կը վարակուի ախտէ մը, որուն պատճառն է ալքոլամոլութիւնը։ Տեղե-կագիրը 1983-ի համար կը տեղեկացնէ թէ անձ գլուխ 12 լիթր անխառն ալքոլ գոր-ծածուած է Խորհ․ Միութեան մէջ։

Այս տուեալները չափազանցուած թուեր էին արեւմտեան կարգ մը մասնագէտնե-րու։ Սակայն ակադեմական Ֆ․ Ուգլովի՝ որ այս հարցին լաւագոյն մասնագէտը կը նկատուի, մէկ գիրքը պաշտօնապէս աւե-լի ծանրակշիռ կացութիւն մը կը մատ-նանշէ։

1913 - 1940-ի միջեւ ալքոլի սպառումը 4,7 լիթրէն կ'իջնայ 1,9 լիթրի։ Սակայն 1965-էն սկսեալ համեմատութիւնը կը բարձրանայ, 1980-ին հասնելու համար 15․2 լիթր անխառն ալքոլի կամ 38 լիթր 40 աստիճանի վոտկայի։

Ան կողմնակից մըն է բոլորովին ար-գիլելու ալքոլի գործածութիւնը, ու ան-գամ մը եւս կը պահանջէ որ «բացարձակ արգելք» կիրարկուի ալքոլի վաճառքի։

Սակայն իր մղած պայքարը դժուար որ յաջողութեան հասնի․ Սեպտեմբերի ըս-կիզբին Սիպերիա, - պատասխանելով գոր-ծաւորի մը հարցումին, Կորպաչեւ ըսած է․ «հարկ չկայ բացարձակ արգելքի մը, տակա ծայրայեղ միջոցառում մըն է որ ոչ մէկ տեղ, ոչ մէկ երկրի մէջ արդա-րացում կը գտնէ»։

Կորպաչովի կողմէ կիրարկուած փոփո-խութիւնները երգիծական տողեր ներշըն-չած են երկու քերթողներու․ Անտրէյ Վոզնէսէնսքիի եւ Եւկենի Եւտուշենկոյի։ Առաջինը կը գրէ․ - «Բաներ մը կ'անցնին կը դառնան մեր երկրին մէջ ... պահպա-նողականները լաւ լուացողական մը ստա-ցան։ Մեզի մի յանկերգէք ձեր օրէնքնե-րը, գո՛ւք, ովեկան կայսրութեան չարա-փիտներ ... մտահոգ մարդիկը կ'ուզեն վանել բերնի լեղի համերը ... որպէսզի կեանքը պտոյտներու մէջ չմսխեն ... մար-դը նպատակ մըն է եւ ոչ թէ միջոց մը՝ վիճակագրական ցուցատախտակներ պատ-րաստելու...»։

Քերթողը չի մոռնար նաեւ հակալքոլ պայքարը «մարդս ժուժկալ ծնած է...։ Ցաւագարներու թիւը նուազած է...։ Ամուսինը տուն կուգայ, «եկո՛ւր, սիրե-լի՜ս, երկուորեակներ ունենանք, առանց սխալին ապաւինելու ... Սթափած Ռու-սիան յուսալից, այսօր տիրացած է յըս-տակ տեսողութեան մը...»։

Սեպտեմբեր 9-ին «Պրաւդա» հրատարա-կած է Ե․ Եւտուշենքոյէն բանաստեղծու-թիւն մը որ նուազ խայթող չէ։ Ան կը դատապարտէ բոլոր անոնք որ «փոխա-նակ մտահոգուելու հացին, միսին ու պղպղատին համար, կը տրտնջան․ «մի-այն թէ բան չպատահի...»։ Թ․ Ա․ Թ․

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿ. ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Փարիզի Ս․ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի կազմակերպած վերամուտի ա-ռաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 26, երեկոյեան ժամը 9-ին, Կեդրոնի սրահը։ Ներկայ էր «կոկիկ» հասարակութիւն մը։ Դասա-խօսութիւնը ունկնդրելու եկած էին նաեւ Ֆրանսայի հայ կաթողիկէ առաջ-նորդը՝ Գրիգոր Եպիսկ․ Կասպրոյեան, եւ այցելութեամբ Փարիզ գտնուող Պոլսոյ հայ կաթողիկէ համայնքի փոխանորդ Յովհաննէս Եպիսկ․ Չոլաքեան։

Հ․ Մանուէլ Ծ․ Վրդ․ Պաթաքեան բա-ցումը կատարելով երեկոյթին կը ներկա-յացնէր օրուան դասախօսը՝ տոքթ․ Մկըր-տիչ Մանուկեան, ծնած՝ Յունաստան, ու-սումը առած՝ Վենետիկի Մուրատ - Ռա-փայէլեան վարժարանէն եւ շրջանաւարտ՝ Փատովայի բժշկական համալսարանէն։

Տոքթ․ Մանուկեանի դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Խաչատուր Աբովեան», այն-քան հետաքրքրական եւ այնքան բարդ դէմք մը՝ մեր գրականութեան մէջ, իր կեանքով, իր վարքով, իր գործունէու-թեամբ եւ գաղափարներու աշխարհով։ Դասախօսը նախ տուաւ կենսագրական գիծերը Աբովեանի, անոր ուսումնառու-թիւնը էջմիածինէն Թիֆլիս ու Դորպատ, անդրադառնալով բազմակողմանի զար-գացման եւ ազգը լուսաւորելու առաջադ-րանքով անոր վերադարձին Թիֆլիս, ա-պա՝ Երեւան։ Այնուհետեւ դասախօսը Աբովեանի խօսքերէն ու տողերէն մէջբե-րումներու ճամբով ջանաց պարզել Աբով-եանի լուսաւորական ծրագիրը, նշելով նոյն ատեն՝ որ նման յառաջադէմ ծրա-գիր մը պիտի բախէր, ժամանակաշրջա-նին մէջ տիրող մտայնութեան դէմ․ ժա-մանակաշրջան մը, ուր ժողովուրդը կը տուայտէր տգիտութեան ու խաւարի մէջ։ Աբովեան քաջաբար կը պայքարէր խաւա-րամտութեան դէմ, որ իր մէջ կ'ընդգըր-կէր թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ պետական - վարչական մարզերը։

Որպէս բժիշկ, դասախօսը Աբովեանի մտքերու եւ գաղափարներու մէջ անհա-ւասարակշռութիւն մը կը մատնանշէր, ջղագրգիռ, անհանդարտ եւ տարօրինակ գտնելով գրագէտը։ Իր դասախօսութեան առանցքը կը կազմէր Աբովեանի «Վէրք Հայաստանի» վէպը, որուն նիւթը ներ-կայացնելէ ետք շեշտը կը դնէր վէպի հերոսին՝ Աղասիի նկարագրին վրայ, հերոս մը՝ որ կը մարմնաւորէ հայ հո-գին, հայրենասիրութիւնը։ Խօսելով Ա-բովեանի լեզուին մասին, տոքթ․ Մա-նուկեան տարօրինակ կը գտնէր, որ ամ-բողջ ազգը լուսաւորելու յաւակնութիւնը ունեցող գրագէտ մը իր վէպը գրած ըլ-լայ իր ծննդավայր Քանաքեռի բարբա-ռով․ բարբառ մը՝ որ անհասկնալի էր հաւանաբար Երեւանի եւ այլ շրջաններու հայ բնակչութեան։ Այսուհանդերձ, դա-սախօսը իր նիւթը կ'եզրափակէր նշելով, որ մասնագէտներ Աբովեանի այս գործը շրջադարձ մը կը նկատեն աշխարհաբար արդի գրականութեան պատմութեան մէջ։

ՇՐՋ․ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՄԵԼԻՔ - ՇԱՀԻ ՄԱՀՆ ՈՒ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրեզնոյի մէջ, Սեպտեմբեր 12-ին, իր մահկանացուն կնքած է հանրային գոր-ծիչ եւ «Ասպարէզ» օրաթերթի նախկին խմբագիր ընկ․ Մելիք - Շահ։ Ծնած էր 1888-ին՝ Երզնկա, որուն կեդրոնական վարժարանը աւարտելէ ետք պաշտօնա-վարած է նոյն դպրոցին մէջ։ Կանուխէն մասնակցելով յեղափոխական շարժում-ներու, ատեն մը փախստական մնացած է Պաթում, Պուլկարիա, Ռումանիա, ուր մտած է Հ․ Յ․ Դ․ շարքերը։ Ռումանիա-յէն սկսած է աշխատակցիլ Ֆիլիպէի «Ռազմիկ» թերթին, զոր կը խմբագրէր Ռուբէն Զարդարեան։ 1908-ին, Օսման-եան Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք աշխատակցած է «Ազատամարտ» օ-րաթերթին։ Ապա անցած է Երզնկա, ուր եղած է ուսուցիչ եւ կուսակցական գոր-ծիչ՝ կազմակերպելով Դարանաղեաց գա-ւառի բոլոր գիւղերու կեանքը։ Հրատա-րակած է Երզնկայի «Արօր» ամսագիրը, ապա՝ «Երկիր» ամսաթերթը, «Աւետիս» տարեգիրքը, «Օսմանեան բանակին մէջ» եւ «Դիմաստուերներ» գիրքերը։ Աշխա-տակցած է նաեւ «Յառաջ»ի եւ «Հայրե-նիք»ի։ Ազգային յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտեմբեր 16-ին, Ֆրեզ-նոյի Ս․ Երրորդութիւն եկեղեցին, ուր դամբանական մը խօսած է թեմին առաջ-նորդը՝ Տաթեւ Արք․ Սարգիսեան, շեշտե-լով ի մէջ այլոց, թէ «այս դագաղէն այ-սօր կը ծնի բարոյական նկարագիրը եւ ներկայութիւնը անձի մը, որ 97 տարի շարունակ հայ գիրին, գրականութեան, դպրոցին, հրապարակագրութեան եւ ազ-գային կեանքին ծառայութեամբ հարս-տացաւ»։ Ապա, ողբացեալին դագաղը փո-խադրուած է «Մասիս» գերեզմանատու-նը, ուր յանուն Հ․ Յ․ Դ․ Արեւմտեան Ա-մերիկայի Կեդր․ Կոմիտէի եւ «Ասպարէզ» օրաթերթի խմբագրութեան դամբանա-կան մը խօսած է Վահէ Գիւրջեան։

ԴԻՂՈՒԹԻՒ ԴԻՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Սեպ-տեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է ժողո-վրդային համախմբում մը, կազմակեր-պութեամբ Օթթաուայի երեք հայ մար-տիկներու պաշտպան կոմիտէին։ Ներկայ եղած են հազար հոգի։ Ցայտագրին սի-րայօժար մասնակցած են Թորոնթոյէն, Մոնրէալէն, Շիքակոյէն եւ Լոս - Անճը-լըսէն հինգ հայ երգիչներ, յեղափոխա-կան երգերու մեկնաբանութեամբ ստեղծե-լով խանդավառ մթնոլորտ մը։ Հանդա-նակութենէն գոյացած է 150 հազար տո-լարի գումար մը, ի նպաստ երեք հայ ե-րիտասարդներու դատին, որ տեղի կ'ու-նենայ 1986 Ապրիլ 14-ին։

×

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս․ Աստուածածին Եկեղեց-ւոյ սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 8-ին, տեղի ունեցած է Հայ Դատի Յանձնախումբի կազմակերպած դասախօսութիւնը՝ «Հայ-կական ցեղասպանութիւնն ու Մ․ Ա․ Կ․-ը» նիւթին շուրջ։ Դասախօսած է Յարութ Սասունեան, անդրադառնալով Մ․Ա․Կ․ի խտրականութեան կանխարգիլման եւ փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու պաշտպանութեան ենթայանձնախումբի Ժընեւի ժողովին մանրամասնութիւննե-րուն։ Խօսք առնելով Հ․ Յ․ Դ․ Հայ Դատի Յանձնախումբի գործադիր տնօրէն Սերժ Սամոնեանց անդրադարձած է Յանձնա-խումբի աշխատանքներուն։

×

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 1-ին, նշուած է Ուր-ֆայի հերոսամարտի եօթանասունամ-եակը։ Բացումը կատարած է Արշակ Տօ-նոյեան։ Գործադրուած է գեղարուեստա-կան յայտագիր մը։ Բանախօսած է Ճորճ Արելեան։ Փակման խօսքը արտասանած է Թեհրանի Հայոց առաջնորդը՝ Արտակ Արք․ Մանուկեան։

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Իտալացի մեծ երաժիշտ Ռոսսինի երբ 30 տարեկան էր, Միլանոյի քաղաքային Խորհուրդը որոշեց ողջութեան իր յուշար-ձանը կանգնեցնել։

Քաղաքային Խորհուրդէն պատուիրա-կութիւն մը կը ներկայանայ Ռոսսինիի, իր հաւանութեան ենթարկելու համար այս ծրագիրը։

- Ի՞նչ կ'արժէ այսպիսի յուշարձան մը, - կը հարցնէ ան։

- Երեք հարիւր հազար լիռ։

- Երեք հարիւր հազար լիռ, - կը բա-ցագանչէ Ռոսսինի, - այդ պարագային հետեւեալը կ'առաջարկեմ․ այդ գումա-րը տուէք ինծի եւ ես կեանքիս մինչեւ վերջը, ամէն օր, մի քանի ժամ կը կանգ-նիմ Միլանոյի գլխաւոր հրապարակին վրայ։

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Բժշկապետի գնալուց յետոյ Համբը ա-ւելի ուրախ տրամադրութեան մէջ էր գտնըւում։ Այդ մարդը այն բնաւորու-թիւններից էր, որ հազիւ կ'ուրախանար, եւ եթէ ուրախ էր, այդ կը նշանակէր, որ մի նշանաւոր բան կայ։

Ի՞նչ կար, ի՞նչ խօսեցին, ի՞նչ էր, որ ուրախացնում էր այդ մշտատխուր երի-տասարդին, - այդ մասին նա ոչինչ չի յայտնեց։ Ես էլ իմ կողմից չհարցրի պատ-ճառը։ Նրա ներկայութիւնը, որ սկզբում այնքան մխիթարում էր ինձ, այժմ ձանձ-րալի դարձաւ։ Ես ցանկանում էի միայ-նակ մնալ եւ յագենալու չափ մտածել Նէնէի վրայ։ Ես չէի ներում, որ մի ու-րիշի ներկայութիւնը խանգարէր այդ գե-ղեցիկ մտածութիւնները։

Համբը երկար չնստեց, նա գնաց, եւ ինձ ձեռք տալու միջոցին՝ ասաց այդ մը-թին խօսքերը․

- Համբերատ կացէք, շուտով ձեզ փըր-կութիւն կը լինի...։

Ես ուշադրութիւն չդարձրի այդ խօս-քերի նշանակութեան վրայ, կարծեցի, թէ իմ հիւանդութիւնից փրկուելու մա-սին էր խօսքը։ Բայց այժմ ես չէի ցան-կանում առողջանալ հիւանդութիւնից․ այժմ ինձ խիստ ծանր էր թողնել հիւան-դանոցը։ Ես կամենում էի միշտ այնտեղ մնալ եւ առիթ ունենալ տեսնելու Նէնէին։

×

ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Կան այնպիսի դրութիւններ, որ մարդ-բոպէական զուարճութեան համար կորցը-նում է իւր ամբողջ ապագան եւ մինչեւ անգամ կեանքը, բայց դարձեալ չէ հը-րաժարւում իրան զրկել ցանկացած վա-յելքից։ Այսպիսի վտանգաւոր ձեռնար-կութիւններից մէկն էր Նէնէի գիշերային այցելութիւնը։ Ես անհամբերութեամբ սպասում էի նրան, սպասում էի, թէ ե՞րբ կը զարկէ գիշերուայ երկու ժամը։

Վերջապէս, իմ օթեւակի դուռը կամաց բացուեցաւ, ծերունի սպասաւորը նրան ներս հրեց եւ հեռացաւ, ասելով։

- Որքան կամենում էք, խօսեցէք, բայց ձայն չբարձրացնէք։

Ինձ դժուար է նկարագրել այն սրտա-շարժ տեսարանը, որ տեղի ունեցաւ մեր տեսակցութեան առաջին բոպէներում։ Ա-յո՛․ դժուար է նկարագրել այն բոլոր լա-ցը, արտասուքը, այն անսահման ուրա-խութիւնը, այն հոգեկան սաստիկ մըր-րիկը, որ փոթորկում էր մեր սրտերը՝ մեր գրկախառնութեան լուռ ցնծութեան մէջ։ Մեր մէջ խօսում էր հոգին, սիր-տը, ճախրում էին եւ թրթռում էին, վաղուց նիրհած, թախծալի զգացմունք-ները։ Իսկ լեզուն բառեր չէր գտնում սրտի թարգման լինելու։

Դատապարտեալի սէրն անգամ ուր ոտ-ներն շղթայ է կրում։ Նա սիրում է՝ ար-տասուելով, նա սիրած կնոջը գրկում է սարսափելով։ Նա սիրում է առանց սի-րելու իրաւունք ունենալու։ Սէրը նրա համար մի յանցանք է։ Նոյն յանցանքի մէջն էինք գտնըւում ես եւ Նէնէն։

- Ի՞նչպէս յայտնուեցար այստեղ, ի՞նչ-պէս եկար, - եղաւ իմ առաջին հարցմուն-քը, երբ Նէնէն, իմ ձեռքը առնելով իւր ափի մէջ, նստեց իմ մահճակալի վրայ, իմ կշտին։

- Ես քեզ այն ժամանակ ասեցի, որ կը գամ, եւ ուրտեղ էլ լինես դու, կը գըտ-նեմ քեզ, - ասաց նա, սեղմուելով իմ կուրծքի վրայ։ - Տեսնո՞ւմ ես, եկայ ու գտայ քեզ։

- Ա՜խ, ո՛րքան տանջուած կը լինես, ո՛րքան նեղութիւններ կրած կը լինես, Նէնէ։

- Այդ բոլորը ես մոռանում եմ քո գրկի մէջ։ Իմ կրած չարչարանքները ոչինչ են այդ մխիթարութեան առջեւ, որ այժմ վայելում եմ։

Ես հիացման մէջ էի գտնըւում։ Մի՞թէ այդ բարեխիղճ, նազելի արարածը ա-ռաջուայ կիսավայրենի Նէնէն էր։ Ո՞ր աստուածային շունչը այսպէս մեղմացը-րեց, այսպէս ազնուացրեց նրա բնաւո-րութիւնը։

- Դու ո՞ւմ մօտ ես ապրում, - հարցրի նրանից։

- Բժշկապետի տանը։ Նրա ամուսինը մի պատուական կին է, սաստիկ սիրում է ինձ։ Գիտե՞ս, Մուրատ, նա ինձ սովորա-ցըրեց գրել, կարդալ, ես շատ գրքեր եմ կարդացել։

(Շար․ 193)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱՔՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻ. - Տիկին Շ. Աստանալեան 500 Ֆ.:
ՔԱՆՆ. - Տէր եւ Տիկին Անուշաւան Շըտիկեան 500 Ֆ.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.- Պ. Մկրտիչեան Երուանդի մահուան առթիւ՝ Ժագ Համալեանէ 50 Ֆ., Տիկին Աւետիքեան Քնարիկի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Աստղիկ Տէրտէրեանէ 50 Ֆ.:

Տիկին Փափազեանի մահուան առթիւ.- Փափազեան եւ Դարբինեան ընտանիքներէ 500 Ֆ.: Տիկին Պօղոսեանի մահուան առթիւ. - Ճառայեան ընտանիք 100, Տէր եւ եւ Տիկին Յովսէփեան 100, Տէր եւ Տիկին Ալէն Պաքրճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ռօպէր Սարաճեան 100, Տիկին Մարկոսեան 200, Հ. Յ. Դ. 100, Պօղոսեան եղբ. 200, Շալճեան ընտանիք 100, Սարաճեան ընտանիք 50, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պաղտասարեան 2000 Ֆ.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը: Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

×

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին, ժամը 15-ին եկեղեցիին մէջ:

Կը խնդրուի բոլոր անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—

Տարեկան ճաշ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - քաղաքի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը՝ 13-ին Մշակոյթի Տունը, 12 - 14 ռիւ Սէն - Պազիլ:

Մասնակցութիւն 100 Ֆ.:

Արձանագրուիլ հեռաձայնելով. -

90 - 33 - 88
41 - 74 - 89
91 - 48 - 85
90 - 21 - 60
50 - 68 - 71

—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—O—

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Քանի մը օրէ «Յառաջ»ը կարելի է գտնել նաեւ՝

SELF - PRESSE
KIOSQUE 406
1, Bd. Poissonière — 75002 PARIS

ԾՆՈՒՆԴ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՎԻԳԷՆ ԵՒ ՆԱՏԻՆ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

ուրախութեամբ կը ծանուցանեն իրենց աղջկան՝

Վանիկ-ի

ծնունդը, Փարիզ, Սեպտեմբեր 17 :

Irma fourrures

SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS

Ժամ առաջ գնեցէք ձեր մուշտակէ վերարկուն վստահելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. 368 55 99
(Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL))

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25-ի թուականը՝ գրաւուած որ Կապոյտ Խաչի քաղաքի մասնաճիւղի կողմէ:

×

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Մանուկներու Օրը պիտի տօնուի Կիրակի, Յունուար 12-ին:

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille. tél. (42) 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մըկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան եւ Օծման տարեդարձներուն առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներուն համար:

Նոյն ատեն Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԵՒ
ԷՍԱԵԱՆ ԲԱՐԵԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կ'ոգեկոչեն բանաստեղծ՝

Վահան ՏԷՐԵԱՆ-ի

Ծննդեան 100-ամեակը

Կիրակի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 15.30ին Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնը:

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Բանաստեղծին կեանքն ու գործը կը ներկայացնէ՝

ՕՐ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

կ'արտասանէ՝

ՄԱՏԼԷՆ ՔԱՐՓԱՆԹԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի նաեւ Տիկին Ովս. Գալէնտէրեան (արտասանութիւն) եւ երաժշտական բաժին:

Մուտքը ազատ է:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel MERIDIEN
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20.30էն մինչեւ առաւօտ

ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. -

260 - 15 - 10
381 - 80 - 82
261 - 51 - 13 SABERATOURS
282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

ARMENIE 1985

Départ PARIS/PARIS		Départ MARSEILLE/MARSEILLE
du 27 décembre au 07 janvier 86	5 390 F	du 02 novembre au 15 novembre
		du 23 novembre au 06 décembre
		du 28 décembre au 10 janvier 86

Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. (1) 261-51-13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. (7) 860-13-66

Jacques CHELELEKIAN
LES COURRIERS DU MONDE
63, Allée Léon Gambetta
13001 MARSEILLE
Tél. (91) 84-54-54
(91) 50-75-49

AIR FRANCE — Intourist — AEROFLOT

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
5

SAMEDI
5 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.066
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.066

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ ԻՐ ԸՍԵԼԻՔԸ ԸՍԱՒ

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ. - Մարդկային իրաւունքներ

ՌՈՒՍԸ. - Ապազինում

×

Կորբաչովի այցելութեան երկրորդ օրը Հինգշաբթի - բաւական ծոյլ, չըսելու համար խճողուած, յայտագիր մը ունէր: Հիւրընկալող Ֆրանսացիները չվարանեցան իրենց ելոյթներու ընթացքին, հպանցիկ ակնարկութիւններ ընելու մարդկային իրաւունքներուն, Խորհ. Միութեան Հրեաներու, ինչ որ հաւանաբար ուրիշ բանի չծառայէ, եթէ ոչ բողոքներուն խիղճը հանդստացնելու:

Ցաղթական կամարէն ետք, Կորբաչով հանդիսաւորապէս կ'ընդունի Փարիզի քաղաքապետը, որ դարձեալ կը յայտնէ.- «Հելսինքիի մէջ, մարդկային իրաւանց վերաբերող յանձնառութիւնները չյարգուեցան: Ցուցումով կը խորհիմ ճակատագրին անոնց՝ որոնք զրկուած են ազատութենէ իրենց համոզումներուն պատճառով: Կը մտածեմ Խորհ. Միութեան Հրեաներուն, որոնք իրաւունք չունին հեռանալու երկրէն»: Քիչ ետք, որպէս ախորժաբեր, Լօրան Ֆաբիուս, անհատական պարագաներու ցանկ մը կը յանձնէ, աւելի ճիշդ՝ կը փոխանցէ: Դեռ կար Լուի Մերմազ, որ խօսակցութեան ընթացքին, կ'ըսէր թէ տակաւին երկար ճամբայ մը կայ ընելիք, գաղափարներու եւ անձերու երթեւեկին մարզին մէջ:

Այս բոլոր «այրած սրտի մխիթարանքներու» դիմաց Կորբաչով իր ըսելիքն ունի, «Կոբբա ... շօ»ն կը խորագրէ «Լիպերասիոն» բառախաղով: Կ'առաջարկէ Ամերիկացիներուն 50% զեղչել մէջ - ցամաքային հրթիռները, երկուստեք: Ազդ. Ժողովի բեմէն է որ խորհրդային Թիւ մէկը խաղաղասիրական այս արշաւին ձեռնարկեց, բաւական անակնկալ ստեղծելով: Շեշտեց այս արդիւնքութեամբ.- Քանի մը օր առաջ, Միացեալ - Նահանգներու կառավարութեան առաջարկեցինք համաձայնութեան գալ խակայէս 50% զեղչելու համար, հիւլէական այն զէնքերը, որոնք կրնան միւսին հողամասին հասնիլ»: Անկէ դատ, Կորբաչով առաջարկած է, որ բոլորովին արգիլուի անջրպետային յարձակողական զինամթերքը»: Ուրբաթ օրն իսկ, կը հաղորդուէր թէ Թեկրն մերժած է, տարակելով թէ այդ մարզին մէջ, Խորհ. Միութիւնը 10 տարի Խորհրդային ղեկավարը չի խուսափիր արտայայտուելէ մարդկային իրաւունքներու մասին.- «Խորհրդային Միութիւնը ամէնէն լուրջ կարեւորութիւնը կ'ընծայէ, որպէսզի մարդուն իրաւունքները յարգուին: Բայց նոյնքան կարեւոր է ձերբազատել այս հարցը որեւէ կեղծաւորութենէ եւ շահագործումէ, ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն միջամտելու փորձերէն: Այսօր, Եւրոպան դէմ յանդիման կը գտնուի բաւականաչափ ծանր հարցերու, ինչպէս՝ գաղթող աշխատաւորներու, խառն ամուսնութիւններու, ընտանիքներու վերամիացման» ... այլ խօսքով՝ նախ ձեր գործերով զբաղեցէք:

Նոյն օրը, Տիկին Կորբաչով ընդունւած է Փիէր Քարտէնի կողմէ, եւ դիտած ժէօ տը Փոմի տպաւորապաշտները, լաւագոյն ձեւով տպաւորելով բոլորը:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24 - 30)

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՌՈՒՄԷՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Ռումանական շարժարուեստի զարգացման կարեւոր նպաստ բերած են Հայեր՝ տեսաբան եւ քննադատ Դումիտրու Եոն Սուքիանու (Սուքիաս), բեմադիր Եոն Մելքոնի Շահիկեան, երիտասարդ բեմադիր Ալեքսանդրու Թադոս (Թաթոս), բեմանկար գրող եւ ձայնագրող Անուշաւան Սալամանեան, երգիծանկարիչներ եւ տէսէն անիմէ պատրաստողներ Զիկ Տամատեան եւ Խմանուէլ Ցեց:

Ռումանական շարժարուեստի մէջ ծանօթ անուն է Եոն Մելքոնի Շահիկեան (1897 - 1965), որ 1951-էն մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը կը դասախօսէր Պուքրէշի Թատրոնի եւ շարժարուեստի հիմնարկին մէջ: Շահիկեանի բեմանկարով 1923-ին պատրաստուած է «Սիրոյ սիմֆոնիան» ռումանական առաջին շարժանկարը: Իր բեմադրութեամբ իրականացած են «Կլէոպատրայի խենթութիւնները», «Պարտք եւ զոհողութիւն», «Վառուում են ջահերը», «Ցիշարժան գիշերը» խօսուն առաջին ժապաւէնները:

1985 Ապրիլ 17-ին, 90 տարեկանին իր մահկանացուն կնքեց Ռումանիոյ ազգային շարժարուեստի եւ շարժանկարի քննադատութեան հիմնադիրներէն մին, Գրողներու եւ շարժարուեստագէտներու միութիւններու անդամ, ռումանական ազգային շարժարուեստ ստեղծելու օրէնքի հեղինակ (1938), ռումանական շարժարուեստի ակադեմիայի դասախօս Դումիտրու Սուքիանու: Հրատարակած է «Շարժարուեստի դասընթացք» (1928), «Անմոռանալի ֆիլմեր» (1972), «Այդ ծանօթ եւ անծանօթ շարժանկարը» (1975), «Շարժանկարի անցեալի հուշակաւոր դերասաններ», «Կինեմատոգրաֆիական կերպարանափոխումներ կամ էկրանաւորման արուեստը» (1975), «Շէյքսպիրն էկրանին» (1976), «Մառլէն Տիթրիխ», «Կինեմատոգրաֆիկ գոհարներ» (1980) եւ այլ աշխատութիւններ: Դումիտրու Սուքիանու ծանօթ էր նաեւ հայ շարժարուեստի պատմութեան: Յօդուածներ ստորագրած է «Հայֆիլմ»ի ժապաւէններու, ինչպէս նաեւ Արմէն Ջիգարխանեանի մասին:

Ալեքսանդրու Թադոս բեմադրութեան ասպարէզը սկսած է 1976-ին՝ «Կարմիր խնձորներ» շարժանկարով, որ Ռումանիա արժանացաւ Ա. մրցանակի, իսկ Լիւպլիանայի միջազգային փառատօնին՝ Բ. մրցանակի: 1977-ին ռումանացի շարժարուեստագէտներու պատուիրակութեամբ մը Ա. Թադոս այցելած է Հայաստան: Երեւանի Շարժանկարի Տունը ցուցադրուած է իր «Կարմիր խնձորներ» ժապաւէնը: 1982-ին Ա. Թադոսի նկարահանած «Դրուագներ» ժապաւէնը մեծ յաջողութիւն ունեցած է Ռումանիոյ մէջ եւ բեմադիրը պարգեւատրուած է տարուան մեծ մրցանակով:

1977-ին Մոսկուայի միջազգային փառատօնին ցուցադրուած է «Մայրիկ» շարժանկարը, որ արժանացած է «Լաւագոյն մանկա - պատանեկան ժապաւէն»ի յատուկ մրցանակին: Ժապաւէնը պատրաստուած էր խորհրդային, ռումէն եւ ֆրանսացի շարժարուեստագէտներու համատեղ ջանքերով: Ժապաւէնին ձայնագրողն է ճարտարագէտ Անուշաւան Սալամանեան: Նոյն փառատօնին ռումանացի շարժարուեստագէտները ներկայացուցած են նաեւ «Պատիժ» շարժանկարը, որուն բեմանկարը գրողներէն մին էր Անուշաւան Սալամանեան: Տակաւին 1975-ին Սալամանեան արժանացած էր Ռումանիոյ լաւագոյն օփերաթէօրի մրցանակին: Ցայժմ Սալամանեան ձեւաւորած է աւելի քան 60 շարժանկարներու երաժշտութիւնը, իսկ վերջերս, Սերճիու Նիկոլայեսկուի հետ գրած է «Զուլանդրա» շարժանկարի բեմանկարը:

Վերջերս ցուցադրուած է ռումէն շարժարուեստագէտներու նկարահանած «Փոխ - հատուցում» ժապաւէնը, որուն ձայնագրողն է Անուշաւան Սալամանեան, իսկ յարդարողը՝ նկարիչ - ճարտարապետ Մարչէլ Պօղոս: Այս վերջինը աշխատած է նաեւ «Լեռն ի վեր ձգուող դետը», «Հարսնացուն գնացքից», «Վերադարձ առաջին սիրուն», «Կարապը ձմրանը» եւ այլ ժապաւէններու բեմադրական ձեւաւորումներուն վրայ:

Հանրածանօթ երգիծանկարիչ Զիկ Տամատեան, որ իր մահկանացուն կնքեց անցեալ Յուլիսին, նպաստած է ռումէն շարժարուեստի զարգացման: 1952 - 1956 ան դասախօսած է շարժարուեստի հիմնարկին մէջ: Արեւելեան Պեռլինի հեռատեսիլի պատուէրով ան պատրաստած է երկու շարժանկարներու երգիծական նկարները: Թրանսիլվանիոյ հայ ծանօթ Ցեցեան գերդաստանի շառաւիղ Էմանուէլ Ցեց եւս հանդէս եկած է տէսէն անիմէ ժապաւէններով: Ան մասնակցած է «Շարժուն պատկեր» տէսէն անիմէներու ստեղծումին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՐԻՊՈԼԻՍԻ կռիւներուն վերջ տալու համար հրադադար մը ստորագրուած էր Հինգշաբթի իրիկուն: Հաւանաբար Սուրիա ընդառաջ գացած էր խորհրդային «խնդրանքին»: Մինչ այդ, սակայն, ծիհատը կը յայտարարէր թէ Ամերիկացի մը մեռցուցած է, իբրեւ փոխ - վրէժ խարայէլեան ռմբակոծութեան Թունուզի վրայ: Այս Ամերիկացին՝ Ուիլիըմ Պըքլէ, Պէյրութի ամերիկեան դեսպանատան խորհրդատու, 18 ամիս է պատանդն էր իսլամական ծիհատին:

ՄԱՐԿՐԻԹ ԵՈՒՐՍԸՆԱՐ, առաջին կին անդամը Ֆրանսական Կաճառին հիւանդանոց փոխադրուած է սրտի անհանգստութեան հետեւանքով: 82 տարեկան է եւ Նոպէլի գրական մրցանակին ֆրանսացի ամէնէն «կարելիներէն» կը նկատուէր:

ՏՈԼԱՐԸ Ուրբաթ օր 12 սանթիմ եւս կորսնցուց եւ 8 Ֆ.էն ալ վար իջնելով, հասած էր 7.95-ի:

×

ՃԱՏՐԱԿ

Գարբով եւ Գասպարով կրկին հաւասար արդիւնքի հասան 12-րդ խաղին եւ ընդհ. արդիւնքն ալ հաւասար է՝ 6 - 6:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄՏԱԴՐԱԾ Է ԵՂԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԿՑԵԼ...

Հոկտեմբեր 3-ի «Թէրճիւման»ն է, որ կուտայ այս «զգայացունց» լուրը, զոր, իր կարգին, տուեր է խորհրդային գործակալ մը, այժմ Արեւմուտք ապաստանած: Ստորեւ թերթին տուած մանրամասնութիւնները այդ մասին.-

×

ՔԱ. - Կէ - Պէ-ի նախկին ղեկավարներէն Արքատի Զէվչէնկօ որ արեւմուտք ապաստանած է, գերմանական հեռատեսիլին մէկ կայանին «Միջազգային ահաբեկչութիւն» յայտագրին մասնակցած եւ հետաքրքրական յայտարարութիւններ ըրած է: Ան արեւմուտք ապաստանած է երբ ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարի օգնական էր:

Վերոյիշեալ հեռատեսիլի յայտագրին մէջ խօսելով Զէվչէնկօ ըսած է. - «Խորհ. Միութիւնը հրահրելու համար ահաբեկչութիւնը մեծաքանակ զէնք փոխադրած է Թուրքիա որ ՕԹԱՆ-ի անդամ, իրեն սահմանակից երկիր մըն է: Խորհրդային Միութեան համար շատ կարեւոր են Սեւ ծովն ու Միջերկրականը միացնող նեղուցները: Մոսկուա կը ծրագրէր չէզոք դիրքի մը մատնել Թուրքիան ու կցել:

1980 Սեպտեմբեր 12-ը նախորդող շրջանին նպատակը անկայուն կացութեան մը մատնել էր Թուրքիան: Մոսկուա միշտ վտանգ մը նկատած է Թուրքիոյ ամերիկեան խարիխները: Թուրքիա ամէնէն կարեւոր թիրախներէն մէկն էր զոր ՔԱ - Կէ Պէ ցոյց կուտար իր մարդոց, ներթափանցելու եւ լուր հաւաքելու մարզէն ներս»:

Զէվչէնկօ ըսած է թէ Սեպտեմբեր 12-էն ետք Թուրքիոյ մէջ ահաբեկչութեան թափը կասած է: Մոսկուայի հրահանգով հիմնուած ահաբեկչական առաջին կազմակերպութիւնը որ անկայուն կացութիւն մը պիտի ստեղծէր Թուրքիոյ մէջ, Թուրք ժողովրդական ազատագրութեան բանակն էր: Այս կազմակերպութեան նիւթական ու զէնքի ամբողջ պահանջը կը դիմագրաւուէր Խորհրդային Միութեան կողմէ:

Զէվչէնկօ յայտնութիւններ ըրած է նաեւ ԱՍԱԼԱ-ի մասին, ըսելով. - ԱՍԱԼԱ-ի ահաբեկիչները մինչեւ 1982 կը պատրաստուէին Լիբանանի մէջ Խորհրդային Միութեան կողմնակից Պաղեստինցիներու ճամբարներուն մէջ: 1982-ին երբ Պաղեստինցիները հեռացան այդ շրջաններէն ԱՍԱԼԱ-ի հովանաւորութիւնը ստանձնեց Սուրիա, որ Խորհ. Միութեան ամէնէն կարեւոր դաշնակիցն է: Այս երկրին մէջ կան 4 ճամբարներ ուր կը պատրաստուին ԱՍԱԼԱ-ի ահաբեկիչները»:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր թիւը (98) ամբողջովին նուիրուած Վենետիկի հայագիտական ամրան դասընթացքներուն զուգընթաց տրուած դասախօսութիւններուն մէկ համառօտ պատկերին:

«ՀԱՐԿ ՀՈԳԵԿԱՆ»

Հայաստանի ոսկէ աշունը իր միւռոնաբոյր կանչով, լոյսի զուարթ կոհակումներով դէպի Ս. Էջմիածին է հրաւիրում բովանդակ հայ ժողովրդի սրտի թարգման եւ յուզակիր ներկայացուցիչ - պատգամաւորներին՝ որ ի Մայր Հայրենիք եւ ի չորս ծագս աշխարհի, տօնախմբելու Միածնաէջ, խորախորին եւ սրբութիւն սրբոց խորանի առջեւ՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Ազգընտիր Կաթողիկոսի Օծման եւ Գահակալութեան երեսունհինգերորդ տարեդարձը:

Ուրախութեան եւ ցնծութեան մէջ է հայ ժողովուրդը. նա տօնախմբում է իր երջանիկ հովուապետի ծաղկաբոյր ու կամարակապ տարիների արդիւնաշատ վաստակը:

Այս օրերին, իւրաքանչիւր Հայ, հայեացքն ուղղելով Ս. Էջմիածնին, - որ է խարիսխ ու փրկութիւն հայ հաւատքի, - ընդհողեայ վճիտ երակներով իր սրտաբուխ աղօթք - մաղթանքն է առաքում դէպի առաքելահիմն - տէրունաստեղծ լուսաւորչաօծ խորանին եւ իր քաղցրաբառ հայրենիով հոգերգում. -

«Ամէն Հայի սրտից բխած,
Լսի՛ր այս ձայն, ո՛վ Աստուած,
Երկար կեանք տուր Հայրապետին
Երկար օրեր Հայոց Հօր.
Տէ՛ր, անսասան պահիր դու միշտ
Քո իսկ հիմնած Մայր Աթոռ»:

Աղօթարոյր, ուրախութեան այս հիմնը, աւելի քաղցր ու թովիչ է հնչում այս օրերին, երբ՝

- Հիմներգում է հայ ժողովուրդը...

Հիմներգում է իր հովուապետի կենաց - արեւշատութեան համար, իր երջանիկ հայրապետի շինարար գործունէութեան, ինչպէս նաեւ ուղիղ վարդապետութեան առաքելութեան համար:

Այս հոգեբոյր օրերի խնդակցութիւնից անտարբեր չենք կարող մնալ նաեւ մենք, ուստի այսօր, որպէս հոգեւոր զաւակ, անհնար է գրչի փոքրիկ հարումներով մի քանի խօսք չասել Նորին Սրբութեան Պայծառ Դէմքի եւ Մեծ Սրտի մասին եւ մեր հարկ հոգեկանը չմատուցել Նրան՝ որպէս հոգեւոր ծնողի:

Լուսաւորչի 130-րդ գահակալը հայ եկեղեցւոյ պատմութեան անդաստանի մէջ, որպէս մի բարի սերմնացան սերմեր է սփռում արդէն իսկ 30 տարիէ:

Այդ երեսուն տարիները մնացին անջնջելին:

Երեսուն տարիների ընթացքում հաւաքուած հունձքն էլ ամբարուեց չտեսմարանում, Հայոց հոգու ու մտքի չտեսմարանում: Անջնջելին մնացած տարիները եղան լուսաւոր ու փառահեղ:

Լուսաւոր այն իմաստով, որ նախնիքներից ժառանգած լոյսը դարեր շարունակ անցնելով եղերական ճանապարհներով ու խաւարային շերտերի միջով, կորցրել էր երբեմնի իր կենսունակութիւնն ու պայծառութիւնը: Երկրպագելով՝ խորին հաւատքով, լոյսի խորհուրդի առջեւ, Վեհափառը, առաջին օրից իսկ սկսեալ, շարունակաբար փառաւորեց այդ լոյսը արեւազօծ օրհներգներով. լոյսն էլ իր հերթին զուարթացաւ, խայտաց եւ ընկլուեց պար գալ Հայոց երբեմնի լռած տաճարներում:

Եւ կռիա՛կ կռիա՛կ լոյսը արտասուեց
Պար եկաւ, խայտաց,
Յետոյ ինքն իրեն սիրով նա մաքրեց
Եւ ապա երգեց. - ՕՐՀՆԵԱԼ Է
ԱՍՏՈՒԱԾ...

Խայտաց հայ հաւատքի կենսունակ լոյսը քրիստոսածին, որովհետեւ այլեւս չկային բռնութեան շերտեր, չկային չար կապանքներ, չկար այլեւս լոյսին սպառնացող խաւարն անզգայ:

Վեհափառը հանդիսացաւ իր նախնիքներից ժառանգած լոյսի նոր Արարիչը, որ սկսեց նորից հուժկու սաղմոսել իր նախնիքների նոյն հոգերգումով. «Լոյս, Արարիչ Լուսոյ, առաջին լոյս...

Ի ծագել լուսոյ առաւօտուս,
Ծագեա ի հոգիս մեր զլոյս քո
իմանալի»:

Փառահեղ այն իմաստով, որ պտուղները ստացուած սերմի, դարձան կենսախինդ ու անուշահոտ եւ այդ քրքում պտուղները սկսեցին արձակել իրենց բոյրը նոր արիւնով ու նոր խինդով ու այդ խնկաբարար բուրմունքի հետ դէպի երկինք բարձրացան աւելի խրոխտ, աւելի շողուն Հայոց երգն ու աղօթքը, Հայոց սրբազան պատարագի կենսայորդ մեղեդիները:

Մեր նպատակից ու սահմաններից դուրս է բացել փակագծերը եւ տալ բովանդակ արժէքաւորումը անցած երեսուն տարիների հովուապետական գործունէութեան, սակայն, այդ լուսաւոր ու փառահեղ տարիների նոր պատմագիրը իր ոսկեայ հատորների մէջ արժանագոյնս արձանագրելու է վարքը ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ, որպէս մեծ եւ շինարար կաթողիկոսներից մէկը:

Յաճախ են Վեհափառին կոչել եւ կոչում - ինչպէս նաեւ մենք կոչեցինք - շինարար մակդիրով, այդ որակումը արժանի է եւ իրաւ: Հայ Եկեղեցւոյ պատմութեան ընթացքին մեր կաթողիկոսներից շատերն են որակուել այս կամ այն մակդիրով, ինչպէս Գրիգոր Պարթեւը՝ Լուսաւորիչ, Ներսէսը՝ մեծ, Ներսէս Գ.ը՝ շինարար, Յովհաննէս Օձնեցի՝ իմաստուն, եւայլն, եւայլն.:

Ինչպէս նկատեցինք, արդէն պատմութեան ընթացքին ունեցել ենք կաթողիկոս, որ որակուել է շինարար մակդիրով, ուրեմն՝ ի՞նչ իմաստաւորում է ստացել նոյն որակումը Վեհափառի պարագային. Վեհափառի պարագային, այդ որակումը բազմիմաստ է եւ բազմաբովանդակ:

Նա հանդէս եկաւ որպէս՝

- Շինարարը մեր ուղիղ վարդապետութեան.
- Շինարարը մեր անգուգական սրբութիւնների.
- Շինարարը մեր նոր առաքելութեան:

Մեր վսեմ ու խնկաբոյր հաւատքը, որպէս ժառանգ մեր նախնիքներից, այսօր փառաւորում է հայ եկեղեցին, որի առաջին սպասաւորն է Վեհափառը:

Արդի քրիստոնէական քոյր եկեղեցիների միջեւ եղած եղբայրական կապերից անբաժան է հայ եկեղեցին, եւ այդ ամէնը միշտ կատարւում է Վեհափառի օրհնութեամբ ու աջակցութեամբ, նրա շինարար մտքի ճկունութեամբ:

Վեհափառը շինարար է ո՛չ միայն կառուցողի, այլ նաեւ մեր անսահման գանձերի եւ անգուգական սրբութիւնների արժէքաւորման ու վերստին կեանք պարգեւման իմաստով:

Եւ այդ ամէնը արդէն իսկ հորիզոնը չէ՞ն մեր նոր առաքելութեան, հայ հաւատքի, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ վերազարթօնքի ու վերածնութեան, որն ընկլուեց ճիշդ երեսուն տարիներ առաջ, ահաւասիկ այս աղօթքով. -

«Ամրացուր զիս, Տէ՛ր, որպէսզի
Քու ձեռքիդ գործիքը դառնամ,
Վասն շինութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյս,
Քու խօսքիդ աւետաբերը ըլլամ,
Մեր հաւատացեալ ժողովուրդին մէջ,
Ու նաեւ Քու խաղաղութեան
գինուորը դառնամ,
Որպէսզի մեր վերաշինուած
Հայրենի օճախը
Այլեւս երբեք, երբեք չքանդուի,
Եւ անոր երդիքին տակ
Միշտ առատ ու անսպառ ըլլան
- Հացը,
- Լոյսը,
- Երգը ... Ամէն»:

Այո՛, Հայրապետ, Ձեր հայրապետական աղօթքն է այս, առաջին աղօթքը, որ Դուք ուղղեցիք երկնային բարձրեալին իր իսկ հովեցած խորանի առջեւ.

Ձեր լուծը քաղցր էր, բայց եւ ծա՞նր. Դուք դարձաք «Արժանի եւ Իրաւ» Գահակալը Ձեր փոքրիկ հօտի...: Դուք կարող էիք նաեւ երերալ, սակայն Ձեզ ազգն էր ընտրել իրեն առաջնորդ, Դուք չէիք կարող սակայն չընթանալ.

Հայոց Հայրապե՛տ ...

Հայոց մագաղաթեայ գրերից մի ոսկեշուրթ ծնծղայ բարբառում է մեզ աւանդութեան այն մասին, թէ ինչպէս մի օր, Տիրոջ հրեշտակը ներկայանալով Գրիգոր Լուսաւորչին, ասում է. - «Լսիր, Գրիգոր, Դու որ արժանի երեւացիր Տիրոջ առջեւ եւ քո բոլոր չարչարանքները յաղթութեամբ տարար, քանզի հաւատացիր քո Տիրոջը՝ Յիսուս Քրիստոսին, եւ գործեցիր Նրա անունով, այսուհետեւ քո չարչարանքների դիմաց քո եւ քո յաջորդների - իմա՝ հայրապետների - սրբտում Տէրը բորբոքելու է հաւատքի արիութեան լոյսը: Ա՛րդ, ընթացիր եւ գործի՛ր եւ մի՛ երկնչիր, Յիսուս քեզ հետ է»:

Հայոց Հայրապետ, այս խորհրդակ աւանդութիւնը արդեօք չդարձա՞ւ ճշմարտութիւն եւ չշարունակուե՞ց Հայոց պատմութեան բոլոր արնավառ էջերում: Արդեօք այդ մասին չէ՞, որ վկայում են Լուսաւորչի յաջորդները, ընդհուպ՝ Ձերդ Սրբութիւնը:

Ձեր հայրապետական գործունէութեան ողջ ընթացքին պահապան հրեշտակը Ձեր ի քուն վիճակում թելադրում էր եւ արթմնի՝ Դուք գործում էիք այդ թելադրութիւնների լոյսի ներքոյ:

Ձեր ճանապարհը ընթացաւ ուղիղ, միշտ հաւատարիմ նախնեաց կարգերին, միշտ նոյն տեսիլքով, նոյն ոգով, լոյսին երկրպագելու նոյն համոզումով:

Ահաւասիկ երեսուն ամ, Դուք շինարարը եղաք մեր նորոգ տաճարի, ապա դէպի տարագիր ափեր թեւածող աւետաբեր ագաւնու նման խաղաղութեան ու հաշտութեան սիրոյ պատգամով այցելեցիք Ձեր տարագիր զաւակներին, Ձեր աչքերի մէջ դրոշմած Արարատ լերան սրբապատկերը:

Ձեզ Վեհափառ, Աստուծոյ նախախնամութեամբ մնում է շարունակել այդ լուսաւոր ու սուրբ ճամբան...

Մեզ, Վեհափառ, այլ բան չի մնում, քան սովորել Ձերդ Սրբութեան կեանքից, լուսաւորուել Ձեր պայծառ դէմքից եւ հարստանալ Ձեր անհուն սրտից...:

ԱՍՈՂԻԿ ԱԲՂ.

ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

1981-ին, երբ երկրորդ անգամ Հայաստան այցելած էի, Մաշտոցի անունը կրող Մատենադարանին մէջ խոնարհած էի մեր պապերուն հանճարի արդասիքը հանդիսացող ձեռագիրներուն եւ հայկական մանրանկարչական արուեստի գոհարներուն առջեւ: Այս երրորդ այցելութեանս կ'ուզէի տեսնել Հանրապետական Գրադարանը՝ հայերէն լեզուով տպագրուած գիրքերու աշխարհի մեծագոյն շտեմարանը: Այս փափաքս քիչ մը աւելի շեշտուած էր, մանաւանդ այն օրէն, երբ «Յառաջ»ի սիւնակներէն իմացած էի գրադարանի նկուղներուն մէջ չորս միլիոն գիրքերու լքեալ ու անմխիթար վիճակին մասին (տե՛ս «Յառաջ», 1984 Փետրուար 1-ի թիւ, Զօրի Բալայեանի յօդուածը՝ «Այստեղ մեռնում են գրքերը», արտատպուած՝ «Գրական Թերթ»ի 1983 Դեկտեմբեր 9-ի թիւէն):

1925-էն ի վեր գրադարանը կը կրէ Ալեքսանդր Միասնիկեանի անունը: Միասնիկեան՝ իբրեւ պետական, կուսակցական եւ յեղափոխական դէմք, ծանօթ անուն մըն է Խորհրդային Միութեան մէջ: Ծնած՝ 1886-ին, Նոր Նախիջեւան, աւարտած է Մոսկուայի համալսարանի իրաւաբանութեան ճիւղը եւ երիտասարդ տարիքէն մտած յեղափոխական շարժումի շարքերը. 1905 Հոկտեմբերին մասնակցած է համառուսական գործադուլին, իսկ Դեկտեմբերին՝ զինեալ ապստամբութեան, Մոսկուայի մէջ: Տարի մը ետք ձերբակալուած եւ աքսորուած է: 1907 - 1908 թուականներուն ապրած է Պաքու: Գործակցած է Շահումեանի եւ այլ յեղափոխականներու հետ: 1921 Յունուարին ղրկուած է Հայաստան եւ նշանակուած խորհրդային անդրանիկ կառավարութեան նախագահ:

Միասնիկեան եղած է նաեւ գրիչի մարդ: Խմբագրած է տասը թերթ ու հանդէս: Հեղինակն է կարգ մը աշխատութիւններու, որոնք նուիրուած են մարքսիզմ - լենինիզմի տեսութեան, յեղափոխական շարժումներու պատմութեան եւ հայ գրականութեան հարցերու: Մեռած է 1925 Մարտ 22-ին՝ Թիֆլիսի օդակայանը, օդանաւի արկածի հետեւանքով:

Ալ. Միասնիկեան Հանրապետական գրադարան կ'այցելեմ առաջնորդութեամբ մեթոտական մատենագիտութեան բաժնի վարիչ Սաթենիկ Գէջեանի: Ուրախ եւ նոյն ատեն հպարտ կը թուի, քանի որ առիթ մը կը ներկայանար զբօսաշրջիկի մը ցոյց տալու այն շէնքը՝ գիրքերու այն կեդրոնը, ուր տասնեակներով աշխատողներ, իւրաքանչիւրը մասնագէտ՝ իրեն յանձնուած գործին ու բաժնին, օրն ի բուն հակած հազարաւոր գիրքերու վրայ, կը ցուցակագրեն, մատենագիտութիւններ կը պատրաստեն, նիւթեր կը հայթայթեն այս կամ այն դէմքի ու դէպքի ուսումնասիրութեան նուիրուած բանասէրներու եւ կը ջանան առաւել ճոխացնել ու հարստացնել գրադարանին ֆոնտերը:

Հանրապետական գրադարանը հիմնուած է Երեւանի գաւառական ուսումնարանի (1832), յետագային՝ արական գիմնազիոնի (1881) գրադարաններու 18 հազար գիրքերով: Գրադարանին առաջին գրացուցակը պատրաստած է Խաչատուր Աբովեան, գաւառական ուսումնարանի իր տեսչութեան տարիներուն (1843 - 1848): Հայաստանի Ժողովրդական Կոմիսարներու Խորհուրդի 1921 Մայիս 11-ի որոշումով, այդ գրադարանի հիման վրայ, կազմաւորուած է Հայաստանի պետական (Հանրային) գրադարանը, որուն պաշտօնական բացումը կատարուած է 1922 Նոյեմբեր 7-ին:

1922-ին գրադարանը ունէր 40 հազար գիրք, 5 հազար ընթերցող, մէկ ընթերցարան՝ 30 ընթերցողի համար, եւ 7 աշխատող:

1920-ական թուականներուն հարստացած են գրադարանին ֆոնտերը՝ Թիֆլիսի՝ Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութենէն, Ներսիսեան դպրոցէն, «Մշակ» թերթի խմբագրութենէն, Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութենէն, Թիֆլիսի Ժողովարանէն, Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանէն, ինչպէս նաեւ անհատներէ (Ալ. Միասնիկեան, Վ. Ղորղանեան, Լէօ, Ն. Արղութեան - Երկայնաբազուկ, Սերեբրեակեան, Շահնազարեան, Խ. Խասբէկեան, Յ. Մանանդեան, Մուրացան) եւ արտասահմանէն ընտացուած նուէրներով: 1925-էն ի վեր գրադարանը կը ստանայ Խորհ. Միութեան մէջ հրատարակուող իւրաքանչիւր գիրքէ օրինակ մը: 1979-ի տուեալներով, գրադարանը ունի 7 միլիոն միաւոր, որուն 3,5 միլիոնը՝ գիրք, մէկ միլիոնը՝ հանդէս, աւելի քան մէկ միլիոն կամ լրագիր, 18 հազար քարտէս, 90 հազար ձայնագրութիւն, 800 հազար թեքնիք գրականութիւն, 200 հազարէ աւելի կերպարուեստի եւ այլ նիւթեր՝ մանրաժապաւէն, սալ եւայլն: Ըստ նոյն վիճակագրութեան, գրադարանը ունի աւելի քան 40 հազար ընթերցող, 23 բաժին, 70 ենթաբաժին, 140 տեսակ գրացուցակ ու քարթարան: Գրադարանի ֆոնտերէն կ'օգտուին Խորհ. Միութեան բոլոր հանրապետութիւններու և արտասահմանի գրադարանները, կազմակերպութիւններ եւ անհատ ընթերցողներ:

Գրադարան այցելութեանս առթիւ կը ծանօթանամ կերպարուեստի, քարտէսագրական նիւթերու բաժնի վարիչ Ալվարդ Հայրապետեանի, երկրագիտական մատենագիտութեան ենթաբաժնի վարիչ Մանիկ Բարայեանի, ինչպէս նաեւ հնատիպ հազուագիւտ եւ գիտնային գրականութեան բաժնի վարիչ Եւգենիա Յարութիւնեանի, որոնք համբերութեամբ եւ ազնուութեամբ լայն բացատրութիւններ կուտան իրենց բաժիններու մէջ տարուած աշխատանքներու՝ ձեւի, մեթոտի մասին:

Հնատիպ գրականութեան բաժնի ցուցասրահին մէջ կը դիտեմ հայատառ գրականութեան (1512-էն) եւ հայերէն պարբերականներու (1794-էն) նմոյշները: Հոն են՝ ապակեփեղկերու ետին, հայերէն առաջին տպագիր գրքերը՝ «Ուրբաթագիրք», «Պարզատումար», «Տաղարան» (Վենետիկ, 1512 - 1513, տպագրիչ՝ Յակոբ Մեղապարտ), հայատառ առաջին տպագիր քարտէսը՝ «Համատարած աշխարհացոյց» (Ամսթերտամ, 1695) եւ հազուագիւտ այլ հրատարակութիւններ, որոնք մեր մշակոյթի փառաւոր անցեալը կը վերակենդանացնեն մեր հոգիներուն մէջ:

Գրադարանը տարեկան կը հրատարակէ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՃԱՏՐԱԿԻ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐՈՒ ԿԱՊԵՐԸ

Ճատրակի միջազգային վարպետ Եղուարդ Մնացականեան այցելած է Լեհաստան, ուր հանդիպումներ ունեցած է ճատրակի մասնագէտներու հետ: Տատրա լերան ստորոտը, սօճիի անտառներուն մէջ գտնուող Զակոպանէ առողջարանը հաւաքուած են մինչեւ 20 տարեկան 27 վարպետներ, աւելի խորացնելու համար իրենց գիտութիւնը: Ճատրակի պատանի վարպետներու համար տրուած են դասախօսութիւններ ճատրակի ռազմագիտական ու թաքթիք զանազան հարցերու շուրջ:

×

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՐԶԱՆՔԻ ՎԱՅՐԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի «Տրուդ» («Աշխատանք») թերթին մէջ լոյս տեսած է Երեւանի փոխքաղաքապետ Մ. Զաքարեանի յօդուածը, ուր կը խօսուի Երեւանի մէջ մարզական դաշտերու եւ ատաններու կառուցման մասին: Յօդուածագիրը կ'ըսէ, թէ ներկայիս Երեւանի մէջ կան 350 մարզական վայրեր, թաղամասերու մէջ համադրոյթներ, զբօսաշաններու համար աւելի քան 50 ակումբներ, 70 մարզական մնայուն համբարներ:

մատենագիտական 30 գիրքեր, հայ գրքի պատմութեան, գրադարանագիտութեան եւ ընկերաբանութեան հարցերու նուիրուած մեթոտական նիւթեր, ժամանակակից գիտութեան, թեքնիքի, գրականութեան եւ արուեստի նուաճումներու վերաբերեալ մատենագիտական ցանկեր, ինչպէս նաեւ Հայաստանի գրադարաններուն օգնելու նպատակով պարբերաբար կը հրատարակէ մեթոտական եւ տեղեկատուական նիւթեր: Գրադարանը աւելի քան 30 երկիրներու 85 գրադարաններու եւ կազմակերպութիւններու հետ գիրքի փոխանակում կը կատարէ: Մինչ 1921-ին կը զբաղեցնէր 430 քառակուսի մեթր տարածութիւն մը, 1940-ին տեղափոխուած է 7.650 քառակուսի մեթր տարածութեամբ շէնք մը, որուն ճարտարապետն է Ա. Թամանեան: 1971-ին եւ 1977-ին կառուցուած են նաեւ երկու շէնքեր, որոնց ճարտարապետն է Գ. Թամանեան: Ներկայիս կառուցման մէջ է նոր շէնք մը եւս՝ հինգ միլիոն գիրք պահելու համար: Կ'ենթադրուի, որ Զօրի Բալայեանի երկու տարի առաջ հնչեցուցած ահազանգէն ետք այս նոր կառոյցով բաւական կը բարելաւուի միլիոնաւոր գիրքերու անմխիթար վիճակը:

Ի դէպ, 1956-էն ի վեր Հանրապետական գրադարանի տնօրէնն է Ա. Թիրաբեան:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՀԱՅԿ ԹՕՓԱՔԵԱՆ

- Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ -

Անհուն կսկիծով կարդացի «Յառաջ»ի մէջ Հայկ Թօփաքեանի մահուան գոյժը:

Երկուքս ալ ծնած Պոլսոյ մօտակայ արուարձաններէն Հայաշատ Մագրի-գիւղ կոչուած քաղաքը, յաճախած ենք տեղւոյն Պէզազեան վարժարանը: Մեր բնակարանները իրարու շատ մօտ էին: Բայց մեր ծննդեան 7 տարիներու տարբերութիւնը, խաղակիցներ չէ ըրած մեզ, վարժարանին դրօսանքներու ընթացքին:

1916-ի դպրոցական տարեշրջանի աւարտին մտայ Կեդրոնական:

Ամէնօրեայ մեր կառախումբով ճամբորդութեան ընկերակից եղած է ողբացեալ Գեղամ Ֆէնէրճեան, որ ընտանեօք կը բնակէր նոյն քաղաքը:

1918-ի պատերազմի զինադադարէն վերջ, կը կազմուէր Հ. Մ. Ը. Մ.-ը Պոլսոյ մէջ: Քանի մը ամսուան ընթացքին, կարծես համաճարակ մը ըլլար - եթէ կարելի է այս բառը գործածել - Պոլսոյ եւ շրջակայի բոլոր արուարձաններու մէջ կը կազմուէին մասնաճիւղեր:

Մագրի - գիւղի խումբը 6-րդն էր թուականի կարգով: Խմբապետ՝ Արտաշէս Ալլահվերտի, Թրքական բանակին նախկին սպաներէն էր, որուն յանձնուեցաւ մեզ մարզելու պաշտօնը: Փոխ - խմբապետներ՝ Հայկազն Արէլեան եւ Քերովբէ Ժպտունի: 4 խմբակ, 8-ական սկաուտներով:

Առաջին խմբակին առաջնորդն էր՝ Ցաւութիւն Բէքմէզեան (այժմ Վիլլէօրպան) Բ. խմբակին առաջնորդը՝ ստորագրեալս:

Դիպուածը այնպէս տնօրինեց որ փոքրիկն Հայկն ալ իմ խմբակիս մաս կը կազմէր: Համակրելի եւ անզգամուկ տղեկ մըն էր:

Մեր մարզանքները տեղի կ'ունենային կիրակի օրերը, Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ կից Տատեան վարժարանի ետեւի բացօթեայ դաշտին մէջ: Այս պատճառաւ երեք տարի միասին եղած ենք, զանազան արշաւներու եւ պտոյտներու ընթացքին:

Հոս կրնամ վկայել թէ ան ոչ թէ 1925-ին, այլ՝ Պոլիս 1918-ին Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մը եղած է:

Փարիզի մէջ, պատահական հանդիպումներ միայն ունեցած ենք: Փողոցը, եկեղեցւոյ մէջ, կամ Լաֆայէթ փողոցի ճաշարանը:

Ձեռքի սեղմում մը, համակրելի իր ժպիտը դէմքին, քանի մը վայրկեանի խօսակցութիւն՝ որուն նիւթը եղած է միշտ, տասնամեակներ առաջ, մեր սկաուտական կեանքի դրուագները:

Այս պահուս երբ գրի կ'առնեմ այս քանի մը տողերը, սեղանիս վրայ է, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, պատգամաւորական ընդհանուր ժողովի մը նկարը, քաշուած Խասեան վարժարանի պարտէզին մէջ, թուական՝ 1920 Սեպտեմբեր 1: Ինծ ծանօթ քանի մը վերապրողներ՝ Տ. Տիգրան քհնյ. Խոյեան (այժմ՝ Ուաշինկթըն), Ց. Բէքմէզեան (Վիլլէօրպան) եւ ես: Մէջտեղը նստած՝ Գրիգոր Ցակոբեան, Հայկ Ճիզմէճեան, Խորասանճեան, Կարօ Ուշագըլեան, Մկրտիչ Մալումեան, եւայլն: Այս 50 հոգինոց խմբանկարին մէջ թերեւս ուրիշ վերապրողներ ալ գտնուին, զորս կ'անգիտանամ:

Սիրելի եղբայր Հայկ, դուն ալ կ'երթաս միանալու Հ. Մ. Ը. Մ.ի անմոռաց, երիցագոյն անդամներու փաղանգին:

Յարգա՛նք անոնց յիշատակին:

ԶԱՒԷՆ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Վերսայլ
1985 Սեպտեմբեր 21

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԹԷՆՔԻ Լեւոն եւ Սոֆիա Ցակոբեան վարժարանի բակին մէջ, Սեպտեմբեր 21-ին եւ 22-ին, տեղի ունեցած է հայկական փառատօն մը, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Յունաստանի Երիտասարդական Միութեան: Առանձին տաղաւարներով ներկայացուած են Հ. Յ. Դ. Երիտասարդաց եւ Պատանեկան Միութիւնները, Հայ Դատը, Սփիւռքի հայ մամուլը, Հայաստանը, Հայ եկեղեցին, Հ. Կ. Խաչը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ Համազգայինը: Ցայտագրին մասնակցած են «Սթէյճ» եւ «Ծիածան» նուագախումբերը, Երիտասարդականի պարախումբը, Պատանեկանի նուագախումբը, կիթառահարուհի Շաղիկ Մարուխեան: Տեղի ունեցած է զրոյց մը՝ «Հայ երիտասարդը Սփիւռքի մէջ» նիւթին շուրջ:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին, իր մահկանացուն կնքած է ընկ. Յարութիւն Խաչերեան: Ծնած էր 1906ին՝ Կեսարիա: Իր սերնդակիցներուն պէս կըրած Եղեռնի ու բռնագաղթի դառնութիւնները, շրջան մը ապրած Լիբանան, իսկ 1930ին հաստատուած է Արժանթին: Կանուխէն մտած է Հ.Յ.Դ. շարքերը և տարիներ ծառայած Պուէնոս - Այրէսի հայ գաղութին: Տարիներ եղած է «Արմենիա»ի վարչութեան ատենապետ: Թաղումը կատարուած է Սեպտեմբեր 24-ին: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ Գիսակ վրդ. Մուրատեան դամբանականով մը վեր առած է ողբացեալին բարեմասնութիւնները: Գերեզմանատունը դամբանականներ խօսած են Մուրատ Սահակեան՝ յանուն Հ. Յ. Դ. «Քրիստափոր» Կոմիտէի, Թագւոր Սարաճեան՝ յանուն «Արմենիա»ի եւ Յովսէփ Օղուլեան՝ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի կողմէ:

×

ԹԵՀՐԱՆԻ Ուսուցչական Համալսարանին մէջ, Սեպտեմբեր 14 - 18, տեղի ունեցած է Իրանի Ուսողագէտներու Միութեան կազմակերպած ուսողագիտութեան 16-րդ համագումարը, նախագահութեամբ տոքթ. Մկրտիչ Թումանեանի: Տոքթ. Թումանեան, որ տարիներէ ի վեր հիմնադիր - նախագահն է Միութեան, ուսողագիտութեան իր ուսումը ստացած է Լոնտոն: Ներկայիս կ'ապրի Թաւրիզ եւ անդամ է ազգային վարժարանի հոգաբարձութեան:

ԺԱՆ ԺԱՔ ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. - («Յառաջ»). - Շուրջ երկու տասնամեակներէ ի վեր, Ժան Ժաք Վարուժան (Ուզունեան) կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ ֆրանսական թատրոնին մէջ, իբրեւ լրագրող, մանաւանդ՝ իբրեւ հեղինակ: Ծնած է Մարսէյլ 1927-ին: Ունի արդէն 40-է աւելի ստեղծագործութիւններ՝ որոնցմէ քանիներ լայնօրէն գնահատուած են եւ բազմաթիւ անգամներ ներկայացուած զանազան բեմերու վրայ: Իր առաջին թատերգութիւններէն մէկը, La fauvette de l'Atilla պիտի բեմադրըւի վերստին, Հոկտեմբեր 15-ին, Լիոնի մօտ, Ֆէյզէնի մէջ:

Հակառակ իր յաջողութեան ֆրանսական միջավայրի մէջ, Ժան - Ժաք Վարուժան հեռու է անտարբեր մնալէ իր հայութեան հանդէպ: Ընդհակառակն, իր թատերգութիւններուն շատերուն մէջ, ուղղակի կամ անուղղակի ակնարկութիւններ չեն պակսիր հայ մշակոյթին, մանաւանդ ցեղասպանութեան մասին: Իսկ իր այս տարուան հրատարակած «Սի ՍԷ Ռոճ»ի միտք բանին հայ ազգին դէմ կատարուած ոճիրն է եւ անոր հետեւող միջազգային անտարբերութիւնը:

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 28ին, Ժան - Ժաք Վարուժան Տէսին էր: Հրաւիրուած Մշակոյթի Տան կողմէ, եկած էր ներկայացնելու Սի ՍԷ Ռոճ-ը: Շուրջ հարիւր հոգիներ տեղ գրաւած էին Հրանտ - Սամուէլ սրահին մէջ: Ներկայ էր շրջանին կաթողիկէ համայնքին նոր հովիւ Կղեմէս վրդ. Մալճեանը: Ներկաներուն մէջ կային Ֆրանսացիներ: Պէտք է, կը կարծենք, լայն բանալ մեր մշակութային ձեռնարկներու դուռը օտարներու առջեւ: Տէսինի Մշակոյթի Տան, մանաւանդ իր տընօրէնուհիին, Տիկին Հիլտա Զոպոյեանի ջանքերը այս ուղղութեամբ գնահատելի են:

Երեկոյթը սկսաւ Սի ՍԷ Ռոճէն զանազան հատուածներու ընթերցումով տեղացի, ֆրանսացի, դերասանի մը կողմէ: Աւելի քան ժամ մը տեւեց ընթերցումը, ոմանց երկար թուեցաւ: Յետոյ հեղինակը պատասխանեց շարք մը հարցումներու՝ որոնք կը դառնային, բնականաբար, հայութեան ճակատագրին շուրջ, թէեւ գիրքին մէջ կան ուրիշ բաներ ալ:

Մէկուն որ կ'ուզէր դիտել տալ թէ գիրքին պարունակութիւնը յոռետես է ամբողջովին, Ժան - Ժաք Վարուժան պատասխանեց՝ «Իմ կարծիքս այդպէս չէ, Սի ՍԷ Ռոճ-ը կ'ընդգրկէ անցեալը, կը պատրաստեմ շարունակութիւնը, երկրորդ հատոր մը «փորձ»: (թանթաթիւ) 2՝ որ պիտի վերաբերի ապագային: Խորագիր՝ Սի ՍԷ Քառէ:

Ապագային պէտք է նայիլ միշտ յուսալից: Արդէն, ինչպէս կ'ըսէր հեղինակը, եթէ մեր մեծ գրողները ողբացած են օտարներու կողմէ հայութեան կրած տառապանքները, նկարագրած են լաց ու կոծ եւ աւեր, երբեք գրած չեն վհատութեան խօսքեր հայութեան ապագային մասին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՐԱՖՖԻ

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

- Նրանք գիտե՞ն, որ դու հիմա այստեղ ես:

- Գիտեն: Բժշկապետը ինքը պատուիրել էր ծերունի սպասաւորին, որ ինձ ներս թողնէ: Ես նրան շատ խնդրեցի, բըժշկապետ չէր յօժարում, ասում էր՝ քո այցելութիւնը վատ ազդեցութիւն կ'անէ հիւանդի առողջութեան վրայ, բայց երբ երկար աղաչեցի, յօժարեցաւ:

Ինձ աւելի հետաքրքրում էին Նէնէի հետ պատահած անցքերը, սկսեալ այն օրից, որ ես անջատուեցայ նրանից: Ես խնդրեցի պատմել բոլորը: Նա խիստ դըժուարութեամբ յանձն առեց պատմել, ասելով, որ իր հետ պատահած արկածների մէջ կային այնքան դա՛ռն այնքան տխո՛ւր դէպքեր, որ չէր ցանկանայ՝ ես լսէի:

- Այսուամենայնիւ, ես պէտք է գիտենամ բոլորը:

- Ուրեմն կը պատմեմ:

Նա այսպէս սկսեց իւր պատմութիւնը:

- Դու յիշո՞ւմ ես, Մուրադ, քո կալանաւորուելուց յետոյ, ես միանգամ միայն կարողացայ տեսնուել քեզ հետ, այն եւս բերդի մէջ: Այնուհետեւ ես ամէն օր գալիս էի, կանգնում էի բերդի դրան մօտ, լաց էի լինում, աղաչում էի, բայց ինձ ներս չէին թողնում: - «Գի՛ժ աղջիկը ... տեսէք գի՛ժ աղջիկը» ... ասում էին ու ինձ հալածում էին: Երբ խաւարը պատում էր, երբ չար մարդիկ այլեւս չէին երեւում, ես դարձեալ մօտենում էի բերդին, պտըտում էի նրա շուրջը, եւ գիշերային լռութիւնը ազդում էր իմ հառաչանքներով: Միայն առաւօտեան լոյսը ինձ հեռացնում էր այնտեղից: Մի առաւօտ բերդի դրան պահապան զինուորը ասաց ինձ, - «Խե՛ղճ աղջիկ,, այն որ դու պտըտում ես, էլ այստեղ չէ»...: - «Ապա ո՞րտեղ է», հարցրի ես սարսափելով: - «Տարան» ... պատասխանեց նա կարծես, ինքն եւս տխրելով, չգիտեմ ի՛մ վրայ, թէ քեզ վրայ: - «Ո՞րտեղ տարին», հարցրի ես, աւելի մօտենալով նրան: - «Սիբի՛ր» ...: Ես խելագարի նման սկսեցի վազ տալ: Չգիտէի, թէ ո՛ր կողմը գընում: Նոյն զինուորը ետեւից ձայն տըւեց: - «Բռնեցէք փօստայի մեծ ճանապարհը»:

- Վերջապէս, ես հասայ: Մի խումբ աքսորեալների հետ քեզ վարում էին: Ինձ թոյլ չտուին մօտենալ քեզ: Որքան խընդրեցի, որքան աղաչեցի, դարձեալ թոյլ չտուին: Ես կատաղեցայ, խելքս գլխիցս թռաւ, աչքերիս առջեւ մթնեց...: Չգիտեմ այլ եւս ի՞նչ արեցի, ի՞նչ պատահեց ինձ հետ, միայն այսքանը յիշում եմ, երբ աչքերս բաց արի, ինձ գտայ քաղաքային գժատան մէջ: Երբ խելքս գըլուխս եկաւ, ես տեսայ միեւնոյն բժըշկապետին, որի տանը այժմ ապրում եմ: Նա եկել էր ինձ նայելու: Ես բռնեցի նրա ձեռքից եւ արտասուալի աչքերով ասեցի նրան. - «Պարոն բժշկապետ, ես գիժ չեմ, ի զուր են չար մարդիկ ինձ գիժ կոչում: Ինչո՞ւ են բերել ինձ գժատանը»: Բժըշկապետը կարեկցութեամբ ասաց ինձ. - «Խե՛ղճ աղջիկ, ես գիտեմ, որ դու գիժ չես, միայն խորհուրդ եմ տալիս, որ առժամանակ գժատանը մնաս: - «Ի՞նչու», - հարցրի ես զայրացած կերպով: - Այդ միայն կարող է ազատել քեզ», - պատասխանեց նա հազիւ լսելի ձայնով: - «Ի՞նչ բանից», - հարցրի ես աւելի վրդովուելով: «Սիբիրից» ...: Ես սկսեցի ծիծաղել: - «Ես էլ հէնց այդ եմ ուզում, որ ինձ ուղարկեն Սիբիր ... այնտեղ կը տեսնեմ նրան» ...: «Ո՞ւմը», հարցրեց նա: - «Այն աքսորեալին որ մի քանի օր առաջ տարան», -պատասխանեցի ես: - «Դուք, պարոն բժշկապետ, կարծեմ ճանաչում էք նրան, դուք բժշկում էիք նրան» - «Այո՛, ճանաչում եմ» ... պատասխանեց նա, - «ես միանգամ խնդրեցի բերդապահից, քեզ թոյլ տուին նրա մօտ բանտը մտնել, յիշո՞ւմ ես», հարցրեց նա: - «Այո՛, յիշում եմ, ես մինչեւ այսօր դեռ չեմ յայտնել ձեզ իմ շնորհակալութիւնը»: Այդ խօսքերի հետ բռնեցի նրա ձեռքը եւ ամուր կերպով սեղմեցի:

(Շար. 194)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՄԻՆ. – Գուրգէն Պօյաճեան 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման Առլէն Փափազեանի յիշատակին նուիրուած գրքին առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 20.30-ին քաղաքապետարանին սրահին մէջ։ Անիէռ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օստոյի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Ընկերուհի Արաքսի Սուքիասեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Մասիս Գարբիքեան եւ զաւակները 300, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Սուքիասեան եւ զաւակը 250, Թէքիրեան ընտանիք 100, Կարապետեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան 200 Ֆ.։ Գէորգեանի հոգեհանգստեան առթիւ. – Ժաք Պապասարեան 50 Ֆ.։ Պայծառ Սարգիսեանի հոգեհանգստեան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան 50 Ֆ. Աստուածածնի տօնին առթիւ Այրի Տիկին Զուարթ Աւետիսեան 100, Տէր եւ Տիկին Կիրակոս Յակոբեան իրենց մօր՝ Հելէօ Մկրտիչեանի յիշատակին 200 Ֆ.։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ

Քանի մը օրէ «Յառաջ»ը կարելի է գտնել նաեւ՝

SELF - PRESSE
KIOSQUE 406
1, Bd. Poissonière — 75002 PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետաց Տօնին առիթով, որ է Յիշատակը Հայոց Նշանագրերու Գիւտին եւ Սուրբ Գրքի Թարգմանութեան։

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ՝ Ժողովրդային Լսարան մը կազմակերպուած է, Առաջնորդարանի սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ 8-րդ։

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 10, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30-ին։

Կը խօսի. –

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիւթ. –

ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱ - ԳՐՈՒԻ ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

Հեղինակ՝

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներու

Առլէն Փափազեանի յիշատակին նուիրուած այս հատորը սիրով կը տրամադրուի բոլոր անոնց՝ որոնք զինքը ճանչցած ու սիրած են կամ պիտի ուզէին ծանօթանալ իրեն այս էջերով։

Սահմանափակ տպաքանակ

Փափաքողները կրնան անձամբ դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը կամ Հրանտ Սամուէլեան գրատունը։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ-Ի
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16

1885 – 1985
ԱՐՄԵՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպութեամբ՝

ՌԱԿ-ի ՓԱՐԻԶԻ Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 10, ժամը 20.30ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — 75007 PARIS

ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍ

ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

մասնակցութեամբ՝ Հայ Աւանդական Գործիքային Նուագախումբին (ղեկավար՝ Ժ. Փ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ)

Սահիկներու Լուսարձակում
« Diaporama »

Փարիզի հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի Հայ անդրանիկ Յեղափոխական Շարժումին նուիրուած յարգանքի հանդիսութեան։

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

նահատակ բանաստեղծ

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ

ծննդեան հարիւրամեակ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ: ԿԻՐԱԿԻ, Հոկտեմբեր 13, առաւօտեան ժամը 11ին հոգեհանգստեան պաշտօն ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի յիշատակին, Ս. Աստուածածին եկեղեցին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ: Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15.30ին՝

THEATRE DE VIEUX NICE
(4, rue St. Joseph)

նախագահութեամբ՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ա.- Բեմադրութիւն՝ «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», 5 պատկեր
Հեղինակ - բեմադիր՝ ԳԷՈՐԳ ԳԱՍՊԱՐԱՃԵԱՆ

Բ.- Արտասանութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գ.- Մարսէյլի Երգչախումբ. Խմբավար՝ ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՃԵԱՆ

Մուտքը ազատ է

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE DE MARSEILLE

EXPOSITION

LE LIVRE ARMENIEN

A TRAVERS LES AGES

DU 2 AU 21 OCTOBRE

à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille - La Canebière

Sous la Présidence d'Honneur de :

GASTON DEFFERRE

Ministre d'Etat chargé du Plan et de l'Aménagement du Territoire, Maire de Marseille

Sous le Haut Patronnage de :

JACK LANG

Ministre de la Culture

VERNISSAGE : VENDREDI 4 OCTOBRE à 18h30

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ, կազմակերպութեամբ՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Հոկտեմբեր 2էն 21

CONFERENCE — Samedi 5 Octobre à 21h
à la MAJC 12-14, rue St Bazile

— Prof.M. SALVINI (Rome) : *Avant l'invention de l'alphabet*

— Rév. Père Nersès DER NERSESSIAN (Venise) : *Les manuscrits arméniens* (en arménien)

Projection de diapositives

ENTREE LIBRE

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1985 - 1986 --

— Du 25 Octobre au 3 Novembre (via Moscou) 4.550 F
(Possibilité semaine supplémentaire en ARMENIE Du 3 au 9 Novembre en pension complète à 1.130 F)

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie

— Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986 (via Moscou) 5.580 F

Pâques en Arménie

— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie

— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — la chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)

(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél : 742 - 10 - 35

LIC A 130

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
6

DIMANCHE
6 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 98

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.067 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.067

«Միտք եւ Արուեստ»ի ներկայ թիւը յատկացուած է Վենետիկի հայագիտական ամառնային դասընթացքին տրուած դասախօսութիւններու մէկ համապատկերին :

Սփիւռքի մէջ հայագիտական աշխատանքներու անհրաժեշտութեան ու ծրագիրներու մասին կ'արտայայտուի Հ. Լ. Զէքիեան, որուն գրութեան կը յաջորդէ դասախօսութիւններու համառօտուած ներկայացումը :

Նիւթերու այլազանութիւնը ակներեւ է այս շարքին մէջ - գրականութիւն, երաժշտութիւն, մատենագիտութիւն, հին տպագրութիւն, ճարտարապետութիւն, մատենագրութիւն - բոլորն ալ ներկայացուած իրենց մարզին հմուտ անուններու կողմէ :

ԸՆԴԱՌԱՋԵԼՈՎ ՍՓԻՒՌՔԱՅԻՆ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋԻ ՄԸ

Հ. ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ

Հայ սփիւռքի այլազան կարիքներուն եւ պահանջներուն միջեւ, հայերէն լեզուի եւ հայ մշակոյթի ծանօթութեան հարցը - եւ մասնաւոր հրամայողականութեամբ մը ինչ կը վերաբերի լեզուին՝ արեւմտեան սփիւռքին մէջ - անկասկած առաջնահերթ դիրք մը կը գրաւէ : Անշուշտ, կան այսօր տեսաբանութիւններ, ըստ որոնց, լեզուն էական գործօն մը կամ ազդակ մը չէ հայապահպանումի : Հոս տեղին չէ մտնել այս բանավէճին մէջ : Սա միայն նշել տանք որ, եթէ ուրիշ ժողովուրդներու, օր. Հրեաներու պարագային, լեզուն չէ կատարած թերեւս այդքան կենսական դեր մը, մեր բնիկ պատմութեան մէջ գրեթէ անծանօթ են պարագաներ՝ ուր հայ գաղութ մը երկար ատեն վերապրած ըլլայ բնորոշապէս հայ ինքնագիտակցութեամբ մը, յետ կորսնցնելու մայրենի լեզուն : Բնականաբար, եթէ չենք ուզեր բաւարարուիլ ծայրերու, Անգարայի կաթողիկէներու կամ Լեհաստանի մէջ ձեւով մը վերապրած խլեակներու նման պարագաներով : Ինչ որ ցոյց կու տայ թէ իւրաքանչիւր ժողովուրդի պատմական ուրոյն յեղաշրջումին եւ ընկերամշակութային ներքին կառոյցին համապատասխան՝ կը տարբերի նաեւ լեզուին դերը անոր ճակատագրին նկատմամբ : Ամէն պարագայի, կը խորհինք թէ նոյնիսկ լեզուի ոչ - անհրաժեշտութեան վերոյիշեալ վարկածին հետեւողներն ալ պիտի չկարենան մերժել անոր բացառիկ դերը ազգային զգայնութեան մը կազմաւորումին եւ սնուցումին մէջ :

Այս հիմնական համոզումէն մեկնած է Վենետիկի ամառնային հայագիտական դասընթացքը, որ այս ամառ իր երկրորդ տարին կատարեց. եւ որու նպատակն է, ըստ իր ներքին կանոնագրութեան, «մէկ կողմէ՝ հայ լեզուի եւ մշակոյթի տարրական ու անհրաժեշտ գիտելիքները աւանդել սկսնակներու, միւս կողմէ եւ գլխաւորաբար՝ նպաստել նոյն նիւթերու անդրագոյն խորացման, բարձրագոյն մակարդակի վրայ գտնուող թեկնածուներու» :

Աւելորդ կը նկատեմ այստեղ անդրադառնալ մանրամասնութիւններու մէջ մտնել նկատմամբ դասընթացքի զանազան մակարդակներուն, ընդունելութեան պայմաններուն, դասաւանդութեան նիւթերուն, դասախօսներու անուններ եւ հանգամանքին, դասէ դուրս կատարուած բանախօսութիւններուն եւ բանախօսներուն, որոնց մասին արդէն այլեւայլ անգամներ խօսուած ու գրուած է ըլլա՛յ մամլոյ հաղորդագրութիւններով, ըլլայ թղթակցութիւններով, ըլլայ ձայնասփռուած կամ հրատարակուած հարցազրոյցներով, ինչպէս նոյնինքն «Յառաջ»ի մէջ (Սեպ. 5) :

Ներկայով պիտի ուզէի, ընդհակառակն, քիչ մը եւս բացորոշել ամառնային այս խտացած դասընթացքին հանգամանքը, որ չուզեր ըլլալ կղզիացած երեւոյթ մը, տարին անգամ մը կրկնուող, այլ կը մտնէ հայ լեզուի եւ մշակոյթի չափահաս եւ, յատկապէս, մշտաւորապէս պատրաստուած անձերու ծանօթացման, այլ խօսքով՝ հայագիտական ուսումներու խթանումի ընդարձակ շրջածիրի մը մէջ, ինչպէս հանգամանօրէն կը պարզէի Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ամավերջի հանդէսի փակման խօսքիս մէջ անցեալ Յունիս 16-ին, եւ որ լոյս տեսած է սփիւռքի զանազան թերթերու մէջ : Հոս տեղին պիտի ըլլայ քիչ մը եւս խորացնել այդ նպատակներն ու մտադրութիւնները :

Հայ սփիւռքային իրականութեան վերջին տասնամեակներուն յատկանշական երեւոյթներու կարգին տեղ կը գրաւէ հայագիտական կեդրոններու բազմացումը : Ծշդեմ որ հայագիտական կեդրոն բացատրութիւնը կրնայ երկու հիմնական իմաստ ունենալ.

ա.- համալսարանական մակարդակի վրայ հայագիտական ուսուցում կատարող կեդրոն մը, որ միեւնոյն ատեն կ'ունենայ նաեւ հետազօտական որոշ գործունէութիւն :

բ.- կեդրոն մը՝ որ կապուած չըլլայ ուղղակի համալսարանական հաստատութեան մը, որով ըստ ինքեան չունենայ նաեւ ուսուցողական դեր, այլ առաւելապէս հետազօտական, որուն կրնան զուգակցիլ այլեւայլ գործունէութիւններ, ինչպէս գիտական համաժողովներ, բանախօսութիւններ եւայլն :

Առաջին հարցը որ կը ներկայանայ այն է թէ ի՛նչ պահանջի կը համապատասխանէ հայագիտական կեդրոններու յիշեալ բազմացումը եւ թէ ատոնք ի՛նչ դեր կրնան կատարել մեր սփիւռքային իրականութեան մէջ :

Կը կարծենք թէ հայագիտական կեդրոններուն երեք հիմնական դերեր կը վիճակին, որոնք նկատի առած հայ ըսփիւռքի ներկայ կացութիւնը՝ չեն կրնար իրարմէ բաժնուիլ.

ա.- Այնու որ գիտական կեդրոն մըն է, հայագիտական կեդրոն ալ, ուրիշ ամէն գիտական կեդրոնի պէս, ըլլա՛յ թէ ունենայ ուսուցողական - հետազօտական՝ թէ առաւելապէս հետազօտական հանգամանք, պէտք է կատարէ նախ եւ առաջ գիտական լուրջ եւ բարձր մակարդակի վրայ պրպտումի դեր մը, որ իր նախնական կոչումը կը կազմէ : Հայագիտական կեդրոնները, սակայն, էապէս կը տարբերին մեռած մշակոյթներու եւ քաղաքակրթութիւններու վերաբերեալ նման կեդրոններէն, այնու որ կը վերաբերին ապրող մշակոյթի մը. իրենց միւս եւ նոյնքան էական դերը, որ է.

բ.- Արծարծել իրենց շրջապատին մէջ՝ հայ մշակոյթին, հայ լեզուին, հայ ժողովուրդին հանդէպ հետաքրքրութիւն, ծանօթութիւն եւ համակրանք : Եթէ նման նպատակ մը կը հետապնդեն որեւէ ապրող լեզուի եւ մշակոյթի՝ օտար երկրի մը մէջ գտնուող կեդրոնները, որոնց բարգաւաճումին համար նոյնիսկ մեծ տէրութիւններ խոշոր յատկացումներ կը կատարեն, նման նպատակի մը հետապնդումը ե՛ւս աւելի այժմէական եւ հարկադրիչ կը դառնայ մանաւանդ մեր մշակոյթի պարագային, որ, ինչպէս փորձառութեամբ ալ կը հաստատուի, ընդհանրապէս նուազ ծանօթ է քան ինչ որ իր արժանիքները կը պահանջեն : Հայերու եւ հայ մշակոյթի մասին ծանօթութիւններու նուազութեան այս պարագան, նոյնիսկ զարգացած հանրութեան մը մօտ, աւելի շեշտուած է ինչ ինչ երկիրներու մէջ, որոնք՝ հայ գաղութներու չգոյութեան. այսպէս, օրինակի համար, Իտալիա կամ Գերմանիա՝ բաղդատմամբ Ֆրանսայի կամ Ամերիկայի :

գ.- Հուսկ, հայագիտական կեդրոններու նոյնքան, եւ գուցէ ե՛ւս աւելի կենսական երրորդ մէկ դերն ալ, կապուած է էապէս մեր սփիւռքային կացութեան : Արդարեւ, իրենց մայրենի լեզուին եւ մշակոյթին խորագոյն կերպով ծանօթ եւ գիտակից սփիւռքահայ սերունդներուն պատրաստութեան գլխաւոր ակութները պէտք են հանդիսանալ այս կեդրոնները, յատկապէս անոնք՝ որ համալսարանական մակարդակի վրայ ուսուցում կը կատարեն :

Այստեղ կայ մտահանչուելիք կարեւոր պարագայ մը յատկապէս ինչ կը վերաբերի գ. դերին : Արդարեւ օտար հայագէտներու զգալի մէկ մասը հայերէն խօսելու ի վիճակի չէ. այս պարագան եթէ միշտ չի նսեմացներ իրենց զուտ բանասիրական արժանիքը, սակայն չի նպաստեր անշուշտ ակնկալելու իրենցմէ որ սփիւռքի մէջ հայախօսութեան սատարեն : Այս մտահոգութենէն մղուած՝ շատ տեղեր կամ ինչ ինչ տեղեր, օտար հայագէտի մը կողքին դրուած է մայրենի լեզուին լաւ տեղեակ հայ օժանդակ մը. բայց նկատի առած որ հայագիտական ամպիոն մը կազմուած է ընդհանրապէս փրոֆեսօրէ մը եւ իր օժանդակէն կամ թերեւս երկու օժանդակէ, կարելի չէ ըսել թէ այս երկու, երեք անձերը բաւական ըլլան, ըստ ինքեան, հայկական միջավայր մը ստեղծելու, այսինքն հայ ակումբ մը, ինչ որ կը խորհիմ թէ կարեւոր է որպէսզի սփիւռքահայ նոր սերունդը կարենայ թէ՛ մտաւորապէս եւ թէ զգացապէս ընտելանալ իր մայրենի լեզուին եւ մշակոյթին հետ : Բնականաբար, հայ գաղութի մը առկայութիւնը մասամբ կամ մեծ մասամբ կը դիւրացնէ այս գործը. բայց հաւանական չէ որ հայագիտութեամբ զբաղող անձերը սերտ կապ մը չունենան գաղութին հետ՝ երկուստեք ստեղծուած կարգ մը դժուարութիւններու պատճառով :

Իրերու այս կացութեան մէջ, կը խորհիմ թէ հայագիտական ձեռնարկի մը յաջողութիւնը, որ ուզէ հայ լեզուի, հայ գիտակցութեան, հայ զգայնութեան ուժեղ սնունդ մը ջամբել նոր սերունդներու, ի տես մանաւանդ որակաւոր ուսուցիչներու եւ մշակութային գործիչներու հոյլեր պատրաստելու, կախում պիտի ունենայ մեծ մասամբ այն պարագայէն՝ թէ կարելի եղած է արդեօք ստեղծել միջավայր մը, հաւաքական ջանքերով ձեռնհաս անձերու, որ ունենայ զգալիօրէն հայեցի դրոշմ մը : Կասկած չի վերցներ, անշուշտ, թէ Ս. Ղազար կամ Վենետիկ քաղաքը, նկատուած՝ Ս. Ղազարի հետ իր յարաբերութեան մէջ, կ'ընձեռէ նման միջավայր մը : Ահաւասիկ այս նկատողութիւններէն մղուած է որ խորհեցանք ստեղծել Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի կողքին հայագիտական ուսումներու կեդրոն կամ կըթարան մը եւ որ յուսալի է թէ կարենայ իր նպատակներուն ծառայել :

Նախատեսուած գլխաւոր գործունէութիւնները հետեւեալներն են. Ա. կազմակերպել ամէն ամառ միամսեայ խտացած դասընթացք մը զանազան մակարդակներով : Բ. Կազմակերպել ուսումնական տարուոյն ընթացքին խորացումի կամ մասնագիտացումի դասընթացքներ կամ գիտագրոյցներ, իբրեւ նպատակ ունենալով գլխաւորապէս ձեռնհաս ուսուցիչներու եւ մշակութային որակաւոր գործիչներու պատրաստութիւնը : Գ. Կազմակերպել մշակութային ձեռնարկներ՝ բանախօսութիւն, գիտաժողով, կլոր սեղան, ցուցահանդէս եւայլն : Այս գործունէութիւններուն, բայց յատկապէս Բ. կէտի մէջ նշուած ծրագրին համար, կը նախատեսուի սերտ գործակցութիւն մը Վենետիկի Պետական Համալսարանին հետ, ուր արդէն ինը տարիներէ ի վեր կը գործէ հայագիտական դասընթացք մը : Այս ուղղութեամբ Վենետիկի Համալսարանին ընծայելիք դիւրացումներու մասին, կը յուսանք յաջորդաբար աւելի մանրամասնօրէն կարենալ զեկուցանել :

Փակելէ առաջ այս տողերը, կը փափաքիմ անգամ մը եւս զգածուած, ջերմ շնորհակալութիւնս յայտնել բոլոր անոնց, որ խանդավառութեամբ ու սիրայօժար բերին իրենց մասնակցութիւնը մեր ամառնային դասընթացքին, ինչպէս նաեւ մեր գնահատանքը՝ բոլոր այն մասնակցողներուն, որ գիտցան օգտուիլ ընծայուած այս եզակի առիթէն :

ՆԱԽԱՄԱՇՏՈՑԵԱՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐԵՆԱՑԻԻ ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՄԲ

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Կարելի չէ երեւակայել նախամաշտոցեան հայ գրականութիւնը առանց մտաբերելու, կամայ ակամայ, Մովսէս Խորենացին: Իրապէս, հայ գրականութեան ամէնէն լուսամիտ, տիրական դէմքն ու ծաւալուն մտաւորական - գրագէտը եթէ երբեք չստեղծէր «Հայո՛ց Պատմութիւնը»՝ Ոսկեդարը կանխող եւ զայն կատարելութեան հասցնող լեզուն պիտի չկարենար վկայել, թէ փոքր ածուին մէջ արուեստի բազում գործերու կողքին արժանի գրոյ յիշատակի ներկայ էր մանաւանդ՝ ի՛նք: Ներկայ էր եւ չկա՛յ: Լեզուն, իր բարձրագոյն արտայայտութեամբ, երգած է՝ բայց չէ՛ արձանագրած: Խորենացի վկայած է՝ չէ՛ հաւաքած: Պատմարանը բանահաւաք չէ անշուշտ, բայց, ի տես անհետ կորսուած «գուսանական» այն աղբիւրին որմէ կ՚օգտուի միայն յօրինելու համար իր լաւագոյն էջերը, - Հայկ եւ Բէլ, Արամ, Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ, Տորք Անգեղ, Վահագն, Տիգրան եւ Աժդահակ, Սանատրուկ եւ Երուանդ, Արտաշէս եւ Արտաւազդ, եւայլն, - մենք, ակամայ, չենք կրնար չընդվզիլ եւ, ձեւով մը, բէն չըպահել միւս բոլոր ջերմեռանդ - բարեպաշտներէն անջատուող Խորենացիի՛ն իսկ հանդէպ: Կորսուած գրականութիւնը կործանած մեհեան չէ որու աւերակներէն, Գառնիի օրինակով, կարենանք բան մը վերակառուցանել: Վահագնի երգէն մնացած է բացառիկ խոյակ մը միայն (Երկնէր երկիր, ...), երբ գիտենք թէ ի՛նչո՛ւ յարգդող կոչուած է եւ կռուած վիշապներու դէմ եւ յաղթուած անոնց, թէ իր քաջագործութիւններու մասին Գողթան երգիչները կ՚երգէին այնպէս՝ ինչպէս յոյն աէտները Հերակլէսի մասին:

Մեր եկեղեցի՛ն... որ մարմինը ուրացաւ՝ չորցնելու համար հոգին: Որ աշխարհիկը վերածեց ռամիկի՝ որպէսզի չգրուի Վասակի՛ եւս եւ Հայոց պատերազմին մասին: Որ նպատակ դարձուց մեհեաններու քանդումը եւ նոր լեզուին առաջին գեղեցիկ էջերը յօրինեց իր իսկ կրակի տուած հին լեզուով գիր ու մատեանին հրդեհին նկարագրութեամբը: Մեր գրականութիւնը - եւ այդ գինով՝ մեր ինքնութիւնը - ,շատ բան կորսնցուցած է՝ ուրացողի մը հոգեկան տագնապովն ու աղքատութեամբը:

Մեղանչած է նոյնիսկ Խորենացի. եթէ ոչ գիրին - պատմարան էր - այլ մտեցումին մէջ. - «Ինձ թուի, որպէս այժմ՝ եւ առ հինսն Հայաստանեայցս լեալ անսիրելութիւն իմաստութեան եւ երգարանոց (արդեօ՞ք գրաւոր, ոչ ոք կրնայ ճշդել) բանաւորաց»: Հելլէնասէր պատմահայրը Հոմերոսին օրինակով իմաստալից երգեր կը փնտռէ մեր մէջ՝ երբ - անշուշտ յունականին հետ բաղդատած - պարսկականները «սուտ, փծուն, անճոռնի, անյարմար եւ անոճ բանք, անմիտ եւ անհանճար յարմարանք» կը կոչէ: Աւելի՞ն կը սպասէր Հայերէն: Այս մօտեցումով է որ Տորք Անգեղի զրոյցը պիտի կոչուի «անյաջ եւ փծուն», արհամարհանքով աւելցնելէ առաջ՝ թէ «Ոհ, կարի է առասպելս, այլ եւ առասպելաց առասպել»: Բագրատունիներու ծագման զրոյցը պիտի դառնայ «յիմար, բայ բանք անոնս», իսկ Արծրունիներու մասին առասպելը՝ «բարբաջանք»:

Մակարդա՞կը այդ «բարբաջանքնե - րուն»: Բայց Խորենացի անոնց վերաբերով է որ պիտի յօրինէ իր գրքին այն մասերը՝ որոնք պատմութիւնը կը վերածեն բարձր գրականութեան: Որքա՛ն կը ճապաղի, օրինակ, Գր. Նարեկացիի յարատացութեամբ իսկ յօրինուած իր «Որդը»՝ բաղդատած յեզր ծոզուն՝ ընդարձակ եւ գեղեցիկ ձորաձեւ, դաշտաձեւ երկայնաձիգ հովիտին վրայ կառուցուած գուսանական մակդիրներով ու երեւակայութեամբ գծուած Ուրարտացիներու մայրաքաղաքին նկարագրութիւնը: Պարզ ընթերցում մը իսկ բաւական է անդրադառնալու համար թէ իր գործածած - գոնէ - յիշած - պատմական քառասունէ աւելի աղբիւրներուն մէջ ամէնէն աւելի ծանր կը կշռէ, եթէ ոչ իբրեւ ճշգրտութիւն, այլ իբրեւ կեանք ու նկարագիր, իբրեւ կիրք ու զգացողութիւն, մէկ բառով իբրեւ ազդ. այն մէկը՝ որ կու գայ գուսանականէն: Կը բաւէ մտաբերել մեր պատմութեան անխծեալ գաւակին, Արտաւազդի միայն կերպարը՝ զգալու համար ուժը որ անկէ կը փոխանցուի:

Գուսանականէն, անգիր զրոյցներէն ծագած բայց իբրեւ թէ Մար Աբաս Կատինայի մը պատմածը հաստատող վկայութիւն մըն է մեր նախահայր Հայկը, Աստուածաշունչին մէջ այդ անունով հայացուած Օրիոն համաստեղութիւնը, որ կռուած է Ուրարտացիներու դարաւոր թշնամի Ասորեստանցիներու արեւ աստուածին՝ Բէլի դէմ: Տակաւին, Մանանդեաններու նման լրջութիւններ պիտի հաստատեն, թէ Հայկի եւ իր զաւակներուն յառաջխաղացումի ճամբով է որ Արմէնները տակաւ թափանցած են հայկական բարձրաւանդակ:

Հայագիտական դասընթացքներու այս ծիրին մէջ հետաքրքրական պիտի ըլլար, դասախօսութիւններու շարքով մը, դիցաբանական - պատմական - առասպելաբանական վերլուծումը իր գլխաւոր հերոսներուն՝ զորս թուեցինք: Այս կարճ ակնարկով իսկ կարելի չէ անտեսել սակայն թէ Հայկէն ետք իր Արամը աւելի ուրարտական Արամէն է՝ քան Հայկի ի՛ր ներկայացուցած որդին, որ նոյնպէս կը յաղթէ Բարշամին՝ զոր «աստուածացուցեալ պաշտեցին Ասորիք»: Տորքը, օրինակ, պատմութեան յիշած Հայաստանի առաջին բնակիչներուն՝ Միտանի եւ խեթ ցեղերու պատկերութեան Տարկոս աստուածէն կը ստանայ իր անունը եւ Անգեղը, տեղ չի նշանակեր՝ երբ Անգեղ չէ եղած, այլ Անգեղեայ՝ կազմուած խայ-եան ծագում ցուցաբերող մասնիկով: Այս մասին հետաքրքրական է Սեբէոսի եւս վկայութիւնը.- «Եւ որդիքն Բազարատայ ժառանգեցին զժառանգութիւնս իւրեանց ի կողմանս արեւմտից, այս ինքն է Անգեղ տուն, վասնզի կոչեցաւ Բազարատ եւ անգեղ, զոր ի ժամանակին յայնմիկ ազգն բարբարոսացն աստուած կոչեցին» (զարմանալի է, որ Աստուածաշունչին մէջ սեմական Ներգալ աստուածին անունը եւս հայերէն թարգմանուած է Անգեղ):

Պատմական գետնի վրայ Ուրարտացիներու եւ Ասորեստանցիներու պատերազմները իսկ դիցաբանական - վիպական բաղդատութեամբ Գիլգամէշն ու Իշտարը յիշեցնող եւ մեզ շատ հեռուները տանող վէպ մըն է Խորենացիի վերամշակած Արա Գեղեցիկի եւ Շամիրամի պատումը, որ իր բովանդակութեամբ ներկայացուածէն շատ աւելին էր: Այդ մասին մնացեալ զրոյցներէն մէկո՛ւն միայն բովանդակութիւնը պիտի տայ Խորենացի նշելով, օրինակ, Շամիրամի «զհետեւակ փախուստն, եւ զպասքումնն, եւ զհղձն ջրոյն, եւ զարբումնն, այլեւ ի մօտ հասանելոյ սուսերաւորաց՝ եւ զյուռութսն ի ծով, եւ բան ի նմանէ՝ Ուլունք Շամիրամայ ի ծով» (վերջին պարբերութիւնը անկասկած գուսանականէն՝ բառացի՛):

Վահագնի մասին երգուած առասպելէ մը (Երկնէր երկին, երկնէր երկիր, եւայլն) ինը տող մէջբերելէ ետք, կ՚աւելցնէ. - «Զայս երգելով ոմանց բամբռամբ, լուաք մերովք իսկ ականջօք: Յետ որոյ եւ ընդ վիշապաց մարտին յերգին կըռուել նմա եւ յաղթել, եւ կարի իմն նմանագոյնս զՀերակլեայ նահատակութիւնսն երգէին: Այլ ասէին զսա աստուածացեալ. եւ անդ յաշխարհին Վրաց զորա չափ հասակի կանգնեալ պատուէին զոհիւք»: (Ահա նիւթ մը, որ ծնունդի նկարագրութեան զարգացումէն դատած, պէտք է էջեր բռնէր): Ինտրայի Վերեթրագնա (վիշապասպան - վիշապաքաղ) մակդիրն է որ վերածուած է Վահագնի, որ բուսածին էր Ագնիին պէս եւ Տրիտայի նման ջրածին (Երկն ի ծովուն ունէր եւ զկարմրրիկն եղեգնիկ): Արեգակնաչեայ, հուրհեր, խարտեաշ պատանի մըն է Ինտրա եւս՝ երբ կը ծնի:

Թէեւ պատմական դարաշրջանը փոխած, դէպքերն ու դէմքերը լոտ կամս դասաւորած, բայց առաւելաբար գուսանականէն ներշնչուելով է յօրինած Տիգրան - Տիգրանուհի - Աժդահակ (Աժի Դահակա = Վիշապ Դահակ) վէպը, որուն կը յաջորդեն (արդեօ՞ք Սասնայ Ծռերուն օրինակով Գողթան երգիչները եւս կ՚ոգեկոչէին շարունակական շարք մը հերոսներու...) Սանատրուկի, Երուանդի, Արտաշէսի եւ Արտաւազդի վէպերը: Գուսանականէն տարուած՝ Խորենացի եւս խառնած է պատմականն ու հրաշածինը: Սանատրուկի անունն իսկ կապուած է ժողովրդական ստուգաբանութեան: Մայրը, ձմեռ ատեն, Կորդուաց լեռներուն մէջ կը հանդիպի ձիւնամրրիկի, եւ, «Ցրուեաց զամենեսեան մրրիկն, մինչ ոչ գիտել ընկեր զընկեր՝ ընդ ո՛ր վարեցաւ: Իսկ դայեկին նորա Սանոտայ, ...առեալ զմանուկն, քանզի տղայ էր, եդ ի մէջ ստեանց իւրոց, մնալով ի ներքոյ ձեանն զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս: Զորմէ առասպելաբանեն, եթէ կենդանի իմն նորահրաշ սպիտակ յաստուածոցն առաքեալ՝ պահէր զմանուկն. ...Այդ կոչեցաւ Սանատրուկ, ի դայեկէն զանուանակոչութիւնն առեալ, որպէս թէ տուրք Սանոտոյ»:

Առասպելական ծնունդ ու կոչում ունի Երուանդ եւս: «Կին ոմն յազգէ Արշակունեաց, անձամբ հարստի եւ խոշորագեղ, վարար, զոր ոչ ոք դիմագրաւեաց առնուլ կնութեան, ծնանի երկու մանկունս յանկարգ խառնակութենէ, որպէս Պասիփայէ զՄինոտովրոս: Եւ ի զարգանալ մանկանցն՝ կոչեն անուանս Երուանդ եւ Երուազ»: Սովորական չեն Երուանդի աչքերը եւս.- «Բայց ասեն (Գողթան երգե՞րը.. անկասկա՛ծ) զԵրուանդայ՝ բստ հմայից դժնեայ զօլ ական հայեցուածով. վասն որոյ ընդ այգանալ աչալրջացն սովորութիւն ունել սպասաւորացն արքունի՝ ընդ վէմս որձաքարեայս ունել ընդդէմ Երուանդայ, եւ ի հայեցուածոցն դժնութենէ «ասեն» պայթել որձաքար վիմացն»: Նըշենք թէ Ալիշան, առանց աղբիւրը յիշելու, «Հին հաւատք Հայոց»ին մէջ կը գրէ թէ «Երուանդ անուն օձ կամ վիշապ նշանակէ»:

Գուսանականէն առաւելագոյնս պիտի օգտուի եւ բաւական երկար մէջբերումներով իսկ պիտի ներկայացնէ Արտաշէսի եւ Արտաւազդի վէպը, ուր մտացածինն ու հրաշապատը տեղ մը չկարենալ պատմականին ընդելուզելու իր թերութենէն կը ծագի տակաւին մինչեւ այսօր չըպատրուած «Վիշապանց պատերազմին» ու Սաթենիկին շամբշոտ այն պատումը՝ թէ «տռփանք Սաթինկան ընդ վիշապազունսն». այլեւ՝ (հաւանաբար բառացի մէջբերում գուսանականէն) «Տենչայ Սաթինիկ տիկին տենչանս, զարտախուր խաւարտ եւ զտից խաւարծի ի բարձիցն Արգաւանայ»:

Կան որ կ՚ենթադրեն թէ նախամաշտոցեան մեր բանահիւսութիւնը, արձանագրուած չըլլալով հանդերձ, չէ՛ մոռցըւած, այլ դարերու ընթացքին այլափոխուելով յանգած է նոր մշակումներու, օրինակ՝ Սասնայ Ծռերուն: Այս ուղղութեամբ ոչինչ կարելի է հաստատել կամ ժխտել: Այլ հարց որ Գողթան մեր երգիչները, Խորենացիի կատարած բառացի մէջբերումներուն հիման վրայ իրենց լեզուով թէ արտայայտութեամբ, այլ ինքն՝ քերթողութեամբ թէ քերթողականով շատ աւելի բարձր կը ներկայանան՝ քան Սասնայ Ծռերուն բոլոր բանասացները: Եթէ նմանութիւն կայ, ատիկա զգալի է յատկապէս Արտաւազդի եւ Փոքր Մհերի կերպարներուն միջեւ: Երկուքն ալ գուցէ մեր բանահիւսութեան ամէնէն իւրայատուկ ու տարօրինակ դէմքերը եւ իրենց մասին աւանդուածը՝ ամէնէն խորունկ ու խրաւ արտայայտութիւնը: Երկուքն ալ հօրմէն անիծուած, երկուքն ալ անմահ եւ քարայրի մէջ արգելափակուած, եւ երկուքին ալ ապագան կապուած հայ ժողովուրդի հաւատալիքին կամ յոյսին:

Ի. ԴԱՐՈՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՈՅԹՆԵՐԸ

ԱՒԵՏԻՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Երաժշտական պատմութեան մէջ որպէս նշելի անկիւնադարձ կը յիշուին Գրիգորեան երգերը, ապա պարոք, դասական, վիպապաշտ շրջանները, ուր հիմնական յատկանիշներ են սէքալներու գործածութիւնը, աքորներու աստիճանաւոր զարգացումը ու անոնց հիմնական դերը երաժշտութեան մէջ:

Գալով Ի. դարու երաժշտական հոլովոյթներուն, հարկ է անդրադառնալ Գըլոտ Տէպիւսիի վեց ձայնով սէքալային. սէքալներն են որ ծագում կու տան մեղեդին: Դարերու ընթացքին բոլոր ազգերը գործածած են իւրայատուկ սէքալներ եւ այդ է պատճառը որ արաբական երաժշտութիւնը կը տարբերի չինականէն, կամ գերմանականը՝ հնդկաստանէն:

Հայ երաժշտութիւնն ալ ունեցած է եւ մինչեւ օրս ունի իր ուրոյն սէքալները զորս գործածած է հոգեւոր ու ժողովրդական իր բոլոր երգերուն յօրինումին մէջ:

Անցեալ դարուն «ազգային դպրոցներ» անունին տակ ծաղկեցաւ գունագեղ երաժշտութիւն մը որ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ ժողովրդական երաժշտութեան մուտքը դասական երաժշտութենէն ներս: Ասոնց լաւագոյն օրինակներն են Տվորաքի «Նոր աշխարհ» համանուագը, կամ Սմեթանայի «Մոլտավիա»ն:

Տպաւորապաշտ դպրոցը վերջին հանգրուանը պէտք է նկատել ուր տակաւին ժողովրդական ու թոնալ երաժշտութեան սէքալներն ու աքորները կը գործածուին թէեւ նոր ըմբռնումով (Սթրավինսքի), եւ ուր թոնալ երաժշտութիւնը պիտի փոխարինուի փոլիթոնալ երաժշտութեամբ (Ռ. Շթրաուս), որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ երկու կամ երեք թոնալիթէներու միատեղ գործածութիւնը:

Այսօր անշուշտ ժամանակավրէպ է նըման երաժշտութիւն յօրինել: Ինչպէս ըսինք, Գ. Տէպիւսին նոր հորիզոնները պրպտելու մտօք յղացաւ վեց ձայնով սէքալ, մարզ մը, ուր իրմէ առաջ արդէն փորձեր կատարած էին Վակնէր ու բազմաթիւ այլ երգահաններ:

Աւելի ուշ, 1920ական թուականներուն վերջնականապէս գործածութենէ պիտի դադրէին երկհազարամեայ երաժշտական արտայայտութեան բոլոր միջոցները: Սէքալներն ու աքորները թոնալ ակորդներով պիտի չգործածուէին: Շէօնպէրկ հիմը պիտի դնէր աթոնալ երաժշտութեան որ ժխտումն էր աւանդական երաժշտութեան, աւանդական երգին ու սէքալներու հին ձեւով գործածութեան: Այս նոր երաժշտութիւնը իւրացուեցաւ Ի. դարու բոլոր երգահաններուն կողմէ: Ալպան Պէրկ եւ Անթոնիօ Վէպէրն յատկապէս պիտի բանային ոճային նոր դըպրոցներ:

1908էն փորձեր կատարուած են նաեւ էլեկտրոնիկ երաժշտութիւն յօրինելու. այս մէկն ալ այսօր դարձած է արտայայտութեան միջոց, յատկապէս Ամերիկայի եւ Եւրոպայի մէջ ուր ունի հետեւորդներու, սիրողներու մեծ թիւ մը:

Այլ ձեւեր ալ կան երաժշտութիւն յօրինելու. ինչպէս վերացականը որ մաս կը կազմէ յառաջապահ շարժումին զոր կրնանք փորձարկումի երաժշտութիւն անուանել:

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Եզնիկ Կողբացի Ե. դարու առաջին կէսի թարգմանիչ եւ մատենագիր է: Իր մասին առաջին տեղեկութիւն տուողը Կորիւնն է:

Մեզի հասած միակ գրական գործը ջատագովական, իմաստասիրական, աստուածաբանական բնոյթ ունի: Միակ ձեռագիրն այսօր Երեւանի Մատենադարանն է, ձեռ. 1097, 1280 թ. ընդօրինակուած, ուր երկն անվերնագիր է: Առաջին անգամ տպագրուած է Զմիւռնիա, 1762 թ., հրատ.՝ Յակոբ պատր. Նալեան, «Գիրք Ընդդիմութեանց» խորագրով: Գէորգ Տէր Յովհաննիսեան այս հրատարակութեան մէկ օրինակը ձեռագրին վրայէն սրբագրած եւ գրկած է Ս. Ղազար, ուր է այժմ, եւ որուն հետեւելով Հ. Արսէն Բագրատունի 1826ին Ս. Ղազար, կատարած է իր հրատարակութիւնը «Եղծ աղանդոց» վերնագրով, եւ որ Վիեննայի Մխիթարեանները կը կոչեն «Ընդդէմ աղանդոց»: Այս հրատարակութիւնը բազմիցս կրկնուած է Ս. Ղազար, Փարիզ, Կ. Պոլիս, Թիֆլիս եւ Պունէոս Այրէս: 1959ին Փարիզ լոյս տեսաւ ՀՀ. Լ. Մարիէսի եւ Շ. Մերսիէի քննական հրատարակութիւնը, որուն բնագիրն այժմեան ձեռագրինն է:

Եզնիկի երկը երկու անգամ թարգմանուած է ֆրանսերէնի, երկու անգամ գերմաներէնի, մէկ անգամ արեւմտահայերէնի, մէկ անգամ արեւելահայերէնի եւ անգամ մըն ալ ռուսերէնի: Լաւագոյն թարգմանութիւնը Լ. Մարիէսի եւ Շ. Մերսիէի ֆրանսերէն թարգմանութիւնն է (1959):

Ս. Ղազարէն Հ. Ներսէս Տէր Ներսէսեան եւ Ժընեւի համալսարանէն Մարտիրոս Մինասեան Երեւանի ձեռագրէն պատրաստած են գիտա-քննական բնագիր մը, ուր նկատի են առնուած նաեւ ցարդ առաջարկուած բնագրային սրբագրութիւնները եւ հինգ գլխաւոր հրատարակութիւններ: Հրատարակութեան վերջաւորութեանը պիտի դրուի երկի համաբարբառը:

Այս դասախօսութեան ընթացքին հակիրճօրէն գաղափար տրուեցաւ նաեւ երկի բովանդակութեան, հեղինակի կուռ տրամաբանութեան, բանավիճելու արուեստի, լեզուի ու ոճի եւ այլ յարակից հարցերու մասին: Այնուհետեւ դասախօսը պատասխանեց ունկնդիրներու հարցումներուն:

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՒԵՏԻՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կոմիտասի մասին բազմաթիւ հրատարակութիւններ լոյս տեսած են Պատմական Հայաստանի, Պոլսոյ, Թիֆլիսի, ապա՝ Խորհ. Հայաստանի մէջ, ուր կան Կոմիտասի գործերուն ու կեանքին մասին լուրջ ուսումնասիրութիւններ: Ուրախալի երեւոյթ է նաեւ որ այսօր արժէքաւոր երաժշտագէտներ, ինչպէս՝ Ռ. Աթայեան, Ն. Թահմիզեան, Ս. Գասպարեան, Գ. Բրուտեան եւլն. արդէն յաջողած են Կոմիտասի մասին գրեթէ լրիւ տեղեկութիւններ հաւաքել եւ հրատարակել: Կոմիտասի արխիւները արդէն պահուած են Երեւան ու հրատարակուած էին անոր գրեթէ ամբողջական գործերը, հինգ հատորներով: Վերջերս լոյս տեսաւ նաեւ վեցերորդ հատորը, Ռ. Աթայեանի մշակումով:

Կոմիտասի գործերուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն բազմաձայն խմբերգները, մեներգները դաշնակի ընկերակցութեամբ ու դաշնակի համար գրուած ժողովրդական վեց պարերը: Կոմիտաս այս բոլորէն, իր յօրինած պատարագէն ու հոգեւոր երգերէն զատ զբաղած է նաեւ հայկական հին խազագրութեամբ, գրեթէ յաջողած է զանոնք կարդալու բանալին գտնել: Ան ջատագովն էր այն տեսակէտին թէ Հայն ալ ունի իր ինքնուրոյն ազգային երաժշտութիւնը:

Կոմիտաս ծրագրած է նաեւ օփերա մը գրել. գրած ալ է որոշ մասեր Յ. Թումանեանի «Անոյշ»ին համար: Ան եղած է երաժշտագէտ, հրապարակախօս, խմբավար ու երգիչ:

Հետաքրքրական են իր քաղաքական տեսակէտները. Կոմիտաս կը հաւատար Հայաստանի մը որ ենթակայ ըլլար Ռուսիոյ. անոր հովանիին տակ միայն Հայը կրնար աճիլ, բարգաւաճիլ ու ստեղծագործել:

Իր մահուան յիսնամեակին առիթով մաղթելի պիտի ըլլար որ Կոմիտասի նամակները հրատարակուէին հատորով մը ու դառնային ամբողջ հայութեան սեփականութիւնը:

Ս. ՂԱԶԱՐԻ ԿՂԶԻՆ-ՀԱՅ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Հայագիտական դասընթացքի շրջանին երկու դասախօսութիւն ըրաւ նաեւ Հ. Ներսէս վրդ. Տէր Ներսէսեան: Անոնցմէ առաջինին նիւթն էր Ս. Ղազարի կղզին: Ան ըրաւ կղզիին պատմականը, Մխիթար Աբբահօր օրերէն մինչեւ այսօր: Երկար բացատրութիւններ տուաւ եկեղեցիին, գաւիթին, գերեզմանային արձանագրութիւններուն, տեղանատան, գրադարանին, թանգարանին, պատկերասրահին, գերեզմանատան ու տպարանին մասին: Յիշեց թուականներ, կարեւոր նուիրատու անձեր, ինչպէս՝ Իսպէնեան, Քիւրտեան, Ղարամեան, Պօղոս պէյ Եուսուֆ Էֆէնտի, Արթին փաշա:

Հ. Ներսէս վրդ. Տէր Ներսէսեանի երկրորդ դասախօսութեան նիւթն էր «Հայ ձեռագիրը»: Դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Ս. Ղազարի ձեռագրատան մէջ: Ան խօսեցաւ հայ ձեռագիրներու մասին, սկսելով Ս. Մեսրոպի օրերէն: Ըրաւ հռչակաւոր վանքերու եւ ձեռագրային աշխատանոցներու պատմականը, հին Հայաստանէն Կիլիկիա: Խօսեցաւ հայ ձեռագիրներու ճակատագրին մասին՝ դարերու ընթացքին, անոնց ներկայ թիւին, տեսակներուն՝ ըստ նիւթի, գրչութեան եւ բովանդակութեան: Պատմեց Մխիթարեան Ձեռագրատան կազմաւորումը՝ Մխիթարի օրերէն ցայսօր: Յիշեց հռչակաւոր հաւաքողներ (Ալգերեան, Զոհրապ, Հ. Ներսէս Սարգսեան, Հ. Մինաս Բժշկեան, Ալիշան): Ծանրացաւ մանրանկարչական արժէքներու եւ մանրանկարիչներու վրայ: Ներկայացուց Մլքէի թանկարժէք աւետարանը, Գլաձորի աւետարանը՝ Թորոս Տարօնեցիի մանրանկարներով: Բացատրութիւններ տուաւ համաբարբառի տասը տախտակներուն, Տէրունական նկարներու եւ լուսանցազարդերու մասին:

ԿԱՐԿԱՌՈՒՆ ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ի. ԴԱՐՈՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Արդի գրականութեան շուրջ չորս դասախօսութիւններ տրուեցան Վենետիկի Ամառնային Դասընթացքի ծիրէն ներս: Նիւթերը հետեւեալներն էին՝ 1.- Կոստան Զարեան - Աղէտին լռութիւնը Զարեանի արձակին մէջ, 2.- Պոլսոյ Մեհեան հանդէսը եւ Մեհեանի սերունդը, 3.- Յ. Օշական, 4.- Սփիւռքի ժամանակակից գրականութիւնը:

Առաջին երեք դասախօսութիւնները միաւոր մը կը կազմէին, եւ ունէին վերլուծական հանգամանք: Չորրորդ դասախօսութիւնը, որուն պիտի չանդրադառնանք հոս, ընդհանուր ակնարկ մը կ'առաջարկէր Սփիւռքի գրականութեան մասին, եւ կը զատուէր առաջիններէն, իր նիւթով որքան տեղեկատուական իր բնոյթով:

1.

Կոստան Զարեանի մասին դասախօսութիւնը կ'առնէր իբրեւ հիմք այն գրութիւնները, որոնք Հայրենիք Ամսագրին մէջ երեւցած են Զարեանի ստորագրութեամբ, 1926էն 1936, այսինքն գլխաւորաբար՝ «Անցորդը եւ իր ճամբան», «Բանկօօպը եւ Մամութին ոսկորները», «Երկիրներ եւ Աստուածներ»: Մէկ քով ձգուած էին բանաստեղծական գործը, ինչպէս 1943ին լոյս տեսած «Նաւը լերան վրայ» հռչակաւոր վէպը:

Երբ հոս հոն՝ «արուեստագէտ» սերունդի ներկայացուցիչներուն ծննդեան հարիւրամեակները կը տօնուին, Զարեան կը մնայ ստուերի մէջ: Միեւնոյն ատեն՝ հարցադրման չենթարկուիր սերունդի մը գոյութեան իրողութիւնը եւ նշանակութիւնը: Զարեանի ներկայութիւնը 1914ին Վարուժանի եւ Օշականի կողքին կ'ընդունուի իբրեւ պատմական փաստ. նկատի չառնուիր իբրեւ խնդրական հարց: Այս երեք հեղինակները համաստեղութիւն մը կազմած են. որուն ներքին կապակցութիւններն ու շրջագիծը երեւան եկած են Մեհեան հանդէսի խմբաւորման առիթով: Համաստեղութեան բեւեռները կարելի է նկատի ունենալ եւ կարդալ մէկը միւսէն անկախ, անկասկած: Բայց իրենց խմբաւորումը պատմական փաստէն անդին երեւոյթ մըն է, զոր գրականութեան պատմութեան յատուկ պիտակումները անկարող են բնորոշելու: Քաշողութեան եւ վանողութեան գաղտնի ուժեր կը գործեն երեք բեւեռներուն միջեւ, ուժեր որոնք անմիջական կապ մը չունին հոգեբանական համակրութեան կամ հակակրութեան հետ: Ծանօթ են Զարեանի յօդուածները Մեհեան հանդէսին մէջ: Անոնք կ'անդրադառնան արուեստի յղացքին, արդիականութեան, ապագայապաշտութեան հարցին, բայց գլխաւորաբար՝ Վարուժանի «հեթանոսութեան» դէմ վէճ մը կը ստեղծեն, որ առաջին ակնարկով՝ քիչ մը անհասկնալի կը թուի: Նոյն վէճը պիտի կրկնուի աւելի ուշ տարբեր ձեւով «Անցորդը եւ իր ճամբան» գործին մէջ: Գեղագիտական ըմբռնումներէն անդին սակայն, ու հոգեբանական երեւոյթներէն անկախ, տարակարծական միասնութեան մը դաշտը բացուած է հոս, զոր պարտինք նկատառման առարկայ դարձնել նորոգուած ձեւով:

1922ին՝ Զարեան հրաւէր կը ստանայ Հայաստանի մէջ դասաւանդելու (եւրոպական գրականութիւն եւ արուեստ): Կ'ընդունի հրաւէրը ու Հայաստան կը մնայ մօտ երեք տարի: Օշական ալ նոյն հրաւէրը ստացած էր, ու ժխտական պատասխան տուած: «Անցորդը եւ իր ճամբան» կը ներկայանայ իբրեւ Հայաստանի տարիներուն օրագրային զեկուցումը: Բայց միակ թանձրացեալ տեղեկութիւնը որ կայ հոն մեկնումի պայմաններուն վերաբերեալ՝ Յ. Օշականին կապուած է, ահաւասիկ. «Պոլսից մեկնելու ժամանակ Օշականը ասում էր.- Չեմ կարծեր որ հոն մեր գրականութիւնը հասկնան. յամենայն դէպս գնա՛ տես... գրէ՛, կը մտածենք»: Միակն է իր տեսակին մէջ այս նկատողութիւնը, բայց կը թոյլատրէ որ ամբողջ «Անցորդ»ը կարդացուի իբրեւ պատասխան մը Օշականին: Զարեան անշուշտ չի պատասխաներ այո՛ կամ ո՛չ: Շատ աւելի բարդ է իր պատասխանը, ու խորանալ պէտք է ըմբռնելու համար թէ ի՛նչ ձեւով պատասխանը կը բանաձեւուի: Զարեան զատորոշումներ կը յառաջացնէ: Նախ՝ գրականութեան եւ բանաստեղծութեան միջեւ («Գրականութիւնը (Պոլսոյ մէջ) շփոթում էին բանաստեղծութեան հետ»): Բանաստեղծին համար՝ գրելը տարագրուիլ է («տարագրութեան եւ ոչ գաղթականութեան այս տարիներում...» պիտի գրէ Զարեան 1943ին): Պատասխանը կը հնչէ սապէս. հայրենի հողին իսկ վրայ՝ բանաստեղծը տարագրեալ մըն է հողէն, «անհաւատաւոր» ժողովուրդէն: Բնավայրի թէ գաղթավայրի մէջ՝ իր քայլն է «հաւատաւորի վտանգաւոր անցք՝ անդունդի եզրին»: Բնավայրին մէջ ըլլալը բան չի փոխեր իր էութենէն: Իր էութիւնը օտարանալ է:

Բանաստեղծութիւն եւ ոչ թէ գրականութիւն, զատորոշումներու շարքի մը առաջին տարրերն են ասոնք: Յաջորդը «Լարախաղաց»ին եւ «Այծեմարդ»ուն միջեւ զատորոշումն է. «ու մինչդեռ ան (լարախաղացը) օդին մէջ վերակոչում է իր որբի անունները. վարը, մի ուրիշը, վայրենի կենդանիի մաշկեակ հագած, դէմքի վրայ այծի մօրուքով դիմակ դրած... անհաւատաւորներին վախ է ազդում. մեզ մօտ պահանջում են որ բանաստեղծը վայրենի կենդանիի մաշկեակ հագնի: Արդ՝ բանաստեղծը լարախաղացն է»: Որո՞ն կրնայ ուղղուիլ ակնարկութիւնը, եթէ ոչ՝ հեթանոսական բանաստեղծին եւ հեթանոսական շարժումին: Այծեմարդու պատկերը կու գայ ուղղակի Նիցշէի «Ողբերգութեան ծնունդը»էն: Նիցշէին ուղղուելով՝ Զարեան կ'արտաքսէ Դիոնիսոս աստուծոյ կերպարը բանաստեղծութենէն դուրս: (Դիոնիսոսը իբրեւ այծեմարդ յայտնակերպուող աստուածն է): Այս արտաքսումը աւելի բացայայտ կը դառնայ, երբ քիչ անդին՝ Զարեան մէջբերումներ կ'ընէ Նիցշէին առանց իր անունը տալու, ու Նիցշէին ըսածները կը կերպարանափոխէ պահելով միայն Ապողոնը իբրեւ ներկայացող ու յայտնակերպուող աստուածութիւն, մինչդեռ Նիցշէի մօտ՝ յայտնակերպուող աստուածը Դիոնիսոսն է: Զեկուցումի այս բաժինը հարց կու տայ. ինչո՞ւ Դիոնիսոսի արտաքսումը Զարեանի մօտ: Տեսարանական զատորոշումներ չեն միայն, զորս Զարեան կ'առաջադրէ: Ասոնց կ'ընկերանայ «հեռաւորում»ի գործողութիւն մը - հեռու պահել վերահասու սպառնալիք մը, որ ծուարած է ըստ երեւոյթին «հեռացուած» եզրերուն մէջ՝ գրականութիւնը, գաղթականութիւնը, այծեմարդու բանաստեղծութիւնը, Դիոնիսոսի կտորակուած աստուածութիւնը. Հեռաւորումներու գործողութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը դրուած է նոյնիսկ բառացի կերպով Զարեանի կողմէ երբ կ'ըսէ՝ «Պոլսից փախչել, Պոլիսը յաղթել»: Մեր պարտականութիւնն էր այդ գործողութեան եւ այդ անհրաժեշտութեան արմատը գտնել: Դիոնիսոսի կերպարին արտաքսումով՝ Զարեան կը կրկնէ, բայց շատ աւելի նրբամիտ կերպով, Մեհեանի իր յարձակումները Վարուժանի «հեթանոսական» բանաստեղծութեան դէմ: Կը տեսնենք որ այդպէս է.

●► ինչո՛ւն է որ չենք հասկնար։ Եռանկիւն համաստեղութեան մէջ գործօն ուժերու պեղումը կը պահանջէ որ այդ ինչո՛ւն պահուի, առնուազն՝ իբրեւ հարցում եւ հարցադրութիւն։

2.

1914ի Յունուարին է որ կը սկսի լոյս տեսնել Պոլսոյ մէջ Մեհեան հանդէսը։ Կը տեւէ ընդամէնը 7 ամիս։ Առաջին համարին մէջ՝ «հանգանակ» մը կը ծանուցէ հանդէսին շուրջ հաւաքուած խմբակին դիտաւորումը եւ դիտանկիւնը։ Երկրորդ դասախօսութեան նպատակն էր հանդէսին շուրջ հաւաքուած գրագէտներուն հանդիպումը թեմականացնել։ Հանդիպումը կը կազմէ դէպք, ու արեւմտահայ գրականութեան կարճատեւ պատմութեան գլխաւոր պահերէն մէկը կը հանդիսանայ, եթէ ոչ գլխաւորը։ Այդ հանդիպումին նուիրուիլ չի նշանակեր դրուագներ պատմել, պատմագրական կամ կենսագրական ոճով, այլ՝ հասարակաց գետինը վերակազմել, որ հանդիպումը կը դարձնէ կարելի։

Մեհեանին հետ զուգահեռաբար լոյս կը տեսնէր Նաւասարդ տարեգիրքը, Վարուժանի եւ Սիրունիի խմբագրութեամբ։ Գրականութեան պատմութիւնը իր տրամադրութեան տակ գտնուող պատճառներով ու յղացքներով չի սպառեր երկու հանդէսներու նշած պահը եւ այդ պահուն կարեւորութիւնը։ Սերունդ մը այդտեղ, իր ներքին վէճերով ու պառակտումներով հանդերձ, ամբողջութեամբ գիտակից կը դառնար իր դերին եւ իր նորութիւնը կ'արտայայտէր։ Հանդիպումին դէպքը իր արժէքը կը պահէ մինչեւ այսօր մեզի համար։ Վէճերը նշանն էին մօտիկութեան, երբեմն՝ վտանգաւոր մօտիկութեան մը։ Այդ մօտիկութեան, այդ միասնութեան տարածքին ի խնդիր հարկաւոր է աշխատիլ։ Երկու հանդէսներու խորագիրները ցոյց կու տան թէ հոն՝ գլխաւոր բաղադրիչը «հեթանոսութիւն»ն է։ Բայց հեթանոսութիւնը ծայրէ ծայր կը պատկանի Վարուժանին, որ ինչպէս կ'ըսէ Օշական՝ այդ թուականին «ինքզինքը լիովին իրագործած արուեստագէտ մըն էր»։ Միւսները (բացառելով Ահարոնը) «հեթանոսութեան» հետ անմիջական կապ մը չունին, եթէ հարցը իրենց գրական ծրագրին յատկանշումն է։ Այնպէս որ «հեթանոսութիւն»ը նշեալ դէպքին մէկ մասնայատուկ անունն է միայն, մէկ փթթումը ու մէկ տարբերակը։ Մեհեանի գրագէտները դէպքին կու տան իր ընկերային եւ գրական դէմքը, հանդէսը հրատարակելով։ Կը ջանան զայն իրենց տեսաբանական գրութիւններուն մէջ սահմանել ու սահմանագծել։ Եւ սակայն դէպքը չի հպատակիր իրենց, կը պատահի իրենց ընդմէջէն։

Աղէտի նախօրեակին՝ Մեհեան կը ծանուցէ կենարար ուժերու ժայթքում մը, կարծէք առաջին անգամ ըլլալով՝ գրականութիւնը մասնակցէր սրբազանութեան մը յայտնումին։ Աղէտը նախորդող վերջին գիշերուան պահանջներուն կը բաշխուի դէպք մը, որ իրենցմէ անդին պիտի անցնի ու հասնի ցրուումին։ Ի՞նչ է սակայն որ ի պահ դրուած է գրականութեան մէջ ու ցրուումին յղուած է այդ ձեւով։ Միայն գրականութիւնը կրնայ պատասխանել այդ հարցումին։

Այս երկդիմի պատասխանը կը յատկանշէ ինչ որ Գրական կանգնում պիտի կոչենք։ Մեհեանի հանգանակը կ'ըսէ․ «Մեհեան մը պէտք էր կանգնել․ մենք կ'ուզենք ծառայել անոր կառուցման»։ Մենք բառը «արուեստագէտ»ն է, որ կ'ըսէ նաեւ ինքն իր մասին՝ «որպէս՛ արձանի մը ձեւը կ'առնէ իր մարմինը»։ Ամբողջ հանգանակը մրճահարումի մը պէս՝ կը կրկնէ բնաբանի ձեւով հրամայական մը՝ «ստեղծել»։ Հրամայականը վերաբերուած է յստակ նպատակադրութեան մը․ «ցեղ մը որ կ'ուզէ ապրիլ՝ պարտաւոր է ստեղծել»։ Բայց «ստեղծում»ը սկիզբէն իսկ հասկցուած է իբրեւ «կանգնում», հանգանակը կ'ըսէ՝ «...անոնց, որ իրենց մէջ կը զգան զօրութիւնը ստեղծելու, կերտելու եւ կանգնելու»։ Արուեստագէտը ան է որ կը կանգնէ ու կը կանգնի - մեհեան մը կանգնել, արձան մը կանգնել, իր մարմինը կանգնել իբրեւ արձան։

Կանգնումը սակայն երկրորդ երեսակ մը ունի։ Երբ Վարուժան կը գրէ՝ «լոյսը մարմարն է երկնային հանքերուն, / որով Արուեստն, անմահական երազով, / կը քանդակէ ճիւնամարմին աստուածներ», արուեստը նորէն կանգնում է։ Բայց հոս՝ կը քանդակէ մինչեւ իսկ աստուածներու կերպարը, կը վերածէ զանոնք լոյսի մարմիններու։ Կը կանգնէ աստուածները լոյսի ծոցին մէջ։ Նոյն ծոցին մէջ կը ծնին ու կը կանգնին «Տանդէներն ու Հոմերները հսկայ»։ Նոյն շարժումով եւ նոյն սկզբունքի ծիրին մէջ կ'ըսուի հոս կանգնելը եւ կանգնիլը։ Եւ գրականութեան տրուած է հիմնադրիչ գործը՝ աստուածներու կերպաւորումը։ Գրականութիւնը կը բարձրացուի հոս աստուածներու կերպադրումի հիմնաւոր գործունէութեան աստիճանին (կերպաւորումը պատկերացում չէ՛, նմանողական արուեստի մասին չէ խօսքը)։

Հարցումները որոնք Մեհեանի շարժումին քննարկումը կը կառավարեն հետեւեալներն են ուրեմն․ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ որոշ շրջանի մը, տուեալ պահու մը, արուեստը կը հասկցուի ու կ'որոշուի իբրեւ կանգնում։ Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ ամէն կերպաւորում ու կերպադրում, եւ ամէնէն առաջ՝ աստուածներու ծնունդը, կը հասկցուի արուեստի հորիզոնին ընդմէջէն։ Այս հարցումները ստուգումի աշխատանք մը կը պահանջեն ու նոր բանաձեւումներ կը պարտադրեն։ Իբրեւ արդիւնք՝ կարելի է վերակազմել գրական կանգնումի համակարգը, որ մէկ է իր զանազան եղանակներով։ Այդ եղանակներէն մէկն է միայն Օշականի դիրքորոշումը։ Համապատկերի վկայութիւնը Մեհեանի շարժումին մասին անշրջանցելի է (տե՛ս մասնաւորաբար 9րդ հատորը, էջ 13 - 16, էջատակի ծանօթութիւնը եւ Ռ. Սեւակին նուիրուած մենագրութեան առաջին մասը), թէեւ հաւանական է որ մեկնաբանութիւն մըն է ան արդէն իսկ 1914ի շարժումին ու արկածախնդրութեան շուրջ։ Այդ վկայութիւնը նո՛ր հասած է մեզի ու մինչեւ այսօր նկատի չէր առնուած։ Ստիպողական երթուղարձ մը պէտք է կատարել այս ձեւով յետագայ մեկնաբանութիւններուն եւ Մեհեանի մէջ հրատարակուած գրութիւններուն միջեւ։

Փորձեմ օրինակով մը բացայայտ դարձնել Մեհեանի ծրագիրին անդրադարձող հարցադրութեան մը անհրաժեշտութիւնը։ Օշական կը բնորոշէ այդ ծրագիրը տեսնելով հոն մեր գրականութեան «ազգայնացումը», ու կրկնելով «դէպի սիրտը մեր երկրին» երթալու հրամայականը, «հոն պահ դրուած գանձերը բերել լոյսին»։ Այս ձեւով բանաձեւուած ծրագիրը խորքին մէջ շատ մօտ կ'երեւի Կոմիտասի մը ծրագրին - ժողովրդական ակերը արուեստի հունին մէջ աւազանել։ Ու Մարտ 1914ի իր յօդուածին մէջ, հայաստանեայց գրականութեան մասին, Օշական կը յղէ բացայայտ կերպով Կոմիտասին, զայն դարձնելով իր յղացումին եւ իր փնտռտուքին յարացոյցը։ Բայց ատով իսկ՝ հարցը կը մնայ ամբողջ․ ինչպէ՞ս մտածել յօդաւորումը «արուեստ»ին եւ «ժողովրդական ակ»երուն միջեւ։ Մինչեւ որոշ պահ մը՝ այդ «ակ»երը, «գանձ»երը իրենք իրենց մէջ կը բանէին, իրենք իրենցմով կը բաւականանային, ինչո՞ւ յանկարծ արուեստի ծիրին մէջ վերբերումը կը դառնայ անհրաժեշտ։ Ի՞նչն է որ պատմական որոշակի պահու մը՝ հարկաւոր կը դարձնէ Մեհեանի հանգանակին մէջ «գեղեցկագիտացում» կոչուածը։ Գիտեմ որ այսպիսի հարցումներ անիրական կը թուին։ Պատճառը այն է որ Մեհեանի սերունդին ծրագիրը պարտադրած է ինքզինք հետզհետէ մեր գիտակցութեան, իբրեւ ամէնէն բնական երեւոյթը։ Բնական չէր սակայն երբ կը բանաձեւուէր այդ սերունդին կողմէ․ մեր ինչո՛ւները կը միտին սահմանագծելու դէպք մը, որուն համաձայն ժողովրդական ըսուած ակերուն ու գանձերուն գեղագիտացումը ստիպողութիւն կը դառնայ։ Դէպք մը որ անշուշտ մեր գիտցած պատմութիւններուն մէջ չէ արձանագրուած։ Գրական կանգնումի համակարգին ներքեւ առկայ է սերունդի մը հասարակաց փորձընկալումը, ուր երեւան կու գայ ընդերկրեայ պատահար մը, զոր ճշգրտօրէն տարազելու համար՝ նոր միջոցներ պարտինք ձեռք ձգել, զոր սակայն պարտինք նախ զգալի ու ըմբռնելի դարձնել հարցումներու ցանցը սեղմելով։ Ո՞ր օրէնքին (կամ ո՞ր անօրէնութեան), ո՞ր պատմական անհրաժեշտութեան կը համապատասխանէ այդպիսի պատահար մը, մեզի հասնող գրական սերունդի մը փորձընկալումին ընդմէջէն։ Կը կրկնեմ՝ ինչո՛ւ որոշ պահու մը՝ «գեղագիտացում»ը կը դառնայ հարկաւոր, հարկաւորութեամբ մը որուն զգացումը բացարձակ նորութիւն մըն էր Մեհեանի սերունդին համար, ինչպէս նորութիւն էր Կոմիտասի պարագային։

Հարցումները որ բանաձեւուեցան հոս յղանալի իսկ պիտի չըլլային, եթէ մեհեանական ծրագիրը ու փորձընկալումը չիրագործուէին օշականեան գործին մէջ, գլխաւորաբար՝ Մնացորդացով։ Այս վէպն է որ կ'արձանագրէ իր մէջ միթական-ժողովրդական արտադրութիւններու եւ կերպարներու վախճանը։ 1914ին արդէն իսկ՝ Օշական կը գրէր՝ «Տիեզերական կեղծիքի քանի մը կարեւոր ձեւեր ստիպողութիւն կը դառնան մեզի համար», ու «տիեզերական կեղծիք» բառերուն քով կը դնէր փակագծի մէջ՝ փիւխիոն իւնիվէրսէլ։ Իր օրինակին հետեւելով պիտի ըսէինք որ վէպը կ'արձանագրէ միթական կերպարներու կեղծարանումին (փիւսիոնըմաճ) վախճանը։ Երբ քաղաքական գերութիւնը խորագոյն վնասը հասցուցած է ժողովուրդի մը ստեղծարար ուժերուն, հասած՝ անոնց կորիզին, արուեստը անշուշտ դէմ չի կրնար դնել պատահած կամ պատահելիք վախճանին։ Կեղծարանումի նոր եղանակով մը սակայն՝ կրնայ հաւասարիլ անոր, կրնայ յայտնաբերել գիտութեան ծայրագոյն կէտը, հոն ուր կորիզը պայթելու վրայ է այլեւս։ Կ'երեւի թէ արուեստը միայն կրնայ ընել այդ։ Այս ձեւով կը բացատրուի Մեհեանի մէջ արձանագրուած Օշականի խորհրդաւոր ու դմայլելի խօսքը, որուն համաձայն գրականութիւնը «ինքնորոշումի գերագոյն կերպ»ն է։

Մ. Ն.

ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ԱԼՓԱԿՕ ՆՈՎԷԼԼՕ

Հայկական ճարտարապետութիւնը, անջատ էջ մը չէ այս արուեստին մէջ. ան մաս կը կազմէ քրիստոնեայ աշխարհի ճարտարապետութեան եւ կան անշուշտ փոխադարձ ազդեցութիւններ։ Հայկական ճարտարապետութեան վրայ արեւմուտքի հետաքրքրութիւնը առաջին անգամ կը հրաւիրէ Սթրզիկովսկի, դարասկիզբին հրատարակուած իր երկու հատորներով։ Այսօր, միջնադարեան եւ նոյնիսկ Վերածնունդի քրիստոնեայ աշխարհի ճարտարապետութեան պատմութիւնը կարելի չէ որպէս ամբողջութիւն մը նկատի ունենալ առանց տեղ տալու հայկական ճարտարապետութեան։

Պատմական Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, - արեւմուտքի եւ արեւելքի խաչաձեւումի կէտին վրայ - պատճառ դարձաւ նաեւ մշակութային սերտ կապեր հաստատելու իր մերձաւոր երկիրներուն ու արեւմտեաններուն հետ։

Քրիստոնէական ճարտարապետութեան մեզի հասած առաջին յուշարձանները խաչաձեւ դամբաններ են, որոնք գետնափոր էին։ Առաջին եկեղեցիները պազիլիքներն են, որոնց մէջ ազգային ոճ մը շատ զգալի չէ։ Յետոյ կը զարգանան կեդրոնագմբէթ սրահները, ուր գմբէթը քրիստոնէական հաւատքը արտայայտող խորհրդանիշն էր։

Հայկական կրօնական ճարտարապետութեան առաջին իսկ շրջանին ուշագրաւ է կառուցումի ինքնուրոյն թէքնիքը, եւ խաչաձեւ յատակագիծերը։ Նման յատակագիծեր թէեւ գործածուած են սուրիական եւ բիւզանդական ճարտարապետութեան մէջ եւս, սակայն Ե - Է դարերուն արդէն յստակօրէն կը զատորոշուի հայկական ոճը, որ աւելի անսեթեւեթ է, պարզ։ Այս շրջանի ամէնէն յատկանշական ներկայացուցիչն է Ս. Հռիփսիմէի տաճարը։ Իսկ Զուարթնոցը որ յաճախ առաջին յիշուածը կ'ըլլայ, երբ կը խօսուի հայկ. ճարտարապետութեան մասին, յատակագիծի տիպար մըն է որ շատ գործածուած է թէ՛ մերձաւոր արեւելքի - Վրաստան, Սուրիա - եւ թէ՛ արեւմտեան աշխարհին մէջ։ Եւ արդարեւ Հայաստանի բնութեան պայմաններուն ո՛չ շատ յարմար այս տաճարը որ թէեւ կատարեալ օրինակն է քրիստոնէական հաւատքին ու գաղափարականին, երկրաշարժերու չտոկալով ամէնէն կանուխ կործանածներէն մէկը եղած է։

Հայաստանի մէջ ԺԲ. դարէն սկսեալ կը զարգանայ վանական համալիրներու ճարտարապետութիւնը, ուր կը հանդիպինք նոր բաժանումներու - գաւիթ, ճաշարան, գրադարան եւլն..։

Հայկական ճարտարապետութեան յատկանշական այլ մէկ կողմն է կատարեալ յարմարումը զայն շրջապատող բնութեան։ Հոն չկայ բնութիւնը նուաճելու, անոր տիրելու ճիգը, այլ՝ ակներեւ ներդաշնակութիւն մը - գրեթէ տրամախօսութիւն մը - յուշարձանին ու շրջապատին միջեւ։

ՀԱՅ ՀԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆԻ (ԺԶ.-ԺԷ ԴԱՐ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

ԿԱՊՐԻԷԼԼԱ ՈՒԼՈՒՀՕՃԵԱՆ

Հին տպագրութեան պատմութիւնը հայ մշակոյթին մէջ շատ հետաքրքրական ճիւղ մըն է, որուն հետզհետէ աւելի մեծ ուշադրութիւն կը դարձուի։

Հազիւ կէս դար անցած էր Կիւթէնպէրկի գիւտէն յետոյ, երբ սկիզբ առաւ հայ տպագրիչներուն գործունէութիւնը։ Ասոնք պատմական, քաղաքական, տնտեսական զանազան պատճառներով, ստիպուեցան հայ հողի սահմաններէն դուրս գործել, հեռաւոր երկիրներու մէջ։

Հայ տպագրութեան ռահվիրան եղած է Յակոբ Մեղապարտ, որ 1512 - 1513 թթ. Վենետիկի մէջ լոյս ընծայեց հինգանուն գիրքեր (ոչ միայն կրօնական նիւթերով, այլ եւ աշխարհիկ) որոնց տառերը ու զարդերը ինքը պատրաստած էր, նմանցնելով հին ձեռագրերուն, որոնք շատ յարգի էին ընթերցողներուն իրենց դարաւոր աւանդութեան պատճառով։

17րդ դարու հայ տպագրութեան ամենակարեւոր կեդրոնը դարձաւ Ամսթերտամ. հոն, բազմաթիւ յաջող ու անյաջող փորձերէ յետոյ, վերջապէս Ոսկան Երեւանցի յաջողեցաւ Աստուածաշունչը տպել, որ այն դարուն տպագրական գլուխգործոց մըն էր։

Հայ տպագրիչներուն գործունէութեան զուգահեռաբար նոյն ԺԶ. դարուն կը սկսի նոր հետաքրքրութիւն մը արեւելեան լեզուներու եւ մասնաւորապէս հայերէնի նկատմամբ, օտար ուսումնասէրներուն քով։ Փարիզի եւ Փավիայի մէջ 1538 եւ 1539 թթ. կը տպուին երկու գիրքեր, որոնք ընդհանուր ներածութիւններ են ուրիշ լեզուներու հետ, նաեւ հայերէնին, այբուբէնը (տառեր ու համապատասխան հնչումը) եւ քանի մը աղօթքներ տեղ գըրաւած են հոն։

Ասոնք առաջին փորձերն են եւրոպական հայագիտութեան, որ յետագային աւելի հիմնաւոր երկեր պիտի տար, ինչպէս են Ռիվոլայի «Բառգիրք Հայոց»ը (1629-1631) եւ քերականութիւնը։

Ասոնցմէ զատ կարելի է յիշատակել այն բազմալեզու տպագրութիւնները՝ «Հայր Մեր»ը կամ ուրիշ յատուկ աղօթքներով յօրինուած բանաստեղծութիւններ պարունակող, որոնք պարծանք կ'առթէին (կամ այդ նպատակով պատրաստուած էին) տպագրիչներուն եւ զիրենք հովանաւորողներուն։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
8
MARDI
8 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TÉL. : 770.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.068
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.068

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԾԱՆՐ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Համախմբման կառավարութեան ձախողութենէն ետք, կանխահաս ընտրութիւնները փաճաւէի դեր չկրցան խաղալ, հակառակ ընկերային - դեմոկրատներու յախջախիչ յաղթանակին, աւելի ճիշդ՝ Մարիօ Սոարէսի ընկերվարական կուսակցութեան ծանր պարտութեան :

Մեխակներու յեղափոխութենէն 11 տարի ետք, Փորթուկալի տնտեսական եւ ընկերային ծանրակշիռ վիճակին մեղքն է որ կը քաշէ Սոարէս : Խստակեցութեան որեւէ քաղաքականութիւն, որքան ալ անհրաժեշտ ըլլայ երկրի մը փրկութեան համար, չի նպաստեր զայն կիրարկողին :

Երկուշաբթի առտու, վերջնական արդիւնքներ չկային, բայց պատկերը արդէն յստակ էր. - Ընկերվարականները կ'ապահովէին ձայներու միայն 20%-ը, ինչ որ ամէնէն ցած համեմատութիւնն է, ժողովրդավարութեան հաստատումէն ի վեր : Վերածնունդի նորակազմ կուսակցութիւնը յաջողեցաւ ձայներու 18%-ը առնել, համայնավարներ փայլուն վիճակի մէջ չեն 15%-ով, մինչ ընկերային - դեմոկրատներն ալ 30 առ հարիւրով, առանձին մեծամասնութիւն չեն ապահովեր, քանի որ 250 աթոռի վրայ, կրնան միայն 84 - 85 աթոռ ունենալ : Եւ պարզ է որ համախմբման նոր կառավարութեան մը համար, որքան ալ պարտըւած ըլլայ եւ աթոռներուն կէսը կորսնցուցած, Մարիօ Սոարէս պիտի չփորձէ յաղթական սոսիալ - դեմոկրատ պարագլուխին՝ Սիլվայի գործը :

Առաջին առթիւ, որքան յատկանշական է - թէեւ ոչ անակնկալ - Սոարէսի պարտութիւնը, նոյնքան հետաքրքրական է նախագահ Էանէշի Վերածնունդ կուսակցութեան յառաջընթացը : Նախագահին ընտրապայքարին լաւագոյն զէնքն էր՝ իր կինը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ մեկնեցաւ եւ Փարիզի կառքերուն երթեւեկը դիւրացաւ : Արդարեւ, աննախընթաց խճողում մը անդամալոյծ ըրած էր մայրաքաղաքը, խորհրդային ղեկավարին այցելութեան պատճառով : Մեկնումին նախօրեակին, Կորբաչով բացած էր Միթերանի «նիէթ»ին, ինչ կը վերաբերի ուղղակի բանակցութիւններու, Խորհ. Միութեան և Ֆրանսայի միջեւ, Ֆրանսական հիւլէական ուժին շուրջ: Նախագահ Միթերան յայտարարեց նաեւ թէ ռազմագիտական զէնքերու եւ Ռեկընի պաշտպանողական ռազմագիտութեան մասին բանակցութիւններն ալ կը պատկանին չահակից Պետութեանց : Ընդհանուր առմամբ, հաւանաբար օգտակար հանդիպում մը, ուր սակայն ոչ ոք որեւէ զիջում ըրաւ : Այս այցելութեան կապակցութեամբ, շատ խօսուեցաւ մարդկային իրաւանց մասին եւ «Մոնտ» ալ լայն տեղ կուտայ (Հոկտեմբեր 5) «Ժան Տէր - Սարգիսեանի երկար աքսորումին» : Ծնած Վալանս 1930-ին եւ Հայաստան ներգաղթած 1947-ին, 1956-էն ի վեր կը ջանայ արտագաղթել ու չի յաջողիր, հակառակ բազմաթիւ դիմումներու : Չի բացատրուիր թէեւ մերժումի կամ ձգձգումի պատճառը, քանի որ հազարաւորներ «բախտը» ունեցան մեկնելու :

ՍԻՆԱՅԻ անապատին մէջ, եգիպտացի զինուոր մը կրակ բացած է իսրայելացի զբօսաշրջիկներու ընտանիքի մը վրայ եւ եօթը հոգի սպաննած, չորսը՝ երախաներ : Եգիպտացիք կը փորձեն բացատրել որպէս գործը խելագարի մը, բայց շատ համոզիչ չի թուիր : Նախագահը իր ցաւն ու ցաւակցութիւնները յայտնած է, բայց այդ, հաւանաբար, չբաւէ : Իսրայէլի համար, խենթի գործ չէ, այլ՝ մոլեռանդի մը որ ուզած է Թունուզի ռմբակոծութեան վրէժը լուծել :

ԹՈԹԸՆՀԱՄԻ մէջ (Լոնտոնի հիւսիս - արեւելեան շրջան) շատ ծանր բախումներ տեղի ունեցած են Կիրակի գիշեր, Թաղեցի սեւերուն եւ ոստիկանութեան միջեւ : Մէկ ոստիկան սպաննուած է եւ 100-ի մօտ վիրաւոր կայ : Անգամ մը եւս, ամէն ինչ ծայր տուած է անթիլիացի կնոջ մը մահով : Ըստ ապահովութեան ուժերուն՝ սրտի տագնապէ, ըստ սեւերուն՝ զոհ ոստիկանական ուժերու խուզարկութեան բնակարանը : Ամէն պարագայի մէջ, Երկուշաբթի առտուան դէմ, դեռ կարելի չէր եղած հանդարտութիւնը վերահաստատել եւ կ'ըսուի թէ բախումները երբեք այսքան կատաղի բնոյթ չէին առած :

ԱԼԷՆ ՓՐՈՍԹ չարաթավերջի հերոսն էր, Ֆրանսայի համար, քանի որ Կիրակի օրուան մրցումին շնորհիւ, վերջնապէս հաստատեց աշխարհի ախոյեանի իր տիտղոսը : Առաջին անգամն է որ Ֆրանսացի մը (մայրը՝ Հայ է) այս տիտղոսին կ'արժանանայ, այն օրէն ի վեր որ գոյութիւն ունի ֆորմիւլ 1-ի այս մրցաշարքը : Փրոսթ պիտի մասնակցի հարաւ - Ափրիկէի մրցումին, հակառակ անոր որ կը կարծուէր թէ ցեղային խտրականութիւնը պատճառ պիտի ըլլայ, որ մրցումը պօյքօթի ենթարկուի : Փրոսթ կը բացատրէ որ իր յաղթանակը միայն իրը չէ, այլ նաեւ Մաք Լարընի եւ պարտի մրցել, որպէսզի ան ալ կարենայ յաղթել, որպէս լաւագոյն կառք շինող : Փրոսթ մխիթարեց Ֆրանսացիները Կիրակի օր, քանի թէնիսի մէջ, Նոահ ծանր պարտութիւն մը կրելով, Պելկրատի մէջ, երիտասարդ Եուկոսլաւէ մը, դասակարգ փոխեց եւ Տէյվիս բաժակի Բ. խումբը իջաւ, այսինքն՝ եւրոպական գօտի :

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»Ն ալ նոր դիմագիծ մը առաւ, առանձին ձգելով «Ֆիկառօ»ն, որու հետ, ցարդ, 2 միակ փարիզեան օրաթերթերն էին, հին, աւանդական մեծ ծաւալով լոյս տեսնելու : Հոկտեմբեր 7-ին «Իւմանիթէ»ն ալ դարձաւ թապլօյիտ եւ այս փոփոխութիւնը «Յառա՛ջ» խորագրըւած խմբագրականով կը բացատրէ Ռօլան Լըռուա : «Իւմանիթէ» այս նիւ-լուքով տեղի կուտայ լրագրութեան նոր ձեւերուն, այն յոյսով, որ բարելաւէ տպաքանակը եւ վերագտնէ կորսնցուցած ընթերցողները :

ԺԱՔ ՇԻՐԱՔ բաւական կը յիշեցնէր Ազնաւուրի «ծը մը վուայէ տեժա» երգը, իր վերջին ելոյթով : Այլ նախատեսութիւններու համաձայն, վաղուան Ֆրանսայի երկու դէմքերն են՝ Պառ եւ Ռոքար : Եւ Ժան Պուասոնս պատկերալից ձեւով կը բացատրէ. - Ֆրանսացիները Պառը կ'ընտրեն՝ եթէ հայր մը կ'ուզեն, Ռոքարը՝ եթէ փեսայ մը կ'ուզեն :

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Ցուցահանդէսը սկսաւ Հոկտեմբեր 2-ին Միւզէ տը Մառինի շքեղ դահլիճին մէջ եւ Հոկտեմբեր 4-ին կատարուեցաւ պաշտօնական բացումը հոծ բազմութեան մը (շուրջ 500 հոգի) եւ տեղական իշխանութիւններու ներկայութեամբ : Ներկայ էին նաեւ Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան Նախագահ Եդուարդ Միրզոյեան, Ալեքսանդր Յարութիւնեան եւ Միլանոյի Մշակութային Միութեան Նախագահ՝ Հրանդ Բամպակեան : Քաղաքապետը կը ներկայացնէր իր առաջին կցորդը՝ Ժան Վիքթոր Քորտոնիէ, որ գիրքերուն եւ ձեռագիրներուն պատճառած յուզումին եւ գիրին գեղեցկութեան մէջ տեսաւ հայ ժողովուրդի վեհանձնութիւնը, հակառակ դժբախտ ճակատագրի մը, եւ յայտնեց գնահատանքի եւ շնորհաւորական ջերմ խօսքեր յանուն Մարսէյլ քաղաքի :

Միշէլ Փըզէ՝ Շրջանային Խորհուրդի նախագահը, յայտնեց իր հիացումը ի տես ցուցադրուած հնագոյն եւ վաւերական փաստաթուղթերուն, որոնք մաս կը կազմեն ժողովուրդի մը հաւաքական յիշողութեան : Այս բացառիկ ցուցահանդէսը պէտք է շրջի ու հպարտ ենք որ նման բարձրորակ իրագործում մը կը սկսի Միջերկրականի այս ափերուն, օրրան քաղաքակրթութեան :

Նախապէս Վահրամ Ճառայեան կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա.ի կոնդակը, յատկապէս ուղղուած Ս. Էջմիածնէն : Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը կարդաց Տիկին Ժանին Թաղոյեան : Մշակոյթի Տան անունով Կարօ Յովսէփեան ներկայացուց ցուցահանդէսին բնոյթը, յատկանիշներն ու նպատակը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց՝ հաստատութիւն թէ անհատ, որոնք սատարեցին ցուցահանդէսի իրագործման :

Հ. Ներսէս վրդ. Տէր - Ներսէսեան բերաւ Մխիթարեան Միաբանութեան խօսքը, ընդգծելով դարերու ընթացքին Ֆրանսայի եւ հայ ժողովուրդի կապերը՝ երկու մշակոյթներու մերձեցում :

Ցուցահանդէսը արտակարգ հետաքրքրութիւն կը ստեղծէ բոլոր շրջանակներէ ներս : Տեղական մամուլը, անխտիր, յաջորդական լայն սիւնակներ կը յատկացնէ, ինչպէս նաեւ հեռատեսիլի տեղական կայանը որ արձանագրեց ցուցահանդէսին :

Արդարեւ, փայլուն սկիզբ մը՝ փայլուն ցուցահանդէսի մը համար, որ պատիւ կը բերէ հայ գիրքին : Կազմակերպուած է նաեւ դասախօսութիւններու շարք մը, որուն առաջինը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 5-ին : Դասախօսներն էին փրոֆէսօր Մ. Սալվինի (Հռոմէն) եւ Հ. Ներսէս Տէր - Ներսէսեան :

Մանրամասնութիւնները առանձին թըղթակցութեամբ :

«ՅԱՌԱՋ» 60

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

Ազնուափայլ Տիկին Արփիկ
Ամբողջ 60 տարուան գերմարդկային զոհողութիւններով, արտաշխարհի մէջ հայ մամուլ տեւականացնել հրաշք է իրօք :

Շնորհիւ Ձեր անխնջան կորովին, անցնալի, ներկայի եւ ապագայի իրադարձութիւնները, Մեսրոպաբոյր տառերով կը փոխանցուին ընթերցողին, լոյս եւ նաեւ լոյս սփռելով հայապահման դժուարին հարցին :

Զգալով Ձեր քրտնաջան եւ վաստակաբեկ ճիգը յօգուտ հայ մամուլին, կը շնորհաւորենք «Յառաջ»ի վաթսուն տարուան վաստակը, մաղթելով անսպառ ուժ եւ առողջութիւն կարենալ այլ «ամեակ»ներ տօնելու համար :

Ներողամիտ եղէք կամքէ անկախ մեր այս շնորհաւորական գրութեան յապաղումին համար :

Ընդունեցէք Տիկին մեր ջերմագին բարեմաղթութիւնները :

Ի Դիմաց
ԼԻՈՆԻ Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿԵՆ ԻՍԿԷՆՏԵՐՈՒՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԹԷ՛ ՓԼԵԼՈՒ ՎՏԱՆԳ ԿԱՅ Կ'ԸՍԵՆ,
ԹԷ՛ ՆՈՐՈԳԵԼՈՒ ՀՐԱՄԱՆ ՉԵՆ ՏԱՐ ...

Պոլսոյ թերթերը (Հոկտեմբեր 2) կը հաղորդեն թէ Իսքէնտէրունի եկեղեցին փակուած է պատկան իշխանութեանց հրահանգով : Եկեղեցին, որ հին ու խարխուլ վիճակի մէջ է, լուրջ նորոգութեան կը կարօտի եւ պատկան իշխանութիւնները փլելու վտանգ տեսնելով փակման հրահանգ տուած են Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդին : Գալով Թաղական Խորհուրդին, նորոգութիւնը սկսելու համար, կը սպասէր արտօնագրին, որ դեռ պիտի գայ... :

Թաղային Խորհուրդը, հակառակ ոմանց թելադրանքներուն, չէ ուզած նորոգութեանց ձեռնարկել, ցորչափ ձեռքը արտօնագիր չունի, միւս կողմէ ալ Թրքական իշխանութիւնները վտանգաւոր նկատած են եկեղեցիին բաց մնալը, այս պայմաններուն մէջ :

Եթէ լաւ հասկցանք նոր «մեթոտ» մը գտնուած է եկեղեցի փակելու : Կը բաւէ որ նորոգելու հրաման չտրուի, սկսի փլիլ եւ դուռը փակելով՝ հարցն ալ փակուի :

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅ ԶՈՀ ՄԸ

ԻՐԱՆ - ԻՐԱՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Թեհրանի մեր պաշտօնակից «Ալիք»ի Սեպտեմբեր 29-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Իրան - Իրաք պատերազմը խլած է հայ զոհ մը եւս, յանձին Ժոզէֆ Շահինեանի : 23-ամեայ երիտասարդը նահատակուած է Ահուազի հարաւը գտնուող Հուէյզիէ ռազմաճակատին վրայ : Թաղումը կատարուած է Սեպտեմբեր 27-ին, Թեհրան :

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԱՐՄԷՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԸ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Պրպտելով մեր ազգային փառքերից մէկի՝ «Անոյշ» օպերայի ստեղծող Արմէն Տիգրանեանի արխիւը, գտանք ուշագրաւ փաստեր, որոնք վկայում են, որ Արմէն Տիգրանեանը կոմպոզիտոր լինելուց բացի նաեւ բանաստեղծ է: Մի էական հանգամանք, որ առ այսօր չի արժանացել ոչ մի քննութեան:

Փորձենք սեղմօրէն ներկայացնել երեւոյթը, որ արժանի է հանգամանալից վերլուծութեան:

Գրականութիւնը, առաւելապէս բանաստեղծութիւնը, անծանօթ հիւր չէր Տիգրանեանների տանը: Ապագայ կոմպոզիտորի մայրը՝ Տիրուհին, ունէր բանաստեղծական հակումներ: Առաւել եւս՝ Արմէնի քոյրը, որը յետոյ բանաստեղծուհու անուն վաստակեց Մենուհի - Արմենուհի Տիգրանեան ստորագրութիւնները կրող չափածոներով: Մենուհին 1914-ին Թիֆլիսում հրապարակ հանեց իր չափածոյ ժողովածուն՝ աւելի քան յիսուն բանաստեղծութիւն եւ «Բեչտաուն» լեգենդ - ուժսուն էջ: Բանաստեղծուհին արժանացաւ Եղիշէ Չարենցի ուշադրութեանը: Բանաստեղծը 1920-ին «Խմալէ պրոֆիլը ձեր (Գալանտ երգեր)» շարքը ձօնել է, ինչպէս նշել է ինքը, Արմենուհի Տիգրանեանին:

Բանաստեղծութիւններ է գրել, Պուշկինից եւ Լերմոնտովից չափածոներ է թարգմանել Արմէն Տիգրանեանի վաղամեռիկ եղբայրը՝ Հայկ Տիգրանեանը: Հայկից մեզ հասած մասունքները վկայում են, որ նա օժտուած է եղել եւ նըկարչութեան, եւ բանաստեղծութեան ոլորտներում: Մենուհին իր գիրքը 1914-ին հրապարակ է հանել «Եղբօրս անմոռաց յիշատակին» ընծայագրով, նկատի ունենալով Հայկին: Վերջինիս գործերը տեղ կը գտնեն Արմէն Տիգրանեանի Լենինականի տուն - թանգարանում, որը պատրաստւում է եւ կը բացուի այս տարի:

Սա, այսպէս ասած, ներքին աշխարհն է:

Կար եւ արտաքինը՝ Գիւմրին՝ իր ժողովրդական երգ ու խաղով, իր հռչակաւոր աշուղներով, որոնց հետ կապւում է Արմէն Տիգրանեանը պատանի օրերից: Կապւում է հոգով ու էութեամբ: Սկսում է միաժամանակ յօրինել ռոմանսներ ու երաժշտութիւն: Այո, հէնց պատանի հասակից: Նոյնիսկ՝ իր յօրինած չափածոները հայերէնից թարգմանել ռուսերէն, նաեւ ռուսական բանաստեղծութիւններ հայացնել, մի թել, որ ձգւում է յետոյ երկար տարիներ...

Բանաստեղծութեան մուսան, անոյշ ժպտալով Արմէն Տիգրանեանին դեռ վաղ օրերից, չի լքում նրան հասուն տարիքում նոյնպէս, երբ կոմպոզիտորը անուն է վաստակում երաժշտական ծանրակշիռ, ազգային արժէքներով: «Անոյշ» օպերայի ստեղծման - երկունքի տարիներին կոմպոզիտորը նոյնպէս գրում է բանաստեղծութիւններ. «Երնէկ լինէի արցունքդ մաքուր» ... կամ «Թրթռուն հոգիդ թող վեր սլանայ» ... եւայլն...

Կոմպոզիտորի չափածոյ էջերը, իսկ մեծերի հետ կապուած նման փաստերը մի ուրիշ հետաքրքրութիւն եւ արժէք ունեն, հնարաւորութիւն են տալիս բաց անելու նաեւ նրա «Անոյշ», «Դաւիթ Բէկ» օպերաների, «Լէյլի եւ Մէջնուն» երաժշտական դրամայի որոշ ծալքերը: Կարդում ենք հասկանալու չատ բան յուշող երեք բառ՝ «Լիբրետօ՝ Արմէն Տիգրանեանի» եւ ինքներս մեզ ասում. այո, բանաստեղծական շնչով օժտուած կոմպոզիտորը այդպէս էլ պիտի վարուէր...

«Անոյշ» օպերան Յովհաննէս Թումանեանի անմահ պոէմով է հիւսուած: Չենք ասում օպերան պոէմն է, քանի որ պոէմը չէ: Դուրս են թողնուած պատկերներ ու գործողութիւններ, երգեր, աւելացուած են նորերը՝ բեմական երաժշտական երկի թելադրանքով: Օպերայի ծննդավայր Գիւմրի (Լենինական) քաղաքի առաջին ներկայացման՝ 1912-ի Օգոստոսի 4-ի Յովհաննէս Թումանեանի լուսանկարով զարդարուած երկլեզուեան՝ հայերէն ու ռուսերէն ազդագրում կարդում ենք. «Հայկական առաջին օպերա: Անոյշ: Բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի յայտնի պոէմայից: Չորս գործողութեամբ եւ եօթ պատկերով: Երաժշտութիւն Արմէն Տիգրանեանի»:

Չորս - հինգ տարուայ՝ 1908 - 1912-ի խանդավառ երկունքը եւ աքնանքը տալիս են անզուգական արդիւնք՝ մեր բուն ազգային - ժողովրդական առաջին օպերան:

Կոմպոզիտորի, հաւատարիմ մնալով պոէմի ժողովրդական շնչին ու արուեստին, լիբրետօն պատրաստելիս ինքն է յօրինում բաւականին բանաստեղծութիւններ, մերում ընդհանուրին: Նաեւ ժողովրդական քառեակներ է վերցնում - ձուլում ստեղծագործութեանը: Երկու դէպքում էլ արուեստագէտը դրսեւորում է պոէմի ու ժողովրդական ստեղծագործութեան խոր ըմբռնում, բարձր ճաշակ, քանի որ ինքը էն գլխից ժողովրդականի՝ կեանքի, արուեստի, նիստ ու կացի, երգ ու նուագի սիրահար էր եւ կախարդ, քանի որ էն գլխից ինքը ժողովրդական մարդ էր...

«Անոյշ» օպերայից բերենք երգեր, որոնց բնագրերը նոյնպէս դուրս են եկել կոմպոզիտորի գրչի տակից: Սարօն, դիմելով Անոյշին, երգում է.

Ջիւան եար ջան, առաւօտ վաղ
Սարն եմ գնում ձեր դռնով,
Սեւ աչքերիդ զարկ ջուրը պաղ,
Դուրս եկ ձեր տան էն կռնով:
Սիրած եարդ ի՞նչ պիտ անէ,
Թէ որ չտայ քո հէրը, -
Քեզ փախցնելը շատ հեշտ բան է,
Մէկ թող անցնի ձմեռը:
Զոքան տըղերք, սարի չոքան,
Կարկտահար, արեւավառ.
Մարդամիջից կտրուել ենք,
Անոյշ եարից բեխաբար...

Երգում է հերոսուհին՝ Անոյշը, խօսքն ուղղելով Սարօյին.

Սարօ, ախ, Սարօ,
Իմ ջիւան Սարօ,
Եարըդ մնաց
Աչքը կարօտ,
Սիրտը եարօտ,
Ցաւոտ, դարդոտ...

Ընդգծենք Ա. Տիգրանեանի խորապէս մտածուած, միանգամայն արդարացի միտումը՝ նոր երգեր աւելացնելիս մնալ «Անոյշ»ի ոգու եւ արուեստի ոլորտում: Հոգեբանութիւնը, բառապաշարը, ոտանաւորները, որոնցով այնքան հարուստ է «Անոյշ» պոէմը, կոմպոզիտորն իր երգերում չի կտրում ընդհանուրից, ջանում է հարազատ մնալ դրանց, չխախտել պոէմի տիրող միտումը: Բերենք կոմպոզիտորի այդ երգերից եւս մէկը, որ օպերայում երգում է Սարօն՝ մարմնաւորելով իր ու Անոյշի երազանքը.

Գարուն կուգայ,
Հաւքեր կուգան,
Ծիլ ու ծաղիկ կը բացուի,
Գառն ու ոչխար
Անոյշ ձէնով
Եայլա կ'երթան մայելով:
Քոչ ու ոչխար
Ուրախ երգով
Կը բարձրանան սարերը,
Ես ու դուն էլ իրար գրկած
Կ'անցնենք լեռ ու ձորերը:
Քարափներում տուն շինենք,
Այրերի մէջ բուն դնենք,
Արեւածագին սարը ելնենք,
Արեւի հետ քուն մտնենք...

Մեծ աշխատանք է կատարել կոմպոզիտորը «Դաւիթ Բէկ» օպերայի լիբրետօն ստեղծելիս: Հիմնականում յենուել է Րաֆֆու համանուն վէպի վրայ, սակայն ամբողջ չափածոն ինքն է հեղինակել, մտցրել նոր կերպարներ, աւելացրել նոր գործողութիւններ: Ինչպէս «Անոյշ» օպերայում, այնպէս էլ այստեղ կոմպոզիտորը հաւատարիմ է մնացել ժողովրդի գեղարուեստական խօսքին, լեզուամտածողութեանը: Պատկերները եւ համեմատութիւնները համեմուած են ու համակուած ժողովրդական շնչով: Երբեմն լըսւում են տողերից ծանօթ, մասամբ ծանօթ երանգներ, որ հասկնալի է: Բերենք մի երկու օրինակ: Սիրահար Սանթուրը գիմելով բնութեանը, երգում է իր հոգին այրող սէրը.

Հէ՜յ, թուխ ամպեր, հով արէք,
Արար - աշխարհ զով արէք,
Եարիս դուռը, որ հասնէք,
Իմ արցունքով ծով արէք:
Ա՜խ, եար, մէկ նայիր սրտիս,
Իմ եար, նար արա դարդիս:
Ամպեր, ամպեր, կուտակուէք,
Ճամբայ ընկէք, դէ շտապէք,
Եարիս դուռը, որ հասնէք,
Աղի արցունք թափեցէք:
Ա՜խ, եար, մէկ նայիր սրտիս,
Օ՜, եար, նար արա դարդիս:

Որոշ քառեակներ հիւսուած են ժողովրդական խաղիկների նման, որ ցոյց են տալիս հեղինակի հմտութիւնն ու բարձր ճաշակը, խոր ծանօթութիւնը ժողովրդական բանարուեստին.

Լուսնակն ելաւ սարի ծէրին,
Լոյս տարածեց ողջ աշխարհին.
Ա՛յ իմ լուսնակ սարի ծէրին,
Արդեօք տեսա՞ր սիրուն եարին:

Շատ գեղեցիկ է Թամարի երգած «Վարդենի» բալլադը:

Մարտաշունչ, կորովի տողերը եւս բարեհնչուն են, վարակիչ: Փառաբանում են Դաւիթ Բէկի ազատաբեր կռիւը: Խումբը երգում է.

Շարքեր կազմենք գունդ ի գունդ,
Թշնամու դէմ թունդ ի թունդ:
Ցնծա՛, երկիր կաթոգին,
Ցնծա՛, երկիր հայրենի:
Թող հնչեն, հնչեն շեփորներ զոռ
մարտի,
Թող սեղմեն, սեղմեն շղթաներ
երկաթի:
Շարքեր կազմենք գունդ ի գունդ,
Թշնամու դէմ թունդ ի թունդ:

Պատկերը լրացնելու համար նկատենք եւս երկու երեւոյթ. Արմէն Տիգրանեանը գրել է ուրիշ բանաստեղծութիւններ եւս, որոնց եղանակը ինքն է յօրինել: Յիշենք այդ կարգի երգերից մի քանիսը. «Ջան, Ալագեազ ջան», «Հայաստան», «Գիւղում», «Իմ սէրը» եւայլն:

Վերոյիշեալների լոյսի տակ հասկնալի է, թէ ինչու Բիզէի «Քարմէն», Գունոյի «Ֆաուստ» օպերաները տարիներ առաջ ներկայացւում էին Տիգրանեանի հայերէն թարգմանութեամբ: Ափսոս, որ մեր օպերային թատրոնը հրաժարուել է այդ լաւ աւանդոյթից:

Ամփոփենք. Արմէն Տիգրանեանի չափածոյ էջերը մի կողմով եւս ցոյց են տալիս նրա բարձր, ժողովրդական արուեստի հմայքը, նրա խորահմուտ ծանօթութիւնը ժողովրդական բառ ու բանին, այդ բառ ու բանի մերուածքը չափածոյ էջերով իր օպերաներում:

Մենք տուեցինք մի քանի ուրուագիծ միայն: Հանգամանալից ուսումնասիրութիւնները, որը արժէ կատարել, երեւան կը բերի առաւել թանձր խորքութիւններ:

ՄՈՒՇԵՂ ՆԱՐԵԱՆ

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ՝ 5000 ՏԱՐԵԿԱՆ

Բնակչութեան թիւը շատ հին շրջաններէն հետաքրքրած է թագաւորներն ու կայսրերը. ոչ միայն որպէս հպարտութեան աղբիւր, այլ նաեւ տուրքերու եւ զինուորական պատճառներով:

Պատմութեան մէջ, մարդահամարի առաջին ցանկերը թուական տուեալներու աղբիւր են. կուտան բանտարկեալներու, սպաննուած ռազմիկներու թիւը. ամենահին այս ցանկերը գտնուած են Միջագետքի մէջ, Ն. Ք. շուրջ 2800 թուականէն:

Ցետոյ կեդրոնավար մեծ Պետութիւններու ստեղծումով կ'իրականանայ նոր հանգրուան մը. միայն համրանքը չի գոհացներ այլեւս, բնակչութիւնը նաեւ կը դասաւորուի:

Այս հանգրուանը յատակօրէն կ'երեւի Չէուի ծիսարանին մէջ որ կուգայ Ն. Ք. ԺԱ. դարէն. հոն՝ բնակչութիւնը բաժնուած է ինը դասակարգերու. մարդամէջ դատ համրուած են նաեւ ընտանի կենդանիներն ու սայլերը, ինչ որ ցոյց կուտայ ձեռնարկին նաեւ տնտեսական ու զինուորական հանգամանքը:

Հնդկաստանի մէջ նախարար մը կը սորվեցնէ իր տիրոջ, Թագաւորին կառավարելու արհեստը (Ն. Ք. 313 - 226). կը յանձնարարէ երկու մասով կատարել մարդահամարը. գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ: Ամէն գիւղի մէջ քննիչ պաշտօնեան պէտք է արձանագրէր իւրաքանչիւր ընտանիքի անդամները՝ այր ու կին, զաւակները, տարեց անձերը, իրենց արհեստները, եկամուտները եւ ծախքերը: Ամէն քաղաքի մէջ Թաղապետ մը պիտի նշանակուէր որ պիտի ունենար 10, 20 կամ 50 ընտանիքէ բաղկացած խումբ մը. պէտք է արձանագրէր անդամներու թիւը, սեռը, դասակարգը, ընտանեկան անունը, արհեստը, եկամուտն ու ծախքը:

Ճափոնի մէջ յայտնի Ա. մարդահամարը կատարուած է Ն. Ք. 86-ին:

Ինքաներու մօտ շատ աւելի ուշ է այս քայլը. ԺԳ.-էն ԺԵ. դարերուն: Սակայն ինչ որ հետաքրքրական է, հոն՝ ունինք օրինակը Պետութեան մը որ առանց դրամանաշ ըլլալու կրցած է հաշուել պահել իր բնակիչներուն եւ արտադրութեան:

Ցատկապէս հետաքրքրական է նաեւ Երբրայեցիներու մարդահամարը: Անոնց արդիւնքը պահուած է «Թիւք Թուելեաց»ի մէջ: Անոնք կը համրէին այն մարդիկը որոնք զէնք կրելու ատակ էին, բացի Ղեւիի ցեղէն որ վերապահուած էր Տիրոջ ծառայութեան:

Երբրայեցիներու առաջին մարդահամարը կատարուած էր Եգիպտոսէն ելլէլ երկու տարի ետք (ուրեմն Ն. Ք. շուրջ 1200 թուականը): Եհովան կ'ըսէ Մովսէսի. «Հաշուէ՛ Իսրայէլի բոլոր զաւակները, ընտանիքներու եւ նահապետական տուներու համաձայն. համրեցէ՛ք բոլոր այր մարդիկը որոնք կրնան զէնք կրել»:

Արդիւնքը զոր կուտայ Աստուածաշունչը, կ'ըլլայ 603.550 այր, առանց Ղեւիի ցեղին, որ իր կարգին 22.000 այրեր կը հաշուէ:

Թուելեաց գրքին մէջ կը յիշուի երկրորդ մարդահամար մըն ալ որուն արդիւնքը կ'ըլլայ քառասնամեակէն վեր 600.730 հոգի, առանց հաշուելու Ղեւիի ցեղը. ինչ որ բաղդատմամբ առաջինին, կը թուի աւելի ճշմարտանման ըլլալ:

Ամէն պարագայի մէջ, պէտք է անդրադառնալ այս գործողութեան նուիրական հանգամանքին. Դաւիթ Եհովայէն ստանալէ ետք մարդահամարի հրամանը, յաջորդ օրն իսկ կ'ընդունի այցելութիւնը Գատ մարգարէին. «Ահա տիրոջ հրամանը. ընտրէ երեք պատուհասներէն մէկը: Կամ ամբողջ եօթը տարի ձեր երկիրը անթակայ պիտի ըլլայ սովի, կամ երեք ամիս խոյս պիտի տաք ձեր թշնամիներէն, որոնք պիտի հալածեն ձեզ, եւ կամ ժանտախտը երեք օր մահ պիտի պատճառէ»: Սովը, ժանտախտը կամ թշնամին. ահա թէ ինչու երկար ատեն հրեայ - քրիստոնեայ աւանդութեան մէջ մարդահամարը նկատուած էր հակակրօն գործողութիւն մը:

Հին դարերուն Աթենացիներու մօտ քաղաքացիներու մարդահամարը կը կատարուէր կանոնաւորապէս. նորածինները ոչ միայն պէտք է արձանագրուէին, այլ նաեւ իրենց ծնողքները երդումով պէտք է հաստատէին թէ իրենց նախնիքը ունէր լիին քաղաքացիական իրաւունքին: Ինչ որ կ'առաջնորդէ այլ եզրակացութեան թէ փաստաթուղթերը չէին պահուեր: Թէեւ կ'ըսուի թէ Գօս կղզիի հանրային դիւաններուն մէջ կարելի է հանդիպիլ Հիպոկրատի ծննդեան վկայագրին մէկ օրինակին:

Աւելի առողջ վկայութիւններ կան հռոմէական մարդահամարներու մասին: Պատմաբան Տիտոս - Լիվիոս կ'ըսէ թէ մարդահամարները կանոնաւորապէս տեղի կ'ունենային. անոնց ամէնէն հինը կ'երկարի մինչեւ 578 - 534 Ն. Ք.: Քաղաքացիները պարտ էին ներկայանալ իշխանութեան, տալ իրենց անունը, մականունը, իրենց հօր անունը, կալուածները, թերեւս նաեւ իրենց կնոջ անունն ու զաւակներուն թիւը: Նման մարդահամարի մը ընթացքին էր որ Յիսուս ծնաւ Բեթղեհէմ քաղաքը:

Այնպէս կը թուի թէ հռոմէական Հանրապետութեան վերջերուն, գոնէ զատ ուրի մէջ, սկսած էին նորածինները արձանագրել յատուկ տետրակի մը մէջ: Այս

պարտաւորութիւնը բերած էր Մարկոս - Աւրելիանոս: Եգիպտոսի մէջ կը գտնուին բազմաթիւ օրինակներ, պահուած Գահիրէի Թանգարանը:

Մարդահամարներու եւ արձանագրութիւններու ամբողջ այս դրութիւնը քայքայուած է Կայսրութեան անկումով, թերեւս ալ աւելի առաջ:

Անգլիոյ մէջ Կիյոմ Աշխարհակալն է որ 1086-ին հրամայած է ընդհանուր մարդահամար մը: Արդիւնքները պահուած են. հոն կայ բնակավայրերու ընդհանուր ցուցակ մը, մշակուած հողամասերով, ազատ գիւղացիներով, ստրուկներով, իրենց իրաւունքներով ու Թագաւորին վճարելի տուրքով:

Եւրոպացի ուրիշ ժողովուրդ մը՝ Վենետիկցիները առ նուազն 978-էն ի վեր ունէին ցանկ մը այն անձերու որոնք հարկատու էին. սակայն պէտք կ՚ըլլայ սպասել մինչեւ 1268, որպէսզի Մեծ Խորհուրդը որոշէ վիճակագրութիւն մը պատրաստել, բնակչութեան թիւին մասին:

Ֆրանսայի համար, կան կարգ մը ցանկեր 1230 - 40-ական եւ 1260 - 1310-ական թուականներէն: Ամէնէն կարեւորը 1326ի վաւերագիր մըն է որ ցոյց կու տայ ժողովրդապետութիւններու եւ ծուխերու կացութիւնը, 1326-ին: Պատրաստուած է Թագաւորին հրահանգով եւ տուրք գանձելու նպատակով:

ԺԴ. դարուն արեւմտեան Եւրոպայի մէջ ցանկերը կը բազմապատկուին, կը պատրաստուին համագումարներու մասնակցողներու, կալուածատէրերու, քաղքենիներու եւայլն ցանկեր: Պահուած են նաեւ մարդահամարի արդիւնքներ, ուր համրուած են ընտանիքի պետերը եւ անդամները: Ամենահինը կը թուի էքս ան Փրովանսի հրեայ գաղութին պատկանողը ըլլալ (1341):

Մարդահամարներու պատմութեան մէջ վճռական քայլ մը կ՚ըլլայ Ֆիրենցէի հանրապետութեան որոշումը, հիմնապէս փոփոխութեան ենթարկելու տուրքերու դրութիւնը: Այնուհետեւ տուրքերը կը հիմնուին հարկատուին իրական եկամուտին վրայ, ընտանեկան ծախքերը հանուելէ ետք: Երեք տարուան ընթացքին (1427 - 1430) պէտք եղած է արձանագրել 60.000 գործատիրոջ յայտարարութիւնը:

Ասոնք մեծ մասով պահուած են. գործողութիւնը պէտք էր կրկնել որոշ ժամանակներով:

Չինաստանի մէջ Սոնկի գերդաստանին շրջանին (960-1279) կը գոհանային հարկային մարդահամարով. տուրքերու դրութիւնը 780ին բարեփոխուած էր: Բնակչութեան մարդահամարը կը կատարուէր երեք տարին անգամ մը:

1370-ին Զու Եուան - Զանկ կայսրը իր նախարարներուն կը հրամայէ բնակչութեան արձանագրութիւնները պատրաստել զոյգ օրինակներով: Ամէն զեղծումի համար սահմանուած էր պատիժներու շարք մը:

«Ամէն ընտանիքի անդամներուն թիւը ճիշդ պէտք է արձանագրուի: Ամէն տան պէտք է ձգել օրինակ մը կատարուած արձանագրութեան, որ պիտի կրէ կնիքին կէսը. այն ձեւով որ երկու օրինակները վաւերացնեն զիրար: Քննիչներ պիտի երթին տունէ - տուն ու քննեն արձանագրութիւնները. անոնք՝ որոնց կնիքները կը համապատասխանեն իրարու, պիտի նկատուին լաւ հպատակներ: Եթէ նկատուի թէ տեղական պաշտօնատարներ զեղծումներ կատարած են, պիտի գլխատուին»:

Դժբախտաբար, ԺԵ. դարէն դրութիւնը կը սկսի խանգարուիլ, ընկերութեան աստիճանաւոր փոփոխութեան ու տուրքերու դրութեան ծայրայեղ բարդութեան պատճառով:

Չինական մարդահամարները Եւրոպայի մէջ ծանօթ դարձած են քարոզիչներու, յատկապէս Յիսուսեան հայրերու ճամբորդութիւններով:

Անգլիոյ՝ հանրային ազատութիւններու երկրին մէջ ոչ մէկ գործողութեան կը ձեռնարկուի 1801էն առաջ. երբ մարդահամարի ծրագիր մը կ՚առաջարկուի 1753-ին, երեսփոխան մը կը յայտարարէ թէ «անգլիական ազատամտութեան վերջին հետքերը ջնջելու փորձ մըն էր» այս:

Այս թշնամական կեցուածքը կը մեղմանայ Ֆրանսական յեղափոխութեամբ. 1793-ին «Քոնվանսիոնականներ», որոնք պարտականութիւն ունէին մարդահամարը կազմակերպելու, կը գրէին պաշտօնեաներուն թէ այս գործողութիւնը միակ նպատակ մը ունէր, որ էր՝ ժողովուրդին բարիքը:

«Այսօր, երբ հանրային բարօրութեան բոլոր միջոցները օրակարգի վրայ են, պէտք չէ անտեսենք ամէնէն կարեւոր տարրը, մարդը»:

Յեղափոխութեան հետ կը սկսի նոր շրջան մը. արդիական մարդահամարներու շրջանը: Ասով հանդերձ աւանդական վախերը փարատած չեն. Գերմանիոյ մէջ այնքան ծանր կշռած են անոնք որ ձախողեցուցած են մարդահամարի վերջին ծրագիրը: Ֆրանսայի մէջ պատճառ դարձած են գործողութեան որակին խաթարումին: Հակասութիւն մը ծագած է գիտական ծանօթութեան պահանջներու եւ անձնական կեանքի ներքին ծալքերը յարգել տալու մտահոգութեան միջեւ: Ու այսօր ոչ ոք կրնայ գրաւի գալ մարդահամարի ապագայի մասին:

Թ. Ա. Թ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՈՒՐՄԻՈՅ (Պարսկաստան) Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 30-ին, տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած Քրիստափոր Միքայէլեանի մահուան 80-ամեակին: Օրուան դասախօսները ներկայացուցած են Քրիստափորի կեանքն ու միտքերը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Համազգայինի Թատերախումբը, Սեպտեմբեր 22-ին, ներկայացուցած է Նայիրի Զարեանի «Սէր եւ ... Էլլա - Պէլլա» Թատերախաղը, բեմադրութեամբ Համբարձում Սնապեանի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՆԵՐԸ

Ա.

Ատենօք, երբ կը դիտէի Սէսիլ Պ. տը Միլի ժապաւէնները, կը հիանայի այս շարժանկարիչին ստեղծած պատմական մեծադիր տեսարաններուն վրայ: Ինծի համար հերոսներէն, գլխաւոր դերակատարէն աւելի շահեկան էին պատմական այն մեծ տէքօրներն ու տասնեակ հազարաւոր մարդոցմէ բաղկացեալ բազմութիւնները, որոնք այս մեծ շարժանկարիչին կողմէ կ՚օգտագործուէին պատմութեան մեծագոյն պատերազմներուն, գաղթերուն, յարձակումներուն վերակենդանացման համար: Կը նայէի այդ տեսարաններուն եւ կը հաշուէի թէ նախապատրաստական ի՛նչ մեծ աշխատութիւն եւ դրամական ծախք յանձն առնուած էր քանի մը վայրկեանի այդ տեսարաններուն նկարահանումին համար: Բայց ինծի համար ամէնէն յատկանշականն էին մարդկային բազմութիւնները, որոնք կը գործածուէին այդ նկարահանումներուն ընթացքին: Հազար, երբեմն տասը հազար անանուն մարդոցմէ բաղկացեալ ամբոխ մը, մրջիւններու բանակի մը նման, կը լեցնէր սպիտակ պաստառը շարժելով այնպէս ինչպէս հրահանգած է բեմադիրը, վերստեղծելու համար տեսարան մը, որուն նմանը ապրուած էր դարեր առաջ: Եթէ այդ կռիւները մղուած էին, եթէ հռոմէական պալատի մը հսկայ սիւները փուլ եկած էին իրենց տակ ճզմելով հազարաւոր մարդիկ, եթէ հազարաւոր մարդիկ գաղթականներու կարաւան կազմած էին անվերջանալի անապատներու մէջ, ուրեմն այս մարդիկը գոյութիւն ունեցած էին իրապէս, առանց անշուշտ որ պատմութիւնը մի առ մի արձանագրած ըլլայ անոնց անունները: Պատմութիւնը արձանագրած է անոնց միայն առաջնորդին անունը, կայսր մը, արքայ մը, հրամանատար մը, իսկ այն միւսները, որոնք իրենց կեանքն ու մարմինը տուած են, չեն իսկ յիշուած պատմութեան գիրքին մէջ:: Մարդ երբ կը տեսնէ անանուն զանգուածին զոհողութիւնն ու չարքաշ նուիրումը, կրնայ հարց տալ ինքնիրեն. ո՞վ աւելի շատ արժանի էր պատմութեան մէջ յիշուելու, առաջնո՞րդը, թէ ոչ անանուն զանգուածը, բազմութիւն կոչուած, ժողովուրդ կոչուած այն անգոյն ու անորոշ բանը, որ, ինչ ալ ըլլայ, կազմուած է առանձին անուն, անհատականութիւն, ընտանիք եւ դեռ չեմ գիտեր ինչ ունեցող մարդոցմէ:

Պրէխթ իր բանաստեղծութիւններէն մէկուն մէջ կը հարցնէ. Երիտասարդ Աղեքսանդր գրաւեց Հնդկաստանը - բայց առանձի՞ն գրաւեց - Կեսար յաղթեց Գալլիացիներուն - քովը գոնէ խոհարար մը չունէ՞ր - սպանացի Ֆիլիփ լացաւ, երբ իր նաւատորմը ընկղմեցաւ - միայն ի՞նքն էր լացողը - ...:

Անտարակոյս պատմութեան գիրքը այնքան շատ թուղթ եւ մանաւանդ այնքան ալ բծախնդիր հաւատարմութիւն չունի, որպէսզի արքային քով լայն տեղ տայ արքային զինուորներուն ալ: Սպանիոյ մէջ սա նշանաւոր պալատը ո՞ր թագաւորին հրահանգով կառուցուած է, Չինական պատը ո՞վ շինել տուած է, Էրեբունին ո՞վ կառուցանել տուած ու յուշատախտակին վրայ իր անունը արձանագրած է: Այս անունները յայտնի են, բայց յայտնի չէ թէ ո՞վ քար ու մարմար կրած, քար կտրած, պատ շինած, տանիք կերտած, երբեմն տանիքէն ինկած, քարերու տակ հողի տուած է անտէր ու անօգնական ձգելով իր կինն ու զաւակները: Այս վերջինները անմահութեան որեւէ հետք կամ նշան չունին անմահացած իրենց գործին մէջ, որուն պատիւը կ՚երթայ ուրիշին, այն մէկ կամ երկու մեծ մարդոց որոնք ամէն օր հեռուէն ու բարձրէն գոհունակութեամբ կը հետեւէին շինութեան, թերեւս կը հրահանգէին որ քիչ մը աւելի ծանր ու շուտ աշխատանք տարուի, քիչ մը աւելի շատ մարդ տքնաջան աշխատի, քիչ մը աւելի շատ արիւն հոսի վասն գործին արագ ու ապահով ընթացքին:

×

Շահեկան կ՚ըլլար հաշուել (եւ արդէն կարծեմ մէկը հաշուած էր անցեալները) թէ առաջին մարդուն երեւումէն ասդին մօտաւորապէս քանի՞ մարդ ապրած է երկրագունտին վրայ մինչեւ, օրինակի համար, 19-րդ դարու վերջաւորութիւնը: Շահեկան կ՚ըլլար նաեւ հետաքրքրուիլ թէ մարդկային պատմութեան ու քաղաքակրթութեան ամէնէն լայնածաւալ գիրքը իր էջերուն մէջ քանի անուն յիշած ու անմահացուցած է մինչեւ 19-րդ դարու վերջ: Ո՞վ պիտի կարենար վստահ ըլլալ տակաւին որ արժանաւորապէս յիշուած են բոլոր անոնք որոնք յիշատակութեան արժանի գործ մը տեսած են: Միւս կողմէ ո՞վ պիտի կարենար վստահ ըլլալ թէ պատմութեան մէջ յիշուածները բուն իսկ յիշատակութեան արժանի եղողներն էին, այսինքն անոնք ուրիշ արժանաւորի տեղը չեն գրաւած այս կամ այն մեքենայութեամբ:

×

Մէկը իր տեղէն հրել եւ անոր տեղը գրաւել: Մեր կեանքին մէջ որքան յաճախ կը տեսնենք այս արարքը: Անկասկած ատիկա թերեւս մէկ միլիոն անգամ պատահած է պատմութեան ընթացքին ալ, ով գիտէ քանիներ ուրիշը հրած են եւ անոր տեղը գրաւած են, կերպով մը անմահութեան ծիրէն ներս սպրդելու համար:

Ռ. Հ.

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

- «Ես այն աքսորեալին սիրում եմ, ես անկարող եմ չսիրել նրան», - ասեցի ես, չթողնելով բժշկապետի ձեռքը: - «Նա իմ կեանքը ազատել է մի սարսափելի սպանութիւնից, ի՞նչպէս չսիրել նրան»: - Յետոյ պատմեցի, թէ ո՛րպէս ծնողներից որբ մնալով, իբրեւ անտէր, անպաշտպան մի աղջիկ, սկսեցի թափառական կեանք վարել. միակ արհեստը, որ ուսուցել էր ինձ իմ մայրը, էր կախարդութիւնը եւ մարդկանց բախտը գուշակում էի, նրանք ինձ հաց ու մի քանի դրօշներ էին տալիս: Պատմեցի, թէ ո՛րպէս յափշտակուեցայ աւազակներից, եւ ո՛րպէս նրանք ինձ երկար չարչարելուց յետոյ, վերջը կամենում էին սպաննել, իսկ դու ազատեցիր ինձ: Մի խօսքով, պատմեցի բոլորը, ինչ որ մինչեւ այն օրը պատահել էր ինձ հետ: Բժշկապետը հետաքրքրութեամբ լսելուց յետոյ, ասաց ինձ. - «Այդ բոլորը ես գիտեմ, այն աքսորեալը պատմել է ինձ»:

- Դո՞ւք պատմե՞լ էիք նրան, Մուրադ, - հարցրեց Նէնէն, կտրելով իւր խօսքի թելը եւ դիմելով ինձ:

- Այո՛, պատմել էի այն ժամանակ, երբ ես բանտումն էի: Ես խնդրեցի նրանից, որ քեզ առնէ իւր պաշտպանութեան ներքոյ, եւ նա խոստացաւ իմ խնդիրքը, եւ որպէս երեւում է, կատարեց բարի մարդը:

- Այո՛, կատարե՛ց, - կրկնեց Նէնէն մի առանձին զգացմունքով: - Ա՜խ, ի՞նչով կարող ենք փոխարինել այդ ազնիւ երիտասարդի երախտիքը ... Նա դիտաւորութիւն ունի դեռ եւս շատ լաւութիւններ անելու մեզ...:

Նէնէն ուրախութեան արտասուքը սրբելով իւր աչքերից, շարունակեց.

- Ես հարցրի բժշկապետից, թէ ի՞նչ էր պատճառը, որ ինձ բերել էին գժատունը: Նա ասաց, որ այն դատապարտեալին, այսինքն քեզ, դէպի աքսոր վարելու ժամանակ, ես խելագարի նման յարձակուել էի պահապան զինուորների վրայ, խլել էի մէկի ձեռքից հրացանը եւ արձակել էի: Թէեւ ոչ ոքին վնաս չէի հասցրել, բայց իմ վարմունքը օրէնքով համարւում էր ծանր յանցանք: Այդ յանցանքը աւելի խստութեամբ էր պատժւում գլխաւորապէս այն պատճառով, որ կատարուել էր քեզ յափշտակելու նպատակով. - «Իսկ երբ գործողութիւնը կատարուած է ուղեղի անառողջ դրութեան մէջ» - աւելացրեց բժշկապետը, - «պատիժը մեղմացնում են»: Ես պատասխանեցի. - «Ամենեւին չեմ ցանկանում, որ իմ պատիժը մեղմացնեն: Ես շատ ուրախ կը լինեմ. եթէ ինձ կ՚ուղարկեն Սիբիր: Այնտեղ կը տեսնեմ նրան. այնտեղ տարան նրան, թող ես էլ նրա մօտ լինեմ»: - «Խե՛ղճ աղջիկ, - ասաց բժշկապետը, - դու դեռ այնքան անփորձ ես, որ չգիտես, թէ ի՞նչպէս են վարւում աքսորեալների հետ: Խելագարութիւնը միայն կարող է փրկել քեզ»...: Ես դարձեալ պնդեցի, թէ երբեք չեմ ասի, որ ցնորուած եմ եղել, այլ պարզ կը խոստովանեմ, որ կամենում էի ազատել սիրելիիս, եւ այդ նպատակով յարձակում գործեցի: Բժշկապետը, թէեւ չկարողացաւ ինձ համոզել, բայց դարձեալ ուրիշ շատ խրատներ տալով, աւելացրեց, որ իմ վարմունքը իսկապէս «մինչեւ խելագարութեան հասած» սիրոյ ցնորք է եղել եւ աւելի ոչինչ:

- Բայց ես բժշկապետին չհաւատացի, թէեւ նա ինձ զանազան խոստմունքներ արեց եւ զանազան յոյսեր տուեց: Ես հաստատ մնացի իմ կամքի մէջ, եւ երբ առաջին անգամ տարան ինձ դատարանը, ես պարզ ասեցի դատաւորներին. - «Պարոն դատաւորներ, ես խելագար աղջիկ չեմ, ես շատ խելացի աղջիկ եմ: Խելագարութիւնը չէր, որի պատճառով ես յարձակում գործեցի զինուորների վրայ: Ես սիրում էի նրան, այն երիտասարդին, որին դուք Սիբիր ուղարկեցիք: Ես կամենում էի ազատել իմ սիրելիին: Ոչ, պարոն դատաւորներ, դուք մի հաւատաջէք, որ ես խելագարուած եմ եղել: Ես միշտ խելացի էի, ինչպէս այժմ: Այդ յանցանքները ես գործել եմ իմ առողջ դատողութիւնով: Ինձ եւս աքսորեցէք Սիբիր, ես ցանկանում եմ սիրելիիս հետ միասին լինել»: - Բայց դատաւորները ինձ չհաւատացին: Ես շատ բարկացայ, երբ իմ վճիռը կարդացին: Փոխանակ Սիբիր ուղարկելու, վճռել էին՝ երեք ամիս նստացնել ապաշխարութեան տան մէջ: Թէեւ ես վճռից գոհ չմնացի, այնուամենայնիւ, ինձ տարան այնտեղ:

(Շար. 195)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՊՈԼԻՍ - ՔՈԼՈՄՊ. - Պ. Գալուստ Մանուկեան 400 Ֆ.:

ՎԻԼԸՄՈՄՊԼԸ. - Պ. Երուանդ Գույումճեան 250 Ֆ.:

ՓԱՐԻԶ. - Տիկին Արշալոյս Թաղէոսեան 300 Ֆ.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ գրական ցերեկոյթ մը, Հոկտեմբեր 13, կիրակի, ժամը 16-ին Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ:

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Նիւթը՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

նախագահ՝ Օր. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

բանախօս՝ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին:

Մուտքը ազատ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր մասնաճիւղերով խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պաղտասարեանի իրենց մօր՝ Տիկին Հռիփսիմէ Պաղտասարեանի (որ եղած է անդրանիկ շրջանային վարչութեան Մարսէյլի վաստակաւոր անդամուհիներէն) մահուան առթիւ:

Այս առթիւ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը խորին շնորհակալութեամբ 10.000 Ֆ. ստացած է Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պաղտասարեանէ ի նպաստ Կայանի նորոգութիւններուն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

ԽԱԶԱԶԵՒՈՒՄԻ ՏԵՂԻ ՉՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ, Հոկտեմբեր 10-ի դասախօսութիւնը

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԻՆ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ՝ Ժողովրդային Լսարան մը կազմակերպուած է, Առաջնորդարանի սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ 8-րդ:

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30-ին:

Կը խօսի. -

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիւթ. -

ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱԳՐՈՒԻ ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ

Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան Եկեղեցւոյ Օծման 54-րդ տարեդարձին առթիւ Հոկտեմբեր 13

Վարչութիւնս մեր բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցանէ, թէ Հոկտեմբեր 13, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի կ'ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն Եկեղեցւոյս 54-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեան կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ օրուան պատգամը կուտայ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ՝ Խաչիկ Երլմազեանի ղեկավարութեամբ:

Պատարագէն ետք կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ, ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆԻ, ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ, ՕՆՆԻԿ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆԻ եւ եկեղեցւոյ այլ բարերարներու եւ սպասաւորներու հոգւոյն:

Ապա մերազն ժողովուրդն ու հաւատացեալները եկեղեցւոյ սրահին մէջ կը խմբուին սիրոյ սեղանի մը շուրջ եւ իրենց կը բաժնուի օրհնուած մատաղը:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8

Պատարագ՝ ժամը՝ 10

- Մատաղի համար որեւէ նուէր՝ միս կամ դրամական, կ'ընդունուի վարչութեանս կողմէ, որուն համար կը բաւէ եկեղեցւոյ քարտուղարութեան հեռաձայնել:

- Յիշեցէք Մայր Եկեղեցւոյ հայկական լեզուի միօրեայ դպրոցը, որ միշտ կը սպասէ ձեր առատաձեռն նուէրներուն:

A L'INITATIVE DE

SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

REUNION PUBLIQUE

Thème : Le génocide arménien au Parlement Européen.

26 NOVEMBRE

à PARIS

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ-Ի

ՏԱՐԵԿԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անիէռ, Պուա - Գոլոմպ, Գոլոմպի Հայ Կարմիր Խաչը՝ բարեկամական հանդիպում մը կազմակերպած է հիւրասիրութեամբ՝ Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, ժամը 15-ին՝ Ռոպէր Լավերնի կեդրոնը:

11, rue Robert Lavergne

Asnières 92600, 4 routes - derrière Darty.

Գեղարուեստական բաժինով:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցներն եւ խաչուհիներ եւ համակիրներ:

Կը ցուցադրուին տիափոզիթիֆներ Տէր եւ Տիկին Եղ. Առաքելեանի խորհրդային Հայաստան այցելութեան առթիւ:

Մուտքը ազատ է:

Կ.Ս.Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1985 - 1986 տարեշրջանի հարցարանները ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Նոյեմբեր 10:

LES ANCIENS DU LYCEE GUETRONAGAN

151, rue Montmartre, 75002 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Մանուկներու Օրը պիտի տօնուի Կիրակի, Յունուար 12-ին:

ՀԱՅԿ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

- ԺԸՆԵՒ, ՕԳՈՍՏՈՍ 29 -

Հ Ա Ւ Ա Ք Ո Յ Թ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏ. 15, ԺԱՄԸ 20.30ԻՆ

HOTEL NIKKO

61, quai de Grenelle - Paris 15e — Métro : Bir-Hakeim

Մասնակցութեամբ անձնաւորութիւններու, որոնք թիկունք կանգնեցան Պենժամէն Ուիթըքըրի տեղեկագրին՝ ՄԱԿ-ի մէջ:

1885 — 1985

Ա Ր Մ Ե Ն Ա Կ Ա Ն Կ Ա Զ Մ Ա Կ Ե Ր Պ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպութեամբ՝

ՌԱԿ-ի ՓԱՐԻԶԻ Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 10, ժամը 20.30ին

SALLE DE LA CHIMIE

28 bis, rue Saint-Dominique — 75007 PARIS

ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍ

ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ

Գ Ե Ղ Ա Ր Ո Ւ Ե Ս Տ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ժ Ի Ն

մասնակցութեամբ՝ Հայ Աւանդական Գործիքային նուագախումբին (ղեկավար՝ Ժ. Փ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ)

Սահիկներու Լուսարձակում

« Diaporama »

Փարիզի Հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի Հայ անդրանիկ Յեղափոխական Շարժումին նուիրուած յարգանքի հանդիսութեան:

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՀԱՏԱԿ ՔԱՆԱՍՏԵՂԾ

Ռ Ո Ւ Բ Է Ն Ս Ե Ւ Ա Կ Ի

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ: ԿԻՐԱԿԻ, Հոկտեմբեր 13, առաւօտեան ժամը 11ին հոգեհանգստեան պաշտօն ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի յիշատակին, Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ: Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15.30ին՝

THEATRE DE VIEUX NICE

(4, rue St. Joseph)

Նախագահութեամբ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի

Յ Ա Յ Տ Ա Գ Ի Ր

Ա.- Բեմադրութիւն՝ «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», 5 պատկեր

Հեղինակ - բեմադիր՝ ԳԷՈՐԳ ԳԱՍՊԱՐԱՃԵԱՆ

Բ.- Արտասանութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գ.- Մարսէյլի Երգչախումբ. Խմբավար՝ ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales

dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL

3, rue de Castiglione, Paris 1er

Samedi, 19 Octobre à 20 h 30

Apéritif à 20 heures

La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien

GAIDZAKS

et le chanteur populaire

MARTEN YORGANTZ

Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.

11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18

TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
9

MERCREDI
9 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.069

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.069

ՆՈՐ ՏԵՍԱԿԻ ՊԱՏԱՆԴ՝ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆԱՒ ՄԸ 413 ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐՈՎ

Ահաբեկչական մարզին մէջ, բոլոր տեսակները սպառած չէին եւ ցարդ ծանօթ առեւանգումներուն վրայ աւելցաւ հատ մը եւս՝ ծովահէններու մէկ արարքը: Երեքշաբթի օր է, որ Աղեքսանդրիայէն մեկնելէ ետք, իտալական Աքիլլէ Լաուրօ զբօսանաւը կը գրաւուէր ահաբեկիչներու կողմէ, որոնք յանուն - ցարդ անծանօթ - Պաղեստինի ազատագրման ճակատի մը կը ստանձնէին առեւանգումին պատասխանատուութիւնը եւ կը պահանջէին որ Իսրայէլ ազատ արձակէ 50 պաղեստինցի բանտարկեալներ, այլապէս կրնան պայթեցնել նաւը: Կը սպառնան նաեւ, յարձակումի պարագային, գործի անցնիլ եւ սպաննել ճամբորդները, մէկը միւսին ետեւէն, սկսելով Ամերիկացիներէն:

Երեքշաբթի առտու, յստակ եւ ճշգրիտ տեղեկութիւններ չկային: Իտալական ընկերութիւնը կը հաղորդէր որ 413 հոգի մնացած է նաւուն մէջ, ճամբորդ եւ անձնակազմ: Շուրջ 600 ճամբորդներ իջած էին Աղեքսանդրիա, որպէսզի Գահիրէ այցելեն, ապա նաեւ վերադառնան Փորթ-Սայիտ: Անոնք փրկուած են շնորհիւ Գահիրէի տեսարժան վայրերը այցելելու իրենց փափաքին: Կը կարծուի թէ ծովահէնները, արդէն իսկ նաւուն մէջ էին, մեկնումի օրն իսկ՝ Ուրբաթ, Ճենովա: Իրենց բուն թիւն ալ որոշ չէր, բայց 12 ահաբեկիչի խօսք կար:

Եասըր Արաֆաթ անմիջապէս հերքեց որեւէ պատասխանատուութիւն եւ մինչեւ իսկ դատապարտեց:

Իտալիոյ վարչապետը տագնապի նիստ գումարած է եւ յուզումը, պարզ է, մեծ է ամէն կողմ: Այն օրաթերթերը, որոնք կրցած էին լուրը հասցնել Երեքշաբթի առտու, չէին ծածկեր որոշ վրդովում մը: «Ֆիկառօ»ի մէջ, Մաքս Քլօ կը խոստովանէր՝ Սպասել որ մեզ մորթեն ու կը թուէր ահաբեկչութեան տեսակները, նկատելով որ ամէն բան կարելի է վճռական fanatico-ի մը՝ օդանաւ գրաւել, դեսպանատուներ ռմբակոծել, բնակչութիւն սպաննել, այսօր ալ՝ զբօսանաւ մը, ճամբորդներով: «Լիպերասիոն» կը շեշտէ թէ Արաֆաթ կը պնդէ որ ոչ մէկ կապ ունի պատահածին հետ, բայց անցեալը, փաստը տուած է, որ նման յայտարարութիւններ ոչինչ կը փաստեն: Առեւանգումին պահուն, ճամբորդներու մեծ մասը Իտալացիներէ բաղկացած էր եւ 413-ի վրայ արդէն 189 հոգի կայ որպէս անձնակազմ:

Երեքշաբթի ցերեկ, կացութիւնը անփոփոխ էր, նաւը Եգիպտոսի բացն էր, միջազգային ջուրերու մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Երկուշաբթի օր վերսկսաւ Պրըթանըլի իր շրջապտոյտը: Զանազան ելոյթներու ընթացքին, ճակտեց դժգոհութիւնը եւ համայնավարները: Յայտնեց. - «4 տարի է, ըրի ինչ որ խորհեցայ թէ պէտք է ընեմ Ֆրանսայի բարգաւաճման համար...: Վստահ եմ որ այդ էր ճիշդ ճամբան եւ թէ Ֆրանսացիները, ի մօտոյ, պիտի ընդունին»: Այս շրջապտոյտէն օգտուելով, Նախագահը կարճ այցելութիւն մը տուաւ Ժան - Փօլ Քօֆմանի ծնողքին, որ այդ շրջանը կ'ապրի: Միթերան յատուկ թռանով մը գնաց, վստահեցնելու համար Լիբանանի պատանդին ընտանիքը, որ ջանք չի խնայուիր:

ՔԱԶԻՆՕ ՏԸ ՓԱՐԻ-ի առջեւ ռումբ մը պայթած է Երկուշաբթի գիշեր: Ահաբեկչական արարք մը, հաւանաբար Սէրժ Կէնզպուրի դէմ, որ քազինոյին ներկայացուցիչը կը կազմէ: Միայն նիւթական վնաս կայ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ
Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԵՑ ԲԿՄԱ-Ի

Ա. դասակարգի ախոյենութեան մրցաշարքի դասաւորման առաջին քառեակին մաս կազմող ԲԿՄԱ-ն գլխաւոր յաւակնորդներէն մին կը նկատուի բարձրագոյն լիկա անցնելու համար, մանաւանդ վերջին քանի մը հանդիպումներուն արձանագրուած յաջողութիւններէ ետք: Սակայն Աբովեանի «Կոտայք»ը Սեպտեմբեր 20-ին կասեցուցած է ԲԿՄԱ-ի յառաջխաղացքը, իր դաշտին վրայ ընդունելով Մոսկուայի բանակի խումբը: Աբովեանցիները առաջին կիսախաղին տիրապետած են դաշտին եւ 40-րդ վայրկեանին նշանակած կոլ մը, շնորհիւ Սարգսեանի մէկ փոխանցումին, զոր արդիւնաւորած է Խաչատրեան: Զորս վայրկեան ետք Վերանեան գլուխի հարուածով մը նշանակելով կոլ մը, ամրապնդած է «Կոտայք»ի յաղթանակը: Երկրորդ կիսախաղին ոչ մէկ կոլ նշանակուած է:

Այս հանդիպումը բան չէ փոխած դասաւորման մէջ «Կոտայք»ի դիրքէն, որ միշտ կը գրաւէր 10-րդ տեղը (12 խումբերու մէջ): Դասաւորումը կը գլխաւորէր Դաուգաւա 42 կէտով, որուն կը հետեւէին Պամիր, Լոկոմատիւ եւ ԲԿՄԱ 36-ական կէտերով եւայլն:

×

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Խորհրդային ախոյենութեան Բ. դասակարգի մրցաշարքին մասնակցող Հայաստանի երեք խումբերը արձանագրած են տարբեր արդիւնքներ, իրենց հերթական հանդիպումին:

Այսպէս, Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը իր դաշտին վրայ ընդունելով «Մեչախտէ»ի, 0-ի դէմ 1 կէտով յաղթած է անոր: Խաղի առաջին իսկ վայրկեանէն դրոհի անցած են «Սպարտակ»ի տղաքը եւ 8-րդ վայրկեանին իսկ նշանակած յաղթանակի կոլը: Լենինականի «Շիրակ»ը Նախիջեւանի մէջ հանդիպած է տեղւոյն «Արազ»ի հետ: Խաղը տեղի ունեցած է բուռն պայքարի մթնոլորտի մը մէջ եւ վերջ գտած հաւասար արդիւնքով (1 - 1): Իսկ Աշտարակի «Օլիմպիա»ն, իր դաշտին վրայ ընդունելով Մախարաձէի «Մերցխալի» խումբը, կրած է ծանր պարտութիւն մը 1 - 3 արդիւնքով:

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր «Գեանջլիկ» 29 կէտով, որուն կը հետեւէին «Սպարտակ» եւ «Քեափազ» 28-ական կէտերով: «Շիրակ» կը գրաւէր 13-րդ տեղը, իսկ «Օլիմպիա» վերջին՝ 16-րդ տեղը:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԺՈՂՈՎԸ

ՀԱՄՄՈՒՏ ԵՒ ԷՊԼԻՂԱԹԵԱՆ ԿԸ ՏԱՓԱՀԱՐԵՆ

ԿԸ ԳՐԷ «ՕՌԻԱՆ - ԼԸ - ԺՈՒՌ»

Լիբանանեան «լ'Օռիան - լը - ժուռ» օրաթերթը կը գրէ թէ Դամասկոսի «Երեքներու» կոմիտէին տարած աշխատանքները մեծ գոհունակութիւն կը պատճառեն երեսփոխան՝ Մելքոն Էպլիղաթեանի եւ Եուսէֆ Համմուտի: Երեքները (Ամալ, Լիբանանեան ուժերը եւ Ընկերվարական - յառաջդիմական) թէեւ սկզբնական շրջանի մը մէջ են միայն, բայց ըստ Էպլիղաթեանի, այս խօսակցութիւնները թոյլ պիտի տան որ «ճամբան մաքրուի եւ հրադադարը ամրապնդուի, մինչեւ որ նախարարապետը իր դերը կարենայ խաղալ: Սակայն, զանազան կողմերը պէտք է մասնակցին քաղաքական խորհրդակցութեանց»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՊԱՅՔԱՐ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ»

Թուրքիոյ Ապահովութեան ընդհանուր տնօրէնութեան շրջանակին մէջ ծրագրուած է հիմնումը «Ահաբեկչութեան դէմ պայքար»ի կազմակերպութեան մը: Այս կազմակերպութիւնը գործունէութիւնը պիտի սկսի նոր տարիէն ետք ու պարտականութիւն ունենայ երկրին ու արտասահմանի մէջ գործող բոլոր ահաբեկչական կազմակերպութիւններուն հետեւիլ ու արգիլել անոնց գործունէութիւնը: Այս պաշտօնատունը պիտի աշխատի Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութեան (ՄԻԹ) եւ Արտաքին նախարարութեան հետ համագործակցաբար: Այս կազմակերպութիւնը պիտի բաղկանայ վեց բաժիններէ որոնցմէ մէկն է «ԱՍԱԼԱ եւ այլ կազմակերպութիւններ» բաժինը:

«Ահաբեկչութեան դէմ պայքար» կազմակերպութեան գլխաւոր պարտականութիւնները պիտի ըլլան.

- Արժեւորել այն տեղեկութիւնները որոնք ձեռք կը ձգուին անձերու եւ կազմակերպութիւններու մասին որոնք կը ջանան տիրող կարգերը տապալել ու իրենց փափաքած վարչաձեւը հիմնել երկրին մէջ:

- Մօտէն հսկել փոքրամասնութիւններու ամէն տեսակ գործունէութիւններուն ու անհրաժեշտը կատարել որպէսզի անոնց առնչուած գործողութիւնները կատարուին օրէնքներու եւ համաձայնութիւններու տրամադրութիւններուն յարմար կերպով:

- Արտասահման մեկնումին արգելք ըլլալ այն անձերուն որոնց մասին կասկած կայ որ կրնան ահաբեկիչներու հետ կապ ունենալ:

- Ճշդել արտասահմանի այն հաստատութիւններն ու անձերը որոնք հակաթուրք գործունէութիւն կ'ունենան. անհրաժեշտ ձեռնարկները կատարել, որպէսզի այս կարգի հայրենակիցներ երկիր վերադարձուին:

- Պէտք եղած միջոցներուն դիմել երկրէն վտարելու համար այն օտարականները որոնք ճշդուած է որ վնասակար գործունէութիւն կ'ունենան:

×

ԹՈՒՐՔԻԱ ԴԺԳՈՀ Է ԱՐԺԱՆԹԻՆԷՆ

ՀԱԼԷՖՕՂԼՈՒ ԿԸ ԳԱՆԳԱՏԻ

Նիւ - Եորքի մէջ, ուր կը մասնակցի Ազգաժողովին, Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը ջիումներ կ'ունենայ իր երկրին վարկն ու պատիւը պաշտպանելու համար, քիչ մըն ալ հայկական հարցը «բացատրելու եւ լուսաբանելու», որպէսզի մարդիկ չմոլորին, միայն Հայերը մտիկ ընելով: Այսպէս, Հալէֆօղլու դժգոհ է արժանթինցի իր պաշտօնակցին, որովհետեւ արժանթինցի մասնագէտը հայանպաստ դիրք բռնած էր ժընեւի մէջ (մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբի նիստ):

×

ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԵՐ. - Արտաքին նախարար Վահիտ Հալէֆօղլու, որ Կազմակերպութեան 40-րդ նստաշրջանին առթիւ կը գտնուի Նիւ - Եորք եւ ուր կը շարունակէ իր երկկողմանի տեսակցութիւնները, երկու օրուան ընթացքին հանդիպում ունեցաւ մօտ քառասուն պաշտօնակիցներու հետ, անոնց տեղեկութիւններ տալով Թուրքիոյ քաղաքականութեան եւ երկրին գլխաւոր արտաքին ու միջազգային հարցերուն մասին: Այս առթիւ, Արժանթինի Արտաքին նախարարին յայտնեց, որ շատ մեծ սխալ մը կը գործեն Հայկական Հարցին նկատմամբ իրենց որդեգրած դիրքով, իսկ եուկոսլաւ պաշտօնակիցին հետ ալ կարծիքի փոխանակումներ ունեցաւ՝ Պալքանեան երկիրներուն իրարու հետ ունեցած յարաբերութեանց մասին, այս առթիւ յիշեցնելով որ նման պարագաներու տակ շատ դժուար պիտի ըլլայ իրականացնել ներդաշնակ գործունէութիւն մը եւ համերաշխ մթնոլորտ՝ շրջանին մէջ:

Վահիտ Հալէֆօղլու, Արժանթինի իր պաշտօնակիցին՝ Տանթէ Գափութոյի հետ ունեցած տեսակցութեան ընթացքին դիտել տուաւ որ արժանթինեան Խորհրդարանը Թուրքիոյ հանդէպ ոչ - բարեկամական արարք մը գործած է վաւերացնելով իբրեւ թէ պատահած Հայկական Ցեղասպանութեան պնդումները, որովհետեւ այսպէսով վիրաւորած կ'ըլլայ այս երկրին արժանապատուութիւնը՝ պատմական մեծ անիրաւութիւն մըն ալ գործելով անոր հանդէպ:

Արժանթինի Արտաքին նախարարն ալ իր պատասխանին մէջ ըսաւ, որ իբրեւ կառավարութիւն՝ ամէն երկրի մէջ կարելի չէ բացարձակ տիրապետութիւն ունենալ եւ հեղինակութիւն պարտադրել խորհրդարաններուն: Այսուհանդերձ, խոստացաւ իր կարելին ընել՝ երկու երկիրներու միջեւ յարաբերութիւնները բարեկամական վիճակի մը մէջ պահելու համար: «Մենք միշտ փափաքող ենք, որ լաւ ըլլան մեր յարաբերութիւնները Թուրքիոյ հետ, ըսաւ Տանթէ Գափութօ, բայց ափսոս որ Խորհրդարանին կողմէ տրուած ժխտական որոշման մը հաշուեցոյցը վճարել մեզի կը վիճակի դարձեալ»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՐԳԵԼԻ ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ինչե՛ր չկան մեր իրականութեան մէջ մէկու մը պարապ ժամերը լեցնելու. Արարատին նուիրուած ոտանաւոր գրել, տօլմային բարիքներուն կամ ազգապահպան հանգամանքին մասին ուսումնասիրութիւն ընել, եթէ ասոնք շատ լուրջ կը թուին ու գլուխ չունենաս լուրջ բաներով զբաղելու, ցեղին գոյամարտին կը սատարես - օրինակի համար - հայկական երգերու բառեր գրելով:

Իսկ եթէ անուղղայ ժամանակավրէպ մըն ես, քեզի համար սրբութիւններ կան Արարատէն բարձր, «Մայր Արաքս»ը *չիֆթէ թէլլի* ամանակով երգելէն աւելի հայանպաստ, կ'ընես ուրիշ բան: Թարգմանչաց տօնը՝ օրինակի համար, դրդապատճառ կ'ըլլայ հիանալի գործ մը կատարելու: Ինչպէս Մարսէյլի Մշակոյթի Տան տղաքը, հայ գիրքի ցուցահանդէս կը սարքես. քով քովի կը բերես ձեռագիր ու տպագիր հատորներ, որպէսզի անոնք դիտողներու պատմեն թէ Հայը վաճառական, բանաստեղծ կամ ահաբեկիչ չէ միայն: Կը հրատարակուի գեղատիպ հատոր մը ուր միացած է ճաշակը, ընտրուած խմբակի մը համագործակցութիւնը, ու նպատակի հասնելու համար կատարուած հսկայական աշխատանքը: Հայ գիրքին նուիրուած այս տօնակատարութեան կը հրաւիրուին տակաւին դասախօսներ ալ, որպէսզի էջեր բանան մեր մշակոյթէն:

Եւ ահա այսպէս, այս կարգի սիրելի ու յարգելի բացառութիւններու շնորհիւ է որ մեր գոյամարտն ալ քիչ քիչ պիտի դառնայ գոյութիւն:

ԱՐՓԻ

«ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ»

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 70ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

Ակադեմիկոս՝ Մ. Գ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

Հայ ժողովրդի բազմադարեան պատմութեան տարեգրութիւնը ունի ոչ քիչ արիւնոտ էջեր: Բայց այն, ինչ տեղի ունեցաւ մեր ժողովրդի արեւմտահայ հատուածի՝ արեւմտահայութեան հետ Ի. դարի սկզբին, այդ արդէն մի ահաւոր աղէտ էր, իսկական ցեղասպանութիւն, որն իր ծաւալով ու դաժանութեամբ աննախադէպ էր մարդկութեան պատմութեան մէջ:

1915 Թ., 70 տարի առաջ, Թուրքական կառավարութիւնը, որի գլուխ էր կանգնած այսպէս կոչուած Երիտասարդ Թուրքերի ծայրայեղ ազգայնամոլ կուսակցութիւնը, որի քաշեց Օսմանեան լծի տակ հեծող մէկ ու կէս միլիոն հայ բնակչութեանը, իսկ նրա բնօրրան - հայրենիքը՝ Արեւմտեան Հայաստանը, որի կազմի մէջ այն ժամանակ ընդգրկուած էին Էրզրումի, Վանի, Մուշի, Տիգրանակերտի, Խարբերդի ու Սեբաստիայի նահանգները, ենթարկուեց սարսափելի աւերի ու կողոպուտի:

Ի՞նչ նպատակ էին հետապնդում այդ հրէշաւոր ոճրագործութեան հեղինակները: Լինելով Թուրքական բուրժուա - կալուածատիրական ռէակցիոն վերնախաւի դասակարգային շահերի արտայայտիչներ, երիտ Թուրքերը ձգտում էին իրականացնել իրենց պանթուրքիստական ծրագիրը, որ նշանակում էր օսմանիզացիայի ենթարկել կայսրութեան բոլոր ազգութիւնները (Հայերը, Յոյները, Արաբները, Քրտերը, Հրեաները եւայլն), բռնի ձուլումի միջոցով Թուրքացնել նրանց, ստեղծել միաձոյլ, էթնիկական միատարր ու հզօր Պետութիւն, որ ընդունակ լինի դիմելու նոր արշաւանքներու:

Ցանատեկոււթեամբ չնչող այդ չովինիստները իրենց առաջին հարուածը ուղղեցին արեւմտահայութեան դէմ: 1915 Թուականի Ապրիլին երիտԹուրքերի կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէն վերջնական որոշում ընդունեց ֆիզիքապէս բնաջնջել ամբողջ արեւմտահայութիւնը եւ ընդմիշտ վերջ տալ հայկական հարցին: Բարբարոսական այդ ծրագրի իրականացման համար յարմար առիթ եւ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց 1914 Թուականը բռնկուած առաջին համաշխարհային պատերազմը, որից եւ օգտուեցին դազանաբարոյ ջարդարարները:

Կոտորածներն սկսուեցին դեռեւս 1914 Թուականի վերջերին: Սկզբում զօրահաւաքի պատրուակով Թուրքական կառավարութիւնը բանակ ուղարկեց կռուելու ընդունակ հայ տղամարդկանց, բայց չուտով նրանք զինաթափ արուեցին եւ կոտորուեցին նենգօրէն: Այնուհետեւ ջարդարարները ծանր հարուած հասցրին արեւմտահայ մտաւորականութեանը: 1915 Թուականի Ապրիլին Կ. Պոլսում եւ միւս քաղաքներում բանտարկուեցին եւ ապա աքսորուեցին ու բարբարոսաբար սպանուեցին հարիւրաւոր անուանի գրողներ, հրապարակախօսներ, լրագրողներ՝ Գրիգոր Զօհրապը, Դանիէլ Վարուժանը, Սիամանթօն, Ռուբէն Սեւակը, Ռուբէն Զարդարեանը, Սմբատ Բիւրատը, Կիւրճեանը, Տաղաւարեանը, Քէլէկեանը եւ հայ մշակոյթի այլ ներկայացուցիչներ:

1915 Թուականի գարնանից երիտԹուրքերն անցան խաղաղ ու անօգնական բնակչութեան ընդհանուր ջարդերին, դրանք իրականացնելով տեղահանութիւնների կամ այլ կերպ սաստ դեպորտացիայի անուան տակ: Թուրքական կառավարութիւնը հրաման արձակեց արեւմտահայ բնակչութեանը Միջագետքի եւ Սիրիայի անապատները գաղթեցնելու մասին: Բայց դա բացարձակ խաբէութիւն էր, քանի որ իրականում ոչ թէ գաղթ էր կազմակերպւում, այլ մասսայական կոտորածներ: Եւ իսկապէս, չուտով սկսուեց կանանց, երեխաների ու ծերունիների զանգուածային ոչնչացում: Բնակչութեան մի մասը կոտորուեց տեղում՝ հայրենի գիւղերում ու քաղաքներում, միւս մասը՝ անյայտ հեռուները տանող երկարաձիգ ճանապարհներին, մնացած մասը՝ Միջագետքի ու Սիրիայի անապատներում:

Կոտորածը համընդհանուր էր, աւերն ու Թալանը՝ նոյնպէս: Արեւմտեան Հայաստանի ու Կիլիկիայի ոչ մի գաւառ, գիւղ կամ քաղաք, Օսմանեան կայսրութեան սահմաններում գտնուող գրեթէ ոչ մի հայկական համայնք զերծ չմնացին ահռելի ջարդերից ու կողոպուտից:

Արեւմտահայերի Պատրիարք՝ Զաւէն Արք. Եղեանը, որ ունէր ստոյգ տեղեկութիւններ կատարուող անցքերի մասին եւ անձամբ ականատես եղաւ Թուրքական իշխանութիւնների չատ բարբարոսութիւններին, 1915 Թուականի Դեկտեմբերի 28-ի իր նամակում, ուղղուած ամերիկահայերին, գրում էր. -

«Պատմութիւնը չեմ կարծեր, թէ արձանագրած ըլլայ այսպիսի կոտորած մը: Լուրերը որքան ալ հասած ըլլան ձեզի, սակայն չեմ կարծեր թէ որեւէ գրիչ կամ բերան կարենայ նկարագրել այն զարհուրելի նախճիրները, որոնք տեղի ունեցան վերջին 8 - 9 ամիսներուն մէջ Թուրքիոյ մէկ ծայրէն մինչեւ միւս ծայրը, առանց խնայուելու ամենափոքր հիւղը կամ դառամեալ ծերունին եւ կաթնկեր մանուկը: Համիտեան ռէժիմին առեն կամ անկէ առաջ տեղի ունեցած կոտորածները հայկական ըլլան կամ յունական, պուլկարական ըլլան թէ լիբանեան՝ չնչին բան մըն են առոր քով: Այս անգամ գործադրուածը իսկապէս բնաջնջումի ծրագիր մըն է...: Ժողովուրդը վտարուեցաւ իր հայրենի օճախէն, լքելով ամէն ինչ եւ ճամբան կողոպտուեցաւ եւ կոտորուեցաւ: Սամսոնէն սկսեալ մինչեւ Տիգրանակերտ գրեթէ հայ այր մարդ չէ ազատուած: Երիտասարդ կիներն ու աղջիկները առեւանգուեցան եւ մանուկները կոտորուեցան: Կոտորածը ահռելի եղած է Մուշ, Բաղէշ, Տիգրանակերտ, Եդեսիա, Տրապիզոն, Շապին - Գարահիսար, Քղի, Բալու եւ Երզնկա - Քեմախ, ուր գրեթէ ոչ մէկ հայ ազատուած է, մանուկներն ու ծերերն անգամ չխնայուելով»:

1916 Թուականին, երբ դեռ չարունակւում էին հակահայկական խժդժութիւնները, Ֆրանսիական նշանաւոր հրապարակախօս՝ Հանրի Պարպին այցելեց արեւմտեան Հայաստան, հրջագայեց նրա մի չարք գաւառներում եւ կատարուած արիւնոտ դէպքերի ու ծխացող աւերակների Թարմ տպաւորութեան տակ գրի առաւ ճանապարհորդական նօթեր, ուր նկարագրուած են սարսափելի տեսարաններ: Ընդհանրացնելով իր խօսքը, նա գրել է. -

«Ով էլ այժմ անցնի աւերուած Արեւմըտեան Հայաստանով, չի կարող չցնցուել, որովհետեւ արտասովոր չատ բան են սասում աւերակների ու մահուան այս անվերջ հեռաստանները: Չկայ ոչ մի ծառ, ոչ մի ժայռ, մամուռի ոչ մի կտոր, որը վկայ չլինի մարդու սպանութեան, որը պղծուած չլինի Թափուած արեան հեղեղներով: Չկայ ոչ մի գետ, կամ վտակ, որը դէպի յաւիտենական մոռացութիւն տարած չլինի հարիւրաւոր ու հազարաւոր դիակներ: Չկայ ոչ մի անդունդ կամ կիրճ, որոնք չլինեն դերեզմաններ բաց երկնքի տակ, որոնց խորքերում չերեւային կմախքների բաց կրծքավանդակները, քանի որ մարդասպանները գրեթէ ոչ մի տեղ չեն վատնել ոչ ջանք, ոչ ժամանակ, որպէսզի Թաղեն իրենց զոհերին: Այս ընդարձակ մարզերը, որոնցում մի ժամանակ ծաղկել են հայկական բնակավայրերը, այսօր ամայացած ու անմարդաբնակ են»:

1913 - 1916 թթ. Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգների դեսպանի պաշտօնը Թուրքիայում զբաղեցնում էր Հէնրի Մորկընթաուն: Անմիջական կապեր հաստատելով երիտԹուրքերի պարագլուխների, այդ Թւում եւ Էնվէր փաշայի ու Թալէաթ պէյի հետ, նա լաւ գիտէր Թուրք ջարդարարների է՛ւ ծրագրերը, ե՛ւ նրանց հրամանով իրականացուող բարբարոսութիւնները: 1916 - 1917 Թթ. գրի առած իր յուշերում դեսպանը խօսելով հայկական կոտորածի մասին, գրել է. - «Ես համոզուած եմ, որ մարդկութեան ամբողջ պատմութեան մէջ չկան այնպիսի զարհուրելի անցքեր, ինչպէս այս կոտորածը: Անցեալի մեծ ջարդերն ու հալածանքները հայ ժողովրդի 1915 Թուականի տառապանքների համեմատութեամբ գրեթէ աննշան են»:

Նոյն եզրակացութեանը յանգեց նորվեկիացի մեծ հումանիստ ու գիտնական Ֆ. Նանսէնը, որը հանգամանօրէն ուսումնասիրել էր տուեալ հարցին վերաբերող չատ նիւթեր ու փաստաթղթեր: ԵրիտԹուրքերի գազանութիւնները Հայերի նկատմամբ, գրել է նա, «իրենց ծաւալով ու նողկալի դաժանութեամբ գերազանցում են այն ամէնը, ինչ որ յայտնի է պատմութեանը...: Թուրքական արիւնոտ պատմութեանը աւելացաւ մի նոր գրուագ, որը ստուերի տակ ձգեց այն բոլորը, ինչ կատարուել է անցեալում»: Այս ոգով են արտայայտուել նաեւ բազմաթիւ այլ նշանաւոր գործիչներ:

Արեւմտահայութեան ցեղասպանութեանը նուիրուած գրականութեան մէջ վաղուց արդէն իրաւացիօրէն նշուած է այն հանգամանքը, որ հայկական կոտորածները իրականացւում էին հրէշաւոր անգթութեամբ: Թուրքական կառավարութիւնը հրահանգում էր իր տեղական օրգաններին՝ լինել վճռական ու չխնայել անգամ ամենափոքր երեխաներին: Ջարդարարները գործում էին ամենաբարբարոս միջոցներով: Կորցնելով իրենց մարդկային կերպարանքը, նրանք գետերն էին Թափում կամ բարձունքներից ցած նետում երեխաներին, սրախողխող անում կանանց, բռնաբարում եւ սպանում աղջիկներին: Անզէն բնակչութիւնը այրում էին փակ չէնքերում, խարոյկների վըրայ, խեղդամահ ու ճչահեղձ անում ջըրհորներում եւ քարանձաւներում: Հազարաւոր մարդիկ ընկնում էին կացնի հարուածներից: Անմեղ զոհերը ենթարկւում էին զազրելի տանջանքների ու խոշտանգումների:

Հէնրի Մորկընթաուի յուշերում կան այսպիսի տողեր. «Մի անգամ ես զրոյց ունեցայ Թուրք պատասխանատու եւ բարձրաստիճան պաշտօնեայի հետ, որն ինձ պատմեց, թէ ինչ խոշտանգումներ են կիրառւում Հայերի նկատմամբ: Նա չԹաքցրեց, որ կառավարութիւնը հաւանութիւն է տալիս կիրառուող խոշտանգումներին...: Այդ սատիճանաւորն ասաց որ խոշտանգումների այդ բոլոր մանրամասնութիւնները քննարկուել են «Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն» կոմիտէի չտապ կայանի գիչերային նիստում: Ցաւ պատճառող իւրաքանչիւր նոր միջոց դնահատւում էր որպէս հիանալի յայտնագործութիւն, եւ սատիճանաւորները չարունակ գլուխ են կոտրում մի նոր տանջանք հնարելու համար: Նա ինձ պատմեց, որ նրանք դիմել են նոյնիսկ սպանական հաւատաքննիչ ատեանի հաչուեւտուութիւններին ... եւ ընդօրինակել են այն բոլորը, ինչ որ գտել են այնտեղ»:

Թուրք վանդալները, ինչպէս տեսնում ենք, որոշ իմաստով եղել են հիթլէրեան ֆաշիստների նախորդները:

Հայութեան ցեղասպանութեան դէմ իր ձայնը բարձրացրեց չատ երկիրների առաջաւոր ու մարդասէր հասարակայնութիւնը: Առանձնապէս իրենց զայրոյթն արտայայտեցին այնպիսի նշանաւոր դէմքեր ինչպիսիք են Մաքսիմ Կորքին, Վալերի Պրիւսովը, Սէրկէյ Կիրովը Ռուսաստանում, Անաթոլ Ֆրանսը, Ռոմէն Ռոլանը եւ Ժագ տը Մորկանը Ֆըրանսիայում, Գարլ Լիբկնեխտը, Եոհաննէս Լեփսիուսը, Եոզէֆ Մարքուարտը եւ Արմէն Վեգները Գերմանիայում, Ճէյմս Պրայսն ու Արնոլտ Թոյնպին Անգլիայում, Հ. Ատամս Կիպոնսը Ամերիկայում եւ ուրիշներ:

Ի՞նչ դիրք բռնեցին այսպէս կոչուած մեծ Պետութիւնները: Կայսերական Գերմանիան, որ Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին Թուրքիայի դաշնակից - զինակիցն էր եւ ձգտում էր գաւթել ամբողջ Մերձաւոր - Արեւելքը, ամէն կերպ պաշտպանում եւ հովանաւորում էր երիտԹուրքերին: Արեւմտահայութեան ցեղասպանութեան ծրագիրը ընդունուեց ու իրագործուեց գերմանական իմպերիալիստների գիտութեամբ ու համաձայնութեամբ: Գոյութիւն ունին ոչ քիչ վկայութիւններ այն մասին, որ բնակչութեան բռնագաղթի ու կոտորածի գործում մասնակցութիւն են ունեցել գերմանացի սպաներ:

Անտարբեր ու փարիսեցիական դիրք բռնեցին Անտանտի տէրութիւնները, մասնաւորապէս Անգլիան ու Ֆրանսիան: Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգները, որ 1915 - 1916 Թուականներին, դեռեւս չէին մասնակցում պատերազմին, նոյնպէս ոչ մի քայլ չկատարեցին օգնելու մղձաւանջային օրեր ապրող հայ ժողովրդին: Արեւմտեան Պետութիւնների այս օրինակ դիրքը Մաքսիմ Կորքին որակեց որպէս «նողկալի անտարբերութիւն»:

Հարկ է նչել այն հանգամանքը որ երբ սկսուեցին մասսայական կոտորածները, հայ բնակչութեան մի մասը, չնայած խիստ աննպաստ պայմաններին, դիմեց ինքնապաշտպանական կռիւների եւ փորձեց այնտեղ, որտեղ այդ հնարաւոր էր, զինուած հակահարուած տալ ջարդարարներին: Զէնքի դիմեց, Վանի, Շապին - Գարահիսարի, Սասունի, Ուրֆայի, Անտիոքի եւ մի չարք այլ հրջանների բնակչութիւնը:

Առանձնապէս յաջող անցաւ Վանի բնակչութեան ինքնապաշտպանութիւնը: 1915 Թուականի Ապրիլի սկիզբներին Վանի կուսակալ Ջեւտեթ պէյը կատարելով կառավարութեան հրահանգը, - պատրաստութիւններ տեսաւ հայկական կոտորածներ կազմակերպելու համար: Իմանալով այդ մասին, Վասպուրականի Հայութիւնը դիմեց նախազգուշական միջոցների: Ապրիլ 7-ին Թուրքական զօրքերը յարձակում գործեցին քաղաքին վրայ: Բնակչութեան զինուած ջոկատները ետ մղեցին յարձակումը: Այդ օրուանից ընկրկուեցին Վանի ինքնապաշտպանական կռիւները: Քաղաքը առնուեց օղակի մէջ: Պաչարուածները որոշեցին կռուել մինչեւ վերջին հնարաւորութիւնը: Ինքնապաշտպանութեան էին դուրս եկել բոլորը՝ տղամարդիկ, կանայք, երեխաները: Բոլորին համակել էր մի միտք՝ լաւ է մեռնել, քան յանձնուել ջարդարարներին: Զինուած հայ բնակչութիւնը կռւում էր մեծ ոգեւորութեամբ եւ արիութեամբ: Այդ է պատճառը, որ Թշնամու բոլոր գրոհներն ապարդիւն անցան, չնայած Թուրքական զօրքերը գերազանցում էին թէ՛ քանակով եւ թէ՛ ռազմական Թէքնիքով: Վանը պաշտպանուեց հերոսաբար: Ինքնապաշտպանական կռիւները տեւեցին մինչեւ Մայիսի 6-ը, երբ ռուսական զօրքերը, որոնց կազմում Թուրք ջարդարարների դէմ արիաբար կռւում էին հայ կամաւորները, մտան Վան, իսկ Ջեւտեթ պէյը փախուստի դիմեց: Այսպիսով, մօտ մէկ ամիս տեւող հերոսական ինքնապաշտպանական մարտերի չնորհիւ Վանի բնակչութիւնն ազատուեց կոտորածներից ու այնուհետեւ գաղթեց Կովկաս:

(Շար. 1)

ԳՈՂՈՒԹԻ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍ այցելած է Ժեռար Շալեան, մասնակցելու համար իր հրատարակած վերջին գիրքին՝ «Ռազմագիտական ատլաս»ի սպաներէն Թարգմանութեան ներկայացումին: Սեպտեմբեր 12-ին, «Քլարին» օրաթերթը լոյս ընծայած է ընդարձակ հարցազրոյց մը Շալեանի հետ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՆԵՐԸ

Բ.

Հնագիտական ժապաւէն մը դիտելու առթիւ, օր մը ըսի բարեկամի մը.

— Որքան հետաքրքրական նիւթ է սա հնագիտութիւնը եւ որքան հաճելի գործ է պեղումի մը ընթացքին երեւան հանել հնութիւններ:

— Այո, պատասխանեց բարեկամս, բայց ես դժուար կը համոզուիմ այդ հնութիւններուն վաւերականութեան: Կ'ըսեն որ սա անօթը սա՛չափ տարուան է: Ճի՞շդ է տեսնենք: Թերեւս ճիշդ է: Բայց սխալ ալ չի՞ կրնար ըլլալ: Երեք հազար տարուան անօթը մեզի որպէս երեք հազար տարուան անօթ չե՞ն ներկայացներ: Կամ, ամէնէն աւելի, մէկը մեզ խաբելու համար չէ՞ կապկած հնութիւն մը: Կեղծ հնութիւն մը չէ՞ շինած:

Մենք ուզենք կամ ոչ, հաւատանք կամ ոչ, պատմութեան մէջ ճիշդն ու սխալը, վաւերականն ու կեղծը խառնուած պիտի ըլլան մէկզմէկու հետ: Գիտութեան մարդուն համար իսկ դիւրին չէ առնուազն մէկը զատորոշել միւսէն: Սխալն ու կեղծն ալ ուրեմն մարդկային բազմութիւններու կողմէ պիտի ընդունուին որպէս ճիշդ ու վաւերական, մինչեւ որ օր մը մէկը կարենայ անհերքելի փաստերով երեւան հանել անոնց անճշդութիւնն ու կեղծութիւնը:

Ինչ որ ճիշդ է երեք հազար տարուան անօթին համար, ճիշդ է նաեւ երեք հազար տարուան մարդուն համար: Հնագիտութեան նկատմամբ կասկածամիտ բարեկամիս նման, ես ալ յաճախ կը տարուիմ խորհելու որ Կեսարը, Բրուտոսը, Մեծն Աղեքսանդրը, նոյնիսկ Սոկրատես ու Պղատոն, այլ խօսքով, պատմութեան խորերէն մինչեւ մեզի եկող մեծ մարդիկը մեզի ներկայացուած են այնպէս ինչպէս մեզի ներկայացնել ուզած են իրենց կենսագիրները, կամ այդ շրջանի պատմաբանները: Իր ժամանակակիցները արդեօք Կեսարը կը տեսնէին այնպէս ինչպէս կը տեսնենք մենք այսօր: Այդ հզօր կայսրին մասին ի՞նչ կը մտածէր պալատէն քանի մը մեթր անդին ապրող հռովմէացի շինարար գործաւոր մը, բեռնակիր մը, նպարավաճառ մը, ուսուցիչ մը: Յետոյ ի՞նչ տեսակ մարդիկ էին այդ շինարար գործաւորը, նպարավաճառը, ժողովուրդին այդ անանուն զաւակները, որոնք անպայման բանով մը հանդիսացած ըլլալու էին պատմութեան երկրորդական դերակատարները, ճիշդ այնպէս ինչպէս հազարաւորներ կը հանդիսանային երկրորդական դերակատարները Սէսիլ Տը Միլեան ժապաւէններու մէջ:

×

Քանի մը օր առաջ անծանօթ պարոն մը խնդրեց որ կարճ հանդիպում մը ունենայինք: Ժամադրուեցանք ու անցանք սեղանին գլուխը: Ան բացաւ իր պայուսակը եւ մէջէն հանեց կարգ մը հին թերթեր եւ լուսանկարներ: Եւ սկսաւ պատմել:

Պատմեց որ ինքն էր որ տարիներ առաջ յաջողցուցած էր այսօր լայն գործունէութիւն ցուցաբերող մարդասիրական մեր հաստատութիւններէն մէկուն վերին իշխանութիւններու կողմէ ճանաչումը: Ինքն էր որ այդ շրջանին անկարելի տեսնուած այդ գործը գլուխ հանած էր, զարմանքի ու հիացումի մատնելով իր շուրջինները: Այդ շրջանին բազմաթիւ ազգային գործիչներ, մինչեւ իսկ Պատրիարք Հայրը, ջերմօրէն շնորհաւորած էին զինքը, «դուն ո՞ւր էիր մինչեւ հիմա, քանի որ այսքան կարող մարդ էիր» ըսած էին իրեն: Ինք այս գործը ըրած էր մարդասիրաբար, առանց վճարումի, նոյնիսկ գրպանէն որոշ գումար մը ծախսելով: Այդ օրերուն իր անունն ալ հրատարակուած էր Պատրիարք Հօր եւ ուրիշներու հետ առնուած լուսանկարի մը տակ: Բայց ի՞նչ եղած էր անկէ վերջ: Մոռցուած էր: Բոլորովին մոռցուած: Բոլոր անոնք, որոնք այդ օրը զինքը ծափահարած էին իր յաջողութեան համար, հիմա, տարիներ վերջ, կը պարծենային թէ իրենք ըրած էին ամէն բան: Եւ իր անունը չէր յիշուեր նոյնիսկ վերջերս այդ հաստատութեան կարճ անցեալը ցոլացնող պատմութեան գրքոյկի մը մէջ: Կ'ըլլա՞ր այդքան անիրաւութիւն:

Բնաւ կասկած չունիմ որ ճշմարիտը կը պատմէր ան: Կը ջանար իր տեղը պաշտպանել ընդդէմ բոլոր անոնց, որոնք զինքը անդին հրել կ'աշխատէին, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար: Եթէ իր տեղը չպաշտպանէր, եթէ արտօնէր որ անդին հրուէր, պատմութեան մէջ ոչ մէկ տեղ պիտի ունենար նոյնիսկ որպէս երկրորդական դերակատար: Եթէ այսօր ինք չպաշտպանէր իր տեղը, վաղը իր մահէն վերջ, իր անհետացումէն վերջ, ո՞վ պիտի պաշտպանէր անոր տեղն ու իրաւունքը մարդերու եւ ընկերութիւններու փոքրիկ պատմութեան մէջ:

Պատմութիւնը՝ միայն հերոսները, առաջին դերակատարները կը սիրէ, մինչդեռ կեանքի մէջ բարոյական ու նիւթական բոլոր շինութիւնները անպայման ունին իրենց երկրորդական, երրորդական աշխատաւորները, որոնք մեծագոյն բեռը կը կրեն եւ յետոյ կը քաշուին կ'երթան իրենց քրտինքը սրբելով: Պատմութիւնը չի սիրեր այս վերջինները, որովհետեւ գիտէ թէ զանգուածը զարմանալիօրէն հերոսներ միայն տեսնել կ'ուզէ, դաւաճանելով ինքն իրեն, այսինքն անանուն զանգուածին: Ասիկա ուրիշ ոչինչ է եթէ ոչ անձնապաշտութիւնը՝ զանգուածին, իրական ու չարքաշ մարդոց հաւաքականութեան:

Ռ. Հ.

Հէսսէնի օրեր Հայաստանի մէջ

Արեւմտեան Գերմանիոյ Հէսսըն նահանգը ներկայացնող եւ քաղաքագէտներէ, արուեստագէտներէ ու լրագրողներէ բաղկացող 160 հոգինոց պատուիրակութիւնը Սեպտեմբեր 12ին Հայաստան ժամանեց՝ վեց օրուան այցելութեան մը համար:

Այս առթիւ Հէսսըն նահանգի մայրաքաղաք՝ Վիսպատընի նուագախումբը Արամ Խաչատրեան սրահին մէջ համերգներ տուաւ Մոցարթի, Շումանի, Վակնէրի եւ երիտասարդ սերունդի ներկայացուցիչ՝ Դաւիթ Քիրինէրի երկերով: Ասոնց իրենց մասնակցութիւնը բերին կարգ մը անուանի հայ երաժիշտներ՝ նաեւ աշխարհահռչակ հայ դաշնակահարուհի Ս. Նաւասարդեան:

Համերգներու առնթեր Հէսսընի անցեալը եւ ներկան ծանօթացնող զանազան ցուցահանդէսներ կազմակերպուեցան: Հետաքրքրութիւնը մեծ էր անոնց նկատմամբ, առաջին չորս օրուան ընթացքին աւելի քան 15.000 այցելուներ կարելի եղաւ համրել: Ֆրանքֆուրթեր Րունտշաու թերթի թղթակիցը զարմանքով կը գրէ թէ ոստիկանները, որոնց պարտականութիւնն էր հսկել ցուցահանդէսին, Գերմանացիներուն օգնած եւ բաժնած են Հէսսընի մասին տեղեկութիւններ պարունակող գրքոյկներ: Շարունակելով իր գրութիւնը, որուն մէջ պատմական դէպքերը տրուած են ճշգրտօրէն, թղթակիցը թարգման կը հանդիսանայ այն մտահոգութիւններուն, որոնք գոյութիւն ունէին այս հանդիպումէն առաջ՝ Հէսսընի պատուիրակներուն մօտ, թէ պիտի յաջողէի՞ն ազգի մը նորութիւններ ներկայացնել, որուն գրողներու եւ երգահաններու համեմատական թիւը իր նմանը չունի համայն աշխարհի մէջ:

Յատկապէս հետաքրքրական են հեռանկարները: Հէսսընի ելմտական նախարար՝ Հանս Քրոլման ըսած է որ «Հէսսըն եւ Հայաստան տեսակ մը նշանածներ են հիմա: Ասկէ վերջ պիտի տեսնենք թէ կը յարմարինք իրարու մեր առօրեային մէջ»: Իսկ ընկերվարական երեսփոխան Տիթրիխ Շթերլինկ մատնանշած է երիտասարդութեան կապերը: 1986-ի համար ծրագրուած է 60 երիտասարդներու փոխադարձ այցելութիւնը: Նախատեսուած են նաեւ սերտ շփումներ գիտնականներու, քաղաքաշինութեան մասնագէտներու, պատմաբաններու եւ շրջապատի պահպանման մասնագէտներու: Գարնան՝ Վիսպատընի Մայնեան Փառատօնի առթիւ Կովկասեան Օրեր տեղի պիտի ունենան եւ Մարտիրոս Սարեանի կտաւները պիտի ցուցադրուին: Հեռանկարներու մաս կը կազմեն նաեւ տնտեսական յարաբերութիւնները: Շթերլինկ այս ուղղութեամբ ըսած է հետեւեալը. Հէսսընի ձեռնարկատէրերը իրենց ապրանքները պիտի կարենան Հայաստանի շուկային վրայ ծախել:

Ֆրանքֆուրթեր Րունտշաուի թղթակիցը այս շահեկան յօդուածը կ'աւարտէ գրելով թէ Հէսսընի եւ Հայաստանի փոխադարձ կապերը այս հանդիպումներէն վերջ հսկայ յառաջդիմութիւն մը արձանագրած են, որուն ապացոյցն է Երեւանի մէջ կնքուած համաձայնագիրը որ կը ստուգէ փոխանակումներուն պայմանները:

Ր. Ք.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13

Հ.Մ.Ը.Մ. - ԼԻՈՆ ՏԷՍԻՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. - Գրեթէ ամիս մըն է արդէն, ֆութպոլի շրջանային ախոյենութիւնները սկսած են Ռոն - Ալփ լիկին եւ ասոր նահանգային բաժանումներուն մէջ:

Հայանուն ակումբները եւս մտած են պայքարի մէջ: Գլխաւորներն են՝ Վալանսի Հայ Մարզականը եւ Լիոն - Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը: Ինչպէս որ գրած էինք հոս նախապէս, այս երկու ակումբներուն ալ առաջին կազմերը կը խաղան լիկի պատուոյ դասակարգէն՝ ուր ընդունուած են միայն 12 խումբեր:

Վալանս՝ որ ներկայ մրցաշրջանին նորեկ է այս բարձրագոյն դասակարգին մէջ, մրցաշարքը սկսաւ տանելով երկու յաղթանակներ ու ապահովելով հաւասար արդիւնք մը հակառակորդ դաշտի վրայ:

Լիոն - Տէսինի խումբը եւս, երեք մրցումներէ վերջ, տակաւին չէ յաղթուած, բայց երեքն ալ վերջացած են հաւասարութեամբ, երկուքը առանց կոլի, ինչ որ նշան է թէ Լիոն - Տէսին պէտք ունի իր յառաջապահի գիծը զօրացնելու:

Բնականաբար, ներկայ ախոյեանութեան ընթացքին, հայանուն երկու ակումբները իրարու հետ պիտի մրցին երկու անգամ: Առաջին հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 13-ին Վալանսի մէջ: Դարձի մրցում՝ Մարտ 2-ին:

Թէեւ երկու կազմերուն մէջ ալ հայածնունդ խաղացողներու թիւը շատ քիչ է, բայց շրջանին հայ մարզասէրները հետաքրքրութեամբ կը հետեւին մրցումներուն եւ յառաջիկայ Կիրակի, Վալանսի մէջ տեղի ունենալիք «Տէրպի»ն անկասկած հանդիսաւորներու կարեւոր թիւ մը շարժման մէջ պիտի դնէ: Մաղթենք միայն որ արժանի խաղ ցոյց տայ յաղթելու: Իրաւ է որ հաւասար արդիւնք մըն ալ անհաւանական չէ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

,

— Բայց գիտե՞ս, Մուրադ, իմ սխալն ինչումն էր, հարցրեց Նէնէն, դառնալով դէպի ինձ: Ես չպէտք է ասէի, թէ խելացի աղջիկ եմ եւ ամէն ինչ գործել եմ իմ կամքով, իմ յօժարութեամբ: Ես պէտք է ասէի, թէ խելագարուած եմ եղել, չեմ հասկացել, թէ ինչ եմ գործել: Ես պէտք է աշխատէի արդարացնել իմ վարմունքը եւ խնդրել, որ ինձ չի պատժեն: Այն ժամանակ կը մտածէին, որ ես գիտութեամբ եմ գործել եւ իմ ցանկացած պատիժը կը նշանակէին: Ինձ կ'ուղարկէին Սիբիր: Բայց դատարանի մէջ, երբ աշխատում ես քեզ արդար ցոյց տալ, մեղաւոր են համարում: Իսկ երբ ուզում ես քեզ գիժ ցոյց տալ, խելացի են համարում, եւ ընդհակառակն:

— Ապաշխարութեան տան մէջ եղած ժամանակ, — շարունակեց Նէնէն, — բժշկապետը մի քանի անգամ այցելեց ինձ: Այնտեղ ես առաջին անգամ ծանօթացայ նրա կնոջ հետ: Նա ինձ համար զանազան բաներ էր բերում եւ ամէն կերպով հոգ էր տանում, որ ես հանգիստ լինեմ: Թէ՛ այր եւ թէ՛ կին խոստանում էին, որ իմ ապաշխարութեան ամիսները վերջանալուց յետոյ, ինձ կ'ընդունէին իրանց տանը եւ կը պահէին ու կը պահպանէին իրանց զաւակի նման: Բայց ես իմ վրայ չէի մտածում, ես միշտ քեզ վրայ էի մտածում: Այդ էր պատճառը, հէնց որ վերջացաւ երեք ամիսը, ես փախայ այնտեղից, որ բժշկապետի տնից ազատուեմ: Առանց որեւիցէ պատրաստութեան, ես ճանապարհ ընկայ քեզ մօտ գալու համար: Սիբի՛ր, այդ անունը կրկնելով, շարունակում էի իմ ճանապարհը: Խիստ սակաւ էր պատահում, որ ես մի որեւիցէ բնակութեան հասնէի: Ըստ մեծի մասին անց էի կացնում բացօթեայ: Մարդիկ, տեսնելով իմ պատառոտած հագուստը, խառնուած ծամերը, ցրտից եւ արեւից սեւացած դէմքը, ասում էին՝ «դա ջադուկ է», եւ ինձ օթեւան չէին տալիս:

Նէնէի նկարագրութիւնները ինձ սարսափեցնում էին: Ո՛րքան տանջուել էր, ո՛րքան չարչարուել էր խեղճ աղջիկը մի կորած, աշխարհից կորուած դատապարտեալի համար: Մի՞թէ ես արժան էի այսքան զոհաբերութեանց: Ես խնդրեցի նրանից՝ համառօտել իր պատմութիւնը եւ միայն այն ասել, թէ ի՞նչպէս կրկին հանդիպեց բժշկապետին:

— Ես չեմ ձանձրանում, այլ տխրում եմ ... իմ սիրտը լցւում է ցաւերով ...:

— Շուտով կ'ուրախացնեմ քեզ ... ասաց նա եւ շարունակեց.

— Միանգամ, երեկոյեան պահուն, հասնում եմ մի գիւղ: Գիւղացիները հաւաքուած էին գինետան առջեւ, զանազան դատարկախօսութիւններ էին անում: Ես հարցրի նրանցից.

— «Ո՞ր ճանապարհն է տանում դէպի Սիբիր»:

Նրանք զարմացած նայեցին իմ վրայ:

— «Սիբի՞ր, — հարցրեց մէկը ծիծաղելով:

— Այո՛, Սիբիր: Հեռո՞ւ է:

— Այդ սատանայական սեւ մազերդ կը սպիտակի մինչեւ այնտեղ կը հասնես:

— Ցոյց տուեցէք ինձ ճանապարհը, — կրկնեցի ես:

— Ահա՛ ճանապարհը, գնա՛, գուցէ առաւօտեան կը հասնես:

— Ցոյց տուեցէք ինձ ճանապարհը, — կրկնեցի ես:

— Ահա՛ ճանապարհը, գնա՛, գուցէ առաւօտեան կը հասնես, — ասաց մի ուրիշը աւելի լրբաբար ծիծաղելով:

— Եթէ գայլերը չպատառոտեն, — նկատեց մի այլը:

— Մի ծաղրէք ինձ, բարի մարդիկ, ես Սիբիր եմ գնում, — աղաչեցի նրանց:

— Դա խելագար է, — ասաց մէկը:

— Չէ, անպատճառ անտառի դեւերից մէկը կը լինի. տեսէք, ի՛նչպէս վառվռում են աչքերը, — ասաց միւսը: — Նայեցէք մազերին:

Բոլորը խաչակնքեցին:

— Ոտքերից արիւն է հոսում, խե՛ղճ աղջիկ, — նկատեց մի պառաւ կին: — Երեւի, փուշերը ծակոտել են:

— Դուք չէ՞ք հասկանում, ես Սիբիր եմ գնում, — զայրացած կերպով ձայն տուի ես: — Ցոյց տուեցէք ինձ ճանապարհը:

— Կորէ՛ք, թող սատանան տանէ ձեզ, — ասեցին ինձ եւ երեսները շուռ տուին:

Ես բռնեցի առաջին պատահած ճանապարհը եւ հեռացայ: Դեռ գիւղից չէի դուրս եկել:

(Տար. 196)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 12, *տօն է* Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մեսրոպ՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-*ին պատարագ կը մատուցուի:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ գրական ցերեկոյթ մը, Հոկտեմբեր 13, *Կիրակի, ժամը* 16-*ին Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ:*

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Նիւթը՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

նախագահ՝ Օր. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

բանախօս՝ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին:

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. - Առաքել Գաhվէճեանի *մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղկեպսակի. - Տէր եւ Տիկին Ժագ Ադամեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժան Պալոյեան, Տէր եւ Տիկին Քրիսթին Տա Սիլվա* 150-*ական, Տիկին Եղսա Գարոյեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրտէրեան* 100-*ական Ֆ.:*

Մելքոնեանի *մահուան առթիւ. - Տ. Յ. Տատրեան, Տիկին Խաչիկեան, Տիկին Բէչքէչեան* 50-*ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կազարեան, Տարօնի Հայրենակցական Միութիւն եւ Ֆրանկիլեան* 100-*ական Ֆ.:*

Մարի Պետիկեանի *մահուան առթիւ.- Պ. Ճամպիքեան* 100 *Ֆ.:*

Գէորգ Կակոյեանի *մահուան առթիւ.- Պօրիս Մուսայելեան ընտանիք* 200 *Ֆ., Տիկին Քիւրքլեան, Ասրիքեան ընտանիք, Տիկին Արմենուհի Քէնտիրեան* 100-*ական:*

Լէյլէկ Ասլանի *մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Տէմիրճի* 100 *Ֆ.:*

Կարապետ Օհանեանի *մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Մուսայելեան Պօրիս* 200:

×

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է կրկին անգամ ըլլալով Վալանսի գաղութէն, Կապոյտ Խաչի Վալանսի մասնաճիւղին միջոցաւ, հետեւեալ նուէրները լիբանահայ փոքրիկներուն ճամբու ծախքին համար. - Տէր եւ Տիկին Ռասկէլէնեան 200, *Տիկին Եանըքեան* 150, *Տէր եւ Տիկին Եթէքեան* 100, *Ոմն (Վալանսէն)* 500, *Տիկին Գասեան* 500, *Տիկին Թիւմթիւմեան Վարդուհի* 100, *Տիկին Տէր - Յակոբեան Վարդանոյշ* 100, *Տիկին Խաչիկեան Անուշ* 100 *Ֆ.:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ

Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Եկեղեցւոյ Օծման 54-րդ
տարեդարձին առթիւ
Հոկտեմբեր 13

Վարչութիւնս մեր բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցանէ, թէ Հոկտեմբեր 13, *Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի կ'ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի* Մատաղօրհնութիւն *Եկեղեցւոյս* 54-*րդ տարեդարձին առթիւ:*

Հանդիսութեան կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ օրուան պատգամը կուտայ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ *երգչախումբի կողմէ՝* Խաչիկ Երլմազեանի *ղեկավարութեամբ:*

Պատարագէն ետք կը կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ, ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆԻ, ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՉՐՔԱՇԵԱՆԻ, ՕՆՆԻԿ ՀԱՑԿԱԶԵԱՆԻ եւ եկեղեցւոյ այլ բարերարներու եւ սպասաւորներու հոգւոյն:

Ապա մերազն ժողովուրդն ու հաւատացեալները եկեղեցւոյ սրահին մէջ կը խմբուին սիրոյ սեղանի մը շուրջ եւ իրենց կը բաժնուի օրհնուած մատաղը:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8

Պատարագ՝ ժամը՝ 10

- Մատաղի համար որեւէ նուէր՝ միս կամ դրամական, կ'ընդունուի վարչութեանս կողմէ, որուն համար կը բաւէ եկեղեցւոյ քարտուղարութեան հեռաձայնել:

- Յիշեցէք Մայր Եկեղեցւոյ հայկական լեզուի միօրեայ դպրոցը, որ միշտ կը սպասէ ձեր առատաձեռն նուէրներուն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

ԽԱԶԱԶԵՒՈՒՄԻ ՏԵՂԻ ՉՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ,
Հոկտեմբեր 10-ի դասախօսութիւնը
ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԻՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անիէռ, Պուա - Գոլոմպ, Գոլոմպի Հայ Կարմիր Խաչը՝ բարեկամական հանդիպում մը կազմակերպած է հիւրասիրութեամբ՝ Հոկտեմբեր 13, *Կիրակի, ժամը* 15-*ին՝* Ռոպէր Լավերնի կեդրոնը:
11, rue Robert Lavergne
Asnières 92600, 4 routes - derrière Darty.
գեղարուեստական բաժինով:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցներն եւ խաչուհիներ եւ համակիրներ:

Կը ցուցադրուին տեսաժապաւէններ *Տէր եւ Տիկին Եղ. Առաքելեանի խորհրդային Հայաստան այցելութեան առթիւ:*

Մուտքը ազատ է:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE DE MARSEILLE

EXPOSITION

LE LIVRE ARMENIEN

A TRAVERS LES AGES

DU 2 AU 21 OCTOBRE

à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille - La Canebière

Sous la Présidence d'Honneur de :

GASTON DEFFERRE
Ministre d'Etat chargé du Plan et de l'Aménagement du Territoire, Maire de Marseille

Sous le Haut Patronnage de :

JACK LANG
Ministre de la Culture

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ, կազմակերպութեամբ՝
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
Հոկտեմբեր 2էն 21

CONFERENCE — Vendredi 18 Octobre à 18h 30
à la Chambre de Commerce et d'Industrie

— Prof. Jean-Pierre MAHÉ : *L'Esprit des premiers livres imprimés arméniens.*

— Dr. Georges TATOYAN : *L'Imprimerie arménienne épopée marseillaise du XVIIème siècle.*

ENTREE LIBRE

1885 — 1985

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպութեամբ՝

ՌԱԿ-ի ՓԱՐԻԶԻ Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 10, ժամը 20.30ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — 75007 PARIS

ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍ

ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

մասնակցութեամբ՝ Հայ Աւանդական Գործիքային Նուագախումբին
(ղեկավար՝ Ժ. Փ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ)

Սահիկներու Լուսարձակում
« Diaporama »

Փարիզի հայ հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի Հայ անդրանիկ Յեղափոխական Շարժումին նուիրուած յարգանքի հանդիսութեան:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel MERIDIEN
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20.30էն մինչեւ առաւօտ

ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. -

260 - 15 - 10
381 - 80 - 82
261 - 51 - 13 SABERATOURS
282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԵՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
10

JEUDI
10 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.070
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.070

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

(ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

×

Դէմք եւ ժամանակաշրջան՝ Մկրտիչ Փորթուգալեան, 1880-ական թուականներ: Մասնակի տարուբերումներով:

Անձ մը, որ իր արխաւիրտ նկարագիրով ու յառաջապահ գաղափարներով Դէպի Երկիր, դէպի Մայր Հող ձգտումին յառաջապահն ու տիպարը կը դառնայ Պոլսոյ մէջ: Գլխաւոր հիմնադիրներէն մէկը Արարատեան ընկերութեան, կը ջատագովէ ազգային կրթական - մշակոյթի գաղափարը բուն Հայաստանի մէջ զարգացնելու միտքը: Ինքնավստահութեան դրաւէր, անկասկած:

Անձանձիր նուիրումով 1877-էն սկսեալ կրթական աշխատանքի դաշտ կ՚ընտրէ Վանը: Տարի մը ետք կը հիմնէ կարճատեւ, - ամով, - կեանք ունեցող իր Վարժապետանոցը: Այս նոյն հիմունքներով Կեդրոնական վարժարանը, առաջինին փակուելէն ետք:

Ուսումնատենչ եւ ազատատենչ սերունդ կը դարբնէ:

Արփիարեանի հաստատումը կը մնայ ճշմարտութիւն, - Փորթուգալեան ազատութեան շունչ մը փչեց ամբողջ Վանի վրայ· առանց Յեղափոխութիւն բառը արտասանելու, պատրաստեց յեղափոխական սերունդ:

Չենք ուզեր մանրամասնել: Կարճ՝ կղերական եւ պահպանողական խաւեր կը յաջողին խափանել կրթական, լուսաւորական շարժումին վառարանները:

Բայց սերմերը արդէն իսկ կը հասունցած պարարտ հողի վրայ:

Հարկադրաբար տարագիր՝ ան Մարսէյլի մէջ 1885-ին կը հիմնէ «Արմենիա»ն, որ ատենաբար կը դառնայ յեղափոխական բեմ:

Վանի մէջ յեղափոխական տրամադրութիւններով սնած եւ թրծուած խմբակ մը կը կազմուի, գլխաւորութեամբ Մկրտիչ Աւետիսեանի (Թերլեմեզեան), որ «Արմենիա»յի անունով ինքզինք կ՚անուանէ Արմենական: Ազգային գործիչներ եւ հերոս - նահատակներ տալով իր շարքերէն: Չենք անտեսեր նոյնպէս Հայոց Հայրենասիրական Միութեան կազմութիւնը Մկրտիչ Փորթուգալեանի նախաձեռնութեամբ:

Արմենականներու քաղաքական դաւանանքը կը գտնենք Վարդապետարան Հայաստանի Ազատութեան գրքոյկին մէջ:

Քանի մը կէտեր, իբրեւ պարզաբանում:

Հարցում - պատասխաններու շրջագիծին մէջ կը շեշտուի, թէ ինքը Հայ ազգը պիտի ազատէ Հայաստանը օտարներու ձեռքէն: Հայերու նշանաբանը երբեք բանի մէջ կը կազմուի՝ Ազատութիւն կամ՝ մահ: ... Եթէ չես ուզեր, որ թշնամին քեզ սպաննէ, դուն ինքդ շտապէ սպաննելու:

Նաեւ յորդոր՝ առաջադրութեան ձեւին տակ: Առանց իր կեանքը վտանգի ենթարկելու ամէն Հայ պարտաւոր է Հայերէն լեզուն պահպանել իր ընտանիքին մէջ եւ ազգակիցներուն հետ: Հայ ոգիով դաստիարակել զաւակները: Սորվեցնել անոնց զէնք գործածել: Զամուսնանալ օտարի հետ: Կարելի եղածին չափ աշխատիլ Հայաստանի մէջ ունենալու մեծ կամ փոքր հողային կալուածքներ: Եւայլն:

Մեր ազգային ինքնագիտակցութեան զարթնումին եւ ազատագրական պայքարի էջերուն մէջ Արմենական կազմակերպութեան դերը, թէեւ կարճ, այսուհանդերձ նշանակելի կը մնայ:

Ժ. Մ.

ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆ

ՈՐՈ՞Ւ ԿԸ ՆՊԱՍՏԷ ԱՅՍ ԱՐԱՐՔԸ

×

Զորեքշաբթի առտու, «Աքիլլէ Լաուրօ»ն եգիպտական ջուրերու մէջ էր, Փորթ - Սայիտի բաց: Կացութիւնը անորոշ էր: Իր գիրքին մասին, Իսրայէլացի մըն է, ռատիօ-ի մասնագէտ մը, որ կը յաջողի իր գործիքով կապ պահել նաւուն հետ եւ հետեւիլ անոր շարժումներուն: Նախորդ օրը, հաղորդուած էր թէ ծովահէնները երկու պատանդ մեռցուցած էին արդէն, ամերիկացի ամոլ մը, բայց յաջորդ օրը կը հաստատուէր որ սխալ է եւ թէ ամէն մարդ ողջ - առողջ է, թէեւ սարսափի մթնոլորտի մը մէջ կ՚ապրի: Արաֆաթ միշտ կ՚ուրանայ որեւէ պատասխանատուութիւն եւ հաւանական ալ է որ, ուղղակի մատ չունենայ, քանի որ արարքին պատճառած հակազդեցութիւնը այնքան աննպաստ է իրեն, որ մէկ վայրկեանէն ջնջեց հակիսրայէլեան տրամադրութիւններ, որոնք ծագած էին Թունուզի ռմբակոծութիւններէն ետք: Այլ աղբիւր մը, պաղեստինեան, յայտնած կ՚ըլլայ թէ ահաբեկիչները շեղած են բուն նպատակէն: Այլ խօսքով բան մը պիտի ընէին - ի՞նչ - երբ նաւը Հայֆա խարիսխ նետէր: Զորեքշաբթի առտու կացութիւնը, ուրեմն, փոփոխութիւն չէր կրած: Ծովահէնները կ՚ուզէին բանակցիլ եւ խօսակից կ՚ուզէին Միացեալ - Նահանգներու, արեւմտեան - Գերմանիոյ եւ Մեծն - Բրիտանիոյ դեսպանները, որոնք ճամբայ ելած էին դէպի եգիպտական նաւահանգիստը: Արաֆաթ իր կարգին իր միջամտութիւնը առաջարկած էր: Ամէն պարագայի մէջ, հարկ է դուշակել թէ ո՞վ կայ ահաբեկչական այս խմբակին ետին: Ով որ է, պարզ է, Արաֆաթի բարեկամ մը չի կրնար ըլլալ, քանի որ այս ընթացքով միջազգային քոնսէնսիւսի մը կը մղէ պաղեստինեան ահաբեկչութեան դէմ: Ուրեմն կարելի է, անշուշտ, Սուրիան տեսնել արարքին ետին, բայց փաստ չկայ: Ասոր - անոր ձեռքը գործիք դարձած ահաբեկիչնե՞ր, ինչո՞ւ չէ: Ամէն բան կարելի եւ ոչ մէկ վարկած, կարելի է, ի յառաջագունէ մերժել, քանի որ, ի վերջոյ, ահաբեկչութեան գլխաւոր եթէ ոչ միակ ճշմարտութիւնն այն է, թէ շատ չեն անոնք որոնք «բան մը գիտեն»: Եւ ամէն պարագայի մէջ, գործադրողները չեն որ բան մը կրնան գիտնալ, ընդհակառակն:

×

Ի դէպ, բարոյախօսներ շատ շատ են, նման պարագաներու մէջ, մանաւանդ հրապարակագիրներու մօտ: Եւ սակայն, լաւ է որ ամէն մարդ նախ իր դրան առջեւ աւլէ: Արդարեւ, կը բաւէր աչք մը նետել, Զորեքշաբթի առտու, գիրար գերազանցող «զգայացունց» խորագիրներուն վրայ, որպէսզի ոեւէ մէկը համոզուի, որ Պղատոնէն աւելի ճշմարտութիւնը սիրող ալ չէ մնացած «թուղթ ծախելու» համար, քանի որ «Ֆրանս - Սուար» հսկայ տառերով կը խորագրէր «Սպաննեցինք պատանդներէն երկուքը», մինչ «Քոթիտիէն» կ՚աճապարէր ներկելու Միջերկրականը եւ առաջին էջի երկայնքին կը դրէ «Կարմիր ծովը»...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ բուռն յոյզերու բախեցաւ պըլընթօն իր շրջապտոյտին 2-րդ եւ վերջին օրը: Բողոքի ցոյց մը կազմակերպուած Սէ - Ժէ - Թէ-ին կողմէ, որու

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ
ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԸ

Բացման հանդիսութիւն (Սեպ. 28): Կիսանդրիին դիմացը՝ Կաթոն Տըֆէռ, Եդուարդ Միրզոյեան, Ալեքսանդր Յարութիւնեան, Արամ Պապայեան (թղթակցութիւնը՝ Գ. Էջ):

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ «ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ» ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 5-ի «Ճումհուրիյէթ»էն եւ Հոկտեմբեր 8-ի «Թէրճիւման»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք ցոյց կուտան թրքական «բեղուն գործունէութիւնը» Եւրոպայի խորհրդարանականներու մօտ, որպէսզի անոնք «լուսաբանուին»...

×

Եւրոպական Խորհրդարանին թէ՛ Պրիւսէլի եւ թէ Սթրազպուրկի նըրանցքները թատր կը հանդիսանան այս օրերուն դիւանագիտական եռուն պայքարի մը: Այս պայքարին մասնակից կողմերը կը հանդիսանան Անգարայի ներկայացուցիչները եւ հայկական զանազան կազմակերպութիւններ, իսկ պայքարին կռուախնձորն է պելժ խորհրդարանական Ժ. Վանտէօմէյլպրուքի 1915-ի դէպքերուն մասին պատրաստած տեղեկագիրը:

Այս տեղեկագիրը հաւանաբար խորհրդակցութեան նիւթ դառնայ Նոյեմբեր ամսուան ընթացքին: Սակայն հիմակուընէ հայկական կազմակերպութիւնները անոր ընդունուելուն, իսկ Անգարայի ներկայացուցիչներն ալ մերժումին համար տենդագին գործունէութեան լծուած են:

Այս առընչութեամբ «Ֆրանքօ-արմէնիէն Սոլիտարիթէ» կազմակերպութիւնը Հոկտեմբեր 9-ին հաւաքոյթ մը պատրաստած է: Այս հաւաքոյթին կը մասնակցին որպէս դասախօս Գերմանիոյ Գօխում համալսարանէն Տապաղ, Մարդկային Իրաւանց միջազգային յանձնախումբի ընդհ. քարտուղար Լօրէն, գերման իրաւագէտ Մարթէն, ֆրանսացի պատմագէտ Թէնոն, «Էսփրի» պարբերաթերթի տնօրէն Թիպօ եւ Պելժիոյ Լուվէնի համալսարանի փրոֆէսէօրներէն Վէրհովէն:

Այս հաւաքոյթը՝ որուն նպատակն է 1915-ի դէպքերուն գիտակցաբար կազմակերպուած «ցեղասպանութիւն» մը ըլլալը փաստել ու եւրոպական Խորհրդարանի կողմէ ճանաչումն ու օրինականացումը ապահովել, կը միտի ազդել «Եւրոպայի Խորհրդարանի անդամներուն վրայ»:

Ասոր փոխարէն Թրքական կողմն ալ որպէսզի քաղաքական յանձնախումբը մերժէ տեղեկագիրը, քուլիսային գործունէութիւն կը տանի: Ասկէ զատ նոյն յանձնախումբի անդամներուն եւ Խորհրդարանի քաղաքական խմբակցութիւններու նախագահներուն ղրկուած են 70 էջնոց ընագրեր, որոնց նպատակն է իրաւագիտական եւ պատմական տեսանկիւնէ ջրել պելժ խորհրդարանականին տեղեկագրին պնդումները:

Թուրքիա նամակ մըն ալ ղրկած է Խորհրդարանի դիւանին, փափաք յայտնելով որ «խուսափին հայկական հարցին մէջ կողմնակալ կեցուածք ունենալէ ու շեղին Խորհրդարանի հիմնական սկզբունքներէն»:

Միւս կողմէ հայկական հարցի մասնագէտ երկու Թուրք դիւանական Սթրազպուրկ եւ Պրիւսէլ հասնելով «պիտի լուսաւորեն» Եւրոպայի Խորհրդարանի անդամները ու մասնակցին քուլիսային գործունէութեան:

Գալով այն հարցումին թէ ինչեր կրնան պատահիլ, նախ պէտք է նշել որ տեղեկագիրը խիստ քննադատութիններու թիրախ դարձած է միակողմանի պնդումներու եւ կարեւոր սխալներու պատճառով:

Այն կարծիքը յայտնողներ կան նաեւ թէ Հայերու տենդագին գործունէութեան հետեւանք, կրնայ այս տեղեկագիրը ոստում մը ընել ու ներկայացուիլ եւրոպական Խորհրդարանին:

հետեւանքով Նախագահը ճամբան փոխեց, բայց ո՛չ իր վճռական ոճը: Շեշտեց թէ ժամանակ չունի զբաղելու պարապ, փուճ խօսքերով: Շատ լաւ գիտէ թէ ուրկէ՛ կուգայ եւ ինչո՛ւ կ՚ըլլայ, բայց շատ բանի չի ծառայեր: Նախագահը առիթը գտաւ նաեւ ըսելու թէ շատ գոհ է կառավարութենէն եւ Նախարարապետն ալ շատ կարող մարդ մըն է: Այս «վկայականը»՝ փարատելու համար այն շշուկները, ըստ որոնց սեւ կատու անցած էր Միթերանի եւ Ֆապիուսի միջեւ:

«ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ»

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 70ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

Ակադեմիկոս՝ Մ. Գ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

Բ.

Վանի հերոսական գոյամարտը հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի փայլուն էջերից մէկն է: Այս օրերին լրանում է նաեւ այդ փառապանծ դիւցազներգութեան 70-ամեակը:

Յաջողութեամբ վերջացաւ նաեւ Շատախի ու Սուետիոյ (Անտիոք) հայ բնակչութեան ինքնապաշտպանութիւնը: Վերջինիս մասին աւստրիացի անուանի գրող Ֆրանց Վերֆէլը գրեց՝ «Մուսայ լերան 40 օրը» իր նշանաւոր վէպը, որ լոյս է տեսել աշխարհի բազմաթիւ լեզուներով: Անյաջող ելք ունեցան սակայն, Շապին - Գարահիսարի, Մուշի, Սասունի, Ուրֆայի եւ մի շարք այլ վայրերի բնակչութեան ինքնապաշտպանական ելոյթները:

Չպէտք է մոռանալ պատմական այն իրողութիւնը, որ երիտթուրքերի կառավարութիւնը փորձեց բնաջինջ անել նաեւ արեւելահայութեանը: 1918 թուականին, երբ թուրքական զօրքերին յաջողուեց ներխուժել Անդրկովկաս, հայութեան կոտորածներ տեղի ունեցան Արտահանում, Ախալքալակում, Կարսում, Ալեքսանդրապոլում, Լոռի - Փամբակում, Ադրբեջանի մի շարք գաւառներում ու Բաքւում: Բայց հերոսական այն մարտերը, որ վարեց հայ ժողովուրդը 1918 թուականին, Մայիսին, Սարդարապատում, Ղարաքիլիսայում եւ Բաշապարանում, ի չիք դարձրին թուրք յարձակողների հայաջինջ ծրագիրը արեւելահայութեան նկատմամբ: 1918 թուականին աշնանը երբ Գերմանիան ու Թուրքիան պարտութիւն կրեցին համաշխարհային պատերազմում, նրանց զօրքերը դուրս վռնտուեցին Անդրկովկասից:

Սակայն բազմաչարչար հայ ժողովուրդին դեռ վիճակուել էր ապրել նոր արհաւիրքներ: 1920 թուականին աշնանը թուրքական զօրքերը դարձեալ ներխուժեցին արեւելեան Հայաստան: Նորից ջարդեր, կողոպուտ ու բռնութիւններ: Նորից ֆիզիքական բնաջնջման ահաւոր վտանգ: Բայց օրհասական օրերին, կործանման անդունդի եզրին կանգնած ժողովրդին իր եղբայրական օգնութեան հզօր ձեռքը մեկնեց Սովետական Ռուսաստանը, մեծ Հոկտեմբերի ծնունդ սովետական իշխանութիւնը, իշխանութիւն, որի մասին մեր մեծ բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանն իրեն յատուկ իմաստութեամբ եւ պատկերաւոր ոճով գրել է. - «Ահա մի իշխանութիւն, որի դրօշի վրայ տեսնում ենք ոչ թէ զանազան գազաններ ու զէնքեր, այլ մուրճ ու մանգաղ, բանուորի ու գիւղացու աշխատանքի խորհրդանիշը միատեղ ու միասին, մի իշխանութիւն, որ գալիս է, իր հետ բերելով հաշտ ու խաղաղ կեանք ու արդար աշխատանք, եւ ոչ թէ կռիւ ու կոտորած»:

×

...Արեւմտահայութեան 1915 թուականին ցեղասպանութեան՝ Մեծ Եղեռնի մասին ստեղծուած է հարուստ գրականութիւն: Հրապարակուած են բազմաթիւ ու բազմատեսակ նիւթեր, այդ թւում՝ ջարդերից փրկուած անհատների յուշագրութիւններ, ականատեսի վկայութիւններ, բազմաթիւ երկրների դեսպանութիւններում ստացուած պաշտօնական զեկուցագրեր: Լոյս են տեսել հարիւրաւոր ու հազարաւոր թղթակցութիւններ ու յօդուածներ, գրքեր, գրքոյկներ, յուշագրութիւններ, փաստաթղթերի ժողովածուներ, գիտական ուսումնասիրութիւններ, եւ այլ աշխատութիւններ: Գրել են տարբեր երկրներում, տարբեր լեզուներով, գրել են գիտնական պատմաբաններ, նշանաւոր գրողներ, հրապարակախօսներ, լրագրողներ, պետական բարձր պաշտօններ վարող պատասխանատու անձնաւորութիւններ եւ այլն: Հրապարակումների հոսքը չադադարում է նաեւ այսօր: Եւ այդ բազմաժանր ու բազմաբովանդակ գրականութիւնը, ի հարկէ, ոչ մի կասկած չի թողնում այն մասին, որ Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1915 - 1916 թուականներին իսկապէս տեղի են ունեցել արեւմտահայերի մասսայական կոտորածներ, ցեղասպանութիւն՝ ամենայն դաժանութեամբ ու բարբարոսութեամբ:

Զարմանալի է, սակայն, որ ժամանակակից թուրք պատմաբանները, եւ ոչ միայն նրանք, իրենց պաշտպանութեան տակ են առնում ջարդարար երիտթուրքերին եւ ձգտում են ժխտել արեւմտահայութեան ցեղասպանութեան փաստը: Այս հակումը ուժեղացել է յատկապէս վերջին տարիներին: Թուրքական հակադրող շրջանները, ելնելով քաղաքական նկատառումներից, հրապարակում են բազմաթիւ գրքեր ու յօդուածներ, հանդէս են գալիս ձայնասփիւռով ու հեռուստատեսութեամբ, կազմակերպում են հարցազրոյցներ ու «գիտական» սիմպոզիումներ եւայլն, որպէսզի ծուռ հայելու մէջ ներկայացնեն պատմական անցեալը: Խիստ բնորոշ է այդ տեսակէտից հետեւեալ օրինակը. անցեալ Հոկտեմբեր ամսին, Իրլանդիում քաղաքի Աթաթիւրք համալսարանում կայացել է «գիտական սիմպոզիում»՝ նուիրուած հայ - թուրքական յարաբերութիւնների պատմութեանը եւ մասնաւորապէս Հայկական Հարցին եւ հայկական կոտորածների խնդրին: Զորս օր տեւող այդ կոնֆերանսում հանդէս են եկել համալսարանի ղեկավարները, փրոֆէսօրները, այլ եւ այլ դասախօսներ, նախկին դիւանագէտներ եւ զինուորականներ, պետական պաշտօնեաներ, այդ թւում՝ նահանգապետը եւ ուրիշներ: Ի դէպ, յատուկ յանձնարարութեամբ ելոյթ է ունեցել նաեւ բաւական կասկածելի մի հայ անձնաւորութիւն Ասլանեան ազգանունով:

Գիտութեան քօղի տակ հանդէս եկող, բայց գիտութեան հետ ոչ մի առնչութիւն չունեցող այդ մարդկանց յանձնարարուած է հիմնաւորել կանխամտածուած այն թէզը, որ իբր, Հայերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ ունեցեր են բարեկեցիկ կեանք, որ Թուրքիայում երբեք չեն եղել հայութեան կոտորածներ, ընդհակառակը, յաճախ Հայերն են հարուստահարել ու կոտորել Թուրքերին:

Ինչպէս տեսնում ենք, սուտը լկիրշ է եւ աշխեցուցիչ: Պատմութեան ժամանակակից կեղծարարները ի սպառ անտեսում են փաստերը, սկզբնաղբիւրները, գիտական ուսումնասիրութիւնները եւ բազմաթիւ այլ հրատարակութիւններ, յայտարարելով, թէ դրանք ստեղծուած են հայասէր փաստախոսների կողմից:

Սակայն թուրք հակադրող հեղինակները գիտակցաբար «մոռանում են», որ արխիւներում ու մի շարք հրատարակութիւններում պահպանուել են նաեւ սկզբնաղբիւրներ, որոնք ունեն ոչ թէ հայասիրական, այլ բացայայտ թուրքոֆիլական բնոյթ, բայց չնայած այդ հանգամանքին, դրանք եւս, այնուամենայնիւ, հաստատում են արեւմտահայութեան ցեղասպանութեան փաստը: Այս աղբիւրների վկայութիւններն արդէն չեն կարող հերքել ամենամոլի կեղծարարներն անգամ:

Ի՞նչ աղբիւրների մասին է խօսքը: Ես նկատի ունեմ գերմանական եւ թուրքական սկզբնաղբիւրները:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին, ինչպէս գիտենք, Թուրքիան եւ Գերմանիան դաշնակիցներ ու զինակիցներ էին: Թուրքական կառավարութեան գրեթէ բոլոր կարեւոր ծրագրերը, այդ թւում արեւմտահայերի բռնագաղթի եւ կոտորածների ծրագիրը, կազմւում ու իրագործւում էին կայսերական Գերմանիայի գիտութեամբ ու համաձայնութեամբ: Թուրքիայում գործող գերմանական բարձրաստիճան պաշտօնեաները՝ դեսպանները, հիւպատոսները, զինուորական ներկայացուցիչները եւ այլն, լաւ տեղեակ էին այնտեղ կատարուող անցքերին եւ իրենց գաղտնի պաշտօնական զեկուցագրերում, ուղղուած գերմանական ղեկավար դիւանագէտներին եւ միւս ղեկավար գործիչներին, յայտնել են կարեւոր տեղեկութիւններ հայկական ջարդերի մասին: Բերենք մի քանի օրինակներ:

1912 - 1915 թուականներին կայսերական Գերմանիայի Կ. Պոլսի դեսպանն էր գերմանական աշխարհակալութեան աչքի ընկնող ներկայացուցիչներից մէկը, համոզուած թուրքոֆիլ Պ. Ֆոն Վանկէնհայմը: Ունենալով քաղաքական շահերի եւ գործելակերպի ընդհանրութիւն, նա սերտ, բարեկամական կապեր հաստատեց երիտթուրքական կուսակցութեան շատ ղեկավար գործիչների եւ մասնաւորապէս Էնվէր փաշայի ու Թալէաթ պէյի հետ, ունեցաւ մեծ ազդեցութիւն թուրքական կառավարութեան վրայ եւ լաւատեղեակ էր երկրում կատարուող քիչ թէ շատ կարեւոր անցքերին: Եւ ահա ըստ ամենայնիւ խիստ ազդեցիկ ու լաւատեղեակ, երիտթուրքերին ամէն կերպ հովանաւորող այս դեսպանը Գերմանիայի քանցլէր Պեթման Հոլվեկին ուղղուած 1915 թուականի Յունիսի 17-ի թուակիր իր գաղտնի զեկուցագրում հաղորդում էր.

«Միանգամայն ակնյայտ է, որ Հայերին աքսորելը կապուած չէ միայն ռազմական նկատառումների հետ: Վերջերս ներքին գործերի նախարար Թալէաթ պէյը առանց քաշուելու յայտարարել է կայսերական (գերմ.) դեսպանութեան աշխատակից տոքթ. Մորտմանին, որ «Բարձրագոյն դուռը ձգտում է օգտագործել համաշխարհային պատերազմը, որպէսզի վերջնական դատաստան տեսնի իր ներքին թշնամիների (տեղական քրիստոնեաների) հետ, առանց յարուցելու դիւանագիտական միջամտութիւն արտասահմանից» (այստեղ եւ յետագայ բոլոր ընդգծումները մերն են - Մ. Ն.):

Գերմանական դեսպանի զեկուցագրի այս քաղուածքը շատ կարեւոր է այն տեսակէտից, որ նրանում բառացիօրէն բերուած են հայ ժողովրդի ամենամեծ դահիճ Թալէաթ պէյի խօսքերը թուրքական կառավարութեան բարբարոսական ծրագրի մասին: Վկայութիւնը պերճախօս է եւ անհերքելի:

Քիչ աւելի ուշ, 1915 թուականի Յուլիսի 7-ին, նոյն դեսպանը գրում է քանցլէրին, որ, եթէ մինչեւ վերջերս հայ բնակչութեան բռնագաղթը կատարւում էր այն նահանգներից, որոնք մօտ էին պատերազմական գործողութիւնների արեւելեան ճակատին եւ Ատանայի նահանգի մի քանի շրջաններից, ապա այժմ թուրքական կառավարութիւնը Հայերին աքսորում է նաեւ Տրապիզոնի, Խարբերդի եւ Սեբաստիայի գաւառներից, որոնց չի սպառնում թշնամական որեւէ ներխուժում: Գերմանական դեսպանի զեկուցագիրը վերջանում էր հետեւեալ շատ նշանակալից տողերով. -

«Այդ գործողութիւնները (Հայերի բռնագաղթը - Մ. Ն.) եւ այն ձեւերը, որոնց միջոցով կատարւում են դրանք, վկայում են այն մասին որ կառավարութիւնը իրօք նպատակ ունի ոչնչացնել հայ ցեղը թուրքական պետութեան մէջ»:

Ինչպէս տեսնում ենք, ասուած է ամէն ինչ, ասուած է յստակ եւ անվերապահ: Ի հարկէ, այս վկայութիւնը եւս չի յարուցում ոչ մի կասկած, քանի որ թուրքոֆիլ Պ. Վանկէնհայմը չէր կարող առանց հիմքի եւ փաստերի ո՛չ ամբաստանել իր թուրք բարեկամներին եւ ո՛չ էլ սխալ տեղեկութիւններ հաղորդել իր Պետութեան ղեկավարներին, որոնք ամենասերտ կապեր ունէին թուրքական կառավարութեան հետ:

Բայց բերենք այլ փաստեր: Դեսպան Վանկէնհայմին ժամանակաւորապէս փոխարինող կոմս Հոհենլոհէ - Լանկէնպուրկը 1915 թուականի Սեպտեմբերի 4-ին գրում է ռայխսքանցլէրին, որ մի քանի օր առաջ (Օգոստոսի 31-ին) դեսպանութիւն եկաւ Թուրքիայի Ներքին գործերի նախարար Թալէաթ պէյը եւ «իմ ներկայութեամբ թոյլ տուեց մի այսպիսի արտայայտութիւն. «Հայկական հարցն այլեւս գոյութիւն չունի»: Ուրեմն, հայ ժողովրդի դաժան ու նենգ թշնամին այցելել է զինակից Պետութեան դեսպանութիւն եւ ամբարտաւան - ինքնագոհութեամբ ու անսանձ ցինիկութեամբ յայտարարել, որ երիտթուրքերի կուսակցութեան արիւնոտ ծրագիրը, այսինքն արեւմտահայութեան ցեղասպանութիւնն արդէն իրագործուել է եւ հետեւապէս հայկական հարցն այլեւս գոյութիւն չունի: Ահա եւ հրէշաւոր ճիւաղի խոստովանութիւնը:

1915 թուականի Նոյեմբեր ամսին Կ. Պոլսի գերմանական դեսպան նշանակուեց կոմս Վոլֆ Մետերնիխը, որի գաղտնի զեկուցագրերը եւս պարունակում են կարեւոր տեղեկութիւններ Մեծ Եղեռնի մասին: Այսպէս՝ օրինակ, ռայխսքանցլէր Պեթման Հոլվեկին ուղղուած 1916 թուականի Յունիսի 30-ի թուակիր իր գրութեան մէջ նա, խօսելով երիտասարդ Թուրքերի կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտէի մասին, յայտնում էր.

«Կոմիտէն պահանջում է բնաջինջ անել Հայերի վերջին մնացորդները:

Բնաջինջ անել վերջին մնացորդները... Այս զարհուրելի պահանջը ներկայացւում էր գլխաւորապէս տեղական իշխանութիւններին: Ոճրագործ քաղաքականութեան ինչպիսի՜ հետեւողականութիւն:

1916 թուականի Յունիսին, իսկապէս, խօսք կարող էր լինել միայն վերջին մնացորդների մասին, որովհետեւ մինչ այդ Հայերի ցեղասպանութիւնը հիմնականում արդէն իրագործուել էր: Արդ, ինչպէս տեսնում ենք, ընդունում էին ինչպէս իրենք՝ երիտթուրքերը, այնպէս էլ նրանց դաշնակից Պետութեան դեսպանը:

Մետերնիխը երիտթուրքերի կոմիտէի անդամներին որակում էր որպէս մոլի ֆանատիկոսներ եւ «քաղցած գայլեր», որոնք չտեսնուած ագահութեամբ յափշտակում են զոհերի կայքն ու գոյքը, ամբողջ ունեցուածքը: Նկատենք, որ նոր դեսպանը միաժամանակ գրում էր, որ երիտթուրքերի վոհմակը անհամբեր սպասում է յարմար առիթի, որպէսզի Յոյների հետ եւս վարուի այնպէս, ինչպէս վարուեցին Հայերի հետ:

1916 թուականի Յուլիսի 10-ին գրած իր զեկուցագրում կոմս Մետերնիխը նորից յիշեցնում էր այն հանգամանքը, որ թուրք կառավարիչների հիմնական ծրագիրն է եղել «վերջ տալ հայկական հարցին հայ ցեղը ոչնչացնելու միջոցով» եւ որ այդ վանտալական ծրագիրը նրանք իրագործել են ամենայն դաժանութեամբ ու յամառութեամբ, բոլորովին անտեսելով միջազգային հասարակական կարծիքը եւ օտարերկրեայ մի շարք դեսպանների դիմումները»:

(Շար. 2)

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐԸ ԵՒ ԾԵՐ ԵՐԱԺՇՏԱՍԷՐԸ

- Դուք լսեցի՞ք «Հէյ ջան»ը:

- Այո, սքանչելի երաժշտութիւն է:

- Ընդամէնը երկու ամիս առաջ գրած եմ:

- Ի՞նչ կ'ըսէք, իսկ ես առաջին անգամ 1895-ին լսած եմ:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
ԱՌՆՕ ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). - Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկութեան նախաձեռնութեամբ, Մարսէյլի Ազգային Երաժշտանոցը եւ Քաղաքապետական Օփերան, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 28-ին, եղան մեծարանքի վայրեր հայազգի ծանօթ երկու երգահաններուն՝ Արամ Խաչատրեանի եւ Առնօ Բաբաջանեանի:

Ժամը 19-ին, Մարսէյլի քաղաքապետ եւ պետական նախարար՝ Կասթոն Տըֆէռ, քօղազերծեց ֆրանսական դրօշակով եւ Մարսէյլ քաղաքի զինանշանով ծածկըւած Արամ Խաչատրեանի կիսանդրին: Հանդիսաւոր արարողութիւն մը որուն ներկայ եղան՝ Խորհ. Միութեան Մարսէյլի ընդհ. հիւպատոսը՝ Նուրի Վիքթորոֆ, Նահանգային Խորհուրդի նախագահը՝ Միշել Փըզէ, Երաժշտանոցին տնօրէնը՝ Փիէռ Պարպիզէ, քաղաքապետին կցորդը մշակութային հարցերու՝ Մարսէլ Փաոլի, քաղաքապետին կցորդը արտաքին յարաբերութիւններու՝ Մարի-Փիէռ Լուիզէ, Հայաստանի Երաժիշտներու նախագահը՝ Էդուարդ Միրզոյեան, երգահան՝ Ալեքսանդր Յարութիւնեան: Այս երկու վերջինները յատկապէս ժամանած Երեւանէն այս առիթով: Ներկայ եղան նաեւ «Արամ Խաչատրեան Հիմնարկութեան» անդամները, հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, «Յառաջ»ի տնօրէնութիւնը եւ կոկիկ բազմութիւն մը:

Արշամ Պապայեան՝ Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկութեան նախագահը, ընդգծեց յիշեալին կարեւորութիւնը եւ աւելցուց՝ «ce buste témoignera, scellera les liens privilégiés entre Marseille, La Provence et les Arméniens. Marseille a toujours été, au cours des siècles, un carrefour favorable pour la culture arménienne. qui a pu s'exprimer et se faire connaître. Puisse dans ce temple où se forgent les cultures musicales, aux différentes inspirations, la présence d'Aram Katchadourian, être un instrument supplémentaire à l'harmonie d'une symphonie universelle».

Էդուարդ Միրզոյեան՝ Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան նախագահը յայտնեց իր գոհունակութիւնը, շեշտեց հանդիսաւոր արարողութեան պատմական իմաստը, շնորհակալութիւն յայտնեց տեղական իշխանութիւններուն, վեր առաւ Ֆրանսայի, Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի միջեւ գոյութիւն ունեցող մշակութային կապերը որոնց սերտացման համար պիտի ծառայէ Արամ Խաչատրեանի ներկայութիւնը Մարսէյլի Ազգ. Երաժշտանոցէն ներս:

Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Կասթոն Տըֆէռ յիշեցուց Հայերու համարկումի, պաշտաճեցման օրինակելի կարողութիւնները իրենց բնակած երկիրներուն մէջ, ուր կը վայելեն բոլորին յարգանքը, ուր սիրուած եւ գնահատուած են բնակչութեան կողմէ: Մարսէյլի մէջ, աւելցուց քաղաքապետը, Հայերը իրենց տունին մէջ են, կը կատարեն հսկայ աշխատանք եւ շատ անգամ չենք գիտեր թէ Հայ են կամ Ֆրանսացի. ամէն պարագայի մէջ անվիճելիօրէն Մարսէյլցի են: Կասթոն Տըֆէռ իր ճառը աւարտեց հետեւեալ խօսքերով՝

«Malgré le génocide, la diaspora, le long cortège de malheurs les Arméniens sont restés un peuple dynamique, ardent, enthousiaste et très cultivé, gardien d'une longue et riche tradition»:

Արամ Խաչատրեանի կիսանդրին, պըրոնզէ, յղացումն եւ իրագործումն է քանդակագործ Լեւոն Թոքմաճեանի որ ստացած է 1985ի Խորհ. Միութեան քանդակագործութեան առաջին մրցանակը եւ հեղինակն է նաեւ Մ. Սարեանի, Ա. Իսահակեանի կիսանդրիներուն: Կը բնակի Երեւան:

Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան կողմէ նուիրուած Արամ Խաչատրեանի այս կիսանդրին, զետեղուած պատուանդանի մը վրայ, տեղ գտաւ Երաժշտանոցի կարեւոր անցքի սրահին մէջ, ուրկէ մուտք կը գործուի զանազան դասարանները եւ համերգի սրահը: Ամէն օր, այս կիսանդրիին առջեւէն պիտի անցնին հարիւրաւոր աշակերտներ, մեծ թէ փոքր, որոնց մէջ տասնեակ Հայեր: Անկասկած բոլորին համար խորհրդանիշ մը, սակայն Հայերուն համար առաւել ներշընչում մը, ինչու չէ հպարտութիւն մը:

×

Ժամը 21-ին, Օփերային մէջ, նախագահութեամբ Մարսէյլի քաղաքապետի մըշակութային հարցերու կցորդին՝ Մարսէլ Փաոլիի տեղի ունեցաւ համերգ մը նուիրուած մեծանուն երաժիշտ՝ Առնօ Բաբաջանեանի (1921 - 1983):

Առնօ Բաբաջանեան ծանօթ դէմք մըն էր Սփիւռքի մէջ: Կատարած էր բազմաթիւ շրջապտոյտներ, ունեցած էր ելոյթներ: Սիրուած եւ գնահատուած արուեստագէտ մըն էր, եւ որպէս մեկնաբանող եւ որպէս յօրինող:

Համերգին յայտագիրը կազմուած էր Արամ Խաչատրեանի, Ալեքսանդր Յարութիւնեանի եւ մասնաւորապէս Առնօ Բաբաջանեանի երկերէն: Առաջին բաժինին մէջ ունկնդրեցինք «Հերոսական բալլադ»ը: Մարսէյլի Ֆիլարմոնիք նուագախումբը ղեկավարութեամբ Հանրի Կալուայի եւ Անն-Մարի Կիրարտէլի (դաշնակ) մեկնաբանեցին այս ծանօթ կտորը, ուր Բաբաջանեանի գեղարուեստականութեան հետ, կ'արտայայտուի իր հոգին ու սիրտը: Նախապէս նուագախումբը Արամ Խաչատրեանի «Սպարտակուս»էն տուաւ երեք հատուածներ՝ «Ատաճիօ», «Վահաններու Պարը», «Պարախաղեր»: Երկրորդ բաժինը սկսաւ դաշնակի համար գրուած ծանօթ գործերով: «Փրելիւտ», «Վաղարշապատի պար»ը, «Մելոտիա», «Իմփրէսք» եւ «Էլէկիա»: Անն-Մարի Կիրարտէլի մեկնաբանութիւնը անհաւասար էր: Դաշնակի եւ ջութակի համար գրուած Սոնաթը, բաւական թէքնիք եւ ժամանակակից երկ մը, որուն մէջ Ժան Տէր Մերկերեան (ջութակ) եւ Էլէն Սեզառօ (դաշնակ) ցոյց տուին թէ կը տիրապետեն իրենց արուեստին: Յայտագիրը փակուեցաւ «Թրիօ»ով (Առնօ Բաբաջանեան եւ Ա. Յարութիւնեան) մենակատարութեամբ՝ Փիէռ Պարպիզէի եւ Անն-Մարի Կիրարտէլի: Ալեքսանդր Յարութիւնեան, ներկայ սրահին մէջ, երկարօրէն ծափահարուեցաւ եւ երկու դաշնակահարները կրկնեցին վերջին մասը:

×

Նուագահանդէսին յաջորդեց ընդունելութիւն, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջըրբաշեան սրահը: «Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի» փոխ նախագահը՝ Ռոպէռ Ասատուրեան ոսկէ մետալներ յանձնեց «Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկ»ի զինանըշանը կրող, երեք անձնաւորութիւններու, Մարսէլ Փաոլի՝ մշակութային հարցերու կցորդը Մարսէյլի քաղաքապետին, Փիէռ Պարպիզէ՝ Ազգ. Երաժշտանոցի տընօրէնը, Հանրի Կալուա՝ Օփերայի Ֆիլարմոնիք նուագախումբի ղեկավարը:

×

Արդարեւ յիշատակելի օր մը Մարսէյլի հայ գաղութին համար:

«Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկ»ը իր յարատեւ ճիգերով կ'արդարացնէ իր առաքելութիւնը, եւ ինքզինքը կը պարտադրէ որպէս մեր գաղութի ամէնէն գործօն եւ ազդեցիկ միութիւններէն մին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՉ՝
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԻՒԹԻՒՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս Պոլսոյ մէջ լոյս տեսած է գրքոյկ մը՝ զարդանկարիչ - մանրանկարիչ՝ Արշալոյս Իւթիւճեանի մասին. գրքոյկը խմբագրած է բազմաթիւ բառարաններու եւ մենագրութիւններու - ինչպէս՝ «Պալեան ընտանիքը», «Արփաչայի շրջանը» եւայլն, - հեղինակ՝ Բարսեղ Թուղլաճըեան:

Գրքոյկին յառաջաբանին մէջ Բարսեղ Թուղլաճեան համառօտ տողերով կ'անդրադառնայ Սելճուքեան եւ Օսմանեան շրջաններու Թուրք մանրանկարչութեան արուեստին, այս մարզի ծանօթ արուեստագէտներէն յիշելով հայ ազգի Այնէլ Տէւրէ անուն մանրանկարիչը (ԺԶ. դար) որ պատրաստած է Մէւլանայի մէկ մանրանկարը եւ Գոնիացի Սոլաքեան անուն արուեստագէտը:

Իսկ Օսմանեան շրջանի հայազգի ծանօթ նկարիչներ եղած են ԺԸ. եւ ԺԹ. դարուն, արքունի նկարիչներ՝ Բարսեղ, Ռաֆայէլ, Մինաս, Սուլթան Ապտիւլմէճիտի նկարիչները՝ Զենոբ եւ զաւակը՝ Ռուբէն Մանաս, տակաւին Անդրանիկ Էֆէնտի Ֆէնտեան, Գասպար եւ Սեպուհ Մանաս եղբայրներ, Յովսէփ Մանաս, Ժօզէֆ Ապտուլլահ, Ստեփան Աղայեան, Սիմոն Յակոբեան, Շառլ Ադամեան:

Արշալոյս Իւթիւճեանի մասին կը կարդանք. - ծնած է 1903-ին Պոլիս, Գագըրգիւղ թաղը. զաւակն է փորագրիչ Գրիգոր Իւթիւճեանի: Տեղւոյն հայկական նախակրթարանէն ետք ուսումը շարունակած է օտար վարժարաններու մէջ: Հետեւած է Գեղարուեստից Ակադեմիայի դասընթացքներուն: Իր մանրանկարներու ցուցահանդէսը 1982-ին, ուր ներկայացուցած է 40 տարուան աշխատանքին արդիւնքը, մեծ գնահատանքի արժանացած է:

Արշալոյս Իւթիւճեան մահացած է նոյն տարին:

Գրքոյկը կը պարունակէ արուեստագէտուհիին 40-ի չափ մանրանկարներուն գունաւոր լուսանկարները:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՄԱԹԻԱՅ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 29-ին, նշուած են Վարագայ Ս. Խաչի եւ Եկեղեցւոյ անուան տօները: Պատարագած եւ քարոզած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, անդրադառնալով նաեւ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի գահակալութեան երեսնամեակին: Պատարագի ընթացքին Շահան Եպիսկ. Սարկաւագ ձեռնադրած է Յակոբ Գարագաշը, որ տարիներէ ի վեր կը ծառայէր Ս. Յարութիւն Եկեղեցւոյ: Յաւարտ արարողութեանց, յարակից սրահին մէջ տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, սեղաններու շուրջ: Սեղանը փարած է Պարոն Նալպանտ: Թաղական Խորհուրդի ատենապետը՝ Մելքոն Գարաքէօսէ, կարդացած է տարեկան տեղեկագիրը, որմէ կը պարզուի, որ Թաղական Խորհուրդը կը մատակարարէ եկեղեցին, Սահակեան վարժարանը, Պալըքլըի գերեզմանատունը, Ալթըմէրմէրի եկեղեցին եւ զանազան կալուածներ: Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին փակման իր խօսքին մէջ Շահան Եպիսկոպոս ըսած է. - «Սիրելիներ, երբ միլիոններ կուտաք մեր դպրոցին համար, միւս կողմէ մէկ միլիոներորդին չափ չէք հետաքրքրուիր մեր լեզուով ու մեր մշակութային արժէքներով, սակայն հակասական վիճակ մըն է (ակնարկը կը վերաբերի յայտագրի գործադրութեան ընթացքին սեղաններու շուրջ յարուցուած աղմուկին): Միլիոններ գտնել կարելի է, բայց օրինակի համար, մեր չարականները, որոնք գանձեր են, եթէ անգամ մը անհետանան, այլեւս չենք կրնար գտնել զանոնք»:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հաճընի Հայրենակցական Միութեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 27-ին, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, նուիրուած Յովհաննէս Շիրազի յիշատակին: Բանախօսած է բանաստեղծուհի Ֆելիսա Գույումճեան: Միջընդմէջ կարդացած են Շիրազէն գործեր:

ՐԱՖՖԻ
ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

- Մուրացկա՛ն, մուրացկա՛ն, - ձայն տուեց մի երեխայ:

- Ես Սիբիր եմ գնում ... պատասխանեցի նրան:

Ես անցնում էի փոստայի իջեւանի առջեւից: Այդ միջոցին ուղեւորի սայլակը, փոշու ամպերի մէջ ծածկուած, փոթորիկի նման հասաւ իջեւանը: Սայլակի միջից դուրս նետուեցաւ մի պարոն, վազեց իմ ետեւից, եւ իմ թեւքից բռնելով, ասաց.

- «Վերջապէս գտայ քեզ...»:

- Այդ պարոնը բժշկապետն էր: Ես իսկոյն նկատեցի նրա բարի դէմքի վրայ այն մեծ ուրախութիւնը, որ պատճառեց ինձ գտնելը: - «Ո՞ւր ես գնում», - հարցըրեց նա, չթողնելով իմ ձեռքը: - «Սիբի՛ր», պատասխանեցի ես, աշխատելով դուրս պրծնել նրա ձեռքից: - «Այժմ ուշ է, - ասաց նա, - տեսնո՞ւմ ես, արեգակը մտնելու մօտ է, տեղ չես հասնի, անապատումը կը մնաս: - «Ես միշտ անապատումն եմ գիշերում. մարդիկ ինձ տեղ չեն տալիս»: - «Մնա ինձ մօտ, այս գիշեր հանգստացիր, առաւօտեան կը շարունակես քո ճանապարհը: - «Ես դեռ ոչ բոլորովին յոգնած եմ, կարող եմ անցընել մի քանի վերստ եւս, մինչեւ արեգակը կը մտնէր»:

- Վերջապէս նա համոզեց ինձ մնալ եւ տարաւ փոստայի կայարանը, շարունակեց Նէնէն: - Աշնան սաստիկ ցրտերի ժամանակն էր: Իսկ իմ հնամաշ հագուստը հազիւ ծածկում էր իմ մարմինը: Ես նոր էի զգում, թէ որքան մրսել էի: Երբ մըտայ սենեակը, իմ ատամները սկսեցին բաբախել: Իմ լեզուն դժուարանում էր շարժուել: Նա իսկոյն փաթաթեց ինձ իւր մուշտակի մէջ եւ նստացրեց մահճակալի վրայ: Տաք թէյը կեանք տուեց ինձ, իսկ սպիտակ հացը կարագի հետ զօրացրին իմ սպառուած ուժերը: Ես ա՛յժմ միայն հասկանում եմ, եթէ այն դրութեան մէջ անպատասխան մնայի, անպատճառ կը սառէի: Երբ ես բաւական հանգստացայ, երբ իմ դըրդռուած դրութիւնը մեղմացաւ, բժշկապետը ասաց ինձ, որ ինքը յատկապէս ինձ համար եկած էր: Նա պատմեց, թէ այն առաւօտը, երբ ինձ պէտք է արձակէին ապաշխարութեան տնից, ինքը եւ իւր կինը կառքով եկան այնտեղ, որ ինձ առնեն եւ իրանց տունը տանեն: Բայց մինչեւ իրանց գալը, ես անյայտացած էի: Յետոյ հարցուփորձ անելով, տեղեկացան, թէ ես որ կողմն էի գնացել: Բժըշկապետը առանց ժամանակ կորցնելու հետամուտ եղաւ եւ գտաւ ինձ:

- Առաւօտեան, - շարունակեց Նէնէն, - բժշկապետը յայտնեց, թէ ինքը նոյնպէս Սիբիր գնալու դիտաւորութիւն ունի եւ խոստացաւ, որ ինձ եւս կը վերառնի իւր հետ: Կարծես, ամբողջ աշխարհը ինձ տուեցին, ուրախութիւնիցս չգիտէի թէ ինչ անեմ: Երեխայի նման քարշ ընկայ իմ բարերարի պարանոցից եւ սկսեցի համբուրել նրա աչքերը, երեսը, ճակատը, բոլորը: - «Կը տանե՞ք, կը տանե՞ք», - անդադար հարցնում էի ես: - «Անպատճառ կը տանեմ» - պատասխանեց նա, եւ աւելացրեց թէ ինքը պէտք է պաշտօնով գնայ այնտեղ եւ այդ մասին արդէն առաջարկել են իրան, եւ ինքը ընդունել է: - «Եւ ես կը տեսնե՞մ նրան»...: - «Կը տեսնես, շատ անգամ կը տեսնես», - պատասխանեց նա: Ես կրկին գրկեցի նրա պարանոցը:

- Բժշկապետը, - առաջ տարաւ Նէնէն, - ինձ շատ խրատներ էր տուել, ինձ շատ խորհուրդներ էր տուել, բայց առաջ ես չէի հաւատում նրան: Մարդիկ ինձ այնքան շատ խաբել էին, որ ես կորցրել էի իմ հաւատը դէպի ամէն մարդ: Բայց երբ նա խոստացաւ, որ ինձ կը տանէ Սիբիր, ես բոլորովին հաւատացի: Այդ էր պատճառը, որ ես իսկոյն հնազանդուեցայ, երբ առաւօտեան առաջարկեց ինձ՝ նստել ճանապարհորդական սայլակի վրայ եւ վերադառնալ տուն: Զնայելով, որ ես մինչեւ այն գիւղը հասել էի երեք օրուայ մէջ, բայց նոյն օրուայ երեկոյեան պահուն մենք հասանք քաղաքը: Բժշկապետի բնակարանը բաւական ընդարձակ էր. իսկոյն ինձ համար որոշեցին մի առանձին սենեակ: Նրա մանկահասակ կինը աւելի բարեսիրտ երեւաց ինձ, քան թէ ամուսինը: Նրա առաջին հոգսը եղաւ լուանալ իմ գլուխը, սանդրել եւ փոխել իմ հագուստը:

(Շար. 197)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Կիւլէնիա - Ժիւլիէթ Զպուքճեան իր մօրեղբօր որդիին՝ Կարօ Բէշիշեանի (Մարսէյլ) եւ մօրաքրոջ որդիին՝ Ներսէս Յակոբեանի (Երեւան) շատ ցաւալի զոյգ մահերուն առթիւ, կը նուիրէ 100 Ֆ. Ազգատախնամին եւ 100 Ֆ. Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի դպրոցին, (ստանալ «Յառաջ»էն):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆէՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 12, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն Մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Le GIA

GROUPEMENT
INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN

souhaite attribuer une bourse d'études pour l'année universitaire 1985 / 86 à un élève d'une grande école de commerce ou de gestion.

Les actes devront êtres adressés avant le 15 octobre.

Le GIA se réserve le droit de ne pas justifier sa décision.

GIA
B. P. 120 — 75763 Paris Cedex 16

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ գրական ցերեկոյթ մը, Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, ժամը 16-ին Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ:
118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Նիւթը՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ
ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

նախագահ՝ Օր. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
բանախօս՝ ԾԱՏՈՒՐ ՊԸՐՊԸՐԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին:
Մուտքը ազատ է:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անիէռ, Պուա - Գոլոմպ, Գոլոմպի Հայ Կարմիր Խաչը՝ բարեկամական հանդիպում մը կազմակերպած է հիւրասիրութեամբ՝ Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, ժամը 15-ին՝ Ռոպէր Լավերնեի կեդրոնը:
11, rue Robert Lavergne
Asnières 92600, 4 routes - derrière Darty.

գեղարուեստական բաժինով:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցներն եւ խաչուհիներ եւ համակիրներ:

Կը ցուցադրուին տիափոզիթիֆներ Տէր եւ Տիկին Եդ. Առաքելեանի խորհրդային Հայաստան այցելութեան առթիւ:

Մուտքը ազատ է:

ՄԱՐՍէՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ
Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Եկեղեցւոյ Օծման 54-րդ
տարեդարձին առթիւ
Հոկտեմբեր 13

Վարչութիւնս մեր բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցանէ, թէ Հոկտեմբեր 13, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի կ'ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն Եկեղեցւոյս 54-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեան կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ օրուան պատգամը կուտայ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ՝ Խաչիկ Ըլմազեանի ղեկավարութեամբ:

Պատարագէն ետք կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ, ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆԻ, ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ, ՕՆՆԻԿ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆԻ եւ եկեղեցւոյ այլ բարերարներու եւ սպասաւորներու հոգւոյն:

Ապա մերազն ժողովուրդն ու հաւատացեալները եկեղեցւոյ սրահին մէջ կը խմբուին սիրոյ սեղանի մը շուրջ եւ իրենց կը բաժնուի օրհնուած մատաղը:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8
Պատարագ՝ ժամը՝ 10

- Մատաղի համար որեւէ նուէր՝ միս կամ դրամական, կ'ընդունուի վարչութեանս կողմէ, որուն համար կը բաւէ եկեղեցւոյ քարտուղարութեան հեռաձայնել:

- Յիշեցէք Մայր Եկեղեցւոյ հայկական լեզուի միօրեայ դպրոցը, որ միշտ կը սպասէ ձեր առատաձեռն նուէրներուն:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան օրն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին բազմաձայն, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սրկ. Եորկանճեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին
Պատարագ ժամը 10.30-ին
Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 11.30-ին

Սիրով կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի ժողովուրդը իր ուխտը կատարելու եւ ներկայ գտնուելու հոգեպարար արարողութեանց:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՆԻՍԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նահատակ բանաստեղծ
ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ
ծննդեան հարիւրամեակ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ: ԿԻՐԱԿԻ, Հոկտեմբեր 13, առաւօտեան ժամը 11ին հոգեհանգստեան պաշտօն ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի յիշատակին, Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԸՐԷՃԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ: Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15.30ին՝
THEATRE DE VIEUX NICE
(4, rue St. Joseph)

նախագահութեամբ՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ա.- Բեմադրութիւն՝ «ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», 5 պատկեր
Հեղինակ - բեմադիր՝ ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՐԱՃԵԱՆ

Բ.- Արտասանութիւն՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գ.- Մարսէյլի Երգչախումբ. Խմբավար՝ ԽԱՉԻԿ ԸԼՄԱԶԵԱՆ

Մուտքը ազատ է

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

HOMMAGE A KOMITAS

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale S A H A K - M E S R O P
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Soliste *Alice* CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano *Juliette* YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : Tél. : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, ave. de St - Jérôme : Tél. : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

ՀԱՅԿ. ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

- ԺԸՆԵՒ, ՕԳՈՍՏՈՍ 29 -

Հ Ա Ւ Ա Ք Ո Յ Թ

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏ. 15, ԺԱՄԸ 20.30ԻՆ
HOTEL NIKKO
61, quai de Grenelle - Paris 15ᵉ — Métro : Bir-Hakeim

Մասնակցութեամբ անձնաւորութիւններու, որոնք թելադրեցին կանգնեցան Պենժամէն Ուիթըքըրի տեղեկագրին՝ ՄԱԿ-ի մէջ:

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

RESTAURANT PORTO-HYDRA

SPECIALITÉS d'ASIE MINEURE
23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse
accueil par Monsieur Berdj
TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE DE 80 PERSONNES
Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...
—Réservation : 321 - 89 - 60—
Parking assuré — Fermé le Lundi

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
11
VENDREDI
11 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.071 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.071

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՔԻԼԼԷ ԼԱՈՒՐՕ

ՉՈՐՍ ԾՈՎԱՀԷՆՆԵՐԸ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ Է

ԱՐԱՖԱԹԻ ԲԱՐԵԲԱՍՏԻԿ ԴԵՐԸ

—×—

Ամէն ինչ լաւ վերջացաւ, Չորեքշաբթի կէսօրէ ետք եւ առեւանգիչները - թիւով միայն չորս - յանձնուեցան եգիպտական իշխանութեանց: Քիչ ետք սակայն յայտնի կ'ըլլար թէ ճամբորդ մը կը պակսէր՝ Ամերիկացի մը, անդամալոյծ որ բազկաթոռի մէջ էր եւ առեւանգիչները տեղնուտեղը սպաննած, ապա ծովը նետած էին:

Մութ կէտեր կը մնան, հարցին կարգաւորուելէն ետքն ալ, քանի որ ցարդ շատ յստակ չէ թէ ո՞վ էր գործողութեան ետին: Իսրայէլեան կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, առեւանգիչներուն բուն թիրախը՝ Իսրայէլն էր: Առեւանգչական մեծ ծաւալով գործողութիւն մը պիտի կատարուէր Թել - Ավիվի հարաւը Աշտոտ նաւահանգիստը: Կ'ըսուի նաեւ թէ առեւանգիչները կը պատկանին «Պաղեստինի ազատագրութեան ճակատ»ի խմբաւորումին, զոր կը վարէ Ապուլ Ապպաս, Արաֆաթի զինակիցը: Ասիկա կրնայ բացատրել ՊԱԿ-ի ղեկավարին կատարած միջնորդական դերը: Ներկայիս, յստակ է որ Արաֆաթ առաւելութիւններ պիտի քաղէ, թէեւ Հէփի էնտը, սեւ էջ մը ունի Ամերիկացիին սպանութեամբ եւ աւստրիացի նաւորդ մը անհետացումով որ սակայն գտնուած է ի վերջոյ, իր խուցին մէջ, ուր բանտարկուած էր 48 ժամէ, սարսափահար: Իտալացիք գոհ են սակայն, որովհետեւ կ'ըսէ թէ այս պատմութիւնը կըրնար ողբերգութեան մը վերածուիլ: Անտրէոթթի (Արտաքին Նախարար) կը ջատագովէ Արաֆաթը, որու դերը բաւական երկդիմի է: Անդրէոթթի Սուրիոյ դեսպանին հետ ալ բաւական խօսած էր, ինչպէս Արտաքին Նախարարին: Խորքին մէջ, Իտալիա արժանի չէր նման արարքի մը, երբ նկատի առնուի կառավարութեան արաբասէր քաղաքականութիւնը: Նաւու մը թերթերու համար, քննադատելի է կառավարութեան դիրքը, որովհետեւ. - «Եթէ Արաֆաթ եւ ՊԱԿ-ը գործ ունին այս գործին մէջ, որեւէ օգտակարութիւն չեն կրնար ունենալ, իսկ եթէ մաս ունին առեւանգչական այս ցաւալի արարքին մէջ, այն ատեն ալ անընդունելի է որ իտալական Պետութիւնը առեւանգչական կեդրոնի մը օգնութեան դիմէ»:

Հինգշաբթի առտու, յայտնի չէր թէ ուր են չորս ծովահէնները: Ըստ ոմանց եգիպտական իշխանութեանց ձեռքը, ըստ ուրիշներու՝ արաբական այլ երկիրներ ղրկուած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԸՆՕ-ի շարժումը ծաւալեցաւ: Լը Մանչ եւ Պիյանքուրէն ետք, կարգը եկած էր Ֆլէնի, ուր Հինգշաբթի օր գրաւուած էր բանուորներուն կողմէ: Սէ - Ժէ - Թէ-ի յայտնեցաւ է, որ Համայնավար կուսակցութիւնը ասպարէզ կը կարդայ կառավարութեան եւ Նախագահ Միթերանի: Այս անգամ, դժգոհութեան պատճառը աշխատավարձքի հարց է, եւ ոչ՝ աշխատանքի պայմաններու կամ գործազրկման ծրագիրներու: Պիյանքուրի գործատան քըլէարկութիւնը սակայն (890 դրամանդէմ, 2820՝ թեր) խնդրոյ առարկայ է, կարգ մը բանուորներու եւ այլ սենտիքաներու կողմէ, որոնք կ'ըսեն թէ կանոնաւոր պայմաններու տակ տեղի չէ ունեցած:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, ճամբան Հելմութ Քոհլն ալ հետը առնելով, արեւմտեան Պերլին այցելեց Հինգշաբթի օր, յարգանքի այց մը կատարելով՝ Պատին: Գերմանացիները շատ գոհ են: Կորբաչով շատ դժգոհ է:

ԵՈՒԼ ՊՐԱՅՆԸՐ ամերիկացի դերասանը, որու ճաղատ գլուխը այնքան ծանօթ է շարժանկարի աշխարհին մէջ, մեռած է, Նիւ - Եորք, 65 տարեկանին խլիրդի հետեւանքով: Ծնած Սիբիր, ինչ որ մասամբ կը բացատրէ իր դիմագիծը, Պրայնըր բազմաթիւ ֆիլմեր դարձուցած է: Ցիշենք՝ Անրի Վէրնէօյի (Աշոտ Մալաքեան) «Օձը»:

ՄԷԿՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆԷՆ աւելի է անօթիներու թիւը ... Միացեալ - Նահանգներու մէջ, ըստ նոր հրատարակուած ուսումնասիրութեան մը: Քննութիւնը կատարուած է 36 շրջաններու մէջ «Պրէտ Ֆոռ Թը Ուորլտ» (հաց՝ աշխարհի համար) կազմակերպութեան կողմէ: Խումբը ղեկավարողը կը շեշտէ թէ սովահարները շատ աւելի են Միացեալ - Նահանգներու ամբողջ հողամասին վրայ ու կ'աւելցնէ. - «Բուն ողբերգութիւնը այն է որ, հակառակ բազմաթիւ տեղեկագիրներու տընտեսութեան բարելաւման մասին, միշտ անօթի հաւաքականութիւններ կան: Պէ 1 մէկ ռմբակոծիչին գինով կարելի է 500 հազար հոգի կշտացնել տարի մը...:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ դէմ «լուծում» մը գտած է «Գերման լեգէոնականներու դաշնակցութիւնը» որ, իր հրապարակած ծանուցումին մէջ (լոյս տեսած զինուոր պարբերականի մը մէջ) կը յայտնէ թէ «բազմաթիւ Պետութիւններ կան որոնք պէտք ունին իրենց սահմանագլուխները բարեփոխելու կամ իրենց իշխանութիւնը ամրապնդելու, բայց հարկ եղած որակեալ անձնակազմը չունին»: Ուրեմն կ'առաջարկէ այն երիտասարդներուն, որոնց Գերմանիան ապագայ չունի հրամցնելիք, որ ընթացք տան: Արդէն 400 երիտասարդներ, մեծ մասամբ՝ գործազուրկ, ներկայացած են: Ասոնք իբրեւ առաջին դասընթացք «սպաննել պէտք է սորվին»: Այս աշկերտ վարձկաններու ծնողներն ալ հոգ չունին ընելիք, որովհետեւ «լեգէոնականներու դաշնակցութիւնը» կ'ապահովէ վերադարձը զոհ գացած տղոց մարմիններուն...:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ քաղաքական շրջանակները մտահոգ են, որովհետեւ իսլամական Հիզպ իւլ թաhրիր իւլ իսլամ շարժումին կարգ մը անդամներու ձերբակալութիւնը ցոյց կուտայ, որ կրօնական մոլեռանդութեան զարթնում մը կայ: Այդ շարժումը կ'առաջադրէ Պետութիւն մը, որ գործէ ըստ ղուրանական օրէնքին: Ամէն օր, երեւան կ'ելլեն նոր գործունէութիւններ, մանաւանդ՝ Անատոլու, ուր իսլամական բերդ կը նկատուի: Ասոնց կարգին՝ Գուրանի դասընթացք: Աւելի մտահոգիչ կը նկատուի արեւմտեան Գերմանիոյ Թուրքերուն վիճակը, որովհետեւ երկրին ազատական դրութեան շնորհիւ (կամ՝ պատճառաւ) երկու միլիոն Թուրքեր խոմէյնիստներու ազդեցութեան ներքեւ են:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE-ի COLLOQUE-Ը

—×—

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ («Յառաջ»). -

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 9ին, Սթրազպուրկի մէջ, Սոլիտարիթէ - Ֆրանքօարմենիէնը հաւաքոյթ մը կազմակերպած էր եւրոպական Խորհրդարանի շրջագծին մէջ, զարկ տալու համար Ժ. Վանտէմէօլպրիւքի տեղեկագրին Հայերու ցեղասպանութեան վերաբերեալ եւ հարկ եղած լուսաբանութիւնները տալու եւրոպացի խորհրդարանականներուն: Հաւաքոյթին կը նախագահէր Պ. Քուխպերս, մինչ Ժ. Վանտէմէօլպրիւք կը կատարէր բացումը:

Ելոյթներ կ'ունենային, յաջորդաբար՝ Պ. Վերովըն, որ կ'անդրադառնար ցեղասպանութեան միջազգային իրաւունքի ճանաչման տարողութեան վրայ, Իվ Թերնոն, որ կը ժխտէր թրքական տեսակէտները, Էսփրի պարբերականի տնօրէն՝ Փօլ Թիպօ, որ կ'առաջադրէր տիպոլոկ մը: Արեւմտեան Գերմանիոյ համալսարանական ոստաններէն կ'արտայայտուէին՝ Մ. Տապաղ (Պոխում), Լուտվիկ Մարթին, պատուակալ նախագահ իրաւագէտներու միջազգային ատեանին (գերմանական ճիւղ): Իվ Լօրէն կը ծանրանար Ուիթըքըր տեղեկագրի ներկայացման վրայ ՄԱԿ-ի մօտ:

Բացականներու մէջ, հարկ է յիշել բոլոր հոսանքներու Գերմանացիները: Ներկայ էին սակայն Ֆրանսական ընկերվարական ճիւղի նախագահ՝ Անրի Սապի, յունական ճիւղի փոխ - նախագահ՝ Սպիրիտոն Փլասկովիտիչ, անգլիացի աշխատաւորական՝ Իվընս, ֆրանսացի համայնավար՝ Փրանչէռ, իտալացի ընկերվարական՝ Պ. Պոծծօ, իտալացի դեմօ - քրիսթիանի՝ Վելենցաս: Կարգ մը անձնաւորութիւններ յայտնած էին իրենց բացակայութեան բանաւոր պատճառները:

Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ-արմենիէնի ներկայացուցիչները միջամտեցին գլխաւորաբար պատասխանելու համար լրագրողներու հարցումներուն: Կարեւոր պատուիրակութեամբ մը ներկայ էին Թուրքերը, դիւանագիտական ներկայացուցիչներով:

Աւելի մանրամասնօրէն կ'արտայայտուինք՝ յետագային:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ԿԻԵՒԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Կիեւ տեղի ունեցած հեռատեսիլի ժապաւէններու 11-րդ համամիութենական փառատօնին, ի շարս այլ շարժանկարներու, մրցանակներու արժանացած են նաեւ Հայաստանի ձայն - հեռատեսիլի ներկայացուցած գործերը՝ «Անոյշ», «Արամ Խաչատրեան. արուեստագէտն ու քաղաքացին», «Քառեակ» ժապաւէնները:

×

ԱՊԱԳԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՆԵՐՈՒ ԵՐԳՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի Խ. Աբովեան մանկավարժական հիմնարկ ընդունուած են 1100 ուսանող - ուսանողուհիներ: Ըստ աւանդութեան, առաջին տարուան ուսանողներու համար կը կազմակերպուի երդման արարողութիւն մը, որ այս տարի տեղի ունեցած է Գ. Սունդուկեան Թատրոնին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ» 60

—○—

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

—×—

ԽՄԲ. - Երրորդ ամիսն է, որ կը շարունակենք ստանալ շնորհաւորական գիրեր «Յառաջ»ի վաթսունամեակին առթիւ, կազմակերպութիւններէ թէ անհատներէ: Այս երեւոյթը վկայութիւնն է, անշուշտ այն լայն ժողովրդականութեան եւ համազգային գնահատանքին զոր «Յառաջ» կը վայելէ, բայց պարզ է նաեւ որ չենք կրնար շարունակել անոնց հրատարակութիւնը: Անհատական վերջին նամականին հրատարակեցինք Հոկտեմբեր 1-ի մեր թիւով, այս երկու նամակներով ալ կը փակենք կազմակերպութեանց շարքը: Խորին շնորհակալութիւններ՝ բոլորին. -

×

Սիրելի Արփիկ,

ՄԱՐՍԷՅԼ. - «Յառաջ» ուրախութեամբ թեւակոխեց իր վաթսունամեան. սակայն անցեալին մէջ միշտ այս ուրախութիւնը չունեցաւ: Ան հպարտութեամբ դիմագրեց դժուարին օրերուն, անվերջանալի ամիսներուն եւ տարիներուն՝ փոթորիկներու, յուզումներու եւ նաեւ ուրախութիւններու մէջէն անցնելով: Այսպէս ան ցոյց տուաւ իր քաջ հիմնադրին, Ձեր եւ լծակիցներու խոր համոզումը, անխախտ հաւատքը, լաւատես յոյսը եւ անխարդախ սէրը հայ գիրին եւ գրականութեան ազդու արդիւնքներուն վրայ, պահպանելու համար կարեւէր ժողովուրդի մը ինքնուրոյն նկարագիրը եւ արդար իրաւունքները:

Այսուհետեւ, «Յառաջ»ի վաթսուն տարիները անկիւնադարձ մը չէ, այլ՝ մխրճուած եւ խարսխուած իրականութիւն մը հայ հոգիին ու մտքին, գիրին ու լեզուին, մշակոյթին եւ հաղորդումներուն մէջ:

Թող ուրեմն տարիներու իւրաքանչիւր օրը, «Յառաջ»ին համար ըլլայ յոյսի արշալոյս մը որուն էջերուն մէջ դարձեալ շողշողան Մաշտոցեան տառերը, արձանագրելու համար թէպէտ վիրաւոր սակայն փառապանծ ազգի մը զաւակներուն ուրախ ապրումները, յաջողութիւնները, յոյսերը եւ վերելքը:

Ձեզի եւ ձեզի հետ նուիրուողներուն ի սրտէ կը մաղթեմ ուժ եւ կարողութիւն.

Մնամ յարգանօք՝
ՍԱՐԳԻՍ Վ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի
Հայ Կաթողիկէ Համայնքին
Հոկտեմբեր 5

×

ՓԱՐԻԶ. - Հայկ եւ Տիրուհի Սէրէնկիւլեան Գրական մրցանակի դատակազմը լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ «Յառաջ»ի 60-ամեակը:

«Յառաջ» օրաթերթը արդար գնահատանքի արժանի է. պահած ըլլալով իր հիմնադրի Շաւարշ Միսաքեանի գծած ճամբան եւ կատարած անուրանալի հայանպաստ դերին համար:

Մնանք սրտագին մաղթանքներով
ՀԱՅԿ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱԶՄ
Հոկտեմբեր 8

«ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ»

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 70ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

Ակադեմիկոս՝ Մ. Գ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

(Գ. եւ վերջ)

Հայկական կոտորածների փաստը ընդունել է նաեւ այնպիսի մի բարձրաստիճան պաշտօնեայ, ինչպիսին էր Գերմանիայի զինուորական ներկայացուցիչը Թուրքիայում՝ գեներալ Լիման Ֆոն Սանտերսը, որի ձեռքում էր գտնւում փաստօրէն թուրքական բանակի ղեկավարութիւնը պատերազմի տարիներին: Հանդէս գալով որպէս վկայ Թալէաթ փաշայի սպանութեան առիթով 1921 թուականի Յունիսին Պեռլինում տեղի ունեցող դատավարութեան, նա չժխտեց Յոհաննէս Լեփսիուսի ցուցմունքները Հայերի ջարդերի մասին, միայն թէ աշխատեց կատարուած մեղքի զգալի մասը գցել ցածր պաշտօնէութեան եւ Քրտերի վրայ:

Հայկական կոտորածների վերաբերեալ կարեւոր եւ ստոյգ տեղեկութիւններ են հաղորդել նաեւ Թուրքիայում այն ժամանակ պաշտօնավարող գերմանական հիւպատոսները, որոնք ի պաշտօնէ գործելով գաւառներում, աւելի մօտ էին կանգնած կատարուող անցքերին եւ յաճախ լինելով շատ ոճրագործութիւնների ականատեսներ, հաղորդում էին զարհուրելի մանրամասնութիւններ եւ ճշգրիտ տուեալներ:

Այսպէս, դեռեւս 1915 թուականի Մայիսի 10-ին Հալէպի հիւպատոս Ռէսոլէրը յայտնում էր Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանութեանը կոնկրէտ փաստեր Ատանայում, Զէյթունում եւ հարեւան մի շարք շրջաններում թուրքական իշխանութիւնների կողմից գործադրուող հակահայկական միջոցառումների մասին: Հիւպատոսը եկել էր այն եզրակացութեան, որ երիտթուրքերի կառավարութիւնը նպատակ ունի ոչնչացնել այդ գաւառների ամբողջ բնակչութիւնը:

1915 թուականի Յունիսի 2-ին Էրզրումի գերմանական հիւպատոս Շ. Ռիխթերը նոյն դեսպանին հեռագրում էր. - «Իմ բանակցութիւնները բանակի (խօսքը թուրքական երրորդ բանակի մասին է - Մ. Ն.) գլխաւոր հրամանատարի հետ Հայերի արտաքսման մասին չունեցան դրական հետեւանքներ: Հայ բնակչութիւնը բոլոր դաշտավայրերից եւ ըստ երեւոյթին նաեւ Էրզրումից պէտք է աքսորուի Տէր էլ Զօրի ուղղութեամբ: Այս մեծ մասշտաբի դեպորտացիան հաւասարազօր է մասսայական կոտորածների...: Ռազմական բնոյթի պատճառաբանութիւնները անհիմն են, որովհետեւ տեղական բնակչութեան ապստամբութիւնը բացառուած է, քանի որ աքսորուածները ծերունիներ, կանայք եւ երեխաներ են...: Հայկական լքուած, բնակազուրկ այն գիւղերը, որոնք ես այցելեցի, թալանուած են: Կողոպտուած է նաեւ Ռըզըլ վանքը, որի եկեղեցին աւերուած է»:

Հիւպատոսը ճիշդ էր նկատում եւ այդ դեռ այն ժամանակ պարզ էր շատերի համար, որ Հայերի դեպորտացիա կոչուածը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մասսայական կոտորածներ, եւ որ դեպորտացիան հիմնաւորելու համար թուրքական կառավարութեան կողմից առաջ քաշուած «ռազմական նկատառումները» բացայայտ պատրուակ էին ու միանգամայն կեղծ:

Նոյն հիւպատոսը 1915 թուականի Յուլիսի 8-ին հեռագրում է դեսպան Վանկէնհայմին, որ Պայպուրդում, Երզնկայում եւ Դերջանում վերսկսել են Հայերի կոտորածները երիտթուրքական կոմիտէի եւ տեղական իշխանութիւնների ցուցումներով ու հրահրումով:

Այնուհետեւ Շ. Ռիխթերը Յուլիսի 28ին գրում էր, թէ Էրզրումի վալի Թահսին պէյի հետեւորդները «բացէ ի բաց խոստովանում են, որ իրենց գործունէութեան վերջնական նպատակն է Հայերի լրիւ ոչնչացումը Թուրքիայում: Պատերազմից յետոյ «մեզ մօտ Թուրքիայում Հայեր այլեւս չեն լինի» - բառացիօրէն այսպէս արտայայտուեց մի հեղինակաւոր անձնաւորութիւն: Քանի որ այդ նպատակին դժուար է հասնել ջարդեր կազմակերպելու միջոցով, այստեղ յոյս ունեն, թէ ամէն ինչ կը լրացնեն այն զըրկանքները, որ կրելու են Միջագետք աքսորուածները (այսինքն Հայերը - Մ. Ն.) երկարատեւ ճանապարհորդութեան ժամանակ եւ ապա անսովոր կլիման: Հայկական Հարցի այսպիսի «լուծում»ը իտէալական է թւում ծայրայեղ ուղղութեան կողմնակիցներին, որոնց թւին են պատկանում գրեթէ բոլոր զինուորականները եւ կառավարական չինովնիկները: Թուրք ժողովուրդը ոչ մի դէպքում համաձայն չէ հայկական Հարցի այսպիսի լուծման հետ»:

Սամսունի գերմանական փոխ - հիւպատոս Կուքոֆը 1915 թուականի Յուլիսի 4-ին զեկուցում էր իր դեսպանին, որ Անատոլիայի վիլայէթներում տեղի ունեցող բռնագաղթեցումը՝ դեպորտացիան նպատակ ունի ոչնչացնել կամ մահմեդականացնել ամբողջ հայ ժողովուրդը:

Այն նոյն օրերին՝ Յուլիսի 9-ին Տրապիզոնի գերմանական հիւպատոս տոքթ. Պերկֆէլդը ռայխսքանցլեր Պեթման Հոլվէգին հաղորդում էր հայ բնակչութեան տեղահանութիւնների ու դաժան բռնութիւնների մասին: Հիւպատոսն առանձնապէս նշում էր, որ Իթթիհատականների կուսակցութեան «կեդրոնական կոմիտէն նպատակ ունի այդ միջոցներով հիմնովին վերջ տալ հայկական հարցին»:

Էրզրումի վիլայէթի հայ բնակչութեան աքսորի, թուրքական կառավարութեան կողմից Հայերի նկատմամբ կիրառուող հալածանքների ու բռնութիւնների մասին բաւական մանրամասն տեղեկութիւններ է յայտնել գերմանացի փոխ - գնդապետ Շտանկէն, 1915 թուականի Օգոստոսի 23-ի թուակիր իր զեկուցագրում՝ ուղղուած Կ. Պոլսի գերմանական զինուորական միսիային: Որպէս ականատես կատարուող անցքերի նա, բերելով կարեւոր փաստեր հակահայկական խժդժութիւնների մասին, ի վերջոյ գրում էր. - «Հայերի աքսորման ու ոչնչացման մասին որոշումը ընդունուել է երիտթուրքերի կոմիտէի կողմից, Կ. Պոլսում: Նրա կողմից էլ, հաւանաբար, կազմակերպուել ու իրականացուել է այդ որոշումը ռազմական իշխանութիւնների ու զանազան հրոսակների օգնութեամբ: Այդ նպատակով էլ բացի տեղական (Էրզրումի - Մ. Ն.) Ատմինիստրացիայի ոստիկանութեան պետ Խուլուսի պէյից եւ զօրքերի գլխաւոր հրամանատար Մահմուդ Քեամիլ փաշայից, տեղերում եղել են կոմիտէի անդամներ Հիլմի պէյը, Շաքիր պէյը, Սէյֆուլլահ պէյը:

Կարելի է բերել բազմաթիւ այլ վկայութիւններ, սակայն սահմանափակւենք այսքանով: Նշենք միայն որ թուրքական կառավարութեան բարբարոսութիւնների վերաբերեալ սարսափ ազդող տեղեկութիւններ են յայտնել նաեւ, այսպէս ասած, շարքային Գերմանացիները՝ առեւտրականներ, ինժեներներ, ուսուցիչներ, բժիշկներ ու գթութեան քոյրեր եւայլն, որոնք 1915 - 1916 թուականներին գտնուելով Թուրքիայում, ականատես են եղել հայկական ջարդերին:

Հայերի ցեղասպանութեան մասին դեռ իր ժամանակին գրել են գերմանացի այնպիսի հումանիստ, առաջաւոր գործիչներ, ինչպիսիք են Յոհաննէս Լեփսիուսը, Յոզէֆ Մարքուարտը, Արմին Վէգները եւ ուրիշներ: Եւ վերջապէս չմոռանանք որ թուրք բարբարոսների եւ նրանց հովանաւորող գերմանական աշխարհակալութեան դէմ իր բողոքի ձայնը բարձրացրեց գերմանական բանուորական յեղափոխական շարժման ականաւոր գործիչ Կարլ Լիպկնեխտը: Լինելով Ռայխստագի Դեպուտատ, նա 1916 թուականի Յունուարի 14-ին խիզախ հարցապնդում արեց Ռայխսքանցլերին հայկական կոտորածների մասին, իսկ քիչ աւելի ուշ գրեց հետեւեալ տողերը. - «Թուրքական կառավարութիւնը կազմակերպել է հայկական զարհուրելի կոտորած: Ողջ աշխարհը գիտի այդ մասին եւ ողջ աշխարհը դրա պատասխանատուն է համարում Գերմանիային, չէ՞ որ թուրքական կառավարութիւնը ղեկավարում են Կ. Պոլսում գտնուող գերմանական սպաները: Ոչինչ չգիտեն միայն Գերմանիայում, որովհետեւ գերմանական մամուլի բերանին փականք է դրուած»:

Այժմ մի քանի վկայութիւններ թուրքական սկզբնաղբիւրներից: Դեռեւս 1919 - 1920 թուականներին յայտնաբերուեցին ու հրապարակուեցին թուրքական կառավարութեան ներքին գործոց նախարար, գլխաւոր դահիճ Թալէաթ պէյի մի շարք գաղտնի հեռագրերն ու հրամանները տեղական իշխանութիւններին Հայերին բնաջնջելու մասին: Այսպէս, ծածկագիր հեռագրերից մէկում, որ ուղղուած է Հալէպի նահանգապետին, կարդում ենք. - «Որոշուած է Թուրքիայում բնակուող Հայերին ոչնչացնել ամբողջութեամբ: Նրանք, ովքեր դէմ են այս որոշմանը, չեն կարող մնալ իրենց վարչական փոստերում: Ինչքան էլ դաժան լինեն միջոցառումները, միեւնոյն է, պէտք է վերջ տրուի Հայերու գոյութեան: Ոչ մի ուշադրութիւն մի՛ դարձրէք ո՛չ հասակին, ո՛չ սեռին եւ ո՛չ էլ խղճի խայթին»:

Թալէաթի մի հրամանում, ուղղուած նոյն նահանգապետին, կան այսպիսի տողեր.

«Ջնայած հայկական տարրի ոչընչացման հարցը վաղուց էր որոշուած, բայց հանգամանքները թոյլ չէին տալիս իրականացնելու այդ սրբազան գործը: Այժմ, երբ խոչընդոտները վերացուած են, հասել է ժամանակը ազատել մեր հայրենիքն այդ վտանգաւոր տարրից: Խստօրէն յանձնարարում է չենթարկուել խղճահարութեան զգացումին, այլ վերջ տալ բոլորին եւ ամէն կերպ աշխատել ոչնչացրնել «Հայաստան» անունը Թուրքիայում»:

Կատարուող անցքերին լաւատեղեակ Նաիմ պէյը, որ Հալէպ քաղաքում անմիջականօրէն զբաղւում էր Հայերին Միջագետք աքսորելու գործով եւ ականատես էր անասելի բարբարոսութիւններին, իր յուշերում գրել է հետեւեալը.

«Ես կարծում եմ, որ Հայերի աքսորի ու ջարդերի պատմութիւնը իրեն հաւասարազօրը չունի անմարդկային արարքների մասին մինչեւ օրս գրուած տարեգրութիւնների մէջ: Թուրքիայի լայնարձակ տարածքի որ անկիւնն էլ հայեացք ձգել, ինչպիսի խոր կիրճ էլ նայել՝ ամէնուրեք կարելի է գտնել ամենադաժան ձեւով մորթուած ու այլանդակուած Հայերի հազարաւոր դիակներ ու կմախքներ»: Օսմանեան կայսրութեան այդ ժամանակաշրջանի գործիչներից մէկը, ծագումով քուրտ Մէվլան Զատէ Ռիֆաթը, գրել է յուշեր, ուր, ի միջի այլոց, նկարագրում է այն գաղտնի նիստը, որտեղ ընդունուել է որոշում Հայերին ոչնչացնելու մասին: Երիտթուրքերի պարագլուխներից մէկը՝ տոքթ. Նազիմը, այդ նիստում հանդէս է եկել հետեւեալ թեզով. - «Հայ ժողովուրդը պէտք է ոչնչացրնել հիմնովին, որպէսզի ոչ մի հայ չմնայ մեր հողի վրայ եւ մոռացուի այդ անունն իսկ: Այժմ պատերազմ է, այսպիսի յարմար առիթ այլեւս չի լինի: Մեծ տէրութիւնների միջամտութիւնը եւ համաշխարհային մամուլի աղմկոտ բողոքները կը մնան աննկատ, կամ թէ նրանք կը կանգնեն կատարուած փաստի առաջ եւ դրանով էլ կը փակուի հարցը: Այս անգամ մեր գործողութիւնները պէտք է կրեն համընդհանուր բնոյթ: Անհրաժեշտ է ոչնչացնել բոլորին անխտիր»:

Նիստին ներկայ գտնուող Էնվէրը, Թալէաթը, Պէհաէտտին Շաքիրը եւ միւսները լրիւ համաձայնւում են Նազիմի հետ եւ, ինչպէս գրում է Մէվլան Զատէն, «միաձայն քննարկուեցին, որպէսզի ամբողջովին ոչընչացուի հայ ժողովուրդը, առանց որեւէ բացառութեան»:

Երիտթուրքերի անփառունակ իշխանութեան տապալումից յետոյ, միջազգային հասարակական կարծիքի ճնշման տակ, Թուրքիայի նոր կառավարութեան որոշման համաձայն Կ. Պոլսում, 1919 թուին տեղի ունեցան դատական պըրոցէսներ, ուր մի շարք մեղադրանքներով, այդ թւում նաեւ հայկական ջարդեր կազմակերպելու մեղադրանքով, դատուեցին երիտթուրքերի կուսակցութեան շատ գործիչներ: Թուրքական ռազմական այդ ատեանները որոնք վարում էին թուրք զօրավարները, բազմաթիւ փաստերի ու տուեալների հիման վըրայ միանգամայն ապացուցուած համարելով արեւմտահայութեան բարբարոսական կոտորածների փաստը, մահուան դատապարտեցին արիւնարբու դահիճներ Թալէաթին, Էնվէրին, Ճէմալին, տոքթ. Նազիմին, Պէհաէտտին Շաքիրին եւ այլոց: Բնորոշ է, որ Կ. Պոլսի ռազմական ատեանի մեղադրական ակտում կան այսպիսի տողեր.

«Սկսուած հետաքըքրութեան գլխաւոր հետեւութիւնն այն է, որ այն յանցագործութիւնները, որ տեղի ունեցան Հայերին տարբեր տեղեր եւ տարբեր ժամանակ աքսորելու շրջանում, մէկուսացած ու տեղական գործողութիւններ չէին: Դըրանք մտածուած էին նախօրօք եւ իրականացուեցին կեդրոնական օրկանի կարգադրութեամբ՝ գաղտնի հրամանների կամ բանաւոր հրահանգների միջոցով»:

Մեղադրական մի այլ ակտում ասուած է, որ երիտթուրքերի կառավարութեան որոշման հիման վրայ երկրի հեռաւոր ծայրամասերը գաղթեցուող Հայերի կարաւանները «ոչնչացուել են ճանապարհներին իրենց իսկ՝ երիտթուրքերի ստեղծած հրոսակների կողմից», որոնք կազմուած էին բանտերից դուրս բերուած ոճրագործներից ու քրէական տարրերից:

Ռազմական ատեանների դատավարութեան ընթացքում հանդէս եկան մի շարք թուրք բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, որոնք հաղորդեցին կարեւոր վկայութիւններ: Այսպէս օրինակ, արեւելեան ռազմաճակատում գործող թուրքական բանակներից մէկի նախկին հրամանատար Վէհիպ փաշան այն դատարանում, ուր քննւում էին Խարբերդում կատարուած դէպքերը, յայտարարել է, որ «Հայերի ջարդերը եւ ոչնչացումը, ինչպէս նաեւ նրանց ունեցուածքի կողոպուտը ու գրաւումը «Միութիւն և Յառաջդիմութիւն» կոմիտէի (այսինքն երիտթուրքերի - Մ. Ն.) նախօրօք մտածուած նպատակն է եղել»:

Վերջապէս մի կարեւոր վկայութիւն եւս: Հայկական զանգուածային կոտորածների փաստն ընդունել է նաեւ Մուսթաֆա Քէմալ փաշան, քաղաքական մի գործիչ, որն, ինչպէս յայտնի է, ամենամեծ հեղինակութիւնն է ժամանակակից Թուրքիայում: 1926 թուականի Յունիսին զուիցերիացի լրագրող Էմիլ Հիլտէբրանտի հետ ունեցած հարցազրոյցի ժամանակ նա ասել է, թէ երիտասարդ թուրքերի միութեան կոմիտէն կազմուած էր «քաղաքական բախտախնդիրներից, կիսագրագէտ առաջդիմականներից եւ սանձարձակ սովորոյթների տէր մարդկանցից»: Այնուհետեւ, ակնարկելով 1915 թուականի հայկական կոտորածները, Մուսթաֆա Քէմալը նշել է, որ երիտթուրքերի կուսակցութիւնը «պէտք է պատասխան տար մեր միլիոնաւոր քրիստոնեայ հպատակների կեանքի համար, որոնք անգթօրէն, զանգուածաբար քշուեցին իրենց բնակավայրերից եւ ոչնչացուեցին»: Չի կարելի չհամաձայնուել այս եզրակացութեան հետ:

Այսպիսով, անհերքելի փաստաթղթերը եւ բազմաթիւ ճշգրիտ վկայութիւնները, որոնցից միայն մի փոքր մասը յիշատակեցինք այստեղ, ամբողջութեամբ հաստատում են պատմական այն իրողութիւնը, որ 1915 թուականի երիտթուրքերը հրէշաւոր դաժանութեամբ իրագործեցին արեւմտահայութեան ցեղասպանութիւնը, որը դարձաւ հայ ժողովրդի դարաւոր պատմութեան ամենամռայլ եւ ողբերգական դրուագը: Եւ այսօր, պատմութեան ժամանակակից թուրք կեղծարարները եւ նրանց կողմից վարձուած մի քանի հեղինակներ Ամերիկայում եւ Անգլիայում, ինչքան էլ ցանկանան նենգափոխել փաստերը, միեւնոյն է չեն կարող թաքցնել պատմական ճշմարտութիւնը եւ թիւրիմացութեան մէջ գցել միջազգային հասարակական կարծիքը:

Մեծ Եղեռնից յետոյ անցել է եօթը տասնամեակ: Մեր ժողովուրդը, որի ծըխացող վիշտը երբեք չի մարել, սրբութեամբ է պահպանում մէկ ու կէս միլիոն անմեղ նահատակների յիշատակը: Վերածնուած հայ ժողովուրդը, աշխարհով մէկ ցրուած սփիւռքահայութիւնը այսօր էլ, մեծ ողբերգութեան 70-ամեակի տարելիցին, նորից է արտայայտում իր անհուն վիշտն ու զայրոյթը եւ անարգանքի սիւնին գամում արիւնոտ դահիճներին, բոլոր այն սեւ ուժերին, որոնք կազմակերպել ու կազմակերպում են ժողովուրդների ցեղասպանութիւն ինչպէս անցեալում, այնպէս էլ մեր ժամանակներում: Խորհրդային Միութիւնը նրա բոլոր ժողովուրդները, ամբողջ աշխարհի առաջաւոր մարդկութեան հետ միասին, այսօր հետեւողականօրէն պայքար են մղում խաղաղութեան համար, այն բանի համար, որպէսզի այլեւս չլինեն պատերազմներ, կոտորածներ ու ցեղասպանութիւն ոչ մի երկրում եւ ոչ մի ժամանակ:

UNE EXPOSITION
AU MUSÉE DE LA MARINE

LES MERVEILLES DU LIVRE ARMÉNIEN

C'est une véritable première mondiale que l'exposition qui vient de s'ouvrir dans le hall du Musée de la Marine, Palais de la Bourse à Marseille. Jamais en effet on avait présenté un ensemble d'une telle ampleur sur *«le Livre Arménien à travers les âges»* depuis les origines jusqu'à l'époque contemporaine, On ne peut qu'être impressionné par la beauté et la multiplicité des pièces rassemblées par les bénévoles de la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture (12-14, rue Saint-Bazile à Marseille) qui travaillent depuis des mois à l'organisation de cette exceptionnelle exposition qui a pu être menée à bien grâce aux concours des Conseils régional et Général, de la Mairie de Marseille, des Affaires culturelles, du Centre National des Lettres, de la Fondation Gulbenkian et de la Chambre de Commerce.

Manuscrits enluminés, livres anciens, essentiellement religieux, proviennent de la Bibliothèque Nationale, de la Bibliothèque Municipale de Marseille et de collections privées, ainsi que de la Congrégation des Moines Mékhitaristes, ces moines arméniens installés depuis des siècles dans l'îles Saint-Lazare, près de Venise et qui est sans doute le centre d'impression le plus important au monde pour les livres arméniens.

«Cette exposition est à la fois scientifique et culturelle nous a expliqué M. Garo Hovsépian, et nous avons bénéficié du patronage de M. Jean Pierre Mahé, professeur à l'Institut National des Langues Orientales et d'un conseil scientifique de spécialistes internationaux qui donnent toute garantie de sérieux à l'entreprise». A l'occasion de l'exposition, un très beau catalogue (en fait un veritable livre d'art) a été édité, rédigé sous l'autorité de M. Raymond Haroutioun Kevorkian, par une équipe composée de MM. Krikor Beledian, Fréderic Feydit, Garo Hovsepian, Mirjo Salvini, Gabriela Uluhogian, et du P. Levon Zekian. Il est préfacé par le Maire de Marseille et par le Catholicos Karekine II de Cilicie. Pour l'occasion, et pour souligner l'importance et la qualité du travail qui a été accompli et la valeur de cette exceptionnelle exposition, Vasken 1er, Catholicos de tous les Arméniens a envoyé une bulle sur un manuscrit enluminé qui figure à l'entrée de la salle.

UN INSTRUMENT DE CIVILISATION

Il faut dire que le Livre est une pièce essentielle dans la civilisation arménienne, notamment parce qu'il a longtemps servi de lien et de ciment chez un peuple qui a toujours eu une importante diaspora.

On peut voir comment, à travers les pièces présentées à Marseille, l'écriture arménienne a évolué. D'abord c'est une simple «importation» de l'écriture cunéiforme de Mésopotamie au IXème siècle avant J.C.. Puis, plusieurs siècles après, c'est l'araméen qui sert de véhicule écrit à la langue, ensuite le grec, le latin, et bien que l'Arménie fut chrétienne dès le IVème siècle, le clergé arménien parlait une langue «étrangère» au peuple. Il faudra le génie d'un moine, nommé Mesrop (devenu Saint Mesrop) pour que l'alphabet arménien fut inventé, et se montre capable de rendre tous les sons de la langue arménienne. Cet alphabet comporte 36 lettres. A partir de là, le livre arménien prit son essor et l'on peut voir dans l'exposition de la M.A.J.C. à la Chambre de Commerce, de superbes exemples de cet art qui concerne aussi bien la typographie que la reliure et l'enluminure à travers des exemplaires précieux (dont certains sont des pièces uniques) telle la *première bible imprimée en arménien* (1666) offerte à Louis XIV, des livres enluminés, des manuscrits du XIIème au XVème siècle et même le tout premier livre imprimé en arménien (*Le livre du vendredi*) qui date de 1511.

IMPRIMÉS A MARSEILE

On apprendra également que Marseille accueillit en 1672 l'auteur de la première bible qui trouva dans notre ville une petite colonie de trois à quatre cents compatriotes (ce qui prouve l'ancienneté de leur implantation) et notamment le fameux Antoine d'Armeny dont une rue porte le nom et qui était associé à un négociant marseillais; Louis Fréjus. Le poète Voskan d'Erevan créa une imprimerie à Marseille avec l'autorisation du Roi Soleil, derrière la rue de la Loge et de nombreux livres en arménien virent le jour dans notre ville (sept d'entre eux figurent à l'exposition).

Jean CONTRUCCI

«Le Provençal» 5 *Oct.*

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՖՐԵԶՆՈՅԻ համազգայութեան հայկ. վարժարան այցելած է (Սեպտեմբեր 8-ին) Թեմին առաջնորդը՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան: Բարի գալուստի խօսքեր արտասանած է վարժարանին տեսուչը Աստուր Աստուրեան: Աշակերտներ պատրաստած են գեղարուեստական յայտագիր մը, որու աւարտին խօսք առնելով Առաջնորդը գնահատած է տարուած աշխատանքները:

Վերածնած կռունկը

Կոմիտասի մահուան 50-ամեակը տօնելու զանազան եղանակներ կան. ոմանք պատարագ մատուցանել կուտան, ուրիշներ համերգներ կը կազմակերպեն: Կան նաեւ անոնք, որոնք կ'ընեն ոչինչ: Փորձառութիւնը, որ ձեւով մը յոռետեսութեան մարմնացումն է՝ գոնէ մեր մօտ, ցոյց կուտայ թէ այս վերջինները կը կազմեն բացարձակ մեծամասնութիւնը:

Լուդվիգ Բագլի վերոյիշեալ զանգուածներուն ոչ մէկուն կը պատկանի: Ան նախընտրած է սալ մը հրապարակ հանել, որուն արտաքինը իսկ վայելք մըն է (կողքի ձեւաւորում՝ Հերման Վահրամեան, տպագրութիւն՝ Ս. Ղազար, ամփոփ տեղեկութիւններ Կոմիտասի մասին՝ Էլիզապէթ Շրաուցէր): Առաջին երեսին վրայ կան հատուածներ Կոմիտասի Պատարագէն (Խորհուրդ Խորին, Հայր Աստուծոյ, Ընտրեալդ, Տէր Ողորմեա, Մարմին Տէրունական, Հրեշտակային), իսկ երկրորդ երեսը ամբողջութեամբ տրամադրուած է աշխարհիկ երաժշտութեան (Հօյ Նազան իմ, Ալագեազ, Անձրեւն եկաւ, Հաբբըան, Կռունկ, Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր, Թող բըրու չերդէ, Հիմի՞ էլ լռենք):

Վերջերս «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցի մը ընթացքին Բագլի կը մատնանշէ թէ «Կոմիտասի երաժշտութիւնը մեր մէջ ճանաչուած է միայն զուտ մեղեդիով, ստեղծագործական ամբողջութեան դժբախտաբար ուշադրութիւն չի դարձւում»: Իրօք մենք հոս այս ամբողջութիւնը ներկայացնելու յստակ ճիգը կը տեսնենք, բայց կը տեսնենք նաեւ աւելին՝ կոմիտասեան երաժշտութիւնը «թարգմանելու» փորձը լոկ նուագարաններու, մանաւանդ օտար, այսինքն մեր տոհմիկ երաժշտութեան մէջ գոյութիւն չունեցող նուագարաններու «լեզուին»: Աս անշուշտ այս ուղղութեամբ կատարւած առաջին փորձը չէ: Բոլորին ծանօթ են Սարգիս Ասլամազեանի մշակումները լարային քառեակի համար: Հոս հետաքրքրական է Բագլիի եզակի ընտրութիւնը. ջութ (կը կատարէ նոյն ինքն Լ. Բագլի), թաւ-ջութակ (Իրմինկարտ Զէէմանն) եւ փակօթ (Վոլֆկանկ Նոյմանն): Այս վերջինը շատերուն թերեւս առաջին հայեացքով խորթ թուի, բայց ըստ իս յաջողութեան ազդակներէն մէկն է ան, տեղ տեղ յիշեցնելով՝ մեր տոհմիկ նուագարանը՝ դուդուկը:

Բագլի եւ ընկերները կրցած են բիւրեղացնել լման Կոմիտասը: Բայց կտոր մը կայ որ աւելին կը փորձէ եւ կը յաջողի: Ան Կռունկն է: Հոս կը հանդիպինք թէ՛ Կոմիտասին եւ թէ՛ Բագլիին, վարպետին աւանդները մեր օրերու վերացական միջոցներով շարունակող երգահանին: Այս վերածնած կռունկը իր ուշագրաւ լուծումներով փակօթի համար աւելի քան հաճելի անակնկալ մըն է: Յուսանք որ ան ակունքը ըլլայ Բագլիի նոր մէկ լարային քառեակին - առաջին խմորումները տեսանելի ըլլալ կը թուին, - որ անտարակոյս պիտի հարստացնէ մեր քառեակի գրականութիւնը, աւելցնելով իր ցարդ տուած չորս գոհարներուն հինգերորդ մը եւս:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը, հրապարակաւ կուգայ յայտարարելու որ կարգ մը դէպքերու բերմամբ շա՛տ դժուարին, եթէ ո՛չ անել, կացութեան մը առջեւ կը գտնուի ներկայիս: Իր գոյութիւնը վտանգուած կը զգայ այսօր:

Թէ ինչո՞ւ. պարզենք:

Ինչպէս գիտէք, տարիներէ ի վեր, ծանօթ անձնաւորութիւն մը (32 ռիւ Թռէվիզի ազգապատկան տունէն) բարեխղճօրէն Հայ Նախկին Ռազմիկներու հաւաքատեղին դրած էր մեր տրամադրութեան տակ եւ այսպիսով՝ բաւականին օգտակար հանգիստացած մեզի:

Բայց ներկայիս՝ այդ շէնքին վաճառումով, մեզի տրամադրուած սրահը ձեռքէ ելած է, փողոցն ենք մնացած: Ընկերակցութեան արխիւները ու գոյքերը հոս ու հոն ցրուած, տխուր վիճակ մը կը պարզեն: Դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս անորոշ կացութիւնը, չենք գիտեր: Իսկապէս՝ դժուար է բացատրել:

Այս կացութեան առջեւ, արդէն իսկ, կեդրոնատեղիի մը համար խնդրագիրներ ներկայացուցած ենք Փարիզի Քաղաքապետութեան (1985, Ապրիլ 22), եւ Կրթական նախարարութեան (1985, Յունիս 10) ու մեր կացութիւնը իր մերկութեանը մէջ պարզած: Պիտի մաղթէինք որ չուշանային ու դրական ըլլային անոնց տալիք որոշումները:

Բայց, մինչեւ նոր կարգադրութիւն մը, մտադրած ենք ձեռնածալ չմնալ. պիտի ջանանք կարելի եղած չափով զգալի չըդարձնել անուղղակիօրէն մեզի հասցուած հարուածը: Պիտի աշխատինք կրկին յառաջ տանիլ մեր միութենական գործունէութիւնները: Մեր «Արահետ» պարբերականը կրկին լոյս պիտի ընծայենք (1985ի Նոյեմբերին, 48 էջերով) հակառակ մեր նիւթական անձուկ ու ո՛չ փայլուն վիճակին:

Կը յուսանք որ Ֆրանսայի հայութիւնը, մանաւանդ՝ գրասէր հասարակութիւնը անտարբեր պիտի չմնայ այս կացութեան առջեւ եւ պիտի գայ ձեռք մեկնելու անոր կենսական կարիքներուն:

Վստահ ենք որ մեր ձայնը լսելի պիտի դառնայ: Ո՛չ ոք պիտի ուզէ ու փափաքի որ յիսուն տարիներէ աւելի կեանքի կոչուած ու դեռ գործող, գրի ու գրականութեան նուիրուած միութիւն մը, մէկ օրէն միւսը, յանկարծ տխուր պարագաներու տակ կորսուի ու պատմութիւն դառնայ:

Վստահ ձեր ազնիւ, նուիրաբերող ոգիին, այժմէն իսկ կու գանք մեր կանխայայտ շնորհակալութիւնները յայտնել եւ մաղթել ձեզ լաւագոյն օրեր:

Յարգանօք՝
Վարչութիւն

Դրամական առաքումները կատարել՝
SOCIETE DES GENS DE LETTRES ARMENIENS DE FRANCE
B. P. 98.09 75421 Paris Cedex 09

Մեր Չէք փօսթալի թիւը՝
C. C. P. Paris 12 360 50 N

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Երբ ես ոտքից ցգլուխ հագնուեցայ, նա մի առանձին ուրախութեամբ նայեց իմ վրայ, գրկեց, եւ համբուրելով, ասաց. - «Հիմա դու շատ սիրուն աղջիկ դարձար»: Եւ որպէս զի ես մի նոր ծանրութիւն չդառնամ այդ ոչ այնքան միջոցներ ունեցող ընտանիքի վրայ, հէնց երկրորդ օրը ես խնդրեցի տիկնինից, որ ինձ ցոյց տայ մի քանի գործեր, թէ ինչով կարող էի ծառայել նըրանց: Տիկինը ժպտաց եւ ինձ յանձնեց մի քանի թեթեւ գործեր: Ես իմ պարտաւորութիւնները այնքան ճշդութեամբ կատարում էի, որ նրանք, որ առաջ միայն խղճում էին ինձ, սկսեցին այնուհետեւ սիրել: Տիկինը չափազանց գութ ունէր ինձ վրայ: Նա մի առանձին եռանդով ըսկըսեց զբաղուել իմ դաստիարակութեամբ. ամէն օր մի քանի ժամ պարապում էր ինձ հետ: Ես սովորեցի գրել, հաշուել եւ գրքեր կարդալ: Ա՜խ, որքան լաւ բան են այս գրքերը: Նրանց մէջ խօսում են խելացի մարդիկ. նրանք այն չեն ասում, ինչ որ մենք սովորաբար լսում ենք, կամ տեսնում ենք կեանքի մէջ: Նըրանք պախարակում են այդ մեր տեսածները, եւ ասում են, որ լաւ բաներ չեն, եւ ցոյց են տալիս, թէ ի՞նչպէս մարդիկ կարող էին աւելի լաւ լինել:

- Եւ դու լաւացար, - կտրեցի ես Նէնէի խօսքը:

- Այո՛, լաւացայ - պատասխանեց նա մի առանձին բաւականութեամբ:

- Դու հէնց սկզբից բարի էիր, Նէնէ:

- Իմ առաջուայ բարութեան եւ այժմեան բարութեան մէջ մեծ զանազանութիւն կայ: Աղաւնին էլ բարի է, բայց եթէ նրան հարցնելու լինես, թէ ինչու համար է բարի, նա քեզ չէ կարող բացատրել պատճառը: Նա բարի է, ինքն էլ չգիտէ, թէ ինչի համար: Այդպէս էր եւ իմ բարի լինելը: Ոչխարի բարութիւն և աւելի ոչինչ: Բայց ես հիմա գիտեմ, թէ ինչո՞ւ լաւ է բարին եւ ինչո՞ւ վատ է չարը: Չէ՞ որ, ես առաջ սուտեր էի խօսում, խաբում էի մարդկանց, բայց չէի հասկանում, որ դա վատ է: Ես մի բօշայ աղջիկ էի, եւ մօրիցս սովորած կախարդութեանը ինքս էլ հաւատում էի: Բայց հիմա գիտեմ, որ այն բոլորը խաբեբայութիւն էր: - Այդ թողնենք, - խօսքը փոխեց Նէնէն, - բժշկապետը եւ նրա կինը կատարեցին իրանց խոստմունքը: Երբ նրանք պաշտօն ստացան Սիբիրում, ինձ եւս բերեցին իրանց հետ: Իմ յարաբերութիւնները քեզ հետ նրանք գիտէին, նրանց յայտնի էր եւ այն, թէ ո՛ր աստիճան, ես սիրում եմ քեզ: Ցետոյ, թէեւ ինձանից գաղտնի, նրանք աշխատում էին, որ դու ազատուած լինես քո դատապարտութիւնից, եւ մեզ բախտաւորացնեն ամուսնական կեանքով: Այդ մասին ինձ հետ չէին խօսում, բայց ես նրանց ակնարկութիւններից եւ առանձին խօսակցութիւններից շատ բան էի հասկանում:

- Ի՞նչ միջոցներով էին աշխատում, հարցրի ես անհամբերութեամբ: - Արդեօք յոյս կա՞յ ... կարելի՞ է ... եւ բազմաթիւ հարցերով շփոթեցրի Նէնէին:

Կարծես, նա վախենում էր, որ միանգամից հաղորդած ուրախալի տեղեկութիւնը կարող էր վատ ազդել իմ առողջութեան վրայ եւ, երեւի այդ մտքով բաւական հեռուից սկսեց իր պատասխանը:

- Դու պէտք է գիտենաս, - ասաց նա, - որ բժշկապետը աղքատ եւ շատ աղքատ ծնողների որդի է եղել, ժողովրդի ստոր դասակարգից: Նրա հայրը փողոցներում կօշկաների վաճառող է եղել, իսկ մայրը՝ մի լուացարար կին: Բայց տիկինը բարձր շրջաններից է, Ս. Պետերբուրգում նշանաւոր ազգականներ ու բարեկամներ ունի, որոնք նոյնպէս նշանաւոր պաշտօններ են վարում: Բժշկապետը, որպէս աղքատ ուսանող, նրա հօր տանը մասնաւոր դասեր էր տալիս: Այնտեղից սկըսեց նրանց ծանօթութիւնը, որը յետոյ սիրոյ փոխուեցաւ: Օրիորդի ծնողները, ի հարկէ, հակառակեցին նրա ամուսնանալուն մի բժշկի հետ, որ թէ իր դիրքով եւ թէ՛ իր ծագումով չէր համապատասխանում նրանց կոչմանը: Բայց օրիորդը այնքան բնաւորութեան զօրութիւն ունէր, որ հակառակ ծնողների կամքի, թողեց հայրենական տունը, եւ սկսեց սիրած երիտասարդի հետ ապօրինի ամուսնութեամբ ապրել:

(Տար. 198)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Զաւակներն ու Թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԱՒՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կրընոպլէն Պ. Նշան Քիւրաճեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Աղէն Փափազեանի հատորին հրատարակութեան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՔԸՄՊՐԻՃ. - (ՄԱՍ) Հ. Ղուկա Առաքելեան, շնորհաւորելով «Հայ գրի անշէջ փարոսը» 100 տոլար:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.- Նշան Քիւրաճեան 200 Ֆ.:

ՄՈՆԹԷԼԻՄԱՐ. - Տիկին Էլմաս Ալթըփարմաքեան 500 Ֆ.:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդացի կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Բուր Բիէր Բիւժէ:

Կը խօսի տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՆԵՐՍ

ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անիէռ, Պուա - Գոլոմպ, Գոլոմպի Հայ Կարմիր Խաչը՝ բարեկամական հանդիպում մը կազմակերպած է հիւրասիրութեամբ՝ Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, ժամը 15-ին՝ Ռոպէր Լավերնեի կեդրոնը:

11, rue Robert Lavergne

Asnières 92600, 4 routes - derrière Darty.

գեղարուեստական բաժինով:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցներն եւ խաչուհիներ եւ համակիրներ:

Կը ցուցադրուին տիափոզիթիվներ Տէր եւ Տիկին Եղ. Առաքելեանի խորհրդային Հայաստան այցելութեան առթիւ:

Մուտքը ազատ է:

Irma fourrures

SUR MESURE

— REPARATIONS —

TRANSFORMATIONS

ժամ առաջ գնեցէք ձեր մուշտակէ վերարկուն վստահելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ

ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. 368 55 99

Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ գրական ցերեկոյթ մը, Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, ժամը 16-ին Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ:

118, Rue de Courcelles — 75017 Paris

Նիւթը՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ

ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

նախագահ՝ Օր. ՏԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

բանախօս՝ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Գեղարուեստական պատշաճ բաժին:

Մուտքը ազատ է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 12, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն Մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 13, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութեան օրն է:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին բազմաձայն, ղեկավարութեամբ Ստեփան Սրկ. Եորկանճեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին

Պատարագ ժամը 10.30-ին

Մատաղի Օրհնութիւն ժամը 11.30-ին

Սիրով կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի ժողովուրդը իր ուխտը կատարելու եւ ներկայ գտնուելու հոգեպարար արարողութեանց:

հայերէնի դասընթացք

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԱՐՄՆԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ

118 Քուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ

ամէն շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 15էն 18 սկսնակներու եւ յառաջացածներու համար հայերէնի դասաւանդութեան առընթեր տեղի պիտի ունենան հայկ. մշակոյթի տարբեր մարզերուն վերաբերող դասախօսութիւններ:

Արձանագրութիւն տեղւոյն վրայ կամ հեռաձայնելով. - 520 - 03 - 18 թիւին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

9, rue de Madrid — 94140

Tél. : 376. 55. 89

ACTIVITES PERMANENTES 1985 - 86

MUSIQUE

Ecole Arménienne de Musique
PIANO - enf. - adol. - adul. — **Mer. - Sam.** —
J. Mafian-Altounian - C. Papazian

Ecole Arménienne de Musique
VIOLON - enf. - adol.—**Samedi**— J. Yérémian

Cours de GUITARE
enf. - adol. - adul. — **Jeudi** — P. Djergayan

Ateliers d'INSTRUMENTS traditionnels
enf. - adol. - adul. — **Mercredi** —
cordes et vents G. Der Haroutounian
percussion E. Zartarian

EVEIL

Eveil à la LANGUE arménienne
enf. - adol. - adul. — **Mercredi** —
D. Karassalmassian - A. Sarkissian

Eveil à la CULTURE et à l'IDENTITE arménienne
enf. — **Mercredi** — H. Kévonian

EXPRESSION

Danse FOLKLORIQUE Base,technique,rythme
enf. — **Mercredi** — A. Boudaghian

Apprentissage de danses — **Mer., Jeudi** —
A. Boudaghian - M. Karakozian - K. Margarian

Danse TRADITIONNELLE
Initiation petits — **Mer.** — A. Boudaghian
Cours - adol. - adul. —**Sam.**— A. Boudaghian

Atelier de KOTCHARI
Débutants enfants —**Samedi**— M. Karakozian
Débutants adultes —**Samedi**— K. Margarian

Atelier de DANSE CONTEMPORAINE
arménienne - ado. —**Samedi**— H. Papazian

Initiation à la DANSE CLASSIQUE
ado. —**Dimanche**— H. Papazian

GYMNASTIQUE -adul. —**Mer.**— A. Manoukian

DIFFUSION

Diffusion LIVRES — **Samedi** —
S. M. Papazian - S. Tacvorian

Radio (émission sur RADIO ASK FM 98.5)
—**Vendredi**— H. Kévonian - A. Sarkissian

Bibliothèque - M. C. A. Info
— **Lundi - Jeudi** — D. Karassalmassian

ACCUEIL

Antenne Sociale
— **Lundi - Jeudi** — D. Karassalmassian

Foyer — **Samedi** — P. Papazian

SPORT

Tennis de Table — **Samedi** — P. Papazian

UNITE SON ET PHOTO

Enregistrement et sonorisation O. Ozcelik

Reportage activités M.C.A. C. Kouyoumdjian

Direction et permanence - tous les jours sauf mercredi et samedi matin

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel MERIDIEN

81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20.30էն մինչեւ առաւօտ

ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.-

260 - 15 - 10

381 - 80 - 82

261 - 51 - 13 SABERATOURS

282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures

La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ

Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18

TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

ARMENIE 1985

Départ PARIS/PARIS		Départ MARSEILLE/MARSEILLE
du 27 décembre au 07 janvier 86	5 390 F	du 02 novembre au 15 novembre
		du 23 novembre au 06 décembre
		du 28 décembre au 10 janvier 86

Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :

— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	**SEVAN VOYAGES**	**LES COURRIERS DU MONDE**
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	63, Allée Léon Gambetta
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. (1) 261 - 51 - 13	Tél. (7) 860 - 13 - 66	Tél. (91) 84 - 54 - 54 (91) 50 - 75 - 49

AIR FRANCE — Intourist — AEROFLOT

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire Nº 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
12 - 13

SAMEDI-DIMANCHE
12-13 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.072
Foundateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.072

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—×—

Սոյն Թուականի Սեպտեմբերի 25-ից Հոկտեմբերի 5-ի օրերին Մայր Աթոռում տեղի ունեցան հանդիսութիւններ՝ նուիրուած Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Գահակալութեան 30-րդ յոբելենական տարեդարձին։

Այս առթիւ Սուրբ Էջմիածին էին ժամանել Կ. Պոլսի Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարք Տ. Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանը, Հայ Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդներն ու թեմական պատգամաւորները, ինչպէս նաեւ բազում հրաւիրեալներ եւ բազմահազար ուխտաւորներ։

Հանդիսութիւններին մասնակցելու համար Մայր Աթոռ էին ժամանել նաեւ քոյր եկեղեցիների ներկայացուցիչները՝ Վրաց Օրթոդոքս Եկեղեցու պատուիրակութիւնը գլխաւորում էր Նորին Սրբութիւն Տ. Իլիա Բ. Պատրիարք - Կաթողիկոսը համայն Վրաստանի և Իմերիթիայի, ինչպէս նաեւ Ռուս Պրաւոսլաւ Եկեղեցու պատուիրակութիւնը, որը գլխաւորում էր Տ. Ֆիլարետ միտրոպոլիտը Մինսկի եւ Բելոռուսիայի ու Ռուս Եկեղեցու արտաքին յարաբերութիւնների ղեկավարը։

Սեպտեմբերի 26-ին, Հինգշաբթի օրը, Վեհարանի հանդիսութեանց դահլիճում տեղի ունեցաւ «Վարդանանք» գոբելէն գորգի բացման արարողութիւնը։ Հանդիսութեանը ներկայ էին՝ գորգի նուիրատու Պ. Մելանկտոն Արսլանեանի տիկինը՝ Վիոլետա Արսլանեանը, նրա ընտանիքի անդամները, Մայր Աթոռում գտնուող հիւր հոգեւորականները, պատգամաւորներն ու բազմաթիւ հիւրեր։ Հանդիսութեան ընթացքում ելոյթներ ունեցան՝ Վեհափառ Հայրապետը, գոբելէն նկարի հեղինակ՝ Գրիգոր Խանջեանը, Օբիւսոն քաղաքի գոբելէնը գործող արհեստանոցի տէր եւ տնօրէն Օլիվիէ Պենտոնը ու ար[illegible] Մանեա Ղազարեանը։

Սեպտեմբերի 28-ին, Շաբաթ օրը, երեկոյեան, Մայր տաճարում տեղի ունեցաւ Նախատօնակի հանդիսաւոր ժամերգութիւն։

Սեպտեմբերի 29-ին, Կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Մայր տաճարում սուրբ պատարագ մատուցեց եւ քարոզեց Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգաց Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանը։

Սուրբ պատարագի աւարտին, Վեհափառ Հայրապետը թափօրով առաջնորդուեց Վեհարանի դահարահ, ուր հոգեւոր դասի եւ խուռներամ ժողովրդի ներկայութեան սիրոյ ողջոյնի խօսք ասաց Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Տ. Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանը, շնորհաւորելով Նորին Սրբութեան Գահակալութեան 30-ամեակը։ Ապա՝ շնորհակալական խօսք արտասանեց յոբելեար Հայրապետը՝ օրհնելով ներկայ բազմութեանը։ Երեկոյեան ժամը 19-ին, Երեւանի «Հրազդան» հիւրանոցի շքեղ սրահներում՝ Հայ եւ օտար հոգեւորականների, ինչպէս նաեւ պատգամաւորների պատուին տրուեց պաշտօնական ճաշ։

Սեպտեմբերի 30-ին, Երկուշաբթի օրը, ժամը 19-ին, Վեհարանի հանդիսութեանց դահլիճում տեղի ունեցաւ յոբելենական հանդիսաւոր նիստ՝ նուիրուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետի Գահակալութեան 30-րդ տարեդարձին։ Ներկայ էին Կ. Պոլսի Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարքը, քոյր Եկեղեցիների հոգեւոր ներկայացուցիչները, Հայ Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդները, թեմերի պատգամաւորները, Մայր Աթոռի բարերարները, հայրենի մտաւորականութեան ներկայացուցիչներ եւ բազմաթիւ այլ հրաւիրեալներ՝ շուրջ 500 հոգի։

Հանդիսութեանը, սովետական իշխանութիւնը ներկայացնում էին՝ Խորհրդային Միութեան Մինիստրների խորհրդին առընթեր կրօնական գործերի խորհրդի նախագահ Կոստանդին Միխայլովիչ Խարչեւը եւ Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալներ՝ Ա. Հարութ - եանը եւ Ռ. Զարգարեանը։

Հանդիսութեան բացումը կատարեց Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ատենապետ Գերաշնորհ Տ. Սիոն Արքեպիսկոպոս Մանուկեանը։ Ապա հանդէս եկաւ յոբելեար Հայրապետը Իր Գահակալութեան 30-ամեայ գործունէութեանը նուիրուած խօսքով։

Ողջոյնի եւ շնորհաւորանքի խօսքերով հանդէս եկան՝ Նախագահ Կոստանդին Միխայլովիչ Խարչեւը, Նորին Սրբութիւն Տ. Իլիա Բ. Պատրիարք - Կաթողիկոսը, Նորին Սրբազնութիւն միտրոպոլիտ Ֆիլարետը, սփիւռքահայութեան կոմիտէի անունից՝ Վարդգէս Համազասպեանը, ՀՍՍՀ խաղաղութեան կոմիտէի անունից՝ ակադեմիկոս Գալուստ Գալոյեանը, Մատենադարանի տնօրէն՝ Սէն Արեւշատեանը։

Կիւլպէնկեան հաստատութեան անունից իր խօսքը ասաց Ռոբեր Կիւլպէնկեանը։ Հանդիսութեան աւարտին ողջոյնի եւ շնորհաւորանքի խօսքով հանդէս եկաւ Կ. Պոլսի Հայոց Տ. Շնորհք Պատրիարքը՝ յանուն Հայ Եկեղեցու հոգեւորականութեան։

Հանդիսութեան երկրորդ բաժնում զործադրուեց գեղարուեստական ծրագիր։

Հոկտեմբերի 1-ին, Երեքշաբթի օրը, առաւօտեան ժամը 10.15-ին, Վեհափառ Հայրապետի գլխաւորութեամբ, հայ հոգեւորականութիւնը, քոյր եկեղեցիների ներկայացուցիչները, բոլոր պատգամաւորներն ու հիւրերը այցելեցին Ծիծեռնակաբերդ եւ ծաղկեպսակներ զետեղեցին հայ նահատակաց յուշարձանին ու բոլորը միաձայնաբար աղօթեցին 1915 Թուականի Մեծ Եղեռնի զոհերի հոգիների խաղաղութեան համար։

Ժամը 11.30-ին Կ. Պոլսի Հայոց Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքը, հայ բարձրաստիճան հոգեւորականները, ինչպէս նաեւ թեմերի պատգամաւորները, Ամենայն Հայոց Հայրապետի գլխաւորութեամբ, այցելեցին Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների Խորհուրդ, որտեղ նրանց ընդունեց նախագահ Ֆադէյ Սարգսեանը, որ ջերմապէս շնորհաւորեց Վեհափառ Հայրապետի Գահակալութեան երեսուն տարիների գործունէութիւնը եւ ողջունեց արտասահմանից ժամանած բոլոր հայ հոգեւորական ու աշխարհական հիւրերին։

Հոկտեմբերի 2-ին, Չորեքշաբթի օրը, Վեհարանում տեղի ունեցաւ Վեհափառ Հայրապետի հետ հաւաքական հանդիպում Մայր Աթոռում ներկայ գտնուող եպիսկոպոսների ի գլուխ Տ. Շնորհք Սրբազան Պատրիարքի։

Սեպտեմբերի 25-ից Հոկտեմբերի 5 յոբելենական հանդիսութեանց օրերը դարձան Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի համար անմոռանալի եւ յիշատակելի օրեր։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հոկտ. 6, 1985 թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՔԻԼԼԷ ԼԱՈՒՐՕ

ԵՐԲ ԱՌԵՒԱՆԳՈՂՆԵՐԸ Կ'ԱՌԵՒԱՆԳՈՒԻՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ԹՈՒՆՈՒԶ Կ'ԵՐԹԱՅԻՆ

ԲԱՅՑ ... ԻՏԱԼԻԱ ՀԱՍԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ՕԴԱՆԱՒԻՆ ՃԱՄԲԱՆ ՓՈԽԵԼ ՏՈՒԻՆ

—×—

Մեծ ղաղտնապահութեամբ գլուխ հանուած գործողութիւն մը։

Պաղեստինցի չորս ահաբեկիչները, ՊԱԿ-ի երկու պատասխանատուներու ընկերակցութեամբ, օդանաւով դէպի Թունուզ ճամբայ ելած էին Հինգշաբթի իրիկուն, թէեւ կ'ըսուէր թէ Թունուզ մերժած էր, որ իջնեն։ Ամէն պարագայի մէջ, կէս ճամբան արդէն, ծրագիրը, պարտադրաբար կը փոխուէր։ Ամերիկեան չորս հալածիչները կը կտրէին օդանաւին ճամբան եւ զայն կ'առաջնորդէին Սիկիլիա, Ատլանտեան Ուխտի զինուորական մէկ օդակայանը։ Ամերիկեան այս առեւանգումը կը յարգէր սակայն միջազգային օրէնքները (այդ առընչութեամբ՝ բրծախնդիր են) քանի որ Ուաշինկթըն կը հաստատէր թէ չեզումը կատարուած է օդային միջազգային գօտիին մէջ։

Բայց, միշտ յարգելով միջազգային օրէնքները, չէր կրնար ահաբեկիչները Ամերիկա տանիլ եւ կը յանձնէր իտալական իշխանութեանց։ Արդարեւ, այս գործողութեան գաղտնիքը հաղորդուած էր վարչապետ Քրաքսիի, որ չէր համաձայներ այլ լուծում, առարկելով թէ հարցը ամերիկահպատակի մը սպանութենէն առաջ, այն է որ՝ արարքը կատարուած է իտալական նաւու մը մէջ, ուրեմն իտալական «հողամասի» վրայ։

Ամերիկեան միջամտութեան պատճառը ծագումով հրեայ, 70-ամեայ անդամալոյծ՝ Քլինկհոֆըրի սպանութիւնն է։ Ուրեմն Ամերիկացիք, հիմա դիմում ըրած են Իտալացիներուն որպէսզի իրենց յանձնուին չորս ծովահէնները։ Իտալիա, սակայն, այլ օրէնք մը ունի, ոեւէ յանցապարտ չի կրնար յանձնել երկրի մը, ուր ի զօրու է մահապատիժ։

Այս էր, ուրեմն, կացութիւնը Ուրբաթ առտու, բայց դէպքը պատահած ըլլալով գիշերը, առաւօտեան օրաթերթերը չէին կրցած լուրը հասցնել։ Բոլորն ալ հարց կուտային՝ Ո՞ւր են ծովահէնները։

×

ՕՐՍԸՆ ՈՒԷԼՍԻ ԿԱՄ՝ ՍԻԹԻԶԸՆ ՔԷՅՆԻ ՄԱՀԸ

—○—

«Սեւ շարք մը» միջազգային շարժարւեստին համար։ Սիմոնն Սինեոռէն բացաւ զայն, յաջորդեցին՝ Ռոք Հըտսըն եւ Եուլ

(Շար.ը Դ. էջ)

COMMUNIQUE

Communiqué de Presse diffusé à l'issue du Colloque sur la Question Arménienne organisé le 9. 10. 85 au Parlement Européen par l'Association «Solidarité - Franco - Arménienne».

Après la décision de la Sous-Commission des Droits de l'Homme de l'ONU de faire figurer dans une étude sur le Génocide, la référence au génocide arménien, le Parlement Européen s'apprête à discuter prochainement, un rapport sur la question arménienne concluant également au rétablissement de la vérité du génocide de 1915.

Depuis plus de 70 ans aujourd'hui la Turquie ne cesse d'imposer le silence sur ces évènements qui coûtèrent la vie à 1,5 millions d'Arméniens.

Il faut, à tout prix, empêcher que le mensonge, perversion des systèmes totalitaires, ne s'installe au cœur même des institutions démocratiques de l'Europe.

Demain, la Commission Politique du Parlement Européen peut refuser de se prononcer sur le génocide arménien qui fait pourtant partie intégrante de l'Histoire Européenne.

Emettre une telle hypothèse, c'est déjà s'interroger sur l'aptitude de l'Europe à se prévaloir des principes de l'humanisme.

Le refus de reconnaître un tel crime contre l'humanité engendrerait un précédent facheux; il constituerait, en soi, une menace potentielle pour les Droits de l'Homme et des peuples.

Solidarité - Franco - Arménienne, à la veille de cette échéance, lance un appel à l'opinion publique internationale, et à tous les organismes attachés à la défense des Droits de l'Homme pour qu'ils s'engagent résolument à la lutte contre l'oubli, et pour le droit de chaque peuple à son Histoire.

SOLIDARITE
FRANCO - ARMENIENNE

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԿԱԴ. Բ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Հոկ. 3-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ակադ. Բենիամին Եղիշէի Մարգարեան։ Ծնած էր 1913-ին՝ Վրաստանի Մառնէուլի շըրջանի Շուլաւեր աւանը (ներկայիս Շահումեան աւան)։ 1938-ին շրջանաւարտ եղած է Երեւանի համալսարանի բնագիտութեան եւ ուսողագիտութեան ճիւղէն եւ ուսումը շարունակած Լենինգրադի համալսարանին մէջ։ Գործօն մասնակցութիւն ունեցած է Բիւրականի աստղադիտարանի կազմակերպման գործին մէջ, սկիզբը աշխատելով որպէս գիտական աշխատակից, ապա՝ տնօրէնի տեղակալ, իսկ 1956-էն ի վեր կը վարէր ծիր կաթիններու ուսումնասիրութեան բաժինը։ Իր շնորհիւ է, որ վերջին քան տարիներուն յայտնաբերուած են ուլթրամանիշակագոյն աւելցուկով ծիր կաթիններ, որոնք իր անունով ալ կը կոչուին «Մարգարեանի ծիր կաթիններ»։ Հեղինակն է հարիւրէ աւելի գիտական աշխատութիւններու։ 1965-ին ընտրուած է Հայաստանի գիտութիւններու Թղթակից - անդամ, իսկ 1971-ին՝ իսկական անդամ։ Ակադ. Մարգարեան միջաստղագիտական միութեան անդամ էր. ընտրուած էր ծիր կաթիններու միութեան յանձնախումբի նախագահ. մաս կը կազմէր նաեւ «Աստղաֆիզիկա» հանդէսի խմբագրութեան։ Թաղումը կատարուած է Բիւրականի գերեզմանատունը։

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ 4ՐԴ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՍԻՄՊՈԶԻՈՄԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայ արուեստին նուիրուած 4-րդ Միջազգային Սիմպոզիոմը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 11 - 17-ին Երեւանի մէջ, լաւագոյն պայմաններու տակ:

Արդարեւ, Կազմակերպիչ Մարմինը (Կազմկոմիտէ), որ իր մէջ կը հաշուէր կառավարական, ակադեմական, գիտական եւ մշակութային բազմաթիւ հիմնարկներու ներկայացուցիչներ, ջանք չէր խնայած Սիմպոզիոմը դարձնելու համար շահեկան ու գրաւիչ, գիտական նստաշրջանները զուգորդելով հետաքրքրական ուղեւորութիւններու եւ գեղարուեստական ներկայացումներու հետ:

Մասնակցելու եկած էին երկու հարիւրի մօտ գիտնականներ որոնց մէկ երրորդը՝ արեւմտեան երկիրներէն (ԱՄՆ, Աւստրիա, Պելժիա, Գերմանիա, Դանիա, Իոլանտա, Իտալիա, Ճափոնիա, Անգլիա, Ֆրանսա, եւայլն) եւ մեծ մասամբ՝ ո՛չ - հայ: Նախորդ տարիներու բաղդատմամբ Սփիւռքահայերու թիւը զգալապէս նուազած էր, եւ չենք գիտեր ինչի՛ վերագրել այս նուազումը: Հետաքրքրութեան տկարացմա՞ն, թէ ո՛չ տեղեկատուութեան պակասի:

Ամէն պարագայի մէջ, բացակաները հրաշալի առիթ մը կորսնցուցին ծանօթանալու՝ հայ ճարտարապետութեան միջնադարեան գլուխ - գործոցներու եւ ունենալու՝ օգտաշատ հանդիպումներ ու կարծիքի փոխանակումներ, ինչ որ հիմնական բարիքներէն մէկն է գիտական նման ժողովներու:

Եւ արդէն այդ կէտն է որ մատնանշեց բացման իր ճառին մէջ Սիմպոզիոմի Կազմկոմիտէի Նախագահ՝ Պ. Եուրի Խոջամիրեան, որ Հայկական ՍՍՀ Մինիստրներու Խորհուրդի նախագահի տեղակալն է պաշտօնով, այսինքն՝ փոխ - վարչապետ: Ըստ պատմականը այս Սիմպոզիոմին, բացատրելով թէ ինչպէ՛ս ան ծնունդ առաւ 1975-ին, Իտալիոյ Պերկամօ քաղաքին մէջ, իր յաջորդները ունենալով 1978-ին Երեւան, եւ 1981-ին ալ՝ դարձեալ Իտալիա, Վիչենցայի մէջ:

Բացման հանդիսաւոր նիստը տեղի ունեցաւ ուրեմն Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի մեծ դահլիճին մէջ, ուր համախմբուած էին հրաւիրեալ օտարերկրեայ հիւրերու կողքին երեւանցի բազմաթիւ գիտնականներ եւ արուեստագէտներ եւս:

Նախագահական բեմին վրայ տեղ գրաւած էին Կազմկոմիտէի անդամներ, գիտական եւ մշակութային այլեւայլ հիմնարկներու եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի Նախագահը, ինչպէս նաեւ արեւմտեան աշխարհէն քանի մը առանձնաշնորհեալ հիւրեր:

Նախագահին բացման ճառէն վերջ խօսք առաւ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան ողջունելով ներկաները, եւ մատնանշելով նման գիտաժողովներու օգտակարութիւնը, յաջողութեան ջերմ մաղթանքներ ըրաւ ժողովականներուն:

Որմէ վերջ մասնակից գիտնականները սկսան հանդէս գալ իրենց զեկուցումներով, որոնք բաժնուած էին չորս խմբաւորումներու. -

Ա) Հին Հայաստանի Արուեստը: Ժողովրդական եւ կիրառական արուեստ:

Բ) Միջնադարեան Հայ Ճարտարապետութիւն:

Գ) Միջնադարեան Արուեստ (Մանրանկարչութիւն, Գրքարուեստ, Որմնանկարչութիւն, Քանդակագործութիւն, Խաչքար, եւայլն):

Դ) Նոր եւ Խորհրդային շրջանի արուեստն ու ճարտարապետութիւնը:

Զեկուցումները կը կատարուէին Գիտութիւններու Ակադեմիային մեծ դահլիճին, ինչպէս նաեւ Գրողներու Տան եւ Ճարտարապետներու Միութեան սրահներուն մէջ: Ասոնցմէ միայն առաջինն էր որ օժտուած էր համընթաց թարգմանութիւններ տալու սարքաւորումներով: Եւ որովհետեւ միւս սրահները զուրկ էին այդ կարելիութենէն, զանազան լեզուներով եւ մասնաւորաբար ռուսերէնով ներկայացուող կարգ մը զեկուցումներ ոմանց համար կը մնային դժբախտաբար անհասկնալի:

Լեզուի հարցը արդէն, ամէնէն դժուար լուծելի խնդիրն է նման միջազգային համաժողովներու մէջ, ուր կուգան համախմբուիլ այլեւայլ լեզուներով արտայայտուող անձեր, աշխարհի չորս ծագերէն: Այսուհանդերձ, այս անպատեհութիւնը բառնալու համար, Հայ Արուեստի Սիմպոզիոմներուն կազմակերպիչները, ամէն գիտաժողովէ վերջ, գրքի ձեւով կը հրատարակեն ու մասնակիցներուն կ՚ուղարկեն ներկայացուած զեկուցումները բոլոր: Այսպէս, օրինակ, վերջինթեր Սիմպոզիոմին զեկուցումները առանին հրատարակուեցան Երեւանի մէջ չորս մեծ հատորներով, եւ տրամադրուեցան բոլոր մասնակիցներուն: Իսկ Վիչենցայի վերջին Սիմպոզիոմին զեկուցումները դեռ նոր տպագրուած ըլլալով Իտալիոյ մէջ, անոնց առաջին օրինակը հանդիսաւոր կերպով նուէր տրուեցաւ համաժողովի նախագահին, Միլանոյի պատուիրակութեան կողմէ, Օր. Կապրիէլլա Ուլուհոճեանի ձեռամբ:

Այս նոր սիմպոզիոմին առիթով ներկայացուեցան ուրեմն 90-ի մօտ զեկուցումներ, որոնց մասին կարելի չէ անշուշտ մանրամասնօրէն խօսիլ լրագրական յօդուածի մը մէջ: Անոնցմէ շատեր կը բերէին կարեւոր նորութիւններ, ըլլալով արդասիքը գիտական բարեխիղճ պրպտումներու եւ հետախուզումներու: Ասոնց կողքին կը ներկայացուէին երբեմն նուազ շահեկան հաղորդագրութիւններ ալ, եւ նոյնիսկ աւելորդ կրկնութիւններ կամ ընդհանրութիւններ՝ հանրածանօթ հարցերու շուրջ, որոնք նորութիւն էին անշուշտ միայն իրենց հեղինակին համար...: Բայց նման պարագաներ անխուսափելի են եւ անհակակշռելի:

Զեկուցումները տեւեցին ամբողջ շաբաթ մը, երբեմն ընդհատուելով կարգ մը շահեկան ուղեւորութիւններու տեղ տալու համար:

Այսպէս, ուղեւորութիւն մը տեղի ունեցաւ դէպի Լենինական, ճամբու վրայ թոյլ տալով այցելել Աշտարակի Կարմրաւոր Եկեղեցին, Սաղմոսավանքը, Արուճի Տաճարը եւ Թալինի մեծ ու փոքր եկեղեցիները, հպանցիկ ակնարկ մը նետելով նաեւ Հայաստանի երկրորդ մեծ քաղաքին, պատմական Կումայրիի վրայ, որ յաջորդաբար ստացած է Կիւմրի, Ալեքսանդրապոլ եւ Լենինական անունները: Հին քաղաքէն պահպանուած են 19-րդ դարու ոճով տուները եւ բազմաթիւ գմբէթազարդ եկեղեցիներ, որոնցմէ Սուրբ Աստուածածնայ Տաճարը (շինուած հարիւրամեակ մը առաջ) իր գեղատեսիլ կառոյցով կը զարդարէ քաղաքին կեդրոնը, իբր ընդօրինակութիւն՝ Անիի Մայր Եկեղեցիին:

Անին, հազիւ տասնեակ մը քիլոմեթր անդին, միշտ իր աւերակները կուլայ:

Ուղեւորութեան ամէնէն շահեկան կէտը այն ջերմաջերմ հիւրասիրութիւնն էր, որուն առարկայ կը դառնային հիւրերը, ճամբու վրայ զանազան գիւղական վայրեր կանգ առնելով: Ամէն տեղ տեղացիները պատրաստած էին ճոխ սեղաններ, բեռնաւորուած՝ Հայաստանի համեղ պտուղներով, մրգաջուրով, թանով, պանիրով ու լաւաշով: Ազու հացի աւանդական սփռէն անպակաս էր անշուշտ, ինչպէս նաեւ՝ տեղական պարախումբը, որ ազգային տարազով շուրջպար կը դառնար ի պատիւ հիւրերուն:

Խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնէր Լենինականի մէջ, ուր ճաշասեղան պատրաստուած էր Հին Կիւմրիի կամարակապ նկուղանման մէկ ճաշարանին մէջ: Հոդ այլեւս Սիմպոզիոմը իր անունը կ՚արդարացնէր, քանի որ յունարէն այդ բառը տառացիօրէն կը նշանակէ «միասին խմել»: Արդարեւ, հին Յոյները խնջոյքի վերջաւորութիւնը կը յատկացնէին որոշ արարողութեամբ մը հաւաքաբար գինի խմելու եւ զրուցելու սեղանապետի մը առաջնորդութեամբ: (*)

Այս իմաստով առնուած, «Սիմպոզիոմ» անունը անյարմար է անշուշտ գիտաժողով մը խորհրդանշելու համար: Բայց բառը ըլլալով գեղեցիկ եւ երաժշտականօրէն քաղցրահունչ, նուիրականացած ըլլալ կը թուի այլեւս:

Երկրորդ ուղեւորութիւն մը, այս անգամ կարճատեւ, մեզ տարաւ Էջմիածին, այցելելու Մայր Տաճարը, Նորաշէն Գանձատունը, եւ Գայեանէի, Հռիփսիմէի ու Զուարթնոց Տաճարները:

Իսկ երրորդ ուղեւորութիւն մը հնարաւոր դարձուց այցելել Եղեգնաձորի շրջանը ու տեսնել մասնաւորաբար համբաւաւոր Նորավանքը, Գլաձորի Թանգարանը եւ Գլաձորի պատմական համալսարանի համակառոյցը, ճամբու վրայ միշտ հիւրասիրուելով մրգասեղաններով ու պարերով:

Նորավանքի Ս. Սարգիս Եկեղեցին եւ մանաւանդ երկյարկանի Ս. Աստուածածին դամբարան - եկեղեցին անզուգական գլուխ - գործոցներ են եւ արշահար կը ձգեն դիտողը: Եւ կը կարծեմ թէ միա՛յն այդ հրաշալիքները տեսնել կարենալու համար կ՚արժէր Երեւանի Սիմպոզիոմին երթալ:

Նորավանքէ վերջ խումբը առաջնորդուեցաւ Եղեգնաձոր քաղաքը, որ տասը հազար բնակչութեամբ սիրուն վայր մըն է, բարձրաբերձ լեռներով շրջապատուած: Հոն կրկին մրգասեղանով հիւրասիրութենէ վերջ, քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ հաւաքուած խուռներամ բազմութեան ներկայութեան, տեղական երեք պարախումբեր իրենց ճարտարութիւնը ցոյց տուին հիւրերուն, որմէ վերջ արտասանուեցան ճառեր տեղւոյն երիտասարդ քաղաքապետին եւ Արուեստի Ինստիտուտի տնօրէն՝ Պ. Ռուբէն Զարեանի կողմէ:

Յետոյ հիւրերը հրաւիրուեցան խոր - հրդանշական ծառեր տնկելու Մոմիկի զբօսայգիին մէջ, ընծայուած՝ Նորավանքը շինող հանճարեղ ճարտարապետին:

Ժողովրդական այս ջերմ ընդունելութենէն վերջ, խումբը առաջնորդուեցաւ Գլաձոր, նախ տեսնելու նորահաստատ թանգարանը, ու ապա՝ պատմական յուշարձանները, որմէ յետոյ իրեն վերապահուած էր սիրուն անակնկալը այցելելու ժողովրդական արհեստներու բացօթեայ ցուցահանդէս մը, իր տեսակին մէջ՝ եզական:

Բլուրի մը լանջքէն իջնող արահետի մը եզերքը հաւաքուած կային զանազան ու զարմանազան տոհմիկ արհեստաւորներ: Բայց ատոնցմէ առաջ կը տեսնէինք խումբ մը պզտիկ պատանիներ, հազիւ 10 - 12 տարու, որոնք հոս - հոն շըվալէներ դրած կը նկարէին վանքն ու շրջակայքը: Խօսելով իրենց երիտասարդ ուսուցչուհիին՝ Օր. Ռոզա Տէօվլէթեանի հետ, տեղեկացանք թէ այդ տղաքը աշակերտներն էին Եղեգնաձորի Մոմիկ Գեղարուեստական Վարժարանին, ուր 70-ի մօտ ուսանողներ, պետական ուսումնական ծրագրին կողքին, կը սորվին նաեւ նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, գորգագործութիւն, բրուտագործութիւն, եւայլն, համաձայն իրենց նախասիրութեան:

Գաւառական միջավայրի մը մէջ նման գեղարուեստական վարժարանի մը ներկայութիւնը գրաւականը չէ՞ միթէ դարերու խորքէն եկող հայ արուեստի ջահին պահպանման, աւանդութիւններով հարուստ այդ հողամասին վրայ:

Գալով ժողովրդական տոհմիկ արհեստներու ցուցադրութեան, հոն տեսանք դարբիններ, կլայագործներ, բրուտներ, տաղձագործներ, հիւսներ, ջուլհակներ, բուրդ գզող ու մանող կանայք, գորգագործ աղջիկներ, կիներ որոնք ցորեն կը ծեծէին, փոխինդ կամ ալիւր կը պատրաստէին, հաց կը թխէին ու թոնիրի մէջ լաւաշ կ՚եփէին, եւայլն, եւայլն: Ցուցահանդէսին կը մասնակցէր նոյնիսկ օրօրոցի մանկիկ մը, աւանդական խանձարուրին մէջ սեղմ փաթթըւած, իբր նմոյշ մանկատածութեան:

Շրջապտոյտը վերջացաւ անշուշտ դաշտային հոյակապ ճաշասեղանով մը, որմէ բաժնուեցանք ստանալով գեղաքանդակ փոքր բզուկներ, գիւղական համեղ մածունով լեցուն:

Ու ապա խումբը վերադարձաւ Երեւան, կրկին անցնելով Արարատեան դաշտէն, ձախին ձգելով զոյգ Մասիսները, որոնց անմերձ գագաթները մթաստուերին մէջ կը խոկային հեռուէն, իբր խորհրդանիշ հայ ժողովուրդին յաւիտենականօրէն առեղծուածային ճակատագրին:

Այս բոլոր ուղեւորութիւնները կազմակերպուած էին մեծ բծախնդրութեամբ: Ուղեցոյց վարչական կառքեր ճամբայ կը բանային առջեւէն, երթեւեկը կարգաւորելով, մինչ հիւանդանոց - կառք մը կը փակէր թափօրը, իր մէջ ունենալով բժիշկներ եւ բոյժքոյրեր, որոնք խումբին կը հետեւէին իբր պահապան հրեշտակներ, ի դէպ ամէն հաւանականութեան:

Իսկ պատմական յուշարձաններու առաջին անհրաժեշտ բացատրութիւնները կուտային արուեստաբան փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեան՝ (հայերէն) եւ Ստեփան Մնացականեան՝ (ռուսերէն), բացատրութիւններ, որոնք գերմաներէնի ու անգլերէնի կը թարգմանուէին շնորհալի օրիորդներ՝ Արմինէ Առաքելեանի եւ Գայեանէ Գրիգորեանի կողմէ:

Համագումարին մասնակցողներուն վերապահուած էր երաժշտական բացառիկ երեկոյթ մը, Կամերային Երաժշտութեան Տան մէջ, որուն ընթացքին բախտը ունեցանք լսելու ի մէջ այլոց «Տաղարան» Անսամպլը, Հայաստանի Ռատիօ - Հեռուստատեսութեան Կոմիտէի Երգչախումբը, Կոմիտաս Քառեակը, Հայաստանի Կամերային Նուագախումբը, ինչպէս նաեւ մենակատարներ Սոփրանօ՝ Մելանիա Աբովեան, Լուսինէ Զաքարեան եւ Լ. Պապիկեան, դաշնակահարուհի՝ Սվետլանա Նաւասարդեան, քանոնահար՝ Ա. Միրզոյեան եւ դեռ ուրիշներ: Անմոռանալի երաժշտահանդէս մըն էր այս, տեսակ մը ցուցահանդէս, որու ընթացքին տողանցեցին Հայաստանի լաւագոյն արուեստագէտները, համեստօրէն փոքր բաժին մը վերցնելով, մինչ իրենցմէ իւրաքանչիւրը արժանի էր ամբողջ յայտագիր մը լեցնելու:

Գեղարուեստական վայելքի անմոռանալի երեկոյթ մը եղաւ նաեւ Արամ Խաչատրեանի «Գայեանէ» պալէն, նոր մեկնաբանութեամբ ներկայացուած՝ Օփերային մէջ, ուր հիւրասիրուեցան Սիմպոզիոմի մասնակիցները բոլոր:

Գիտական ժողովի փակման հանդիսաւոր նիստը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 17-ին, կրկին Ակադեմիայի մեծ դահլիճին մէջ, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան: Արուեստի Ինստիտուտի տնօրէն Ռուբէն Զարեան արտասանելով եզրափակիչ ճառ մը, նախ վեր հանեց հայ արուեստին համաշխարհային նշանակութիւնը, մատնանշելով կարեւորութիւնը հայ եւ օտար արուեստի պատմաբաններու կողմէ ցարդ կատարուած օրհնաբեր աշխատանքին: Ապա պատմականը ըրաւ այս Սիմպոզիոմներուն, բացատրելով թէ ինչպէս ան հիմնադրուեցաւ ակէ տասը տարի առաջ Իտալիոյ մէջ, շնորհիւ փրոֆ. Ատրիանօ Ալփակօ - Նովէլլոյի գլխաւորութեամբ Միլանոյի մէջ գործող արուեստաբաններու խմբակին (Մանուկեան, Գազանճեան, Բամպակեան, Զէքիեան, Ուլուհոճեան) եւայլն, եւ Հայաստանի Արուեստի Ինստիտուտին սերտ գործակցութեան, որուն մէջ շաղկապի դեր ունեցաւ ճարտարապետ Արմէն Զարեան:

Հուսկ ապա խօսք առնելով, Կազմկոմիտէի նախագահ Պ. Եուրի Խոջամիրեանը, փակուած հռչակեց 4-րդ Սիմպոզիոմը, մաղթելով որ հաստատուած աւանդութիւնը անխախտ պահուի, ու յառաջիկայ տարիներուն անպայման կրկին հաւաքուինք 5-րդ համագումարի մը շուրջ, Հայաստանի մէջ, Իտալիա կամ՝ այլուր:

Երբ կ՚ըսուի՝ այլուր, կը մտադրենք անշուշտ Փարիզը, հարց տալով թէ ինչո՞ւ համար կարելի չըլլայ նման ձեռնարկ մը իրագործել Լոյս Քաղաքին մէջ եւս, ուր ամէն կարելիութիւն կայ օգտուելու համար համալսարանական, քաղաքապետական կամ ԻՒՆԷՍՔՕ-յի շրջանակներէն, եւ ուր կը գործեն բազմաթիւ հայկական ուժեղ կազմակերպութիւններ ալ:

Այս հարցումը պիտի տրուի միշտ եւ պիտի մնայ անպատասխան, ինչպէս որ կարելի չէ բացատրել այն իրողութիւնը որ Ֆրանսայի մէջ գործող 200-ի մօտ հայ ճարտարապետներէն երեք հոգի միայն մասնակցեցան Սիմպոզիոմին:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

(*) Հայ արուեստի վերջերթեր Սիմպոզիոմին առթիւ յօդուածագիր մը փորձած էր նմանութիւններ փնտռել այս գիտական ժողովին եւ Պղատոնի համանուն գործին միջեւ, որ թարգմանուած է իբր «Banquet» կամ «խնջոյք»: Զարմանալի փորձ, որովհետեւ Պղատոնի նկարագրած խնջոյքը իրականութեան մէջ պարզ պատրուակ մըն է, թոյլ տալու համար որ Սոկրատ իր ամէնէն հմայիչ ճառը արտասանէ, մարմնական սիրոյ փառաբանութենէն մեկնելով հասնելու համար Աստուածային գեղեցկութեան սիրոյ եւ հոգւոյ անմահութեան ջատագովութեան:

Տ. Հ.

ՄԱՍՈՒՆՔՆԵՐ

ՍԻԱՄԱՆԹՈՅԻ ԳՐԻՉԸ

Նիւթական դժուարութիւնները, օրուայ ապրուստը հոգալու ծանր պարտականութիւնը, որ, չնչին բացառութեամբ, ճաշակել են նախայեղափոխական շրջանի մեր գրականութեան ու արուեստի մեծերը, չեն շրջանցել նաեւ Սիամանթոյին: 1894 - 1896 դաժանագէտ Թուականներին համիտեան ելուզակներն աւերում ու թալանում են հազարաւոր հայ ընտանիքների եւ ակնեցի Յովհաննէս Եարճանեանի չէն ու բարեկեցիկ տունը մէկընդմիշտ կորցնում է ապահովութեան հաստատուն հիմքերը: 18-ամեայ Ատոմը 1896-ին հեռանում է Պոլսից եւ մինչեւ կեանքի վերջական աւարտը չի ունենում համարեա մի կուշտ ու անկարիք օր: Զօրաւոր, «Հրաբորբոք» տաղանդով օժտուած բանաստեղծը, որ մարդու ամենամեծ երջանկութիւնը համարում էր «տեսնել գեղեցիկը, վայելել գեղեցկութիւնը», մինչեւ վերջ անպաշտպան ու անճարակ մնաց ճակատագրի նենգ քմայքների դէմ:

Սիամանթոյի անձնական իրերից մեզ է հասել ընդամէնը մի գրիչ, որ բանաստեղծի քոյրը՝ Զապէլ Համբարձումեանը, իր ինքնաերի ու բրդէ, գծաւոր շալի հետ մէկտեղ 1963 Թուականին Ազատ Յարութիւնեանի միջոցով ուղարկել է Հայաստան եւ որն այժմ պահւում է Չարենցի գրականութեան եւ արուեստի Թանգարանում («...ուզեցի եղբօրս ու մօրս յիշատակը անմահ մնայ, - գրել է նա): Դա մի գեղեցիկ, ոսկեծայր ու նախշազարդ գրիչ է, որ տեսնողի հոգում ծնում է ցաւի, ափսոսանքի, ըմբոստութեան, հիացմունքի իրերամերժ զգացումներ. այս գրիչո՞վ է նա գրել իր «Հոգեվարքի եւ յոյսի ջահեր» երգերը՝ մարդու եւ բնութեան հանդէպ սիրով առլեցուն, ազատութեան ու խաղաղ աշխատանքի երազով ներծծուած տողերը, մայրական սիրոյ ու կարօտի, բայց ամէնից շատ՝ ժողովրդի ցաւի ու տառապանքի մրմունջները, նրա ըմբոստութեան ու ինքնապաշտպանութեան ոգին կոփող հրաշունչ կոչերը: Երեւակայութիւնը ծանօթ լուսանկարների ու փաստերի օգնութեամբ վերակերտում է բանաստեղծի կենդանի պատկերը. գալուկ դէմքով, բոցբոցուն ու երազկոտ աչքերով երիտասարդ բանաստեղծը, որ «երբեք չի գիտցաւ միջակ զգացումներու անդորրութիւնը» (Զապէլ Եսայեան), Ժնեւի, Փարիզի, եւրոպական տարբեր քաղաքների աղքատիկ ու անձուկ իր բնակարանում գրում է մեծ ցաւից ու տառապանքից ծնուած երգերը, որ դառնալու էին հայ քաղաքացիական պոէզիայի զարդերը, նամակներ է գրում իր մեծ բարեկամներին՝ Յովհաննէս Թումանեանին, Վարուժանին, Աւետիք Իսահակեանին, Ռուբէն Սեւակին, Գրիգոր Զոհրապին, Երուանդ Օտեանին, Էդգար Շահինին, Արշակ Չօպանեանին՝ նրանց հետ կիսելով հայրենիքի ու ժողովրդի ճակատագրին վերաբերող ծանր ու ցաւագին խոհերը, սիրոյ հաւաստիացումներ է յղում ուսանողական տարիների մտերմուհուն՝ Թիֆլիսում հարկադրանքով մընացած Սաթենիկ Զաղէթեանին, կարօտի ու հանդիպման յոյսի խօսքեր՝ մօրը, քոյրերին, մերձաւորներին: Գնե՞լ է այդ գրիչը (որ քիչ հաւանական է), Թէ՞ նուէր է ստացել մօտիկ մի անձնաւորութիւնից՝ յայտնի չէ, բայց որ այն եղել է բանաստեղծի հոգու ու մտքի Թարգմանը, նրա տագնապների, ըմբոստութեան, նուաղ յոյսի ու մեծ կարօտի արձանագրողը՝ անկասկած է: Արդա՛ր էր, որ Սիամանթոյի պէս վառվռուն երեւակայութեան, «անզուգական» տաղանդի տէր, «առիւծների ցեղին պատկանող» բանաստեղծը ոսկեծայր իր գրչով փառաբանէր հայրենիքը, յաւերժացնէր հայրենի Ակնի չքնաղ բնութիւնը, հող հերկող, այգի գցող, դպրոց ու տաճար կառուցող, խաչքար ու մատեան ծաղկող ժողովրդին, բայց հարկադրուած էր գրել. «Ո՛վ մարդկային արդարութիւն, Թող ես Թքնեմ քու ճակատիդ»: Վայե՛լ էր, որ նուրբ ճաշակ ունեցող ծառ, ու ծաղիկ սիրող, գեղարուեստ ու ամէն գեղեցիկ բան պաշտող Սիամանթօն գրէր քնարական երգեր, շարադրէր ծաղկաբուծութեան վերաբերեալ իր գիտելիքները, կարո՞ղ էր նա մնալ եւրոպական խաղաղ ու անդորր քաղաքներում, Թէկուզ անապահով, բայց՝ վտանգից հեռու, գրել հայեցողական, փիլիսոփայական տրակտատներ, բայց նա իրեն պարտաւո՛ր էր զգում օրհասի պահին մնալ Գողգոթա հանող ժողովրդի հետ եւ իբրեւ հոգու յուսահատ ճիչ, պաղատանք «մահուան որմին ետեւէն» վերջին անգամ գրել.

Եւրոպայի ժողովուրդներ, - ես իշխողներուն չեմ դիմեր - Եւրոպայի եւ Ամերիկի ստեղծագործ ժողովուրդնե՛ր, ի սէր կեանքին, ի սէր մարդոց ընկերութեան, ի սէր մահուան գաղտնիքին՝ Արարատեան արդար ցեղին Հայկական՝ Ձեռք ուղղեցէ՛ք, ձեռք ուղղեցէ՛ք որ առանց արեան իր դաշտերուն վրայ ծաղկի ...

Սիամանթոյի գրիչն այն սրբազան մասունքն է, որը նրա մեծարժէք, դասական պոէզիայի հետ մէկտեղ յաւերժ անմահ է պահելու նրա յիշատակը:

ՌԱՑԱ ԽԱՍԱՊԵՏԵԱՆ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. - Հոկտեմբեր 5-ի Շաբաթ իրիկունը հայ երգը ծափահարուեցաւ Լիոնի Սէն - Սաքրըման կաթողիկէ եկեղեցիին կամարներուն տակ: Շուրջ չորս հարիւր հոգի պատասխանած էին Մշակութային Միութեան հրաւէրին:

Այս Միութիւնը որուն կը նախագահէ Գեղամ Կանանեան, իր շուրջը ունենալով երիտասարդ գործակիցներու եռանդուն խումբ մը, յաճախ չէ որ կը կազմակերպէ ձեռնարկներ, բայց երբ կազմակերպէ, յայտագիրը կ'ըլլայ, ընդհանրապէս, որակաւոր: Այդպէս էր նաեւ այս անգամ ալ:

Փարիզի Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը իր 60 հոգինոց կազմով - իգական սեռը մեծամասնութիւն - Կարպիս Ափրիկեանի ղեկավարութեան տակ, սկիզբէն իսկ խանդավառեց ներկաները: Լիզ Նազարեան յայտագիրը ներկայացուց, յաջողապէս, ֆրանսերէն լեզուով: Իր երկար բացատրութիւնները դժուար լսուեցան:

Առաջին մասին ունկնդրուեցան Կոմիտասի ստեղծագործութիւնները, նախ՝ հոգեւոր, յետոյ՝ գեղջկական: Երկրորդ մասին մէջ տեղ գրաւած էին երգեր՝ վերըստին Կոմիտասէն, բայց նաեւ՝ մեր արդի արժէքներէն Էդկար Յովհաննիսեանէ (Ծովուն վրայ) եւ մանաւանդ՝ Կանաչեանէ, աշակերտ Կոմիտասի:

Երեկոյթը վերջ գտաւ Կարպիս Ափրիկեանի իսկ ստեղծագործութիւններով՝ որոնք, մանաւանդ ուրախ պարերգները՛ ամէնէն աւելի ծափահարուեցան: Մեզի այնպէս Թուեցաւ որ երգիչ - երգչուհիներն ալ յաւելեալ խանդ մը ցոյց կուտային ասոնց մեկնաբանութեան ընթացքին: Ռոման քաղաքէն երիտասարդ երաժիշտ Նազարեան եւ իր գործիական (Էնսթրիւմանթալ) խումբը իրենց շնորհալի մասնակցութիւնը բերին յայտագրին վերջին մասին:

Յաջող երեկոյթ մը ուրեմն՝ նուիրուած Կոմիտասի մահուան յիսնամեակին եւ Կանաչեանի ծննդեան հարիւրամեակին: Երեկոյթ մը՝ որ անշուշտ ոչինչ կ'աւելցնէ Սիփան - Կոմիտասի համբաւին՝ որ իր տեղը շահած է, շատոնց, Ֆրանսահայերու գիտակից մասին մէջ եւ նաեւ՝ օտար երաժշտասէրներու մօտ: Համբաւ մը՝ որ պտուղն է խմբավարին եւ իր սաներուն ու սանուհիներուն յարատեւ աշխատանքին: Կը գուշակենք Թէ Փարիզի մէջ գտնել ու իրարու քով բերել, մարզել այդքան Թիւով հայ երգին նուիրեալներ դիւրին գործ չէ: 32 տարիներէ ի վեր, եւ Թերեւս աւելի ալ աւելի ժամանակէ մը ի վեր, Կ. Ափրիկեան փարած է այդ գործին՝ զոր տեղին է որակել սրբազան:

Երեկոյթին կը նախագահէր Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան որ նախորդ գիշերը վերադարձած էր Հայաստանէն: Ներկայ էին Լիոնի երեք համայնքներու հոգեւոր հովիւները եւ նաեւ՝ հիւրաբար Լիոն գտնուող Գարեգին Ա. քհնյ. Քիրազեան, Հալէպէն: Քաղաքին եւ արուարձաններուն քաղաքապետութիւնները ղրկած էին իրենց ներկայացուցիչները:

Երբ ամէն ինչ վերջացաւ, հարց տըւինք կազմակերպիչներուն Թէ գո՞հ էին ժողովրդին բերած քաջալերութենէն: Պատասխան՝ «Պարապ աթոռներ մնացին...»:

Մաղթենք որ Մշակութային Միութեան յառաջիկայ ձեռնարկը, Նոյեմբեր 24-ին, աւելի մեծ Թիւով հանդիսատեսներ հաւաքէ: Համազգայինի Փարիզի Դիմակ խումբը պիտի ներկայացնէ Թատերգութիւն մը՝ «Կիլիկիոյ արքան»:

Մշակութային Միութեան գլխաւոր նպատակն է Լիոնի մէջ ունենալ Հայ Մշակոյթի Տուն մը: Այդ կարելի է միայն քաղաքապետութեան օժանդակութեամբ: Այդ ուղղութեամբ ճիգերը եւ շփումները կը շարունակուին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 28-ին, կատարուած է կրօնական արարողութիւն մը՝ «Պատերազմի շաբաթ»ուան առթիւ: Յաւարտ արարողութեանց, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ խօսք առած է Աչարոն Ա. քհնյ. Տէր - Գալստանեան անդրադառնալով Իրան - Իրաք պատերազմի ընթացքին հայ զինուորներու նուիրումին: Երեսփոխան Վարդան Վարդանեան իր խօսքին մէջ ծանրացած է Իրանահայութեան քաղաքացիական պարտականութիւններուն վրայ եւ շեշտած այն յարգանքը, զոր Իրանի ժողովուրդը եւ խորհրդարանի անդամները կը տածեն հայ ժողովուրդի նկատմամբ: Պարսիկ երեսփոխան Հաէրիզադէ անդրադառնալով հայ ժողովուրդի բարեմասնութիւններուն գրուատած է Հայութեան ծառայութիւնը Իրանին: Ցանուն Թեմական Խորհուրդի խօսք առած է Ցովիկ Ցարութիւնեան:

×

ՊԵԼԿՐԱՆՈՅԻ համալսարանի հրաւէրով Սեպտեմբեր 28-ին Պուէնոս - Այրէս գացած է եւրոպական Խորհրդարանի անդամուհի (նախկին նախագահուհի) Տիկին Սիմոնն Վէյլ եւ հանդիպումներ ունեցած Արժանթինի նախագահ Ռաուֆ Ալֆոնսինի եւ քաղաքական կարեւոր դէմքերու հետ, տալով քանի մը դասախօսութիւններ: Օգտուելով այս առիթէն, Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ Մատլէն Արխեան եւ Սիլվինա Զալլաեան հանդիպում մը ունեցած են Սիմոնն Վէյլի հետ եւ անոր յանձնած յուշագիր - նամակ մը եւ Հայ Դատի վերաբերեալ գիրքեր:

×

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու - Սի - էլ- էյ համալսարանի բաղդատական եւ պատմական օրէնսգիտութեան ճիւղէն տոքթորայի տիտղոսը ստացած է ճափոնցի Նոպուօ Սաթօհ, որ իր ուսման ընթացքին սորված է հնդեւրոպական լեզուներ, այդ կարգին նաեւ հայերէն: Մեծ կարեւորութիւն տալով հայկական հին օրէնքներուն ճափոնցի ուսանողը աւելի խորացած է հայերէն լեզուի ուսումնասիրութեան մէջ: Ներկայիս վերադարձած է Թոքիօ, ուր որոշած է հիմնել Հայ - ճափոնական մշակութային ընկերակցութիւն մը, որպէսզի հայերէն լեզուն, մշակոյթը եւ պատմութիւնը դասաւանդէ Ճափոնցիներուն: Արդէն իսկ պատրաստած է դասագիրք մը՝ «Նեռածական հայ գրաբար քերականութեան», շուրջ 350 էջով:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 29-ին, նշուած է Ուրֆայի հերոսամարտի 70-ամեակը: Պատարագած եւ քարոզած է Ասպետ վրդ. Պալեան, շեշտելով Ուրֆայի հերոսներու ոգին: Յաւարտ արարողութեան ծաղկեպսակ մը դրուած է Ապրիլեան Յուշարձանին:

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՆԷՆԷԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Ու շարունակեց.

- Այսուհետեւ, ծնողները բոլորովին մերժեցին նրան, եւ միշտ անհաշտ մնացին նրա հետ: Բայց տիկինը ունէր մի ազգական, որ ծառայում էր զինուորութեան մէջ: Այդ բարձր աստիճանաւորը սաստիկ սիրում էր տիկնոջը եւ գնահատում էր նրա արժանաւորութիւնները: Նա մինչեւ անգամ մեղադրում էր տիկնոջ ծնողներին, որ այնպէս անգըթաբար վարուեցան նրա հետ: Ահա այդ ազգականի հետ տիկինը սկսեց բանակցութիւններ անել քո ազատութեան մասին եւ կարծեմ յաջողուած է...:

- Այդ դու ո՞րտեղից գիտես, իմ աւետաբեր հրեշտակ, - բացականչեցի ես եւ սկսեցի անյագաբար համբուրել նրա ձեռքերը:

- Գիտեմ, մի քանի օր առաջ տիկինը ցոյց տուեց ինձ մի նամակ, որ նոր էր ստացել Ս. Պետերբուրգից, ու ասաց. - «Նէնէ, քո բախտը վճռուած է»...:

- Բարերա՛ր Աստուած, փառք լինի Քո գթութեանը, - կրկին բացականչեցի ես, յետոյ դառնալով դէպի իմ ազատիչը. ասացի նրան. - այդ բոլորը քեզ եմ պարտական, քե՛զ, եթէ դու չլինէիր, եթէ դու չգտնուէիր բժշկապետի ընտանիքի մէջ, ո՞վ կը դարձնէր նրանց բարի ուշադրութիւնը ինձ վրայ: Դու, միայն դու քո հրեշտակային բնաւորութեամբ գրաւեցիր քո տիկնոջ սիրտը եւ նրա ամուսնու ցաւակցութիւնը դէպի մեր Թշուառ վիճակը: Եթէ դու չլինէիր, ես յաւիտեան կորած էի, Թէ՛ աշխարհի եւ Թէ՛ քեզ համար...:

Այդ միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ ծերունի սպասաւորի երկայն կերպարանքը յայտնուեցաւ շէմքի վրայ:

- Օրիորդ, - դարձաւ նա դէպի Նէնէն, - օրը լուսանում է, լաւ չի լինի, եթէ քեզ տեսնեն այստեղ:

Նէնէն վերկացաւ եւ ինձ հետ կրկին եւ կրկին համբուրուելով, հեռացաւ, ասելով.

- Շուտով դարձեալ կը տեսնուինք...:

×

ՆԵՐՈՒՄՆ

Սպիտակ տնակը այժմ բոլորովին ուրիշ տեսք էր ստացել: Պատշգամի կոտրտուած վանդակապատը նորոգուել էր եւ փայլում էր ձիւնի պէս սպիտակ գոյնով: Փտած սանդուղքները նոյնպէս նորոգուած էին, եւ աջ ու ձախ կողմից շարած էին ծաղիկների Թաղարներ: Պարտէզի ճեմելիքները պատած էին մանրած աղիւսի ծիրանագոյն փոշիով: Հովանոցը կանաչազարդ վրանի էր նմանում. արեգակի ճառագայթները անկարող էին Թափանցել պատատուկ բոյսերի սաղարթախիտ հիւսուածքի միջից: Պարտէզի ցանկապատը, բոլորած կենդանի բոյսերով, ներկայացնում էին, գեղեցկացել էին եւ տարածում էին իրանց շուրջը խիստ զովարար ստուեր: Ծաղիկները քաղցրանում էին ամառնային առաւօտները ախորժելի անուշահոտութեամբ: Հին, աւերակ դարձած տնակը այժմ փոքրիկ դրախտ էր դարձել: Նա ներկայացնում էր խիստ աչքի զարկող հակապատկեր իւր տխուր միօրինակ շրջակայքի մէջ: Նէնէի եւ նրա աշխատասէր տիկնոջ ջանքերին էին պարտական այդ բոլոր նորոգութիւնները:

Երեկոյեան պահուն, երբ արեւը խոնարհըւում էր դէպի իւր գիշերային մուտքը, Նէնէն, ցնցուղը ձեռին, սառն ջրով սըրսկում էր ցերեկուայ տօթից Թառամած ծաղիկները: Նրա ժրաջան տիկինը, կարճ շրջազգեստով, գոգնոցը կապած, կամ փոքրիկ բահը ձեռին փորում էր ածուները, կամ մկրատով կտրատում էր Թուփերի աւելորդ ճիւղերը: Նրա ամուսինը, հովանոցում նստած, գիրք էր կարդում եւ երբեմն, աչքերը բարձրացնելով, նայում էր գեղեցիկ կնոջ վրայ եւ սքանչանում էր:

Այդ պարտէզում առաւօտները եւ երեկոները հաւաքւում էին մի խումբ երեխաներ, տղայ, աղջիկ, զանազան հասակների: Այդ փոքրիկ չարաճճիները, աւելի քան երգեցիկ Թռչունները, կենդանացընում էին գեղեցիկ դրախտը իրանց ուրախ ճլվլոցով: Քրտնած, փԹԹած, կարմըրած Թշերով, վազվզում էին նրանք ճեմելիքներում, ընկնում էին փափուկ աւազու վրայ, վեր էին կենում, եւ կայտառ, անվաստակելի բնաւորութիւնները դարձեալ շարունակում էին վազվզել:

(Շար. 199)

(Շար. Ա էջէն)

Գրայնէրը հուսկ երրորդ մարդը՝ Օրսըն Ուէլս:

Իրապէս հսկայ մը, ան որ կը մնայ անմոռանալի Սիթիզըն Քէյնը, զոհ գնաց սրտի տագնապի մը, Հոլիվուտի մէջ, 70 տարեկանին:

Ծնած 1915-ին, տասապելական այս դէմքը, մանկութենէն վճռած էր ուեւէ մէկը չըլլալ: 12 տարեկանին որբ է եւ իր հոգատարը փայն կ'առնէ իր քովը՝ Շիքակօ, ուր դպրոցական շրջանը կը շարունակէ մինչեւ 1931, երբ Տըպլին կ'երթայ: Աւելի ուշ, Պրոտուէյի մէջ է, որ պիտի սկսի դերասանի իր ասպարէզը: 1941-ին է, որ պիտի իրագործէ եւ խաղայ հանրածանօթ ժապաւէնը՝ Սիթիզըն Քէյն, որ սակայն, անմիջական յաջողութիւն պիտի չգտնէ, բայց յետագային դառնայ «դասական մը»: Զանազան ֆիլմեր պիտի յաջորդեն, յիշենք մանաւանդ Քարոլ Ռիտի՝ Երրորդ Մարդը:

Ամուսնացած էր քանի մը անգամ, ի մէջ այլոց, 1941-ին Ռիթա Հայուորթի հետ, որ աշխարհի գեղեցկագոյն կինն էր:

Կը տառապէր շաքարախտէ եւ սրտի տկարութենէ: Մեռած է, իր բնակարանը, գիշերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ կայաններու գլուխը նոր նշանակումներ եղան: Ա. կայանի գլուխը կը մնայ Հերվէ Պուրժ, բայց Բ. կայանի գլուխը կ'անցնի Միշէլ Տրիւքէրի եղբայրը՝ Ժան Տրիւքէր եւ 3-րդ կայանին՝ Տիկին Ժանին Լանկլուա - Կըլանտիէ:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ Է

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2 ՈՍԿԻ, 2 ԱՐԾԱԹ ԵՒ 5 ՊՐՈՆԶԷ ՄԵՏԱԼ ՇԱՀԱԾ Է

Երեւանի մարզական - համերգային համալիրին մէջ տեղի ունեցած կռփամարտի խորհ. ախոյենութիւնը վերջ գտած է Սեպտեմբեր 27ին: Մասնակցած են Խորհ. Միութեան մարզական 11 ընկերութիւններէ 255 կռփամարտիկներ:

Կէս - աւարտականներու հասած են ինը հայ կռփամարտիկներ, որոնցմէ հինգը շահած է պրոնզէ մետալ՝ Նշան Մունչեան, Լեոնիկ Պապեան, Տիգրան Սեդրակեան, Հայկ Բաղդասարեան եւ Բարկէն Սահրադեան, իսկ միւս չորսերը՝ աւարտականին մենամարտած են ... իրարու դէմ: Սուրէն Օհանեան - Մեխակ Ղազարեան մենամարտը վերջ գտած է առաջինի յաղթանակով: Միւս կողմէ, 71 քիլօ ծանրութեան դասակարգին հանդէս եկող Մանուէլ Աւետիսեան յաղթած է Յուսիկ Արխատակէսեանի:

Գեր - ծանր կշիռքի դասակարգէն հանդէս եկող Վալէրի Արաջեան (Դաշնակցային Ռուսիա) պարտութեան մատնած է իր մրցակիցը եւ դարձած ախոյեան:

Այս առթիւ կռփամարտի ասպարէզին հրաժեշտ տուած են ծանօթ քանի մը վարպետներ, որոնց կարգին՝ Խ. Ինճէյեան եւ Ա. Աւետիսեան:

Խմբային դասաւորման մէջ Հայաստան 2-րդ տեղը գրաւած է:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. - Անդրանիկ Թէպոյեան իր հօր՝ Նշան Թէպոյեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Փարիզ Արմաղանեան իր զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 7-րդ տարեդարձին առթիւ կը նուիրէ 500-ական Ֆ. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ Հայ Դատի Յանձնախումբին, եւ 200 Ֆ. Ազգային Առաջնորդարանին:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՍԷՆ - ԺԷՌՕՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ՊԱՏԱՐԱԳ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
Ե Ւ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժէռօմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 55-րդ եւ անուանակոչութեան 53-րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 20, Կիրակի օրը:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներու եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Քարոզի աւարտին կը յաջորդէ Օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստը:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ՝ «գինեձօն» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ շրջակայքի մեր բազմեայ բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն որ իր ներկայութեամբ յարգէ նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցիլ փափաքողները թող դիմեն Թաղականութեան:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդացի կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Քուր Բիէր Բիւժէ:

Կը խօսի տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՆԵՐՍ
ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

Հայերէնի դասընթացք

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԱՐՄՆԻ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ
118 Քուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ

ամէն շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 15էն 18 սկսնակներու եւ յառաջացածներու համար հայերէնի դասաւանդութեան առընթեր տեղի պիտի ունենան Հայկ. մշակոյթի տարբեր մարզերուն վերաբերող դասախօսութիւններ:

Արձանագրութիւն տեղւոյն վրայ կամ հեռաձայնելով. - 520 - 03 - 18 թիւին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25-ի թուականը՝ գրաւուած օր Կապոյտ Խաչի քաղաքի մասնաճիւղի կողմէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Միշէլ Պաշեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ.- Տէր եւ Տիկին Ճէպրայէլ Պահատուրեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մարգար Մարգարեան 100 Ֆ.:

×

Առնուվիլի Վարդգայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Գրիգոր Թումաճի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պուլութէ 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պետրոս Թիրէէ 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Իմամէ 200 Ֆ. փոխան ծաղկի:

×

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Տէր եւ Տիկին Տէր. Յարութիւնեանէ, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Թիւտարեանի մահուան առթիւ 250 Ֆ.:

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille

tél. (42) 89.27.47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն "

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1985 - 1986 --

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie
— Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986 (via Moscou) 5.580 F

Pâques en Arménie
— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie
— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transport aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — la chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)
(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél : 742 - 10 - 35

LIC A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
15

MARDI
15 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO : 3,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.073

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.073

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ՄԻՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐՈԶԵՑԻՆ ՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՂԹԵՑ ԵՒ ՀԱՄԱԴՐՈՒՄԸ ԵՂԱՒ

—×—

Միութեան յաղթանակը անհրաժեշտ էր, աւելին՝ ստիպողական: Երեսփոխանական ընտրութիւններէն հինգ ամիս առաջ, կուսակցութիւնը, որու երեսփոխանական ապագան վտանգուած է, չէր կրնար պառակտումի պատկեր մը պարզել: Եթէ խորքին մէջ, տարակարծութիւնները կը մնան, հարկ էր երեւոյթները փրկել: Միութեան առաջին կոչը եկաւ Հանրապետութեան Նախագահէն իր նամակով, ուր ողջունելով Թուլուզի համագումարը, կ'ըսէր. - «...Թուլուզ կըրնայ եւ պէտք է նոր թափի մը մեկնակէտն ըլլալ: Ամէն ինչ կարելի է, եթէ դուք ձեզի տաք միջոցները: Ինչ կը վերաբերի ինծի, չորս հատ կը տեսնեմ.- Միացած եղէք: Ձեր զանազանութիւնը ձեր հարստութիւնն է, ձեր վիճաբանութիւնները կը փաստեն ձեր կենսունակութիւնը: Ձեր միասնականութիւնը՝ ձեր ուժն է, գիտցէք զայն պահպանել:

· Հաւատարիմ եղէք ձեր արժէքներուն: Չորս տարուան եւ չորս ամսուան ընթացքին, այդ հաւատարմութեան մէջ, իրագործեցինք Հանրապետութեան պատմութեան մեծ փոփոխութիւնները: Դեռ շատ ընելիք ունինք:

· Հպարտ եղէք իրագործուածէն: Անշուշտ, անկատար շատ բաներ կը մնան: Բայց ձեր հսկայ հաշուեկշիռը ձեզ կը հրաւիրէ ծրագիր մը ներկայացնելու Ֆրանսային:

· Աշխարհին, ընկերութեան, անոնց յեղաշրջումներուն, անոնց փոփոխութիւններուն բացուեցէք, դուք ձեզ մնալով հանդերձ: Այդպէս է որ ապագան պիտի պատրաստէք:

Այս համագումարին գլխաւոր հարցն էր, արդարեւ, յաջողիլ՝ համադրումը (սինթեզ), այսինքն ժողովը վերջացնել մէկ բանաձեւով: Հարկ էր իրարու մօտեցնել ուրեմն, կուսակցութեան պաշտօնական (Ժոսփէն, Փոփրէն եւայլն) եւ Ռոքարի հոսանքին տեսակէտները: Ատոր համար անհրաժեշտ է որ, երկու կողմերն ալ քիչ մը ջուր խառնեն իրենց գինիին: Այդպէս ալ եղաւ: Ժոսփէնը շուքի մէջ մնաց թէեւ եւ Կիրակիէն իսկ, համագումարին իմփերաթորը կը հռչակուէր Լորան Ֆապիուս: Պէտք է խոստովանիլ թէ իր ելոյթը բաւական ամբոխավար էր, բայց նման պարագաներու մէջ, այդպէս պէտք է եւ այդ ոճն է որ կ'անցնի: Արդարեւ, երբ Նախարարապետը, որոտընդոստ ծափահարութիւններու առիթ կուտայ, բացագանչելով ու խօսքն ուղղելով ընթացականներուն. - «Նախ քեզի՛ պէտք ունինք, Լիոնէ՛լ, եւ կողք կողքի պիտի երթանք պայքարելու, քեզի՛ պէտք ունինք Միշե՛լ, քեզի՛ պէտք ունինք, Ժան - Փիէ՛ր եւ նաեւ քեզի՛ Միշէլ», պէտք է խոստովանիլ թէ շատ ինքնատիպ գիւտ մը չէ եղած: Յետոյ, շատ հաւանաբար այդ ճառն ալ sine qua non անհրաժեշտութիւն մը չէր, դուրս հանելու համար համադրումը: Ըստ աւանդութեան, ընկերվարական աւանդութեան, բանաձեւային յանձնախումբը գիշեր մը պիտի լուացնէր, նախքան յաղթանակի հռչակումը:

Որքան ալ համադրումին մէջ չեշտուի թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը երբեք յենարան պիտի չծառայէ աջին, 1986 Մարտի ընտրութիւններէն ետք, եթէ մեծամասնութիւն չունենայ, կարելի չէ չնըշմարել աջ թեքում մը: Տըլորն է (թէեւ Փիէր Մոռուա համաձայն չէ), որ Թուլուզի համագումարը կը մկրտէ «փոքրիկ Պատ - Կոտսպերկ մը», ակնարկելով գերման ընկերվարականներու 1969-ի համագումարին վերոյիշեալ քաղաքին մէջ, ուր բոլորովին խզեցին մարքսիզմին հետ:

Ընկերվարականները փոխուեցան եւ փոխեցին իրենց քաղաքականութիւնը 1981-էն ի վեր: Հարցերը տարբեր են երբ դիմացէն կը դիտուին (ընդդիմութիւն) եւ տարբեր՝ երբ իշխանութեան գլուխը կ'անցնին մարդիկ: Այսօր դրամատիրութիւնը վերցնելու հարց չկայ, այլ՝ զայն արդիականացնելու, այսինքն՝ նոր, արդիական ընկերվարութիւն մը մէջտեղ բերելու, աւելի կեդրոն քան՝ ձախ: Եթէ այս ամբողջը ծառայէ Մարտի յաղթանակին - եւ պէտք է որ յաղթանակը տանի ընկերվարական կուսակցութիւնը - լա՛ւ, իսկ եթէ Ֆրանսացիք անգամ մը եւս իրենց տրամադրութեան եւ դժգոհութեան համաձայն քուէարկեն, այսինքն՝ օրուան իշխանութեան դէմ (ինչ որ բնաւ չի նըշանակեր աջին՝ թեր), այն ատեն արգելք կ'ըլլան, որ ընկերվարական կուսակցութիւնը յաջողի իր քաղաքականութիւնը, որու համար իրեն անհրաժեշտ է ժամանակ տալ: Մարտէն ետք է եւ ըստ այդ արդիւնքներուն, որ պիտի սկսի նոր ընտրապայքար մը, 1988-ի նախագահական աթոռը, որու համար, այլեւս Ռոքար «անձնական ռազմավարութիւն» չունի, իբրեւ հետեւանք Թուլուզի համագումարին համադրումին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ յարաբերութիւնները վատթարացան շաբաթավերջին, երբ Իտալիա ձգեց որ Ապու Ապպաս ձգէ երթայ...: Պէտք է ըսել, որ պաղեստինցի պատասխանատուին մեկնումը լաւ կազմակերպուած էր: Ամերիկացիք կ'ուզէին որ իրենց յանձնուի, զայն նկատելով Աքիլլէ Լաուրոյի առեւանգումին բուն դրդիչը: Իտալացիք նախընտրեցին հաւանաբար գէշ մարդ չըլլալ Եգիպտոսի, ՊԱԿ-ի եւ ընդհանրապէս արաբական երկիրներու հետ: Ուրեմն, գիշերն է, որ Ապու Ապպաս Հռոմի զինուորական օդակայանէն փոխադրուած է Ֆիումիչինոյի օդակայանը, ուրկէ եուկոսլաւ օդանաւ մը առնելով, ինքզինք Պելկրատ կը գտնէր: Միւս չորս ահաբեկիչները պիտի դատուին Իտալիա: Եգիպտացիներուն ակնոցով՝ ահաբեկիչները Ամերիկացիք են, Ամերիկացիներուն համար աններելի է որ ազատ ձգուի Ապու Ապպաս մը, երբ ամերիկահպատակ մը սպաննուած է:

ՊԵԼԺԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններուն յաղթական ելաւ իշխանութեան գլուխ գտնուող համախմբումը (կեդրոն - աջ): Գլխաւոր կուսակցութիւնը՝ ընկերային քրիստոնեայ ազատական երկու նոր աթոռ կը շահէր, կը յառաջխմէին նաեւ ընկերվարականները եւ բնութենապաշտները: Յիշենք որ, Պելժիոյ մէջ, քուէարկութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Երկուշաբթի առտու ժամը 5-ին, միաժամանակ ռումբեր կը պայթէին Ֆրանսական ձայնասփիւռի կեդրոնական շէնքին եւ Անթէն 2-ի մէկ դրասենեակին առջեւ, միայն նիւթական վնասներ պատճառելով: Տէր կ'ըլլար Աքսիոն - Տիրէքթ ծայրայեղ - ձախ շարժումը, որ այս ձեւով կը բողոքէ երկու յայտաղրի դէմ, որոնց պիտի մասնակցի Ժան - Մարի Լը Փէն: Անթէն 2-ի դրասենեակին, (որ Ժան - Կուժոն փողոցը կը գտնըւի) պայթած ռումբը մասնաւոր վնաս մը չէ բերած Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցւոյ, ինչպէս հաստատեցինք:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ 15% արժեզրկեց տրախմին տոլարին համեմատ: Յունաստանն ալ խստակեցութեան քաղաքականութիւն մը պարտի վարել:

ԿՐԻՆՓԻՍԻ նաւը մեքենայի դժուարութիւններ ունի, բայց Ֆրանսական իշխանութիւնները մերժեցին որ Թահիթի խարիսխ նետէ:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԸ ԻՐ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԻՆ ՄԷՋ

Ատրպատականի պատմական Սալմաստ գաւառի Փայաջուկ գիւղին մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, նշուած է հայ ազատագրական պայքարի գաղափարախօս, վիպասան Րաֆֆիի ծննդեան 150-ամեակը:

Րաֆֆիի ծննդավայր բնակարանի պարըսպապատ շրջափակին մէջ հաւաքուած են Իրանահայ երեք թեմերու ներկայացուցիչները, երեսփոխան Արտաւազդ Բաղումեան եւ հոծ թիւով Հայեր՝ Թեհրանէն, Նոր Ջուղայէն, Թաւրիզէն, Ուրմիայէն եւ այլ շրջաններէ:

Ժամը 11-ին տեղի ունեցած է կրօնական արարողութիւն մը, նախագահութեամբ Կորիւն Եպիսկ. Պապեանի: Յաւարտ արարողութեան հանդէս եկած է Թաւրիզի «Կոմիտաս» երգչախումբը, Վարդան Վահրամեանի ղեկավարութեամբ մեկնաբանելով յեղափոխական երգեր: Խօսք առնելով Իրանա - Հնդկաստանի թեմին առաջնորդը՝ Կորիւն Եպիսկ. Պապեան, անդրադարձած է Րաֆֆիի կեանքին ու գործին, շեշտը դնելով անոր վէպերով մեզի փոխանցուած գաղափարախօսութեան եւ իր հերոսներու տիպարներով շունչ ու մարմին ստացած հայ ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ զոհուած ֆէտայիներու գործին վրայ:

«Րաֆֆիի տան պարսպապատման եւ յուշակոթողի յանձնախումբ»ի անունով խօսք առած է Սամուէլ Սարուխանեան, նշելով որ Րաֆֆիի տուն - ծննդավայրի վերականգնումի աշխատանքները դիւրին չեն եղած եւ աւելցուցած է. «Պէտի նշել, որ այս շրջափակի պարսպապատման աշխատանքի լրացումը եղած ծրագրաւորման առաջին փուլն էր. իսկ երկրորդ փուլը, որ պիտի շարունակուի եւ լրացուի 1988-ին, մեծ վիպասանի մահուան 100-ամեակին, կազմում է այս շրջափակի ներքին դասաւորումները՝ քարէ մեծադիր յուշատախտակի վրայ Րաֆֆիի բարձրաքանդակ դիմանկարի տեղադրումը, նրա բընակարանի յատակագծի պեղումը, դասաւորումը, կից եկեղեցու հնարաւոր յարդարումը, որոշ յարմարութիւնների կառուցումը ու նաեւ նախկին հայաբնակ Սալմաստի գիւղերի պատմա - կոթողական յուշապատի կառուցումը, այդ գիւղերից բերուած քարէ բեկորներով»:

Ժամը 16-ին, ներկաները բարձրացած են մօտակայ բլուրը, ուր կը գտնուի Հայոց գերեզմանատունը: Հոն թաղուած է Րաֆֆիի մայրը՝ Ջէյրան, որուն շիրիմին շուրջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որու աւարտին խօսք առած է Կորիւն Եպիսկոպոս:

Այնուհետեւ ներկաներէն ոմանք շրջած են Սալմաստի մօտակայ գիւղերը, ուր կերտուած են Րաֆֆիի հերոսները:

Ի դէպ, Սալմաստի մէջ ներկայիս կ'ապրին շուրջ 160 Հայեր, որոնց կէսը՝ Սալմաստ քաղաքին մէջ, իսկ մնացեալը՝ Հաֆթուան, Մահլամ եւ Փայաջուկ գիւղերը:

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՆԻՍ. - («Յառաջ», հեռաձայն). - Կիրակի, Հոկտեմբեր 13-ին արժանավայել կերպով ոգեկոչուեցաւ նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան 100-ամեակը, ի ներկայութեան իր աղջկան, տըղուն եւ հօրեղբօրորդւոյն: Առաւօտեան հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, կէսօրէ ետք, Թէաթր տիւ Վիէօ - Նիսի մէջ, որ ծայրէ ծայր լեցուած էր, տեղի ունեցաւ պաշտօնական հանդիսութիւնը:

Նախագահեց եւ բանախօսեց Անդրանիկ Ծառուկեան: Գեղարուեստական ընտիր բաժինէն ետք, բեմ բարձրացան նաեւ Սեւակի հարազատները: Որակաւոր հանդիսութիւն մը, որու մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին թղթակցութեամբ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԵՒ ԻՐ ՀԻՒՐԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. եւ իր գահակալութեան երեսնամեակին առթիւ Երեւան ժամանած հիւրերը Հոկտեմբեր 1-ին ընդունուած են Հայաստանի վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեանի կողմէ: Վարչապետը խօսած է Հայաստանի նուաճումներու մասին: Խօսք առած են Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, Վրաց Պատրիարք Իլիա Բ., Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան: Ընդունելութեան ներկայ եղած են Նախարարաց Խորհուրդի գործերու վարիչ Հ. Վարդանեան եւ հայ եկեղեցւոյ գործերու խորհուրդի նախագահի տեղակալ Ա. Հարաթեան:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գարբով - Գասպարով մրցումին 15-րդ խաղն ալ հաւասար - ոչ ոքի - արդիւնքով վերջ գտաւ: Ներկայիս երկուքն ալ 7.5-ական կէտ ունին: Յաջորդ 16-րդ խաղը - տեղի կ'ունենայ Երեքշաբթի եւ Գասպարով ճերմակներով կը սկսի:

Միւս կողմէ, Մոնփըլիէի մէջ, Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 12-ին պիտի սկսէր աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին համար 16 յաւակնորդներու մրցաշարքը, որու կը մասնակցէր Ռաֆայէլ Վահանեան: Ուրբաթ գիշեր, սակայն, մրցաշարքի սրահէն գողցուած են ճատրակի տախտակները...:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԶՈՅԳ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խորհրդային ախոյենութեան հերթական իր երկու հանդիպումներուն «Արարատ» կրեց զոյգ պարտութիւններ, մըրցակիցներու դաշտին վրայ: Հոկտեմբեր 7-ին Երեւանցիները Դնեպրի մէջ 2 - 0 արդիւնքով պարտուեցան տեղւոյն «Դնեպ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐ՝ 1968
ՆԻՒ ԵՈՐՔ՝ 2000ը, ՓԱՐԻԶ՝ 2020ը
ՊԷՅՐՈՒԹ՝ 2050ը

ԽՄԲ. - Սաուտի Արաբիոյ մեր ընթերցողներէն Դանիէլ Թիւֆէնքճեանի ձեռքը անցած է «Ասիա» շաբաթաթերթի նախկին թիւերէն մէկը (1968 Դեկտեմբեր 22), ուր հանդիպած է յօդուածի մը. ան՝ որպէս շաբթուան գլխաւոր գրութիւնը ներկայացուած է պարբերաթերթին մէջ, «Հայերու վերջինը» խորագրով եւ Մ. Բ. Կոբալան ստորագրութեամբ: Մեր ընթերցողը շահեկան գտնելով Սինկափուրի հայ գաղութին անցեալն ու ներկան նկարագրող այս գրութիւնը, թարգմանելով ղրկած է մեզի:

×

Սինկափուրի առեւտրական մշտազբաղ կեդրոնին մէջ կը կենայ փոքր, մաքուր ու չէշտուած գիծերով եկեղեցի մը իր միայնակ ներկայութեամբ դրասենեակի շէնքերու, ճաշարաններու եւ խանութներու աշխարհի մը մէջ: Իր ճակատին վրայ կարելի է կարդալ ինքնութիւնն ու տարիքը - «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցի - 1835 Ք. Ե.»:

Սուրբ Գրիգոր Եկեղեցւոյ դռները բաց չեն ըլլար սովորաբար. ան քահանայ չունի եւ իր համայնքը դրեթէ գոյութիւն չունի: Գտանք հոգատարը, որ դռները բացաւ մեզի համար, միաժամանակ մեր դիմաց քակելով ռոմանթիք պատմութիւն մը կղզի - հանրապետութեան սկզբնական օրերէն: Եկեղեցւոյ ներքին զարդարանքը - յուշասեղաններ, աշտանակներ, նստարաններ եւ հին երգէոն մը - ցայտուն կերպով կը պատմեն հին գաղթականներուն ու անոնց հրեղէն հաւատքին մասին: Հիմա սակայն հոգին հեռացած է եկեղեցիէն ու ան կը մնայ դատարկ: Խորանի գլխաւոր զարդն էր վերջին ընթրիքը ներկայացնող, առանց ստորագրութեան իւղաներկ մը որ Սինկափուրի հայ գաղութին նման արագ կերպով կը կորսուի պաստառին վրայէն: Եկեղեցիին կից կը գտնուի «Համայնքի Տուն»ը, ուր ժամանակին հայ քահանայ մը ապրած էր եւ ուր յետագային հայ աղքատ գաղթականներ պատսպարան գտած էին: Հիմա այդ տունը հիւծած եւ անխնամ վիճակ մը ունի չգործածուած ու անտեսուած ըլլալուն:

Այս եկեղեցւոյ պատմութիւնը Սինկափուրի հայ գաղութին ալ պատմութիւնն է. որպէսզի կարենանք զայն պատմել, հետեւեցանք գաղութին մէկ քանի երէցներուն, պեղելով իրենց զգացումներն ու յիշատակները:

Անոնցմէ մէկն էր Յովհաննէս Յակոբ Կարապետ, ծնեալ՝ Սինկափուրի մէջ, 1889 Հոկտեմբեր 20-ին: «Անքըլ Ճօն», ինչպէս զինք կոչեցինք այնուհետեւ, Սինկափուր ծնած ամէնէն տարեց Հայն է: Իր հայրն ու մեծ հայրը եկած են անգլիական գաղթավայրը Պարսկաստանի Ջուղա քաղաքէն: Հակառակ իր տարիքին, Կարապետ զարմանալիօրէն կայտառ մէկն է եթէ նոյնիսկ իր տեսողութիւնն ու լսողութիւնը սկսած են զինք յուսախաբ ընել:

Կարապետ կը յիշէ եկեղեցին, հոն մըկըրտուած էր եւ յետոյ՝ յարմար ատենին, պսակուած անոր խորանին առջեւ. մկրտութեան իր աւազանը կը պահուի տակաւին ձեղունի մը մէջ՝ դատարկ ու սարդոստայններով անշարժացած:

Կարապետ յուզուած կը դիտէ Եկեղեցւոյ 12 նստարանները: Կը վերյիշէ այն ժամանակը երբ Հայերը բազմաթիւ էին եւ փոքր եկեղեցին կը յորդէր հաւատացեալներով: Նստարաններուն տէրերը տեղւոյն երեւելի ընտանիքներն էին՝ մեծ մասամբ վաճառականութեամբ զբաղող:

Քանի՞ Հայեր կային հոն գաղութի բարգաւաճ օրերուն. Կարապետի յիշողութիւնը քիչ մը տարտամ է այս ուղղութեամբ. կը վերյիշէ միայն մօտ վաթսուն հոգիներ: Իր զարմիկը՝ Ճիմի Սարգիս՝ ծնած 1908-ին, կը պնդէ որ աւելի քան 5000 Հայեր կային Սինկափուրի մէջ քառասուն տարիներ առաջ: Վիճաբանութիւնը երկար կը տեւէ, բայց երկուքն ոչ մէկը կ'ուզէ վիճիլ. մէկ կէտի շուրջ սակայն համաձայն են անոնք. Սինկափուրի Հայերը յուսահատօրէն բաժնուած ու պառակտուած համայնք մըն էին եւ անոնց ազգային գոյութիւնը սկիզբէն դատապարտուած էր այս պատճառաւ:

Երկուքն ալ կը վերյիշեն փառքի այն օրերը երբ Հայերը հարուստ եւ ազդեցիկ մարդիկ էին: Կարապետի ընտանիքը սեփականատէր էր շատ արժէքաւոր հողերու քաղաքի առեւտրական շրջանի ինչպէս նաեւ հիւսիսի երկրագործական «Պուքիթ Թեմա» նահանգին մէջ: Հայերու հետ սերտօրէն կապուած է Սինկափուրի պանդոկներու ճարտարարուեստի պատմութիւնը: Նշանաւոր «Ռաֆըլզ» պանդոկը իր գոյութիւնը կը պարտի Սարգիս երեք եղբայրներու - Արշակ, Աւետ եւ Տիգրան - նախաձեռնութեան ոգիին: Ռուտեարտ Քիփլինկ այնքան լաւ տպաւորուած էր երեք եղբայրներու տրամադրած դիւրութիւններէն որ իր բարեկամներուն «Ռաֆըլզ» մնալ եւ ճաշել կը յանձնարարէր Սինկափուր իրենց այցելութեանց ընթացքին: Ուրիշ այցելու անձնաւորութիւն մը, երեսփոխան Սթանֆորթ Սմիթ գրած է - «Ռաֆըլզ-ը պանդոկէ աւելի հաստատութիւն մըն է. այս հաստատութիւնն է որ Սինկափուրը վերածած է զբօսաշրջիկներու երազին եւ տեղացիներու հպարտութեան»: Ճիմի Սարգիսի հայրն ու Յովհաննէս հօրեղբայրը հիմնած են նաեւ «Ատելֆի» պանդոկը 1863-ին. ներկայ հրատարակութիւն մը այս պանդոկը կը նկատէ ամէնէն շատ փնտռուած իջեւանը Սինկափուրի մէջ:

Առաջին Հայերու յաջողութիւնները պատճառ դարձան որ ուրիշ Հայեր քաջալերուին եւ ուղղուին դէպի Սինկափուր: Այդ թուականներուն հայկական մեծ համայնքներ կային Կալկաթայի եւ Ճաւայի մէջ: Սինկափուրի առաջին Հայերը գաղթականներ էին Պարսկաստանի Ջուղա քաղաքէն: Անոնք կը պատկանին ժողովուրդի մը, որ քրիստոնեայ եղած էր Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով եւ Քրիստոնէութիւնը ընդունած որպէս պետական կրօնք՝ առաջին անգամ ըլլալով ժողովուրդներու պատմութեան մէջ:

Զէյմպըրզի համայնագիտարանը Հայաստանը կը ներկայացնէ որպէս՝ «Սեւ ծովու հարաւը գտնուող բարձրաւանդակ մը արդի դարերուն (մինչեւ 1917) կազմուած Թուրքիոյ վեց նահանգներէն, Անդրկովկասի հարաւային մասէն (որ 1917-էն առաջ մաս կը կազմէր ռուսական կայսրութեան) եւ Պարսկական Ատրպատականի հիւսիս - արեւմտեան անկիւնէն»: Հայերը հնդեւրոպական ծագումով ժողովուրդ մըն են, որոնք հակառակ երկարատեւ օտար գերիշխանութեանց կրցած են պահել եւ պարտադրել իրենց անհատականութիւնը դարերու ընթացքին: Բռնուած ռուս եւ թրքական մրցակցութեան աքցանին մէջ անոնք մեծ թիւերով գաղթեցին դէպի Հնդկաստան եւ Ծայրագոյն Արեւելք 19-րդ դարու վերջաւորութեան:

Այս պատմական դէպքերն են որ Հայերը հասցուցին Սինկափուրի եւ Հնդկաստանի ափերը: Առեւտուրի իրենց բնազդին առընթեր անոնք բերին քրիստոնէական հաւատքի հայկական եղանակը: Այս եկեղեցւոյ Աստուածաբանական սկզբունքները եւ կանոնները գործնականապէս կը նոյնացնեն զինք Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցւոյ հետ. ծէսերն ու արարողութիւնները կը նմանին բիւզանդականին, ազդուած Ասորական կամ ուրիշ աղբիւրներէ բայց ամբողջովին կատարուած հայերէն լեզուի դասական մէկ ձեւով:

1821-ին էր որ Հայերը հիմը դրին իրենց կրօնական հաստատութիւններուն: Այն ատեն երեք առեւտրական գլխաւոր հաստատութիւններ կային՝ պատկանող Արիստակէս Սարգիսի, Արթին Սարգիսի եւ երրորդ անծանօթ Հայու մը: Համայնքի քահանան էր հայր Եղիազար Ընկրկող որ վախճանեցաւ 1826-ին: Սկզբնական շրջանին ծէսերը կը մատուցուէին փոքր, վարձու սենեակներու մէջ: Ցեստաղային, Ճաւայի, Կալկաթայի, Սինկափուրի Հայերու ինչպէս նաեւ տեղացի Եւրոպացիներու օգնութեամբ եկեղեցի մը շինուեցաւ: Մօտ 5058 տոլար արժող կառոյցի ճարտարապետն էր Ճորճ Քոլման, յայտնի դէմք մը իր մարզին մէջ եւ բնակիչ Սինկափուրի: Սկզբնական շրջանին եկեղեցին ունէր բարձր գմբէթ մը՝ կրող փոքր զանգակատուն մը կեդրոնին վրայ: Ցեստաղային գմբէթը անկայուն նկատուած եւ վերցուած էր կառոյցին վրայէն: Ներկայ աշտարակն ու սլացիկ գմբէթը աւելցուած են 1850-ին եւ բաւական հաւատարիմ կը մնան եկեղեցւոյ սկզբնական երեւոյթին: Տաճարը կը նայի Սինկափուրի ամէնէն թանկարժէք հողերէն մէկուն վրայ, որ ամէնէն համեստ գնահատանքով իսկ կ'արժէ աւելի քան մէկ միլիոն տոլար:

Բրիտանական վաճառականութեան գերիշխանութիւնը ժամանակի ընթացքին մղեց հայ վաճառականները տեղափոխուելու դէպի Աւստրալիա: Գաղթողներուն տեղերը լեցնող նորեկներ չկային գաղութի ողջութիւնը պահելու համար: Ներքին անհամաձայնութիւններ, նախանձներ, կողմնակի հաշիւներ պատճառ դարձան պառակտումի չէշտումին եւ գաղթի աշխուժացման: Մասնաւորաբար դժուար էր ամուսնական տարիքի հասնող երիտասարդութեան պարագան որոնք այլեւս դժուարութեամբ ամուսնութեան թեկնածուներ կը գտնէին: Նոյն ընտանիքի մէջ ներքին ամուսնութիւններ աւելի արագացուցին հայ գաղութին անկումը:

Համաշխարհային պատերազմէն ետք հայ կրօնական հաւատքը աւելի եւս մարեցաւ: Համայնքը անկարող էր պահել տեւական քահանայ մը եւ ստիպուած կ'ըլլար տարին մէկ անգամ բաւականանալ քահանայական այցելութեամբ մը՝ Աւստրալիայէն: Այս այցելութիւններն ալ կը նուազին տարիներու ընթացքին:

Սինկափուրի բնակիչ մնացեալ Հայերուն կորուստի հանգրուանը շատ արագ կը մօտենայ: Ծերունի Կարապետ կ'ենթադրէ որ այսօր համայնքը մօտ 60 հոգի կը հաշուէ միայն: Անոնց կէսէն աւելին 50 տարիքէն վեր են եւ երիտասարդները կորսնցուցած են իրենց հաւատքն ու համայնքային ինքնութիւնը:

Օրինակ առնենք Ճիմի Սարգիսի ընտանիքը: Ճիմիին կինը եւրոպական ծագում ունի: Իր մեծ աղջիկը՝ Լորեթթա, 27 տարեկան, ամուսնացաւ օտարի մը հետ այն պատճառաբանութեամբ որ յարմար հայ մարդիկ չկան այլեւս իրենց շուրջ. Լորեթթա՝ իր 22 տարեկան քրոջ Ճեսիին նման, կաթողիկէ համայնքին կը պատկանի այլեւս: Նոյնը կ'ըսենք անշուշտ Լորեթթայի երեք զաւակներուն առնչութեամբ. Լորեթթայի հայրը կը պատճառաբանէ թէ այլեւս անիմաստ է հետեւիլ հայ ուղղափառ դաւանանքին երբ անկարելի կը դառնայ այլեւս նոյնիսկ մէկ եկեղեցի բաց ձգել: Սարգիս երբեմն նոյնիսկ շատ յուսահատական փափաք մը կ'արտայայտէ եկեղեցին յանձնելու կառավարութեան որպէսզի ան յատկացուի աւելի գործնական նպատակի մը: Սարգիս Հայ Եկեղեցական Մարմնի փոխ - նախագահն է: Պայմանները այնքան դժուար կը թուին որ եկեղեցիին հոգաբարձութիւնն իսկ մեծ տաղտուկ կը պատճառէ: Շեշտելով տիրող անտարբերութիւնը կ'ըսէ թէ իր մահուընէ ետք պարտիզպանին ամսականը վճարող մարդ իսկ պիտի չգտնուի: Երիտասարդ Հայերուն կարելի չէ վստահիլ եկեղեցւոյ տնօրինութիւնը. իրեն նման տարիքոտ մարդիկ են որ կը զոհեն իրենց դրամն ու ժամանակը յաւիտենականացնելու համար հայկական ներկայութիւնը խորհրդանշող Սինկափուրի միակ յուշարձանը:

Երկու տարի առաջ Հայոց եկեղեցին արձանագրուած էր համայնքային կալուածներու տոմարին մէջ: Այս արձանագրութեան պայմանները յարգելու համար հայ համայնքը, տարին անգամ մը, ստիպուած է հաւաքուիլ եւ պատարագ մատուցանել. եկեղեցին փրկելու այս ճիգին մէջ իսկ երբեմն դժուար կ'ըլլայ պահանջուած նուազագոյն 12 երէցները համախմբել:

Կարգ մը տարիքոտ Հայեր որոշած են գաղթել դէպի Աւստրալիա, ուր հայ համայնքը բարգաւաճ ըլլալ կը թուի. սակայն Ճիմի Սարգիսի եւ Յովհաննէս Կարապետի նմանները որոշած են իրենց կեանքի մնացեալ մասն ալ Սինկափուրի մէջ անցընել:

Կարապետ երթալիք ուրիշ տեղ չունի. Ճաւա կատարած փոքր ճամբորդութենէ մը զատ աշխարհէն շատ տեղ չի ճանչնար. տխուր ձայնով կը հաստատէ իր վերջին օրերուն մօտենալը՝ հայ համայնքին վախճանին հետ զուգահեռ:

Ճիմի Սարգիս, տակաւին բաւական աշխոյժ, ինքնաշարժի վաճառորդ մըն է որ կը զբաղի եկեղեցւոյ հարցերով եւ հաճոյքով կը վերյիշէ ուրախ եւ փառաւոր անցեալը: Իր մեծ հայրը, կ'ըսէ ան հպարտութեամբ, Սինկափուրի քաղաքապետարանի ներկայացուցիչն էր 32 երկար տարիներ: Սարգիս վճռած է իր մնացեալ օրերը անցընել Սինկափուրի մէջ, իր նախնիքներուն շինած եկեղեցիին հովանիին տակ, յուսալով որ իր խնամքին շնորհիւ այդ կառոյցը միշտ ոտքի պիտի մնայ:

Սարգիս եւ Կարապետ շատ բան չունին ըսելիք միւս Հայերուն մասին - «մեր Հայերը շատ ցրուած են. - շատ հազուադէպ է որ զիրար տեսնենք» - կ'ըսեն անոնք:

Սարգիսի տան մէջ գիշեր մը հիւրասիրուեցանք ու ներկայ եղանք շատ զգացական տեսարանի մը: Դիմացնիս ունէինք երեք սերունդներու պատկանող Հայեր՝ Սարգիս, իր զաւակները, իր թոռները եւ իր հօրեղբայրը՝ Յովհաննէս: Երաժշտասէր ընտանիքը մեզի յայտագիր մը պատրաստած էր. Կարապետ, ջութակի երերացող նուագով մը կ'երգէր իր մանկութենէն մնացած երգեր. զաւակները երգին կ'ընկերանային մօտիկ մեղեդիով մը. յուզիչ էր մտածել թէ ներկայ կ'ըլլայինք նախապէս առողջ ու ծաղկող մշակոյթի մը վերջին արտայայտութիւններուն: Երիտասարդ Հայերը շատ քիչ բան կը ճանչնան հիմա իրենց մշակութային ժառանգէն եւ ընդհանրապէս անհանգիստ կը զգան մեծերու մտայնութեան ու համոզումներուն նկատմամբ: Որոշ դառնութիւն մը կայ գաղութի հիմնադիրներուն նկատմամբ որոնք փաստօրէն ձախողած են սկզբնական յաջողութիւնները տեւական հաստատութեան մը վերածելու. գոնէ նիւթական այս ձախողութեան որպէս օրինակ կը յիշեն համայնքին պատկանող հսկայական կալուածները որոնց մասին ոչինչ կարելի է գիտնալ հիմա: Կը ցաւին նաեւ որ հայ նկարագիրն ու մշակոյթը չէ փոխանցուած իրենց մշակութային տոհմին հաստատութիւններու միջոցաւ: Անտարբերութիւնը դրեթէ նախատական է:

Մենք մեզի հարց կուտանք, թէ երբ տարեցները վերջնականապէս մեկնին, ինչ պիտի պատահի այդ եկեղեցիին, միայնակ ու լքուած ժողովուրդի մը, որուն հաւատքն ու ջերմութիւնը Սինկափուրի պարգեւած էր քրիստոնեայ պաշտամունքի իր առաջին տունը:

Թրգմ.՝ ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆ

ԱՆՈՒԱՆԻ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿ
ԱՆԴՐԷԱՍ ՓԱՓՈՎԻՉ
(1809 - 1858)

ԽՄԲ. - Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան հրատարակած «Առողջապահութիւն» պարբերաթերթի Յուլիս - Օգոստոսի թիւին մէջ ստորագրած իր յօդուածով Յակոբ Գրիգորեան կը ներկայացնէ ժողովրդանուէր հայ բժիշկ մը, անդրադառնալով անոր մըտքերուն եւ գործունէութեան:

Կուտանք յօդուածին հիմնական մասերը, արեւմտահայերէն:

×

Հայ անուանի բժիշկ Անդրէաս Փափովիչ իր յատուկ տեղը ունի հայ բժշկագիտութեան եւ մանկավարժական յառաջդէմ մտքի պատմութեան մէջ: Ծնած է 1809-ին Հունգարիոյ Սուչավա քաղաքը, ազնուականի ընտանիքի մէջ: Նախակրթութիւնը ստացած է ծննդավայրը եւ Պուտափեշտ: 1831-ին յաջողութեամբ աւարտած է Պուտափեշտի համալսարանը, ստանալով բժիշկի կոչում, եւ մինչեւ 1840-ական թուականներու սկիզբները զբաղած է բժշկութեամբ, Պուտափեշտի մէջ: Այնուհետեւ գաղթած է Պոլիս, ուր ուսեալ բժիշկներու կարիքը շատ կը զգացուէր: Այդ տարիներուն Պոլսոյ մէջ ծանօթ բժիշկներէն էին Մանուէլ Շաշեան, ծերունազարդ Միքայէլ Բեաէն

(Տէր - Գէորգեան) եւ եւրոպական կըրթութիւն ստացած Սերովբէ Վիչէնեան (Սերվիչէն): Կարճ ժամանակուան մէջ Փափազեան Պոլսոյ Հայութեան շրջանակին մէջ ձեռք կը ձգէ մեծ հռչակ եւ հեղինակութիւն: Կը նուիրուի Պոլսոյ հայ ազգային լուսաւորութեան եւ առողջապահութեան զարգացման գործին: Փափազեան «հսկայ անձնուիրութեամբ անգուն կը հսկէր» ազքատի, որբի եւ չքաւորի առաւապանքներուն՝ դառնալով կատարելալ բժիշկի ճշմարիտ տիպար: Ինչպէս կը նշէ անոր կենսագիրը՝ անուանի բժիշկ Վահրամ Թորգոմեան, «...ժամանակակից հայ բժիշկներուն մէջ Փափազեան «պաշտօնական» կամ «արքունի բժիշկ» չեղաւ, բայց ժողովրդական բժիշկ մը եղաւ անմոռաց՝ այլ պաշտելի, ժողովրդական այր, եւ սակէ աւելի մեծ ի՞նչ տիտղոս կրնայ ըլլալ բժիշկի մը համար» (Վ. Թորգոմեան, «Հանդէս Ամսօրեայ», 1894, Յուլիս, էջ՝ 219): Կարճ ժամանակամիջոցի մէջ՝ Պոլիս, մանաւանդ Խասգիւղ, Փափազեան մեծ յաջողութեամբ կը սկսի բուժել անբուժելի նկատուող չատ մը հիւանդութիւններ:

Արդարեւ ծանօթանալով եւրոպական հռչակաւոր բժիշկներու, մասնաւորաբար իր ուսուցչի՝ Հարտմանի տեսական ժառանգութեան, ուսումնասիրելով ժամանակի հայ բժշկա - առողջապահական եւ ընտանեկան կեանքը, Փափազեան աւելի քան ութ տարիներու պրպտումներու եւ փորձառութեան հիման վրայ կը գրէ «Արուեստ երկայնակեցութեան որ է առողջ երկայն ու երջանիկ ապրելու ուսումը» (Կ. Պոլիս, 1850, 400 էջ) հանրամատչելի բժշկա - առողջապահական, մանկավարժական - փիլիսոփայական, հոգեբանական հարցեր շօշափող գիրքը: Ինչպէս կը նշէ Ս. Պարտիզպանեան գիրքի վերհրատարակութեան (Պոլիս, 1876) յառաջաբանին մէջ, «Այս գործը մեր ազգային երկայնակեցութեան բարոյական եւ ֆիզիքական կենաց վրայ մեծ ազդեցութիւն եւ փոփոխութիւն կրնայ ընել եւ քաջառողջ վիճակի մէջ պահել, ազատ երկայնակեցութեան ցաւերէն եւ կենսաւեր ախտերէ ու հիւանդութիւններէ, եթէ զայն ուշի ուշով կարդալու եւ նորա աւանդած դասերը կատարելապէս ուսանելու փոյթ եւ յօժարութիւն ունենան»: Իր գրքով հայրենասէր բժիշկին նպատակը եղած է գոհացնել հայ ընթերցողներու կենսական պահանջները, օգտակար գործ մը ընել իր ազգին համար: Մեկնելով մասնաւորաբար ժամանակի հայ ընկերային - տնտեսական, քաղաքական, առողջապահական, ընտանեկան կեանքի աննըպաստ պայմաններէն, խնքնատիպ ձեւով դիմագրաւելով սուլթանական բռնապետութեան ձուլման քաղաքականութիւնը, Փափազեան նուիրուած է հայ ժողովուրդի լուսաւորութեան, անոր առողջապահական, մանկավարժական եւ հոգեբանական գիտելիքներու հարստացման:

«Արուեստ երկայնակեցութեան...» գիրքը գրուած է պարզ, գեղեցիկ լեզուով: Լեցուն է բժշկական դիւրըմբռնելի ծանօթութիւններով, գրաւիչ օրինակներով եւ բարոյական սկզբունքներու վսեմ վարդապետութիւններով:

Գիրքը ունի յառաջաբան մը եւ երկու ընդարձակ մասեր. առաջինը բաղկացած է եօթը գլուխներէ, երկրորդը՝ վեց: Վերջաւորութեան կայ յաւելուած մը, ուր կը նշուին զանազան հիւանդութիւններու ախտաբանական նշանները, կը տրուին բժշկա -առողջապահական, հոգեբանական - մանկավարժական բնոյթի օգտակար խորհուրդներ: Առաջին մասը «Մարդու կենդանական յօժարութիւններու եւ գրգիռներու բնական ճամբով կառավարման մասին» է, երկրորդը՝ անոր հոգեկան կարողութիւններն ու ցանկութիւնները զարգացնելու:

Ի հակակշիռ սակաւակեցութեան, Փափազեան ընթերցողին կը ներկայացնէ «երկայնակեցութեան» առողջապահական կանոնները, յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ մասնաւորաբար յղութեան պահպանման, մօր եւ մանուկի խնամքի, առողջ սերունդի դաստիարակութեան, կրթութեան հարցերուն: Ինչպէս ինք կը նշէ, «Աս գործքս որ եւ իցէ լեզուով գրուած բժշկական գրքերուն կարգը պէտք չէ դնել, ինչու որ աս գրքին վախճանը՝ առողջ մարդ մը, որն որ բժիշկ չէ, բժըշկական արուեստէն կամ դեղերէն բոլորովին ազատ ու անկախ ընել է»: Ուշադրութեան արժանի է յատկապէս հեղինակին այս վերջին հետեւութիւնը, թէ առողջ մարդ մեծցնելու, դաստիարակելու, ինչպէս նաեւ զարգացման համար անհրաժեշտ է ըլլալ «դեղերէն բոլորովին ազատ ու անկախ ըլլալ»: Այս միտքը այսօր ալ չափազանց կարեւոր նշանակութիւն ունի թէ՛ տեսականօրէն եւ թէ՛ գործնականօրէն, մանաւանդ՝ եթէ անոր մօտենանք դեղերու չարաշահութեան հետեւանքով ալերժիք հիւանդութիւններու յառաջացման տեսանկիւնէն:

Համառօտ կերպով քննարկելով մարդակազմութեան վերաբերեալ գիտական տուեալները, հեղինակը մեծ տեղ կուտայ արտաքին միջավայրի ներգործութեան: Ան հանգամանօրէն կ՚անդրադառնայ մաքուր օդի, մարդու ընտանեկան պայմաններու, հագուստի, սնունդի, բընական ցանկութիւններու, անձնական առողջապահութեան, ամուսնական կեանքի, յղութեան, մօր եւ մանուկի խնամքի, երեւակայութեան զարգացման, կրթութեան, անոր միջոցներու, բարձրագոյն ջղային համակարգի դերի ու առողջապահութեան, հիւանդութիւններու դէմ պայքարի, ժառանգական ախտերու, բարոյական կրթութեան, դաստիարակութեան, ներքին օրկաններու եւ արտաքին աշխարհի փոխ - յարաբերութեան հետ կապուած հարցերու կարգաւորման՝ առողջ, երջանիկ եւ երկարակեաց սերունդ ունենալու գործին մէջ: Սերունդին առողջ ըլլալը Անդրէաս Փափազեան սերտօրէն կը կապէ մօր առողջութեան, բնութեան պայմաններու, սեռային դաստիարակութեան ու լուսաւորութեան հետ՝ որպէս բարոյական դաստիարակութեան բաղկացուցիչ մաս:

Անդրէաս Փափազեանի՝ զանազան հիւանդութիւններու յառաջացման վերաբերեալ արտայայտած բազմաթիւ միտքերը այսօր ալ կը պահեն իրենց թարմութիւնը: Յիշենք միայն օրինակ մը: Հետաքրքրական է իր կարծիքը սեղմիրանի (քորսէ) վնասներու մասին՝ կապուած կանանց բազմաթիւ հիւանդութիւններու եւ առողջ մանուկ ծննդաբերելու հարցի հետ: Խօսելով մտածումի, յիշողութեան, երեւակայութեան զարգացման եւ կրթութեան նշանակութեան մասին, բըժիշկ մանկավարժը կարծէք արդի կենսաբանութեան, բժշկագիտութեան, հոգեբանութեան հետազօտութիւններու արդիւնքներու տեսանկիւնէն կը վերլուծէ արտաքին աշխարհէն եկող գրգիռներու եւ անոնց հետեւանքով յառաջացած կենսական կապի ու փոխ - յարաբերութեան հարցերը՝ նշելով ուղեղի դերը. «...Աս ներքին զգայարանքներուն գործունէութիւնը կամ գործելու գրգիռը արտաքիններուն գործելով կը զարթնու...»:

Փափազեան կ՚անդրադառնայ նաեւ կեդրոնական ջղային համակարգի գործունէութեան հարցերուն, որոնք այսօր ալ անհրաժեշտ են անկանոն (անոմալ) երախաներու ուսումնասիրութեան եւ դաստիարակութեան համար: Օրինակներ մէջբերելով ան կը հաստատէ, որ վախը, սոսկումը, յուսահատութիւնը, ատելութիւնը, կատաղութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, նախանձը, զզջումը, տրտմութիւնը, տառապանքը եւայլ բացասական յոյզեր կը քայքայեն մարդու առողջութիւնը, տառապանքը եւ այլ բացասական յոյսունակութիւնը եւ չատ յաճախ մահուան կամ յանցագործութիւններու պատճառ կը դառնան:

Վերջապէս, իր աշխատութեամբ Փափազեան ջանացած է պակսեցնել մարդոց օրէց օր աւելցող ցաւերն ու նեղութիւնները եւ անոնց փոքր ուրախութիւնները «ամուր ու անշարժ հիմքի վրայ հաստատել»: Իր բազմաթիւ միտքերն ու դրութիւնները, օգտակար խորհուրդներն ու յանձնարարականները, որոնք արդիւնք են տիպեճթիք մաթերիալիսթ կուռ մտածողութեան, կը վերաբերին անձի համակողմանի, ներդաշնակ զարգացման ու դաստիարակութեան, ինչպէս նաեւ բոլոր մարդերէ ներս անոր բազմակողմանի գործունէութեան ղեկավարման: Անոնք այսօր ալ ոչ միայն կարեւոր դեր կը խաղան առողջապահական - բժշկական, հոգեբանական հարցեր քննարկելու համար, այլեւ ունին բարոյական - դաստիարակչական դիրքորոշիչ նշանակութիւն:

ՅԱԿՈԲ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ «Անդրանիկ» ակումբին մէջ, Սեպտեմբեր 12-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Հայ մշակոյթը եւ հաղորդակցութեան միջոցները» նիւթին շուրջ, կազմակերպութեամբ Համազգայինին: Դասախօսած են Ռիքարտօ Կոստանեան եւ Սիմոն Օհաննէսեան, անդրադառնալով հաղորդակցութեան միջոցներուն դարերու ընթացքին, ինչպէս նաեւ ներկայացնելով ներկայ դարու մշակոյթի տարածման լայն կարելիութիւնները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԱՍԼԱՄԱԶԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Նկարիչներու Տունը բացուած է Երանուհի Ասլամազեանի նկարչական անհատական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են Հայաստանի բնութենէն ներշնչուած կտաւներ: Ցուցահանդէսի բացման օրը խօսք առնելով Հայաստանի ժողովրդական նկարիչ Արա Բեքարեան եւ խորհրդային արուեստաբան Ալեքսէյ Կամենսկի, շեշտած են գոյնի զգացումն ու կատարեալ թեքնիքը, որոնց շնորհիւ Երանուհի Ասլամազեանի անունը տարածուած է Խորհրդային Միութեան մէջ եւ անոր սահմաններէն դուրս: Նկարչուհիին գործերը կը ցուցադրուին Մոսկուայի Տրետեակով պատկերասրահը, Լենինգրադի ռուսական թանգարանը, Դրեզդէն, Լոնտոն, Թոքիօ, Վենետիկ, Փեքին եւ այլուր:

Երանուհի Ասլամազեան ծնած է նախկին Բաշ - Շիրակ գիւղը: Առաջին փորձերը կատարած է Լենինականի նկարչական արուեստանոցին մէջ, ապա ընդունուած Երեւանի գեղարուեստակա - արդիւնաբերական ուսումնարանը, աշակերտելով Ստեփան Աղաջանեանի եւ Սեդրակ Առաքելեանի: Ապա, Մոսկուայի մէջ յաճախած է Ֆավորսկիի եւ Գոնչարովի արուեստանոցը. խոր եւ հիմնական կրթութիւն ստացած Լենինգրադի Գեղարուեստից ակադեմիայի հիմնարկին մէջ, զոր աւարտած է 1937-ին: Թէեւ 1943-էն ի վեր Երանուհի Ասլամազեան մնայուն բնակութիւն հաստատած է Մոսկուա, սակայն եւ այնպէս ան կապուած է հայ արուեստին ու հայ կեանքին: Ստեղծագործական վաղ շրջանէն սկսեալ իր տարերք են Հայաստանի բնութիւնն ու բնակիչները՝ «Կարմիր սարը», «Սեւանի ափին», «Իմ տատիկի դիմանկարը», «Կոնդ, հին Երեւան»:

Բարձր գնահատելով Երանուհի Ասլամազեանի գործերը, խորհրդային ծանօթ նկարիչ Պիմենով առիթով մը նկատած է, որ անոր կտաւները կը ցոլացընեն Հայաստանը, բայց ան ո՛չ Մարտիրոս Սարեանի վառ Հայաստանն է, ոչ ալ իր քրոջ՝ Մարիամ Ասլամազեանի ճոխ Հայաստանը, այլ նոյն Հայաստանը՝ նոյն ատեն խիստ գոյնով ու զուսպ երանգներով: Այս յատկանիշները ցայտուն են Արարատեան շարքէն՝ «Արարատն առաւօտեան», «Արարատեան դաշտը», «Արարատը երեկոյեան» բնանկարներէն սկսեալ:

Ասլամազեանի գործերուն մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն դիմանկարները՝ հարազատ ու քնքուշ, հարուստ ներաշխարհով ու առօրեայի հոգերով մարդոց: Օրինակ՝ «Տէր կնոջ դիմանկարը», «Եդուարդ խոճիկի դիմանկարը», «Հայրենադարձուհու դիմանկարը», «Հերոսուհի մայր Սահակեանը» եւայլն:

Լենինականի մէջ բացուած է «Ասլամազեան քոյրերու Թանգարան» մը, ուր կը հաւաքուին Երանուհիի եւ իր քրոջ՝ «Ներու» մրցանակի դափնեկիր Մարիամ Ասլամազեանի գործերը:

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՆԵՐՈՒՄՆ

Նէնէի տիկինը զբաղւում էր նրանց համբուրում էր, թափ էր տալիս փոշոտած հագուստները, պատուիրում էր զգոյշ լինել: Նոյն պարտէզում տիկինը շինել էր տուել փոքրիկ մանուկների համար զանազան մարմնամարզական գործիքներ, սովորեցրել էր նրանց մի քանի կանոնաւոր խաղեր, կրթութիւններ, եւ շատ անգամ ինքն եւս մասնակցում էր նրանց զըւարճութիւնների մէջ: Դրանք տիկնոջ աշակերտներն ու աշակերտուհիներն էին, որոնց հետ որոշեալ ժամերում պարապում էր նա: Դրանք թշուառ աքսորեալների զաւակներն էին, որոնց ընտանիքով ուղարկել էին այնտեղ բնակութեան համար:

Տարուայ բարեխառն ամիսներում տիկինը պարապում էր նրանց հետ պարտէզում, իսկ երբ սկսւում էին ցրտերը, նրանց համար մի առանձին սենեակ էր որոշել իւր տան մէջ: Նրա դպրոցը փոքրիկ էր. աշակերտների ու աշակերտուհիների թիւը հասնում էր ութն հոգու, որոնք սովորում էին ձրի եւ նոյնպէս ձրի ստանում էին թէ՛ գրքեր եւ եւ թէ՛ դասական այլ առարկաներ: Տիկինը իւր ծանօթներից կազմել էր բարերարների մի շրջան, որոնք մատակարարում էին բոլոր ծախքերը:

Իսկ այն օր սպիտակ տնակում ինչ որ անսովոր շարժում կար, ինչ որ պատրաստութիւններ էին լինում: Փոքրիկ չարաճճիները այլ եւս չէին վազվզում. նըրանք, դարան մտած կատուների նման, հաւաքուել էին հովանոցի շուրջը եւ պըլշած աչքերով նայում էին դէպի սենեակների լուսամուտները: Տիկինը ան որ խոստացել էր նրանց քաղցրաւենիք բաժանել: Նոր բոված զահվէի ախորժելի հոտը դեռ բուրում էր օդի մէջ: Սպասաւորը հագել էր իւր սեւ սերթուկը, որ խիստ հազիւ անգամ էր հագնում, եւ կըրում էր սպիտակ ձեռնոցներ ու սպիտակ փողպատ: Նէնէն նոյնպէս հագել էր իւր տօնական հագուստները եւ պարտէզում ծաղիկներ էր փնջում սեղանի համար: Բացուած լուսամուտներից երեւում էին սենեակներում անցուդարձ անող հիւրերի ուրախ դէմքերը: Ինքը բժշկապետը այն որ կտրել էր գլխի մազերն ու եղունգները, որ տարուայ մէջ հազիւ մի քանի անգամ էր պատահում, ժամանակ չգտնելու պատճառով: Իսկ նրա մանկահասակ կինը հագել էր մետաքսեայ սեւ հագուստ, եւ գլխի շիկագոյն խիտ գիսակների մէջ երեւում էր մի մեծ, սպիտակ վարդ:

Հիւրերի թւում գտնւում էին տեղային ծառայողներից մեծ եւ փոքր աստիճանաւորներ իրանց կանանց հետ: Սեղանի վրայ պատրաստուած էր նախաճաշիկ, դրած էին զանազան ըմպելիներ: Հիւրերը ոտքի վրայ ուտում էին, խմում էին, ծխում էին եւ շատախօսում էին: Տանտիկինը անդադար դիմում էր մէկից դէպի միւսը եւ ամէնի համար նա պատրաստ ունէր մի քանի քաղցր խօսքեր: Բժըշկապետը ուշադրութիւն չէր դարձնում նրանց վրայ, այլ մի անկիւնում առանձնացած, տաք վիճաբանութեան մէջ էր լեռնային ինժիների հետ: Նա պնդում էր, թէ տեղային հանքային բովագործութեան եղանակը խիստ ապարդիւն է, եւ աշխատում էր ապացուցանել, որ արտասահմանում այժմ բոլորովին ուրիշ սիստեմներ են ընդունուած: Վիճաբանութեանը վերջ դրուեցաւ, երբ հիւրերի մէջ լսելի եղաւ. «կոմենդանտը գալիս է»: Այդ ժամանակ միայն բժշկապետը բաց թողեց տըէտ ինժիների օձիքը, դուրս եկաւ իւր անկիւնից եւ դիմեց դէպի սանդուղները՝ յարգելի հիւրին ընդունելու համար: Տիկինը նոյնպէս մօտեցաւ դրանը:

Կոմենդանտի գալուց յետոյ, ներս բերեցին սկուտեղների վրայ շարած շամպանիայի գինու երկայն գաւաթներ: Սառոյցի մէջ դրած շիշերը վաղուց սպասում էին այդ հանդիսաւոր րոպէին:

Կոմենդանտը, բոլորի հետ բարեւելուց յետոյ, անցաւ սենեակի վերեւի կողմը եւ ոտքի վրայ մնաց: Նրա կշտին կանգնած էր մի երիտասարդ, որին իւր հետ էր բերել: Գունաթափ, մաշուած դէմքով այդ երիտասարդը այնպիսի տխուր տըպաւորութիւն էր գործում, որ կա՛մ նոր էր դուրս եկել հիւանդանոցից, կա՛մ նոր էին բաց թողել նրան երկար տարիների բանտարկութիւնից: Այդ թառամած դէմքը, որը, երեւի, շատ ժամանակ չէր ծիծաղել այժմ փոքր ինչ զուարթացել էր, եւ նրա մռայլուած աչքերում երեւում էին ուրախութեան նշոյլներ: (Շար. 200)

(Շար. Ա էջէն)

րոպետրովսկ» խումբէն, իսկ Հոկտեմբեր 13-ին՝ Օդեսայի մէջ, 1-ի դէմ 2 կէտով պարտուեցան «Չերնոմորեց»էն: Նոյն օրը, «Մետալիստ» յաղթեց «ԲՄԱ Ռոստով»ի (2 - 0), իսկ «Դինամո Մ.» եւ «Ժալգիրիս» 0 - 0 արդիւնքով հեռացան դաշտէն:

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր Կիեւի Դինամօն 41 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր եւ Սպարտակ 38-ական, Դինամօ Մինսկ 36, Տորպեդօ Մոսկուա 32, Կայրաթ, Ժալգիրիս եւ Մետալիստ 28-ական, Զէնիթ, Արարատ 26-ական, Դինամօ Թ. եւ Չերնոմորեց 25-ական, Ֆակէլ 24, Նեֆթչի եւ Շախտեոր 23-ական, Դինամօ Մ., ԲՄԱ Ռոստով եւ Տորպեդօ Ք. 21-ական կէտերով:

«Արարատ»ի յաջորդ հանդիպումը՝ Հոկտեմբեր 20-ին, Երեւանի մէջ, Ալմա Աթայի «Կայրաթ»ի հետ:

×

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

—×—

ՎԱԼԱՆՍ ՅԱՂԹԵՑ ԼԻՈՆ - ՏԷՍԻՆԻ

Ինչպէս Լիոնի մեր աշխատակիցը՝ Վազգինակ Միքաճեան գրած էր (տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 9-ի թիւ), Կիրակի, Հոկտեմբեր 13-ին, Վալանսի մէջ տեղի ունեցաւ տեղւոյն Հայ Մարզականի եւ Լիոն - Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.ի հանդիպումը, ի հաշիւ Ռոն - Ալփ Լիկայի պատուոյ դասակարգի: Բուռն եւ հետաքրքրական խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են կողմերը: Ներկայ եղած են աւելի քան 400 մարզասէրներ: 3 - 1 արդիւնքով յաղթական հանդիսացած է Վալանս (կիսախաղ՝ 2 - 0): Այս խաղէն ետք դասաւորման 2-րդ տեղը կը գրաւէ Վալանս, իսկ Լիոն - Տէսին՝ 8-րդ:

Դարձի մրցումը՝ 1986 Մարտ 2-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Պ. Սերոբ Ղազարեանէ իր ապաքինման առթիւ 200, Պ. Տիգրան Խաչերեանէ իր կնոջ մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ 300 Ֆ., ընկերուհի Պասմաճեան Արաքսի իր ապաքինման առթիւ 100 Ֆ. (դպրոցին), նաեւ իր ապաքինման առթիւ Տիկին Թագուհի Օհանեան 200 Ֆ.:

×

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալներ Ազգ. Միութեան կը նուիրեն. - Գեղանոյշ Ֆէլլահեանի մահուան առթիւ՝ Լիոնի Կարմիր խաչուհիները 500 Ֆ. դպրոցին, Լիոնի նախկին շինարար Տիկնանց Միութեան անդամուհիներ՝ Տիկին Տիմէճեան, Տիկին Փէհլիվանեան, Տիկին Արէլեան, Տիկին Մարգարեան եւ Տիկին Մալազեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան, Տիկին Թավշանճեան 200-ական Ֆ. եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մարթին 100 Ֆ. Եկեղեցւոյ:

×

Կապոյտ Խաչի Անիէռի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ Տիկին Էլիզա Մկրտչեանէն 200 Ֆ. եւ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Քէհեայեանէ 300 Գէորգ Կակօեանի մահուան (Մարսէյլ) առիթով, փոխան ծաղկեպսակի:

×

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆ. Տիկին Սեֆէրեանէ, իր ընտանիքին Սեֆէրեան եւ Ակօնայեան հանգուցեալ անդամներու յիշատակին:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ԳԾԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

—×—

Ամէն Երեքշաբթի, ժամը 20-էն 22:

Ծախքերու մասնակցութիւն ամիսը՝ 100 Ֆ.:

Արձանագրութիւնները առաջին դասին՝ Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 1:

17, rue Bleue, 75009 PARIS

Հեռ. - 656 - 02 - 21

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱՐԴՈՒԹՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՓՈՆ ՏԸ ՇԵՐԻԻ եւ ՇԱՐՎԻԼՕ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ եւ Ազգ. Միութիւն խոր գնահատանքով եւ երկար - երկար կեանքի մաղթանքներով 500 Ֆ.:

ՊՈՌՆ - ԼԷ - ՄԻՄՈԶԱ.- Տէր եւ Տիկին Նշան Հայթայեան 1000 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Յարութիւն Տէրոյեան 500 Ֆ. սրտագին մաղթանքներով:

ՄՈՆԹՐԷՕՅ. - Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Եռիգարտաշեան 300 Ֆ.:

ՎԱԼԱՆՍ. - Տէր եւ Տիկին Ներսէս Խաչիկեան 100 Ֆ.,

ՎԱԼԱՆՍ. - Պետրոս Խաչերեան 100 Ֆ.:

ՓԱՐԻԶ.- Դաւրայի Հայր. Միութեան նախկին անդամներ 100 Ֆ.:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ՊԱՏԱՐԱԳ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ Ե Ւ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժէռոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 55-րդ եւ անուանակոչութեան 53-րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 20, Կիրակի օրը:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներու եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Քարոզի աւարտին կը յաջորդէ Օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստը:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ՝ «գինեձօն» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ շրջակայքի մերազնեայ բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն որ իր ներկայութեամբ յարգէ նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցիլ փափաքողները թող դիմեն Թաղականութեան:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Մարսէյլի վարժարանը, վերսկսած է հայերէնի դասաւանդութիւնները ամէնօրեայ դպրոցէն ներս, օրական մէկ պահ ամէն դասարանի համար:

Կ'աւանդուին Հայոց լեզուն, Հայոց պատմութիւնը, եկեղեցական, ազգային թէ ժողովրդական երգեր ու պարեր, կանգուն պահելու Հայը իր մշակոյթով եւ տոհմային բարքերով:

Վերսկսած են նաեւ հայերէնի դասաւանդութիւնները Չորեքշաբթի օրերը, կէսօրէն վերջ ժամը՝ 13.30-էն 16.30 օտար վարժարաններ յաճախող աշակերտներու համար:

Կոչ կ'ուղղենք մեր հայ ընտանիքներուն որ արծարծեն իրենց զաւակներուն հայկական զգացումները եւ վստահին մեզի որպէսզի զարգացնենք իրենց ազգային հոգին եւ մայրենի լեզուն, ըլլան անոնք՝ հայախօս կամ ոչ:

Ձեռնրաց կը սպասենք իրենց:

Արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայն. - (91) 93 - 50 - 91

Ecole des Sœurs Arméniennes
Ecole Notre-Dame du Sacré-Cœur
167, ave. des Caillols
13012 Marseille

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդացի կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Քուր Բիէր Բիւժէ:

Կը խօսի տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՆԵՐՍ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

Նամականի

Մարսէյլի թէ Պուշ տիւ - Ռոնի այն բաժանորդէն, որ 500 Ֆ. ղրկած է
83, Bd. de St. Loup
Caisse d'Epargne, B. du Rhône et Corse-ի միջոցաւ, Հոկ. 10ին, կը խնդրուի սրբագրել իր անունն ու հասցէն հաղորդել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ-Ի
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

HOMMAGE A KOMITAS

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale SAHAK-MESROP
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Soliste Alice CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano Juliette YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : Tél. : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, ave. de St - Jérôme : Tél. : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՑԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՍՑԷՆԵՐ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
16
MERCREDI
16 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.074
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61ᵉ ANNÉE — No 16.074

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ

ԹԵՔԻՐ ԶԵԼԵՆՔԻ ՄԱՀԸ

ԸՍՏ ԱՂՃԱՅԻ ԻՆՔ ԷՐ ՊԱՊԻՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ԴՐԴԻՉԸ

Թեքիր Զելենք յանկարծամահ եղած է Երկուշաբթի, կէսօրէ ետք, երբ Մամաքի բանտէն հիւանդանոց կը փոխադրուէր, սրտի տագնապի հետեւանքով:

Ծանօթ է որ, Զելենք երկար տարիներ Պուլկարիա մնալէ ետք, հսկողութեան տակ, Յուլիսին Թրքական իշխանութեանց յանձնուած էր Պուլկարներուն կողմէ: Ըստ Ալի Աղճայի՝ Զելենքն էր որ, 9 միլիոն ֆրանք վճարած էր իրեն «ապսպրելով» Պապին մահափորձը: Ինք միշտ ուրացած էր որեւէ կապ: Թուրքիա իր վերադարձին ալ, զանազան բացատրութիւններ տրուեցան: Հալէֆօղլու յայտարարած էր թէ լուր չունէր որ Զելենք արտաքսուած է Պուլկարիայէն, մինչ Սոֆիայի իշխանութիւնները կը յայտնէին թէ «կամովին» կը հեռանայ:

Թեքիր Զելենք 51 տարեկան, թմրեցուցիչի եւ զէնքի առուծախի ծանօթ դէմք մըն էր, Թուրք փառէն մը, որ 5 տարի առաջ փախած էր Թուրքիայէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ մէջ շատ ծանր երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Կիրակի օր, որուն տարողութիւնը 6,1-ի հասած է Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ, ըստ Մոսկուայի երկրաշարժագիտութեան հիմնարկին: Կեդրոնական Ասիոյ այս հանրապետութեան մէջ պատահած ցնցումէն մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան, բազմաթիւ շէնքեր ալ փլած են, ըստ ԹԱՍ-ի:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Պրազիլիա հասաւ հինգ օրուան պաշտօնական այցելութեան մը համար: Խօսակցութեանց նիւթ պիտի ըլլար նաեւ Պրազիլի արտաքին պարտքը, որ աշխարհի մրցանիշը կը կոտրէ, հասած ըլլալով 104 միլիառ տոլարի: Զինքը եւ կառավարութիւնը ընդունեցաւ Պրազիլի նոր նախագահը՝ Խոսէ Սառնէ, որ ճակատագրական խաղով մը ինքզինքը, գրեթէ անկամայ, գտաւ Պետութեան գլուխը նորընտիր նախագահ՝ Թանքրետօ Նեվէշի մահէն ետք: Զարգացումի տէր, ինք ալ բանաստեղծ, «Լիպերասիոն»ի տուած իր հարցազրոյցի ընթացքին կ'ոգեկոչէ նաեւ Քորնէյլ, Մալհերպ եւ Ռոնսար:

ԱՐԱՖԱԹ պիտի չհրաւիրուի Միացեալ Ազգերու 40-ամեակի հանդիսութեանց, իբրեւ «պատիժ»: Անգլիացիներն ալ ջընջեցին Արտաքին ենթանախարարին ժողովը յորդանա-պաղեստինեան պատուիրակութեան հետ: Միւս կողմէ, Մուպարաք կ'ուզէ որ Ուաշինկթըն ներողութիւն խնդրէ եգիպտական օդանաւին դէպքին համար, չգոհանալով Գահիրէի դեսպանին «կը ցաւինք»ով (սոռի...): ...ո. հոն ալ կը փնտռուի Ապուլ Ապպաս, որ Պելկրատէն անհետացած է: Պաղեստինեան ճակատը պաշտօնապէս ստանձնեց Աքիլէ Լաուրոյի արարքը, յայտնելով թէ բուն ծրագիրը ոճրափորձ մըն էր Իսրայելեան հողին վրայ:

ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը տրուեցաւ երկու ամերիկացի բժիշկներու՝ Կոլտշթայն եւ Պրաուն, քոլէսթերոլի վրայ կատարած իրենց աշխատանքներուն համար: Երկու Ամերիկացիները նոր տեսակէտներ ունին այդ մասին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8 - 10)

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԵԼԵԱՆԻ ԴԻՄԱՆԿԱՐՈՎ

Խորհ. Միութեան թղթատարի նախարարութիւնը, ի յիշատակ դերասան Յովհաննէս Աբելեանի, անոր ծնունդեան 120-ամեակին առթիւ հրապարակ հանած է թղթատարական պահարան մը, արուեստագէտին դիմանկարով: Իր բեմական կեանքի յիսուն տարուան ընթացքին Յովհաննէս Աբելեան աւելի քան 300 դեր մարմնաւորած է հայկական, ռուսական եւ եւրոպական թատերախաղերու ներկայացումներու մէջ: Հայ դերասանը հանդէս եկած է Անդրկովկասի, Ռուսիոյ, Ուկրանիոյ մէջ, ինչպէս նաեւ արտասահմանի շատ մը բեմերէն:

×

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ՕԴԱՉՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Տաշքենդ տեղի ունեցած օդանաւային մարզանքի խորհրդային ախոյենութեան մասնակցած են նաեւ Երեւանի ներկայացուցիչները, որոնք խմբային դասաւորման մէջ 4-րդ տեղը գրաւած են: Անհատական մարզէն ներս, Գարիկ Յովհաննիսեան առաջին հանդիսացած է «Թռիչք օդակաձեւ երթուղիով» ձեւին մէջ:

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԳԻՐՔ ՄԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԿԻԵՒԻ ՄԷՋ

Կիեւի «Միստեցտուօ» («Արուեստ») հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Հայաստանի նկարիչները» պատկերագիրքը, որ կը պարունակէ տասը դիմանկար: Խորհրդային հանրապետութիւններուն նուիրուած հրատարակութիւններու շարքի հերթական այս գիրքը ուկրանացի ընթերցողներուն կը ներկայացնէ հայ կերպարուեստի՝ նկարչութեան, քանդակագործութեան եւ գծանկարչութեան նուաճումները: «Մթնշաղ», «Եւ հաց, եւ սէր, եւ երազանք» կտաւներով, հայ գրողներու գործերու նկարազարդումներով ներկայացուած է Գրիգոր Խանջեանի ստեղծագործութիւնը: Հարուստ նկարազարդումով պատկերագիրքը կը հրաւիրէ նկարիչներ Ա. Բեքարեանի, Մ. Աւետիսեանի, Ս. Մուրադեանի, Ս. Սաֆարեանի, քանդակագործներ Ա. Յարութիւնեանի, Լ. Թոքմաջեանի եւ այլոց արուեստանոցները, Հայաստանի թանգարաններն ու քաղաքներու տեսարժան վայրերը, ուր ցուցադրուած են անոնց լաւագոյն գործերը: Գիրքին հեղինակն է Մ. Ղազարեան:

×

ԱՐՄԱՆ ՄԱՆԱՐԵԱՆԻ ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆԸ

Բեմադիր Արման Մանարեան «Հայֆիլմ» արուեստանոցին մէջ աւարտած է «Կապիտան Առաքելը» ժապաւէնի նկարահանումները: Շարժանկարին մէջ երգիծական նիւթի հիման վրայ կը շօշափուի փոքր քաղաքներու վերակառուցման ընթացքին ճարտարապետական եւ շրջապատի պահպանման հարցը: Արման Մանարեանի այլ ժապաւէններէն ծանօթ են՝ «Տժվժիկ»ը, «Կարինէ»ն, «Էլի հինգ օր», «Ջուրը մեր հանապազօրեայ» եւ այլն, որոնք բոլորն ալ ցուցադրուած են համամիութենական պաստառներու վրայ:

×

ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ ԼԵՒՈՆ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Պուտափեշտ տեղի ունեցած «Փապլօ Քազալս» թաւջութակահարներու միջազգային մրցումին Բ. մրցանակի արժանացած է Մոսկուայի Երաժշտանոցէն Լեւոն Մուրադեան:

×

«ՊԷՊՕ» ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՄԱՍԻՆ ՅՕԴՈՒԱԾ ՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԷՋ

Խորհ. Միութեան շարժարուեստի պետական կոմիտէի «Սովետական էկրան» հանդէսը հրատարակած է Միրոն Չերնենկոյի յօդուածը՝ «Պէպօ» շարժանկարի մասին: «Պէպօ»ն հայկական խօսուն առաջին ժապաւէնն է, որ ոչ թէ միայն պաստառի վրայ բախտ ունեցած է եւ մնայուն տեղ գտած դասական ժապաւէններու ցանկերուն մէջ, այլեւ լոյս աշխարհ գալէ շատ առաջ բուռն վէճերու տեղի տուած է: Շարժարուեստի պատմութեան մէջ «Պէպօ»ի տեղը կ'որոշուի ոչ թէ միայն այն բանով, որ այդ ժապաւէնին մէջ հայ հանդիսականը առաջին անգամ պաստառէն լսեց մայրենի լեզուն, այլ նաեւ անով՝ որ Համօ Բէկնազարեանի այդ շարժանկարը ազգային թատերախաղի անդրանիկ գործը եղաւ պաստառ բարձրացող, կ'ըսէ յօդուածագիրը:

Համօ Բէկնազարեան որպէս համաբեմադիր հրաւիրած է Արմէն Գուլակեանը, որ նախապէս «Պէպօ»ի ամէնէն յաջող բեմադրութիւններէն մին իրականացուցած էր առաջին պետական թատրոնի բեմին վրայ:

«ՅԱՌԱՋ» 60

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԳԻՐԵՐ

———×———

ԽՄԲ. - Հոկտեմբեր 11-ի մեր թիւով կը յայտնէինք թէ Հոկտեմբեր 1-ին փակելէ ետք անհատական նամականին (թէեւ անկէ ետք հասան եւ կը շարունակեն հասնիլ անհամար նամակներ ամէն կողմէ), կը փակէինք նաեւ կազմակերպութեանց շարքը: Ըստ երեւոյթին անապարած էինք եւ պարտինք տեղ տալ վերջնապէս վերջին անգամ ըլլալով նոր հասած այս նամակներուն, խնդրելով այլ «յապաղածներէ» որ այլեւս սպասեն ... 70-ամեակին:

×

Յարգելի Տիկին Արփիկ,

ՓԱՐԻԶ. - Ինչպէս շատ մը կազմակերպութիւններ ու բազմաթիւ անհատներ, Սամուէլ - Մուրատեան եւ Մուրատ - Ռափայէլեան քոյր վարժարաններու նախկին աշակերտներն ալ, կուգան իրենց կարգին շնորհաւորելու «Յառաջ»ին վաթսունեւբորդ տարեդարձը:

Դիմանալ վեց տասնամեակներ սփիւռքեան մեր դժուարին պայմաններուն մէջ, ի՜նչ հրաշագործութիւն ու նաեւ ի՜նչ մեծ յաղթանակ ընդդէմ բոլոր խոչընդոտներուն:

Այս վաթսուն տարիներուն ընթացքին, «Յառաջ» յաջողեցաւ կազմել մեծ ընտանիք մը, տոգորուած մեր ոսկեղինիկին պաշտպանման եւ զարգացման վեհ գաղափարով: Մենք, Մխիթարեան սաներս, դաստիարակուած Ալիշաններու եւ Վարուժաններու շունչով, մեզ կը սեպենք այդ ընտանիքին իսկական անդամները:

«Յառաջ» միշտ զօրավիգ կանգնած է մեր միութեան, ու քաջալերած մեր բոլոր ձեռնարկները: Ուրեմն, մեր կարգին կը մաղթենք որ ան շարունակէ իր սրբազան առաքելութիւնը յանուն մեր լեզուին, ու կ'ըսենք՝ բարի ճանապարհ դէպի նոր տասնամեակներ:

Ընդունեցէ՛ք, յարգելի Տիկին Արփիկ, յարատեւութեան ու նորոգուած ուժի մեր սրտագին մաղթանքները:

Ի դիմաց
ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Հ. ՀՐԱՉԵԱՆ

Հոկտեմբեր 10

×

Պատուարժան Խմբագրութիւն
«Յառաջ» Օրաթերթի

Փոն - տը - Շէրի եւ Շարվիէօ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը եւ Ազգային Միութիւնը մեծ ուրախութեամբ եւ գնահատանքով կը շնորհաւորեն «Յառաջ»ի 60-ամեակը, ի բոլոր սրտէ կը մաղթեն երկար ու երկար կեանք եւ յարաճուն վերելք, որպէսզի ան շարունակէ կատարել հայերէն լեզուի, հայ գիրի ու հայ մշակոյթի պահպանման առաքելութիւնը:

Ի փառաւորումն այս բոլորի կըրնանք հպարտանալ եւ պարծենալ «Յառաջ» օրաթերթի 60-ամեակի առիթով:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ԵՒ
ԱԶԳ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՐՎԻԷՕ

×

Սիրելի «Յառաջ»

ՔԷՕԼՆ. - Հայ առաքելական եկեղեցական Համայնքը Հիւսիս Հռենոսեան Վեստֆալընի կուգայ անկեղծ գնահատանքով դիմաւորել ձեր 60-ամեակը եւ կը յայտնէ իր սրտանց շնորհաւորութիւնները:

Ատենադպիր
ՄԱՆՈՒԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հոկտեմբեր 7

×

Փարիզի մեր պաշտօնակիցներէն «Յաղթանակ» ամսաթերթը իր վերջին թիւին (Օգոստոս-Սեպտեմբեր) առաջին էջին վրայ հետեւեալ տողերով կ'անդրադառնայ «Յառաջ»ի 60-ամեակին. -

«Յառաջ» Օրաթերթի
60-ամեակը

Հայ պարբերագիր մամուլին մէջ, մանաւանդ Սփիւռքի տարածքին եւ օրաթերթի պարագային, հրաշքի համազօր է 60 տարուան անխափան հրատարակութիւն մը:

«Յառաջ»ին համար, այդ հրաշքը անկասկած արդիւնքն է նախ՝ նման թերթի մը անհրաժեշտութեանը, որպէս հոգեկան կապ արմատախիլ - տարտղնուած Հայերուն միջեւ. յետոյ՝ անոր հիմնադիր ու ներհուն խմբագիր՝ Շաւարշ Միսաքեանի եւ իր կողակից՝ Տիկին Տիրուհիի աշխատանքին ու զոհաբերութիւններուն. վերջապէս, հիմնադիրի մահուընէն ետքն ալ, հօրը գործը արժանավայել կերպով շարունակող աղջկան՝ Արփիկ Միսաքեանի հայրենասիրական ոգիին եւ նուիրման:

«Յաղթանակ» սրտանց կը դիմաւորէ «Յառաջ»ի 60-ամեակը, եւ անոր կը մաղթէ բազում տասնամեակներ եւս:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԵՒ ՀԱՅ ԴԱՏԸ

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԵՐԵԱՆ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի հետեւանքը այն եղաւ որ գաղթատէր բոլոր տէրութիւնները հետզհետէ զրկուեցան Ասիայի եւ Ափրիկէի մէջ իրենց ունեցած գաղթավայրերէն: Այսօր գրեթէ չկայ ժողովուրդ մը, (1) նոյնիսկ կղզի մը - բացի քանի մը հատէ որ դեռ ենթակայ է սա կամ նա տէրութեան - որ չունենայ իր տեղը ՄԱԿ-ի մէջ, իբր անկախ Պետութիւն: Նոյնիսկ սակայն ոմանք յետ պատերազմին արուեստական կերպով «ծընած» կամ «ստեղծուած» են մեծ տէրութիւններու կողմէ, անշուշտ քաղաքական կամ ռազմա - աշխարհագրական հաւասարակշռութեան նկատումներով:

Համաշխարհային Բ. պատերազմի արդիւնքին ուրիշ մէկ նորութիւնն ալ որ պէտք է մեզ ուղղակի Հայերս հետաքրքրէ Թուրքիոյ կացութիւնը եւ Թուրք ժողովուրդին դերն է Եւրոպայի մէջ: Թուրքիա Ասիոյ արեւմտեան ծայրը կը գտնուի: Նոյնիսկ իր հողամասը որ հազարամեակներէ ի վեր Փոքր Ասիա կը կոչուի, Ատլանտեանի Ուխտին անդամակցելէ յետոյ (Փետրուար 1952), վերածուած է ու հիմա կը յիշուի իբր եւրոպական տէրութիւն: Եւրոպական երկիրներու ժողովուրդներուն հետ ցեղային, մշակութային եւ կրօնական որեւէ խնամիութիւն չունենալով հանդերձ, Ասիոյ տափաստաններէն ինը դարեր առաջ, շուրջը թալանելով, կործանելով Փոքր Ասիա եկած ու հաստատուած վաչկատուն Թուրքը այսօր Սթրազպուրկի եւրոպական Խորհուրդին կ'անդամակցի ու եւրոպական «Հասարակաց Շուկա»յի վաղուան թեկնածուն ալ է: Աւելի քան չորս դարեր արեւելեան - Եւրոպայի երկիրները գրաւման տակ պահելով, եւ իր նուաճողական ու կործանարար քաղաքականութիւնով զանոնք ամլութեան դատապարտելէ, այդ ժողովուրդներուն (ինչպէս Արեւմտահայաստանի մէջ Հայոց) ազգային հարստութիւնները կողոպտելէ ու փճացնելէ յետոյ միշտ ալ Արեւմուտքի կողմէ այսօր յարգ ու պատիւ վայելող Եւրոպայի այս դաշնակիցը, սովետական դէպի հարաւ արշաւանքի մը հաւանականութեան գլխաւոր եւ իսկական պատնէշը կը նկատուի: Բովանդակ ԺԹ. դարուն Մեծն - Բրիտանիոյ շնորհիւ կանգուն մնացող Եւրոպայի «հիւանդ մարդը», այսօր մօտ կէս դարէ ի վեր, ինքզինքը դեմոկրատ սկզբունքներու առաջնորդ հռչակող Ամերիկայի ողորմութիւններուն շնորհիւ կը տոկայ, թէեւ միշտ ալ սնանկութեան անդունդին եզերքը կ'ապրի:

Մինչեւ 20 - 25 տարիներ առաջ, Թուրքիա չայցելող Եւրոպացին գրեթէ չէր ճանչնար Թուրքը: Ըսինք նաեւ որ շատ անգամ Թուրքիա այցելող օտարները եւս, անտեղեակ ըլլալով Թրքական բարքերուն ու լեզուին, յաճախ չէին կրնար թափանցել Թրքական հոգեբանութեան: Իսկ Թուրք ժողովուրդին զանգուածը, բացառութիւն նկատելով դիւանագէտները, վաճառականները ու փոքրաթիւ աշակերտները - նուազ կը ճանչնար Եւրոպան, նոյնիսկ անկարող ըլլալով քարտէսի մը վրայ եւրոպական երկիրներու տեղերը գտնելու: Այդ ժամանակները Թուրք գործաւորին կամ գիւղացիին համար Պոլիս գալ եւ հաստատուիլը արդէն անհասանելի երազ մըն էր:

Այսօր պայմանները եւ դրութիւնը հիմնովին շրջուած են: Աշխարհի վրայ Թուրքին չափ արտասահման գաղթելու եւ աշխատելու ցանկացող ժողովուրդ քիչ գոյութիւն ունի: 20 - 30 տարիներ առաջ Թուրք կառավարութիւնը ամէն տեսակ դժուարութիւններ կը յարուցանէր, որպէսզի ոչ - իսլամները երկրէն դուրս չելլեն, մահմետականները արդէն չէին երեւակայեր իսկ մեկնելու: Իսկ այսօր Թուրք իշխանութիւնները ամէն դիւրութիւն ցոյց կուտան ու կը քաջալերեն որպէսզի երկրին անգործները քանի մը հարիւր տոլարով իսկ երկրէն մեկնին, Գերմանիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Հոլանտա կամ Շուէտ, տեղ մը տէպրուլյէ ըլլան, օր մըն ալ առատ տարադրամով Թուրքիա վերադառնալու համար. Թուրք կառավարութիւնը նոյնիսկ քանի մը տարի առաջ Աւստրալիոյ կառավարութեան հետ համաձայնութիւն մը կնքեց որպէսզի Թուրք գործաւոր կամ գիւղացիներ իբր «աշխատող» ձեռք կարենան հոն դիւրութեամբ մուտք գործել:

Թուրք գիւղացին կամ գործաւորը եթէ սա վերջին քանի տարիներու ընթացքին հազիւ Եւրոպան կամ Ամերիկա ճանչնալ սկսած է, այդ երկիրներու ժողովուրդները, մանաւանդ Գերմանացիները աւելի լաւ սկսած են զայն ճանչնալ:

Ֆրանսայի մէկ ու կէս անգամ տարածութիւնը ունեցող 780.000 քառակուսի քիլոմեթր Թուրքիան, ըստ մեր օրերու Թուրք մամուլին, մօտ յիսուն միլիոն բնակիչ ունի: Շրջապատուած երեք ծովերէ ու օժտուած տարուան չորս եղանակներով, այս երկիրը անտարակոյս Եւրոպայի ամենաբերրի հողերէն աւելի լաւ պայմաններ ունի: Բայց ոչ հողագործութեան տակ, ոչ ձկնորսութեան ճարտարարուեստին հմուտ եւ շատ աւելի նուազ մեքենական թէթեւ կամ ծանր ճարտարարուեստի յարմարութիւն ունեցող Թուրք գիւղացիին կամ գործաւորին այսօրուայ միակ մղձաւանջը եղած է պօխչան ձեռքը ժամ առաջ ինքզինքը Գերմանիա կամ Աւստրիա նետել:

Մօտ չորս տարի առաջ գերմանական կառավարութեան պարտադրած մուտքի վիզայի դրութիւնը բաւական չեղաւ յուսահատեցնելու Գերմանիա ճամբորդելու «սիրահար» Թուրք անգործները: Փոխանակ իրենց երկրին պայմանները բարեփոխելու եւ իրենց գիւղերը շէնցնելու, Թուրք գիւղացիին կամ գործաւորին համար, շատ աւելի հեշտ է Գերմանիա երթալ, հոգ չէ թէ աղբահաւաք ըլլալով օրապահիկը կարենալ շահելու համար: (2)

Վերջերս «Թէրճիւման»ի Օգոստոս 1-ի թիւին մէջ կարդացինք Տէնիզլի-ի (3) մէկ գիւղին մէջ բազմաթիւ երիտասարդներ ջուրի չգոյութեան պատճառաւ մինչեւ արտասահման կ'երթան գործ փնտռելու համար: Մինչդեռ նոյն լուրին քով «Թէրճիւման» կը հաղորդէր նաեւ թէ ԻՒՆԵՍՔՕյի նախաձեռնութեամբ Զանաքքալէ-ի մէկ գիւղը ամառուան արձակուրդի համար եկող 11 մանկամարդուհի և չորս երիտասարդներէ բաղկացած եւրոպացի աշակերտներու փոքր խումբ մը ինչպէս օրը 10 ժամ աշխատելով, իրենց կռնակին վրայ քար կրելով, գիւղը ջուրով օժտած է: Թուրքերու եւ եւրոպացի այս փոքր ուսանողական խումբին նախաձեռնութեան ու իմացական կարողութեան բաղդատութիւնը հետաքրքրական է եւ մեկնաբանութեան չի կարօտիր:

Ասկէ 70 - 80 տարիներ առաջ, երբ Հայերը եւ Յոյները իրենց երկրին վրայ դեռ կը գտնուէին, հակառակ հիմակուան լայն արտաքին օժանդակութիւններու չգոյութեան, հակառակ այն ժամանակուան համեստ ու անբաւարար պայմաններուն, Թուրքիոյ տնտեսական դրութիւնը աւելի փայլուն էր, եւ շատ ալ աւելի դեռ կրնար ըլլալ, թէ ոչ - իսլամները կեանքի ապահովութիւն ունենային ու երկրին մէջ արդար վարչութիւն մը ըլլար: Այսօր մեր ձեռքին տակ ունինք բազմաթիւ անհերքելի փաստաթղթեր, որոնք առանց այլեւայլի կը հաստատեն թէ ատենօք Փոքր Ասիոյ վաճառականութիւնը գրեթէ ամբողջութեամբ ոչ - իսլամներու ձեռքը կը գտնուէր: Դարերով Փոքր Ասիայի Թուրք եւ քիւրտ ժողովուրդը տրզրուկի նման խրած քրիստոնեայ ժողովուրդին մարմնին, անոր շնորհիւ ինք ալ ապրեցաւ: Եղեռնէն յետոյ միջոց մըն ալ Հայերէն, Յոյներէն բռնի գրաւուած, կորզուած ստացուածքներուն շնորհիւ Թուրք գիւղացին ապրեցաւ մինչեւ որ այդ ալ հալեցաւ եւ ինք ալ զուրկ նախաձեռնութեան ոգիէ ու յարատեւ գործունէութեան երեւակայութենէ, հիմա շընչահեղձ չըլլալու համար ինչ ընելիքը շուարած է: Երկու տարի առաջ Թրքերէն թերթ մը կը գրէր թէ հազարներով Թուրք գործաւորներ (աւելի ճիշդ ոչ մէկ գործ չգիտցող անգործներ) մինչեւ Մալի (Ափրիկէ) երթալու համար դիմում կատարեր էին: Թրքերէն պատմութիւն մը կ'ըսէ. - «Նասրէտտին Հոճա անգամ մը ծառի մը վրայ կ'ելլէ ճիւղերը կտրելու համար: Սխալմամբ, ան իր կոխած ճիւղին ալ հարուած մը կուտայ, ճիւղը կը կոտրի ու ինք ալ վար կ'իյնայ»: Հիմա Թուրքիոյ վիճակը այս է: Այսօր ոչ թէ միայն գաւառներու մէջ, այլ նոյնիսկ Պոլսոյ մէջ, անգործներու թիւր անտանելի քանակութեան մը հասած է:

Դաշնակցային Գերմանիոյ կառավարութիւնը երբ 20 - 22 տարի առաջ Թուրք աշխատող ձեռքերու Գերմանիա մուտքը թոյլատրեց, նախ բնաւ չէր նախատեսած որ անոնք օր մը իր գլխուն փորձանք կըրնան ըլլալ: Նախ, որովհետեւ՝ Գերմանները այնքան ալ Թրքական հոգեբանութեան տեղեակ չէին, երկրորդ՝ չէին կըռահած երբեք որ Թուրք ժողովուրդին մեծամասնութիւնը որեւէ արհեստի եւ գործի ատակ չէ, երրորդ՝ մանաւանդ երբեք չէին նախատեսած թէ անոնց ստուար մասը իր բոլորովին տարբեր կենցաղով եւ վարք ու բարքով, Գերմանիոյ կողին փակած մակաբոյծներու նման ապրիլ պիտի ջանար: Արդիւնքը այն եղած է որ, այսօր գերման ժողովուրդին մեծամասնութեան մէջ զօրաւոր հակաթուրք հոսանք մը սկսած է, թէեւ կառավարութիւնը ի շահ Ատլանտեանի Ուխտի, կը ջանայ միշտ գիջումներ ընելով, օժանդակութիւններ կատարելով սիրաշահիլ Թուրք պետական շրջանակները:

Գերման կառավարութիւնը վիզայի դրութեան կիրարկումէն յետոյ մեծ գումարներ ալ կ'առաջարկէ անվերադարձ մեկնիլ փափաքող Թուրք բանուորներուն: Որքան որ Թուրք մամուլէն տեղեակ ենք, ցարդ 150.000-էն աւելի Թուրք բանուորներ ահագին գումարներ ստանալով արդէն Թուրքիա վերադարձած են: Իսկ Թուրք կառավարութիւնը կը ցանկայ որ ոչ թէ միայն անոնք չվերադառնան Թուրքիա, այլեւ քանի մը միլիոն անգործ գործաւորներ ու գիւղացիներ եւս արտասահման մեկնին:

Գերման Արտաքին գործոց նախարար Կէնշէր անցեալ Յուլիս ամսուն Անգարա իր կատարած կարճ այցելութեան ընթացքին կտրուկ բայց յստակ կերպով Անգարայի հասկցուց որ Գերմանիա թէեւ համամիտ է որ Թուրքիա Եւրոպական Հասարակաց Շուկային անդամակցի, բայց բնաւ ալ համամիտ չէ որ ատկէ օգտուելով «ազատ շրջագայութեան օրէնքէն ալ օգտուի»: Պարզ է թէ, ըստ այդ օրէնքի տրամադրութիւններուն ոեւէ Թուրք 24 ժամէն, եւ առանց մուտքի վիզայի, ինքզինքը Միւնիխի կայարանը կրնայ նետել:

Բայց գերման ժողովուրդին մէջ հակաթուրք շարժումին եւ զայրոյթին գլխաւոր շարժառիթը կուգայ նոյնինքն Թուրք տարրէն իսկ: Արդարեւ, այսօր ըստ պաշտօնական աղբիւրներու երկու միլիոնէն աւելի Թուրքեր կ'ապրին Դաշնակցային - Գերմանիոյ մէջ, որուն մօտաւորապէս՝ 200.000-ը Արեւմտեան - Պերլինի մէջ: Անոնք սկսած են գերման ընկերային կարգուսարքին ներդաշնակութիւնը խանգարել: Նոր հրատարակուած վիճակագրութեան մը համաձայն, 500.000 Գերմանուհիներ օտարներու հետ ամուսնացած են, որոնցմէ 50.000-ը Թուրք ամուսիններ ունին: Իսկ ըստ նոյն պաշտօնական աղբիւրին, Գերմաններու հետ ամուսնացող Թրքուհիներու թիւն ալ 5000-ի շուրջ է եղեր: Այս օտար եւ խառն ամուսնութիւնները գերման ազգային եւ մշակութային դիմագիծը փոխել սկսած են: Ասկէ զատ, մանաւանդ Թուրքերու կատարած շահատակութիւնները զգալի թիւ մը կը ներկայացնեն:

Ըստ Դաշնակցային - Գերմանիոյ Արդարութեան նախարարութեան 1984 տարուան տեղեկագրին (4) Թուրք յանցապարտներու թիւր առաջին տեղը կը գրաւէ օտարներուն մէջ: Ստորեւ կը ներկայացնենք համառօտ կերպով այդ տեղեկագիրը ուր թուանշանները առաւել եւս յստակ կը խօսին:

1.- Սպանութիւն՝ 2722 ոճրագործներ՝ որոնց 601-ը օտարներ են: Թուրքերը կը ներկայացնեն այս թիւին 36%-ը:

2.- Բռնաբարումի դէպքեր՝ 4302 յանցապարտներ՝ 1133-ը օտար: Թուրքերուն համեմատութիւնն է ասոնց 39%-ը:

3.- Վիրաւորելու դէպքեր՝ 69216 չարագործներ որոնց 12.585-ը օտարներ են: Թուրքերուն համեմատութիւնն է 42.3%ը:

4.- Գողութիւն՝ 515.327 յանցապարտներ որոնց 74.275-ը օտարներ են: 32%-ը Թուրքեր են այս օտարներուն:

5.- Զեղծարարութիւն՝ 197.667 յանցապարտներ՝ որոնց 24.496-ը օտարներ որոնց 26%-ը Թուրքեր են:

6.- Դրամաշորթութիւն՝ 29.961 ստահակներ: Այս թիւին 7957-ը՝ օտարներ են որոնց 17%-ը Թուրքեր են:

7.- Հրձիգութիւն՝ 9936 հոգի է յանցապարտներու թիւը, որոնց 838-ը օտար: Թուրքերը կը կազմեն այս թիւին 33,1%ը:

8.- Թմրեցուցիչ՝ 50.398-ը յանցապարտ որոնց 3371-ը օտար: Թուրքերը կը ներկայացնեն 14% համեմատութիւնը:

Հետեւաբար ըստ այս պաշտօնական վիճակագրութեան 1984 տարուան ընթացքին 1.254.213 հոգի զանազան յանցանքներու պատճառաւ Գերմանիոյ մէջ դատապարտուած է: Այս թիւին մէջ, 207611 հոգին օտար է, որոնց 60.204-ը՝ Թուրքեր են:

Թուրք թերթը՝ «Թէրճիւման» կը մխիթարուի գրելով թէ եթէ Թուրքերը մըրցանիշ (°) կը կոտրեն օտարներու մէջ, պատճառը այն է որ բաղդատմամբ միւս երկիրներու - հպատակ ժողովուրդներու (իտալացի, սպանացի, փորթուկալցի, յոյն եւ եուկոսլաւ) իրենք թիւով աւելի գերակշիռ են:

Ինչպէս կը տեսնուի Գերմանիա 20-րդ դարու վերջալոյսին ընկերային մեծ եւ ծանրակշիռ հարցի մը հետ դէմ յանդիման կը գտնուի: Եթէ վայրկեան մը անդրադառնանք թէ միմիայն 1984 տարուան ընթացքին 60.000-է աւելի Թուրք յանցապարտներ դատապարտուած են, ապա ի՞նչ է արդեօք 1962-էն ի վեր այն բոլոր Թուրք չարագործներուն թիւը որոնք Գերմանիոյ բանտերը լեցուցած պէտք է ըլլան: Աւելի պէտք է ըլլայ անկասկած ընդհանուր թիւը: Իրօք կ'արժէ իւրաքանչիւր տարուան տեղեկագիրները տեսնել:

Անտարակոյս Եւրոպայի Թուրք չարագործներուն մէջ առաջին աստիճանի «պատուոյ» տեղը կը գրաւէ Մէհմէտ Ալի Աղճա, որ 1981-ի Մայիսին փորձեց Վատիկանի մէջ Պապը սպաննել: Իր այդ արարքին համար Աղճա այսօր համայնավարներու ալ «արժանի» նկատուած (5) է: Տակաւին չէ մոռցուած անշուշտ թէ երբ այդ ոճրագործը ձերբակալուեցաւ անմիջապէս յայտարարեց որ ինք ԱՍԱԼԱ-ի անդամ Հայ մըն է: Անգլեւսաքսոն աջակողմեան մամուլի առաջնորդներ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» եւ «Թայմզ» շտապեցին լուրը հաղորդելու թէ Մէհմէտ Ալի Աղճա անունով Փոքր Ասիայէն Հայ մը Պապը սպաննել փորձած է: Արդեօք այդ թերթերու պատասխանատու լրագրողները չէի՞ն գիտեր թէ Մէհմէտ Ալի Աղճա անունը կրող մէկը հայ չէր կրնար ըլլալ: Իսկ եթէ ոճրագործը յաջողէր փախչիլ, տարակոյս չկայ որ մահափորձը պիտի բեռցուէր հայ «ահաբեկիչ»ներու կռնակը:

Պապը երբ1979-ի տարեվերջին Պոլիս այցելեց իր ժամանումէն մէկ - երկու օր առաջ, իբր թէ ԱՍԱԼԱ-ի անդամներ ըսպառնացած ըլլային թէ Պապը պիտի ըսպաննէին եթէ ան Պոլիս այցելէր: Վըստահաբար այս սպառնալիքը Թրքական իշխանութիւններու կողմէ տարածուած չինծու լուր մըն էր, որպէսզի եթէ Պապին դէմ որեւէ մահափորձ մը կատարուէր մոլեռանդ աջակողմեան «գորշ գայլերու» կողմէ, առանց այլեւայլի այդ արարքը Հայոց վերագրուէր ու Հայերը համայն աշխարհի առջեւ վարկաբեկուէին:

Մեր կարծիքով, Մէհմէտ Ալի Աղճայի ոճրին գլխաւոր դրդապատճառը իր մոլեռանդ քրիստոնեատեացութիւնն է: Այդ արիկան թերեւս նոյնիսկ կը կարծէր որ Պապը սպաննելով ԱՍԱԼԱ-ի հայ «ահաբեկիչները» պաշտպանող (°) Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պետը սպաննած պիտի ըլլար: Պէտք չէ մոռնալ որ Թուրք ժողովուրդին մեծամասնութիւնը մինչեւ այսօր տակաւին կ'անգիտանայ թէ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ս. Աթոռը Էջմիածին կը գտնուի եւ ոչ թէ Վատիկան: Մեծ հաւանականութեամբ, այդ ժամանակ դեռ Մէհմէտ Ալի Աղճա Հայ Եկեղեցիին

եւ Վատիկանի միջեւ զանազանութիւն մը գտնելու անկարող էր: Ամէն պարագայի զառավարութիւնը, որ դեռ կը չա-րունակուի խիկական զաւեշտ մը եղած է եւ առեղծուածը կը մնայ միշտ առեղ-ծուած:

Մենք պիտի թելադրէինք Վատիկանի եւ Իտալիոյ դատական պատասխանատու-ներուն, ոճրագործը միայն 2 - 3 օրուան համար Թուրքիա ղրկել եթէ իրօք կը ցանկան իմանալ դարուս մեծ ոճրին չար-ժառիթն ու ներքին ծալքերը: Թուրք ոս-տիկանապետութիւնը մասնագէտ իր նուրբ արհեստին (՞), երկու օրուան մէջ, Աղճային խոստովանիլ պիտի տար (կա-խաղան բարձրանալէ առաջ) ոչ թէ միայն իր ըրածները, այլ նոյնիսկ ընել ծը-րագրածներն ալ...:

×

Բայց եւ այնպէս Թուրքերու ընկերային այս խեղճ ու կրակ յետամնաց զրութե-նէն պէտք չէ բոլորովին սխալ եւ ոչ ի-րական եզրակացութիւններու յանգիլ: Մենք Հայերս պէտք չէ մոռնանք, մա-նաւանդ թերագնահատենք թէ ան այսօր աշխարհագրական սքանչելի դիրք գրա-ւող Պետութիւն մըն է, Պետութիւն մը դարաւոր դիւանագիտական փորձառու-թեամբ, մերթ աջին հետ գործակցելով, մերթ ձախին դարպասելով, յաջողած է միշտ ալ կանգուն մնալ: Նոյնիսկ եթէ այսօր Ժընեւի Մարդկային Իրաւունքնե-րու Ենթա - կոմիտէին մէջ Պէնճամին Ուիթըքըրի պատրաստած Հայկական ցե-ղասպանութեան վերաբերեալ քանի մը տող մամուլի մէջ մեր կարգ մը «մասնա-գէտներու» կողմէ չընդալից տողերով իբր մեծ յաղթանակ մը ըլլալով ընդուն-ւեցաւ, առանց նշմարելու թէ ի՛նչ էր անոր համեմատութիւնը Եղեռնի իսկա-կան տարողութեան հետ, դեռ իբր Սփիւռք քաղաքական ուժ մը ներկայացնելէ շատ հեռու ենք:

Քանի մը տարի առաջ, մեր հայրենա-կից ամերիկահայ պատմաբան Ռիչըրտ Յովհաննէսեան իրաւամբ կը յայտարա-րէր թէ Թուրք մշակոյթին, պատմու-թեան ամպիոններու թիւը Հայերու հա-մար յատկացուածէն քանի մը անգամ ա-ւելի է Միացեալ - Նահանգներու մէջ (6): Իրօք ալ, այսօր Գերմանիոյ եւ նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ քիչ չէ Թուրք համալսա-րանականներու թիւը, որոնք գիտական զանազան կեդրոններու ու հիմնարկներու մէջ կը պաշտօնավարեն անշուշտ միշտ իրենց ազգութեան բարոյական աջակ-ցութիւնը վայելելով, եւ այս թիւը յա-ռորդող տարիներուն ոչ թէ պիտի նուա-զի, այլ պիտի բազմապատկուի Արեւ-մուտք հասակ նետած եւ ուսանած նոր Թուրք սերունդներով:

Հետեւաբար, երբ գիտակից Սփիւռք անպատրաստ պէտք չէ գտնուինք եւ կարգ մը միջոցներ ձեռք առնելու ենք դէմ այս նոր երեւոյթներուն, որոնք ապագային չկայ թէ խափանարարական դեր կրնան խաղալ մեր կարգ մը ազգա-յին խնդիրներուն յաջողութեան հարցին ընթացքին: Իսկ այս պարտականու-թիւնն ալ անշուշտ առաջին հերթին կ'իյ-նայ Սփիւռքի մէջ ինքզինքը հայ ժողո-վուրդի շահերուն պաշտպան հռչակող կազմակերպութիւններու պատասխանա-տուներուն եւ մեր բանիմաց ու ժրաջան ազգային գործիչներուն:

(1) Այս քանի մը ժողովուրդներուն մէջ կրնանք հաշուել Քիւրտերը, Ասորիները: Արեւմտահայաստանը ցեղասպանութեան հետեւանքով իր ինքնութիւնը այսօր պատմական է միայն:

(2) Քանի մը տարի առաջ Գերմանիոյ «Տէր Շփիկըլ» թերթը կը գրէր թէ Քէօլն քաղաքի աղբահաւաքներուն 95%-ը Թուրքերէ կը բաղկանային:

(3) Կեդրոնական Փոքր Ասիոյ մէջ քաղաք մը:

(4) Այս վիճակագրութիւնը Արեւմտեան Գերմանիա լոյս տեսնող թուրք մամուլէն քաղած ենք:

(5) Տե՛ս «Քուիտ», 1985, էջ՝ 483:

(6) Տե՛ս «Յառաջ», 1977 Դեկտեմբեր 3:

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷՋԷՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Փառատօն հայ գիրքի: Հայոց քաղաքակրթութեան ներկայացում Հայ գիրին ընդմէջէն: Ա-ռաջին նշաններէն, արձանագրութիւննե-րէն, նշանագիրներէն Մաշտոցեան տառե-րը, միջնադարեան ձեռագիրները տպա-գիր առաջին գիրքէն եւ ապա հրաշալի իրագործութիւններէն մինչեւ մեր օրերը, հայ գրականութիւնը ամբողջ կը տողան-ցէ իր վաւերական նմոյշներով: Աննա-խընթաց ցուցահանդէս մը, գիտական տա-րողութեամբ որ օտարին կը ծանօթացնէ մեր մշակութային հարստութիւնները եւ Հայուն կը ներշնչէ հպարտութիւն:

Հայ գիրքին պատիւ բերող այս ցուցա-հանդէսին հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 4-ին, ներկայու-թեամբ տեղական իշխանութեանց եւ հոծ բազմութեան մը, շուրջ 500 հոգի:

Հանդիսութիւնը սկսաւ Ամենայն Հա-յոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի, այս առթիւ ղրկած, սրբատառ կոնդակին ընթերցու-մով: Հայերէն բնագիրը կարդաց՝ Վահ-րամ Ճառայեան, ֆրանսերէն թարգմա-նութիւնը՝ Ժանին Թադոյեան: Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով Կարօ Յով-սէփեան ներկայացուց ցուցահանդէսը, ընդծեց յատկանիշները, շնորհակալու-թիւն յայտնեց բոլոր անոնց՝ հաստատու-թիւն թէ անհատ որոնք իրենց մասնակ-ցութեամբ սատարեցին ցուցահանդէսի ի-րագործման: Իր եզրակացութեան մէջ Կարօ Յովսէփեան ըսաւ. -

«Par cette exposition notre objectif est double. Servir et faire connaître le patrimoine culturel arménien mais aussi enrichir le fonds culturel universel par l'interpénétration des cultures. Puisse cette exposition atteindre ce double objectif et faire du Livre la conscience de l'humanité pour sa grandeur et sa dignité»:

Հ. Ներսէս վրդ. Տէր - Ներսէսեան բե-րաւ Մխիթարեան Միաբանութեան խօս-քը, շեշտը դնելով դարերու ընթացքին Ֆրանսայի եւ հայ ժողովուրդի կապերուն վրայ, երկու մշակոյթներու մերձեցման: Յիշեց Օթէօնի (Սոն է Լուար նահանգի մէջ) գրադարանի հռչակաւոր բառ գիր-քը, ներմուծուած 10-րդ դարու ձեռագրի մը մէջ, որ ցոյց կուտայ թէ հայերէն լեզուն ճանչցուած եւ ուսումնասիրուած էր Միջնադարու սկիզբներն իսկ, ապա թուեց զանազան դիւանագիտական, մշա-կութային, առեւտրական յարաբերու-թիւնները ըլլայ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան օրերուն, Ռիշըլիէօ-ի, Քոլպէրի, Լուտովիկոս ԺԴ. թագաւորի իշխանութեան տակ, կամ աւելի ուշ վերականգնումի շրջանին, մինչեւ մեր օրերը այսինքն զանգուածային գաղթը դէպի Ֆրանսա հետեւանք 1915-ի դէպքե-րուն: Հ. Ներսէս Տէր - Ներսէսեան ըսաւ՝

«Dans les pages enluminées des anciens manuscrits arméniens, on rencontre parfois, autour des tables de concordances, des évangiles synoptiques, des oiseaux mystérieux. des cygnes dont les longs cous s'enchevêtrent. Les spécialistes de l'histoire de l'art y voient le symbole de l'union, de la fusion de l'ancien et du nouveau Testament. Je voudrais, à mon tour, voir dans ces images, le témoignage, le symbole de l'union inséparable de deux cultures, de la culture française et arménienne, jointes pour toujours»:

Քաղաքապետը կը ներկայացնէր իր Ա. կցորդը Ժան Վիքթոր Քորտոնիէ որ յայտարարեց. -

«Vous avez déjà apporté beaucoup à Marseille. Depuis les premiers arrivants vous avez offert votre générosité, votre honneur, votre sang pour défendre le territoire de la France. Ce soir, vous apportez plus. Le Livre c'est un coin de votre mémoire que vous ouvrez pour nous. Pour un peuple qui a traversé des épreuves, qui a une diaspora, qui a connu un génocide, avoir encore tout de générosité pour apporter l'émotion du Livre et la beauté de l'Ecriture, c'est simplement merveilleux. Tout à l'heure, Monsieur le Président, vous nous disiez merci, je crois que ce soir c'est Marseille qui doit vous dire merci».

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Շրջանային Խորհուրդի նախագահը՝ Միշէլ Փըզէ որ նախ յիշեցուց Հայ Մշակոյթի Տան կազ-մակերպած երկու առաջին ցուցահանդէս-ները, նուիրուած՝ հայկական ճարտարա-պետութեան, հայկական մանրանկարչու-թեան եւ խաչքարերուն եւ շարունակեց՝ ըսելով թէ գիրին ընդմէջէն է որ սերուն-դէ սերունդ, ցամաքէ ցամաք կը փոխանցուին պատգամները, ճշմար-տութիւնները, խորհրդածութիւնները: Իւրաքանչիւր գրող, արուեստագէտ կը փոխանցէ իր ճշմարտութիւնները որոնք կը դառնան ճշմարտութիւնը: Միշէլ Փըզէ յայտարարեց յատկապէս՝

«Cette exposition autour du Livre me paraît aujourd'hui très forte. On a souligné la qualité scientifique, mais il y a aussi cette qualité humaine quand on regarde les manuscrits. les premiers livres imprimés qui sont des documents superbes. Combien de génération ont lu, appris, ont vécu, connu. La force du Livre, de l'Ecriture c'est de traverser les siècles, c'est de défier les guerres, les luttes, les ségrégations, c'est de l'obscurantisme. Le Livre c'est la lumière. Il faut échanger, il faut avoir le respect de l'intelligence de l'autre, alors on construit quelque chose. Je rejoins la proposition de Votre Catholicos, Vasken Ier, il faut que cette exposition qui a commencé à Marseille, et j'en suis fier, Marseille berceau de civilisations, tourne en France et dans le monde car c'est une entreprise immense qui ne peut pas s'arrêter là. Merci à la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture pour la Région et pour Marseille»:

Անձնաւորութիւններու կարգին յիշենք՝ Մարսէյլ Փառլի քաղաքապետին կցորդը մշակութային հարցերու, ինչպէս նաեւ բժիշկ Փ. Վինիոլի, Մ. Փ. Լուիզէ, փը-րոֆ. Ռ. Վիկուրու քաղաքապետին կը-ցորդներ, Ժ. Էքօշառ՝ շրջանային խոր-հուրդի անդամ, Փօլ Ֆայր՝ Մարսէյլի Առեւտրական եւ ճարտարարուեստական սենեակի նախկին նախագահը, Մարսէյլ քաղաքի գրադարանի տնօրէնուհին՝ Տա-նիէլ Օփըթի, Մարսէյլ քաղաքի թան-գարաններուն տնօրէնը՝ Փօլ Վիաթ եւ բազմաթիւ այլ օտար անձնաւորութիւն-ներ գեղարուեստի եւ մշակութային շըր-ջանակներէ: Հայկական գետնի վրայ, յիշենք ներկայութիւնը երկու արուեստագէտներու՝ Եդուարդ Միրզոյ-եան (Հայաստանի Երաժիշտներու Միու-թեան նախագահ) եւ Ա. Յարութիւնեան, Միլանոյէն՝ Հրանդ Բամպաքեան՝ Մի-լանոյի Մշակութային Միութեան նախա-գահը, Սարգիս վրդ. Դաւիթեան, Գա-րեգին վրդ. Պէքճեան, Վաչէ Ծ. վրդ. Իգնատիոսեան, Շահան Տէտէեան, Նշան Գույումճեան, Եղիշէ Փանոսեան քահա-նայ հայրերը, Անարատ Յղութեան քոյ-րերէն՝ քոյր Ժընըվիէվ Դաւիթեան եւ քոյր Մելինէ Սոմճեան եւ բազմաթիւ ներկայացուցիչներ հայկական զանազան միութիւններու:

Արդ, փայլուն բացում մը փայլուն ցու-ցահանդէսի մը համար, որ բոլորին, հայ թէ օտար, հիացում կը պատճառէ:

Առաջին հինգ օրերուն ընթացքին այ-ցելուներու թիւը եղած է 1500:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը հրա-տարակած է այս առթիւ գեղեցիկ գիրք - քաթալոկ մը, գունաւոր կողքով, գունա-ւոր նկարներով, 175 էջ, գիտական բո-վանդակութեամբ, Վազգէն Ա. Կաթո-ղիկոսին կոնդակով, Կասթոն Տըֆէրի խօսքով, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, հա-յերէն եւ ֆրանսերէն, նախաբանով: Սքանչելի գործ մը, որուն մասին կարե-լի է անդրադառնալ առանձին: Այս գիր-քը կարելի է վաճառել դիմելով Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութեան:

×

Այս ցուցահանդէսի ծիրին մէջ, Մար-սէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմակեր-պած է դասախօսութիւններու շարք մը: Առաջինը տեղի ունեցաւ, Շաբաթ, Հոկ. 4-ին, Մշակոյթի Տան մէջ, ներկայու-թեամբ հետաքրքիր բազմութեան մը: Հռոմէն փրոֆ. Միրճօ Սալվինի խօսեցաւ հայկական գիրերու գիւտէն առաջ գոյու-թիւն ունեցող զանազան արձանագրու-թիւններու մասին: Հայր Ներսէս վրդ. Տէր Ներսէսեան խօսեցաւ հայկական ձե-ռագիրներու մասին: Երկու դասախօսնե-րը, հմուտ եւ մասնագէտ իրենց նիւթին մէջ, խոր տպաւորութիւն ձգեցին ներ-կաներուն վրայ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՆԵՐՈՒՄՆ

Սենեակին մէջ տիրեց լռութիւնը: Հիւ-րերը ոտքի վրայ սպասում էին. բոլորի աչքերը ցարցրած էին դէպի կամենդան-ը: Նա մի համառօտ յառաջաբանից յե-տոյ, հանեց ծոցից մի թուղթ, սկսեց կարդալ: Երբ վերջացրեց ընթերցումը, ամբողջ սենեակը թնդաց ուռաների ա-ղաղակներով. «Կեցցէ՛ Կայսրը», մի քանի անգամ լսելի եղաւ բոլորի բերանից: Յետոյ ամէնքը, շամպանիայի գաւաթ-ները ձեռներին, մօտեցան գունաթափ ե-րիտասարդին եւ շնորհաւորեցին նրան:

Երիտասարդը Մուրադն էր. կարդացին նրան ներումն շնորհելու թուղթը: Նա ազատուած էր աքսորանքից:

Շամպանիայի գաւաթները դատարկ-ւեցան. ամէնքը խմեցին Կայսրի կենացը: Այդ ժամանակ առաջ անցաւ բժշկապետը եւ, առաջարկելով խմել մի նոր կենաց, խնդրեց նախապէս լսել իրան: Նա սկսեց մի փոքրիկ ճառ, խօսում էր հանդարտ, սահուն եւ առանց պաճուճանքների, լեզ-ւով: Ճառախօսը, որ բաւական ծանօթ էր դատապարտեալի անցեալի հետ, նկա-րագրեց նրա կեանքի նշանաւոր գծերը, եւ գլխաւորապէս շեշտում էր այն կեն-սական պայմանների վրայ, որոնց ան-խուսափելի ազդեցութեան ներքոյ, այդ բնականից բարի եւ տաղանդաւոր երի-տասարդը դարձաւ մի տաղանդաւոր չա-րագործ: Եւ յետոյ աւելացրեց, թէ ի՛նչ-պէս նա, հանդիպելով մի օրինաւոր ըն-կերի, նրա ազդեցութեան ներքոյ ուղղը-ւեցաւ, զարգացաւ եւ բարոյական մարդ դարձաւ: Նա վերջացրեց իւր ճառը այդ խօսքերով. «Եթէ ցանկանում ենք, որ մեր բանտերը, որ մեր աքսորատեղերը չլցուեն յանցաւորների ահագին բազ-մութեամբ, պէտք է աշխատենք անհե-տացնել յանցանքների պատճառները ի-րանց բուն արմատի մէջ»:

Բոլորը ծափահարեցին: Գաւաթները դատարկուեցան. խմեցին ուղղուած եւ ներումն ստացած դատապարտեալի կենացը:

×

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Մի ամիս անցել էր այդ օրից: Մի կառք սահում էր հարթ, փօստային ճանապար-հով: Նրա մէջ նստած էին Նէնէն եւ Մու-րադը: Երկուսն էլ ուրախ, երկուսն էլ ուրախ, երկուսն էլ բախտաւոր: Կառա-պանը սուլելով քշում էր ձիաները, կար-ծես, նա եւս ուրախ էր, որ տանում է մի զոյգ նորապսակ ամուսիններ.

Առջեւում, երկայն կօշիկները հագին, ցուպը ձեռին, ուղեւորի պարկը ուսին, դանդաղ քայլերով գնում էր մի ճանա-պարհորդ: Երբ նա հեռուից, նշմարեց կառքի մօտենալը, կանգնեց:

Կառքը հասաւ ճանապարհորդին:

- Ձեր անունով նամակ մը ունեմ, պա-րոն, - ասաց նա եւ մի ծրար մեկնեց դէ-պի կառքը:

Մուրադը նայեց օտարականի երեսին եւ սոսկաց: Նա ձեռքը տարաւ դէպի ատըր-ճանակը եւ, ուղիղ բռնելով դէպի օտա-րոտի նամակաբերը, ասաց.

- Հեռացէ՛ք, եթէ չէք ցանկանում մեռ-նել:

- Երդւում եմ երկնքի եւ երկրի բոլոր սրբութիւններով, որ դէպի ձեզ ոչ մի չար նպատակ ունեմ, - ասաց նա համոզիչ ձայնով: - Ընդունեցէք այդ նամակը:

- Ես կամենում եմ ապացուցանել, որ ես այնքան վատ չեմ, որքան դուք կար-ծում էք:

Այդ խօսակցութեան բոլոր ժամանակը Նէնէն կպած էր իւր սիրելի ամուսնու կողքին եւ անդադար հարցնում էր. - Ի՞նչ է ասում, ի՞նչ է ուզում այդ մուրացկա-նը:

(Շար. 201)

Հովանաւորութեամբ՝
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ-ի
մահուան 50ամեակին առիթով՝
առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, կը ներկայացնէ՝

«ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՄՈՐՍ ԱՄԵՂՆԱԳՈՐԾ ԳՈՂՆՈՑԸ ԿԸ ՍՓՌՈՒԻ ԿԵԱՆՔԻՍ ՄԷՋ»

Հայահնչիւն խորհրդապատկեր շարժանկարը
(Ֆրանսերէն մակագրութեամբ)
Արտադրուած՝ Ֆրանսայի Մշակոյթի և Արտաքին Նախարարութեանց օժանդակութեամբ:

— Théâtre du RANELAGH —
5, rue des Vignes- PARIS XVIe
(Métro : Muette - Passy)
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 24, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20·30ին,
Տոմսերը կարելի է ապահովել՝
- Եկեղեցւոյ Դիւանատունը· - 15, rue Jean Goujon — Paris 8^e
- Գրատուն Հ· Սամուէլեան· - 51, rue Monsieur le Prince — Paris 6^e
- Հայ Թատրոնի Ընկերակցութիւն · B. P. 125 — 75223 PARIS - Cedex 05

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ· Բ· Ը· Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդացի կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Քուր Բիէր Բիւժէ:

Կը խօսի տոքթ· Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ· Բ· Ը· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ ՆԵՐՍ
ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

Նուիրատուփ

Մարսէյլի Թէ Պուշ տիւ-Ռոնի այն բաժանորդէն, որ 500 Ֆ· ղրկած է 83, Bd. de St. Loup Caisse d'Epargne, B. du Rhône et Corse-ի միջոցաւ, Հոկ· 10ին, կը խնդրուի ստիպողաբար իր անունն ու հասցէն հաղորդել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

HOMMAGE A KOMITAS

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale S A H A K - M E S R O P
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Soliste *Alice* CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano *Juliette* YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : *Tél.* : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, ave. de St - Jérôme : *Tél.* : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժերոմի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները իրմէ յաւէտ հեռացած ընկերուհիներուն հոգւոյն կատարած հոգեհանգստեան պաշտօնին առիթով (Սեպտեմբեր 29)· - Տէր եւ Տիկին Մուշեղեան 500 Ֆ·: Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Մաքս Իսքէնտէրեան, Շալճեան ընտանիք, Այրի Տիկին Հայկուհի Ճանիկեան, Տէր եւ Տիկին Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Խօրտէքեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Խոզեան, Տէր եւ Տիկին Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Վարդեվար Գամպերեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Սիմոնեան, Այրի Տիկին Ալիս Տէր-Մինասեան, Տէր և Տիկին Ադամի Սվազլեան, Տիկին Դեղձանիկ Յովսէփեան, Այրի Տիկին Յոլինէ Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սվազլեան, Պ· Տէրոյեան 100-ական Ֆ·, Այրի Տիկին Պէշկէօզեան, Այրի Տիկին Սիմոնեան, Այրի Տիկին Հայկանոյշ Մեքան, Տէր եւ Տիկին Կիւրկիրեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մեսճեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Ենովքեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էսքիճեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աւտոյեան, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Խաչատուրեան, Պ· Գէորգ Մօնկան 50-ական Ֆ·:

×

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է· - Պ· Մելքոնեանի մահուան առթիւ· - Պ· Լեւոն Արզումանեան 50 Ֆ·: Պ· Կակոեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Արմենուհի Գիտերեան, Կակոյեան ընտանիք, Ռասգարաթօս ընտանիք 100-ական Ֆ·: Տիկին Փափազեանի (ծնեալ՝ Ոսկանեան) հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Դարբինեան 500 Ֆ·:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՍԷՆ - ԺԷՌՕՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ՊԱՏԱՐԱԳ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Ժէռօմի եւ Շրջակայից Ս· Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 55-րդ եւ անուանակոչութեան 53-րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 20, Կիրակի օրը:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ հոգիներուն համար Եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Քարոզի աւարտին կը յաջորդէ Օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստը:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ՝ «գինեձօն» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ շրջակայքի մեծարգոյ բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն որ իր ներկայութեամբ յարգէ նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցիլ փափաքողները թող դիմեն Թաղականութեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆ.
ՄԱՐՄՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8-ԻՆ
Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
Սեւրանի մասնաճիւղի
ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ
Նոյեմբեր 16-ին
Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel M E R I D I E N
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS
Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20·30էն մինչեւ առաւօտ
ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն· -
260 - 15 - 10
381 - 80 - 82
261 - 51 - 13 SABERATOURS
282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
G A I D Z A K S
et le chanteur populaire
M A R T E N Y O R G A N T Z
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
17
JEUDI
17 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tél.: 770.86.60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R.C. Paris

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.075 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.075

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌԸՆՕ

ՊԷՏՔ Է ԳԻՏՆԱԼ ՎԵՐՋ ՏԱԼ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՄԸ
ԸՍԱԾ ԷՐ ԹՈՐԷԶ

ՍԷ - ԺԷ - ԹԷ-Ն ՆԱՀԱՆՋԻ ՄԷՋ

Ինչ որ կը կատարուի Ռընօ գործատունը միշտ կարեւոր է, քանի որ ջերմաչափն է երկրին ընկերային մթնոլորտին : Ծանօթ է պատկերացումը՝ Եթէ Ռընօ փռնգտայ, Ֆրանսա հարբուխ կ'ըլլայ : Քանի մը օրէ որ տագնապը կը շարունակուէր, գործատուներու գրաւումով եւ Երեքշաբթի օր բախումի ժամն ալ հասած էր Թուէր, քանի որ դատարանը վճռած էր Լը Մանի գործատան պարպումը : Պէտք է ըսել որ Սէ - Ժէ - Թէ-ն նախ մինակ մնաց, միւս սենտիքաները իր շարժումին մէջ տեսած ըլլալով առաւելաբար քաղաքական հետապնդումներ, ապա իր շարքերուն մէջ իսկ միաձայնութիւն չկար : Այսպէս է որ որոշուեցաւ տեղի տալ, խոստովանելով . - «Ուժերու համեմատութիւնը բաւարար չէ» : Այլ խօսքով Աշխատանքի դաշնակցութիւնը (Սէ - Ժէ . Թէ) կը նահանջէ, ան ալ իր բերդերէն մէկուն մէջ՝ Ռընոյի : Անգամ մը եւս յայտնուեցաւ Թորէզի խօսքը՝ պէտք է գիտնալ վերջ տալ գործադուլի մը : Զորեքշաբթի առտու, միայն Պիյանքուրի գործատունը գրաւուած կը մնար, Լը Ման եւ Նուազի պարպուած էին :

Սէ . Ժէ - Թէ-ի Մանի ճիւղին այս անձնատուութիւնը զանազան բանաձեւումներով կը բացատրուի ընկերակցութեան պատասխանատուներուն կողմէ, որ չուզելով խոստովանիլ պարտութիւն մը, այն կը բացատրեն՝ ռազմավարութեան մէկ տարբեր ձեւի կիրարկումով, ինչ որ անշուշտ ոչինչ կը փոխէ եւ ոչ կը խաբէ : Կը յիշեցնէ ծանօթ անեկդոտը, երբ ան որ ձիէն ինկած է, չուզեր խոստովանիլ եւ կը բացատրէ թէ արդէն պիտի իջնէր... : Կարելի չէր բանթողներուն համար ուրիշ լուծումի դիմել : 300 էր գործադուլի շարժումին գլուխն եղողներու թիւը, ընդդէմ 3000-ի, որոնք կը յայտնէին թէ համաձայն չեն :

×

Գործադուլի շարժում մըն ալ ծայր տըւած էր Զորեքշաբթի օր Էռ - Էնթէռի օդաչուներուն մօտ : Ասոնք համաձայն չէին, որ պարսաւի (պլամ) արժանացած ըլլայ օդաչու մը, որու օդանաւին էջքը, Մարտին՝ Փերփինեան, արկածալի եղած էր : Բանթողներու բանբերը կ'առարկէ որ քննութիւն բացուած եւ հաստատուած էր որ օդաչուները յանցաւոր չէին : Ծանօթ է որ պարսաւը, պատժական առաջին ազդարարութիւն մըն է, հանդէպ այն աշխատաւորին որ արհեստի յանցանք մը գործած է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻՈՅ ծովափը գտնուած դիակին ինքնութիւնը ճշդուեցաւ եւ հաստատուեցաւ թէ կը պատկանի այն հրեայ - Ամե-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Երեքշաբթի, Հոկ. 15ի իրիկունը, Հ. Յ. Դ. Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբի կազմակերպած հանրաժողովը տեղի ունեցաւ Նիքօ պանդոկի սրահներէն մէկուն մէջ : Ժամը 19ին, Յանձնախումբը քօքթէյլով մը կը հիւրասիրէր հայ եւ օտար մամուլի եւ ձայն - հեռատեսիլի ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ հիւրեր : Հոս, խօսք առնելով Ժիւլ Մարտիրոսեան, անդրադառնալէ ետք ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբին կողմէ՝ Հայերու դէմ կատարուած ցեղասպանութեան ճանաչումին (1985 Օգոս. 29), զայն նկատելով Հայ Դատի Յանձնախումբերու մղած դիւանագիտական 12ամեայ պայքարի արդիւնք, շնորհակալութիւն կը յայտնէր բոլոր անոնց՝ որոնք վերջին տասնամեակին իրենց կարելի բոլոր միջոցները ի գործ դրած էին այս յաղթանակի ապահովման համար : 1975էն ի վեր, Հայ Դատի Յանձնախումբը 3 միլիոն ֆրանք ծախսած է այս նպատակին համար : Իր կարգին խօսք առնելով Վահէ Մուրատեան շեշտը կը դնէր Հայ Դատի ի նպաստ նիւթապէս զօրավիգ կենալու անհրաժեշտութեան վրայ :

×

Ժամը 21ին, հանդիսասրահը լեցուած էր ծայրէ ծայր (700 հոգի) : Ներկայ էին Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ եպիսկ. Նաւգաշեան, պատուելի Ռընէ Լեւոնեան, հայկական զոյգ վարժարաններու տեսուչները եւ բազմաթիւ հրաւիրեալներ՝ որոնց կարգին՝ Ազգ. Ժողովի նախագահ Լուի Մերմազի եւ ասպետներու նախարար Ժոզէֆ Ֆրանչեսքիի անձնական ներկայացուցիչները : Ողջոյնի եւ համակամութեան գիրեր ղրկած էին Մարդկային Իրաւանց Լիկայի նախկին նախագահ՝ Հանրի Նոկէր, Իսիի քաղաքապետ Անտրէ Սանթինի, ՄԱԿ-ի Ենթայանձնախումբի արժանթինցի մասնագէտը՝ Լէանտրօ Տէսփուի :

Հանդիսութիւնը կը վարէր Մէթր Ռոզ Մարի Ֆրանկիւլեան :

Առաջին խօսքը կը տրուէր Լէօ Մաթարասոյի, որ իբրեւ Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանի դատակազմի անդամ նախ կ'անդրադառնար անցեալ տարուան նիստին, ուր Դատարանը կը ճանչնար հայկ. ցեղասպանութիւնը, ապա կը յիշէր Ժընեւ գումարուած ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբի ժողովը, ուր խօսած էր յանուն Ոչ - Կառավարական Կազմակերպութեան. հուսկ՝ կը սահմանէր ցեղասպանութիւն եզրը՝ յանգելու համար այն իրողութեան, որ Հայերու դէմ Թուրքերու կատարածը ցեղասպանութիւն էր :

Երկրորդ խօսք առնողն էր Մարդկային Իրաւանց Ֆրանսական Լիկայի փոխնախագահը՝ Ռոպէր Վերտիէ, որ նշելէ ետք Ժընեւի մէջ տարուած յաղթանակը կը շեշտէր, թէ Լիկան պիտի շարունակէ պայքարը Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ եւս ճանչցնել տալու համար հայկական ցեղասպանութիւնը : «Միշտ համակամ ենք ձեզի եւ ձեր յաղթանակը նաեւ յաղթանակն է մեր կազմակերպութեան» եզրափակեց Ռոպէր Վերտիէ :

Լիոնի Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ խօսք առնելով (հայերէն) Մարալ Աստուրեան կը նշէր, թէ Ժընեւ տարուած յաղթանակը Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբերու 12 տարուան պայքարի պտուղն է, աւելցնելով որ նման աշխատանքներու իրականացումը կարիք ունի նիւթական լայն միջոցներու, հետեւաբար կոչ կ'ընէր ներկաներուն՝ զօրավիգ կենալու Հայ Դատի Յանձնախումբերուն :

Երրորդ բանախօսը՝ Մարդկային Իրաւանց Միջազգային Դաշնակցութեան քարտուղար Իվ Լօրէն, կ'անդրադառնար այն հանգրուաններուն, որոնցմէ հարկ է անցնիլ ցեղասպանութեան մը ճանաչման համար : «Ժընեւի մէջ յաղթանակ մը ապահովեցինք, պայքարը կը շարունակուի Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ եւս ընդունիլ տալու համար իրականութիւնը եւ վստահ եղէք որ մենք ձեզի հետ ենք» եզրափակեց Իվ Լօրէն :

Բեմ կը հրաւիրուէր Լուի Ժուանէ, ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբի Ֆրանսացի անդամը, որ իրաւաբանական ճարտար լեզուով կ'անդրադառնար ենթայանձնախումբի Ժընեւ գումարած ժողովին մէջ տիրող մթնոլորտին, աշխատանքի եղանակին, մասնագէտներու ունեցած մօտեցումին՝ արծարծուած հարցերուն նկատմամբ, յիշելով նոյն ատեն, որ Պենճամին Ուիթըքըրի զեկուցումը միայն հայկական ցեղասպանութեան չէր վերաբերեր, այլ ընդհանրապէս ցեղասպանութեան : Լուի Ժուանէ կը շեշտէր, թէ ժողովի ընթացքին մտքերու փոխանակութիւնը դժուար եղած է, սակայն պատուաւոր եւ ուղղամիտ :

Վերջին խօսք առնողն էր Արա Գրիգորեան, յանուն Հայ Դատի Յանձնախումբին : Ան հակիրճ պատմական մը ընելէ ետք, տարիներէ ի վեր տարուած աշխատանքներուն, հակառակ բոլոր տեսակի խոչընդոտներուն, որոնց շարքին պէտք չէ անտեսել թրքական դիւանագիտութեան ռազմավարութիւնը մասնագէտներուն մօտ թէ միջազգային գետնի վրայ, կը շեշտէր ի մէջ այլոց . - «Եթէ այս առաջին յաղթանակը անհրաժեշտ էր, Հայ Դատի Յանձնախումբը միամտութիւնը չունի կարծելու թէ բաւարար է : Վերջին քանի տարիներու պատմութիւնը այնքան հարուստ է վերիվայրումներով, այնքան արդիւնաբեր ամէն տեսակի դէպքերով, որ սորված ենք համբերութեամբ եւ յարատեւութեամբ զինուիլ : Մեր գործը հեռու է վերջացած ըլլալէ : Հայկական հարցը նոր դիմումներու կը կարօտի եւ այդ առընչութեամբ եւրոպական Խորհրդարանին մօտ Ժ. Վանտէմէօլպրիւքի տեղեկագիրը իսկական քաղաքական լուծում մը կ'առաջադրէ» :

×

Ծոխ էր հանդիսութեան գեղարուեստական բաժինը : Փարիզի հայ արուեստագէտներ՝ անհատ թէ խումբ, իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին : Այսպէս, յաջորդաբար հանդէս եկան Ժան Փիէր Ներկարարեանի հայ աւանդական գործիական համոյթը (երգչուհի՝ Սիրանոյշ Ուրտան), Անահիտ Զաքունեան (արտասանութիւն), «Նաւասարդ» պարախումբը, հեղինակ - յօրինող եւ մեկնարան Կիլիկիա (կիթառի ընկերակցութեամբ երգելով), Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան ժամանակակից պարի խումբը (ղեկավար Ցամիկ Փափազեան), Եղսօ (Էլիզ Յովհաննէսեան)՝ հայրենաշունչ երգերով եւ Նայիրի պարախումբը :

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՏԻՒՓՈՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Հոկ. 15ի Թէրճիւմանէն կը քաղենք հետեւեալ լուրը, սովորական վերապահութեամբ՝ երբ - ցարդ - ուրիշ աղբիւր չունինք : Եթէ ճիշդ են հոն ըսուածները Թուրքերը պէտք է փառք տան Ալլահին որ վերջապէս Տիւփոն մը գտած են. -

×

ԱՄՆ-ու Սան - Ֆրանսիսքօ քաղաքին մէջ գումարուած Ատլանտեան ուխտի ընդհանուր ժողովին 31րդ նստաշրջանին զինուորական յանձնախումբը ընդունած է տեղեկագիր մը որ օժանդակութեան յաւելում կը նախատեսէր Թուրքիոյ համար :

Տեղեկագիրը պատրաստուած էր ամերիկացի Քոնկրէսի անդամ Պէտհամի եւ գերմանացի խորհրդարանական Փէթէրսընի կողմէ, եւ պաշտպանութեան ենթայանձնախումբին կողմէ վաւերացուելէ ետք անցած էր յանձնախումբին :

Տեղեկագիրը խստիւ քննադատուած է Յունաստանի ներկայացուցիչ Զէրվօսի կողմէ : Իրմէ ետք խօսք առած է Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Ֆ. Տիւփոն որ յայտնած է թէ հակառակ անոր որ իր երկիրը բարեկամական սերտ կապեր ունի Յունաստանի հետ, չի ձայնակցիր Զէրվօսի քննադատութիւններուն : Տիւփոն ըսած է նաեւ թէ իրենք տեղեկագիրը յաջող գտած են ու կը փափաքին որ առանց փոփոխութեան ընդունուի ան, եւ ուստի թեր պիտի քուէարկեն :

Տիւփոն քննադատած է նաեւ ուխտէն ներս Յունաստանի կեցուածքը ու շեշտած է թէ Ուխտի պաշտպանութեան համար ինչ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Թուրքիան : Ան փափաք յայտնած է որ օժանդակութիւնը աւելնայ, ու կարեւորութիւն չտրուի յունական լոպիին աննպաստ գործունէութեան :

Ֆ. Տիւփոն դիտել տուած է նաեւ թէ Թուրք դիւանագէտներ կը սպաննուին հայ ահաբեկիչներու կողմէ, ու պէտք է անպայման արդելք հանդիսանալ ահաբեկչութեան որուն ոչ դրդապատճառները յայտնի են, ոչ ալ թիրախները : Ան կոչ ուղղած է դաշնակից երկիրներուն, որպէսզի օժանդակեն Թուրքիոյ, որ ամենակարեւոր անդամներէն մէկն է այս Ուխտին :

«LE TEMPS STRATEGIQUE» (*)

AN 2700 DE L'ARMENIE RESISTANTE

Զուիցերական եռամսեայ այս պարբերականին վերջին թիւին մէջ (Աշուն, 85, թիւ 14), խիստ շահեկան յօդուած մը ստորագրած է տոքթ. Իվ Թերնոն, վերոյիշեալ խորագրին ներքեւ :

Շատ դեղեցիկ գունաւոր նկարներով եւ քարտէսներով ճոխացած, տասը էջ գրաւող պատմական այս ամփոփ գրութիւնը լաւագոյնս գաղափար մը կուտայ Հայոց պատմութեան եւ քաղաքակրթութեան մասին, շնորհիւ նորմանտացի մեր բարեկամ եւ հմուտ պատմաբան՝ Իվ Թերնոնի, զոր թերթին խմբագրութիւնը - ուրկէ՞ ուր - հայ դարձուցած է :

(*) Le Temps Stratégique
Case postale 430 — 1211 Genève II.
Distribution: EPSILON, 54,rue des Bains
1205 GENEVE
95 F. F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ

Մ. Մ. ՀԱՍՐԱԹԵԱՆ

Միջնադարեան Հայաստանի ճարտարապետներու, նախագծման գործի, շինարարական աշխատանքներու կազմակերպումին վերաբերեալ տեղեկութիւններ հայ մատենագրութեան մէջ քիչ կը հանդիպին: Սակայն սակաւաթիւ փաստերը, նշանաւոր կառոյցներու մանրամասն նկարագրութիւնը եւ յատկապէս այս խնդրի վերաբերեալ մեր ունեցած հիմնական աղբիւրը՝ վիմական արձանագրութիւնները, հնարաւորութիւն կուտան որոշակի պատկերացում կազմելու ինչպէս հին Հայաստանի շինարարական գործին մասին, այնպէս նաեւ ծանօթ կը դարձնեն միջնադարեան հայ ճարտարապետներէն շատերու անունները: Բայց եւ այնպէս պէտք է ցաւով նշել, որ Հայաստանի հազարաւոր յուշարձաններու միայն չնչին մասին հեղինակներու անունները մեզի հասած են, որովհետեւ ինչպէս արձանագրութիւններու մէջ, այնպէս ալ պատմիչներու մօտ յատկապէս կը նշուի մեկենաս - կառուցողի, եւ ոչ թէ ճարտարապետի անունը: Այդ պատճառով իւրաքանչիւր նոր փաստ կամ արդէն յայտնի տեղեկութիւններու նոր մեկնաբանում, որ կ՚օգնէ շինութեան հեղինակին անձը բացայայտելու, խիստ կարեւոր նշանակութիւն կը ստանայ Հայաստանի մշակոյթի եւ առաջին հերթին անոր կարեւորագոյն բնագաւառին՝ ճարտարապետութեան պատմութեան համար:

Միջնադարեան հայ ճարտարապետները, քանդակագործները («կազմողներ»), քարգործ վարպետները, արձանագրութիւններ փորագրողները («գրիչներ») երեւան բերելու խնդրին նուիրուած ամենախոր եւ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը կատարած է Ս. Բարխուդարեան, որուն կը պարտինք բազմաթիւ տաղանդաւոր արուեստագէտներու անունին մոռացութենէ փրկուիլը: Այդ մենագրութեան մէջ ի մի բերուած են ամենատարբեր աղբիւրներու օգտագործումով, մօտ եօթը տասնեակ ճարտարապետի եւ 140 քանդակագործի անուններ, որոնցմէ շատերը առաջին անգամ կը բացայայտուին: Հոս հիմ կը գտնէ այն դրոյթը որ շինարարական բնոյթի վիմական արձանագրութիւններու եւ կարգ մը պատմական տեղեկութիւններու մէջ հանդիպող «վարդապետ» եւ «վարպետ» անուանումները «ճարտարապետ»ի իմաստով կ՚օգտագործուին: Այս կարեւոր եզրակացութեան շնորհիւ հնարաւորութիւն կը ստեղծուի վերանայելու շատ մը շինարարական արձանագրութիւններու վերծանութիւններուն եւ զգալապէս ընդլայնելու հայ ճարտարապետներու ցանկը:

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ ճարտարապետներու համար որեւէ միասնական եւ հաստատուն անուանում չէ եղած, ու արձանագրութիւններու մէջ, պատմիչներու մօտ, անոնք, ըստ Ս. Բարխուդարեանի, նշուած են հետեւեալ կոչումներով՝ որմնադիր, քարտաշ, քարգործ, գաղատոս, արուեստաւոր, ճարտարապետ, վարդապետ - վարդպետ - վարպետ, ուստա, մէյմար: Վերջին երկուքը պարսկական եւ արաբական ծագում ունին եւ Հայաստանի մէջ օգտագործուած են ԺԻ. - ԺԸ. դարերուն:

Ճարտարապետի «ճարտարապետ» անուանումը թէ՛ պատմիչներու մօտ թէ արձանագրութիւններու մէջ կիրարկուած է Ժ. դարէն. Թովմա Արծրունի այդպէս կը կոչէ Աղթամարի տաճարը կերտող Մանուէլը, իսկ Կարմիր վանքի Ս. Գրիգոր Եկեղեցիին շինարարական արձանագրութիւնը՝ Սամեհանը:

Սակայն վաղ միջնադարուն ճարտարապետի անունին հոմանիշ եղած է նաեւ այլ անուանում մը, որուն ճիշդ մեկնաբանումը հնարաւորութիւն կուտայ բացայայտել Է. դարու հայ ճարտարապետութեան կարգ մը գլուխ - գործոցներու հեղինակները. այդ «շինող» կոչումն է: Թ. Աւդալբեկեանի համոզիչ ուսումնասիրութիւնը այդ խնդրին մասին, կը պարզաբանէ Ներսէս Գ. Կաթողիկոսի «Շինող» մականունին իմաստը: Ան կը գրէ որ «հայերէնի մէջ «շինող» բառը, բաց ի ընդհանրապէս «շինարար», կամ «շինել տուող» իմաստէն՝ հին հայերէնի մէջ ունեցած է ... ճարտարապետ վարպետի իմաստ, ասոր փայլուն օրինակն է Ագաթանգեղոսի հետեւեալ հատուածը. «Եւ ինքն Գրիգորիս զլար ճարտարապետութեան շինողացն ի ձեռն առեալ...»: Ակներեւ է, որ «շինող» կը նշանակէ ոչ միայն «շինել տուող», այլեւ «վարպետ» «ճարտարապետ»: Ներսէս, Շինող կը կոչուի: Արդեօք այս մականունը չէ՞ր կրնար իրեն տրուած ըլլալ այն պատճառով որ Զուարթնոցի վրայ նոյնինքն ան վարպետութիւն ըրած է, գլխաւոր ճարտարապետը հանդիսանալով: Կարելի էր. եւ Յովհաննէս Դրասխանակերտցին բացորոշ վկայած է այս մասին, սակայն անոր պարզ ըսածին հարկաւոր ուշադրութիւնը չդարձնելով՝ Զուարթնոցի բուն ճարտարապետը անտեսած են մինչեւ այսօր: «Գեղեցիկ իմն մոլութեամբ, - կ՚ըսէ պատմիչը, - դնէ ապա հիմն մեծ եւ հրաշալի բազմապայծառ յարկի տանն Աստուծոյ, ըստ անուանակրութեան Սրբոյն Գրիգորի՝ յանձն առնելով զկատարումն իմաստութեան Շինողին Քրիստոսի»: Ներսէս կը հիմնէ Առաքելի Ս. Գրիգոր Եկեղեցին՝ ինք ստանձնելով վարպետի, ճարտարապետի գործը, գեղեցիկ մոլութեամբ մը: ... Եւ, ինչպէս 985 թուականի արձանագրութեան մէջ այլ կրօնաւոր մը կը յիշուի թէ՛ իր հոգեւորական աստիճանով եւ թէ՛ արհեստաւորական կոչումով՝ «Սամեհան ճարտարապետ աբեղայ», ճիշդ նոյն ձեւով ալ Զուարթնոցի ճարտարապետին անունը պահուած է անոր թէ՛ հոգեւորական աստիճանի եւ թէ՛ արհեստաւորական կոչումին յիշատակութեամբ, այսպէս՝ «Ներսէս Շինող Կաթողիկոս»:

Զուարթնոցի առաջին յարկի կամարաշարի որմնասիւներու խոյակներէն վեր, կամարներու միացման անկիւններուն քանդակուած են (թիւով 32) շինարար վարպետներու դիմանկարները: Ասոնցմէ պահպանուած են ինը, որոնց մէկուն վրայ կայ «Յոհան» անունը (մէկ քանի այլ քանդակներու անուններէն միայն որոշ տառեր մնացած են): Անկասկած, քանդակներէն շատերու վրայ փորագրուած էր վարպետին անունը: Յովհանը եւ իր գործընկերը այն գլխաւոր վարպետներն էին, որոնք իրականացուցին Ներսէսի մտայղացումը: Անոնք շարունակեցին Զուարթնոցի շինարարութիւնը կաթողիկոսին վեցամեայ բացակայութեան ժամանակ, երբ այդ աշխատանքը կը ղեկավարէր Ներսէսի տեղապահ Անաստաս Ակոռեցին: Այդ վարպետները նկատի ունեցած է Մովսէս Կաղանկատուացին. իրեն համաձայն Կոստանդին կայսրը փափաքած է Կ. Պոլսոյ մէջ Զուարթնոցի նման տաճար կառուցանել եւ անոր վարպետներուն հրամայած է երթալ իրեն հետ, սակայն ճամբան կայսրը վախճանած է եւ ծրագիրը մնացած անկատար: Հայ ճարտարապետութեան պատմութեան նուիրուած կարգ մը ուսումնասիրութիւններու մէջ պատմիչի բնագրի ու ճիշդ մեկնաբանման պատճառով կը նշուի որ ճամբան կը մահանայ Զուարթնոցի ճարտարապետը: Սակայն պարբերութեան սկիզբին կ՚ըսուի. «ետ հրաման շինողացն» - յոգնակի, իսկ վերջաւորութեան մեռնողի մասին եզակի թիւ կը գործածուի, եւ այդ մէկը անկասկածօրէն կը վերաբերի կայսրին:

Այն փաստը, որ Զուարթնոցի ճարտարապետը եղած է ինքը՝ Ներսէս Գ. Կաթողիկոսը, հիմ կը ծառայէ միանգամայն վստահօրէն զայն հեղինակ համարելու նաեւ այն եկեղեցիներուն, որոնք, ըստ պատմական տեղեկութիւններու, ինք կառուցած է: Եւ պատահական չէ որ այդ եկեղեցիները ունին նոյնատիպ՝ կեդրոնակազմ, զմբէթաւոր, բազմայարկ յօրինուածք: Զուարթնոցէն զատ, Ներսէս Գ. կառուցած է իր հայրենի Իշխանի (պատմական Հայաստանի Տայք նահանգին մէջ, որու եպիսկոպոսն էր մինչեւ Հայոց Կաթողիկոս դառնալը), Խոր Վիրապի եւ Դուինի Ս. Սարգիս, Գառնիի Ս. Սիոն եկեղեցիները: Ուշագրաւ է, որ Ներսէս թաղուած է իր իսկ նախագծած զամբարանին մէջ, ըստ Դրասխանակերտցիի՝ «...եդաւ մարմինն ի հանգստարանի անդ, զոր իւրովի իսկ յօրինեալ էր ի հիւսիսոյ կողմանէ բազմապայծառ քաւարանին...» (Զուարթնոցի): Այս անգամ մը եւս կը հաստատէ Ներսէսի ստեղծագործող ճարտարապետ ըլլալը:

Դուինի եկեղեցին չէ պահպանուած, սակայն պեղումներէն յայտնաբերուած խոյակները իրենց ձեւով կ՚առնչուին Զուարթնոցի եւ Իշխանի տաճարի խոյակներուն:

Խոր Վիրապի եկեղեցին միջնադարուն հիմնովին վերակառուցուած է եւ Ներսէսաշէն յօրինուածքը փոխուած: Բայց կայ սրար ճանապարհորդ Ալ - Մուկադասի նկարագրութիւնը, որու հիման վրայ Ս. Մնացականեան կուտայ եկեղեցիի Է. դարու յօրինուածքի վերակազմութիւնը: Ան եղած է ութ սիւներու վրայ բարձրացող կեդրոնագմբէթ շէնք:

Իշխանի տաճարը Ներսէս Գ. կառուցած է 653 - 659 թուականին: Հետազօտողները կ՚ըսեն թէ զուարթնոցատիպ եղած է. աւոր հիմ կը ծառայէ տաճարի մը սկզբնական յօրինուածքէն մնացած արեւելեան ապսիդի կամարաշարը, որ պահպանուած է յետագայ վերակառուցման ժամանակ:

Գառնիի հեթանոսական տաճարին արեւմտեան կողմը կը գտնուի շրջանագիծին մօտեցող բազմանիստ եզրագիծով պատերու մէջ ներգծուած քառախորան յօրինուածքով Ս. Սիոն եկեղեցին, որ պատմական տեղեկութեան համաձայն Ներսէս Գ. կառուցած է: Շինուած է 659-ին եռայարկ յօրինուածքով: Ներսէս Շինող կաթողիկոսին կը վերագրուի նաեւ իր հայրենի Տայքի մէջ նոյնպէս Է. դարու գործ հանդիսացող Տայոց քարի վեցասիւն եկեղեցիի ու բանակի զուարթնոցատիպ տաճարի կառուցումը: Եթէ նկատի ունենանք, որ Լեակիթի նոյն յօրինուածքն ունեցող եկեղեցին կառուցուած է Է. դարուն Զուարթնոցի անմիջական ազդեցութեամբ, ապա կը տեսնենք, որ Կովկասի մէջ տարածուած, շրջանագծի մէջ ներգծուած քառախորան, եռայարկ տաճարներու այս բացառիկ յօրինուածքը ստեղծողը Է. դարու Հայաստանի կրօնական, քաղաքական գործիչ, զինուորական, երաժիշտ եւ միաժամանակ ճարտարապետ Ներսէս Գ. Շինողն է:

Վաղ միջնադարու շինարարական արձանագրութեան մէջ հայ ճարտարապետի «շինող» անուանումին կը հանդիպինք նաեւ Աթենի Ս. Սիոն Հռիփսիմէատիպ տաճարի (Է. դար) հարաւային պատին՝ «Ես Թոդոսակ Շինող սրբոյ եկեղեցւոյս»: Բացի Թոդոսակի այս հայերէն արձանագրութենէն, տաճարի պատերուն, նոյնպէս հայերէն, պահպանուած են անոր օգնականներու՝ Ահարոնի, Գիորգիի, Գրիգորի եւ ուրիշներու անունները: Կ՚ենթադրուի որ Թոդոսակն է նաեւ Մցխեթի Ս. Խաչ հռիփսիմէատիպ տաճարի ճարտարապետը:

Վաղ միջնադարուն Հայաստանի մէջ ճարտարապետի «շինող» անուանումին փաստի բացայայտումը հնարաւորութիւն կուտայ պարզելու հայ ճարտարապետութեան այլ մէկ գլուխ գործոցի՝ Էջմիածնի Ս. Հռիփսիմէ տաճարի (618) հեղինակի անձնաւորութիւնը: Այդ Կոմիտաս Ա. Կաթողիկոսն է, որու շինարարական երկու արձանագրութիւններէն ապսիդի վրայ գտնուողին մէջ նշուած է անոր՝ որպէս ճարտարապետ հանդէս գալը. «ՔսԱծ յիշեա զԿոմիտաս Հայոց Կաթողիկոս Շինաւղ սրբոյ Հռիփսիմէի»:

Կոմիտաս Ա. Աղցեցի Շինող Կաթողիկոսը (615 - 628) միաժամանակ փիլիսոփայ էր, արուեստագէտ, մշակութային գործիչ: Ան գրած է «Հաւատոյ գիր»ը՝ ուղղափառ դաւանութեան բացատրութիւնը, հովանաւորել հոգեւոր - կրթական կեդրոններու զարգացումը Հայաստանի մէջ: Կոմիտաս Աղցեցին բանաստեղծ էր եւ երգահան: Անոր նշանաւոր ստեղծագործութիւնը՝ «Անձինք նուիրեալք սրբոյն Քրիստոսի» շարականը (618) նոր փուլ կը նախանշէ հայ հոգեւոր երգարուեստին մէջ: Եւ պատահական չէ, որ ճիշդ նոյն թուականին այդ տաղանդաւոր եւ բազմաշնորհ արուեստագէտը կը ստեղծէ նաեւ հայ ճարտարապետութեան նուաճումներէն մէկը՝ Ս. Հռիփսիմէի տաճարը:

Ինչպէս տեսանք, բազմաթիւ մատենագրական եւ վիմագրական փաստերով բացայայտուեցաւ Հայաստանի մէջ վաղ միջնադարուն ճարտարապետի «շինող» անուանումը: Սակայն կը պարզուի նաեւ հետաքրքրական այլ փաստ մը՝ Դ. - Է. դարերուն գործածուած է նաեւ «ճարտարապետ» կոչումը՝ բայց շինարարի, աշխատանքի ղեկավարի իմաստով (այս երեւոյթին վրայ առաջին անգամ ուշադրութիւն դարձուցած է Ա. Երեմեան): Այդ յայտնի կը դառնայ Կաթողիկոս Յովհան Մանդակունիի (478 - 490) կանոններէն: Երեւանի Մատենադարանը պահող «Յովհաննու Մանդակունւոյ Հայոց կաթողիկոսի կանոն հիմնարկութեան սուրբ եկեղեցւոյ» ձեռագրին մէջ կը նշուի թէ եկեղեցիին հիմնադրութեան ժամանակ եպիսկոպոսը «հրամայէ ճարտարապետին առնուլ զգործի չափոյն եւ ծրբագրէ զերկիրն ըստ կամաց շինողին...»: «Շինող» բառը հոս եւս օգտագործուած է «ճարտարապետ» իմաստով, այնպէս, ինչպէս ըսենք, Աթենի - Սիոնի՝ Թոդոսակի արձանագրութեան, Հռիփսիմէի տաճարի ներսի՝ Կոմիտաս Կաթողիկոսի արձանագրութեան, եւ Զուարթնոցի տաճարի՝ յունարէն արձանագրութեան մէջ»:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Լաթաքիոյ հայ գաղութը

Լաթաքիան կամ պատմական Լաւոդիկէն իր ծովահայեաց դիրքով, մեծ ու արդիական նաւահանգիստով եւ բարեխառն կլիմայով Սուրիոյ գեղեցիկ քաղաքներէն մին է, ապաւինած՝ դալարաւէտ բլուրի մը պաշտպանութեան:

Միջերկրականի արեւելեան ափին ծուարած այս քաղաքին հայ գաղութը ունի դարերու պատմութիւն: Սկսած Մեծն Տիգրանի օրերէն, տասնեակ մը հայ առեւտրականներ ծովափի ընձեռած դիւրութիւններէն օգտուելու միտումով հաստատուած են Լաթաքիա, գլխաւորաբար զբաղելով վաճառականութեամբ: Սակայն թուական տեսակէտէ գաղութին կազմաւորումը սկսած է միջին դարու ընթացքին եւ մասնաւորաբար Խաչակիրներու մուտքէն ետք: 11-րդ դարու երկրորդ կիսուն Հայաստանէն դէպի Կիլիկիա գաղթուածային գաղթերու ընթացքին մեծ թիւով Հայեր ուղղուած են դէպի հարաւ եւ հաստատուած Լաթաքիոյ շրջակայքը:

Պատմական տուեալներու համաձայն, ԺԲ. դարուն Լաթաքիան ունեցած է հայկական կազմակերպուած համայնք մը, եպիսկոպոսական աթոռով մը միասին: Տակաւին կը յիշատակուի նաեւ, որ 1179-էն Լաթաքիայէն հայ եպիսկոպոս մը մասնակցած է Հռոմկլայի համագումարին:

Ինչ փոյթ, որ օտար ափերու վրայ իսկ հայութեան հանդիսար պիտի խռովուէր: Մեմլուքներու եւ ապա Խաչակիրներու արշաւանքները Լաթաքիոյ վրայ (ԺԴ. դար), ինչպէս նաեւ 1287-ին եւ 1469-ին պատահած երկրաշարժները պատճառ դարձան գաղութի նօսրացման: Միայն 17-րդ դարուն էր, որ Կիլիկիայէն եկած նոր գաղթականները դէթ մասամբ մը կարողացան լեցնել իրենց նախորդներուն տեղերը:

Ինչպէս բոլոր գաղութներու պարագային, Լաթաքիոյ հայ գաղութն ալ ստուարացաւ Մեծ - Եղեռնին յաջորդող տարիներուն: Յատկապէս Կիլիկիոյ պարպումէն ետք, 1920-ական թուականներուն, բազմահարիւր Հայեր Լաթաքիա հասնելով ապաստան գտած են Հայոց Վանքի շրջափակը, վրաններու տակ: Ու տարիներ շարունակ անճիտուելով, տքնելով, արիւնքրտինք թափելով կրցած են հասնիլ բա-

բեկեցիկ գիրքերու։ Այստեղ պէտք է յիշել, որ 1915-ին Լաթաքիոյ հայութեան (մօտ 250 հոգի) մեծ մասը տարագրուած է Տէր Զօր, նկատի ունենալով, որ քաղաքը այդ շրջանին կը գտնուէր Օսմանեան տիրապետութեան տակ։

Գաղթականներու տեղաւորումէն ետք, 1921-ին կը բացուի Լաթաքիոյ հայ գաղութի պատմութեան նոր շրջանը։

1922-ին, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող եկեղեցւոյ կից կը բացուի դպրոց մը, «Ս. Յակոբեանց Երկսեռ Վարժարան» անունով։ 1925-ին յիշեալ վարժարանը ունեցած է 200 աշակերտ, մինչ ամբողջ գաղութը կը հաշուէր 1500 անձ։ Հետաքրքրական երեւոյթ է, որ նոյն այդ շրջանին գաղութին մէջ գործած է «Ասպարէզ» անունով Թատերախումբ մը՝ ի նպաստ վարժարանի գոյատեւման։

Լաթաքիան որպէս առանձին թեմ, հինէն ի վեր կապուած մնացած է Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքութեան։ Իբր հոգեւոր հովիւ այստեղ պաշտօնավարած են յաջորդաբար Մովսէս վրդ. Ոսկերիչեան (1909 - 1920), Ներսէս վրդ. Տոլապճեան, ապա՝ Եփրեմ Եպիսկոպոս Տոհմունի (1925 - 1932)։

1928-ին երբ Լաթաքիոյ թեմը յատուկ համաձայնութեամբ մը փոխանցուեցաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան, քաղաքը ունեցաւ իր ազգ. առաջնորդարանն ու առաջնորդը։ Այս դրութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ 1935, երբ Լաթաքիան կապուեցաւ Բերիոյ թեմին, պահելով ծխատէր քահանայ մը (Սուրէն քհնյ. Բարախեան, Հմայեակ քհնյ. Երէցեան, Վահան քհնյ. Գրիգորեան)։

Ներկայիս Լաթաքիոյ հայ գաղութը իր մէջ կը հաշուէ մօտ 1800 հոգի։ Ունի 13րդ դարուն հիմնուած եկեղեցի մը, նախակրթարանի եւ մանկապարտէզի զոյգ բաժիններով ու 300 աշակերտներով դպրոց մը եւ միութենական կեանք։ Եկեղեցին (Ս. Աստուածածին) եւ դպրոցը՝ (Ազգ. Նահատակաց Երկսեռ Վարժարան) կը գտնուին միեւնոյն շրջափակին մէջ։ Այս վայրը, ծանօթ «Հոգետուն» անունով, ժամանակին որպէս կայան ծառայած է Կիլիկիոյ զանազան վայրերէն Երուսաղէմ ուխտագնաց հայ բազմութիւններու, որոնք վայելած են ասպնջականութիւնը այս «ՏՈՒՆ»ին։

Լաթաքիոյ հայ գաղութին համայնական գործերը կը ղեկավարուին թաղական խորհուրդով մը, գլխաւորութեամբ հոգեւոր հովիւին։ Բարեսիրական, կրթական եւ մշակութային մարզերուն մէջ կը գործեն Հ. Բ. Ը. Մ.ը (հիմ.՝ 1932-ին), Սուրիահայ Օգնութեան Խաչը՝ Ս.Օ.Խ. (հիմ.՝ 1927-ին), Հայ Եկեղեցասիրաց Միութիւնը (հիմ.՝ 1944-ին)։ Առաջին երկու միութիւնները ունին իրենց սեփական ակումբ - հաւաքատեղիները։ Գաղութի հոգեւոր հովիւն է Դանիէլ Ա. քհնյ. Գէորգեան, մօտ քսան տարիներէ ի վեր։

Լ. ՇԱՌՈՅԵԱՆ

«ՍԻՔԱՄ»Ի ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԱԿԱՆ Բ. ԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբեր 9, Չորեքշաբթի երեկոյ «ՍԻՔԱՄ» տեղեկատուական Բ. ժողովի մը հրաւիրած էր գաղութի հաստատութիւններուն ներկայացուցիչները (առաջինը՝ Յունուար 31)։ Սեւրի Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հաւաքոյթը, որուն նպատակն էր ներկաներուն տեղեկութիւն տալ Մխիթարեան միաբանութեան տնտեսական տագնապը փարատելու աշխատանքներուն նորագոյն հանգրուաններուն մասին։

Հաւաքոյթին բացումը կատարեց «ՍԻՔԱՄ»ի նախագահը՝ Պ. Վահէ Ճազմատարեան, որ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն, ցոյց տրուած հետաքրքրութեան, քաջալերանքին համար։ Յետոյ ան «ՍԻՔԱՄ»ի յատուկ շնորհակալութիւնները յայտնեց զօրավիգ կազմակերպութիւններու վարչութիւններուն, խտալական պատկան իշխանութիւններու ուղարկած իրենց նամակներուն համար որոնք իրենց դրական ազդեցութիւնն ունեցած էին հարցին ընթացքին վրայ։ Այս բաժնին մէջ մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէր Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին Պապին ղրկած անձնական նամակը, զոր ստանալէ ետք Ս. Քահանայապետը հրահանգած էր հարցը կարգադրել ի նպաստ Մխիթարեաններու։ Պ. Ճազմատարեան շնորհակալութիւն յայտնեց տակաւին Սփիւռքի հայ մամուլին։

Ան ապա խօսեցաւ այն անորոշ ու խառնակ կացութեան մասին զոր կը պարզէր հարցը երբ «ՍԻՔԱՄ» յանձն առաւ զբաղիլ անով։ «Ոչինչ յստակ էր, ըսաւ ան. ոչ վճարելի պարտքը, ոչ կազմուած ընկերութիւններու կացութիւնը եւայլն.։ Այսօր ամէն բան դասաւորուած է, ոչինչ ծախուած է «ՍԻՔԱՄ»ի կազմութենէն ի վեր ու տէր ենք աւելի զօրաւոր դիրքի մը»։ Յետոյ ան անդրադարձաւ այն քննադատական գրութիւններուն որոնք լոյս տեսան սփիւռքահայ մամուլի կարգ մը թերթերուն մէջ։

«Մեր նպատակն է Մխիթարեան միաբանութիւնը հանել այս անելէն, որպէսզի շարունակէ իր կրօնական, մշակութային առաքելութիւնը» ըսաւ «ՍԻՔԱՄ»ի նախագահը ու խօսքը տուաւ գանձապահ՝ Տարօն Պօղոսեանի որ հակիրճ տեղեկագրով մը ներկաներուն տուաւ թուանշաններով, մինչեւ այսօր կատարուած ծախքերը. ան յիշեց ի միջի այլոց ճամբորդական, պանդոկի եւ այլ ծախքեր, զորս կատարած էին «ՍԻՔԱՄ»ի անդամները իրենց կողմէ, դէպի Վենետիկ, Հռոմ (Վատիկան) կատարած բազմաթիւ այցելութիւններու ընթացքին, եւ որոնց գումարը կը հասնէր աւելի քան 400 հազար ֆրանքի։

Իրմէ ետք խօսք առաւ «ՍԻՔԱՄ»ի վարչութեան քարտուղարը՝ Պ. Ալէն Մարսըլըու որ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց մինչեւ այսօր կատարուածին մասին. ան եւս շեշտեց թէ կացութիւնը որ այնքան բարդ ու անել կը թուէր սկզբնական շրջանին, այսօր պահելով հանդերձ իր բարդ հանգամանքը յստակացած էր գրեթէ ամէն բան. «այսօր դրամատուներ, որոնք պահանջատէր էին, ընդունեցան կարգ մը առաջարկներ ու իրենց հետ տեսակցելու մեր փորձերը չեն բախիր այլեւս անցեալ Դեկտեմբերի մերժումներուն կամ դժուարահաճութեան» ըսաւ ան։ Պարզելէ ետք ներկայ վիճակը, եզրակացուց թէ ուրեմն ճիշդ էր ընտրուած ռազմավարութիւնը։

«ՍԻՔԱՄ» պատասխանատուներէն վերջին խօսողը եղաւ Պ. Յակոբիկ Մանուկեան որ գլխաւորաբար ծանրացաւ կազմակերպչական հարցին վրայ. յետոյ ըսաւ թէ Վենետիկի մէջ ալ ստեղծուած էր «ՍԻՔԱՄ»ի գրասենեակ մը, ուր հաւաքուած ու դասաւորուած էին 15 - 16 ընկերութիւններու վերաբերեալ թղթածրարները։ «Թէեւ, ըսաւ ան, Իտալիոյ մէջ արդարութեան ատեանները շատ դանդաղ ընթացք մը ունին աշխատանքի, սակայն մեզի ի նպաստ է այս», ու յետոյ ծանրացաւ նիւթական տուեալներու վրայ. դժբախտաբար վանքապատկան կալուածներէն ամէնէն արժէքաւորները ծախուած էին արդէն ու ներկայիս նեղութիւն կար որոշ անհրաժեշտ վճարումներ ընելու. եւ եթէ կարելի չըլլար դրամ ճարել, հարկաւոր պիտի ըլլար այլ բաներ ծախել։

Հաւաքոյթին փակումէն առաջ խօսք առաւ նաեւ Հ. Վարդան Քէշիշեան, շնորհակալութիւն յայտնելով նախ ներկաներուն, հայկական հաստատութիւններուն, ու ապա՝ «ՍԻՔԱՄ»ի անդամներուն։ Ան ըսաւ թէ այսօր աւելի յստակ կը տեսնենք կացութիւնը ու եթէ հասած չենք նպատակին, ճամբայ ելած ենք, հասնելու անոր, շնորհիւ «ՍԻՔԱՄ»ի ջանքերուն։ «Ստեղծուած դժբախտ կացութեան մէջ ուրախացուցիչ կէտը այն է որ, ըսաւ վարդապետը, ունեցանք ապացոյցը թէ «Հայ Կղզին»՝ Ս. Ղազարը կը պատկանի ամէն Հայու, եւ տեղ ունի իւրաքանչիւրին սրտին մէջ»։

Աւելի ետք ներկաներու հարցումներուն պատասխանեցին «ՍԻՔԱՄ»ի անդամները ու հաւաքոյթը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ մը։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆԹԵՎԻՏԷՈՅԻ հայ մշակութային սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 27-ին, տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաքոյթ մը, կազմակերպութեամբ Ուրուկուէյի Հայ Դատի Յանձնախումբին։ Բացումը կատարած է Աւետիս Պատանեան ներկայացնելով օրուան ղեկուցաբերը՝ Ռուբէն Մօզեան, որ ներկայ եղած էր Օգոստոսին Ժընեւ գումարուած ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբի ժողովին։ Ռուբէն Մօզեան անդրադարձած է ժողովին ու անոր արդիւնքին։ Յաջորդ օր, «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի կայանը հարցազրոյց մը սփռած է Ռուբէն Մօզեանի հետ։

×

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊԻ աղջիկը՝ Տիկին Տօլորէս Զօհրապ - Լիպման, երկու միլիոն զուիցերական ֆրանք (շուրջ 1 միլիոն տոլար) նուիրած է Արեւելեան Ամերիկայի Էջմիածնական Թեմի Առաջնորդարանին։ Գումարին կէսը պիտի յատկացուի Երեւանի Մատենադարանին, իսկ մնացեալը՝ Առաջնորդարանին մէջ լրատուական կեդրոնի մը հաստատման։ «Այս կեդրոնին մէջ միակ ուզածս, ըսած է նուիրատուն, - ծնողքիս, քրոջս եւ եղբայրներուս լուսանկարներուն ցուցադրութիւնն է եւ յուշատախտակ մը՝ ուր գրուած ըլլայ՝ «Գրիգոր եւ Քլարա Զօհրապի յիշատակին»։

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Արմենիա թատերասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 5-ին, նշուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրթական հաստատութեան 25-ամեակը։ Խօսք առնելով կրթական հաստատութեան դերին անդրադարձած են տեսչուհի տիկին Խուանա Գույումճեան տէ Սապարիս, նախկին շրջանաւարտներէն Խորխէ Պիճիմինեան եւ կրթական ընդհանուր հսկիչ Տոմինկօ Լուիս։ Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են հաստատութեան երգչախումբերը։ Փակման խօսքը արտասանած է Գիսակ վրդ. Մուրատեան։

×

ՔԷՅՄՊՐԻՃԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 29-ին, նշուած է Բարգէն Ա. քհնյ. Մազսուտեանի քահանայական ձեռնադրութեան 35-րդ տարեդարձը։ Ցայտագիրը վարած է Ճօն Սուրսուրեան։ Բացումը կատարած է Սաիֆըն Փանոսեան։ Բանախօսած են Պարեթ Ծ. վրդ. Երէցեան, Անդրանիկ Փօլատեան (հայերէն) եւ Ճորճ Գըվըրեան (անգլերէն), անդրադառնալով մեծարեալի գործունէութեան։ Յարգանքի խօսք արտասանած է Մամբրէ Ա. քհնյ. Գուզուեան։ Հուսկ՝ շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է մեծարեալը։

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Մուրադը հրամայեց կառքը կանգնեցնել, ձեռքը մեկնեց եւ առեց ծրարը։ Նա իսկոյն բաց արեց նամակը. որ սկըսւում էր այդ խօսքերով.

«Մուրադ, կարդացէք, յետոյ ոչնչացրէք այդ նամակը։ Մեզ յաջողուեցաւ ազատուել դատապարտեալների տնից։ Մենք կը սպասենք քեզ O ... քաղաքում։ Ներեցէք նամակաբերին եւ մոռացէք անցեալի։ Մեր ազատութիւնը նրան ենք պարտական»։

Ստորագրուած էին նրա երկու բարեկամների՝ Համբի եւ Աւագակապետի անունները։

Մի քանի անգամ Մուրադը կարդաց այդ տողերը։ Նրա սրտին տիրեց անչափ ուրախութիւն եւ միեւնոյն ժամանակ կասկած։ Մի՞թէ այդ բոլորը կեղծ չէր։ Երեւի նամակաբերը նկատեց նրա տարակուսութիւնը եւ խիստ սրտաշարժ ձայնով ասաց.

- Երդւում եմ այն աղուհացով, որ շարունակ տասնեակ տարիներ միասին կերել ենք, եւ հաւատացնում եմ ձեզ, որ այդ նամակի մէջ կեղծ ոչինչ չկայ։

Մուրադը կրկին ուշադրութեամբ նայեց նամակի վրայ։ Նրա մի անկիւնում հազիւ նշմարւում էր մի խորհրդաւոր էմբլէմա, որ կազմուած էր Հայոց այբուբէնի առաջին եւ վերջին տառերից՝ Ա. եւ Ք. իսկ այդ երկու տառերի մէջտեղում զետեղուած էր մի խաչիկ, որ հովանաւորուած էր սեւ ձեռքով։ Դա նրա եւ իւր երկու ընկերների մէջ մի պայմանական նշանաբան էր։

- Հաւատում եմ, - ասաց Մուրադը, եւ նամակը բռնելով վառած լուցկիի վրայ, այրեց։

Նամակաբերը խօսեց.

- Իմ ձեռքով կատարուեցաւ քո անկումը, Մուրադ, ես ինձ բախտաւոր կը համարէի, եթէ քո ազատութիւնը նոյնպէս իմ ձեռքով կատարուէր։ Դրանով ես իմ խիղճը հանգստացրած կը լինէի։ Բայց դարձեալ ուրախ եմ, որ քեզ ազատուած եմ տեսնում եւ բախտաւոր։ Իսկ այն ծառայութիւնը, որ պատրաստել է կատարել քո փրկութեան համար, եւ որի մասին մի քանի անգամ դիմեցի քեզ, - այն ծառայութիւնը ես մատուցի քո երկու բարեկամներին։ Ցուսով եմ, որ այդ էլ բաւական կը լինի, որ դու ներես ինձ եւ չյիշես մեր անցեալը...։

Մուրադը, ձեռքը տալով նրան, ասաց.

- Շնորհակալ եմ, մոռանում եմ բոլոր անցեալը...։

Փոստային իջեւանը շատ հեռու չէր։ Մուրադը իջաւ կառքից, սկսեց նրա հետ ոտքով գնալ։ Նէնէն մնաց կառքի մէջ, որը կամաց կամաց քշում էին դէպի իջեւանը։

Այդ մարդը քաւոր Պետրոսն էր։ Մինչեւ իջեւան հասնելը, նա պատմեց, թէ ինչ հնարքով կարողացաւ փախցնել Համբին եւ Աւագակապետին։

- Բայց դու ի՞նչպէս կարողացար մօտիկ յարաբերութիւններ ունենալ դատապարտեալների հետ, - հարցրեց Մուրադը։

- Քեզ յայտնի է, որ վերջին օրերում տիֆով հիւանդների թիւը սաստիկ բազմացաւ. օր չէ՛ր անցնում, որ մի քանի հոգի չմեռնէին։ Տեղային միակ քահանան նոյնպէս հիւանդացաւ, այդ պատճառով քահանայի մեծ պահանջ կար։ Ես իբրեւ, պատահական յոյն աբեղայ, առաջարկեցի իմ ձրի ծառայութիւնը։ «Փէշքէշի ձիու ատամներին չեն մտիկ անում»։ Ինձ նոյնպէս չքննեցին։ Ես ազատ մուտք ունէի թէ՛ բերդում, եւ թէ՛ հիւանդանոցում։ Այդ բաւական էր իմ նպատակին հասնելու համար։

- Դու նախածանօ՞թ էիր Համբի եւ Աւագակապետի հետ։

- Ոչ։ Այսքանը միայն գիտէի, որ նրանք քո բարեկամներն են։ Բայց դրանից, այդ մարդկանց ես շատ հաւանեցի։ Նրանք սովորական մարդկանց տեսակից չէին։

Կառքը հասաւ իջեւանին։ Մուրադը մօտեցաւ, վեր բերեց Նէնէին։ Այստեղ պէտք է մի փոքր ճաշէին, յետոյ ճանապարհ ընկնէին։ Նէնէն յայտնեց, թէ ուտելու ախորժակ չունի. նա մօտեցաւ, թէ ընկաւ դիւանի վրայ եւ մի քանի րոպէից յետոյ նրա քունը տարաւ։ Նա սաստիկ յոգնած էր։ Ամուսինը ծածկեց նրան եւ թողեց հանգստանալ։

(Շար. 202)

(Շար. Ա էջէն)

ըսկայիին, որ սպաննուած էր Աքիլէ Լաուրոյի վրայ, ահաբեկիչներուն կողմէ: Դիագնուութիւնը պիտի ճշդէ թէ ի՞նչպէս սպաննուած է:

ԼԸ ՓԷՆԻ Ազգ. ճակատն ալ պառակտումի պատկեր մը կը պարզէ: Ըստ երեւոյթին, եւրոպական խորհրդարանական ընտրութիւններու անակնկալ յաջողութիւնը ախորժակներ բացած է ծայրայեղ - աջ այս շարժումին մէջ, ի նախատեսութիւն նոր ընտրութիւններու: Հոկտեմբեր 16-ի «Մոնտ»ի մէջ է, որ Լը Փէնի մտերիմներէն, փաստաբան Նախկին երեսփոխան տոքթ. Ժան - Մօրիս Տըմառքէ «կծիկը կը քակէ», պատմելու համար իր խզումին պատճառները: Զիրար ճանչցած են 1955-ին եւ այսօր է, որ Տըմառքէի միտքը կ'իյնայ պարզել թէ ո՞վ է իսկապէս Լը Փէն: Կ'անդրադառնայ մանաւանդ, Լամպէր կտակին: Ծանօթ է, որ Լը Փէն միակ ժառանգորդը նշանակուած էր Իւպէր Լամպէրի (35,5 միլիոն ֆրանք) եւ դատի քաշուած «բնական ժառանգորդի» (ընտանիքէն) մը կողմէ, որ կ'առարկէր թէ Լամպէրի խելքը գլուխը չէր, երբ կտակը գրած է, բայց յետոյ կը համաձայնէին, «անույշի կապելով»: Հիմա, Տըմառքէ, որ տասը տարի է ձայն չէ հանած, ակնարկութիւններ կ'ընէ, բաներ մը ըսել կ'ուզէ, բայց յանկարծ կը պահուըտի «արհեստի գաղտնապահութեան» ետին: Կը հասկցնէ որ Լը Փէն «կատարեալ ոճիրը» իրագործած է Լամպէրի հետ, քանի որ աւելի կատարեալ ոճիր չկայ քան խմել տալ ծայրայեղ ալքոլամոլ մը: Մնաց որ ինք ալ բժիշկն էր: Զորեքշաբթի, կը սպասուէր նոյն իրիկուան Լը Փէնի լուսաբանութեանց այդ մասին (Անթէն 2, «Ճշմարտութեան ժամը»):

ՊՈԼԻԴԲԻՒՐՈՅԷՆ ալ հեռացուեցաւ Նիկոլայի Տիխոնով, որ Սեպտեմբերի վերջ կորսնցուցած էր արդէն Խորհ. Միութեան նախարարապետի իր հանգամանքը:

ԱԼԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ յայտարարած է թէ իր ընկերութեան դրամագլուխը կը բանայ հանրութեան առջեւ, այլ խօսքով Հոկտեմբեր 25-էն սկսեալ մուտք կը գործէ Լիոնի սակարանի երկրորդ շուկային վրայ, հարիւր հազար բաժնեթուղթերով (250 Ֆ. ամէն մէկը): Անիկա 10% կը ներկայացնէ իր ընկերութեան: Ալէն Մանուկեան իր գործառնութեան միայն 6 առ հարիւրը արտասահման կ'իրագործէ, շուրջ 30 խանութներով (Պոսթըն, Լոս - Անճըլըս, Նիւ - Եորք, Եուսթոն):

×

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ
ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով յաղթանակ մը տարաւ, Երեքշաբթի օր, որ վճռական կը նկատուի խաղին ապագային համար ալ: Ներկայիս կը յաղթէ մէկ կէտ առաւելութեամբ Գարբովի վրայ:

×

Մոնփըլիէի մէջ առաւելաբար 20-ամեայ Անգլիացի մըն է որ ուշադրութիւն կը գրաւէ, մինչ խորհրդային մրցակիցները ակնկալուած տպաւորութիւնը չեն գործած, մանաւանդ՝ Զերմին - Վահանեան հանդիպումը, որ շատ տկար եղած է, թէեւ գլուխը կը գտնուի ռուս մը՝ Եուսուբով:

Այրի Տիկին Արուէն Ժամկոչեան,
Տէր եւ Տիկին Շոքա եւ զաւակները,
Օր. Սիմոնն Ժամկոչեան,
Պ. Ժան Ժամկոչեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր՝

ԱՐՍԷՆ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 14-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցին, ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՍԷՆ - ԺԷՌՕՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ՊԱՏԱՐԱԳ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Ժէռօմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 55-րդ եւ անուանակոչութեան 53-րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 20, Կիրակի օրը:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ հոգի - ներուն համար Եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներու եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Քարոզի աւարտին կը յաջորդէ Օրհնութիւնը Մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստը:

Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ՝ «ընծայ» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալներ Ազգ. Միութեան կը նուիրեն. - Սէն - Մօրիսէն Օրիորդներ՝ Վերժին, Արմենուհի, Անգինէ Կոստանեան եւ Այրի Տիկին Այտըն - եան (Վիլէօրպանէն) Հոկտեմբեր ամսոյն Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Հայկազեան միօրեայ վարժարանի աշակերտութեան ճաշ մը տուած են: Իսկ Եկեղեցւոյ՝ Տիկին Անժէլ Մկրտիչեան 500 Ֆ., Պ. Վահէ Մամաս Գիթապճեան 200 Ֆ.:

×

Շարվիէօ-Փոն-տը-Շէրիի Ազգային Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.-

Սելին Նազաշի մկրտութեան առթիւ 200 Ֆ. Արթիւր Նազաշէ, 100 Ֆ. Ջաթիկ Նազաշէ: Ժերոմ Գարակեավուրեանի մկրտութեան առթիւ. - Տր. Գարակեավուրեանէ 200, Ժերար Գարակեավուրեանէ 300, Արիս Խաչատուրեանէ 500 Ֆ., իր զաւկին ամուսնութեան առթիւ 500 Ֆ. Պ. Ռոպէր Մուրատեանէ: Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Բ. տարեդարձին առթիւ. - Յակոբ Գասպարեան, թրէքէօր, Ժան Պէրպէրեան 200-ական Ֆ., Լուսաբեր Յարութիւնեան 500, Մարիձա Մ. Մուրատեան 300 Ֆ., Գարակէօզեան 300, Ճ. Պահատուրեան 5000 Ֆ., Արման եւ Սերժ Պահատուրեան 1000-ական Ֆ., Ոմն՝ 300 Ֆ.:

(Շար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - (Պոմոն). - Տէր եւ Տիկին Դրիգոր Պօյաճեան ի յիշատակ Վարդան Խրիմեանի «Յառաջ»ի 60-ամեակի առիթով կը նուիրեն 200 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ տիկին մը որ բնակի տարեց կնոջ մը հետ, լաւ պայմաններու մէջ:

Դիմել. - Տիկին Դաւիթեան
35, rue des Fauvettes — 95200 Sarcelles

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդացի կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Քուր Բիէր Բիժէ:

Կը խօսի տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՆԵՐՍ
ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

**HOMMAGE
A
KOMITAS**

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale SAHAK-MESROP
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Soliste *Alice* CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano Juliette YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : *Tél.* : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, ave. de St - Jérôme : *Tél.* : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

**RESTAURANT
PORTO-HYDRA**
SPECIALITES d'ASIE MINEURE
**23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse**
accueil par Monsieur Berdj
TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
**ARMAND
et le nouvel orchestre grec**
GRANDE SALLE DE 80 PERSONNES
Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...
—Réservation : 321 - 89 - 60—
Parking assuré — Fermé le Lundi

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
**GRAND DINER
ET
BAL DE NUIT**
au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
— TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR —

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Meubles Ghazarian
Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille
tél. (42) 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55835

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
18

VENDREDI
18 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.076

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.076

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԸ ՓԷՆԻ «ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ»

«Անթէն 2»ի «Ճշմարտութեան ժամը» Չորեքշաբթի իրիկուն շատ աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծած էր, Լը Փէնի մըտերիմին եւ հին բարեկամին՝ տիքթ. Տըմառքէի մեռասաներորդ ժամու յայտնութիւններուն շնորհիւ: Ամէն մարդ կը սպասէր դիտնալու համար թէ ի՞նչպէս մէջէն պիտի ելլէ Ազգ. Ճակատի ղեկավարը, բայց հարկ է ընդունիլ թէ մէջէն ելաւ: Ոչ միայն անոր համար որ ճարպիկ է, այլեւ կատարուածը շատ ցեխոտ էր եւ դաշոյնի հարուած մը կոնակէն: Տըմառքէ ի՞նչպէս կրնար արդարացնել այսքան «յապաղած» յայտնութիւններ: Լը Փէն ուրացաւ ամէն բան, դրպարտութիւն որակելով, հաստատելով թէ անուանարկութեան դատ պիտի բանայ ոչ միայն տիքթ. Տըմառքէի դէմ, այլեւ «Մոնտ»ի եւ բոլոր մեղսակիցներուն որոնք արձագանգած են: Պիտի դիմէ նաեւ բժիշկներու խորհուրդին, քանի ըստ իրեն, տոքթորը նաեւ իր արհեստին տարրական կանոններուն դէմ ալ դաւաճանած է: Լը Փէնի համար, «Մոնտ»ը Ֆրանս - Տիմանշ դարձած է, կրկնակէն ի վեր, իր յայտնութիւններով: Բայց, այս ամբողջին ետին, Լը Փէն դաւ մը կը տեսնէ եւ չի վարանիր Շիրաքի կուսակցութիւնն իսկ նշել, բացի եթէ Հերքուի եւ փաստուի թէ ՀՀՀ-ն մեղք չունի:

Մարդը վտանգաւոր է, անկասկած, բայց ինչպէս ցոյց կուտան բոլոր հարցախոյզները, «տաքը - տաքին» ալ կատարուած հեռատեսիլի նոր մեթոտով, հակիկ ընող ունի եւ շատ զարմանալու ալ հարկ չկայ: Շրջանի մը մէջ, ուր գործազրկութիւնը, որոշ անապահովութիւն մը մեծ քաղաքներուն մէջ, հոսանք, փողոցներու անկլինը, թմրեցուցիչի վաճառորդներ, ընդհանրապէս օտար, որոնք բացէ ի բաց կը գործեն, կը բաւէ կըրթոն դիմագիծով, ճարպիկ ամբոխավար մը ըլլալ, համոզելու համար Ֆրանսացին թէ ... մեղաւորը օտարն է, գաղթողը: Անկէ ետք, ամէն ինչ կը դիւրանայ եւ ունկնդիրն ալ համոզելը այնքան բարդ խնդիր մը չի վերածուիր:

Հարկ է նկատել նաեւ թէ ծայրայեղ - աջը ձախի օրով Թուինք առաւ, ինչպէս համայնավար կուսակցութիւնը նուազ ակար կ՚ըլլայ աջ վարչակարգի տակ: Ասոնք շատ բնական երեւոյթներ են: Ցեղով, երբ մամուլը էջեր ու էջեր կը տըրամադրէ, ի դէպ հալածելու համար, ինքն ալ կը ծառայէ անոր համբաւին տարածման:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՅԻ մէջ, տարուան մը համար, ջնջուեցան անհատական բոլոր ազատութիւնները - ի մասնաւորի արտայայտութեան, լրատուութեան, երթեւեկի: Սանտինիսթները կ՚արդարացնեն այս միջոցները ըսելով թէ հարկ է «պապաժունել ներքին թշնամիները»: Գործադուլի իրաւունքն ալ ջնջուած է: Երկրին բանակը զօրաւոր է, լաւ զինուած Խորհրդային Միութեան եւ Քուպայի կողմէ: Ֆրանսա կը յայտնեց Մանակուայի ձեռք առած այս միջոցներուն առթիւ, զորս դէմ կը նկատէ ժողովրդային սկզբունքներուն: «Իւմանիթէ», գոհ է սակայն արդարացումը՝ «Նիքարակուա, Հայրենիքը վտանգի մէջ»: Ծանօթ է որ Հակասանտինիսթները կը զինուին եւ նիւթական լայն օժանդակութիւն կը ստանան Ամերիկայէն: Գերպ. Օրթեկա միշտ առաջարկած է որ «ազգային տիալոկ» մը ըլլայ, բայց՝ ի զուր:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ ստորագրուած նոր համաձայնութիւնը, Ամալի, տիւրզիներու եւ միւս կողմէ՝ Լիբանանեան ուժերու միջեւ նուազ խախուտ կը թուի, քան նախորդները: Ապահովութեան ծրագիր մըն է, որ մէջտեղ դրուած է, վերջնական զաղրեցում մը առաջ բերելու համար Լիբանանի կռիւներուն: Թուականը եւ պայմանները ճշդուած չեն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին առեւտուրը 2 միլիառ 600 հազար փրանքի բաց մը արձանագրած է Սեպտեմբերին, ինչ որ շատ ծանր է: Տարուոյն սկիզբէն ի վեր, 20 միլիառ փրանքէ աւելի է ընդհ. բացը:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ քիչ մը նուազած է Սեպտեմբերին, նուազ՝ 40 հազար, այսինքն 1,7%: Բայց, յաւելում կրած է 1984 Սեպտեմբերի բաղդատմամբ:

ՆՈՐ ՌՄԲԱՓՈՐՁ ՄԸ կատարուեցաւ Հինգշաբթի առտու ժամը 5-ին, ֆրանսական Զայն - հեռատեսիլի Բարձր - Իշխանութեան (Հօթ - Օթոռիթէ) շէնքին առջեւ, Փարիզի 16-րդ թաղամաս - Ավընիւ Ռեմոն Փուէնքառէ, - նիւթական ծանր վնասներ պատճառելով: Ներքին նախարարը տեղւոյն վրայ երթալով, յայտարարեց թէ բիրտ ուժի գործածութիւնը մեթոտ չէ պայքարելու համար ծայրայեղ - աջին դէմ (Աքսիոն - Տիռեքթ, որ տէր եղաւ արարքին, կը բողոքէ Լը Փէնի հեռատեսիլէն թէ ձայնասփիւռէն երեւնալուն դէմ), նման արարքները դէմ են ժողովրդավարութեան եւ համապատասխան, ընդհակառակն, ծայրայեղ աջի մեթոտին:

ԻՏԱԼԻՈՅ կառավարութիւնը վտանգըւած է եւ Քրաքսի Աքիլէ Լաուրոյի հաշւեցոյցը կը վճարէ: Արդարեւ, հանրապետական կուսակցութեան երեք նախարարները՝ Սփատոլինի (Պաշտպանութեան), Վիզենթինի (Ելմտական), Մամմի (Խորհրդարանի հետ կապ) հրաժարած են, ինչ որ կը խախտէ հաւասարակշռութիւնը: Կը մեղադրեն նախարարապետը, որ չէ խորհրդակցած Աքիլէ Լաուրոյի առեն եւ առանձին որոշում տըւած է, մանաւանդ ձգելով որ Ապուլ Ապպաս երթայ: Բայց եւ այնպէս հանրապետականները առանձին մնացած են եւ որքան ալ Սփատոլինի յաւակնութիւններ ունենայ, Ֆլորանթէն է եւ գիտէ թէ մինչեւ ուր պէտք է հեռու երթալ: Այս «միջադէպը» եթէ չըլլար, Քրաքսի պիտի կոտրէր յետ - պատերազմեան Իտալիոյ նախարարապետի երկարակեցութիւնը, որ ցարդ կը մնայ Մոռոյի ձեռքը՝ 834 օրով: Քրաքսիի հրաժարականը անխուսափելի կը նկատուէր, բայց, ապահովաբար, կըրկին իրեն յանձնուի նոր կառավարութեան կազմութիւնը:

ԹԵՀՐԱՆԻ Թաղապետութիւնը 40 հազոր շուն սատկեցուցած է, առողջապահական պայմաններու բարելաւման իր ծրագրին համաձայն: Գործողութիւնը կատարուած է լաւագոյն պայմաններու մէջ եւ շուները թաղուած են բնակելավայրերէ շատ հեռու:

ՍԻՏՆԷՅԻ մէջ, կին մը երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուած է, որովհետեւ ամուսնոյն առնանդամը կտրած եւ աղբամանը նետած էր: Բժիշկները ժամեր դրած են «կարկտելու» համար, որմէ ետք, ենթական անոնց կատարած վիրաբուժական գործին արդիւնքը ստուգելու համար, «տաք» թաղամաս մը գացած է, ապա հեռատեսիլէն հաստատած թէ տարկութիւն չունի, բժիշկները լաւ գործ տեսած են...:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8 - 10)

ՀԱՅ ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ԴՆԵՊՐՈՊԵՏՐՈՎՍԿԻ ՄԷՋ

Դնեպրոպետրովսկի մէջ տեղի ունեցած երաժշտութեան համամիութենական փառատօնին մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն երաժիշտներ ու մեկնաբաններ: Դընեպրոպետրովսկիի ֆիլհարմոնիայի սէնֆոնիք նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Գուրգէն Կարապետեանի, առաջին անգամ ըլլալով մեկնաբանած է Էմին Արիստակէսեանի 4-րդ համանուագը, որ կը կրէ «Տիեզերական» ենթավերնագիրը: Համանուագը ստեղծուած է ըստ Պարոյր Սեւակի «Հաւատարմութիւնը սրտի արատ չէ» պոէմի, զոր բանաստեղծը գրած է խորհրդային առաջին այերանաւի անջըրպետ ղրկուելուն առթիւ: Հնչած է նաեւ Ալեքսանդր Օհանեանի «Կերպարներու եւ երեւակայութեան աշխարհի մէջ» սէնֆոնիք սուիթը, Լվովի ֆիլհարմոնիայի նըւագախումբի մեկնաբանութեամբ: Սենեկային երաժշտութեան յայտագրի կարգին մեկնաբանուած է Լեւոն Զաւուշեանի դաշնակի սոնաթը, Սվետլանա Նաւասարդեանի կողմէ:

×

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Երեւան տեղի ունեցած հայկական արուեստի միջազգային 4-րդ գիտական ժողովին առթիւ Խորհրդային Միութեան Թղթատարական նախարարութիւնը հրապարակ հանած է պահարան մը, որուն կեդրոնը պատկերացուած է հին հայկական ճարտարապետութեան գլուխ - գործոցներէն մէկն՝ Զ. դարուն կառուցուած Օձունի տաճարը: Պահարանին վրայ կայ նաեւ ռուսերէն եւ հայերէն մակագրութիւն:

×

«ԴԵՈՐ ՇՈՊՐՈՆ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԴՐՈՇՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հունգարիոյ Դեոր քաղաքին մէջ բացուած է «Դեոր Շոպրոնի մարզ - Հայաստան» դրոշմագիտական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են հայկական եւ հունգարական հաւաքածոներ: Այս առթիւ, Հունգարիոյ Թղթատարի Նախարարութիւնը հրապարակ հանած է պատկերազարդ պահարան մը՝ դրոշմուած: Բացման առթիւ Հունգարիա ժամանած Հայաստանի պատուիրակութիւնը այցելած է Պուտափեշտի հայկական թանգարանը եւ անոր նուիրած՝ 1921 - 1923 թուականներուն հրապարակ հանուած հայկական դրոշմաթուղթերու լրիւ հաւաքածոն:

×

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Լենինականի «Մռաւեան» դրամատիկ թատրոնը Պերճ Զէյթունցեանի «Անաւարտ մենախօսութիւն» թատերախաղի բեմադրութեամբ սկսած է թատերական վերամուտը: Թատրոնը այս տարեշրջանին կը ներկայացնէ Ժորա Յարութիւնեանի «Քո վերջին հանգրուանը» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Խորէն Աբրահամեանի: Բեմ կը հանուին նաեւ Շէյքըսփիրի եւ Րաֆֆիի գործերը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔՐԻՍԹՈՅԻ «ԾՐԱՐԱԾ»ՆԵՐԸ

Աղբիւր մը, միջնադարեան աշտարակ մը, 5600 խորանարդ մեթր օդ, Շիքակոյի «ժամանակակից արուեստի թանգարան»ը, Սիտնէյ ծովափ մը՝ - մօտ 1.5 քմ. - (304 հազար քառակուսի մեթր կերպաս գործածուած). տակաւին Միլանոյի Տուօմօ հրապարակին վրայ մեթրոյի կայարան մը, ու վերջապէս Փարիզի «Նոր Կամուրջ»ը (40 հազար քառակուսի մեթր կերպաս ու 11 հազար մեթր չուան գործածուած). ահա 1935 Յունիսին Պուլկարիա ծնած արուեստագէտ՝ Քրիսթոյի «ծրարած»ներէն մէկ քանին:

Հաւաստի աղբիւրներէ տեղեկացանք թէ արտցաւ Հայ մը շահեկան դիմում մը կատարած է Քրիսթոյի: Այս Հայը առաջարկած է ծրարել մեր յաւակնութիւնները, գիտոսիկութիւնը, «գլխացաւանք»ի անհատնում աղբիւր մեր անկատար իղձերը, միաբանութեան ամուլ կանչերը. յետոյ՝ «ազգասիրութիւն - մշակութասիրութիւն - հայրենասիրութիւն» եռոտանին՝ որուն «սիրութիւն» մասնիկը բարդոյթներ բառնալու մեր մոգական բալասանն է ու ամէն իրաւասութեան արտօնագիր:

Նոյն աղբիւրները կ՚ըսեն թէ Քրիսթօ որոշ պայմանաժամ մը խնդրած է այս դիմումին վերջնական պատասխան տալէ առաջ: Ան վախ յայտնած է որ իր ներկայի թէքնիքը բաւարար չըլլայ այդքան սուր ու բութ բաներ միասին ծրարելու. յետոյ՝ կայ նաեւ ա՛յս աստիճան անագնածուալ «ծրար»ի մը հարկաւոր կերպասը հայթայթելու հարցը:

Անհամբերութեամբ կը սպասենք իր պատասխանին:

ԱՐՓԻ

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅԿ. ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Հոկտեմբեր 16-ին սկսաւ հայկական շարժանկարի փառատօնը Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ հայկ. լսողատեսողական միութեան եւ Սթիւտիօ 43-ի: Կը ներկայացուին խորհրդահայ թէ արտասահմանեան ֆիլմեր: Գլխաւորներու կարգին յիշենք. - Մալեանի Եռանկիւնը, Նահապետը, Մենք մեր սարերը, Դովլաթեանի՝ Բարեւ, ես եմ, Փարաճանովի՝ Սայաթ Նովան եւ Հրեղէն ձիերը, Փելեշեանի, Քոսայեանի ֆիլմերը, Բեկ - Նազարեանի Պեպօն եւ Շոր եւ Շորշորը, ինչպէս նաեւ Ռուբէն Մամուլեանի, Թրիւֆոյի, Շապրոլի, Արբի Յովհաննիսեանի, Քեպատեան - Աւետիքեանի, եւլն., եւլն.:

Այս նախաձեռնութեան արձագանգ հանդիսացան հեռատեսիլ թէ մամուլ:

Չորեքշաբթի իրիկուն, «Մոնտ» լայն տեղ կուտար «Պատկերներ Հայաստանի» ընդհ. խորագրին տակ: Միշէլ Քուռնօ կ՚ողջունէ նախ Համօ Բեկ - Նազարեանը որպէս՝ Նախահայր եւ Փելեշեանը որպէս կրտսեր: Ծանրանալէ ետք Պեպոյի վրայ, կ՚անցնի Փելեշեանի կարճ ժապաւէններուն, զորս կ՚ըսէ, դժուար է սահմանել բայց որոնց գլխաւոր առաւելութիւնը կը նկատէ նկարահանումներու բացառիկ գեղեցկութիւնը:

«Մոնտ»ի նոյն էջին վրայ կայ ուրիշ յօդուած մըն ալ, ուր թուումը կայ ներկայացուելիք ֆիլմերուն:

Յիշենք վերջապէս, որ այս փառատօնը կը տեւէ մինչեւ Հոկտեմբեր 29:

Ֆիլմերը կը ներկայացուին. -
STUDIO 43
43, rue Fbg. Montmartre — 75009 PARIS
Tél. : 770 - 63 - 40

Ամէն օր եւ ըստ յայտագրերու (մեծ կամ փոքր սրահին մէջ), ժամը՝ 15-ին, 18-ին, 20-ին եւ 22-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ

Մ. Մ. ՀԱՍՐԱԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Վաղ միջնադարուն «շինող» եւ «ճարտարապետ» բառերու ստուգաբանութիւնը հանգամանօրէն վերլուծած է Պ. Մուրատեան: Ան կը նշէ, որ, օրինակ Աստուածաշունչի հայերէն բնագրին մէջ (Ե. դար) «ճարտար» բառը, որմէ յառաջացած է «ճարտարապետ» բացատրութիւնը, գործածուելով հետեւեալ իմաստներով՝ արհեստաւոր, վարպետ, պատշար, աշխատող, կառուցող, ստեղծող, հիւսն, շինարար, վարպետ եւայլն, սակայն Թէքնիքի բնագաւառին մէջ կը նշանակէ «արհեստաւոր» եւ «վարպետ», իսկ «ճարտարապետ»ը՝ արհեստաւորներու գլխաւոր: Այդ պատճառով Յովհան Մանդակունիի կանոններուն մէջ նշուած է նաեւ «շինող»ը, որու «կամքով» կը նշահարուի կառուցուածքի յատակագիծը ու տուեալ դէպքին մէջ ան հանդէս կուգայ որպէս ճարտարապետ: Սակայն Է. դարու երրորդ քառորդին «շինող» բացատրութիւնը այլեւս չի վերաբերիր միայն ճարտարապետին, ատոր ապացոյցն է Արուճի տաճարի արձանագրութիւնը (666) ուր «շինողներ» անուանուած են իշխան Գրիգոր Մամիկոնեան եւ կինը՝ Հեղինէ: Իսկ Ժ. դարուն «շինող» եւ «ճարտարապետ» բառերը կը սկսին գործածուիլ ժամանակակից իմաստով:

Ճարտարապետի կոչումին համար Է. դարու 30-ական թուականներէն կայ նաեւ այլ անուանում մըն ալ՝ «վարդապետ», որ միջնադարեան «վարդպետ» ձեւափոխումով գերիշխող կը դառնայ վիմական արձանագրութիւններու մէջ: Այդ անուանումին յայտնի ամէնէն կանուխ գործածութեան կը հանդիպինք Բագաւանի քառամոյթ գմբէթաւոր պազիլիկային մէջ (639) ուր ճարտարապետը, ըստ շինարարական արձանագրութեան, «վարդապետ» Իսրայէլ Գոռաղձեցին է:

Հայաստանի Զ. - Է. դարերու շարք մը յուշարձաններու պատերուն, առանց ճարտարապետի կոչում նշելու, մեկուսի փորագրուած անուններ կան, որոնք ըստ հետազօտողներու կը պատկանին տուեալ կառոյցներու ճարտարապետներուն: Այսպէս, օրինակ, Պտղնիի տաճարի (Զ. դարու վերջաւորութիւն) ճարտարապետը կը համարուի Սահակը, Աւանի կաթողիկէինը՝ (Զ. դար) Թովմասը, Արագածի վեցապսիտ եկեղեցիինը՝ (Զ. դար) Գրիգորը, իսկ Մաստարայի Ս. Յովհաննէս տաճարինը՝ (Զ. դարու վերջ) Գրիգոր Սիւնեցին: Զովէժի փոքր խաչաձեւ գմբէթաւոր եկեղեցիի (Է. դարու սկիզբ) թմբուկին վրայ պահպանուած է «Յոհան» անունը: Այն վարպետի անունը չէ, որովհետեւ նոյն քարի վրայ կայ շինարար վարպետի աստղաձեւ նշանը: Հաւանական է, որ այս եկեղեցին նոյնպէս Յովհան Սարկաւագի կառուցածն է, որովհետեւ այս երկու եկեղեցիները իրարու մօտ կը գտնուին եւ նոյն ժամանակաշրջանի յուշարձաններ են, իսկ անուններու տառաձեւերը նոյնն են:

Վաղ միջնադարուն հայկական յուշարձաններու մէջ ճարտարապետի անունը գրուած է նաեւ փակագիրով. այսպէս է Պեմզաշէնի փոքր խաչաձեւ գմբէթաւոր եկեղեցիին մէջ (Զ. դար), որու ճարտարապետն է «Աղամաւն», Շէնիկի Ս. Սարգիս նոյնատիպ եկեղեցիինը՝ (Է. դար) «Արգամ»ը, Գառնահովտի Ս. Գէորգ Հռիփսիմէատիպ տաճարինը՝ (Է. դար)՝ «Վարդէս»ը: Սակայն այս օրինակները սակաւաթիւ են եւ արձանագրութիւններու մէջ ու պատմիչներու մօտ հիմնականին մէջ նշուած են մեկենասներու անունները, իսկ ճարտարապետները հազուադէպօրէն յիշատակած են իրենց անունը շէնքին վրայ: Անցեալի ճարտարապետներու մօտ անհատականութեան գաղափարը զարգացած չէ եղած, շէնքերու վրայ հարիւրաւոր բանուորներ աշխատած են ու ճարտարապետը ինքզինք անոնցմէ չէ առանձնացուցած, իր ստեղծագործութիւնը համարելով բոլոր «աշխատաւորներու» կերտածը, ինչպէս յաճախ կը յիշատակուի արձանագրութիւններու մէջ: Այդպիսի արձանագրութիւններու օրինակներ կան Անիի պարիսպներու վրայ՝ «ընդ նմին եւ գաշխատողքս յիշեցէք», Գօշավանքի մէջ՝ «յիշման արժանի արարէք զամենայն աշխատեալսն ի սմա», իսկ միայն շինարար բանուորներուն նուիրուածը եւ բաւական սրտառուչը Հառիճավանքի մէջ է, ուր առանձնակի, գլխաւոր եկեղեցիի արեւելեան պատին վրայ ծաղկագիր տառերով տող մը գրուած է. «Աշխատաւորաց եկեղեցւոյն Աստուած ողորմեսցի, յիշեցէք, ամէն»:

Վաղ միջնադարը (Դ. - Է. դար) հայ ճարտարապետութեան զարգացման առանձին եւ ամենակարեւոր փուլն էր: Այդ դարերուն ձեւաւորուեցաւ անոր ազգային կերպարը եւ ստեղծուեցան կառուցուածքներու այն բոլոր տիպերը որոնք կիրարկուեցան նաեւ յետագային թէ՛ Հայաստանի մէջ, եւ թէ՛ անոր սահմաններէն դուրս: Այդ դարէն մեզի հասած են հարիւրէ աւելի բարձրարուեստ եւ բազմատիպ յուշարձաններ, սակայն, ինչպէս տեսանք, անոնց հեղինակներէն շատ քիչերու անունը յայտնի է:

Վաղ միջնադարեան մեզի յայտնի սակաւաթիւ ճարտարապետներու շարքին պէտք է դասել նաեւ Գրիգոր Լուսաւորիչը: Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւնը տարածող, առաջին կաթողիկոս Գրիգոր Լուսաւորչի գործունէութեան այդ կողմը պէտք եղածին պէս չէ ուսումնասիրուած եւ գնահատուած մասնագիտական գրականութեան մէջ: Այնինչ պատմիչները, եւ առաջին հերթին Ագաթանգեղոսը, որոշակի եւ ամենայն մանրամասնութիւններով տեղեկութիւններ կուտան Գրիգոր Լուսաւորչի՝ նաեւ որպէս ճարտարապետ հանդէս գալուն մասին: Եւ այդ միանգամայն օրինաչափ էր, որովհետեւ երբ ան կը հիմնադրէր քրիստոնէական առաջին եկեղեցին, «...Հայաստանի ճարտարապետներէն ոչ մէկը դեռ ծանօթ չէր նոր կրօնքի եկեղեցիի ո՛չ աշխարհական կողմերու վերաբերեալ անոր ունեցած դասաւորութեան, ո՛չ ծիսական կարգի համապատասխան անոր բաժանումներուն եւ ո՛չ ալ ընդհանուր տեսքին ... եւ բնական է որ ան առաջին շէնքի վերաբերեալ բծախնդիր մանրամասնութեամբ պէտք է ցուցմունքներ ընէր, եւ անձամբ ղեկավարէր շինութիւնը, որովհետեւ ան օրինակ պիտի ծառայէր յետագայ ծաւալուն շինարարութեան համար»:

Գրիգոր Լուսաւորիչ կառուցած է Հայաստանի առաջին վկայարանները (301) ըստ Ագաթանգեղոսի հանդէս գալով նաեւ այդ շէնքերու ճարտարապետը, ան «...շինողներու ճարտարապետութեան լարը ձեռք առնելով երանելիներու վկայարան հանգստարաններու հիմեր կը պատրաստէր»: Հռիփսիմեան կոյսերու լուսաւորչաշէն վկայարանները մեզի չեն հասած: Սակայն անոնց նախնական կերպարը պահպանուած է Օձունի կոթողի (Ե. - Զ. դար) քանդակներուն մէջ. ան երկյարկանի աշտարակաձեւ շէնք է, որու առաջին յարկի պատերը խուլ են, իսկ երկրորդ յարկը ունի կամարակապ մեծ բացուածք, խաչով եռանկիւնաձեւ դասական ճակտոն: Քրիստոնէական Հայաստանի ամենակարեւոր սրբավայրերու՝ Հռիփսիմեան կոյսերու վկայարաններու Գրիգոր Լուսաւորչի ստեղծած այս յօրինուածքը, անկասկած, նախատիպ եղաւ վաղ միջնադարեան հայկական մեմորիալ կառուցուածքներու համար: Առաւել կարեւոր է Գրիգոր Լուսաւորչի դերը հայկական առաջին եկեղեցիներու ճարտարապետական յօրինուածքի ստեղծման եւ զարգացման գործին մէջ: Հայաստանի աշխարհի առաջին եւ քառորդ դար միակ քրիստոնէական պետութիւնը ըլլալու պատճառով պէտք է որ Դ. դարու սկիզբէն իսկ նոր պաշտամունքի համար եկեղեցական շէնքերու միանգամայն ինքնուրոյն տիպեր մշակէր: Քրիստոնէութեան տարածումէն յետոյ առաջին տարիներու ընթացքին երկրին մէջ եկեղեցիներու բուռն շինարարութիւն սկսած էր, որու ընթացքին ինչպէս Աշտիշատի՝ Հայաստանի առաջին Մայր եկեղեցին, այնպէս ալ հեթանոսական նախկին սրբավայրերու մէջ կանգնեցուած եկեղեցիները շինած է ինք՝ Գրիգոր Լուսաւորիչը: Ըստ պատմիչներու, մեհեաններու մէկ մասը գրեթէ անփոփոխ, կամ մասնակի վերակառուցելով, օգտագործուեցաւ որպէս եկեղեցի, իսկ մէկ մասն ալ աւերուեցաւ եւ անոնց հիմերու վրայ եկեղեցիներ կանգնեցան: Այդ վերակառուցումներու ընթացքին կը կրկնուէր հեթանոսական շէնքի երկայնական, արեւելքէն արեւմուտք ձգուած ուղղանկիւն յօրինուածքը, միայն բեմը՝ «սեղանը», արեւմուտքէն կը տեղափոխուէր արեւելք:

Պատմիչներու այս տեղեկութիւններէն կը պարզուի որ Դ. դարու սկիզբին Գրիգոր Լուսաւորչի կառուցած եկեղեցիները հիմնականին մէջ ունեցած են պազիլիկ յօրինուածք: Բնականաբար, եկեղեցական շէնքի այդ տիպերը սրբագործուած են ու յարատեւած եւ այդ է պատճառը, որ Հայաստանի մէջ Դ. - Զ. դարերու պաշտամունքի շէնքերու մեծամասնութիւնը որպէս պազիլիկ կառուցուած է: Իսկ անոնց ճարտարապետական ձեւերը իրենց ակունքը ունեցած են լուսաւորչաշէն առաջին եկեղեցիներու յօրինուածքներու մէջ:

Գ. Լուսաւորիչ աւերուած մեհեաններու տեղ սկզբնապէս խաչ կը կանգնեցնէր՝ նախ փայտէ, ապա քարէ կերտուած: Այդ խաչարձանները նախատիպ դարձան վաղ միջնադարու հայկական յուշասիւներու համար: Եւ եթէ համեմատենք մեզի հասած այդ կոթողներու ձեւը (աստիճանաձեւ պատուանդանի վրայ դրուած խարիսխ, վրան սիւն՝ խոյակով եւ գագաթին խաչով) Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքի մէջ նկարագրուած յուշասիւներու հետ, կը պարզուի որ անոնք ամենայն մանրամասնութեամբ միեւնոյն յօրինուածքը ունին:

Սակայն Գրիգոր Լուսաւորչի ամենակարեւոր ստեղծագործութիւնը Էջմիածնի Մայր տաճարն էր՝ հանգուցային յուշարձան մը, որ բացառիկ նշանակութիւն ունի հայ ճարտարապետութեան պատմութեան համար: Տաճարը 483-ին հիմնովին վերակառուցուած եւ ստացած է իր ներկայ տեսքը: Անոր սկզբնական՝ Դ. դարու Լուսաւորչաշէն յօրինուածքին վերաբերեալ եղած են տարբեր տեսակէտներ՝ եռանաւ պազիլիկ (Ա. Սահինեան), միանաւ դահլիճ (Ն. Տոկարսկի), քառամոյթ գմբէթաւոր (Ա. Երեմեան), 1950-ական թուականներու պեղումներէն (ղեկավար՝ Ա. Սահինեան) յայտնաբերուեցան տաճարի Դ. դարու մոյթերու խարիսխները, ապսիտը, սալայատակը: Պեղումներու նիւթերու հիման վրայ Ա. Խաչատրեան հիմնաւորեց Դ. դարուն մոյթերու գմբէթակիր ըլլալը եւ հետեւաբար, Էջմիածնի Մայր տաճարի սկզբնական յօրինուածքին (303) գմբէթակիր ըլլալը: Կարեւորն այն է որ այդ փաստի ապացոյցը կայ նաեւ Ագաթանգեղոսի մօտ: Խօսելով Էջմիածնի Մայր տաճարի հիմնադրութեան մասին, ան միանգամայն որոշակի կը նշէ որ Գրիգոր Լուսաւորիչ զայն Վաղարշապատի մէջ կառուցեց տեսիլքին մէջ իրեն յայտնուած ձեւով. «...Նշանակուած տեղը եկեղեցի շինեց՝ տեսիլքի մէջ իրեն ցոյց տրուածը...»: Իսկ տեսիլքին մէջ մանրամասն տրուած է տաճարի գմբէթաւոր յօրինուածքի նկարագրութիւնը՝ «չորս սիւներու խաչերու վրայ զարմանատես կամարներ իրարու կապուեցան եւ անոր վրայ գմբէթաձեւ խորանարդ ու աստուածակերտ, զարմանալի ամպեղէն շինուածք տեսայ...»: Այս բացառիկ կարեւոր փաստ է եւ ո՛չ միայն հայկական ճարտարապետութեան պատմութեան համար, որովհետեւ Գրիգոր Լուսաւորիչ փաստօրէն, հանդէս կուգայ որպէս քրիստոնէական առաջին գմբէթաւոր եկեղեցիի յօրինուածքի ստեղծող: Եւ անոր անունը իրաւամբ պէտք է նշուի վաղ միջնադարու հայ մշակոյթի այնպիսի փայլուն դէմքերու շարքին, որոնք են «...Հանճարեղ ճարտարապետներ Կոմիտաս Կաթողիկոսը, Ներսէս Տայեցի Կաթողիկոսը եւ Թոդոսակը, որոնք իրենց հիմնած եկեղեցիներու՝ Հռիփսիմէի, Զուարթնոցի, Աթենի Սիոնի վրայ թողած են արձանագրութիւն անոնց «շինող»ը ճարտարապետը ըլլալուն մասին:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՓ ՄԸ ՍԻՍԵՌԻ ՀԱՄԱՐ

1711-ի ամրան գեղեցիկ առաւօտ մը սիկիլիացի ագարակապան մը ուղղուեցաւ դէպի Ակրիճէնթէի մեծ հրապարակը, հոն սիսեռի իր բերքը ծախելու համար: Այս էր հասարակ ու աննշան սկիզբը հարցի մը որ երկար տարիներով պիտի խռովէր ոչ միայն Սիկիլիան, այլ նաեւ Հռոմը ու Եւրոպայի մէկ մասը:

Շուկայ հասնելով, հազիւ քանի մը վայրկեան անցեր էր ապրանքը տեղաւորելէն ի վեր, երբ Թագաւորին մարդիկը ներկայացան իրեն, գրաւած վայրին օրինակաւոր վարձքը գանձելու: Անբնական ոչինչ կար, սակայն փոխանակ վճարելու, ագարակապանը բացէ ի բաց մերժեց բան մը տալ: Այս կացութեան առջեւ Թագաւորին պաշտօնեաներուն ընելիք ուրիշ բան չէր մնար, եթէ ոչ գրաւել ապրանքը:

Գործուած էր ճակատագրական սխալը, որուն կը սպասէր ագարակապանը, հաւանաբար դէշ խաղ մը խաղալու համար արքունի հարկահաւաքներուն: Ինք Եպիսկոպոսին ագարակապանն էր, եւ որպէս այդ, զերծ էր շուկայի վարձքէն: Սակայն փոխանակ տեղւոյն վրայ բացատրելու այս բոլորը, գիւղացին գնաց գանգատելու իր տիրոջ, որ առանց պահ մը իսկ վարանելու, կամ նոյնիսկ տեղեկութիւն քաղելու պատահածին մասին, բանադրեց յանցաւորները: Անոնք բոլորովին շուարած նման յանկարծակի ու ծանրակշիռ պատիժի մը դէմ, գացին գտան ագարակապանը: Նախ մեղադրելով զայն որ բան մը չէր ըսած իրենց, յետոյ ընդունելով իրենց սխալը, յանձն առին վերադարձնել անոր սիսեռները:

Փակուա՞ծ էր հարցը. երբեք: Նոր կը սկսէր: Եպիսկոպոսը ետ քայլ չէր ըներ իսկ միւսները խորապէս ազդուած իրենց տրուած պատիժէն, պարտաւորուեցան դիմել գերագոյն ատեանին՝, միապետութեան դատարանին:

Այս դատարանը կը կիրարկէր հին օրէնքներ, ու անոր վայելած առանձնաշնորհումները կուգային Սիկիլիոյ առաջին Նորման Թագաւորներու շրջանէն: Այս Թագաւորները, որոնք Թագադրուած էին Պապին կողմէ, որպէս երախտագիտութիւն, կղերական առանձնաշնորհումներ պարգեւած էին այս դատարանին որպէսզի իշխանութիւնը իրաւունք ունենայ դատելու թէ՛ աշխարհականները, թէ՛ կրօնաւորները:

Այս առանձնաշնորհումները որոնք անվթար մնացեր էին յաջորդող գերդաստաններու օրով եւս, կղերական նուիրապետութեան կողմէ ծայրայեղ կը նկատուէին ու երկար ատենէ ի վեր փափաք կը յայտնուէր զանոնք ջնջելու: Եւ հիմա սիսեռի աննշան պատմութիւն մը կը հրահրէր հարցը:

Միապետական ատեանի մարդիկը խնդրին տեղեակ կը խորհէին որ այսքան չնչին բան մը կարելի էր հաշտ միջոցներով կարգադրել. սակայն աւաղ, բոլոր ջանքերը ծառայեցին միմիայն նոր բանադրանքներու: Այն ատեն կղերական գրաքննութեան վրայ իր ունեցած իշխանութեան յենլով կը բեկանէ եպիսկոպոսին բոլոր դատապարտումները:

Այս վճիռը հրաշալի առիթ մը կ'ըլլայ ատեանին առանձնաշնորհումներուն հակադարձելու. այնքան որ Յունուար 16, 1712 թուակիր շրջաբերականով մը Ս. Աթոռը դատաւորներուն կը մերժէ եպիսկոպոսական պատիժները բեկանելու իրաւունքը:

Այս քայլը որ խնդրոյ առարկայ կը դարձնէր դարեր առաջ կնքուած համաձայնութիւն մը, բուռն հակազդեցութիւններու պատճառ կը դառնայ Սիկիլիացիներու մօտ: Մեղմելու համար կացութիւնը, Հռոմ քիչ մը կը վստահի քաղաքական անցուդարձին: Սպանիոյ գահուն յաջորդութեան պատերազմը կ'աւարտէր ու Իտալիոյ մէջ սպանական տիրակալութեան կարեւոր փոփոխութիւն մը կը նախատեսուէր: Քիչ ժամանակ ետք, ար-

գարեւ Սիկիլիա Սաւուայի դուքսին կը յանձնուէր։

Յուսալով համոզել նոր միապետը, Ս. Աթոռը իր դիւանին մէջ կը ձեռնարկէ նոր պրպտումներու որպէսզի վաւերացնէ իր յաւակնութիւնները։ Այսուհանդերձ միապետական ատեանը կը յամառի իր որոշումներուն մէջ։ Եպիսկոպոսը դատարան հրաւիրուեցաւ իր հրապարակած շրջաբերականին համար, եւ որովհետեւ անդրդուելի կը մնար, պարտադրեցին իրեն Սիկիլիայէն հեռանալ եւ Հռոմ ապաստանիլ։ Այս քայլը անմիջապէս ուժգին հակազդեցութիւններու կը մղէ միւս եպիսկոպոսները։ Մեսինայի եւ Քաթանիոյ եպիսկոպոսները իրենց կարգին կը բանադրեն ատեանը, որ անմիջապէս կը պատասխանէ զիրենք վտարելով։ Սակայն անոնք մեկնելէ առաջ ժամանակը կ՚առնեն ամբողջ կղզին բանադրանքի տակ դնելով։

Այս մէկը ծանր պատիժ մըն էր, որովհետեւ սկզբունքով կը նշանակէր բոլոր եկեղեցիներուն փակումը եւ ուրեմն նաեւ խորհուրդներու արգիլումը։ Ասոր հետեւեցաւ անշուշտ կատարեալ խառնիճաղանճ մը. աշխարհական պաշտօնեաներ բանի ուժով ուզեցին վերաբանալ տալ եկեղեցիները, մինչ կղերականները կ՚ընդդիմանային։ Քաթանիոյ փոխ-ժողովրդապետը բանտարկուեցաւ. ի վերջոյ բոլոր այն կղերականները որոնք հաւատարիմ կը մնային իրենց եպիսկոպոսներուն - մեծամասնութիւն մը - կը վտարուէին աշխարհական իշխանութեան կողմէ։

Հռոմ ենթարկուեցաւ բազմաթիւ կղերականներու խուժումին, որոնք ոչ մէկ եկամուտ ունէին։ Ի՞նչ ընել, ի՞նչպէս կերակրել ու տեղաւորել այսքան մարդ։ Զանոնք կը ղրկեն Ս. Քաղաքի հիւանդանոցներն ու վանքերը. Պապը զիրենք սեղանակից կը դարձնէ, կ՚այցելէ անոնց, կը սրտապնդէ, սակայն այսքան. ուրիշ բան չի կրնար ընել։

Սիկիլիոյ մէջ բաւարար թիւով քահանայ մնացած է այսուհանդերձ, պատարագ մատուցանելու համար, եթէ նոյնիսկ ոմանք պարտադրաբար կ՚ընեն այդ։ Սիկիլիացիներու համար ուրեմն երբեք խնդրոյ առարկայ չէ Հռոմի պահանջներուն տեղի տալ։ Աւելին. յիսուսեանները մնացած են կղզիին մէջ։ Փոխարքան ոստիկանական զարմանալի գործողութիւն մը կը կազմակերպէ։ Առաւօտ մը, իրենց տունը զինեալ ուժերով շրջապատուած կը տեսնեն։ Բոլոր բնակիչները երիտասարդ, ծեր կամ հիւանդ կառքերը կը լեցուին, կը փոխադրուին նաւահանգիստ մը, անկէ նաւերով առաջնորդուելու համար քահանայապետական Պետութիւններու ափերը։

Իր կարգին Պապը կոնդակով մը կը ջնջէ Սիկիլիոյ թագաւորներուն տրուած առանձնաշնորհումները, եւ յատկապէս անոնք, որոնք միապետական ատեաններու հեղինակութեան կը վերաբերէին։ Ասով խռովութիւնը կը ծաւալի Եւրոպայի մէջ, մանաւանդ Ֆրանսայի։ Փարիզի Խորհրդարանը մինչեւ իսկ պաշտօնապէս նեցուկ կը կանգնի Սիկիլիացիներու։

Հռոմի մէջ կացութիւնը հետզհետէ դժուարին կը դառնայ. ապաստանեալ կղերականները այնքան բազմացած են որ կը պարտաւորուին ղրկել զանոնք։ Այսուհանդերձ կը մնայ յոյս մը. Սիկիլիոյ քաղաքական վերիվայրումները։

Վիքթոր Ամէտէ տը Սավուա գահ բարձրացած, նախ խանդավառութեամբ կ՚ընդունուի, իր հպատակներուն կողմէ, սակայն իրենց փոխյարաբերութիւնները շուտով կը խանգարուին ու ան կը պարտաւորուի Փալերմայէն հեռանալ, դառնալ Թուրէն։ Շահագործելով այս կացութիւնը, Սպանացիները կրկին կը գրաւեն կղզին, դուռ բանալով նոր բախումի մը, որ կը յանգի գերիշխանութեան այլ փոփոխութեան մը, Սիկիլիա կը վիճակի կայսրին։

Հարցը կը տեւէ գրեթէ տասը տարի, եւ ոչինչ կը փոխուի, եթէ նոյնիսկ շատ մը կրօնաւորներ կը վերադառնան Սիկիլիա։ Ի վերջոյ Ս. Աթոռը կը հասկնայ որ հարցը փակելու համար պէտք է օգտուիլ կայսրին լաւագոյն տրամադրութենէն։ Այսուհանդերձ 1728-ի Օգոստոսին է միայն որ քահանայապետը կոնդակով մը կը փորձէ գոհացնել բոլորը, որոշ փոփոխութիւններով մենատիրական ատեանին վերադարձնելով իր իրաւունքները. լեռը ծնած էր մուկ մը։

Մարդ չի գիտեր թէ ի՛նչ մտածեց ագարակապանը որ պատճառ դարձաւ այս աններեւակայելի թոհուբոհին։ Շարունակե՞ց արդեօք ծախել իր սխտորը նոյն շուկային մէջ։ Գիտցա՞ւ թէ ուր յանգեցաւ խնդիրը, զոր ինք յարուցած էր 19 տարի առաջ։

Թ. Ա. Թ.

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ՏԷՐՏԷՐՆ ՈՒ ԱՇԱԿԵՐՏԸ

Մի տէրտէր իրենց գիւղում վարժատուն էր բացել ու, իր արեւին, վարժապետութիւն էր անում։ Երեխաներին կարդալ էր տալիս, ինքը՝ քնում։

Մի անգամ էլ աշակերտներից մէկը հարցրեց.

- Տէր հայր, դու ինչո՞ւ ես քնում։

Տէրտէրը պատասխանեց.

- Ես չեմ քնում, զաւակս, աչքերս փակում, Քրիստոսի հետ զրոյց եմ անում։

Պատահեց այնպէս, որ նոյն աշակերտը քնեց դասի ժամանակ։ Տէրտէրը բարկացած գոռաց.

- Անիծեա՛լ, դասի ժամանակ կը քնե՞ն։

- Տէ՛ր հայր, ես չէի քնել, - պատասխանեց աշակերտը, - ես խօսում էի Քրիստոսի հետ։

- Քրիստոսի՞։ Ի՞նչ ասաց Քրիստոսը։

- Ասաց՝ ձեր տէրտէրի հետ ծանօթ չեմ։

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԵԻԿԱՆՑ

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 22-ին, Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան քահանայ ձեռնադրեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի քահանայից դասարանի շրջանաւարտներէն՝ Ներսէս Սարկաւագ Միքայէլեանը։

Ձեռնադրութեան եւ Օծման արարողութիւնները տեղի ունեցան Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ներկայութեամբ Ճէզիրէի առաջնորդական փոխանորդ Նորայր վարդապետ Աշըգեանի, Ազգ. իշխանութեան ներկայացուցիչներու, քահանայից դասուն եւ հաւատացեալներու հոծ բազմութեան մը։

Խորանին վրայ պատարագիչ Սրբազան Հօր սպասարկեցին՝ Յուսիկ քհնյ. Սեդրակեան եւ Սահակ քհնյ. Արապաթլեան։

Ձեռնադրութեան արարողութիւնները սկսան «Ճաշու Աւետարան»ի ընթերցումէն ետք, խարտաւիլակութեամբ Զարմայր Ա. քհնյ. Հինտոյեանի։ Յուզիչ էր պահը, երբ Սուրէն Արք. ընծայացուին կը շնորհէր փիլոնի, շուրջառի, գօտիոյ եւ սաղաւարտի տուչութիւնները։ Այդ վայրկեանէն իսկ Հայաստանեայց Եկեղեցին կ՚ունենար երիտասարդ նոր ծառայ մը եւս, որ պիտի նուիրուէր մեր ժողովուրդի հոգեւոր եւ ազգային կեանքի։

Ձեռնադրութեան աւարտին Պատարագի երգեցողութիւնները շարունակուեցան մինչեւ «Սրբասացութիւն», երբ Սուրէն Արք.՝ «Առաքելոյ Աղաւնոյ» Ս. Միւռոնով օծեց ու կնքեց ճակատը եւ աջ ու ահեակ ափերը ձեռնադրեալին, զայն վերակոչելով Տ. ՏԱԹԵՒ քահանայ։ Ապա Սկիհը մատոյց նորընծայ քահանային, որ դառնալով հաւատացեալներուն տուաւ իր առաջին օրհնութիւնը։

Օծման խորհուրդէն ետք, Սուրէն Արք. Գաթարոյեան խօսեցաւ ներշնչեալ քարոզ մը, վեր առնելով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պատմական դերը մեր ժողովուրդի գոյատեւման մէջ։ Ապա իր խօսքը ուղղելով Տաթեւ քահանային, յորդորեց հաւատարիմ մնալ քահանայական կոչումին ու պարտաւորութեանց, վառ պահելու համար եկեղեցւոյ կանթեղը։

Տաթեւ քհնյ. Միքայէլեան իր քառասունքը անցընելէ ետք պիտի գործուղուի Ճէզիրէ, հովուելու համար Ռաքքայի եւ Թէլ - Ապիատի (հիւսիսային Սուրիա) շրջանները։

×

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՇԱՐՔ

Ընդառաջելով Համազգայինի Հալէպի մասնաճիւղի գծագրական արուեստանոցի հրաւէրին, Սեպտեմբերի վերջաւորութեան, արուեստի լիբանահայ մեկնաբան Մովսէս Հերկելեան հանրութեան տուաւ 3 դասախօսութիւններ, Ն. Ադրալեան Մշակոյթի Տան մէջ։

Առաջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 23-ին, նիւթ ունենալով «Սփիւռքահայ Գեղանկարչութիւն»ը։ Բանախօսը նախ ընդհանուր գիծերու մէջ բնորոշեց գեղանկարչութիւնն ու կերպարուեստը, անդրադարձաւ հայրենիքէն հեռու բայց միշտ հայրենիքի կարօտով ստեղծագործող հայ նկարիչներու սերունդին, ապա սահիկներու ցուցադրութեամբ մեկնաբանեց Յովսէփ Փուշմանի, Արշակ Ֆէթվաճեանի, Փանոս Թէրլեմեզեանի, Գառզուի, Ժանսեմի, Էտկար Շահինի, Գեղամ Թաղեանի, Խորէն Տէր - Յարութեանի, Սարգիս եւ Վալա Խաչատուրեանի, Գրիգոր Շիլթեանի եւայլոց պաստառներէն կարգ մը նմոյշներ։

Երկրորդ դասախօսութիւնը (Սեպտեմբեր 24) նուիրուած էր Յովհաննէս Այվազովսկիի։ Անդրադառնալէ ետք աշխարհահռչակ ծովանկարիչի կեանքին, կատարած ճամբորդութիւններուն եւ ծովանկարչութեան մարզին մէջ ցոյց տուած ինքնատպութեան, դասախօսը յիշեց, թէ ան առաջինն է մեր մէջ, որ պատկերեց հայկական բնութիւնը՝ Արարատեան դաշտն ու Սեւանայ լիճը, միաժամանակ հանդիսանալով իր ծննդավայրի՝ Թէոդոսիոյ հայ գաղութի հովանաւորը։ Ապա, դարձեալ սահիկներու ցուցադրութեամբ մեկնաբանեց Այվազովսկիի կարգ մը կտաւները։

Վերջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 25-ին, նուիրուած՝ Արշիլ Կորքիի։ Մովսէս Հերկելեան հակիրճ կերպով ներկայացնելէ ետք Վանեցի Կորքիի ողբերգութիւններով լի կեանքը, գլխաւորաբար կեդրոնացաւ անոր կիրարկած արուեստի ուժականութեան ու գեղգիտական համայնքին վրայ, մէջբերելով արուեստի օտար մեկնաբաններու կարծիքները այդ մասին։ Ապա սահիկներով ցուցադրեց միջազգային համբաւի տէր արուեստագէտին նշանաւոր պաստառներէն նմոյշներ, որոնք յստակօրէն կը բացայայտէին Ոստանիկ Ադոյեանի (Արշիլ Կորքիի բուն անունը) դերիրապաշտական ու յատկապէս վերացապաշտական հակումները, որոնց ընդմէջէն ան աշխարհին կը ներկայանայ թէ՛ իբրեւ հայ եւ թէ իբրեւ հասարակութեան մէջ ապրող էակ։

×

ՆՈՐ ԳԻՐՔ

Վերջերս, Հալէպի «Արեւելք» տպարանէն լոյս տեսաւ գրող եւ բազմավաստակ ուսուցիչ Հայկ Պարիկեանի բանաստեղծութիւններու երկրորդ հատորը «Երգեր հողի եւ մարդոց մասին» խորագրով։ 80 էջերու մէջ, հեղինակը մէկտեղած է տասնեակ մը տարիներու ընթացքին երկնած իր քերթուածներէն աւելի քան 50 հատ։

Պարիկեան բանաստեղծութիւններու իր անդրանիկ ժողովածուն հրատարակած է 1962-ին, «Այգեկութք» անուան տակ։

Լ. ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ
ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Մուրադը եւ քաւոր Պետրոսը դուրս եկան միւս սենեակը եւ պահանջեցին նախաճաշիկ։ Հասարակ կաղնեայ փայտից շինած սեղանի վրայ, - որի մակերեւոյթը պատած էր բազմաթիւ սեւ խորշիկներով, որոնք գոյացել էին ծակ սամավարի տակից թափուած կրակներից, - դրուեցաւ մի շիշ գինի, պանիր, հաց եւ մի ամբողջ խարշած հաւ։ Մուրադը իւր ծերունի դաստիարակի հետ նստեց այդ սեղանի մօտ։

Քաւոր Պետրոսը տխուր էր. Նրա թախծալի դէմքը ցոյց էր տալիս ներքին խռովութիւն։ Մուրադը այժմ միայն ուշադրութեամբ նայեց այդ երկաթի մարդու վրայ։ Նա բաւական փոխուել էր։ Նրա մօրուքի եւ գլխի մազերը բոլորովին ճերմակացել էին։ Նրա ճակատի վրայ առաջ կար մի մռայլ դրոշմ, որը դրուած էր այդ ժամանակ, երբ առաջին անգամ մի մեծ յանցանքի համար նրան Սիբիր աքսորեցին։ Յետոյ փախչելով այնտեղից, այդ ամօթալի նշանը նա ամենայն զգուշութեամբ միշտ ծածկում էր որ չճանաչուի։ Երբ նա իւր մորթեայ թանձր գլխարկը մի կողմ դրեց, այժմ միայն Մուրադը նկատեց. որ այն դրոշմի հետքերը բոլորովին եղծուած էին, իսկ նրա փոխարէն տարածուած էր լայն ճակատի վրայ մի սարսափելի սպի։ Երեւում էր որ շիկացրած երկաթով ամբողջ ճակատը այրել ու խաշել էին։

- Քո ճակատի վրայ ես մի փոփոխութիւն եմ նկատում, - հարցրեց Մուրադը։

- Այդ ես արեցի քեզ համար, - պատասխանեց նա, գլուխը վեր բարձրացնելով։ - Ես կորցրի այն սեւ դրոշմի հետքերը, որպէս զի չճանաչուեմ եւ աւելի վստահութեամբ կարողանում մտնել այն բնակարանին, որտեղից մտածում էին ազատել քեզ։

Այդ վերին աստիճան զոհաբերութիւնը մի պարզ ապացոյց էր այդ հին չարագործի անկեղծութեանը դէպի իր սիրելի սանիկը, որ սաստիկ զգածուեցաւ եւ, լցնելով բաժակը, մեկնեց նրան ու ասաց.

- Խմի՛ր, յազեցրու քաղցդ։ Ես քեզ կ՚առնեմ իմ կառքի մէջ եւ կը տանեմ մեր հայրենիքը։ Բաւակա՛ն է, որքան թափառեցիր, բաւական է որքան աշխարհից աշխարհ պտըտեցար։ Թո՛ղ այժմ գոնէ ծերութիւնը ստիպեցնէ քեզ հայրենի տանակի տակ անցկացնել կեանքի վերջին օրերը։

Նա խմեց բաժակը, պատասխանելով.

- Ոչ, ես չեմ ների ինձ նստել այն կառքի մէջ, այն կնոջ մօտ, որին մի ժամանակ ես հրամայեցի սպաննել եւ դահիճի պաշտօնը քեզ յանձնեցի, Մուրադ։ Դու աւելի բարեխիղճ գտնուեցար, քան թէ ես, եւ խնայեցիր անմեղ կեանքը, եւ քո բարութիւնը վարձատրուեցաւ...։ Այդ նազելի հրեշտակը, երեւի, չէ ճանաչում ինձ, եթէ ճանաչէր, անպատճառ կը զզուէր ինձանից։ Ոչ, ես իմ ներկայութեամբ չեմ պղծի մի սուրբ ամուսնութիւն։ Գընացէ՛ք, Տէր ընդ ձեզ, եւ տարէք ձեզ հետ իմ օրհնութիւնը, եթէ Աստուած կ՚ընդունէ օրհնութիւնը մի եղեռնագործի շրթունքներից։ Իսկ ես Կայէնի նման կը թափառեմ աշխարհից աշխարհ, մինչեւ դժոխքը կը խղճայ իմ վրայ եւ իմ առջեւ բաց կ՚անէ իւր դռները...։

Նա գլուխը քարշ գցեց եւ նրա խիտ, ճերմակ ծամերը թափուեցան սոսկալի ճակատի վրայ, ծածկեցին արտասուքը, որ գետի նման հոսում էր այն աչքերից, որոնք երբեք արտասուելու սովոր չեն եղել։

- Դու կարծո՞ւմ ես, որ քեզ համար փրկութիւն չկայ, դու կարծում ես, որ չե՞ս կարող մաքրել քո խիղճը, - հարցըրեց Մուրադը խորին ցաւակցութեամբ։ - Ապա ինչո՞ւ համար է քրիստոնէական ներողամտութիւնը, որ հաշտեցնում է մեղաւորին սիրոյ ու խաղաղութեան Աստուծոյ հետ։

- Շատ անգամ փորձել եմ, բայց չէ յաջողուել ... պատասխանեց նա առանց գլուխը վեր բարձրացնելու։ - Մեղքը միացել է իմ հոգու, սրտի եւ ամբողջ մարմնի հետ։ Նա ամէն րոպէ սնունդ է պահանջում։ Չեմ կարող չկերակրել նրան։ Նա ինձ պէտք է ապրէ, որպէս չարութիւն, միայն չար գործելու համար։ Չեմ կարող բաժանուել նրանից։ Միթէ կարելի է օձից խլել թոյնը եւ կարիճին այնպէս դաստիարակել, որ չխայթէ...։

(Շար. 203)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱՔՍՈՒՆՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՔԱԼԻՒԻՌ. - Տիկին Գոհարիկ Օհան - նէսեան 500 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Տրդատ Տէր-Պօղոսեան 500:

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Պերճ Վարժապետեան 200:

ԻՍԻ. - Յարութիւն Պալեան 100 Ֆ.:

Irma fourrures

SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS

ժամ առաջ զնեցէք ձեր մուշտակը վերարկուն վստահելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. 368 55 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վիլէօրպան - Վիէն, Յարութիւն եւ Անրի Գալուստեան իրենց սիրելի հօր՝ խաչիկ Գալուստեանի մահուան 30-րդ տարելիցին է յիշատակ Լիոնի Եկեղեցւոյ եւ հայ բանտարկեալներու եղած նուէրներէն զատ նաև կը նուիրեն 200 Ֆ. «Յառաջ»ին:

JOURNEES LIBANAISES

EXPOSITION - VENTE

Une grande EXPOSITION - VENTE d'objets artisanaux et d'œuvres d'artistes libanais se tiendra, les mercredi 23 et jeudi 24 octobre de 11 à 19 h, à la Mairie du XVIe Arrondissement, 71, ave. Henri - Martin. Les articles - bijoux fantaisie, nappes brodées main, ouvrages damassés, caftans, serviettes et sorties de bain, verre soufflé, coutellerie, gravures, etc., représentent pour cette période approchant les fêtes de fin d'année, autant de cadeaux originaux que variés.

On y trouvera aussi de l'artisanat arménien. Notamment des broderies de différentes régions, des bijoux et tableaux de peintres arméniens.

Le jeudi 24, au soir, à partir de 20 h. un BUFFET - MEZZE sera proposé, préparé dans la plus pure tradition de l'art culinaire libanais.

Au cours de cette soirée aura lieu le tirage d'une TOMBOLA dont les prix les plus prestigieux seront présentés à l'entrée de la salle des fêtes.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շարլիէօ-Փոն-տը-Շէրիի Ազգային Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.-

Իր աղջկան ամուսնութեան առթիւ, Տիկին Նուարդ Մալճեան 300, Տիկին Ալիս Իզմարլի 500, Վարդան 500, Երաժշտութեան դպրոց 500, Թոփսաքալեան 100, Արման եւՄերժ Պահատուրեան 500-ական, Ռոպէր Մուրատեան 500, Լ. Մանուկեան 200, Պասմաճեան, Ներկիզեան, Մամաս 100-ական Ֆ.:

(Շար.)

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Երիտասարդաց կողմէ, Հոկտեմբեր 19, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Ալեք Մանուկեան կեդրոնատեղիին մէջ, 33 Քուր Բիէր Բիւժէ:

Կը խօսի տոքթ. Ռոպէր Սիսակեան՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ ՆԵՐՍ
ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մուտքը ազատ է:

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

HOMMAGE A KOMITAS

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale S A H A K - M E S R O P
Direction
K H A T C H I G Y I L M A Z I A N
Soliste *Alice* CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano *Juliette* YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : *Tél.* : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, *ave. de St - Jérôme* : *Tél.* : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

Հովանաւորութեամբ՝
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ
Գ Ի Ւ Տ Ե Պ Ի Ս Կ. Ն Ա Գ Գ Ա Շ Ե Ա Ն - ի
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ - ի
մահուան 50ամեակին առիթով՝
առաջին անգամ բլլալով Փարիզի մէջ, կը ներկայացնէ՝

«ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՄՕՐՍ ԱՄԵՂՆԱԳՈՐԾ ԳՈԳՆՈՑԸ ԿԸ ՍՓՌՈՒԻ ԿԵԱՆՔԻՍ ՄԷՋ»

հայահնչիւն խորհրդապատկեր չարժանկարը
(ֆրանսերէն մակագրութեամբ)
Արտադրուած՝ Ֆրանսայի Մշակոյթի և Արտաքին Նախարարութեանց օժանդակութեամբ:

— Théâtre du RANELAGH —
5, rue des Vignes- PARIS XVIe
(Métro : Muette - Passy)
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 24, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20·30ին,
Տոմսերը կարելի է ապահովել՝
- Եկեղեցւոյ Դիւանատունը. - 15, rue Jean Goujon — Paris 8e
- Գրատուն Հ. Սամուէլեան. - 51, rue Monsieur le Prince — Paris 6e
- Հայ Թատրոնի Ընկերակցութիւն. B. P. 125 — 75223 PARIS - Cedex 05

ARMENIE 1985

Départ PARIS/PARIS	Départ MARSEILLE/MARSEILLE
du 27 décembre au 07 janvier 86 5 390 F	du 02 novembre au 15 novembre
	du 23 novembre au 06 décembre
Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants	du 28 décembre au 10 janvier 86

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	LES COURRIERS DU MONDE
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	63, Allée Léon Gambetta
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. (1) 261 - 51 - 13	Tél. (7) 860 - 13 - 66	Tél. (91) 84 - 54 - 54 / (91) 50 - 75 - 49

AIR FRANCE · Intourist · AEROFLOT · APS

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE DE MARSEILLE
— *EXPOSITION* —

LE LIVRE ARMENIEN

A TRAVERS LES AGES
DU 2 AU 21 OCTOBRE
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille - La Canebière
Sous la Présidence d'Honneur de :
GASTON DEFFERRE
Ministre d'Etat chargé du Plan et de l'Aménagement du Territoire, Maire de Marseille
Sous le Haut Patronnage de :
JACK LANG
Ministre de la Culture

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

Դ Ա Ր Ե Ր Ո Ւ Ը Ն Դ Մ Է Ջ Է Ն
ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ, կազմակերպութեամբ՝
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
Հոկտեմբեր 2էն 21
CONFERENCE — Vendredi 18 Octobre à 18h 30
à la Chambre de Commerce et d'Industrie
— Prof. Jean-Pierre MAHÉ : *L'Esprit des premiers livres imprimés arméniens.*
— Dr. Georges TATOYAN : *L'Imprimerie arménienne épopée marseillaise du XVIIème siècle.*
ENTREE LIBRE

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
— TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
19-20
SAMEDI-DIMANCHE
19-20 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TÉL. : 770.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.077
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.077

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

×

Մտւորական խօսակցութեան մէջ յաճախ գործածուած բառ մըն է՝ մտաւորական բառը, սակայն շատ անգամ սխալ եւ անտեղի: Աժանցած բառ մը, մանաւանդ հայ կեանքին ներս:

Որոշ կրթութեան մը, ընդհանուր զարգացումի մը տիրանալը, մասնագիտութիւն մը ձեռք ձգելը, մտաւոր շնորհք մը ունենալը չի բաւեր մտաւորական ըլլալու համար: Համալսարանականը, բժիշկը, նկարիչը, գրողը կամ երաժշտագէտը անպայման մտաւորականներ չեն: Մտաւորական բառը պէտք չէ առնել իր արմատական նեղ իմաստին մէջ, այսինքն՝ որպէս մտքի աշխատանքով զբաղող անհատ: Այս ըմբռնումը չի տար մտաւորականի իրական ու ճշմարիտ հասկացողութիւնը եւ չի բացատրեր անոր ամբողջական բովանդակութիւնը: Կարելի է ըլլալ տիպար մտաւորական մը առանց բարձրագոյն ուսմանց հետեւած ըլլալու եւ պաշտօնական վկայականներ ունենալու:

Ճշմարիտ ու ամբողջական մտաւորականը կը յատկանշուի կարգ մը հիմնական գիծերով:

Մտաւորական է ան՝ որ օժտուած է բարձր իմացական կարողութիւններով եւ անոնք ստեղծագործելու յատկութիւններ, միտք եւ ընդունակութիւն: Ապա, մնայուն ճիգով մը կը գործածէ իր իմացականութիւնն ու տաղանդը յանգելու համար մշակութային եւ քաղաքակրթական նուաճումներու, բարձր մակարդակի մը: Ծնունդ մտքի իր պաշարը, իր անձը պէտք է դնէ ի սպաս ընկերութեան, մարդկային արժէքի եւ վսեմ գաղափարներու, խմբավարներու իրագործման եւ ասոր համար ըլլայ գաղափարապաշտ: Գաղափարապաշտ՝ անշահախնդիր կիրքով եւ քննադատական միտքով, քննադատութիւն մը որ իր շրջապատէն երթայ իր ներքին աշխարհին մէջ: Միաժամանակ մտաւորականը պէտք է ունենայ յստակ աշխարհահայեացք ուղղելու, ղեկավարելու ժողովուրդը, մինչեւ իսկ կազմակերպելու: Հանրային ծառայութեան ոգին պէտք է ըլլայ ուժեղ, անշահախնդիր եւ վեր անձնական շահերէ եւ փառքերէ: Վերջապէս, ճշմարիտ ու ամբողջական մտաւորականը իր հմտութեան, իր իմացականութեան, իր կուռ համոզումներուն, իր ստեղծագործ բեղուն գործունէութեան պէտք է միացնէ բարոյական վսեմ, մաքուր նկարագիր:

Եւ այսպէս, ճշմարիտ եւ ամբողջական մտաւորականներ, ժամանակաշրջանի մը մէջ, որպէս մէկ դասակարգ կը կազմեն մտաւորականութիւնը հաւաքականութեան մը: Եւ մտաւորականութիւնն է որ շատ անգամ կը յեղաշրջէ պատմութեան ընթացքը, նոր ուղիներ կը բանայ, նոր գաղափարաբանութիւններ կը ստեղծէ:

Պատմութեան մէջ քիչ չեն օրինակները տիպար մտաւորականութիւններու: ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին մենք ունեցանք մտաւորականութիւն մը որ իր կնիքը դրաւ մեր ազգային, մշակութային ու հանրային կեանքին վրայ: Ան մեծ զարկ տուաւ մեր ազգային ընդհանուր յառաջդիմութեան, Թօթափեց եւ արթնցուց միտքերը, զօրացուց եւ ամրացուց բազուկները, ջերմացուց եւ գօտեպնդեց հոգիները: Վերազարթուց հաւատքը, ներշնչեց յոյս եւ հասցուց ապրեցաւ ազգային ընդհանուր զարթօնք մը, վերածնունդ մը մշակութային, հանրային, քաղաքական շարժումներով:

Ուստի, ժողովուրդի մը կեանքին, պատմութեան մէջ, ճշմարիտ եւ ամբողջական մտաւորականներ եւ մտաւորականութիւն մը վճռական դեր ունին:

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՐԱՒԻ - ԱՓՐԻԿԷ

ՍԵՒԵՐՈՒ ՄԱՐՏԻՐՈՍԸ՝ ՊԵՆՃԸՄԻՆ ՄՈԼՈՅԻՍԷ

ՍԵՒ ՄԱՀԱՊԱՐՏԸ ԿԱԽԱՂԱՆ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ

Ոչ մէկ դիմում, ոչ մէկ խնդրանք, ոչ մէկ ցոյց կրցան դեր մը խաղալ: Ուրբաթ առտու, Փրեթորիայի մէջ, կախաղան հանուեցաւ Պենճըմին Մալոյիսէ, 30 տարեկան, որ մահուան դատապարտուած էր սեւ ոստիկանի մը սպանութեան համար (1981): Ակիզբը բոլորովին ուրացած էր ոճիրը, թէեւ յետագային խոստովանեցաւ, բայց այս խոստովանութեան պայմանները շատ յստակ չեն: Ամէն պարագայի մէջ, Պոթա խուլ մնաց բոլորին եւ իր անզիջողութեամբ մարտիրոս մը տուաւ սեւերուն, որոնք խորհրդանիշ մը կը նկատեն այլեւս այս զոհը, որ բանաստեղծ է եւ իր այդ հանգամանքը առիթ կուտայ լրագրողներուն, որ քիչ մը աժան Թուինք տան իրենց տողերուն, յիշելով, երբեւի, Շէնիէն («Բանաստեղծ մը պիտի մեռնի»ով կը սկսի Մաքս Կալլօ, չարունակելու համար, նոյն ոճով): Եւ սակայն, հարցը հոն չէ, անպայման որ կախաղան բարձրացողը քերթող է, այս պարագային մէջ, մանաւա՛նդ, հարցն հոն է, որ մարդ մըն էր, պարզապէս՝ մարդ մը, որ կը պայքարէր ազատութեան իր գաղափարականին համար:

Այս կախաղանէն քիչ անդին, կը սկսի Ֆորմիւլ 1-ի մրցումը, կառքերու մակնիշներուն համար, ուր Փրոսթ պիտի ջանայ Մաք Լարէնը յաղթական դարձընել...:

ՔԱՆԻՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը, 21 տարի ետք, կրկին Ֆրանսացիի մը շնորհուեցաւ յանձին՝ Քլոտ Սիմոնի: 1964-ին է որ շուետական Ակադեմիան Ժան - Փօլ Սարթրը կ'ընտրէր գրական իր մրցանակին համար, բայց գոյութենապաշտութեան հայրը կը մերժէր: 1901ին է որ առաջին Ֆրանսացին՝ Սիւլլի Փրիւտհոմ կ'արժանանար մրցանակին եւ այսօր Ֆրանսացիք մրցանիշը կը կոտրեն գրական մրցանակին: Յիշենք՝ Ֆրետերիք Միսթրալ, Ռոմէն Ռոլան, Անաթոլ Ֆրանս, Անրի Պերկսոն, Ռոժէ Մարթէն Տիւ - Կար, Անտրէ Ժիտ, Ֆրանսուա Մորիաք, Ալպէր Քամիւ, Սէն - Ժոն Փերս, Ժ. Փ. Սարթր: Քլոտ Սիմոն, 72 տարեկան, նոր վէպին հայրը կը նկատուի եւ աւելի ճանչցուած է սքանտինաւեան երկիրներուն մէջ քան՝ Ֆրանսայի: Իր գլխաւոր գործերն են. - Լը Թրիշէօր (1941), Լը Սաքր տիւ փրէնթան (1954), Լը Վան (1957), Հիսթուար (1967), Լէ Ժէօրժիք (1981) եւայլն, եւայլն.:

ԿՐԻՆՓԻՍԻ հարցը չէ փակուած, քանի «Ֆիկառօ» «յայտնութիւն» մը կ'ընէր Ուրբաթ առտու: Ըստ իր քաղած տեղեկութեանց 3-րդ խմբակ մը երբեք գոյութիւն չէ ունեցած («Մոնտ» եւ «Քանար» ըրած էին այդ յայտնութիւնը, որու հետեւանքով Էռնիւ ստիպուեցաւ հրաժարիլ եւ Լաքոսթ պատժուեցաւ) եւ այդ ամբողջը շինծու պատմութիւն մըն էր, գլուխն ուտելու համար Էռնիւի: Ծանօթ է որ Ժոքս, Ներքին Նախարարը, երբեք մասնաւոր համակրութիւն մը չէ տածած Վիլէօրպանի քաղաքապետին նկատմամբ: Ուրեմն, այս ամբողջը պատրաստուած կ'ըլլայ Էլիզէ - Մաթինեօն - Պօվօ յանգելու համար ուզուած եզրակացութեան: Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, Լօրան Ֆապիւս տեղեակ էր, սկիզբէն:

ՀԱՐԱՒ - ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ - նոր ձեւի ինքնասպան գործողութիւն մը կատարուեցաւ: Ցարդ ռմբակիր կառքերով է որ ինքնազոհ կամաւոր մը կը նետուէր թիրախի մը վրայ, այս անգամ չորս երիտասարդները ռումբերը մէջքին կապած է, որ նետուեցան իսրայէլամէտ «Ցոյսի ձայնը» լիբանանեան ձայնասփիւռի կայանին վրայ: 6 հոգի մեռան, 4 յարձակողները եւ 2 հոգի, մէկը՝ ոստիկան, միւսը՝ պահակ: Առաւօտեան մէկին է որ չորսերը չէնք մտած են եւ ահարկու պայթում մը տեղի ունեցած է, մինչ ձայնասփիւռէն քարոզ կը տրուէր, աւետարանական նիւթերու շուրջ: Ձայնասփիւռին նիւթականը կ'ապահովեն ամերիկացի աւետարանականները:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8 - 10)

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 150-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

Հայաստանի վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեանի նախագահութեամբ գումարուած է Րաֆֆիի (Յակոբ Մելիք - Յակոբեան) ծննդեան 150-ամեակի յոբելենական յանձնախումբի ժողովը: Քննարկուած են յոբելենական հանդիսութեանց հետ կապուած հարցերը: Հայաստանի ուսումնական հաստատութիւններու, դպրոցներու եւ գրադարաններու մէջ տեղի կունենան Րաֆֆիի գործերուն նուիրուած գրական ընթերցումներ: «Գիտելիք» ընկերութիւնը Հայաստանի Գրողներու Միութեան հետ կը կազմակերպէ դասախօսութիւններ եւ զեկուցումներ՝ Րաֆֆիի կեանքին ու գրական գործունէութեան մասին:

Յոբելեանին առթիւ կը կազմակերպուի Հայաստանի ակադեմիայի գրականութեան հիմնարկի եւ Գրողներու Միութեան միացեալ գիտական նստաշրջան մը: Հըրատարակչական պետական կոմիտէն լոյս կ'ընծայէ մենագրութիւններ: Թերթերու եւ հանդէսներու, ձայն - հեռատեսիլի խմբագրութիւնները կը հրապարակեն յօդուածներ եւ կը կազմակերպեն հաղորդումներ: Նկարիչներու Միութիւնը կը պատրաստէ յոբելենական տարեդարձին նուիրուած մետալներ եւ յիշատակի նուէրներ:

Յոբելենական հանդիսութիւններ տեղի կ'ունենան Լենինական, Կիրովական եւ Հայաստանի այլ մեծ քաղաքները:

Րաֆֆիի ծննդեան 150-ամեակի հանդիսութիւնները կ'աւարտին Դեկտեմբերին, Երեւանի օփերային մէջ տեղի ունենալիք երեկոյթով:

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի օղակաձեւ զբօսայգիին մէջ աւարտած է Եղիշէ Չարենցի յուշարձանի կառուցումը: 18 մեթր բարձրութեամբ վեր խոյացող բազմադիմի շարադրանքին մէջ մարմնաւորուած են բանաստեղծմարտիկի ներքին մեծ ուժը, ազատատենչ ոգին: Յուշարձանը, որ կը յենու կարմիր կրանիտէ կերտուած հսկայ թեք պատուանդանին, ներդաշնակուած է վայրին հետ: Անոր մէկ կողմէն կը բխին 40 աղբիւրներ, որոնք կը խորհրդանշեն Չարենցի ապրած տարիները, իսկ միւս կողմը կը բարձրանայ յաւերժական կրակով յուշասիւնը, որուն վրայ փորագրուած են Չարենցի հռչակաւոր բանաստեղծութեան տողերը՝ «Ես եկել եմ դարերից ու գնում եմ յաղթական...»:

Հոկտեմբեր 9-ին տեղի ունեցած է յուշարձանին հանդիսաւոր բացումը, որուն ներկայ եղած են մեծ թիւով գրողներ, ուսանողներ, մշակոյթի մարզին մէջ աշխատող դէմքեր, կուսակցական եւ պետական ղեկավարներ: Բացումը կատարած է կուսակցութեան Երեւանի կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Լ. Ներսիսեան: Խօսք առած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Վարդգէս Պետրոսեան, համալսարանի ամպիոնի վարիչ Հ. Թամրազեան, քանդակագործ Հ. Մուրադեան եւ անդրադարձած Չարենցի կեանքին ու անոր բանաստեղծական սխրանքին: Ապա, Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղարը՝ Կարէն Դեմիրճեան, վար առած է կոթողը պարուրող քօղը եւ Երեւանի համայնապատկերին ձուլուած է յուշարձանը, որուն պատուանդանը ծածկուած է մեխակներով:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հինգշաբթի իրիկուն, 17-րդ խաղը վերջ գտած է 29-րդ հարուածին վրայ, հաւասար: Ներկայիս Գասպարով 9 կէտով կը յաղթէ ախոյեանին 8 կէտին դէմ: Մրցաշարքը միայն 24 խաղ կրնայ ունենալ, յաղթանակը կը տանի ան որ 6 խաղ կը շահի կամ նուազագոյն 12,5 կէտ կ'ապահովէ:

×

Մոնփըլիէի մէջ ալ կը շարունակուի յաւակնորդներու մրցաշարքը: Առժամեայ դասաւորման գլուխն է նաեւ Պորտիշ, Եուսուպովի կողքին (3 կէտ), կը յաջորդեն Թիման եւ Թալ (2,5), ապա՝ Վահանեան (2) եւայլն.:

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏ»

ԳԱՌԶՈՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

ՎԱՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ֆրանսիայում եւ այլուր լոյս են տեսել Գառզուին նուիրուած բազմաթիւ գրքեր, ալպոմներ, կատալոգներ, մի քանի հարիւր յօդուած: Սակայն դրանցից միայն երեք-չորսում է հարեւանցի ակնարկուած նկարչի հայ լինելը: Նոյնիսկ պատահել է, որ վասն անգիտութեան թէ ինչ-ինչ այլ պատճառներով նրա ծննդավայրը Հալէպից տեղափոխուել է Փարիզ կամ Ֆրանսիական Փիրէնէներ: Բացարձակապէս բոլոր գրքերում ու յօդուածներում նրա կենսագրութիւնը սկսւում է Փարիզից, իսկ մինչ այդ անցած 18 տարիները պարզապէս անտեսուած են: Անտեսուած են նրա հասարակական ու մշակութային գործունէութիւնը հայկական շրջաններում, աշխատակցութիւնը հայկական մամուլին, կապերը Խորհրդային Հայաստանի հետ, նրա արուեստի գնահատութիւնը հայկական մամուլի ու հայ մասնագէտների կողմից:

Կողմ դնելով նրա անձի ազգապատկանութեան հարցը, որը վէճի առարկայ չէ, անհրաժեշտ ենք գտնում քննարկման առարկայ դարձնել նրա արուեստի ազգապատկանութեան հարցը: Գուցէ իրաւացի են Ֆրանսիացի եւ այլազգի տեսաբաններն ու յօդուածագիրները, որոնք նրա արուեստի ազգապատկանութեան խնդրին չեն էլ անդրադարձել, քանի որ ինքնըստինքեան ենթադրւում է նկարչի պատկանելութիւնը Ֆրանսիական արուեստին, իսկ հայկական մամուլն ու արուեստաբանութիւնը նրան հայ նկարիչ են համարել՝ նման յաւակնութեան համար չունենալով ծանրակշիռ կռուաններ:

1907-ի առաջին օրը նաեւ առաջին օրն էր Հալէպում հաստատուած տիգրանակերտցի լուսանկարիչ Յարութիւն Զուլումեանի արու զաւակի, որին Գառնիկ անուանեցին:

Ի հարկէ համեստ լուսանկարիչը չէր էլ կարող երեւակայել, որ այդ ամանորի նրան բերած նուէրը մի օր դառնալու է նուէր Աշխարհին: Բայց նա հաստատ գիտէր, որ որդուն ոչինչ չի թողնելու, բացի «հացդ քրտինքով վաստակես» պատուիրանից, որն «Աստուածաշնչում» գրուած է որպէս նզովք, իսկ պանդուխտ Հայերի ճակատին՝ որպէս գոյատեւման ու բարին կերտելու վստահելի ուղենիշ: Եւ իրօք, նա որդուն ոչինչ չի թողնում: Շուտ է մահանում ու զաւակներին ապրեցնելու, կեանքի ճանապարհ դուրս բերելու դժուար հոգսը իր վտիտ ուսերի վրայ է վերցնում նրանց մայրը՝ Հայկանոյշ Թաշճեանը: Գառնիկ մանկուց զրկանքներ է տեսնում, տեսնում է 1915-ի մեծագոյն ցեղասպանութեան զոհերի թափօրները Հալէպի փողոցներում: Դէպի Տէր Զօր քշուող այդ թափօրներից ճողոպրած մէկին թուրքական ժանտարմներից թաքցնում են իրենց տանը: Տեսնում է Սուրիան թուրքական լծից ազատագրելու համար պայքարի ելածներին՝ կախաղան բարձրացուած: Ութ տարեկան Գառնիկն արդէն ունէր տեսնելու եւ յիշողութիւններ ամբարելու ընդունակութիւն, ուստի տեսնում է եւ յիշում ամբողջ կեանքում երբեք չմոռանալու համար:

Նաեւ աշխատում է. հօր մահուանից յետոյ մօր հետ, լուսանկարչական յարմարանքներն ուսած, անցնում է գիւղից-գիւղ՝ «փշուր մը խաց» վաստակելու համար: Եւ այդ օրերից իր սրտում ամբարում է նաեւ աշխատանքի սէրը, գիւղի եւ գեղջուկի սէրը, հիացումը դաշտով ու սարով:

Տանը մօտիկ դպրոցը Ֆրանսիական էքոլ տէ Ֆրէր Մարիսթն էր: Նա յաճախում է այդ դպրոցը եւ մանկուց տիրապետում Ֆրանսերէնին:

1919-ին ընտանիքով տեղափոխւում են Եգիպտոս:

Մանկութիւնը Հալէպում թողած Գառնիկի պատանեկութիւնն անցնում է Գահիրէում: Այստեղ նա յաճախում է եգիպտահայութեան գլխաւոր կրթօջախներից մէկը՝ Գալուստեան վարժարան, սովորում է հայերէն գրել-կարդալ, աշակերտում է մի շարք համբաւաւոր հայ մտաւորականների, այդ թւում այնպիսի մեծ ու բազմավաստակ պատմաբանի, ինչպիսին էր Արշակ Ալպոյաճեանը:

Բայց առանձնապէս սերտ են լինում Գառնիկի փոխյարաբերութիւնները գեղագրութեան եւ նկարչութեան ուսուցիչ Մարտիրոս Պալեանի հետ, որին, ինչպէս Գառզուն տարիներ յետոյ, 1973-ին յայտնել է «Զաhակիր» թերթի խմբագիր Սարգիս Պալեանին, ինքը շատ բանով է պարտական, քանի որ նա է իր մէջ արթնացրել «գծագրութեան սէրը»:

Նկարչութիւնը նախընտրելու նրա հակումներին անշուշտ նպաստում է նաեւ այն, որ 1920-ական թուականներին եգիպտահայութեան մշակութային կեանքում սկսել էր հետզհետէ աւելի ու աւելի կարեւոր տեղ սանձնել կերպարուեստը: Այստեղ արդէն ստեղծագործում էին եւ համբաւ էին ձեռք բերել Երուանդ Տէմիրճեանը, Պարոյր Պարտիզպանեանը, Տիրան Կարապետեանը եւ ուրիշներ: Հայկական դպրոցներում քիչ չէին արուեստով հրապուրուող եւ արդէն խոստմնալից քայլեր կատարող աշակերտները: Եւրոպայից սկսել էին Եգիպտոս գալ հայ նկարիչներ, ոմանք՝ այստեղ հաստատուելու, ոմանք՝ ցուցահանդէս տալու նպատակով:

1923-24-ին այստեղ ցուցահանդէս է կազմակերպում Հայաստանում, Պոլսում, Վիէննայում. եւ այլուր արդէն լայն ճանաչման հասած երփնագրող Սարգիս Խաչատուրեանը: Նա տեսնում է դեռեւս աշակերտ Գառնիկ Զուլումեանի գործերը, քաջալերում է նրան եւ լրջօրէն խորհուրդ տալիս դպրոցն աւարտելուց յետոյ մեկնել Եւրոպա՝ մասնագիտական կրթութիւն ստանալու:

Արդէն հասուն տարիներին ինքը՝ Գառզուն, քանիցս նշել է, որ անուանի նկարչի խորհուրդով գօտեպնդուած, նա կրկնապատկուած եռանդով է շարունակում նկարչութեամբ զբաղուել: Պէտք է ենթադրել, շուտով հասնում է հանրակրթական դպրոցի աշակերտի համար լաւ մակարդակի, այնքան լաւ, որ տարիներ յետոյ, «Զաhակիր» թերթի խմբագրի հետ ունեցած զրոյցի ժամանակ, յիշելով իր դպրոցական շրջանը, Գառզուն գտնում է, թէ որպէս նկարիչ նա ձեւաւորուել է դեռեւս Եգիպտոսում: Ահա նրա յայտարարութիւնը. «Իմ ֆորմասիոնս Եգիպտոսի մէջ եղած է, հակառակ որ կարճ ժամանակ ապրած եմ այնտեղ, հազիւ վեց տարի, 1919-1925»:

Այսպէս ուրեմն, 1925-ին Գառնիկ Զուլումեան իրաւունք ու հիմքեր ունէր վերջնականապէս որոշած լինելու նուիրուել արուեստին: Մինչդեռ նա 1923-ին կորցրել էր մօրը, լրիւ որբացել եւ ընկել նիւթական ծանր կացութեան մէջ:

Այդ տարիներին Գալուստեան վարժարանի տնօրէնն էր Գրիգոր Կիրակոսեանը, որը, տեսնելով Գառնիկի ընդունակութիւններն ու աշխատասիրութիւնը, հաւատալով նրա ապագային, բայց եւ գիտենալով որ որբ պատանին նիւթական միջոցներ չունի կրթութիւնը շարունակելու համար, այն էլ Եգիպտոսից դուրս, Փարիզում, ձեռնամուխ է լինում միջոցներ հայթայթելու բարեգործական հաստատութիւններից: Եւ ահա նրա ջանքերի շնորհիւ Եղիայեան բարեգործական ֆոնտի տնօրինութիւնը Գառնիկին կրթաթոշակ է նշանակում, որպէսզի նա կարողանայ մասնագիտական կրթութիւն ստանալ արտասահմանում:

Կրթաթոշակը նրան յատկացւում է պայմանով, որ Փարիզում ուսանի ճարտարապետութիւն:

Նման որոշումն իր դրդապատճառներն ունէր: Եգիպտոսում սկսուել էր շինարարական հետզհետէ ծաւալուող գործունէութիւն. Գահիրէն, Աղեքսանդրիան ու Փորթ Սայիտը յատկապէս Անգլիացիների, մասամբ էլ տեղի նոր նոր գօտեպնդուող ու հայեացքն Արեւմուտք յառած ազգային պուրժուազիայի ջանքերով ձգտում էին իրենց արեւելեան մարմինների վրայ եւրոպական տարազ հագնել: Մինչդեռ ճարտարապետները շատ քիչ էին, մեծ մասամբ դրսից հրաւիրուած ժամանակաւոր այցելուներ: Այսպիսով Եգիպտոսում ճարտարապետների գործունէութեան լայն ասպարէզ կար, եւ դա էլ, ի դէպ, պատճառներից մէկն էր, որպէսզի սերնդից-սերունդ Պոլսում ապրած հռչակաւոր ճարտարապետներ Պալեանների վերջին շառաւիղ Հրազդան Պալեանը հանգրուանի Եգիպտոսում:

Բայց Գառզուն ճարտարապետական կրթութիւն ստանալու մէկ ուրիշ, զուտ ընտանեկան ազդակ էլ ունէր: Մօր գծով նրա պապը, որն իրենց տոհմի ամենապատուաւոր դէմքն էր եւ բարի յիշատակ էր թողել յետնորդների մէջ, եղել էր ճարտարապետ, կառուցել Տիգրանակերտի (աւելի ստոյգ Տիարպէքիրի) Հայոց եկեղեցին, եւ ճարտարապետի մասնագիտութիւնը նրանց ընտանիքում դարձել էր մեծարելի:

Աւելացնենք, որ թէպէտ Գառզուն, ճարտարապետական ուսումնարան աւարտելով, որպէս ճարտարապետ երբեք հանդէս չեկաւ, բայց ճարտարապետութիւնը հաստատուն տեղ գտաւ նրա գեղարուեստական պատկերացումների մէջ ու բազմաթիւ ստեղծագործութիւններում:

Փարիզ տեղափոխուելով Գառնիկը դուրս չի մնում հայկական միջավայրից: 1920-ական թուականների կէսերին Փարիզն արդէն ունէր մի քանի տասնեակ հազարի հասնող հայ բնակչութիւն, սատանդական Հայերի հայրենասիրական, բարեգործական, մշակութային, կրօնական ու կուսակցական բազմաթիւ միութիւններ: Կար այնտեղ համբաւաւոր ու ակտիւ գործող հայ մտաւորականութիւն, լոյս էին տեսնում պարբերականներ, դրանց թւում հայ գրականութեան եւ արուեստի այնպիսի հեղինակաւոր հանդէս, ինչպիսին էր Արշակ Չօպանեանի «Անահիտ»ը:

Գառզուին նուիրուած աշխատութիւններում նրա ինքնուրոյն ստեղծագործական ճանապարհի սկիզբը սովորաբար համարում են 1929 թուականը, երբ նա առաջին անգամ մասնակցում է Սալոնին: Բայց հայ արուեստն էլ իր թուագրութիւնն ունի, եւ նրանում Գառնիկ Զուլումեանը որպէս ինքնուրոյն ստեղծագործող ու հրապարակաւ ցուցադրուող վկայուած է 1927-ից:

Զուլումեանի Փարիզ ժամանելու թուականին Փարիզում կազմակերպւում է հայ արուեստագէտների «Անի» Միութիւնը: Այդ միութեան ստեղծումը հնարաւոր էր դարձել շնորհիւ այն բանի, որ Փարիզում արդէն ապրում ու ստեղծագործում էր հայ արուեստագէտների մի հզօր ու ստուարանդամ ջոկատ, իր մէջ առած այնպիսի անուններ, ինչպէս կրաֆիքայի մեծանուն վարպետներ Տիգրան Փոլատն ու Էտկար Շահինը (Շահինը նաեւ երփնագրող էր), հռչակաւոր Մախոխեանը եւ Արշէն Շապանեանը, Արմենուհի Պապայեանը եւ Յովհաննէս Ալխազեանը, Կարապետ (Շառլ) Աղամեանը եւ Հերան Շապանը (նաեւ կրաֆիք էր), Ռաֆայէլ Շիշմանեանը եւ Սերովբէ Քիւրքճեանը, ճարտարապետ Կէվրէկեանը, քանդակագործ Յակոբ Կիւրճեանը: Փարիզում էին գտնւում եւ նրանց հետ սերտօրէն համագործակցում էին ամերիկահայ երփնագրող Յովսէփ Փուշմանի եւ խորհրդային երփնագրող, կրաֆիք, թատերանկարիչ Մարտիրոս Սարեանի նման առաջնակարգ մեծութիւններ: Այդ բոլորի առկայութիւնը, տեսակարար կշիռը, նրանց ընդեղծած «Անի» Միութիւնը, ցուցահանդէսներն ու գեղարուեստա-հայրենասիրական գործունէութիւնը համոզիչ հաւաստումներ են այն բանի, որ 1920-ական թուականների կէսերին Ֆրանսիայում հայկական կերպարուեստը հաստատել էր իր ինքնութիւնն ու գոյութեան իրաւունքը, հարազատ ժողովուրդին պատկանելու եւ նրա ազգային մշակոյթը ներկայացնելու իրաւազօրութիւնը:

«Անի»ի առաջին ցուցահանդէսի կապակցութեամբ, որը բացւում է Փարիզի Ժորժ Փըթի սրահում 1927-ին, Վենետիկում լոյս տեսնող «Գեղունի» հանդէսը իր նոյն թուականի համարում, քաղուածքներ բերելով այդ միութեան ծրագրից, գրում է՝ «Արուեստագէտներու փաղանգը ... Կը գործէ առաջդիմութեան շաւիղով: Անոնք բոլորն ալ իմացական արժէքներու ողջ հասկացողութեան տէր՝ չեն ուզած մոլորիլ ու ժամավաճառ ըլլալ արուեստի ապակեդրոն ուղղութիւններուն մէջ»:

Ընդամէն, այդ միութիւնն առաջդիմական կողմնորոշում ունէր ոչ միայն ստեղծագործական մեթոտի հարցերում, այլեւ հայ ժողովրդի ու նրա արուեստի համար այնպիսի սկզբունքային նշանակութիւն ունեցող խնդրում, ինչպիսին է վերաբերմունքը դէպի խորհրդային Հայաստան:

(Շար. 1)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆԻ

Ա.

Սիրոյ սեղան սարքուած էր:

Ժողովուրդը անհաւատալի արագութեամբ մը խուժած էր սրահէն ներս եւ տեղ գրաւած էր սեղաններուն շուրջ: Տեղերը սահմանափակ էին, ներկաները՝ անթիւ: Ձիրար հրմշտկելով մէկ մէկ տեղ ապահոված ու նստած էին: Հիմա կ'ուտէին, կը խմէին, իրարու հետ կատակելով զուարթ քրքիջներ կ'արձակէին եւ մէկ ականջով ալ մտիկ կ'ընէին օրուան խօսնակը, որ անձանձրոյթ, ու միշտ աւելի բարձրացող յուզումով ու խանդավառութեամբ, կը կարդար նուիրատուներուն անունները: Նուիրատուութիւնները կը տեղային տեղատարափ անձրեւի նման յորդահոս: Ներկաները իրարու հետ մրցումի ելած էին կարծես, թղթադրամի ուռած տրցակներ կը հանէին իրենց գրպաններէն եւ զանոնք կը յանձնէին նուիրահաւաքներուն վասն եկեղեցիին ու մանուանդ վարժարանին պայծառութեան: «Վարժարանին համար է, մեր սիրելի վարժարանին համար է» կը գոչէր համակրելի ու խանդավառ խօսնակը: Այս նախադասութիւնը արձագանգ կը գտնէր ներկաներուն կողմէ: «Վարժարանին, մեր սիրելի վարժարանին համար է» կը պատասխանէին անոնք կարծես:

Այդ միջոցին է, որ մանկամարդ օրիորդ մը բեմ ելաւ: Վարժարանին նախկին շրջանաւարտներէն, այժմ համալսարանի մը մէջ յաջողած օժտեալ օրիորդ մը: Յայտարարեց որ պիտի երգէ այսինչ երգը: Բայց սկսելէ առաջ ստիպուեցաւ ներկաներէն խնդրել, որ քիչ մը լռութիւն պահեն, քանի որ այդ ներկաները, լսելով որ երգ մը պիտի երգուի, խսկոյն դէպի ուրիշ կողմ սահեցուցած էին իրենց աղմկալից հետաքրքրութիւնը: Օրիորդը սկսաւ իր երգը, բայց երգը, հակառակ ամբողջ ուժգնութեամբը բացուած բարձրախօսին, կը խեղդուէր ու կը մարէր ներկաներուն աղմուկին ու պոռչտուքին մէջ: Նախ ջանացի ամբողջ ուշադրութեամբս մտիկ ընել այդ գեղեցիկ երգը, մեր տոհմիկ գեղեցկութիւններէն արձագանգներ բերող այդ երգը, բայց չկրցայ լսել աղմուկէն: Այն ատեն ես ալ ձգեցի երգը եւ սկսայ նայիլ աղմկողներուն: Որքա՜ն երջանիկ էին, Աստուած իմ, որքա՜ն կը զուարճանային մէկզմէկու հետ, բարձրաձայն ի՜նչ կատակներ կ'ընէին եւ ի՜նչ ախորժակով իրարու կենաց կը բարձրացնէին օղիի իրենց բաժակները: Նայեցայ, նայեցայ, նայեցայ: Սրահին կէսէն աւելին լուր չունէր, որ մեր սիրելի վարժարանին սիրելի զաւակներէն մէկը սիրելի երգ մը կ'երգէր վասն շնորհակալութիւն տեղացող «սիրելի» նուէրներուն:

Երբ երգը վերջացաւ, խօսնակը դարձեալ վերցուց միքրոֆոնը ու սկսաւ կարդալ նուիրատուութիւններուն ցանկը: Գումարները հետզհետէ կը խոշորնային, նուէրները հարիւրհազարներով կը կրկնապատկուէին, միլիոններու կը հասնէին: Բարի ու ազնիւ ազգային մը այնքան կը խանդավառուէր որ, ոչ միայն մէկ միլիոն մը կը նուիրէր, այլ նաեւ կը յայտարարէր որ այդ մէկ միլիոնը ամէն տարի պիտի կրկնուէր նոյնիսկ իր մահէն ետք: Ու օղիի բաժակները կը բարձրանային ղօռում-զօչումներու ժխորին մէջ, ներկաները «hէյալ օլսուն» կը պոռային անօրինակ խանդավառութեամբ մը:

Այդ միջոցին է որ դարձեալ շատ արժէքաւոր երգիչ մը բեմ ելաւ ու իր սքանչելի ձայնով սկսաւ երգել հոյակապ «Լեռներ Հայրենի»ն: Ե՜րանի թէ չերգէր: Ո՞վ մտիկ կ'ընէր որ այդ անօրինակ գեղեցկութիւնը: Եթէ կային քանի մը մտիկ ընել ուզողներ, անոնք ալ արդէն չէին կրնար զայն լսել իրենց քթին տակ պոռացողներուն աղմուկէն: Դարձեալ նայեցայ շուրջիններուս, ուզեցի ազդարարութիւն մը ընել: Յետոյ գլուխս առի ձեռքերուս մէջ ու ջանացի ամէն ինչ մոռնալ...:

Սրահի մը մէջ մէկ ժամուան ընթացքին հաւաքուած քան, երեսուն, նոյնիսկ քառասուն միլիոնի հետ կը յօժարէի՞ արդեօք փոխել այդ մէկ հատիկ երգը, որ զոհուեցաւ սիկառի ծուխերուն ու խը-

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

—×—

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 10, Փարիզի Սալ տը լա Շիմիի փոքր սրահին մէջ կը նշուէր հայ յեղափոխական անդրանիկ շարժումին՝ Արմենական կուսակցութեան հարիւրամեակը, կազմակերպութեամբ Ռ. Ա. Կուսակցութեան Փարիզի Արշակ Ջօպանեան ակումբին: Ներկայ էին շուրջ 150 հոգի:

Ժամը 21-ին հանդիսութեան բացումը կատարելով (ֆրանսերէն) Ռ. Ա. Կ.ի Ֆրանսայի շրջանի նախագահը՝ Լեւոն Բէյպապճեան, կ՚անդրադառնար Արմենական կազմակերպութեան հիմնադրութեան՝ դար մը առաջ, Վանի մէջ, անոր ունեցած պայքարին եւ խաղացած դերին, մանաւանդ՝ 1896-ի ջարդերու նախօրեակին: Ցիշելէ ետք, թէ «այսօր Ռ. Ա. Կ.ը հարազատ ժառանգորդն է Արմենականներու», Լեւոն Բէյպապճեան կը շեշտէր. «Գրթել, համախմբել, կազմակերպել եւ ոչ թէ մասնակի ու կղզիացած ուժի ցուցադրութիւն ընել. ա՛յս է Արմենականներու քաղաքական ժառանգութեան դասը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել հայրենասիրական իրապաշտութեան իմաստը՝ գիտնալ յստակօրէն զանազանել քաղաքական պայքարի հանգրուանները, ուրեմն՝ ռազմագիտութեան իմաստը»:

Օրուան բանախօսը՝ Հայկաշէն Ուզունեան, խնամեալ եւ կուռ ուսումնասիրութեամբ մը կը ներկայացնէր Արմենական շարժումի ծնունդի նախընթաց ժամանակաշրջանի քաղաքական եւ ընկերային կեանքի պատկերը: Ժամանակագրական կարգով անդրադառնալէ ետք ռուս-պարսկական, ռուս-թրքական պատերազմներուն, Հայաստանի հարստահարումներուն, ԺԹ. դարու երկրորդ կէսի հայ կեանքի պատկերին, ապա նաեւ Սան Ստեֆանոյի եւ Պեռլինի դաշնագիրներուն, բանախօսը կը նշէր ծնունդը հայ ազատագրական շարժումին՝ Խրիմեան Հայրիկի, Արծրունիի, Նալբանդեանի եւ բազմաթիւ այլ դէմքերու շունչին տակ: Խրիմեան Վանի մէջ իր թերթով ու գրչով կը պատրաստէր այն սերունդը, որ պիտի հիմնէր Արմենական յեղափոխական շարժումը, որուն տիրական դէմքը պիտի հանդիսանար Մկրտիչ Փորթուգալեան: Ցիշելէ ետք Թուրք իշխանութեանց հակազդեցութիւնը Արմենականներու գործունէութեանց նկատմամբ, Հայկաշէն Ուզունեան կ՚անդրադառնար Արմենական կուսակցութեան ծրագրին ու նպատակին, անոր ստեղծած յեղափոխական շարժումի ծաւալումին դէպի Արեւմտահայաստանի միւս գաւառները, մինչեւ Պարսկաստան, Կովկաս եւ այլուր, շեշտը դնելով Վանի ինքնապաշտպանութեան դէպքին վրայ, ուր Արմենական կուսակցութիւնը մեծ դեր ունեցաւ 120 հազարէ աւելի հայ բնակչութեան փրկութեան մէջ: Բանախօսը համառօտ կերպով ներկայացնելէ ետք Արմենական շարժումի կարկառուն դէմքերը՝ Մկրտիչ Փորթուգալեան, Մկրտիչ Աւետիսեան (Թերլեմեզեան), Սեպուհ (Երուանդ Քէօսէեան), Արտակ Դարբինեան, Արմենակ Եկարեան, Շիկահեր (Գրիգոր Պէօզիկեան), Փանոս Թերլեմեզեան, Յովհաննէս Գուլօղլեան, Միքայէլ Նաթանեան եւայլն, կը յիշէր թէ Արմենականները իբրեւ ինքնուրոյն կազմակերպութիւն գործեցին մինչեւ 1908 թուականը, երբ Պուլկարիոյ արմենականներն ու վերակազմեալ հնչակեանները Գաղափարակցական Միութիւն անունին տակ միաձուլած (1907-ին) Գրիգոր Պէօզիկեանի, Միքայէլ Նաթանեանի եւայլոց ջանքերով Գահիրէի մէջ կեանքի կոչուեցաւ Հայ Սահմանադրական Ռամկավար Կուսակցութիւնը, որ 1921-ին այլ հոսանքներու կցումով պիտի վերածուէր Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան: Իր խօսքի աւարտին Հայկաշէն Ուզունեան կը շեշտէր, թէ այսօր Արեւմտահայաստանի դատը տակաւին լուծում չէ գտած. Արեւելեան Հայաստանը ապահով կ՚ընթանայ ու կը բարգաւաճի: Հայ-Թուրք հակամարտութիւնը կը շեշտուի: Ռ. Ա. Կ.ը՝ հաւատարիմ Արմենականներու ժառանգին, կը շարունակէ իր առաքելութիւնն ու պայքարը:

Դադարէն ետք կը գործադրուէր գեղարուեստական յայտագիր մը: Նախ կը ցուցադրուէր Հայկական Վաւերագրութեան եւ Հետազօտութեանց Կեդրոնի պատրաստած տիափորամաճ, Ցարութ Պէգճեանի իրագործումով եւ Յակոբ Փափազեանի մեկնաբանութեամբ: Տիափորաման կը ներկայացնէր Արմենական կուսակցութեան ծնունդն ու գործունէութիւնը:

Ապա հանդէս կուգար հայ աւանդական գործիական նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Ժան-Փիէր Ներկարարեանի, մեկնաբանելով հայկական ժողովրդական եւ գուսանական մեղեդիներ եւ երգեր (երգչուհի՝ Սիրանոյշ Ուրտան): Զեփիւռ երկեակը, կիթառի ընկերակցութեամբ, կը հրամցնէր քնարական եւ հայրենասիրական երգերու փունջ մը, արժանանալով ներկաներու գնահատանքին:

Արթօ Համբարձումեանի շնորհակալութեան խօսքերէն ետք հայ յեղափոխական անդրանիկ շարժման հարիւրամեակի հանդիսութիւնը վերջ կը գտնէր Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Եպիսկ. Նագդաշեանի «Պահպանիչ»ով:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴՈՂԴՈՒԹԻ ԴՈՂԴՈՋ

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցին, երկու ամսուան նորոգութիւններէ ետք, Հոկտեմբեր 5-ին սրբագործուած է եւ յաջորդ օր բացուած է պաշտամունքի: Պատարագած է Շնորհք Պատրիարք, որ իր քարոզին մէջ անդրադառնալէ ետք Էջմիածին կատարած իր այցելութեան եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գահակալութեան երեսնամեակի հանդիսութեան ծանրացած է Ֆէրիգիւղի եկեղեցւոյ նորոգման գործին վրայ եւ անոր լոյսին տակ ըրած կարգ մը խորհրդածութիւններ: «Նորոգութիւնը կեանքի օրէնքն է, ամէն բան կը հիննայ ու կը կարօտի նորոգութեան», ըսած է Շնորհք Պատրիարք՝ աւելցնելով. «Հայաստանեայց Եկեղեցին ալ կարգ մը նորոգութիւններու կը կարօտի, շատ մը կանոններ պէտք է փոխուին այլեւս: Այս ուղղութեամբ աշխատանքներ կը տարուին»: Ցատարտ պատարագի ճաշ մը տրուած է ի պատիւ Շնորհք Պատրիարքի եւ եկեղեցւոյ նորոգութեան սատարողներուն: Խօսք առած են Թաղական Խորհուրդին ատենապետը՝ Փայէլ Զափ, Շահան Եպիսկ. Սվաճեան եւ Ռոպէր Հատտէճեան: Ցատկանշական է այն՝ որ սեղաններուն վրայ ոգելից ըմպելի չէ դրուած: Շնորհք Պատրիարք իր խօսքին մէջ յայտնած է, թէ կ՚արգիլէ այսուհետեւ սիրոյ սեղաններու վրայ ոգելից ըմպելիներու գործածութիւնը:

×

ՊՈԼՍՈՅ «Տիվան» պանդոկին մէջ, Հոկտեմբեր 10-ին, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, Կեդրոնական վարժարանի հարիւրամեակի հանդիսութիւններու կազմակերպիչ յանձնախումբ մը կազմելու նպատակով: Ներկայ եղած են շուրջ յիսուն Կեդրոնականցիներ, ինչպէս նաեւ մամուլի ներկայացուցիչներ: Բացումը կատարած է խնամակալութեան ատենապետը՝ տոքթ. Արման Զաքրօղլու: Միտքերու փոխանակութենէ ետք կազմուած է յանձնախումբը: Հաւաքոյթը վերջ գտած է քօքթէյլով:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Լը Շաթօպրիան պանդոկի սրահներուն մէջ, Սեպտեմբեր 20-ին եւ 21-ին, գումարուած է Ռ. Ա. Կուսակցութեան 65-րդ պատգամաւորական ժողովը, ուր՝ զանազան հարցերու կարգին, շեշտը դրուած է «Հայ դատը յառաջ տանելու թափով հետապնդելու անմիջական անհրաժեշտութեան վրայ»: Այս առթիւ տեղի ունեցած են քանի մը ձեռնարկներ: Այսպէս, Սեպտեմբեր 20-ին տեղի ունեցած է ասուլիս մը՝ «Ո՞րն է առաջնահերթը այսօր - Գաղութահայութեան առաջնորդութի՛ւնը թէ Հայ Դատի հետապնդումը» նիւթին շուրջ, զոր ներկայացուցած են «Ապագայ»ի խմբագիր Արսէն-Նուպար Մամուրեան, Տը Արմինիըն Միրըր-Սփէքթէյթըր թերթի խմբագիր Արայ Գալայճեան եւ Հայ Իրաւանց Խորհուրդի Կեդր. Մարմնի ատենապետ Նուպար Տօրեան: Սեպտեմբեր 21-ին տեղի ունեցած է ճաշկերոյթ-պարահանդէս մը, Ալեք Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» սրահին մէջ: Բանախօսած է տոքթ. Նուպար Պէրպէրեան՝ «Արմենականութեան մշտանորոգ ոգին» նիւթին շուրջ: Խօսք առած է Պէյրութի Վահան Թէքէեան վարժարանի տնօրէն Երուանդ Պապայեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդը՝ Վազգէն Եպիսկոպոս Քէշիշեան:

փապուղիին պատմութիւնը

Ստորերկրեայ երկաթուղի մը ստեղծելու առաջին ծրագիրը յղացած են երկու Ֆրանսացիներ, 1855-ին, առաջարկելով իրարու միացնել Փարիզի «Հալերը» եւ «Փոքր գօտի»ն որ շինութեան մէջ էր այդ շրջանին: Իրենց առաջարկը նպատակ ունէր դիւրացնել մայրաքաղաքին պարենաւորումը: Գաղափարը անգործադրելի մնաց նիւթական միջոցներու չգոյութեան պատճառով: Այսպէսով Լոնտոնը եղաւ աշխարհի առաջին քաղաքը որ ունեցաւ փոխադրութեան ստորերկրեայ ցանց մը: 1863-ին բացումը կատարուեցաւ «Մէթրոփոլիթըն լայն»ի որ 6 քիլոմեթր երկարութիւն ունէր: Այն ատեն շոգեշարժ էին մեքենաները: Միշտ նոյն քաղաքին մէջ է որ 1890-էն սկսեալ ըսապարկութեան մտան ելեկտրական մեքենաները: Նիւ-Եորք այդ թուականին արդէն կառուցուած է օդային երկաթուղին (1868): Փարիզ 1898-ին է միայն որ բազմաթիւ տեսակցութիւններէ ետք կառավարութեան ու թաղապետական խորհուրդներու միջեւ, երեսփոխանները կը քուէարկեն օրէնք մը որ հանրանպաստ հաստատութիւն կը հռչակէ Փարիզի փապուղին որ պիտի կառուցուի վեց գիծերով ու ամբողջովին ելեկտրական սարքերով: Առաջին գիծին - Փորթ տը Վէնսէն - Փորթ Մայօ (ներկայիս՝ Շաթօ տը Վէնսէն - Փոն տը Նէօյի) - բացումը կը կատարուի 1900 Յուլիս 19-ին: Այս առաջին գիծին ճարտարագէտն էր Ֆ. Պիէնվընիւ (1852 - 1932): Երեք տարի ետք Քաղաքապետարանը կ՚ապսպրէ ուրիշ գիծ մը: Վերջին պատերազմէն ի վեր գլխաւոր բարեփոխումը եղաւ կառախումբը զետեղել օդով լեցուն անիւներու վրայ, ինչ որ առիթ կուտար մեծ արագութեան մը, նաեւ հանգստաւէտ ուղեւորութիւն մը ապահովելով:

Թ. Ա. Թ.

բախճանքի բացագանչութիւններուն: Ի՜նչ անիծեալ կարգադրութիւն է այս, որ այսօր այլեւս դրամին ալ կը տրուինք այնքան կարեւորութիւն տալ, որքան պէտք էր տրուէր այն գանձերուն, որոնք դրամով չեն գնուիր: Ի՞նչ տրամաբանութիւն է այս, որ այսօր այնքան կը ծախենք պարտէզ ու պարտիզպան պահելու համար, եւ վերջն ալ մեր ոտքերով կը կոխենք պարտէզին տուած ամենագեղեցիկ ծաղիկը:

Ռ. Հ.

ՐԱՖՖԻ

ԽԱԼԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Նա գլուխը վեր բարձրացրեց եւ ճակատի վրայ թափուած մազերը մի կողմ ձգեց: Այժմ նրա աչքերում փոփանակ արտասուքի. նկատւում էր բարկութեան կրակը:

- Այո, չեմ կարող ... կրկնեց նա: -Ես մի չար դեւի նման պէտք է պատժեմ մարդկանց անիրաւութիւնները միայն անիրաւութիւններով...: Մարդիկ իրանք են ստեղծել ինձ նման պատիժը իրանց համար...: Ես նրանց մեղքերի հրէշաւոր ծնունդն եմ...: Նրանց վատ օրինակներով ես էլ մոլորուեցայ:

- Հէնց այդ գիտակցութիւնը բաւական է, որ ուղղէ եւ փրկէ քեզ, - կտրեց նրա խօսքը Մուրադը: - Ես էլ այդ գիտակցութեանը հասայ եւ փրկուեցայ:

- Հասկանում եմ...: Բայց այդ փրկութեան մէջ կը լինի եւ իմ մահը: Իսկ ես դեռ մեռնել չեմ ուզում: Սատանան պէտք է անմահ մնայ:

Նա միայն խմում էր, բայց ոչինչ չէր ուտում: Մարդը պատուիրեց մի նոր շիշ գինի եւս դնել սեղանի վրայ:

- Երբեմն բարութիւն եմ գործում, - ասաց նա, - ինչպէս միգապատ երկնքի կամարի վրայ ճեղքւում են թանձր ամպերը եւ րոպէական դուրս են ցոլացնում արեգակի կենսատու ճառագայթները: Բայց այդ երկար չէ տեւում. կրկին անցնում են սեւ ամպերը, եւ ամէն ինչ կրկին նսեմանում է, մթնում է: - Ես ուրախ կը լինէի, որ կատարեալ չարագործ լինէի եւ իմ մէջ բնաւ բարութեան սերմեր չլինէին: Այն ժամանակ խիղճս աւելի հանգիստ կը լինէր: Այն ժամանակ գուցէ ամենեւին չէի զգայ որ չար եմ: Որովհետեւ, բարութիւնն է միայն զգալ տալիս մեր չարութիւնը, ինչպէս սպիտակի վրայ աւելի պարզ կերպով նշմարւում է սեւը: Կը ցանկայի, որ իմ սրտի մէջ ամէն ինչ միագոյն լինէր, կամ սեւ, կամ սպիտակ, կամ բարի, կամ չար: Սատանաները նրա համար միայն բախտաւոր են, հրեշտակները, որ զուտ բարի են: Իսկ ի՞նչ եմ ես: - Մի այլանդակ խառնուրդ: Ի՞նչով կարող եմ ես բախտաւոր լինել, երբ իմ սրտի մէջ միշտ պատերազմ կայ, եւ մանաւանդ, չարը աւելի զօրեղ է, քան թէ բարին:

Նա վերկացաւ, ասելով.

- Ա՜խ, ինչո՞ւ եմ այդքան երկար խօսում: Դուք պէտք է ճանապարհ գնաք, իսկ ես ուշացնում եմ ձեզ:

Նա մօտեցաւ իւր ճանապարհորդական պարկին, եւ հանրամիջից մի ծանր քսակ, կրկնեց Մուրադին ասելով.

- Ես կը խնդրէի քեզանից, թեթեւացընէիր իմ բեռը եւ ընդունէիր այդ, գուցէ քեզ հարկաւոր կը լինէր:

- Շնորհակալ եմ, - ասաց Մուրադը հրաժարուելով: Բժշկապետը հոգացել է մեր ճանապարհի ծախքը:

- Գիտեմ ... դու խորշում ես այդ ոսկիներից, որովհետեւ նրանք շաղախուած են արիւնով...: Բայց գիտե՞ս հին առակը, Յուդայի ստացած երեսուն արծաթի մէջ նոյնը արիւն կար: Այդ երեսուն արծաթով գնեցին մի ագարակ, որ կոչուեցաւ «Ակեղդամայ», որ նշանակում է արեան ագարակ: Աւանդութիւնն ասում է, որ այդ ագարակի վրայ մշակւում էին Երուսաղէմի ամենապտղաբեր ձիթենիները: Երբ դու կը հասնես քո հայրենիքը, այնտեղ քեզ մեծ աշխատութիւններ են սպասում: Այդ ոսկիներով կը գնես մի ագարակ եւ կը սկսես նրա վրայ մշակութիւններ անել: Թող այդ ագարակը կոչուի «արեան ագարակ», փոյթ չէ, բայց քո աշխատութիւնը կը բուսեցնէ նրա վրայ հայրենիքի ամենապտղաբեր տունկերը: Ես իմ բոլոր արժեթղթերը նուիրեցի Համբրին եւ Աւագակապետին: Այն թղթերը նոյնպէս մաքուր վաստակ չէին: Բայց նրանք ընդունեցին, ասելով. «Հացը թող համեղ լինի, ի՞նչ փոյթ, որ ջհուդի թխած կը լինի»...:

Մուրադը ընդունեց ոսկիները: Քաւոր Պետրոսը շարունակեց.

- Դու կը հանդիպիս Համբրի եւ Աւագակապետի հետ Օ, ... քաղաքում: Նրանք այնտեղ կը սպասեն քեզ: Յետոյ միասին կը գնաք մեր հայրենիքը: Նրանք երկուսն էլ լաւ մարդիկ են: Խորհուրդ եմ տալիս քեզ՝ չբաժանուել նրանցից, միասին կը սկսէք գործել ու աշխատել: Քա՜ղցր է աշխատանքը հայրենի հողի վրայ...:

(Շար. 204)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՕՊԸՆԱ. - Տիկին Նուարդ Կէկըզեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Նիկողոս Կըկըզեանի մահուան 17-րդ տարելիցին առթիւ:

CATHEDRALE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
339, ave. du Prado

HENRI **VERNEUIL**
A
MARSEILLE

Dimanche 27 Octobre

10h. Grand' Messe celebrée par Mgr. Hagop Vartanian.

11h. Messe de requiem à la mémoire de *Hagop et Araxie Malakian, Anna et Kayané Kirazian.*

13h. **DEJEUNER**

Centre Culturel
Salle ARDZROUNI TCHERPACHIAN
Réservation : Varoujan Bozadjian
(91) 90 - 53 - 91

A partir de 17h. Henri VERNEUIL dédicacera «*MAYRIG*» au Centre, salle *V. Bozadjian.*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շարվիլօ-Փոն-տը-Շէրիի Ազգային Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.-

Ռոպէր Մուրատեան 500, Լուսաբեր Մանուկեան 200, Պասմաճեան, Ներկիզեան, Մամաս 100-ական Ֆ., Շարվիլօյի երաժշտանոց 500, Նուարդ Մալճեան 200, Լէոն Թերզեան 100, Հելէն Էչէնժէ 700, Արթիւր Տէմիրճեան 200, Լիոնի Հայ Կանանց Ակումբ 500, Ոմն՝ 100, Սերժ Պահատուրեան 200, Արման Պահատուրեան 100, Ժաք Տէյիրմէնճեան 1000, Սահակեան 250, Պետրոս Մումճեան 500, Փորթուկալօղլու 250, Պայընտրեան 200, Ճ. Պահատուրեան 1000, Սերժ Պահատուրեան 1000, Ոմն՝ 150, Պերնար Պիչաքճեան 100, Ոմն՝ 5000 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12 - 14, Rue St. Bazile — Marseille

Henri VERNEUIL
dédicacera son livre
MAYRIG
Mardi 29 octobre de 19h à 21h

Հանրի Վէրնէօյ կը ձօնագրէ իր գիրքը՝
Մ Ա Յ Ր Ի Կ
Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 19էն 21

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը, Նոյեմբեր 10, Կիրակի, կէս օրէ վերջ, կը կազմակերպէ գրական - գեղարուեստական հաւաքոյթ մը, նուիրուած՝ Վիքթոր - Հիւկոյի մահուան հարիւրամեակին:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

Հեղինակ՝

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Տաղկաճաղ «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներու

Առլէն Փափազեանի յիշատակին նուիրուած այս հատորը սիրով կը տրամադրուի բոլոր անոնց՝ որոնք զինքը ճանչցած ու սիրած են կամ պիտի ուզէին ծանօթանալ իրեն այս էջերով:

Սահմանափակ տպաքանակ

Փափաքողները կրնան անձամբ դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը կամ Հրանտ Սամուէլեան գրատունը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ABBAYE DE SAINT-VICTOR
CONCERT
organisé par le Centre Culturel Sts. SAHAK - MESROP
en

HOMMAGE A KOMITAS

(50ème Anniversaire de sa mort)
LUNDI 21 OCTOBRE A 21 HEURES
L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL DE PROVENCE
La Chorale S A H A K - M E S R O P
Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
Soliste *Alice* CHAMIRIAN (mezzo-soprano)
au piano *Juliette* YILMAZIAN

Au programme :
Danses pour orchestre à cordes
Airs religieux et profanes pour chorale
Soli de KOMITAS

Réservation : Eglise Arménienne du Prado : Tél. : (91) 77 - 84 - 70
Tél. : (91) 70 - 72 - 10
Yonna 59, ave. de St - Jérôme : Tél. : (91) 66 - 07 - 49
Prix des Places : 70 F - 50 F — Etudiants : 30 F

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

GRAND DINER ET BAL DE NUIT

au profit de ses œuvres culturelles et sociales
dans les salons de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione, Paris 1er
Samedi, 19 Octobre à 20 h 30
Apéritif à 20 heures
La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS
et le chanteur populaire
MARTEN YORGANTZ
Réservation des billets et des tables au bureau de l' U. G. A. B.
11, square Alboni, Paris 16e — Tél. : 520 - 03 - 18
TENUE DE SOIREE DE RIGUEUR

Կ Ա Պ Ո Յ Տ Խ Ա Չ Ի
Ա Ռ Ն Ո Ւ Վ Ի Լ Ի Մ Ա Ս Ն Ա Ճ Ի Ւ Ղ Ի Ն

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Հոկ. 26, ժամը՝ 21էն սկսեալ

Salle du Restaurant SCOLAIRE
173 bis, rue Jean-Jaurès — 95400 ARNOUVILLE-lès-GONESSE

Գեղարուեստական բաժին՝
OLIVIER ET GREGORY MARDINIAN

-- Տեղերը ապահովել դիմելով՝ տեղւոյն Կապոյտ Խաչուհիներուն

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel M E R I D I E N
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20·30էն մինչեւ առաւօտ

Ջ Ե Ր Մ Մ Թ Ն Ո Լ Ո Ր Տ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.-

260 - 15 - 10
381 - 80 - 82
261 - 51 - 13 SABERATOURS
282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1985 - 1986 --

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie

— **Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986** (via Moscou) **5.580 F**

Pâques en Arménie

— **Du 29 Mars au 12 Avril** (via Kiev) **6.050 F**

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie

— **Du 19 Avril au 3 Mai**
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — ıa chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)

(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél : 742 - 10 - 35

LIC A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
22
MARDI
22 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.078
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.078

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ, ԼՕԶԱՆ, ՔՐՏԵՐԷՆԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 20-ին, ամբողջ Թուրքիոյ մէջ մարդահամար կը կատարուէր, ինչ որ բոլորովին եզակի դիմագիծ մը կուտայ երկրին, տրուած ըլլալով որ կեանքը բոլորովին կը դադրի եւ Թուրքիա կը վերածուի մեռած երկրի մը: Ամայի փողոցներ, սրճարան, սինեմա, թատրոն, մարզարան, ամէն բան փակ է, ոչ ոք իրաւունք ունի տունէն դուրս ելլելու: Լուսարգել հաստատուած է առաւօտեան ժամը 7-էն 17: Մարդահամարի այդ դրութիւնը միակ հատիկ է ամբողջ աշխարհի մէջ: Նոյնիսկ զբօսաշրջիկները պարտաւոր եղած են պատասխանելու 42 հարցումներու, ներկայացուած 450 հազար պաշտօնատարներու կողմէ: Հարցումները կը վերաբերին գլխաւորաբար՝ տարիքի, առողջութեան, կրօնքի եւ սկզբունքով գաղտնի կը մնան: «Լիպերասիոն» ալ կ'անդրադառնայ սակայն օտար լեզուներու վերաբերող հարցումներուն: Արդարեւ արաբերէնի, ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի կողքին, կայ նաեւ քրտերէնը, ինչ որ Պետութեան ապահովութեան առեւանգուած է ճննութիւն մը բանալու հարցարանին շարադրութեան վրայ: Ութ միլիոն քիւրտեր կան, բայց քիւրտերէնը պաշտօնապէս արգիլուած է: Հոկտեմբեր 20-ի այս մարդահամարէն քանի մը օր առաջ է, Հոկտեմբեր 16-ին, որ «Կիւնէշ» լոյս կ'ընծայէր այս «շահեկան» յօդուածը, որ մեկնաբանութեան չի կարօտիր:

×

Կիւնէշ գլխաւոր նիւթ կը դարձնէ այն հարցը, թէ յիշեալ հարցումներուն մէկը կը վերաբերի հայրենակիցներուն գիտցած օտար լեզուներուն եւ իբր այդ կը յիշուի նաեւ քրտերէնը: Թերթը հակազդեցութիւն ցոյց կուտայ քրտերէնի երկրորդ լեզու մը նկատուելու դէմ:

Նոյն նիւթին շուրջ նոյն թերթին մէջ կիւնէրի ծրվաօղլու կ'ընէ հետեւեալ խորհրդածութիւնները. -

×

Թուրքիոյ մէջ տարբեր բաներ են անջատողականութիւնն ու փոքրամասնութիւնը: Անջատողականութիւնը ապօրէն բան մըն է: Փոքրամասնութիւնն ալ, ընդհակառակն, օրինական է, փոքրամասնութիւնները կը վայելեն օրէնքի պաշտպանութիւնը: Որո՞նք են փոքրամասնութիւնները:

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները սահմանուած են 1923-ի Լօզանի դաշնագրով:

Լօզանի համաձայնութեան մէջ փոքրամասնութիւն բացատրութեան համար չեն գործածուած շրջան, լեզու կամ ցեղ բառերը: Չափանիշն է կրօնքն ու կրօնքին դաւանանքը: Ըստ այս չափանիշին, փոքրամասնութեանց երեք խմբակներ կան Թուրքիոյ մէջ. -

1.- Ուղղափառները: Յոյներն ու Պուլկարները այս խմբակին մաս կը կազմեն:

2.- Հայերը:

3.- Հրեաները:

Այս երեք խմբակները կ'օգտուին փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն: Իրենց լեզուն պաշտօնապէս ընդունուած է: Թուրքիոյ հողերուն վրայ իրենց լեզուով դասաւանդող դպրոցներու մէջ կրնան ուսանիլ: Դատարաններու մէջ կրնան իրենց լեզուով խօսիլ, Պետութիւնը ստիպուած է անոնց համար թարգման մը ապահովել:

Անոնք Թուրքիոյ հայրենակիցներն են: Հայրենակցական բոլոր իրաւունքներէն կրնան օգտուիլ, կ'ընտրեն ու կ'ընտրուին: Ահաւասիկ Հանրապետութեան շրջանի փոքրամասնութեան երեսփոխաններէն մէկ քանին. Հայերու մէջէն Մկրտիչ Շէլլէֆեան, Հերմինէ Գալուստեան, Յոյներուն մէջէն՝ փաստաբան Գալօտի, տոքթ. Էրօլ Էֆթիմ, Հրեաներուն մէջէն՝ Սալամօն Ատաթօ, տոքթ. Ապրէվէյա, պատմաբան փրոֆ. Ապրահամ Կալանթա...

Այսինքն Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութեան քաղաքականութիւնը կը յենու Լօզանի համաձայնութեան: Թէ՛ ներսը, եւ թէ՛ դուրսը, ա՛յս եղած է Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը: Իսկ բոլոր այն դիրքաւորումները, որոնք դուրս կ'ելլեն Լօզանի սահմաններէն, կը նկատուին անջատողականութիւն:

Այս պատճառաւ է որ Թուրքիոյ մէջ օրինական չէ քրտերէն կամ Քիւրտ ըմբռնումը: Ահա թէ ինչու մեզ մտածելու կ'առաջնորդէ այն իրողութիւնը, թէ այս Կիրակի կատարելիք մարդահամարի ընթացքին հարց պիտի դրուի նաեւ քրտերէնի մասին պաշտօնապէս: Մանաւանդ որ այս վիճակը նոր ալ չէ, նոյնը պատահած էր 1980-ի մարդահամարին ալ:

Վաղը ի՞նչ պիտի պատասխանենք, եթէ այս մասին բաներ մը ըսեն յիշեալ փաստաթուղթերուն վրայ յենլով:

Ազգայնամոլ չենք: Եթէ կան կարգ մը ճշմարտութիւններ, կողմնակից չենք որ մեր աչքերը փակենք ու ջայլամի նման չտեսնել ձեւացնենք: Բայց Պետական քաղաքականութիւն ըսուածը կա՛մ գոյութիւն ունի, կամ չունի: Եթէ գոյութիւն ունի, Պետութեան բոլոր մակարդակներուն վրայ ա՛յդ է որ կը կիրարկուի:

×

Յօդուածագիրը իր խորհրդածութիւնները կը շարունակէ հարց տալով նաեւ, որ հեղյայ թէ քրտերէնը այս հարցարանին մէջ յիշուած ըլլայ յետին նպատակով մը: Կը յիշէ Օրլըի դատավարութեան ընթացքին Մըւմթազ Սօյսալի պատասխանը, երբ Ֆրանսացի դատախազը յիշեցուցած էր որ Թուրքիոյ մէջ Քիւրտերու հարց մըն ալ կայ:

- Մեր մօտ ամէն մարդ Թուրքիոյ հայրենակից է, ըսած էր Սօյսալ: Մարդահամարներու մէջ Թուրք հայրենակիցն է որ կը համրուի: Թուրքերն ու Քիւրտերը զատ զատ մարդահամարի չեն ենթարկուիր:

×

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐՆ ԱԼ՝ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 18-ի «Միլլիյէթ»ն է որ հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ նոր խլրտումներու շուրջ: Քիւրտերու մասին է խօսքը, անշուշտ, երբ թրքական թերթը կը գրէ «անջատողական ահաբեկիչ»...

×

«Հոկտեմբեր 15-ին, ժամը 19-ի շուրջ անջատողական հրոսակներ յարձակում մը գործած են Բաղէշի (Պիթլիս) մէկ գիւղին վրայ, ու սպաննած երկու հոգի: Քաղաքի կուսակալութիւնը իր տուած յայտարարութեան մէջ ըսած է. - «Բաղէշի Մութքի գաւառակին Կէյիքփընար գիւղին ոստիկանատունէն 1 քիլոմեթր հեռուն գտնուող տան մը վրայ անջատողական ահաբեկիչներու խմբակ մը յարձակում գործած է: Նոյն պահուն շրջակայ բլուրներէ կրակած են նաեւ ոստիկանատան վրայ, սակայն ցաւալի ոչ մէկ միջադէպ պատահած է հոն: Իսկ յարձակում գործուած տան մէջ մեռած են երկու հոգի, կան նաեւ վեց վիրաւորներ»:

Գիւղացիներու վկայութեան համաձայն կը կարծուի թէ 15 - 20 հոգիէ կը բաղկանար ահաբեկիչներու խմբակը: Անոնք խոյս տուած են մութէն օգտուելով, իսկ ապահովութեան ուժերը շրջանին մէջ ձեռնարկած են ընդարձակ խուզարկութեան մը»:

× Այս առընչութեամբ, Հոկտեմբեր 20-ի թերթերն ալ կը հաղորդեն թէ 54 Քիւրտեր ձերբակալուած են:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՀԻՒԱՆԴԱՏԱՐ ՅԱՏՈՒԿ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ԵՏ ԲԵՐԱՒ ՖՐԱՆՍՈՒԱԶ ՍԱԿԱՆԸ

Նախագահ Միթերան որ Պրազիլէն ետք, երկու օր ալ Պոկոթա (Քոլոմպիա) անցուց, Փարիզ վերադարձաւ իր չքախումբով: Արդարեւ երկու Քոնքորտ հարկ եղած էր, որպէսզի Հանրապետութեան Նախագահին ընկերացողները տեղաւորուին: Ծանօթ է որ Միթերան միշտ հիւրեր կ'ընտրէ իրեն ընկերացող եւ անոնց կարգին, այս անգամ կար նաեւ Ֆրանսուազ Սական, որ Հինգշաբթի օր, մեկնած էր Պոկոթա: Ուրբաթ օր իսկ, գրագիտուհին անկենդան վիճակի մէջ կը գտնուէր պանդոկին սենեակը: Միթերանի անձնական բժիշկը անմիջապէս կ'ընկերանար Սականի, որ տեղւոյն զինուորական հիւանդանոցին վերակենդանացման բաժանմունքը կը փոխադրուէր: Ֆրանսուազ Սական կը տառապէր թոքային ջրուռեցէ, շնչառութեան անբաւարարութենէ եւ ուղեղային անցողակի անդամալուծութենէ: Նախագահ Միթերան անմիջապէս հիւանդանոց կը փութար եւ յաջորդ օրուան մամուլի ասուլիսին ընթացքին ալ լուրեր կուտար: Կը կարծուի որ Ֆրանսուազ Սական զոհ գացած է բարձրութեան (Պոկոթա 2640 մեթրի վրայ է), հիւանդութիւն մը՝ որ կը պատահի անոնց որ անարինութենէ կամ սրտի եւ երակի հիւանդութենէ կը տառապին: Անկարելի չէ սակայն այս պարագային, որ ալքոլն ալ դեր խաղացած ըլլայ (Հինգշաբթի իրիկուն բարի գալուստի քոքթէյլ մը՝ իրեն ի պատիւ բաւական երկար տեւած էր), մանաւանդ հանդարտեցուցիչ եւ քնաբեր դեղահատներու հետ խառնուած: Նախագահութեան միսթէռ 50-ով մըն է, հիւանդանոցի վերածուած, որ Սական Փարիզ կը փոխադրուէր:

Պոկոթայի մէջ, Միթերան անգամ մը եւս պաշտպանած էր Ֆրանսայի հիւլէական քաղաքականութիւնը, քաջալերած Ուրնօն (15 տարի է Քոլոմպիա հաստատուած է):

Ինչ կը վերաբերի կեդրոնական Ամերիկայի, Նախագահ Միթերան կը խորհի թէ հարցերը պէտք է կարգադրուին շահակիցներու կողմէ իսկ: Ֆրանսա զօրավիգ կը կենայ Քոնթատորա խումբին (Քոլոմպիա, Վենեզուելա, Մեքսիքա, Փանամա) որ խաղաղութեան ծրագիր մը ունի շրջանին համար որ ցարդ խոչընդոտներու կը բախի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ՍԻՄՈՆՆ, մեծ «տիկին» մը, նախ թատրոնի, ապա՝ գրականութեան մեռաւ 108 տարեկանին, ինչ որ կարելի է անակնկալ մը նկատել, տրուած ըլլալով, որ այլեւս հասած էր հո՛ն, ուր գրեթէ կարելի կը դառնայ հաւատալ անմահութեան: Ծնած 1877-ին, Փօլին Պենտա փայլուն ուսումներէ ետք (Սորպոն, Քոլէժ տը Ֆրանս), դերասանուհիի ասպարէզ մը կը սկսի, թէեւ կը խոստովանի թէ «անբացատրելի եւ խոր անտարբերութիւն մը» կը զգայ դերասանական արուեստի նկատմամբ: Ամուսնացած է քանի մը անգամ, բայց իր կեանքին մեծ սէրն եղած է Ալէն Ֆուռնիէ: Անոր մահէն ետք, կրկին կ'ամուսնանայ, Ֆ. Փորշէի հետ եւ ան է որ գինքը կը մղէ գրելու: Վէպեր, յուշեր իրարու պիտի յաջորդեն, նախ անգամ, յետագային պիտի նախագահէր Ֆեմինա դատակազմին: 1960-ին կ'արժանանար Ֆրանսական Ակադեմիայի մեծ մրցանակին:

ԺԱՆ ՄԻՆԷՕՌ, ան որ ծանուցումը մտցուց շարժանկարի սրահներուն մէջ, մեռաւ 83 տարեկանին: Հեռաձայնի թիւն ալ՝ Պալզաք 0001, բոլորին մտքին մէջ դրոշմուած կը մնայ: Հեռաձայնի թիւ մը, որ կատակի ալ դուռ կը բանար եւ ըսել տուած էր «քիչ մնաց հեռաձայն պիտի չունենար»:

ՊՈՒՐԺԷԻ մէջ է որ Ազգ. ճակատը կըրցած էր աւելի քան հարիւր հազար հոգի համախմբել «կապոյտ, ճերմակ, կարմիր» մկրտուած չարաթավերջին տօնին: Ճառ մըն ալ խօսելով, Ժ. Մ. Լը Փէն պատասխանած է լրագրողներուն եւ բուռն յարձակումներ գործած լրագրողներու վրայ, գլխաւորաբար չորս - ծագումով հրեայ - լրագրողներու: Ծեծուած գլխաւոր հարցը որ քանի մը օրէ կը շահագրգռէ լրագրողները այն է որ Լը Փէն մեծ հարստութեանց վրայ տուրք կը վճարէ թէ ոչ: Ինչ որ ի դէպ ընաւ ալ կարեւոր հարց մը չէ: Հարցը այն է որ այս մարդը, որ նաեւ շնորհիւ մեռեալներու հիթ փառատի վըտէթի վերածուած է, վտանգաւոր քաղաքականութիւն մը ունի՞ թէ ոչ: Անկէ անդին, եթէ հարուստ է եւ յատուկ տուրք կը վճարէ, երա՜նի Պետութեան: Եւ եթէ մեռեալները քիչ մըն ալ քիչ գրաւին Լը Փէնով, հաւանաբար ոչ ոք բան մը կորսնցնէ բացի՝ ենթակայէն:

ՓՐՈՍԹ խոստումը դրժած ըլլալով, բաւական քննադատութեանց թիրախ եղաւ առջի օր: Խոստացած էր բեմ չբարձրանալ եթէ յաղթականներու կարգին ըլլայ, հարաւ - Ափրիկէի մեծ մրցանակին, բայց բարձրացաւ, իբրեւ 3-րդ: Բացատրեց թէ շատ ջղագրգռուած էր իր վրայ եղած ճնշումներէն եւ մինչեւ կէս - գիշերները եղած հեռաձայններէն (Փարիզէն):

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ԿԱՅՐԱԹ»Ի 4 - 2

Հոկտեմբեր 20-ի խաղերու արդիւնքներն են.-

Նեֆթչի - Տորպեդօ Մ.	1 - 1
ԲՄԱ Ռոստով - Դինամօ Մ.	1 - 2
Ֆակէլ - Շախտեօր	1 - 1
Արարատ - Կայրաթ	4 - 2
Զէնիթ - Մետալիստ	4 - 1
Ժալգիրիս - Դինամօ Մինսկ	1 - 1
Տորպեդօ Ք. - Չերնոմորեց	2 - 2
Դինամօ Թ. - Դնեպր	1 - 1
Սպարտակ - Դինամօ Կ.	1 - 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորման գլուխը կը գտնուի Կիեւի Դինամօն 43 կէտով, որուն կը հետեւին՝ Դնեպր 39, Սպարտակ 38, Դինամօ Մինսկ 37, Տերպեդօ Մ. 33, Զէնիթ, Արարատ, Կայրաթ, Մետալիստ եւ Ժալգիրիս 28-ական, Թիֆլիսի Դինամօ 26, Ֆակէլ 25, Չերնոմորեց, Շախտեօր եւ Նեֆթչի 24-ական, Դինամօ Մ. 23, Տորպեդօ Ք. 22 եւ ԲՄԱ Ռոստով 21 կէտով:

Ինչպէս կը տեսնուի «Արարատ» այս յաղթանակով սանդուխ մը եւս կը բարձրանայ, գրաւելով 7-րդ տեղը:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով երկրորդ թայմ - աութը գործածեց: Ներկայիս խաղը 9 /8, ի նըպաստ իրեն:

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏ»

ԳԱՐԶՈՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

ՎԱՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Բ.

1927-ին Գառզուն առաջին անգամ երփնագիր ստեղծագործութեամբ հրապարակաւ հանդէս գալու պատեհութիւնն ունենում է «Անի»ի ցուցահանդէսում, նրանում ներկայացուած մեծերի հովանաւորութեամբ ստանում ցուցահանդէսային իր մկրտութիւնը, նրանցից ստանում արուեստում եւ ժամանակի մէջ յարատեւելու իր ուղեգիրը:

Նոյն այդ տարիներին երիտասարդ նկարչի առջեւ իր էջերը բաց է անում Փարիզի հայկական մամուլը, պատուիրում եւ տպագրում նկարներ նրանից, իսկ այդ նկարների թւում լինում են Վահան Թէքէեանի, Արշակ Չօպանեանի, Լեւոն Բաշալեանի դիմանկարները:

Նա անձնական սերտ կապեր է հաստատում փարիզահայ մտաւորականութեան հետ: Վերի բերուած դէմքերից բացի, փարիզեան վաղ շրջանի կապերից առանձնապէս նշելի է սերտ բարեկամութիւնը հռչակաւոր գրող Շահան Շահնուրի հետ, որը կարծես Գառզուի բախտակիցն էր ոչ միայն հայրենի եզերքներից Փարիզ նետուած լինելով, այլեւ նրանով, որ հաւասար յաջողութեամբ իր երկերը գրում էր թէ հայերէն, թէ ֆրանսերէն:

Յետագայում էլ նրա մտերմական շրջանում Ֆրանսիացի գործընկերների ու գործիչների կողքին միշտ էլ իրենց ակնառու տեղն են ունենում փարիզահայ առաջդիմական գործիչները, գրական-գեղարուեստական դէմքերը, այդ թւում՝ ժամանակակից Ֆրանսիական գրականութեան մեծագոյն դէմքերից մէկը եւ Ֆրանսիայում ռուս գրականութեան լաւագոյն մասնագէտն ու մեկնաբանը՝ Անրի Թրուայան, Ֆրանսիական կինոյի անուանի բեմադրիչ Անրի Վէրնէօյը (Աշոտ Մալաքեան), անուանի գրողներ Վիքթոր Կարտոնը, Վահրամ Մավեանը, Վահէ Քաչան, մեծատաղանդ կոմպոզիտոր ու բանաստեղծ, երգիչ ու դերասան Շառլ Ազնաւուրը (նկարիչն ունի «Շառլ Ազնաւուրը երգում է» կտաւ) եւ շատ ուրիշներ, որոնց հետ ստեղծագործական եւ զուտ մարդկային առնչութիւնից բացի Գառզուն ունէր եւ ունի նաեւ ներգաղթային հետաքրքրութիւններ:

Գառզուի ժամանակը սուղ է, եւ նրա մասնակցութիւնը Ֆրանսիայի հասարակական կեանքին բացառապէս տեղի է ունենում հանրօգուտ ստեղծագործութեան միջոցով: Բայց գիտակցելով իր ներկայութեան կարեւորութիւնը, հայ համայնքի միջոցառումներին նա մասնակցում է անձամբ, մանաւանդ երբ այդ ձեռնարկումները հետապնդում են մշակութային ու կրթական նպատակներ կամ վերաբերում են Սփիւռք - Հայրենիք կապերին:

Կերպարուեստը, աւելի քան գրականութիւնն ու երաժշտութիւնը, սեփական աչքով տեսածի արուեստ է: Այդ պատճառով էլ արտասահմանում ապրող հայ նկարիչների ստեղծագործութիւններում հայկական սիւժէները, առաւել եւս հայաստանեան սիւժէները չեն կարող ծանրակշիռ տեղ ունենալ, ուրեմն եւ՝ վճռորոշ դեր կատարել, թէպէտ, կան եւ դրա օրինակները:

Ի դէպ, կան նաեւ տրամագծօրէն հակառակը ծանուցող օրինակներ. Բէյզաժիստներ Ց. Ալխազեանի, Վ. Մախոխեանի, Ա. Շապանեանի եւ մի քանի այլոց ստեղծագործութիւններում հայկական բնապատկերները բացառուած են. բայց ոչ ոք փորձ չի արել նրանց դուրս դնելու հայ արուեստի պատմութիւնը:

Մինչեւ Խորհրդային Հայաստան այցելելը Գառզուի արուեստում արդէն կային հայկական սիւժէներ: Դրանք շատ չէին եւ լռքալացուած էին հրատարակչական կրաֆիքայի բնագաւառում: Մեր քննարկած խնդրի առումով այստեղ, դուցէ դիմանկարներից էլ աւելի, կարեւոր նշանակութիւն ունին նկարչի կատարած լրագրային գրչանկար պլակատները՝ նուիրուած հայկական այս կամ այն յոբելեանական տօնակատարութիւններին: Դրանց մէջ քանիցս հանդիպում են Խորհրդային Հայաստանի տարեդարձներին նուիրուած գրչանկարներ, որոնցում մեր հանրապետութիւնը ներկայացուած է որպէս ծաղկող ու բարգաւաճող երկիր: Ունի նաեւ հայկական սիւժէներով գրքերի ձեւաւորման նմոյշներ, որոնցից նշենք Վ. Կարտոնի «Ալ - կարմիր յատնութիւն» վէպը՝ նուիրուած Վանի հերոսամարտին:

Խորհրդային Հայաստան այցելելուց յետոյ նրա հաստոցային կրաֆիքայում ի յայտ է գալիս հայրենական փէյզաժը: Բացի այդ, երեւանեան ամսագրերի համար նա մի քանի անգամ գծում է շապկանկարներ:

Նիքոլա Փուսէնի եւ Գլօտ Լորէնի ստեղծագործութիւններում Ֆրանսիական սիւժէներ գրեթէ չկան, յամենայն դէպս դրանք աւելի քիչ են, քան հայկական սիւժէները Գառզուի արուեստում, սակայն նրանք եղել են եւ մնում են Ֆրանսիայի մեծագոյն նկարիչները:

Արուեստի ազգապատկանութիւնը որոշելիս տարբեր չափի ու կշռի այլեւայլ գործօնների կողքին կարեւորութիւն պէտք է տալ ոչ այնքան սիւժէներին, որքան՝ թեմաներին, դրանցում ներդրուած գաղափարներին:

Եթէ կողմ դնենք Գառզուի իրականից կատարած բնապատկերները, որոնցում, ի դէպ, քիչ չեն Գերմանիայի ու Իտալիայի, ինչ - որ չափով նաեւ Հայաստանի փէյզաժները, բայց Ֆրանսիայի տեսարանները ճնշող մեծամասնութիւն ունեն, - մենք կը տեսնենք, որ նկարչի մնացած ստեղծագործութիւնները, աննըշան բացառութիւններով, չունեն քոնքրէտ երկրի ու վայրի հասցէագրումներ, իսկ նրանցում առաջ քաշուած թէմաները համամարդկային են եւ վերաբերում են որքան Ֆրանսիային ու Ֆրանսացիներին, այնքան էլ այլ երկիրների ու ժողովուրդների:

Դա մեր ժամանակների համար բնորոշ երեւոյթ է, քանի որ 20-րդ դարը, աւելի քան նախորդ որեւէ դար, շատ խնդիրներում ջարդել է ազգային շահագրգռութիւնների նեղ շրջանակները, մարդկութեան ընդհանրական հետաքրքրութիւններ սահմանել:

Գառզուի պատկերած պատերազմներն ու աւերները մեծ մասամբ անուն ու հասցէ չունեն, նրանք եւս հաւասարապէս վերաբերում են որքան Ֆրանսիային, այնքան էլ այլ երկիրների, մանաւանդ իր հողում բազում պատերազմներ ու աւերներ տեսած Հայաստանին: Եւ միանգամայն հասկանալի է, թէ ինչու փարիզահայ մտաւորական Սերովբէ Մխիթարեանը «Նուվօ Ժուռ» հանդէսում Գառզուին նուիրուած յօդուածներից մէջբերելով հետեւեալ տողերը՝ «Կեանքն ամբողջովին արտաքսուել է այդ վայրերից ... բնաջնջումը եղել է կատարեալ», ... եւ կրկնելով Վիքթոր Հիւկոյին, աւելացնում է՝ «Թուրքն է անցել այդ տեղերից»: Նոյն հեղինակը Գառզուի աւերներ պատկերող կտաւներից մէկի կապակցութեամբ «Տաս Կոէթանում» թերթի յօդուածագրուհի՝ Քաթերին Բէյնի՝ «Ո՞ւր է մարդը» բացագանչութեանը պատասխանում է՝ «Ի՞նչպէ՞ս մարդ պատկերի, երբ իր աչքերի առջեւ իր ժողովուրդը բնաջնջուեց»:

Վերջին երկու մէջբերումները կատարելիս մեր նպատակն էր ոչ թէ ուղղակի կապակցութիւններ ստեղծել Արեւմտեան Հայաստանում Թուրքերի ձեռնարկած կոտորածների ու Գառզուի ստեղծագործութիւնների միջեւ, այլ այն, թէ հայկական շրջաններում ինչ երանգաւորում է ստանում դրանց ընկալումը: Սերովբէ Մխիթարեանը (եւ Գառզուի մասին գրած ուրիշ հայ հեղինակներ եւս) մեզ տալիս է խօսուն վկայութիւնն այն բանի, որ յատկապէս արտասահմանեան Հայութիւնը Գառզուի պատկերած աւերածութիւններում տեսնում է իր հողում կատարուած բարբարոսութիւնների մարմնաւորումը կամ գոնէ անալոգիան: Զմոռանանք, որ արուեստի երկը իմաստաւորւում է ու արժէքաւորւում հասարակութեան վերընթերցումով:

Եւ սակայն գուցէ աւելի ծանրակշիռ փաստն այն է, որ նոյն այդ կարծիքին են նաեւ հայ ժողովրդի պատմութեանը տեղեակ, իսկ Գառզուի արուեստը լաւ գիտեցող ու հասկացող Ֆրանսիացիներ, այդ թւում նկարիչ - ակադեմիկոս Դեգարխը, որը ակադեմիայում Գառզուին ողջոյնի խօսք յղելիս, նկատի ունենալով հայկական կոտորածները, ասել է՝ «Դուք ձեր աչքերում պահպանել էք ողբերգութիւնների յուշը»:

Երբ «Ափոքալիփս» շարքում եւ այլ գործերում Գառզուի արուեստն իր կրքոտ ձայնն է բարձրացնում ընդդէմ պատերազմի, ընդդէմ ատոմային սպառնալիքին եւ այն համակործան հետեւանքների, որոնցով դա յղի է, նա հայութեան (եւ, ի հարկէ, ոչ միայն հայութեան) սրտից է խօսում, խօսում է մեր բովանդակ ժողովրդի անունից:

Գառզուի արուեստի թեմատիկ մայրուղիներից մէկն էլ արդիւնաբերութեան «յարձակում»ն է բնութեան վրայ, բնութեան եղծումը, էքոլոկիական միջավայրի ապականումը: Չնայած դա հիմնականում կապիտալիստական արտադրութեան սոցիալ - տնտեսական պայմանների հետեւանք է, արտադրութեան միջոցների մասնաւոր սեփականութիւն հանդիսանալու հետեւանք, այնուհանդերձ նոյնի սոցիալականօրէն չպատճառաբանուած ռեցիտիւները բացայայտուել են նաեւ մեր երկրում, մասնաւորապէս Խորհրդային Հայաստանում, դառնալով համաժողովրդական ու համապետական մտահոգութեան առարկայ: Հիմա դրանք հսկայական ջանքերի ու զոհողութիւնների գնով արդէն մասամբ մնացել են Լեւում, եւ, յուսանք, շուտով սոսկ յուշ կը դառնան, բայց այն օրերին, երբ կային ու գործում էին, Գառզուի նոյնանմղիր ստեղծագործութիւններն առեւ նաեւ մեր մտահոգութիւնների վերարտադրութիւններն էին: Իսկ նրա բնապաշտական համոզմունքները էի՛ն եւ մնում են նաեւ մեր համոզմունքները, նոյն աշխարհընկալումով ու նոյն իտէալներով թելադրուած:

Նոյն տրամաբանութեամբ էլ դէպի հողը, գիւղը, երկրագործութիւնը, բնութեան գեղեցկութիւնները Գառզուի նախանձախնդիր վերաբերմունքը մարմնաւորող ստեղծագործութիւններն անհունօրէն մօտիկ ու հոգեհարազատ են հայ ժողովրդին, եւ պատահական չէ, որ նոյն մոթիւներով յագեցուած են բովանդակ հայ գրականութիւնն ու կերպարուեստը, մասնաւորապէս Միսաք Մեծարենցի ու Վահան Տէրեանի պոէզիան, Համաստեղի ու Բակունցի արձակը, Բաշինջաղեանի, Թադեւոսեանի ու Առաքելեանի բնանկարչութիւնը: Իսկ երկրագործութիւնը մարդկային գործունէութեան մէջ առաջին բնագիծ դնելու գաղափարը կարող է տանել մինչեւ Միքայէլ Նալբանտեանը:

Գառզուի գործվալից վերաբերմունքը դէպի անցեալն ու անցեալի յուշարձանները, անցեալը ներկայի մէջ ներմուծելը, նոյնպէս յատուկ են հայ կեանքին ու մտքին, հին ու յիշելի ստեղծագործական անցեալ ունեցող հայ ժողովրդի հոգեբանութեանն ու ազգային մշակոյթին: Եւ թւում է, Գառզուի՝ անցեալն ու ներկան ի մի բերող կտաւների համար բնական է յօրինել Վահան Տէրեանը, երբ գրել է.-

Մի անծանօթ ձեռք նուրբ մթնշաղում
Անցեալն ու ներկան իրար է խառնում:

Խորհրդային Հայաստանի շատ փոքր տարածքում անցեալի, մասնաւորապէս ճարտարապետութեան, մի քանի հազար յուշարձան է կանգնած, եւ ոչ միայն քաղաքներն ու գիւղերը գիտողների, այլեւ բնութեան գիրկ դուրս եկողների հայեացքներին անխուսափելիօրէն պարզւում են նաեւ անցեալի յուշարձանները: Պարզւում են ու դառնում ոչ միայն տըպաւորութիւն ու պատկերացում անցեալի մասին, այլեւ այսօրուայ իրականութեան անանջատելի բաղկացուցիչներ:

Արդեօք դրանով չէ՞ր պայմանաւորուած այն խորիմաստ իրողութիւնը, որ երբ ամբողջ աշխարհում մոլեգնում էին Գորպիւզիէի ու նրա սերնդակիցների մոտերնն ու քոնստրուքտիւիզմը, ճարտարապետական նորակառոյցների ֆասատներից ջնջւում ամենայն «հին»ն ու ազգայինը, նոյն սերնդի ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանեանը երեւանեան իր կառոյցներում անցեալը ծառայեցնում էր ներկային եւ ստեղծում դասականն ու նորը սինթեզող անհամեմատելի գլուխ գործոցներ: Եւ այդ փրոսէսը Թամանեանի մահուան հետ կանգ չառաւ, շարունակեց հայ ճարտարապետութեան յաջորդ սերունդների, մանաւանդ Ռ. Իսրայէլեանի նման մեծ վարպետի ստեղծագործութիւններում: Հետեւապէս դա ոչ թէ պատահականութիւն էր, հանճարի քմահաճոյք, այլ հայ ազգային իրականութեամբ ու հոգեբանութեամբ թելադրուած ստեղծագործական դրսեւորում, որով խորապէս տոգորուած է նաեւ Գառզուն, մանաւանդ դասական ճարտարապետութեան յուշարձաններն ու ձեւերը մեծարող իր բազմաթիւ գործերում:

Իր քոսմոփոլիտական էութեամբ մըշամով մոտերնիզմը ջնջում է ազգային գեղարուեստական մտածողութիւնը եւ որպէս դրա հետեւանք՝ նաեւ արուեստների ազգային առանձնայատկութիւններն ու ազգային բնորոշութիւնը: Բնական է, դա ոչ մի կապ չունի ազգային արուեստների փոխադարձ մերձեցման հետ, որը կեանքի է կոչուած ժողովուրդների եւ նրանց մշակոյթների ակտիւացած ու անմիջականացած շփումներով ու փոխ ազդեցութիւններով, փոխադարձ ինֆորմացիայի առատացմամբ, կեանքի յարուցած խնդիրներից շատերի նոյնացմամբ:

Աշխարհիս բոլոր ժողովուրդներին ընդգըրկած այդ փրոսէսում պատմական իրադարձութիւնների բերումով որոշ ազգերի ու նրանց մշակոյթների միջեւ լինում են նաեւ առաւել չեշտուած առնչութիւններ: Ներկայ դէպքում, երբ խօսքը վերաբերում է հայ ժողովրդին եւ նրա մշակոյթին, վաղուց արդէն հաստատուած իրողութիւն է, որ սկսած գեռեւս 19-րդ դարերից արեւելահայութիւնը զարգացել է յատկապէս ռուս ժողովրդի հետ ունեցած պետական ու տընտեսական, քաղաքական ու գաղափարական սերտ շփումների, իսկ նրա գրականութիւնն ու արուեստները՝ ռուս դեմոկրատական մշակոյթի ազդեցութեան ոլորտներում:

Մինչդեռ արեւմտահայ գրականութիւնն ու արուեստները, Ֆրանսիայում թէ արեւմտահայութեան այլ կենտրոնատեղիներում, զարգացել են հիմնականում Ֆրանսիական գեղարուեստական կողմնորոշումով:

Բացի այդ, 20-րդ դարում կերպարուեստի «լեզու»ն աւելի քան երբեւէ միջազգայնացել է: Նման պարագաներում որեւէ արուեստի (ներկայ դէպքում հայ արուեստի) ազգային բնորոշութեան բացայայտման գործում իրենց երբեմնի նշանակութիւնը զգալաբար կորցնում են գեղարուեստի «լեզու»ն աւելի քան երբեւէ միջազգային կիրառումները, ազգային արուեստին մի ժամանակ յատուկ ձեւերի աւանդականացումը, թէպէտ դրանք էլ չեն վերանում բոլորովին եւ որոշ արուեստագէտների մօտ (մանաւանդ ոճաւորողների) ակնյայտօրէն շարունակում են իրենց առկայութիւնը:

Սակայն իրենց նշանակութիւնը չեն կորցնում, մնում են եւ տուկում ազգային հոգեկան խառնուածքի գործօնը եւ դրա դրսեւորումն արուեստում: Ազգի հոգեկան խառնուածքը (ազգային բնաւորութիւնը) մարմնաւորւում է ազգին պատկանող անհատների կեանքի եւ գործունէութեան բոլոր բնագաւառներում, այսինքն ազգի համար ընդհանրական երեւոյթ է, արտայայտուած անհատների ինքնադրսեւորումներում: Դա այդպէս է, մանաւանդ երբ խօսքը վերաբերում է ստեղծագործական գործունէութեանը:

(Շար. 2)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՐՈՑ ՍԵՂԱՆԻ

Բ.

Սիրոյ սեղանին շուրջ նստողներուն սեղանակից ըլլալէ առաջ, ներկայ գտնուած էի եկեղեցիին մէջ մատուցուած Սուրբ Պատարագին: Ի՜նչ զարմանք, այս հսկայ եկեղեցին լեցուն էր արդէն, երբ, Պատարագը կը սկսէր: Ամբողջ երկու ժամ հոգեկան անբացատրելի հաճոյքով մը հետեւեցայ կրօնական վեհաշուք արարողութեան: Աչքիս մէկ ծայրովն ալ կը դիտէի եկեղեցին լեցնող հաւատացեալ:

...ները: Ամէն տարիքէ մարդ կար այդտեղ, երիտասարդ, մանուկ կամ ծերունի: Բայց իմ ուշադրութիւնս գրաւողներն էին տարեցները, ծերունիները: Անթիւ, անհամար ծերունիներ, համեստ հագուած, կորաքամակ, գաւառէն եկած, չարքաշ կեանք ապրած, չքաւոր այրեր եւ կիներ, որոնք անբացատրելի ջերմեռանդութեամբ մը կը հետեւէին արարողութեան: Պատարագին ու պատարագի առընթեր կատարուող այլ կրօնական արարողութեանց ընթացքին, ճիշդ տեղին ոտքի կը կանգնէին կամ կը ծնրադրէին, բոլոր շարականներուն ու երգեցողութիւններուն կը մասնակցէին ճշգրիտ արտասանութեամբ ու երգով: Այսքանը չէի տեսած մինչեւ այդ օրը, ամբողջ եկեղեցին լեցնող ժողովուրդի մը այսքան սրտագին ու գիտակից մասնակցութեան ներկայ չէի գտնուած մինչեւ այդ օրը, ուստի անբացատրելի հաճոյքով մը կը դիտէի շուրջբոլորս: Այս գաւառացի ծերունիները մեծ մասամբ, բնաւ կասկած չունիմ, շնորհքով հայերէն չէին գիտեր: Թերեւս խօսուածն իսկ հասկնալու կարողութիւն չունէին: Բայց ի՛նչպէս այսքան լաւ սորված էին շարականներուն ու երգերուն բառերը: Պարզ է: Զանոնք սորված էին իրենց հաւատքին ուժովը, եկեղեցիին բերուած կիրակնօրեայ իրենց հաւատարիմ ներկայութեամբը, իրենց հաւատքին ու բարքերուն հանդէպ ունեցած զուրգուրանքին հմայքովը:

Միջոց մը ուշադրութեամբ նայած էի քովս նստող ծերունազարդ մարդուն, որ պարբերաբար իր կօշիկները կը հանէր, կը ծնրադրէր, երկու թեւերը բանալով կ'աղօթէր ջերմեռանդօրէն, յետոյ կանգնելով դարձեալ կը հագուէր կօշիկները: Հինգ տարի, կամ վեց, եօթը, տարի վերջ այլեւս մեր աշխարհին մաս պիտի չկազմէ այս մարդը, ըսած էի միտքէս: Նաեւ անոր քովինը, նաեւ աս առջեւի նստարանին վրայ նստողը, այլ խօսքով, այս եկեղեցին լեցնող ժողովուրդին կարեւոր մէկ մասը: Պիտի երթային, ու այդ խոնարհ մարդիկը, որոնք փողոցը մեր ուշադրութիւնն անգամ չէին գրաւեր, որոնց հետ թերեւս քանի մը խօսք փոխանակել անգամ չէինք զիջաներ, իրենց հետ պիտի տանէին թանկագին բաներ: Իրենց հետ պիտի տանէին, որովհետեւ ոչ մէկը ուզած էր ժառանգորդ դառնալ անոնց: Իրենց հետ պիտի տանէին աս ջերմեռանդ հաւատքը, աս անխարդախ երկիւղածութիւնը, աս շարականագիտութիւնը, աղօթքի բառերը հոգեւորականին, սարկաւագին հետ միասին արտասանելու աս հաճոյքը, իրենց չգիտցած, չխօսած լեզուին հանդէպ իրենց աս ծայրայեղ յարգանքը: Այդ բոլորը պիտի տանէին իրենց հետ: Եւ ամէնէն կարեւորը այն էր, որ անոնք իրենց հետ պիտի տանէին իրենց նմանները:

Անբացատրելի ապրումներով լեցուած էի ուրեմն, երբ Պատարագը վերջացաւ: Նախ քան տաճարին պարպուիլը, քանի մը հիւրամեծար ընկերներ մօտեցան ու խնդրեցին որ աճապարէի երթալ սիրոյ սեղանին սարքուած սրահը: Բարի եղան նաեւ ինծի ընկերանալու մինչեւ սրահ: Երբ սրահէն ներս կը մտնէի, կը կարծէի որ պիտի ըլլայի առաջին մտնողներէն մէկը: Մինչդեռ վերջիններէն մէկն էի: Սրահը ամբողջովին լեցուն էր: Ե՞րբ եկած, ե՞րբ տեղ գրաւած էին այսքան շատ մարդիկ, քանի որ եկեղեցին տակաւին չէր պարպուած: Ոչ: Այս ժողովուրդը եկեղեցին լեցնող ժողովուրդը չէր: Այս ժողովուրդին մէջ չկային անշուշտ քիչ առաջուան ջերմեռանդ ու համեստ ծերունիները: Այս ժողովուրդին մէջ չկային կօշիկները հանող ու ծնրադրող, թեւատարած աղօթող ծերունիներ: Այս ժողովուրդը, իր կիրակնօրեայ մաքուր հագուստով, լեցուն գրպաններով, հազիւ քանի մը վայրկեան մնացած էր եկեղեցիին մէջ, կամ այդքանն ալ չէր ըրած, եւ ուղղակի եկած էր նստիլ սիրոյ սեղաններուն շուրջ: Եկած էր նստիլ սիրոյ սեղաններուն շուրջ եւ հիմա անհամբերութեամբ կը սպասէր որ նախագահ հոգեւորականն ալ մուտք գործէր ժամ առաջ եւ բացուէին սեղանին վրայ շարուած օղիի եւ գինիի շիշերը:

×

Եկեղեցիէն մինչեւ այս սրահը, տասը քայլ հեռաւորութիւն մը կար միայն: Բայց կարծես անանցանելի անդունդ մը կար մէկը եւ միւսը լեցնող ժողովուրդներուն միջեւ:

Ռ. Հ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ՋՕՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑ ՄԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի բաժակի խաղաշարքը կը հասնի արդէն իր չորրորդ հանգրուանին: Այս տարի 4252 ակումբներ ճամբայ ելան, կարելի եղածին չափ հեռու երթալու առաջադրութեամբ, այս շատ ժողովրդական մրցակցութեան մէջ: Անոնց մէջ կային նաեւ հայանուն խումբերուն գլխաւորները:

Փարիզի շրջանին մէջ, մեր խումբերը, դժբախտաբար, արդէն մրցաշարքէն դուրս մնացած են: Ալֆորվիլ պարտուեցաւ երկրորդ հանգրուանին Շուազիէ, նուազագոյն տարբերութեամբ. իսկ Իսի, 3-րդին, ունեցաւ մեծ տկարութիւն մը (5 - 0), Վիլժուիֆի առջեւ:

Մարսէյլի խումբերն ալ չկրցան յաղթականօրէն անցնիլ երրորդ հանգրուանէն անդին: Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ ընկրկեցաւ Մէյրէօյի առջեւ (2 - 1), իսկ Սէն - Թ'Անթուան՝ Սէն - Մարթի (1 - 0): Կարելի էր լաւագոյն արդիւնքներ ակնկալել պատուոյ դասակարգին մէջ խաղացող մեր այս ակումբներէն՝ որոնք կ'երեւի յանկարծակիի եկան աւելի վար դասակարգերու պատկանող իրենց մրցակիցներուն վճռականութեան առջեւ:

Լիոնի շրջանին մէջ, Վիէն, առաջին խաղին իսկ, պարտուեցաւ. իրաւ է որ իր հակառակորդը, Վէնիսիէօ, շատ աւելի վեր դասակարգի մրցանիշ մըն էր:

Երրորդ հանգրուանին միայն Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին եւ Վալանս մրցակցութեան մէջ մնալու հրաւիրուեցան: Մինչեւ այդ՝ զբաղած էին ախոյեանական խաղերով:

Լիոն - Տէսին մեծ դժուարութեամբ է որ յաջողեցաւ օձիքը ազատել Սէն - Մօրիսի խումբէն: Պէտք եղաւ, երկու ժամ, բուռն պայքար մը Տէսինի մարզադաշտին վրայ: Արդիւնք՝ 3 - 2: Աւելի դիւրին եղաւ Վալանսի յաղթանակը Աննէյրոնի վրայ (3 - 0):

Ուրեմն, Ֆրանսայի բաժակի չորրորդ հանգրուանին կը մասնակցին միայն երկու հայանուն խումբեր: Խաղերը տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր 27-ին: Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին պիտի խաղայ Պօրըփէրի մէջ: Առաջին ակնարկով դիւրին մրցում մը այցելողներուն համար, այսուհանդերձ հակառակորդի դաշտին վրայ խաղալը կրնայ պատճառ ըլլալ երբեմն անհաճոյ անակնկալներու:

Ընդհակառակն, շատ դժուար պայքարի մը պէտք է պատրաստ ըլլայ Վալանսի Հայ Մարզականը՝ որ պիտի մրցի Ռօանի հետ: Այս խումբը կը մասնակցի Ֆրանսայի ախոյեանութեան, չորրորդ բաժանումին մէջ, եւ ունի լաւ դիրք մը՝ ութ մրցումներէ վերջ:

Բարեբախտաբար, հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Վալանսի մէջ՝ ուր հայանուն խումբին համակիրները գիտեն իրենց խանդավառ ներկայութեամբ արդիւնաւէտ կերպով քաջալերել տեղացի մարզիկները: Մաղթենք սակայն որ այս մարզին մէջ ամէն ինչ անցնի չափաւոր:

Լիոն - Տէսինի նախկին նախագահ, ներկայիս պատուոյ նախագահ՝ Գրիգոր Ասլանեան ենթարկուեցաւ վերջերս բաւական ծանր գործողութեան մը: Սրտագին ապաքինում կը մաղթենք այս խանդավառ մարզասէրին՝ որ, իր բերած աջակցութեամբ, մեծ դեր մը ունեցած է վերջին տաս տարիներու ընթացքին, Հ.Մ.Ը.Մ.ի վերելքին մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

գերմանահայ նամականի

ԱՒԵՏ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ամենամեայ «Վարշաւայի Աշուն» երաժշտութեան փառատօնին հայ երգահան Աւետ Տէրտէրեան մեծ յաջողութիւն ձեռք ձգած է, արժանանալով մամուլին գնահատանքին: Այս կապակցութեամբ Հիւսիսային Գերմանիոյ Ռատիոկայանը - ՆՏՐ - սոյն փառատօնին նուիրուած հաղորդումին ընթացքին իր մասին հետեւեալ ձեւով արտայայտուած է. «...Երեւոյթին յաջող կազմակերպումէն զատ յատկապէս յիշատակուելու արժանի է հայ երգահան Աւետ Տէրտէրեան: Ան՝ ծնած 1929-ին Ատրպէյջանի մայրաքաղաք Պաքուի մէջ, տարիներէ ի վեր մեկուսացած կ'ապրի Հայաստանի լեռնային շրջաններէն մէկը: Շնորհիւ լեհ գիտնականներու եւ երգահաններու ջանքերուն ան կրցաւ ներկայ գտնուիլ իր 6-րդ համանուագին կատարման՝ Վարշաւայի մէջ: Բոլոր անոնք, որոնք սովորական երկ մը կը սպասէին յուսախաբ եղան: Տէրտէրեան ձայնապաշարը հօս երկուքի կը բաժնէ. իրականի, կատարուած կամերային կազմի մը կողմէ, եւ անիրականի, ներկայացուած մեծ նուագախումբի մը կողմէ եւ լսելի դարձուած ձայներիզի միջոցով: «Ինչ որ հօս կայ, գոյութիւն ունի նաեւ հօն», աս է անոր գործածած փոխաբերութիւնը: Իմ մօտեցումը, բնորոշուած բնութեան կողմէ, այս կէս ժամ տեւող երկով երաժշտական կամուրջ մը երկարել կը փորձէ դէպի անջրպետի ներդաշնակութիւնը: Ասկէ վերջ աւանդական խորհրդային իրապաշտութիւնը անցեալին կը պատկանի»:

Յիշենք որ ասկէ քանի մը տարիներ առաջ Աւետ Տէրտէրեանի կարգ մը յօրինումները մեծ յաջողութեամբ ներկայացուած էին Արեւելեան - Գերմանիոյ գըլխաւոր կարգ մը քաղաքները:

×

ԷՄՄԱ ԹԱՀՄԻԶԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿԻ ՄՐՑԱՆՔԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

Պուլկարահայ դաշնակահարուհի Էմմա Թահմիզեան չորս տարին անգամ մը տեղի ունեցող Վան - Քլիպէօրն միջազգային դաշնակի մրցանքի դափնեկիրներէն մէկը հանդիսացած է, գրաւելով չորրորդ աստիճանը: Առաջին մրցանակը շնորհուած է պրազիլացի Խոսէ Ֆեկհալիին: Դատակազմին մաս կը կազմէր նաեւ ծանօթ Թուրք դաշնակահարուհի Իտիլ Պիրէթ:

Բ. Ք.

ՐԱՖՖԻ

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆ

Բոլոր այդ խօսակցութեան ժամանակ Մուրադը նկատում էր եւ մի աւելի մեծ փոփոխութիւն քաւոր Պետրոսի բնաւորութեան, հայեացքների եւրոպայական յատկութիւնների մէջ: Առաջ նրա գործողութիւնները կատարւում էին՝ որոշուած, հաստատ եւ գիտակցական նպատակներով: Իսկ այժմ նա, կարծես, օրօւում էր այդ երկու մտքերի մէջ. միթէ աւելի լաւ չէ՞ր լինի, որ չարութիւնը բառնա - յինք բարութեամբ, - մի՞թէ չարութիւնը չարութեամբ արմատախիլ անելը՝ դատապարտակութեան նոյն եղանակը չէ՞ր լինի, երբ վարժապետը է կրթել եւ բան սովորացնել անպիտան աշակերտին ծեծի եւ պատիժների ուժով: Քաւոր Պետրոսը հակուած էր երեւում դէպի զղջում, դէպի ուղղութիւն. բայց նրան կատաղեցնում էր այն միտքը, թէ ինչո՞ւ ինքը առաջին քայլն առնէ եւ ուղղուի, թէ ինչո՞ւ ինքը զիջումն անէ ուրիշների չարութեան դէմ» մի՞թէ դրանով իրան մի անբախտ զոհի վիճակի մէջ չի՞ դնի: Երբ մարդիկ խաբում են, նա էլ պէտք է խաբէ, երբ մարդիկ հարստահարում են, նա էլ պէտք է հարստահարէ:

Կառքի ձիանները փոխել էին, անիւները ձիւթով օծել էին, եւ պատրաստ էր իջեւանի բակում: Նէնէն զարթնել էր, եւ յոգնութիւնից կազդուրուած, վազեց նա կառքի մօտ, եւ առանց Մուրադի օգնութեան, ինքը ցատքեց, նստեց նրա մէջ:

- Նէնէ, ձեռք տուր այդ օտարականին, դա իմ վաղեմի բարեկամն է, - ասաց Մուրադը:

Նէնէն մեկնեց ձեռքը: Քաւոր Պետրոսը բռնելով ասաց.

- Դուք երկուսդ էլ արժան էք միմեանց: Նախախնամութիւնը, զանազան փորձանքների միջից անցկացնելով ձեզ, կրկին հանդիպեցրեց միմեանց: Օրհնում եմ ձեր ամուսնութիւնը եւ բախտաւորութիւն եմ ցանկանում:

Մուրադը ընկաւ նրա գիրկը, եւ արտասուքը աչքերում, երկար աղաչում էր, խնդրում էր նրան, որ նստէ իրանց հետ կառքը եւ միասին վերադառնան իրանց հայրենիքը՝ Պարսկաստան: Բայց քաւոր Պետրոսը դարձեալ մերժեց, ասելով.

- Դուք գնացէք, Տէր ընդ ձեզ, ես, դեռ բոլորովին չեմ վերջացրել իմ գործը... գուցէ հեռուից աւելի պիտանի կը լինեմ ձեզ...:

Մուրադը նստեց: Կառքը շարժուեցաւ: Քաւոր Պետրոսը բաւական տեղ ոտքով գնաց նրանց հետ: Յետոյ կրկին ձեռք տալով Նէնէին, կրկին համբուրուելով Մուրադի հետ, բաժանուեցաւ: Նա երկար կանգնած նայում էր նրանց ետեւից, մինչեւ կառքը բոլորովին անհետացաւ նրա աչքերից: Այդ ժամանակ միայն դժբախտ թափառականը ճանապարհը ծռեց եւ սկսեց դիմել դէպի մի այլ կողմ:

Երեք ամիս անցել էր այն օրից:

Պարսկաստանի Սալմաստ գաւառում, Սաւրա գիւղից ոչ այնքան հեռու (որը Մուրադի հայրենի գիւղն էր) տարածուած էին հին աւերակներ: Արաբական ճաշակով կառուցուած մի հոյակապ մինարէթ միայն կանգուն էր մնացել այդ տխուր աւերակների մէջ: Նրա բարձր կամարների ներքոյ թագաւորում էր մշտական ամայութիւն եւ խաւար: Ձըղջիկները եւ վայրենի աղաւնիները միայն երբեմն աղմկում էին այդ անբնակ մինարէթի գերեզմանական լռութիւնը: Բայց մի գիշեր այնտեղ լոյս էր երեւում: Յատակի վրայ վառվռում էր խարոյկ եւ նրա լուսաւորութեան մէջ շարժւում էին անորոշ ստուերներ: Եթէ մեր ընթերցողը համարձակութիւն ունենար եւ գաղտնի կերպով մօտենալով մինարէթին, նրա կիսաւեր դռնից նայէր ներսը, անպատճառ կը տեսնէր նոյն դէմքերը, որոնք ծանօթ են նրան, որոնց ճանաչում է նա, սկսեալ նրանց պատանեկութեան հասակից: Այնտեղ էին Մուրադը եւ Ջալլադը (աւազակապետը) երկուսն էլ դէյթունցու հագուստի մէջ կերպարանափոխ եղած: Այնտեղ էին Մուրադի մանկութեան երեք ընկերները՝ Կարօն, Ասլանը եւ Սագօն, մչեցոց ծպտեալ հագուստով: Այնտեղ էր պատանի Ֆարհադը, որ նոր էր ընկել այդ շրջանի մէջ: Այնտեղ չէր միայն Համբը:

Մինարէթը շատ հեռու չէր այն վայրերից, այն այգիներից եւ այն ձեռատունկ անտառներից, որոնց մէջ Մուրադը իւր պատանեկութեան հասակում, իբրեւ փախըստական, ապաստան գտաւ: Որպէս տեսանք այդ, յիշատակարանի սկզբում, այն ժամանակ նա վարում էր բաւական կասկածաւոր կեանք իւր երեք ընկերների՝ Կարօի, Ասլանի եւ Սագօի հետ: Այնուհետեւ աղէտաւոր հանգամանքները բաժանեցին այդ փոքրիկ սրիկաներին եւ ձգեցին կեանքի տարբեր ճանապարհների վրայ: Թափառելով աշխարհից աշխարհ, երկրից երկիր, եւ անցնելով զանազան դառն փորձերի միջից, տասնեւերկու տարուայ անջատումից յետոյ, - վաղեմի ընկերները կրկին հանդիպում են միմեանց միեւնոյն մինարէթի մէջ, որ մանկութեան հասակում նրանց թագստի տեղն էր, նրանց սիրելի որջն էր: Երկու օր մնացին այնտեղ, իսկ երրորդ օրը մինարէթը դարձեալ դատարկ էր, դարձեալ ամայի էր: Ի՞նչ եղան նրանք, ո՞ւր գնացին, - այդ կը տեսնէ ընթերցողը մեր մի այլ աշխատութեան - «Կայծերի» մէջ...:

(Շար. 205 եւ վերջ)

Տիրան Ոսկերիչեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ոսկերիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արամ Ոսկերիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Պալեան, Այրի Տիկին Զարուհի Խաչերեան եւ զաւակները (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Արմէն Արծրունի եւ զաւակը (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Խորուլ Զաքարեան եւ զաւակները (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Խորուլ Պօյաճեան եւ զաւակները (Երեւան), Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տարպինեան եւ զաւակները (Երեւան), Ժիրայր Խաչերեան (Լոնտոն), ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, հօրաքրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՊԱՅԻՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ոսկերիչեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 17-ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 25, առաւօտեան ժամը 10-ին Իսիի Ս. Մարիամ - Աստուածածին Հայոց Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ի ՊԱՏԻՒ
ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-ԻՆ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան, թէ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ մեծարանքի հանդիսութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն ծանօթ բեմադիր՝

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ
(Աշոտ Մալաքեան)

ծնողաց եւ հարազատներու հոգիներուն՝
ՅԱԿՈԲ եւ ԱՐԱՔՍԻ ՄԱԼԱՔԵԱՆ
ԱՆՆԱ եւ ԳԱՅԵԱՆԷ ՔԻՐԱՋԵԱՆ

Այս առթիւ արարողութեանց կը նախագահէ, հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըլմազեանի:

Ս. Պատարագէն յետոյ Եկեղեցւոյս Մշակոյթի Տան Ա. Զքքաշեան սրահին մէջ ի պատիւ՝ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ ճաշ մը կը տրուի, որուն մասնակցիլ փափաքողները իրենց տեղերը կրնան ապահովել, հեռաձայնելով Վարուժան Պօղաճեանի 90 - 53 - 21 թիւին:

Նոյն օրը, երեկոյեան, ժամը 17.00-էն յետոյ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ կը ստորագրէ իր հեղինակած «Մայրիկ» գիրքը բոլոր փափաքողներուն: Գիրքերը կրնան ապահովուիլ տեղւոյն վրայ, եկեղեցւոյս Մշակոյթի Տան գրախանութէն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ՝ ժողովրդային Լսարան մը կազմակերպուած է, Առաջնորդարանի սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ 8-րդ:

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30-ին:

Կը խօսի. -

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիւթ. -

ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱԳՐՈՒԻ ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆ. ՄԱՐՄՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8-ԻՆ
Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ հերոսամարտի 65-րդ տարեդարձի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, վեց հազար զինուորներու հոգւոյն: Իսկ կէս օրէ վերջ ժամը 1.30-ին ճաշ - մատաղ եւ յուշահանդէս:

OPERA - LAFAYETTE
80, rue La Fayette — 75009 PARIS
Ճաշագին՝ 80 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
NOTRE DAME DE LA GARDE

Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, առաւօտեան ժամը 11.15-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթր Տամ Տը Լա Կարտ»ի Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական տարեկան ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ համայնքին

GALERIE R. MISCHKIND
7, rue Jean Sans Peur — LILLE
Tél. : 20. 57. 30. 49

CARZOU

PEINTURES — AQUARELLES —
DESSINS — LITHOGRAPHIES ORIGINALES

du 22 Octobre au 17 Novembre

Tous les jours de 10h à 12h15
et de 14h à 19h15 (sauf lundi matin)
Dimanche de 15h à 18h30

Le mercredi 6 novembre
à 17 heures au Forum Furet - FNAC
15, place du Général de Gaulle à Lille

CARZOU répondra aux questions qui lui seront posées lors du débat animé par R. G. MISCHKIND :
«CARZOU ET LES PORTES DU MYSTERE»

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, Rue St. Bazile — Marseille

Henri VERNEUIL

dédicacera son livre
MAYRIG
Mardi 29 octobre de 19h à 21h

Հանրի ՎԷՐՆէՕՅ կը ձօնագրէ իր գիրքը՝

Մ Ա Յ Ր Ի Կ
Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 19էն 21

JOURNEES LIBANAISES

EXPOSITION - VENTE

Une grande EXPOSITION - VENTE d'objets artisanaux et d'œuvres d'artistes libanais se tiendra, les mercredi 23 et jeudi 24 octobre de 11 à 19 h, à la Mairie du XVIe Arrondissement, 71, ave. Henri - Martin. Les articles - bijoux fantaisie, nappes brodées main, ouvrages damassés, caftans, serviettes et sorties de bain, verre soufflé, coutellerie, gravures, etc., représent pour cette période approchant les fêtes de fin d'année, autant de cadeaux originaux que variés.

On y trouvera aussi de l'artisanat arménien. Notamment des broderies de différentes régions, des bijoux et tableaux de peintres arméniens.

Le jeudi 24, au soir, à partir de 20 h, un BUFFET - MEZZE sera proposé, préparé dans la plus pure tradition de l'art culinaire libanais.

Au cours de cette soirée aura lieu le tirage d'une TOMBOLA dont les prix les plus prestigieux seront présentés à l'entrée de la salle des fêtes.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - ՍԷՆԼՈՒ. - Տիկին Վերգին Փիլիկեան, Սոնիա եւ Րաֆֆի Փիլիկեան իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գրիգոր Փիլիկեանի մահուան 4-րդ տարելիցին ի յիշատակ 250 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին (60-ամեակին առթիւ) եւ 250 Ֆ. Մարսէյլի Մշակոյթի Տան առ ի գնահատութիւն «Հայ գիրք»ի ցուցահանդէսին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 28, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, բաժակ մը թէյի շուրջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. Տիկին Ազնիւ Թադէոսեանէ 250 Ֆ. իր եղբօր յիշատակին, Պ. Ջուլալ Գազանճեանէ 200 Ֆ. փոխան ծաղիկի Մկրտիչ Եաղուպեանի մահուան առթիւ, Տ. Բլիւր Ս. 100 Ֆ. եւ Մուրատեան ընտանիքէն 50 Ֆ. փոխան ծաղիկի Ղազարոս Խաչատուրեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը, Նոյեմբեր 10, Կիրակի, կէս օրէ վերջ, կը կազմակերպէ գրական - գեղարուեստական հաւաքոյթ մը, նուիրուած՝ Վիքթոր - Հիւկոյի մահուան հարիւրամեակին:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

GRAND DINER DANSANT

au profit de l'Ecole SAINT MESROP d'Alfortville

dans les salons rénovés de l'Hôtel Méridien
81, Bd. Gouvion Saint Cyr — 75017 PARIS

SAMEDI 16 Novembre à 20h00

La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Հոկ. 26, ժամը՝ 21էն սկսեալ

Salle du Restaurant SCOLAIRE
173 bis, rue Jean-Jaurès — 95400 ARNOUVILLE-lès-GONESSE

Գեղարուեստական բաժին՝
OLIVIER ET GREGORY MARDINIAN

-- Տեղերը ապահովել դիմելով՝ տեղւոյն Կապոյտ Խաչուհիներուն

Հովանաւորութեամբ՝
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ-ի
մահուան 50ամեակին առիթով՝
առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ, կը ներկայացնէ՝

«ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՄՕՐՍ ԱՄԵՂՆԱԳՈՐԾ ԳՈԳՆՈՑԸ ԿԸ ՍՓՌՈՒԻ ԿԵԱՆՔԻՍ ՄԷՋ»

հայահնչիւն խարհրդապատկեր չարժանկարը
(ֆրանսերէն մակագրութեամբ)
Արտադրուած՝ Ֆրանսայի Մշակոյթի և Արտաքին Նախարարութեանց օժանդակութեամբ:

— Théâtre du RANELAGH —
5, rue des Vignes- PARIS XVIe
(Métro : Muette - Passy)

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 24, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30ին,
Տոմսերը կարելի է ապահովել՝
- Եկեղեցւոյ Դիւանատունը. - 15, rue Jean Goujon — Paris 8e
- Գրատուն Հ. Սամուէլեան. - 51, rue Monsieur le Prince — Paris 6e
- Հայ Թատրոնի Ընկերակցութիւն. B. P. 125 — 75223 PARIS - Cedex 05

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
23

MERCREDI
23 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TÉL.: 770.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.079 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.079

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿԸ ԳԱՆԳԱՏԻ.-

«ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՊԱՏԿԱՆՈՂ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ԿԸ ԲՌՆԱԳՐԱՒՈՒԻՆ»

«Հիւրիյէթ»ն է որ կ'արձագանգէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքին՝ Շնորհք Արք.ի կարգ մը յայտարարութիւններուն, արեւելեան նահանգները կատարած այցելութեան վաղորդայնին: Իրենին խօսուն են Պատրիարքին կարգ մը մատնանշումները որպէսզի անոնցմով գոհանանք: Մնաց որ, ընդհանրապէս արդէն, Շնորհք Պատրիարքի յայտարարութիւնները ոչ մէկ խորհրդածութեան կը կարօտին:

×

Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը Շնորհք Գալուստեան, դէպի Անատոլու կատարած շրջապտոյտէն դարձին յայտարարեց թէ «Թուրքիոյ մէջ ճամբորդելու ազատութիւն գոյութիւն ունի: Ամէն Թուրք քաղաքացի կրնայ օգտուիլ այդ իրաւունքէն»:

Գալուստեան, իր այս շրջապտոյտին ընթացքին այցելած էր Կեդրոնական, Հարաւ - Արեւելեան, Արեւելեան Անատոլու եւ Սեւ ծովու շրջանը, հանդիպելով ի մէջ այլոց՝ Գայսէրի, Էլազըղ, Մալաթիա, Ատըեաման, Տիյարպագըր եւ Մարտին, իր ճամբուն վրայ գտնուող հայ հայրենակիցներուն հետ ալ տեսակցելով: Մինչ այդ, այցելած է այդ վայրերուն եկեղեցիները, գերեզմանոցները եւ տեսակցած տեղւոյն հոգեւորականներուն հետ: Այցելած է նաեւ Սիւրիանիներու պատմական վանքերը, տեսակցած անոնց վարիչներուն հետ: Գալուստեանի այս շրջապտոյտին մասնակցեցան երկու օթօպիւս լեցուն Հայեր՝ զբօսաշրջական ընկերութեան մը կազմակերպութեամբ: Հայոց Պատրիարքը լսաւ, որ «այս շրջապտոյտին առթիւ ոչ մէկ հակազդեցութեան կարիք կայ»:

Գալուստեան ըսաւ, որ երբ իսլամական կրօնքին ծառայելու համար թեկնածուները պատրաստող հաստատութիւններ եւ միջոցներ կան, իրենց համար գոյութիւն չունին նոյն կարելիութիւնները եւ դիւրութիւն ցոյց չի տրուիր, իսկ միւս կողմէ կարգ մը կալուածներ կը բռնագրաւուին եւ առկէ գանգատելով՝ հետեւեալը ըսաւ.

«Տարակոյս չկայ, թէ կը գտնուինք ծանր պատասխանատուութիւններու ներքեւ՝ մեր պաշտօնին բերմամբ: Մենք պատասխանատու ենք այս հաւաքականութեան բարոյականէն, ներքին անդորրութենէն եւ կրթութենէն ու դաստիարակութենէն: Աստուծոյ կողմէ մեզի շնորհուած ուժով եւ կորովով կը ջանանք մեր ամբողջ կարելին ընել այդ մասին: Կարգ մը հարցերու կապակցութեամբ՝ լուրջ հարցեր ու խնդիրներ ունինք: Գրեթէ ամէն շրջանի մէջ երբ իսլամ կրօնաւորներ պատրաստելու համար անթիւ կրթական հաստատութիւններ գոյութիւն ունին, քրիստոնեայ փոքրամասնութիւններուն զլացուած է այդ իրաւունքը: Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանը երբ նուազագոյն վաթսուն հոգեւորականի պէտք ունի, այս թիւը հազիւ քանըհինգի կը հասնի ներկայիս, նոյնիսկ քանըհինգէն ալ պակասիլած է այսօր: Ուրիշ կարեւոր ու փափուկ հարց մըն ալ՝ մեր կարգ մը վագըֆի ինչքերուն գրաւումն է՝ իրաւական կանոններու ներհակ՝ անհիմն պնդումներով:

«Ոչ իրաւական հիմունք ունին այդ բոլոր տնօրինումները ոչ ալ տրամաբանական պատճառ: Նաեւ չենք կրնար արժեւորել մեր ի ձեռին ունեցածները՝ այլազան արգելքներու բերումով, քանի որ շինարարական ամէն աշխատանք ու ձեռնարկ կաշկանդուած է այդ ձեւով»:

Գալուստեան ըսաւ, որ ներկայիս մօտաւորապէս 60 հազար Հայեր կ'ապրին Թուրքիոյ մէջ: «Իբրեւ անհատ, Թրքահայերը մասնաւոր ոչ մէկ դժուարութիւն ունին, - աւելցուց ան, - եթէ կան իսկ, անոնք սովորական ու պարզ արգելքներ են, որոնց կրնայ բախիլ ամէն մարդ»:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ

ՆԻՒԹՆ ԷՐ՝ ՀԱՅԵՐԸ՝ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ԴԻՄԱԳԻԾԸ

×

ՎԵՆԵՏԻԿ. - («Յառաջ»). - Կիրակի, Հոկտեմբեր 20, երկու օրուան նիստերէ յետոյ, Վենետիկի նահանգապետութեան Քա'Քոռնէր սրահին մէջ, փակուեցաւ մարդկային իրաւանց Լելիօ Պասօ միջազգային հաստատութեան կողմէ կազմակերպուած գիտական ժողովը, բնաբան ունենալով. - «Հայերը՝ ժողովուրդի մը դիմագիծը»:

Փակման նիստին առթիւ, կազմակերպուած էր կլոր սեղան մը, որուն կը մասնակցէին Ռուբէն Պօղոսեան, Ժերար Շալեան, Օշին Քէշիշեան, Ցակոբիկ Մանուկեան, Իվ Թերնոն, Հրայր Թէրզեան: Կը նախագահէր միջազգային իրաւանց դասախօս եւ ժողովուրդներու մնայուն դատարանի 1984 Ապրիլի նիստին նախագահ՝ Ֆրանսուա Ռիկօ:

Կլոր սեղանի նիւթն էր. - Հայերը ի՞նչպէս կը տեսնեն իրենց ժողովուրդին ապագան եւ իւրաքանչիւրը իր տեսակէտը պարզեց ներկայ հայ եւ օտար հետաքրքրուած բազմութեան մը: Մասնակցեցան Անահիտ Տէր - Մինասեան, Տոքթ. Տիգրան Ալեքսանեան, Հրանդ Բամպաքեան, Արթօ Քէօսէեան որոնք մասնանըշելէ յետոյ ձեռնարկին օգտակարութիւնը, ըրին թելադրութիւններ եւ պարզեցին զանազան տեսակէտներ, շեշտը դնելով սակայն ազգ. միասնական ճակատ մը կազմելու վրայ, յաջող կերպով դիմագրաւելու համար Հայութեան արդարացի պահանջները միջազգային ատեաններու առջեւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14 - 16)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՓԱՌԱՏՕՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Ռոսիա» շարժանկարի մեծ սրահին մէջ բացուած է հայկական շարժանկարի փառատօնը, «Էրեբունի - Երեւան» տօնախմբութեանց շրջագիծին մէջ: Փառատօնը սկսած է Ալբեր Մկրտչեանի «Մեր մանկութեան տանգօն» ժապաւէնի ցուցադրութեամբ: Հանդիսականները ջերմ ընդունելութիւն մը ցուցաբերած են ժապաւէնը իրականացնող խումբին ներկայութեամբ: Փառատօնի ընթացքին կը ցուցադրուին մօտ 25 ժապաւէններ, որոնց կարգին՝ Հենրիկ Մալեանի նոր գործը՝ «Մի կաթիլ մեղր»ը, ըստ Յովհաննէս Թումանեանի նոյնանուն պոէմի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՐԱԶՈՒՔԻ Հինգշաբթի օր ցոյց կ'ուզէ տալ որ իր սենտիքան - Սէ - Ժէ - Թէ-ն ուժի է եւ դեռ կրնայ զօրակոչի ենթարկուիլ եւ երկրին կեանքը տակնուվրայ ընել: Արդարեւ նախատեսուած է մէթրոյի, հանրակառքի, երկաթուղիի գործադուլ եւ բազմաթիւ ցոյցեր:

ԺԱՆ - ՌՈԺԷ ՔՕՍԻՄՈՆ դերասան եւ հեղինակ երգերու բառերու (Լէօ Ֆէռէի, Քաթրին Սօվաժի) մեռաւ 67 տարեկանին, թոքի խլիրդէ:

«ՁԱԽ ԳՈՐԾԱՏԷՐԻ ՄԸ ՄԱՀԸ» տարազով կը հաղորդուի Ժան Ռիպուի մահը: Արդարեւ Շլումպերժէի «Ժի - Էռ»ը ծընած էր 1919-ին, փայլուն ուսումներէ ետք, հետեւելով ընտանեկան աւանդութեան, նախ կ'աշխատի դրամատան մէջ: 1951-ին կը մտնէ Շլումպերժէի քարիւղային ճիւղը, ապա արագօրէն պիտի չարունակուի իր վերելքը: Ձախի յաղթանակէն ետք կը մերժէ նախարարական որեւէ պաշտօն եւ այսօր բոլորը, ինչ հոսանքի ալ պատկանին բացառիկ յարգանքով է որ կը խօսին մարդու մը մասին, որ 20 տարի է կը վարէր աշխարհի բազմազգեան յաջողագոյն ձեռնարկը:

ՔՐԱՔՍԻ պիտի յաջորդէ Քրաքսիի, ինչպէս կը նախատեսուէր («Յառաջ», Հոկտեմբեր 18): Նախագահ Քոսիկա հրաժարեալ նախարարապետին յանձնեց Իտալիոյ յետ - պատերազմեան 45-րդ կառավարութեան կազմութիւնը:

ՏԻԿԻՆ ԹԱՉԸՐ ստիպուեցաւ ջուր խառնել իր գինիին (կամ՝ ուիսքիին, աւելի ճիշդ) Հասարակապետութեան ճնշումին տակ կարգ մը պատժական միջոցներ ձեռք առնելով փրեթորիայի վարչակարգին դէմ, գլխաւորաբար տնտեսական գետնի վրայ:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նախարարապետը՝ Հելմութ Քոհլ բաւական կը խնդացնէ իր հայրենակիցները, հակառակ անոր որ այդ նպատակաւ չէ որ կառավարութեան գլուխ կը գտնուի: Նման պելժիական պատմութիւններուն, որոնք շատ կը զուարճացնէին Ֆրանսացիք վերջին տարիները, Քոհլի պատմութիւններն ալ («Քոհլ - վիցէ») բերնէ բերան ծիծաղելի կը դարձնէին վարչապետը, որ կը նկատուի դանդաղամիտ, միամիտ, գաւառացի եւ ձախաւեր մէկը: Ցատկանըշական «կատակ»ներուն կարգին հետեւեալը կը պատմուի.- Քոհլ սեւ Ափրիկէ շրջապտոյտի մը ընթացքին դպրոց մը կ'այցելէ ու հարց կուտայ աշակերտի մը.- «Ի՞նչ կը սորվիս հոս», աշակերտը կը պատասխանէ՝ «Ֆրանսերէն գերմաներէն եւ ալժեպր». ու Քոհլ. - «Ի՞նչպէս կ'ըսեն նախարարապետ ալժեպրերէն»: Եւ շարքը երկար է, կարգ մը կատակներ անթարգմանելի կը նկատուին: Ամէն պարագայի մէջ, այնքան մեծ համեմատութիւններ առած է, որ «Պունթէ» շաբաթաթերթը հարցազրոյց մ'իսկ հրատարակած է Քոհլի հետ, որ ըսած է թէ «Երբ զուարճալի են, ես ալ կը խնդամ»: Ոմանք թէեւ այնքան ալ պէտք չէ խնդացնեն զինքը, ինչպէս սա մէկ քանին, օրինակ: Շատ յուզուած է որ իր մէկ բարեկամը, մահուան դատապարտուած է ու ելեկտրական աթոռի միջոցաւ պիտի գործադրուի վճիռը, ինք ալ կ'առաջարկէ մինչեւ վերջին վայրկեանը ... ձեռքը բռնել: Ոչ մէկ օտար լեզու գիտէ եւ կ'որոշէ ընդհանրական լեզու մը սորվիլ՝ էսփէրանթօ եւ օր մըն ալ այդ երկիրը այցելել: Շատ կը խօսուի վերջերս լրտեսական հարցերու մասին, քանի շատեր, բարձր դիրքերու գլուխ, արեւելեան Գերմանիոյ կը ծառայէին եւ հոն անցան: Քոհլ ալ անդին կ'անցնի, բայց Ռուսերը ետ կը ղրկեն, որովհետեւ բան չէր գիտեր ...:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՀՈԿ. 25-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆԸ՝ ՈՒԹ ԹԻՒԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

×

ՓԱՐԻԶԷՆ ՀԵՌԱՁԱՅՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ, Օ ՏԸ ՍԷՆԻ, ՍԷՆ-ՍԷՆ-ՏԸՆԻԻ ԵՒ ՎԱԼ ՏԸ ՄԱՌՆԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅ ԹԻՒԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ ԱՒԵԼՑՆԵԼ՝

4

Օրինակ՝ «Յառաջ»ի թիւը 770 - 86 - 60 պիտի ըլլայ՝ 47 - 70 - 86 - 60

×

ԷՍՈՆՆԻ ԵՒ ՍԷՆ Է ՄԱՌՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ԹԻՒԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ ԱՒԵԼՑՆԵԼ՝

6

×

ՎԱԼ Տ'ՈՒԱԶ ԵՒ ԻՎԸԼԻՆԻ ՆԵՐԿԱՅ ԹԻՒԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ ԱՒԵԼՑՆԵԼ՝

3

Փարիզէն գաւառ հեռաձայնելու համար 16, ապա՝ ութ թիւ, այսինքն երբ ներկայիս եօթը թիւ է, առջեւը աւելցնել նահանգին ցուցաթիւը (մէկ թիւ), օրինակ՝ Լիոնի Հայոց Եկեղեցին, ներկայիս՝ 860-47-18 կ'ըլլայ (16) 78-60-47-18 :

Երբ վեց թիւ է, աւելցնել նահանգին ներկայ ցուցաթիւը: Օրինակ՝ Մարսէյլի Մայր Եկեղեցի ներկայիս 77 - 84 - 70 կ'ըլլայ 16-էն ետք՝ 91 - 77 - 84 - 70

Գաւառէն Փարիզ 16, ապա՝ 1 եւ ութ թիւերը:

Արտասահմանէն դէպի Ֆրանսա՝ միշտ 33, ապա Փարիզի համար 1, ինչպէս առաջ եւ ութ թիւերը:

ՀԱՅԿ. ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հոկտեմբեր 22-ին, «Լիպերասիոն» ամբողջ էջ մը նուիրած էր փառատօնին՝ «Հայերը իրենց պատկերներուն մէջ» խորագրով, Վերոնիք Պրոքառ իր յօդուածը կը սկսի անխուսափելիով, այսինքն՝ ցեղասպանութեամբ: Ապա, կը խօսի այս Բ. փառատօնին առթիւ Հայաստանի շարժանկարին մասին, որ սկիզբը զուտ քարոզչական բնոյթ ունենալով քաշողական ոչինչ ունէր Սփիւռքի Հայերուն համար: Ցետագային սակայն յայտնուեցան Փարաճանով, Մալեան, Փէլէշեան: Կ'արձագանգէ նաեւ կարգ մը կարծիքներու գաղութին մասին, որ ըստ «Արմենիա»ի նախկին տընօրէնին «Վարժուած չէ ուրիշներուն երեւալու եւ կ'ուզէ կատարեալ ըլլալ, երբ առիթը կը ներկայանայ: Անկարող է սատանձնելու իր թերութիւնները եւ հոնկէ, ի հարկին՝ ներկայացուած ֆիլմերուն թերիները»: Ըստ Արբի Յովհաննիսեանի ալ. - «Գաղութը կը վախնայ որ ձեռքէն կ'առնուի մշակոյթ մը զոր դժուարութիւն ունի պահպանելու»:

Նոյն էջին վրայ, Ռաֆայէլ Պասան «Պեպօ եւ միւսները» խորագրով կը ծանրանայ առաւելաբար Բէկ Նազարեանի ֆիլմին վրայ, յիշատակելով միայն կարգ մը ուրիշներ, ինչպէս՝ Մալեանի «Նահապետ»ը կամ՝ Արբի Յովհաննիսեանի «Աղբիւրը» զոր ցայտուն կ'որակէ:

×

Յիշենք որ «Մաթէն» ալ (Հոկտեմբեր 19 / 20) կը գրէր այս փառատօնին մասին, միայն յայտագիրը տալով և «Անտիպ Փարաճանով մը» խորագրելով իր գրութիւնը, թէեւ կարելի չեղաւ այդ ֆիլմը «Սուխամի բերդը» ներկայացնել:

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏ»

ԳԱՌԶՈՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

ՎԱՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Գ.

Գառզուն իր ժամանակակից ու շրջապատից դուրս դրուած արուեստագէտ չէ, նա հայկական դպրոց յաճախելուց առաջ ֆրանսիական դպրոցում է գրագիտութիւն սովորել, կրթուել ու հասունացել է Ֆրանսիայում, ֆրանսիական կեանքի ու մշակոյթի բովերում է թրծուել, աճել ու անուանի արուեստագէտ դարձել, եւ թէպէտ նրա արուեստում (ինչպէս նաեւ նրա վրձնակիցներից շատերի արուեստներում) չկան զուտ ֆրանսիական կամ զուտ հայկական գունագծային ձեւեր, կատարողական եղանակներ, միեւնոյն է, նա թէ Ֆրանսիայում, թէ Ֆրանսիայից դուրս նախ եւ առաջ ֆրանսիական արուեստն է ներկայացրել:

Եւ սակայն այդ ամէնով հանդերձ, նրա մէջ պահպանուել են ու իրենց զգալ տուել հայ ժողովրդին յատուկ ազգային խառնուածքի ինչ - ինչ գծերը: Արուեստում դրանք առանձնապէս ակնյայտ են արտայայտւում ռէալիստական ստեղծագործական պրոցէսում, երբ արուեստագէտը ոչ թէ զբաղւում է աննախադէպ ձեւերը միտումնաւոր յօրինումներով, այլ մեկնում է կեանքից ու սրտի թելադրանքից, իրականութիւնը բեկում է իր խառնուածքի, իր գեղարուեստական անհատականութեան չեղապակու միջով, դիտողին պարզում աշխարհզգացողութեան իր եղանակը:

Դա, ի հարկէ, ամէնից աւելի համակողմանի ու անվրէպ կարող էին նկատել հայկական բնաւորութեանն ու հայ մշակոյթին քաջատեղեակ մարդիկ՝ հայ մտաւորականները: Բայց դա չի նշանակում, որ ազգային խառնուածքի երեւակումներն այլազգի գեղարուեստական ոլորտներում ներկայացուած արուեստագէտների ստեղծագործութիւններում օտարների համար մնում են աննկատ: Յայտնի է, որ առաջինը ռուս գրականագէտները, ապա նաեւ ամերիկեան որոշ հեղինակներ, բացայայտել են ու նշել, որ հայ ազգային խառնուածքն ու աշխարհզգացողութիւնն են, որ ամերիկեան գրող Ուիլեամ Սարոյեանի հեղինակային անհատականութիւնն օժտել են ամերիկեան գրականութեան անծանօթ, բայց հայ մարդուն ու գրականութեանը խորապէս յատուկ՝ ուրոյն շնչով ու ասելակերպով, մարդասիրութեան բոլորովին ուրոյն դրսեւորումներով, կարծես գեղջկական պարզութեամբ ու անմիջականութեամբ: Գառզուն ու Սարոյեանը նոյն ծառից են ճիւղաւորուել, եւ եթէ զանց առնենք նրանց բնագաւառների մասնայատկութիւնը եւ միջավայրերի տարբերութիւնը, մեր ընկալման մէջ նրանք որոշ ասպէկտներում կը նոյնանան:

Ֆ. Մաքլէրը դեռեւս 1917-ին, հայ - ֆրանսիական փոխ - յարաբերութիւններին, հայ պատմութեանն ու կերպարուեստին նուիրուած ակնարկների գրքում նշում է հայկականութեան արտայայտութիւնները Ֆրանսիայում ապրող, յաճախ ֆրանսիական սիւժէների վրայ աշխատող մի ամբողջ շարք հայ արուեստագէտների ստեղծագործութիւններում, ընդունելով նրանց արուեստների հայապատկանութիւնը:

Յակոբ Կիւրճեանի ստեղծագործութիւնների 1952-ին լոյս տեսած ալբոմի նախաբանում Մաքսիմիլիէն Կօթիէն գրում է՝ «Սակայն չխծբծենք Հայերը՝ եթէ զայն (Կիւրճեանին) իրենցմէ կը նկատեն. անոնցմէ է արդարեւ՝ որքան իր ֆիզիքական դրոշմով, նոյնքան էլ զգայնութեան նկարագրովն ու հոգեկան յատկութիւններով: Փոխադրուած, կլիմայափոխուած, սակայն, ինչպէս բոլոր արմատները, բնաւ երբեք անարմատ: Շատ բան ընդունած է մեզմէ, բայց նաեւ շատ բան տուած է մեզի: Չբաժանենք զայն իրեններէն, որ կը կոչուին Արշակ Չօպանեան, նկարիչներ՝ Էտկար Շահին, Շառլ Ատամեան, Շիլթեան, Գառզու, Արմինիա Բաբայեան, Ալխազեան ... Ու դեռ այնքան ուրիշներ, որոնք ֆրանսիական մշակոյթին ծառայութիւններ մատուցած են»:

Գառզուի արուեստում արեւելեան խառնուածքի երեւակումներ նկատել են շատերը, օրինակ՝ «Փարի Մաչ»ի (1979, Ապրիլ) Թղթակիցը, ակադեմիայում արտասանած եւ մեր արդէն յիշատակած ճառում՝ Ալպէր Դեպարիսը, նկարչի մոսկովեան ցուցահանդէսի կատալոգի նախաբանում՝ Ն. Ապչինսկայան: (Նրանց եւ ուրիշ շատերի համար արեւելեանը եւ հայկականը նոյն բանն են):

Բնական է, Գառզուի գեղարուեստական մտածողութեան մէջ հայ ազգային խառնուածքի արտայայտութիւններ անհամեմատ աւելի յաճախ ու աւելի շատ տեսել են հայ յօդուածագիրները: Իր «Գառզու» գրքում հպանցիկ կերպով դրան անդրադառնում է նաեւ ամերիկահայ հեղինակ Գրիգոր Քէօսէեանը: Ճիշդ է, նա այստեղ շատ է տարւում վերացական կամ խնդրի բուն առարկայի հետ անմիջական առնչութիւն չունեցող դատողութիւններով, Գառզուին երկփեղկում է՝ նրա մէջ տեսնելով մի կողմից հայ մարդուն, միւս կողմից ֆրանսիացի նկարչին (որը կարող է նաեւ իտալացի լինել), եւ չբերելով նրան հայ արուեստի հետ կապող որեւէ ծանրակշիռ նկատում (բացի՝ մանկութեան յուշերի բերումով աւերակներ պատկերելուց), փաստօրէն նրան դուրս է դնում հայ արուեստից:

Եւ, այնուամենայնիւ, Քէօսէեանը եւս Գառզուի մօտ տեսնում է «մելամաղձութիւն», «արեւելեան պչայրանք եւ հայկական հոգեխառնութիւն»:

Նոյն այդ «մելամաղձութիւն»ը նշուած է նաեւ ուրիշ հեղինակների մօտ: Օրինակ, Թ. Թորանեանը Շառլ Ազնաւուրի դիմանկարում մելամաղձութիւն է տեսնում որպէս հայկականութեան (հեղինակի՞, թէ՞ նիւթի) արտայայտութիւն:

Ինքը՝ Գառզուն, եւս մի քանի անգամ նկատել է, թէ Սփիւռքում աշխատող հայ նկարիչների գործերում հայկականը «...թախիծով է, որ կ՚արտայայտուի»:

Ուրիշ հեղինակներ հայկականութիւն տեսել են Գառզուի սիմպոլիկ պատկերացումների առատութեան մէջ, անրջանքների հակումներում, գեղջուկի պարզ հայեացքով շրջապատն ընկալելու մէջ եւ նկարչի ստեղծագործական խառնուածքի այլ բաղկացուցիչներում:

Հարկաւ դրանցից ոչ մէկը հայկական մենաշնորհ չէ եւ յատուկ է այլազգի բազում արուեստների ու արուեստագէտների եւս: Բայց բոլորը միասին վերցուած, որպէս հաւաքական ընդհանրութիւն, եթէ անալոգիաներ էլ ունեն, միեւնոյն է, չափազանց բնորոշ են հայ արուեստներին ու գրականութեանը, վկայուած են բազմաթիւ օրինակներով, եւ անշուշտ թելադրուած են ազգային հոգեբանութեամբ:

Երեւի սխալած չլինենք, եթէ ասենք, որ հայկական մշակոյթում այդ հաւաքական ընդհանրութիւնը մարմնաւորուած է ոչ այնքան խոհական (թէպէտ դրանցից էլ մեր մշակոյթն անմասն չի մնացել), որքան՝ զգացական դրսեւորումներով, բանաստեղծականութեամբ: Դրա հաւաստումը կարելի է տեսնել, դիցուք, նրանում, որ արձակի ու թատերական ասպարէզներում լուրջ մակարդակի հասած լինելով հանդերձ, հայ գրականութեան՝ միջազգային չափանիշներով սահմանուող ամենամեծ նուաճումներն արձանագրուած են քերթութեան բնագաւառում, յատկապէս քնարական բանաստեղծութեան: Նոյն պատկերն ունենք նաեւ կերպարուեստում, մասնաւորապէս երփնագրում: Թեմատիկ պատկերի անզուգական վարպետ Վարդգէս Սուրէնեանցի կողքին նոյն այդ բնագաւառում նրա հետ համեմատելի մեծութիւններ, վերջին հաշուով, չունենք: Մինչդեռ Փէյզաժի սեռը մեզանում գտել է զանգուածային մշակում եւ տուել Գէորգ Բաշինջաղեանի, Եղիշէ Թադեւոսեանի, Մարտիրոս Սարեանի, Սեդրակ Առաքելեանի, Շառլ Ատամեանի, Յովհաննէս Այվազեանի եւ այլոց նման հանրաճանաչ վարպետներ: Ընդմին, այստեղ էլ տիրապետողը քնարական շնչով տոգորուած փէյզաժն է, իսկ էպիկական խորհրդածութիւններ բովանդակող փէյզաժներ քիչ ունենք: Բոլորովին չունենք Փուսէնեան կարգի հերոսական փէյզաժներ:

Այդ ամէնը մեզ մղում են մտածելու, որ Գառզուի արուեստում բանաստեղծական առաղձ ունեցող փէյզաժներին տրուած նախապատուութիւնը, դրանց քանակական գերակշռութիւնը միանգամայն օրինաչափ ու օրգանական երեւոյթներ են:

Գառզուի փէյզաժների քնարական, երբեմն երազկուն բնոյթն արեւմտեան արուեստաբաններն ամէն քայլափոխում համեմատութեան մէջ են դրել Փօլ Վէրլէնի, Շառլ Պոտլէրի, Փօլ Ֆօրի քերթողութեան հետ: Ճշմարտացի եւ տեղին համեմատութիւն է: Բայց նոյնքան տեղին է այդ առումով համեմատութիւնը Միսաք Մեծարենցի, Վահան Տէրեանի եւ ուրիշ հայ բանաստեղծների հետ, որոնց ստեղծագործութիւնները ոչ միայն նոյն շունչն են կրում, ինչ որ Գառզուի փէյզաժային արուեստը, այլեւ շատ դէպքերում կարծես թէ իրենց ուղղակի զուգահեռներն ունեն նկարչի գործերում: Արծուին Գրիգորեանն ու Էմանուէլ Մանուկեանը «Գառզու. Հայկական ռափսոդի» խորագրով յօդուածում նոյնիսկ բերում են Մեծարենցից տողեր, որոնք ուղղակի աղերս ունեն Գառզուի բնանկարչական մտածողութեան հետ: Ահա այդ տողերը. «Ինչ երջանկութիւն, տերեւի մը խարշափին մէջ տեսնել տիեզերական զօրութեան գաղտնիքը, ու այդ փոքրիկ մասնաւորէն մեկնիլ դէպի անհունը»:

Արուեստաբան Մարտին Միքայէլեանը միանգամայն տեղին զուգահեռ է անցկացնում Գառզուի ստեղծագործութիւնների ու մեր դարասկիզբի արեւմտահայ խորհրդապաշտ - բանաստեղծ ու փիլիսոփայ Տիրան Չրաքեանի («Ինտրա») «Նոճաստան»ի միջեւ:

Գառզուի ստեղծագործութիւնները մեկնաբանելիս մենք քանիցս առիթներ ու հիմքեր ենք ունեցել նշելու, որ նրա գեղարուեստական մտածողութեան մէջ մեծ տեղ ունեն խորհրդանիշներն ու խորհրդանշական պատկերացումները, որ նրա կտաւներում ու կրաֆիկական թերթերում իրական երեւոյթներն ու առարկաները յաճախ ձեռք են բերում խորհրդապաշտական նշանակութիւն: Ըստ երեւոյթին դա չպէտք է համարել պատահական, քանի որ խորհրդապաշտ մտածողութիւնը դարէ - դար յատուկ է եղել հայ մշակոյթին, մասնաւորապէս քերթութեանը՝ «Վահագնի ծնունդ»ից մինչեւ Նարեկացի, Նարեկացուց մինչեւ Գուրգէն Մահարի, իսկ խորհրդապաշտութիւնն էլ հայ գրականութեան մէջ (ինչ որ չափով նաեւ կերպարուեստում) խոր արմատներ ունեցող ուղղութիւն էր:

Որեւէ արուեստագէտի ստեղծագործութեան ազգապատկանութիւնը որոշելիս էական նշանակութիւն պէտք է նաեւ տալ տուեալ ազգի ժողովրդական լայն զանգուածների մէջ այդ ստեղծագործութեան գտած ճանաչմանն ու արձագանգումներին:

Գառզուի հանրօգուտ ստեղծագործութեանն ու հայրենասիրական գործունէութեանը հայրենաբնակ հայ ժողովուրդը պատասխանում է սիրով ու համընդհանուր ճանաչումով: Աշխարհի շատ երկրներում Գառզուն լայնօրէն ճանաչուած ու գնահատուած նկարիչ է: Սակայն նրա, ինչպէս նաեւ արեւմտեան կերպարուեստի ժամանակակից միւս մեծութիւնների ճանաչումը հիմնականում հոլովւում է բնակչութեան մշակութային խաւերի ու «բարձրաշխարհիկ» ոլորտներում: Մինչդեռ հայկական շրջաններում, մասնաւորապէս Խորհրդային Հայաստանում, նրա անունը լիրաւի համաժողովրդական ճանաչում է գտել:

(Շար. 3)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆԻ

Գ.

Սիրոյ Սեղանը, եթէ ոգիով ու ապրումով, շարունակութիւնը չէ եկեղեցիի մը մէջ ապրուած վեհաշունչ այն արարողութեան, որուն կը յաջորդէ անմիջապէս, այդ պարագային կ՚արժէ որ մտածենք քիչ մը:

Երբեմնի Սիրոյ Սեղանը այդպէս էր: Կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններ զիրար կ՚ամբողջացնէին թէ՛ իբրեւ ոգի, եւ թէ իբրեւ բարք ու մշակոյթ: Երկուքին ալ յաճախորդները նոյն անձերն էին, մէկէն չյագեցած՝ դէպի միւսը առաջնորդուած: Եւ Կիրակի մը, կամ կրօնական տօնախմբութիւն մը, որ կը բացուէր Առաւօտեան երգեցողութիւններով եւ որ կը շարունակուէր Սուրբ Պատարագով, անպայման կը վերջանար Սիրոյ Սեղանին վրայ երգուած մեր տոհմիկ երգերով, կամ գեղեցկագոյն քերթուածներովը՝ մեր անմահ բանաստեղծներուն: Եկեղեցիին մէջ կամ Սիրոյ Սեղանի շուրջ նոյն Ոսկեղէնիկն էր որ մեզի հպարտութիւն կը պատճառէր մեր ունեցած ամենաքիչովն իսկ, որ քիչ ալ չէր իրականութեան մէջ: Եկեղեցիի մը մէջ երգուած Քրիստոս Պատարագեալն էր որ կարծես կը շարունակուէր մեր Սիրոյ Սեղաններուն վրայ: Ներկաները անպայման բաժին մը, մասունք մը կը ստանային դարերու խորերէն եկող մեր ոգեղէն արժէքներէն եւ արցունքոտ աչքերով կը հաղորդուէին անոնցմով: Այն ատեն գաղտնի կը բանային իրենց դրամապանակները եւ առանց որ մէկը լսէ, կամ բարձրաձայն յայտարարէ, բաներ մը կը նուիրէին մեր մշակոյթն ու մեր արժէքները կանգուն պահող եկեղեցիին, դպրոցին, որբանոցին, հիւանդանոցին: Սիրոյ Սեղանը մեզի համար դպրոց մըն էր, մշակութային սրահ մըն էր, թատերաբեմ մըն էր: Եթէ հոն կը գինովնայինք (եւ կը գինովնայինք անպայման) ատիկա ոչ գինիէն էր, ոչ ալ օղիէն կ՚արբենայինք գիրով ու արուեստով, երգով ու արտասանութեամբ:

Յարգելով մէկ երկու բացառութիւններ, մեր օրերու Սիրոյ Սեղանները այլեւս անճանաչելի դարձած են անոնց շուրջ նստողներուն նոր դիմագծութեամբ: Այս վերջիններուն համար Սիրոյ Սեղանը օրուան շարունակութիւնը չէ, այլ սկիզբը:

Անտարբերաբար, անոնք այս սեղանին շուրջ բոլորուած են ագահօրէն ընթացք տալով հրաւէրի մը, քաջ գիտնալով որ ինչ կը սպասուի իրենցմէ: Եւ պատրաստ ալ են տալու իրենցմէ սպասուածը: Բայց գիտե՞ն թէ ինչու համար կու տան, կամ աւելի ճիշդ է հարցնել, կը հաւատա՞ն այն նպատակին, որու համար իրենց քսակը կը բանան: Իրենց բաճկոնին կոճակները կը կոճկե՞ն, իրենց դանակն ու պատառաքաղը պահ մը գետին կը թողո՞ւն, իրենց գլուխը պուտ մը դուրս դէպի բեմ կը դարձնե՞ն երբ Պատարագի չափ սուրբ ու սիրելի խօսք մը, երգ մը կ՚արտասանուի մեր Ոսկեղէնիկով:

- Չենք հասկնար, կը պատասխանեն թերեւս: Ինչ մեղք որ չենք հասկնար: Մարդ ի՞նչպէս մտիկ կ՚ընէ, երբ ո՛չ լեզուն կը հասկնայ, ոչ բառերը:

Բայց գաւառացի ջերմեռանդ ծերունին, որ բառ մ՚իսկ իր մայրենին չգիտնալով հանդերձ ամբողջ Պատարագին կ՚ընկերակցի, ի՞նչ կը հասկնայ արդեօք եւ ի՞նչպէս կը հասկնայ: Հապա երգը՞: Երգ մը հասկնալու, Սիրոյ Սեղաններու վրայ երգուած սա սքանչելի մեղեդիներով հաղորդուելու համար անպայման լեզո՞ւ գիտնալ պէտք է: Ո՛չ: Անոնցը «չհասկնալ» չէ, «չսիրել» է:

Մենք ոչ ոք կը դատապարտենք իր սիրածին կամ չսիրածին համար: Բայց ոեւէ մէկը դատապարտելի կը դառնայ եթէ ճիշդ տեղը ճիշդ շարժում չընէր: Կապելայէ մը ներս եթէ մտնեմ, զուարճացող, արբեցող մարդոց հետ միասին եթէ սեղան նստիմ, անոնցմէ չեմ կրնար խնդրել որ շարժին այնպէս ինչպէս մարդ կը շարժի եկեղեցիի մը մէջ: Բայց եթէ եկեղեցիի մը մէջ տեսնեմ մէկը, որ հոն կը շարժի ճիշդ այնպէս ինչպէս պիտի շարժէր կապելայի մը մէջ, այն ատեն կրնամ միջամտել: Կրնամ միջամտել, նոյնիսկ եթէ անոնք մեծամասնութեան մէջ գտնուին, եւ ես՝ փոքրամասնութեան:

Այսօր Սիրոյ Սեղաններու շուրջ կը բացակային այն մարդիկը որոնք պիտի սիրէին հոն ըլլալ: Իսկ հոն ներկայ են մարդիկ, որոնք պիտի նախընտրէին այլուր ըլլալ եւ զուարճանալ:

Սիրոյ Սեղանի մը շուրջ նստած, ձեռքերովս ականջներս փակած, կը մտածեմ ահաւասիկ: Ի՞նչ ընել:

Կը մնայ ընելիք մէկ բան:

Այսօրուան Սիրոյ Սեղանները սարքել զբօսարաններու մէջ, եւ երէկուան Սիրոյ Սեղանները վերակենդանացնել եկեղեցիներու յարակից սրահներուն եւ կամ ... միայն մեր յիշողութեան մէջ...:

Բ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՆԱՀԱՊԵՏՆ ՈՒ ԲԵՆԻԱՄԻՆԸ

Հոկտեմբեր 18-ի մեր թիւով, ակնարկած էինք այս խիստ շահեկան յօդուածին, զոր կուտանք ամբողջութեամբ. -

×

Հայկական ժապաւէններու այս երկրորդ փառատօնին ուր կը ներկայացուին ծանօթ արուեստագէտներու գործերը, ինչպէս չողջունել յատկապէս երկուքը այդ անուններէն. հայկական շարժանկարին նահապետը, հիմնադիր Համօ Բէկ Նազարեանն ու այդ ընտանիքին բենիամինը՝ Արթիւր Փէլէշեան:

Բէկ Նազարեան՝ ծնած 1892-ին, նախ, 1917էն առաջ դերեր ստանձնած է ռուսական ժապաւէններու մէջ որոնք չատ ծանօթ չեն Ֆրանսա: Յետոյ սեղծած է հայկ. դրոշմ ունեցող չարժանկարի արուեստը, ստանեակ մը անխօս ժապաւէններով, որոնց ամէնէն ծանօթն է «Նամուս»ը (1925), զոր կարելի է դիտել այս փառատօնին, եւ «Երկրաշարժ՝ Հայաստանի մէջ»ը (1926): Սակայն անկասկած Բէկ Նազարեանի հզօրագոյն գործը կը մնայ «Պէպօ»ն, 1935-ի խօսուն այս ժապաւէնը:

Հայկական այս ժապաւէնը կը ցոլացնէ Հայաստանի մշակութային ու մարդկային իւրայատուկ դիմագիծը: Առնուած է արդէն վէպէ մը որ մեծ ժողովրդականութիւն չահած է հոն:

Դէպքը տեղի կ՚ունենայ Վրաստան ապրող գաղթական Հայերու միջավայրին մէջ. ինչ որ կը յիշեցնէ մեզի թէ Պարսիկներու՝ ինչպէս Թուրքերու սպառնալիքին հետեւանք, Հայերու գաղթը սկսած է 17-րդ դարուն իսկ: Պատումին թուականը 1870 է. քանի մը ամիս ետք Ռուսիոյ ցարը կը կցէ Հայաստանը, երբ Վրաստան արդէն մեծ մասով կը գեկավարուէր Ռուսերու կողմէ:

Բէկ Նազարեան կատարեալ վարպետութեամբ մեզի կը ներկայացնէ զանազան տիպարներ. ձկնորսներ ու հայ բանուորներ որոնք իրենց առօրեայ կեանքին մէջ պարտաւոր են հպատակիլ վրացի քաղքենիներու իշխանութեան, յետոյ արդարութեան եւ բանակի ռուս պաշտօնատարներուն որոնք բախումի մը պարագային թիկունք կը կանգնին Վրացիներու՝ հայ գաղթականներու դէմ:

Ամբողջովին նկարահանուած Թիֆլիսի բնական շրջապատին եւ շրջակայ գիւղերու մէջ, ժապաւէնը հիանալի պատկերներով գեղեցիկին ու ճշմարիտին մէկ համադրումն է: Կայ նաեւ ոճի չատ հզրաւէտ աղատութիւն մը. Բէկ Նազարեան փոխաբերաբար գործածելով մերթ դրեթէ զուտ փաստանկարային մերթ բանաստեղծական տեսարաններ::

«Պէպօ»ի եզակի մէկ այլ յատկանիշն ալ չատ թափանցող, չատ նուրբ մերձեցումն է կնոջական հոգիին. մանաւանդ երկու հոյակապ տեսարաններու մէջ, որոնք նկարահանուած են եկեղեցիի մը եւ հանրային բաղնիքի մը մէջ:

Ակնբախ է տեղեկատուական ճոխութիւնը ու տեսողութեան հրաշալիքը «Պէպօ»ին, որ պատմութիւնն է հայ բանուոր ընտանիքի մը. անոնք չեն կրնար ետ առնել վրացի մեծ վաճառականի մը քով ի պահ դրուած իրենց գումարը, եւ վերջապէս ռուս դատաւորներու կողմէ, կը դատապարտուին բանտարկութեան, խարդախուած փաստաթուղթերու գործածութեամբ: Այո՛, այս ճոխութիւնն ու չքեղութիւնը այս ժապաւէնը կը դարձնեն գլուխ գործոց մը չարժանկարի ընդհանուր պատմութեան մէջ:

Ու այսօր, կրտսերագոյն չառաւիղը հայկական չարժանկարին՝ որուն «պապ»ն է Բէկ Նազարեան, կը հանդիսանայ քառասունհինգամեայ Արթիւր Փէլէշեանը:

Փառատօնին կը ցուցադրուի իր գործերուն մեծ մասը: «Մենք», «Մեր Դարը», «Ոսքի», «Եղանակներ»ը, «Բնակիչներ»ը: Ասոնք կարճ, կամ միջին երկարութեամբ ժապաւէններ են, պատրաստուած 1970 - 1975-ի միջեւ, եւ զորս դժուար է սահմանել: Անոնց մէջ միացած են վաւերագրականը, Ծ. Վէրտովի դիտող աչքը ու մոնթաժ-ի բանաստեղծականութիւնը:

Իր «պատմական» ժապաւէններուն, ինչպէս՝ «Մեր դարը»ի մէջ, Փէլէշեան կը միացնէ շրջանի փաստանկարներ ու իր իսկ նկարահանած տեսարանները: Մինչդեռ գեղջուկ կեանքը ցոլացնող ժապաւէններ միայն հարազատ պատկերներով պատրաստուած չեն:

Փէլէշեանի գործերուն ակնառու որակը կուգայ տեսարանները նկարահանելու մեծ գեղեցկութենէն: Սեւ - ճերմակ են անոնք, չատ խիստ գիծերով եւ նոյնքան բիրտ, որքան Մունչի մը կամ Ռուոյի մը վիմագրութիւնները: Եւ այն բաները զորս Փէլէշեան կը նկարահանէ, մութ, անծայր փապուղիի մը մէջէն ոչխարներու անցքը, կամ հովիւներ՝ որոնք ձիեր հեծած յորձանապտոյտ ջրվէժի մը վրայէն իրարու կը նետեն ոչխարներ, կամ գիւղացիներ՝ որոնք լեռներու կողերէն վար կը սահին յարդի հսկայական դէզերով, կամ նոյնիսկ չատ հասարակ բաներ, ինչպէս՝ բեռնատարի մը խրած աւազուտէն հանուիլը, բոլոր ասոնք կը կերպարանափոխուին Փէլէշեանի մը քամերայով ու կը վերածուին դիւթական գեղեցկութեամբ չարժանկարի, եւ յաւերժական բանաստեղծութեան մը (մարդ Վիրգիլիոսը կը յիշէ):

Սակայն ինչ որ այս վերջին տարիներուն հիւսեց համաշխարհային համբաւը Ա. Փէլէշեանի, ուրիշ բան է. այդ համբաւը կուգայ մոնթաժ-ի իր վարպետութենէն: Վէրտովի ու Այզէնշթայնի գծով Փէլէշեան կը կիրարկէ կտրուկ, բիրտ, սաստող մոնթաժ մը ուր չի վարանիր կրկնելու որոշ տեսարաններ: Այս աշխատանքին մէջ արուեստագէտը կը գործածէ յանկարծական նկարներ, ինչպէս՝ պայթումներ, փլուզումներ, բոցեր: Կարելի է սիրել կամ ոչ այս կամապաշտութիւնը: Շատ յաջող իրագործում մըն է, թէեւ քիչ մը դիւրին ու քիչ մը սխալ:

թէմաթիք: Ամէն պարագայի մէջ Փէլէշեան կը մնայ այսօր հայկական չարժանկարին ամէնէն ականաւոր դէմքը, որ մոնթաժ-ի իր բիրտ ու չոր ոճով կը հակադրուի խորհրդային չարժապատկերին մէկ ուրիշ մեծ անունին՝ Անտրէյ Թարքովսկիի, որ կը պաշտպանէ այն թէզը թէ մոնթաժը պէտք է կարելի չափով քիչ նկատելի ըլլայ եւ որ չարժանկարի ոգին պահուած է իւրաքանչիւր տեսարանի խորքին, եւ ոչ թէ երկու յաջորդական նկարներու հանդիպումին մէջ:

МИШЕЛ

ՄԻՇԷԼ ՔՈՒՌԹՕ

«Լը Մոնտ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

×

Հայկական ցեղասպանութեան 70-ամեակին առթիւ Ֆրանսաբնակ հայ ուսանողներու համար կազմակերպուած Շարադրութեան մրցումին արդիւնքները:

Ինչպէս յայտնի է, Նիւ - Եորքէն՝ Տէր եւ Տիկին Բարկէն Խանճեան, ընկերակցութեանս տրամադրութեան տակ դրած էր - 350 տոլարի : գումար մը, Ֆրանսաբնակ ուսանողներու միջեւ չարադրութեան մրցում մը կազմակերպելու համար, նիւթ ունենալով՝ «Հայկական Ցեղասպանութեան 70-ամեակը»:

Արդ՝ վարչութիւնս քննելէ վերջ, իրեն հասած գրութիւնները, ճշդեց մրցանակի արժանացողներու անունները:

Ա.- Լեռնիկ Մուրատեան՝ որ կը ստանայ 200 տոլար:

Բ.- Իզապէլ Աճէմեան՝ որ կը ստանայ 100 տոլար:

Գ.- Ծովինար Գեռնեան՝ որ կը ստանայ 50 տոլար:

Պարգեւները պիտի յանձնուին Դեկտեմբերի ընթացքին, Կիրակի մը, թէյասեղանի մը ընթացքին:

Սոյն հաւաքոյթին օրն ու ժամը առանձնապէս պիտի յայտարարուի:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ցուցա — հանդէս

Հոկտեմբեր 22-էն Նոյեմբեր 16
ՏԻԳՐԱՆ ՏԱՏՐԵԱՆ
կը ներկայացնէ իր վերջին պաստառները

Galerie Jean - Paul Chapon,
37, rue Adrien - Bayсselance
BORDEAUX

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԽԵՆԹ - ՄԵՆԹ ԲԱՆԵՐ

×

Եուլ Պրայնըր

Մեռաւ չարժանկարի աշխարհին այս ինքնատիպ արուեստագէտն ալ, նշանաւոր ճաղատը, որուն նմանելու համար շրջան մը չատեր ածիլեցին իրենց գլուխը, ինչպէս, - կ՚ըսուի թէ, - առենօք ալ Կէօթէի Վէրթէրին նմանելու համար բազմաթիւ երիտասարդներ կապոյտ տաբատ եւ կարմիր բաճկոն կը հագնին եղեր, ուրիշներ ալ, հետեւելով այդ դժբախտ երիտասարդին օրինակին՝ կը դիմէին անձնասպանութեան:

Մենք, Եուլ Պրայների մահուան առթիւ, այս բոլորին հետ՝ յիշեցինք նաեւ ուրիշ մէկը, - թէեւ կրնայ արժանի չըլլալ յիշատակութեան, - որ «Արքան եւ Ես»ի Օսքարով պարգեւատրուած օրերուն կը դատուէր ոճիրի մը համար՝ մահապատիժի պահանջքով: Իր զարմանալի պատմութիւններով, սրամտութիւններով, մինչեւ իսկ բարձր դասու հարուստ այրիներէն եւ երիտասարդ աղջիկներէն ստացուած բազմաթիւ ամուսնութեան առաջարկներով՝ ժողովուրդին ամէնէն գունաւոր դէմքերէն մէկը դարձած էր ան, որ կը կոչուէր՝ «Պերպատ Սիւլէյման»: Ահա այս Պերպատ Սիւլէյմանն էր, որ բանտին մէջ ալ հետեւելով օրուան այժմէութիւններուն, երբ դատախազը մահապատիժ կը պահանջէր իր դէմ, ան, ամենայն պաղարիւնութեամբ, «ցաւ կը յայտնէր» դատախազին այս մտածելակերպին համար ու կ՚ըսէր. - «Երբ Ամերիկայի մէջ այսպիսի գլուխներուն մրցանակներ կուտան, դուք կ՚ուզէք իմս ուղղակի կախաղանի օղակին մէջ անցրնել»:

Անշուշտ որ արժէքը գլուխին մէջ չէ, այլ՝ անոր պարունակածին, բայց մենք ասիկա դարձեալ յիշեցինք պարզապէս անոր համար, որ այսօր ալ երեւոյթէն խաբուողներ ու դատողներ կան, ինչպէս նաեւ արտաքին տեսքը իբր արժէք պարտադրել ուզողներ ու յաջողողներ:

«Խելքին Աշեցէք»

Այսպէս կ՚ըսէր առենօք մեր անմահ աշուղը՝ իր օրերուն պատահած կարգ մը զարմանալի եւ անհեթեթ դէպքերու, երեւոյթներու դիմաց: Այսօր նոյն բանը ըսելու կարգը մեզի կուգայ սակայն, կարդալով այնպիսի բաներ, որոնք զարմանալի պիտի թուէին դարեր առաջ անգամ, ուր մնաց՝ 21-րդ դարու սեմին: «Միլլի Կազէթէ»ի աշխատակիցներէն Աթիլլա Խօզոխր իր սիւնակին մէջ հետեւեալը գրեր է վերջերս. - «Ե՞դրայր, երբ դատաւորութեան, դատախազութեան եւ ոստիկանական տնօրէնութեան պէս մարդոց օգտակար հանդիսանալու ծառայութեան այնքան պաշտօններ կան, Մահմետականի մը կը վայելէ՞ որ զբաղի նկարչութեան եւ արձանագործութեան նման քֆրիկ գործերով»:

Հիմա, դուք ի՞նչ կ՚ըսէք, եթէ ըսելիք բան չգտնէք մտայնութեան մը առջեւ, բացի աշուղին պէս զարմանահար գոչելէ.- «Խելքին աչեցէք» (Նայեցէք):

ԴԱՒԻԹ

«ԳԱՐՈՒՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Տարբեր ազգեր հանուր մարդկութեանը նուիրել են բառեր, որոնք չեն թարգմանւում, քանի որ հասկանալի են ինքնին, ներկայացնում են իրենց տէր ազգերի անկրկնելի կենսագրութեան այս կամ այն դրուագը, սեղծած այս կամ այն նիւթական ու հոգեւոր արժէքները: Հայ ժողովրդի կողմից քաղաքակիրթ աշխարհին անցած այդօրինակ բառերից է «Խաչքար»ը՝ քարի մշակման արուեստի մի զարմանահրաշ բնագաւառ, որը հին ու միջնադարեան իրականութեան մէջ տարածուած է եղել բացառապէս պատմական Հայաստանի տարածքում եւ բոլոր այն վայրերում, ուր ոտք է դրել ու իր օճախի ծուխն է երկինք հանել հայ մարդը:

Դեռեւս Վանի թագաւորութեան ժամանակներում (Ք. Ա. 9 - 7-րդ դար) հայ վարպետներն սեղծել էին քարակոթողի մի կատարեալ տիպ, որը բաղկացած էր երկու մասից՝ քարէ մի խորանարդ պատուանդան - հիմք, որը յարմարեցւում էր գետնի վրայ, եւ տախտակաձեւ մշակուած սալիկ, որը, պոչուկով ամրացուած խորանարդի վերին երեսի փոսի մէջ՝ դառնում էր կոթողի հիմնական - կիրառական մասը: Սալիկի վրայ փորագրւում էին արքայական յիշատակարաններ՝ շինարարական, ռազմական, տնտեսական ու այլազան բովանդակութեամբ: Յաճախ այս վիմագրերին ուղեկցում էին ժամանակաշրջանի գեղարուեստական պատկերացումների համապատասխան զարդանախշեր ու պատկերաքանդակներ, որոնք յետագայում, յատկապէս վաղ միջնադարից սկսած, հարստացան, դարձան աւելի բազմազան ու բազմակերպար: Այսպէս հնաւանդ քարակոթողն ապրեց իր կեանքը մինչեւ մեր պատմութեան նոր շրջանը, ապրեց անընդմէջ եւ արտաքին կերպարով ու կիրառութեան ասպարէզներով համարեայ անփոփոխ: Փոխւում, աւելի ճիշդ՝ հարստանում ու բազմազան էր դառնում յարդարանքը, եւ եթէ դարաշրջանն իր դրոշմը պիտի դնէր քարակոթողի վրայ, ապա դա լինում էր յարդարանքի մանրամասների մէջ: Այս կերպ էր, որ խաչը եղաւ հնաւանդ քարակոթողի վրայ եւ աստիճանաբար նուաճեց նրա կեդրոնական տեղը, դարձաւ նրա էական մասը, հին կոթողին տուեց իր անունը՝ խաչի նշան, սուրբ նշան, առհասարակ նշան, խաչքար:

Խաչքարի ծագումն ու պատմութիւնը քիչ է ուսումնասիրուած: Սակայն հնագիտական ու մատենագրական նիւթերի, պահպանուած խաչքանդակների հիման վրայ կարելի է ներկայացնել սոյդ ուրուագիծը զարգացման այն վերընթացի, որ ապրել է խաչքար - կոթողի արուեստը:

Խաչը, որպէս զարդանախշ, աւանդուած է դեռեւս հին աշխարհի տարբեր ժողովուրդների յուշարձաններում: Ի հարկէ, նախնական ձեւը հաւասարաթեւ խաչի պատկերն է եղել: Այն տիրական էր հեթանոսական մշակութային զանազան բնագաւառներում իբրեւ զարդանախշ, որն անպայման խորհրդանիշն էր աշխարհի նիւթականութիւնը կազմող չորս տարրերի՝ օդի, Ջրի, հողի ու հրի (արեւ): Հնագոյն խաչանախշը մեզ է հասել ե՛ւ մեկուսի պատկերով (խաչ, որ չորս հաւասար թեւեր ունի), ե՛ւ կլոր շրջանակի մէջ, որը, հաւանաբար հենց երկրագնդի պատկերն է հանդիսանում: Այսպիսի խաչանախշեր են գտնուել հեթանոսական տաճարների եւ զանազան շէնքերի քարերի, յատկապէս խոյակների վրայ:

Վաղքրիստոնէական շրջանում, ըստ երեւոյթին, Քրիստոսի խաչելութեան աւանդութեան հիման վրայ, խաչը լայն շրջանառութիւն ստացաւ, եւ իբրեւ սրբազան նշան, դարձաւ նոր հաւատի գաղափարների խորհրդանիշը: Հայկական աղբիւրները (Ագաթանգեղոսի Հայոց Պատմութիւնը, Մովսէս Խորենացու երկը, Յովհան Մամիկոնեանի «Տարօնի պատմութիւն»ը եւայլն) հաւաստի տեղեկութիւններ են հաղորդում այն մասին, որ նոր հաւատի քարոզիչներն ու մարտիկներն իրենց կործանած հեթանոսական տաճարների տեղում, հրապարակներում, մեծ ու փոքր ճանապարհների վրայ տընկում էին փայտէ խաչեր՝ որպէս նոր կրօնի յաղթանակի նշաններ: Բայց հասկանալի է, որ փայտէ խաչերը երկար կեանք չէին կարող ունենալ, եւ նրանց հեղինակները յետագայում պէտք է մտածէին իրենց ստեղծագործութիւնների յարատեւման մասին: Յարատեւութիւնն էլ պիտի ապահովէր խաչի համար օգտագործուող նոր նիւթը՝ քարը, որի գործածութիւնը անցեալ երկար դարերի կեանք ունէր հենց Հայաստանում: Ահա այդ բազմադարեան փորձն ու գործն էլ օգնութեան եկան՝ խաչի պաշտամունքի մարդկանց ներկայացնելով հնաւանդ կոթողի ձեւը. պատուանդան, որը յարմար նստում էր գետնի վրայ, եւ պատուանդանի վրայ ամուր կանգնող քարէ խաչ, որը հանդիսանում էր կոթողի հիմնական մասը:

(Շար. 1)

Գ. Աւետիս Նատիրեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Նատիրեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Նատիրեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Գեւոնեան եւ զաւակները՝ Ծովինար եւ Գնէլ, Տէր եւ Տիկին Ռոլան Քերկրէս եւ զաւակները՝ Վարդուհի եւ Սոֆիկ ինչպէս նաեւ Յարութիւն Նատիրեան, Ժիլպէր Նատիրեան, Լուսիլ Նատիրեան, Պերճ Փափազեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, նանիին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՒՆԻ ՆԱՏԻՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զալկապեան,
Շապին Գարահիսարցի)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 21-ին իր բնակարանը:

Թաղումը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 23-ին, ժամը 14-ին Մոնթրէօյի գերեզմանատունը:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

Տիրան Ոսկերիչեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ոսկերիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արամ Ոսկերիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Պալեան, Այրի Տիկին Զարուհի Խաչերեան եւ զաւակները (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Արմէն Արծրունի եւ զաւակը (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Խորով Զաքարեան եւ զաւակները (Գահիրէ), Տէր եւ Տիկին Խորով Պօյաճեան եւ զաւակները (Երեւան), Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տարագճեան եւ զաւակները (Երեւան), Ժիրայր Խաչերեան (Լոնտոն), ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, հօրաքրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՊԱՑԻՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ոսկերիչեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 17-ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 25, առաւօտեան ժամը 10-ին Իսիի Ս. Մարիամ-Աստուածածին Հայոց Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ի ՊԱՏԻՒ
ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-ԻՆ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան, թէ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ՚ունենայ մեծարանքի հանդիսութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն ծանօթ բեմադիր՝

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ
(Աշոտ Մալաքեան)

ծնողաց եւ հարազատներու հոգիներուն՝
ՅԱԿՈԲ եւ ԱՐԱՔՍԻ ՄԱԼԱՔԵԱՆ
ԱՆՆԱ եւ ԳԱՅԵԱՆԷ ՔԻՐԱՋԵԱՆ

Այս առթիւ արարողութեանց կը նախագահէ, հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըըլմազեանի:

Ս. Պատարագէն յետոյ Եկեղեցւոյս Մշակոյթի Տան Ա. Զըրաշեան սրահին մէջ ի պատիւ՝ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ ճաշ մը կը տրուի, որուն մասնակցիլ փափաքողները իրենց տեղերը կրնան ապահովել, հեռաձայնելով Վարուժան Պողաճեանի 90-53-21 թիւին:

Նոյն օրը, երեկոյեան, ժամը 17.00-էն յետոյ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ կը ստորագրէ իր հեղինակած «Մայրիկ» գիրքը բոլոր փափաքողներուն: Գիրքերը կրնան ապահովուիլ տեղւոյն վրայ, եկեղեցւոյս Մշակոյթի Տան գրախանութէն:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաուըրտ Գարակէօզեան նախկին Սանուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին, մեծ բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՒ ԶԱՊԷԼ
ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

իրենց զաւկին՝

ՀԱՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ՝ Արամ եւ Սարգիս Գարակէօզեանի, Տոքթ. եւ Տիկին Դաւիթեանի եւ վարժարանի ողբացեալ ուսուցիչներու եւ սաներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

Գ. Վարդգէս Տակառեան եւ զաւակները, Տիկին Մարի Ֆիլիանի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց կնոջ, մօր, զաւկին՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՄՈՆՆ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ հերոսամարտի 65-րդ տարեդարձի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, վեց հազար դիւցազներու հոգւոյն: Իսկ կէս օրէ վերջ ժամը 1.30-ին ճաշ-մատաղ եւ յուշահանդէս:

OPERA - LAFAYETTE
80, rue La Fayette — 75009 PARIS
Ճաշագին՝ 80 Ֆ.:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Սէլթէկեան ընտանիքը իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Այրի Տիկին Թագուհի Զատիկեանի իր զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն՝ Արամ Զատիկեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի՝ 200 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ի:

×

Գ. Տիրան Ոսկերիչեան 500 Ֆ. կը նուիրէ Ռատիօ-Ազգ-ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
NOTRE DAME DE LA GARDE

Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, առաւօտեան ժամը 11.15-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ»ի Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական տարեկան ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի
Հայ Կաթողիկէ համայնքին

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, Rue St. Bazile — Marseille

Henri VERNEUIL
dédicacera son livre
MAYRIG
Mardi 29 octobre de 19h à 21h

Հանրի ՎԷՐՆԷՕՅ կը ձօնագրէ իր գիրքը՝
ՄԱՅՐԻԿ
Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 19էն 21

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Գ. Կարապետ Պալեան իր կնոջ՝ Ազաւնի Պալեանի մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ կը նուիրէ. - 500 Ֆ. Ս. Մեսրոպ կրթարանին, 500 Ֆ. Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցիին, 500 Ֆ. Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան, 500 Ֆ. Կապ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, 500 Ֆ. Հ. Յ. Դ. Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆ. «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ
ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻ.- Օր Անահիտ Դարբինեան 200 Ֆ.:

ՕՊԸՆԱ. - Տիկին Նուարդ Կըկըզեան 100 Ֆ.:

ԽՆՋՈՅՔ

Հայաստան ձայնասփիւռի ընտանեկան պարանցիկ խնջոյքը՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, կէս օրէ վերջ ժամը՝ 2-էն սկսեալ Սէն-Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ):

Մասնակցութեամբ՝ Անի նուագախումբին: Ծոխ պիւֆէ, համադամ աղանդեր-ներով:

Կը հրաւիրուին «Հայաստան» ձայնասփիւռի բոլոր ունկնդիրները:

Մուտքը ազատ է:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 28, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, բաժակ մը թէյի շուրջ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ՝ Ժողովրդային Լսարան մը կազմակերպուած է, Առաջնորդարանի սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան-Կուժօն, Փարիզ 8-րդ:

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8.30-ին:

Կը խօսի. -

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիւթ. -

ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱԳՐՈՒԻ ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալները Ազգ. Միութեան կը նուիրեն. - Սէն-Մօրիսէն՝ Գ. Յակոբ Գրիգորեան, Եկեղեցւոյ եւ Լիոնի Հայկազեան միօրեայ վարժարանի ճաշին 1000-ական Ֆ., Հայ Դատին 1000, եւ «Յառաջ»ին 200 Ֆ.:

Վարդավառ Ղամպէրեանի ապաքինման առթիւ՝ Սէն-Մօրիսէն՝ Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Ղամպէրեան 200 Ֆ. կը նուիրեն եկեղեցւոյ պայծառութեան:

×

Դպրոցասէրի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. Տէր և Տիկին Արամ Աւետիսեանէ Ն. Թիւտարեանի մահուան քառասունքին առթիւ 400 Ֆ., Տիկին Լիլեան Գույումճեանէ՝ Տիկին Մարիէթ Օհանեանի քառասունքին առթիւ 500 Ֆ., Տիկին Աստղիկ Փամուքեանէ՝ Տիկին Մ. Օհանեանի մահուան քառասունքին առթիւ 300 Ֆ., Ա. Բ. (Լիոնէն) տարեմուտին առթիւ՝ 2500 Ֆ., Տիկին Աղաւնի Երամեանէ՝ ամուսնոյն՝ Նորայր Երամեանի մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ 500 Ֆ., Գ. Գէորգ Կէմիճեանէ՝ ուսուցիչին՝ Պօղոս Գէորգեանի յիշատակին 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ա. Արութեանէ՝ Մաքրուհի Արութեանի մահուան 6-րդ տարելիցին առթիւ՝ 1000 Ֆ.:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
Dans les salons de l'Hôtel MERIDIEN
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS
Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20.30էն մինչեւ առաւօտ
ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել
հետեւեալ թիւերուն. -
260 - 15 - 10
381 - 80 - 82
261 - 51 - 13 SABERATOURS
282 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՃԱՇԸ
Շաբաթ, Հոկ. 26, ժամը՝ 21էն սկսեալ
Salle du Restaurant SCOLAIRE
173 bis, rue Jean-Jaurès — 95400 ARNOUVILLE-lès-GONESSE
Գեղարուեստական բաժին՝
OLIVIER ET GREGORY MARDINIAN
-- Տեղերը ապահովել դիմելով՝ տեղւոյն Կապոյտ Խաչուհիներուն

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
24

JEUDI
24 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tél.: 770.86.60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R.C. Paris

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.080
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.080

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՆԻ նահանգին ընկերվարական ցանկին գլուխը որոշուեցաւ Շառլ Էռնիւն դընել երեսփոխանական ընտրութեանց համար եւ Փոփըրէնը՝ 2-րդ, մինչ շրջանային ընտրութեանց համար ցանկը պիտի գլխաւորէ Փոփըրէն եւ 2-րդ տեղը պիտի գրաւէ Էռնիւ։ Երեսփոխանական ընտրութեանց համար, այս եզրակացութեան հասնիլը այնքան ալ դիւրին չեղաւ, քանի որ Փոփըրէն կ'ուզէր թիւ մէկն ըլլալ։

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ ճշդումի նամակ մը ղրկած է «Մաթէն»ի խմբագրութեան, որ վերջերս նկարը հրատարակած էր ծայրայեղ - աջ շրջանակի մը մէջ։ Անթոնիի քաղաքապետը հետեւեալը կը գրէ .- «Ընտրապայքարը չի կրնար արդարացնել նկարիս օգտագործումը ջանալով կարծել տալ որ ծայրայեղ - աջ դաւի մը կը մասնակցիմ, որուն նպատակն է վարակել խորհրդարանական աջը։ Ծայրայեղ - աջ եղած ըլլալ 20 տարեկանին եւ 20 տարի առաջ նուազ վատահամբաւ է քան սթալինական եղած ըլլալ, ինչ որ չի խանգարեր ձախը։ Մտաւորական պարկեշտութիւնը պիտի պահանջէր որ ձեր խմբագիրը ճշդէ որ նաեւ Ֆրանսայի միակ քաղաքապետն եմ որ ջնջեց պաշտօնը կցորդի մը, որովհետեւ անդամակցած էր ազգ. ճակատին։ Լաւ է ծայրայեղ - աջը պատապարտել, աւելի լաւ է չօգտագործել իրար խառնելու մեթոտը որ իր յատկանիշն է»։ «Մաթէն»ի խմբագրութիւնը կարձանագրէ այս յայտարարութիւնը, աւելցնելով թէ իրար չէ խառնած, այլ շփոթեցուցած է կարգ մը աջերու նոր - ֆաշիստ անցեալը։

ԱՄԱՍԻՈՅ բանտին մէջ ինքզինքը կախած է ծայրայեղ - ձախ Տէվ - Եոլ կազմակերպութեան մէկ անդամը՝ Քէնան Եօզճան։ Ամբաստանուած էր իբրեւ ոճրագործը ծայրայեղ - աջ ղեկավարի մը եւ մեղսակից ուրիշ հինգ անձերու սպանութեան։ Դատավարութիւնը կը տեւէր 3 տարիէ։

ՖՐԱՆՍԱ բոլորովին առանձնացած է արեւմտեան խմբակին մէջ, ԻՒՆԷՍՔՕ-ի 3-րդ ժողովին, որ բացուեցաւ առջի օր, Սոֆիա։ Հարցը կը վերաբերէր «Բանակցութեան խումբին» 5 ներկայացուցիչներու ընտրութեան։ Ոչ պաշտօնական մարմին մըն է, որ կը ներկայացնէ անդամ զանազան Պետութիւնները աշխարհագրական դետնի վրայ։ Շուէտ, Արեւմտեան Գերմանիա, Մեծն - Բրիտանիա, Հոլանտա եւ Զուիցերիա ինչպէս նաեւ Ֆրանսա թեկնածու էին։ Ֆրանսայէն աւելի ձայնով ԻՒՆԷՍՔՕ-ի ներկայ մատակարարութիւնը (որու պատճառաւ Ամերիկա քաշուեցաւ եւ Մեծն - Բրիտանիա կանխազդուեց), այդ հինգ երկիրները ընտրուեցան ինչ որ գործին չէ եկած Ֆրանսայի պատուիրակին՝ Ժիզէլ Հալիմիի, որ կ'ուզէր վերաքննութեան դիմել լիակատար ժողովին առջեւ, ուր գոհացում կը ստանար արեւմտեան երկիրները փոքրամասնութիւն ըլլալով։ Մթնոլորտը լարուած կը մնայ սակայն եւ Քանատա ալ կը սպառնայ քաշուիլ։

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24-Ը, ըստ Քրազիւքիի ցոյց պիտի տայ աշխատաւորներու դժգոհութիւնը։ Ինչ որ ապահով է ամէն պարագայի մէջ, այն է որ ժողովուրդը դժգոհութիւնը անպայման ցոյց պիտի տայ, տրուած ըլլալով որ տուժողն ալ աշխատող դասակարգն է, ոչ թէ գործատէրութիւնը։ Գործադուլը միայն Սէ - Ժէ - Թէ-ին կը վերաբերի որ երկաթուղին մէջ, ուղեւորներու 43,3%-ը կը ներկայացնէ, տնօրէնութիւնը կը խորհի որ երթեւեկին 50% պիտի կարենայ ապահովել։ Մեթրօ եւ հանրակառք ճիւղին մէջ, Սէ - Ժէ - Թէ-ն մեծամասնութիւն է հանրակառքերու մէջ, բայց ոչ՝ մեթրոյին։ Ելեկտրականութեան եւ թղթատարի խանգարումներ ալ նախատեսելի են։ Գիրքի դաշնակցութիւնն ալ գործադուլի հրահանգ մը տուած է բայց ազգային օրաթերթերը լոյս պիտի տեսնեն, գաւառի մէջ է որ կարգ մը օրաթերթեր կրնան լոյս չտեսնել։

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18 - 21)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՌՈՒԲԷՆ ՄԵԼԻՔԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Գրողներու Տունը տեղի ունեցած է հանդիպում մը բանաստեղծ Ռուբէն Մելիքի հետ։ Խօսք առնելով Սիլվա Կապուտիկեան, Ալեքսանդր Թօփչեան եւ երաժիշտ Տիգրան Մանսուրեան Ռուբէն Մելիքը բնութագրած են որպէս փիլիսոփայ - արուեստագէտ, որուն ստեղծագործական դաւանանքը խիղճն է, յայտնագործութիւնը, յանուն որոնց պէտք է ապրիլ։ Խիղճն մըն է նաեւ վերադարձը դէպի իր արմատները, նախնեաց ոգին պահպանելը։ Այս խորքին թեան ապացոյցն են «Հայկական առասպել», «Հնչեակներ դիւցազի երկրի», «Քարէ հսկայը» բանաստեղծութիւնները։ Հանդիպումի ընթացքին Ռուբէն Մելիքի բանաստեղծութիւններէն արտասանած են դերասաններ Անահիտ Թօփչեան, Ազատ Գասպարեան եւ Սուսաննա Գաբրիէլեան։ Հուսկ՝ շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Ռուբէն Մելիք։

×

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ 100-ԱՄԵԱԿԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Գրողներու Տունը նշուած է Վահան Տէրեանի ծննդեան հարիւրամեակը։ Ներկայ եղած են բանաստեղծներ, գիտնականներ, արուեստագէտներ եւ հոծ բազմութիւն մը։ Բացումը կատարած է բանաստեղծ Միխայիլ Դուդին։ Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Արամ Գրիգորեան կարդացած է Վարդգէս Պետրոսեանի զեկուցումը, ուր ներկայացուած է Տէրեանի վաստակը՝ «Մթնշաղի անուրջներ» անդրանիկ հաւաքածոյէն մինչեւ «Վերադարձ»ը։ Խօսք առած են Վրաստանի ակադեմիայի անդամ, բանաստեղծ Իրակլի Աբաշիձէ եւ գրագէտ Լէոնիդ Բոլշակով, այս վերջինը՝ յանուն Օրէնպուրկի բնակչութեան։ Վահան Տէրեանի կեանքն ու գործը ներկայացուցած են Սիլվա Կապուտիկեան, Իվան Դրաչ եւ ուրիշներ։ Բանաստեղծուհի Ելենա Նիկոլայեւսկայա արտասանած է Տէրեանի քերթուածներէն իր կատարած թարգմանութիւնները։ Երեկոյթի վերջին բաժնին տեղի ունեցած է համերգ մը։

×

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ բացուած է Սփիւռքի հայ նկարիչներու գործերու ցուցահանդէսը։ Ֆրանսահայ կերպարուեստը ներկայացուած է Գառզուի «Կաթողիկէ», Ժանսեմի «Եգիպտացիէն վաճառող կինը», Էդգար Շահինի «Բնանկար», Ռիշար Ժերանեանի «Տաթեւի վանքի բնանկարը», «Տելֆիի թատրոնը», «Հոնֆլէօրի նաւահանգիստը», «Փրովանս», Արմիսի (Արմենակ Միսիրեան) «Նաթիւռ մորթ», «Ընտանիք», «Ընթերցում», Պերժոյի (Պերճ Կոստանեան) «Բնանկար» եւ Արտաւազդ Պէրպէրեանի «Բնանկար» գործերով։

Ամերիկահայ նկարչական դպրոցէն ցուցադրուած են Սարգիս եւ Վալիա Խաչատրեանի, Արշիլ Կորքիի, Յովսէփ Փուշմանի, Բիւզանդ Կոճամանեանի, Տիրիդի (Յարութիւն Տէմիրճեան), Սիմոն Սամսոնեանի գործերը։

Քանդակագործութիւնը ներկայացուած է Խորէն Տէր - Յարութեանի կարգ մը գործերով՝ «Հերմինէի դիմաքանդակը», «Փոքր Մհերը», «Ինքնադիմաքանդակ», «Մեսրոպ Մաշտոցի Ֆիկիւրը», «Սահակ Պարթեւ», «Երազ»։

Հայկական կերպարուեստին մէջ յատուկ տեղ ունին իտալահայ նկարիչները, որոնցմէ Գրիգոր Շիլթեանի անունը ծանօթ է նաեւ խորհրդային արուեստագէտներուն։ Վերջերս իր մահկանացուն կնքած նկարիչին Նաթիւր մոռթները մեծ ընդունելութիւն գտած էին Մոսկուա տեղի ունեցած ցուցահանդէսին։ Շիլթեանի կողքին ցուցադրուած են Ժիրայր Օրաքեանի «Սրճարանին մէջ», «Գիւղին մէջ», «Զրոյց», «Պար», «Երկու դիմանկար», «Յոգնութիւն», «Երախաներ», «Գիւղական ընտանիք» գործերը։ Եգիպտահայ նկարչութիւնը ներկայացուած է Օննիկ Աւետիսեանի «Նոճիներ», «Սանին լեռը», Աշոտ Զօրեանի «Սպանուհի», «Կանացի դիմանկար», «Մայրամուտ Նեղոսի ափին» կտաւներով, իսկ ռումանահայ նկարչութիւնը՝ Հրանդ Աւագեանի «Առագաստանաւը ափին», «Աշնանային բնանկար» կտաւներով եւ Ձիկ Տամատեանի կանացի Ֆիկիւր գծանկարով։ Պատկերասրահի չորս դահլիճներու մէջ ցուցադրուած գործերու մեծ մասը հեղինակներու կամ անոնց ազգականներու նուէրներ են։

×

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՐՏԷՍԻՆ ՎՐԱՅ

Խերսոնի (Ուկրանիա) Կրուպսկայա մանկավարժական հիմնարկէն աշխարհագրագէտ Մ. Աւդալեան տարիներու ընթացքին հաւաքած է զանազան երկիրներու մէջ գտնուող հայկական անուանումները, ուսումնասիրած բնակավայրի յառաջացման պատմութիւնն ու պատճառները եւ կազմած աշխարհի ինքնատիպ քարտէս մը՝ հայկական անուանումներով։ Քարտէսը կը բովանդակէ հետաքրքրական բազմաթիւ փաստեր։ Հայաստան հին աշխարհի մէջ առաջին անգամ յիշատակուած է Բաբելոնի աստղաձեւ քարտէսի վրայ (Ն. Ք. 5-րդ դար), ի շարս վեց երկիրներու։ Գրաւոր փաստաթուղթերու մէջ Հայաստանի անուանումը առաջին անգամ կը հանդիպի Պարսից Դարեհ Թագաւորի սեպագիր արձանագրութեան մէջ, որ փորագրուած է Ն. Ք. 521-ին, Քերմանշահ քաղաքի մօտակայ Բեհիսթունի ժայռին վրայ։ Իսկ հելլենական դարաշրջանին արդէն կը յայտնուին Մեծ Հայք, Փոքր Հայք, հայկական Տաւրոս, Հայոց Լեռնաշխարհ անուանումները։ Յետագային, ԺԷ. դարուն, երբ Հայաստան բաժնուեցաւ Թուրքիոյ եւ Իրանի միջեւ, սկսան գործածուիլ արեւմտեան եւ արեւելեան Հայաստան անուանումները։

Հետաքրքրական են Ռուսիոյ եւ Ուկրանիոյ մէջ հայկական բնակավայրերու երեւան եկլելու մասին տեղեկութիւնները։ Խրիմի մէջ Հայերը յայտնուած են Ժ. - ԺԱ. դարերու սահմանագծին, որուն վկայութիւնն են ոչ միայն գրաւոր փաստաթուղթերը, այլեւ ճարտարապետական յուշարձանները (Թէոդոսիոյ Ս. Սարգիս Եկեղեցի)։ 1475-ին Տաւրիդայի մէջ կ'ապրէին մօտ 50 հազար Հայեր, ինչ որ օտարներու առիթ տուած է Խրիմի հարաւային ափը կոչելու «Ծովափնեայ Հայաստան»։ Հայկական բնակավայրեր յառաջացած են Թէոդոսիոյ, Բելոգորսկի, հին Խրիմի շրջանները, ուր կառուցուած են բազմաթիւ եկեղեցիներ։ Թէոդոսիոյ մէջ ԺԴ. դարուն կային շուրջ 40 եկեղեցիներ, իսկ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ բակին մէջ թաղուած է ծովանկարիչ Յ. Այվազովսքի։ Պերեկոպի Հայերը 1836-ին հիմնած են Արմեանսկի պզզար բնակավայրը, որ ներկայիս քաղաքատիպ Արմեանսկ աւանն է։

Հայկական շատ մը բնակավայրեր գոյութիւն ունեցած են ու կան Կրասնոդար (Դաշնակցային Ռուսիա)։ Կուբանի քարտէսին վրայ կ'երեւան Արմաւիր, Վարդանէ, Վարդաշէն, Վերինէ Արմեանսկոյէ Լօօ, Կուբանօ-Արմեանսկոյէ, Արմեանսկիէ Խուտորա, Երծեւանսկայա Ստանիցա քաղաքներն՝ու գիւղերը, Արմեանկա գետը, Արմեանսկի Պերեւալը, Արմեանսկիէ Բալգանի վայրը եւ այլն։ Ստաւրոպոլի մէջ կը հանդիպինք Արարատ աւանին (Կուրսկի շրջան)։ Բուդեոնովսկ - Կարաբաղլի քաղաքի առաջին բնակիչները եղած են ղարաբաղցի Հայերը։ Ռոստովի մարզին մէջ Հայերը կը բնակին ԺԸ. դարու վերջերէն եւ ուր պահպանուած են Արմեանսկայա Ծբալկա, Արմեանսկի Եար անուանումները եւայլն։ Հայերու հիմնած Նախիջեւան քաղաքը մտած է Դոնի Ռոստովի կազմին մէջ։

Հայկական կամ երեւանեան փողոցներ ու հրապարակներ կան Մոսկուա, Լենինգրադ, Կիեւ, Պաքու, Թիֆլիս, Լվով, Քիշնեւ, Խարկով, Վիլնիւս եւ Խորհրդային Միութեան շատ մը այլ քաղաքներու մէջ։

Խորհ. Միութեան սահմաններէն դուրս եւս՝ աշխարհի զանազան կողմերը, կան վայրեր, որոնք ունին Հայաստան ու Արարատ անուանումները։ Քոլոմպիայի մէջ կայ Արմենիա անունով քաղաք մը, Ռումանիա՝ Արմենիշ, յունական Մակեդոնիա՝ Արմենօ - Խորիոն, Աւստրալիա՝ Արարատ լեռ ու աւան (Վիքթորիա նահանգին մէջ), Միացեալ - Նահանգներ՝ Արարատ լեռ (Փենսիլվանիոյ նահանգին մէջ) եւայլն։ Հայկական անուանումներու յաճախ կը հանդիպինք նաեւ Մերձաւոր - Արեւելքի երկիրներուն մէջ։

×

«ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ ԱՇՈՒՆ» ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Լենինականի մէջ տեղի ունեցած է հըննադոյն երաժշտութեան «Լենինականեան աշուն» աւանդական փառատօնը, մասնակցութեամբ խորհրդային զանազան հանրապետութիւններու գեղարուեստական լաւագոյն խումբերու։ Քաղաքի սրահներուն մէջ հանդէս եկած են Լիթուանիոյ «Մուզիկա հումանա», Կիեւի «Հարմոնիա», «Հինաւուրց երաժշտութեան ակադեմիա», «Տաղարան» համոյթները, Մոսկուայի սենեկային երգչախումբը եւայլն։

×

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Համաշխարհային ախոյեանի տիտղոսի մրցումին 18-րդ խաղն ալ հաւասար - ոչ ոքի - արդիւնքով վերջ գտաւ։ Ներկայիս, Գասպարով 9.5-ով կը յաղթէ Գարբովի՝ 8.5 ։

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏ»

ԳԱՌԶՈՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

ՎԱՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

(Դ. և վերջին մաս կարճ յապաւումներով)

Ըստ երեւոյթին Գառզուի արուեստը մեզանում ունի ոչ միայն գեղագիտական ու ճանաչողական նշանակութիւն: Մեր ցուցահանդէսներում նմուշուած կրաֆիկական ստեղծագործութիւնների մէջ, իսկ աւելի շատ «Գարուն» հանդէսի նկարազարդումներում, սկսել են երեւան գալ դառզուական մօթիւներ, Գառզուի «ձեռագիր»ին յատուկ կատարողական եղանակի փոխառումներ: Առ այժմ դժուար է ասել, դրանք երիտասարդական ժամանակաւոր հրապոյրնե՞ր են (հակուած ենք կարծելու, որ այդպէս է), թէ՝ մի նոր արահետ կամ նոյնիսկ նորաւանդոյթի ըսկիզբ մեր արուեստում: Բոլոր դէպքերում դա մեզ իրաւունք է տալիս ասելու, որ Գառզուի ոճը հայկական կերպարուեստում սկսել է ակտիւութիւն ցուցաբերել ու դրանով եւս բացայայտել իր փոքր թէ մեծ հարազատութիւնը մեր մշակոյթին:

Իր երկրին ու մշակոյթին տէր դարձած խորհրդային հայ ժողովուրդը տէր է կանգնել նաեւ իր տարագիր որդու արուեստին:

1982-ին Հայաստանում լայնօրէն նշւում է Գառզուի ծննդեան 75-ամեակը: Նկարչին յղած իր ողջոյնի ուղերձում Սփիւռքի հետ մշակութային կապի կոմիտէն եւ նրա պարբերականների խմբագրութիւնները գրում են. «Հայ մշակոյթը ... մըշտապէս հանդիսացել է Ձեր ուղեկցող աստղը եւ կապող օղակը մայր հայրենիքին, հողին, ջրին, նրա նոր թռիչքներին ... Ձեր այցելութիւնները Խորհրդային Հայաստան աւելի եւս սերտացրեն Ձեր կապերը հայրենիքի հետ եւ նոր ուժ հաղորդեցին Ձեր տաղանդաւոր վրձնին»:

Հայրենիքում Գառզուի ճանաչման եւս մի խորիմաստ առհաւատչեան եղաւ այն, որ Հայաստանում Սփիւռքի կերպարուեստագէտների համար սահմանուած ու Մարտիրոս Սարեանի անունն ու պատկերը կրող առաջին մետալը 1980-ին շնորհուեց Գառզուին:

Սակայն Գառզուի անձն ու արուեստը Խորհրդային Հայաստանում ճանաչուած ու գնահատուած են ոչ միայն ազգապատկանութեան հանգամանքով: Մեզ համար մեծարելի արժէքներ են ամենայն առողջին եւ առաջադիմականին լուծընկէց բոլոր արուեստագէտները, ինչ ազգի էլ լինեն: Դրա մի խօսուն վկայութիւնն է Փարիզում, նկարչի ակադեմիկոս ընտրուելու կապակցութեամբ կազմակերպուած մեծարման երեկոյթին Խորհրդային Հայաստանի հասարակայնութեան անունից Սփիւռքի հետ մշակութային կապի կոմիտէի նախագահ Վ. Համազասպեանի խօսքը, որտեղ կարդում ենք՝ «...յանձին Գառզուի տեսանք ... խոր մտածողին, մեծ արուեստագէտին, քաղաքացուն, լուսաւոր գաղափարներ կրողին, որը ձգտում է նոր բարձունքների, եւ համարձակօրէն օգտագործելով ակադեմիայի բարձր ամպիոնը՝ անհաշտ պատերազմ է յայտարարում բոլոր այն կուռքերին, որոնք իրենց վրձնով աշխատում են ետ մղել պատմութեան անիւը, նորի անուան տակ ծամածռել, ըկել գեղեցիկը, այն արուեստը, որ կոչուած է համամարդկային գեղեցիկ զգացումներ ու մտքեր արտայայտելու»:

Այսպիսով, դէպի Գառզուն Խորհրդային Հայաստանի հասարակայնութեան տածած վերաբերմունքի մէջ ազգային շահագրգռութիւնն ի մի է գալիս համամարդկային առաջադիմական գաղափարների հետ:

Բայց գուցէ Գառզուին հայ արուեստի հետ կապակցելու համար այս նկատառումները թելադրուած են մեր եւ միւս հայ հեղինակների հայրենասիրական մըղումներով, իսկ այլազգիների նկատառումները տուրքեր են ինչ - ինչ պատեհ հանգամանքների: Գուցէ մենք պարզապէս փորձում ենք ցանկալին ներկայացնել որպէս իրական, մինչդեռ Գառզուն իրօք երկփեղկուած է մէկը միւսի հետ կապ չունեցող հայ մարդու եւ ֆրանսիացի արուեստագէտի:

Թէպէտ վերը բերուած փաստերի ու ապացոյցների առատութիւնը հազիւ թէ առիթ տայ նման տարակուսանքի, մենք այնուամենայնիւ դրա, թող որ հիփոթետիկ, հնարաւորութիւնը չենք բացառում: Այն վերջնականապէս համոզուած կերպով բացառելու եւ մեր պնդումներն աւելի եւս հաստատելու համար մեզ մնում է դիմելու իրեն, նկարչի կարծիքին: Չէ՞ որ իր պատկանելիութիւնը պարզելու խնդրում «վճռական» թէ «խորհրդակցական» ձայնի իրաւունք ունի նաեւ ինքը՝ արուեստագէտը:

Մենք ի վիճակի ենք սկզբից իսկ տալու մեր հարցադրման որոշակի պատասխանը. այո, Գառզուն իրեն հայ նկարիչ համարում է:

Ստորեւ մենք չենք բերի Գառզուի խօսքերը նրա հայկական ծագման, սփիւռքահայութեանն ուղղած ազգապահպանման պատգամների մասին, որոնք շատ են, տպագրուել են բազմաթիւ պարբերականներում, եւ կարող են հանդիսանալ մեր պնդման անուղղակի հաւաստումները: Կան, եւ քիչ չեն, մեր քննարկած խնդրի ուղղակի հաւաստումները եւս: Մենք կը բերենք դրանցից մէկ քանիսը:

Արտասահմանեան հայ լրագրող Թ. Թորանեանի հետ ունեցած զրոյցի ժամանակ Գառզուն այն միտքն է յայտնում, որ դեռեւս մինչեւ Հայաստան այցելելն էլ «...հայ երգը, հայ հողին ինձմէ ներս ամէն օր ոչ թէ քիչ մը հեռացած, այլ կուտակուած են...»: Շարունակելով զրոյցը, նա երիտասարդ հայ արուեստագէտներին խորհուրդ է տալիս սերտ կապեր հաստատել ազգային դեղարուեստական աւանդոյթների հետ, որոնք մեծ արուեստի ստեղծման կարեւոր նախադրեալներից են: Ահա այդ խօսքերը. «Երիտասարդները թող չմոռնան այն կապերը, որոնք մեզ կը կապեն հիներու արուեստին. այդ կապերը որքան սերտ ըլլան, այնքան շուտ պիտի կարելի ըլլայ ստեղծել հայկական մեծ արուեստ մը, որ մեր հին, նշանաւոր ճարտարապետութեան եւ մանրանկարչութեան արժէքով արուեստ մը դառնալով, փոքր Հայաստանը պիտի մեծցնէ այնքան, որ այն չափուի աշխարհի խոշորագոյն արժէքներուն հետ: Արուեստը համաշխարհային կը դառնայ միայն ազգայինի հզօր տարրերով»:

Այս վերջին նախադասութեան բովանդակածը, որը միշտ եղել է առաջադիմական արուեստագիտութեան ու գեղագիտութեան սկզբունքային դրոյթներից մէկը, Գառզուն ուրիշ առիթներով, ուրիշ բառերով էլ է քանիցս արտայայտել: Օրինակ, յատկապէս նկատի ունենալով իր արուեստը նա ասել է՝ «..ազգայինը նկարչի ոտքի տակի հողն է: Բայց քալել եւ չշնչել՝ անկարելի է: Շնչելու օդը աշխարհինն է»:

Առաջին իսկ այցելութիւնը Խորհրդային Հայաստան Գառզուի համար նշանակալից եղաւ ոչ միայն նրանով, որ նա իրեն առաջին անգամ զգաց հայրենի հողի վրայ, հայրենարնակ ազգակիցներով շրջապատուած, այլեւ նրանով, որ նկարչին մղեց վերընթերցելու իր հոգին ու իր արդէն տարածը, իր համար իրեն նորովի յայտնագործելու, աւելի անմիջականօրէն զգալու իր եւ իր արուեստի հայապատկանութիւնը:

Հայաստանում գտնուելու առաջին իսկ օրերին գրող Շաքէ Վարսեանի եւ երեւանեան ուրիշ մտաւորականների հետ զրուցելիս Գառզուն յայտարարում է. «Էութեամբ, աշխարհզգացողութեամբ ես հայ նկարիչ եմ, ես իմ տառապած ժողովրդի մէկ բեկորն եմ, նրա տաղանդի մի փոքր փայլատակումը: Հպարտ պէտք է զգամ ես ինձ, եթէ սիրեն եւ գնահատեն իմ արուեստը»:

Նկարագրելով հայաստանեան իր առաջին տպաւորութիւնները գնացքի պատուհանից, նկարիչն ասում է. «Անանկ տպաւորութիւն մը ունէի, կարծես վաղուց այցելած էի Հայաստան, աւելին, ես Հայաստանը կը տեսնէի իմ ստեղծագործութիւններու մէջ եւ ինծի կը զգայի հայ նկարիչ մը, որ իր կեանքի մեծ մասը ապրած է հարազատ երկրին մէջ: ... Մեր լեռները, մեր կիրճերը, մեր քարերը արարողներ են: Անոնք շատ ամուր են, ինչպէս պողպատը, եւ ինծի կը թուի, որ ես արդէն նկարած եմ զանոնք, որ ես այս հողը տեսած եմ ուրիշ՝ մէկ այլ կեանքի մէջ»:

Այդ խօսքերում մենք գտնում ենք նաեւ հաւաստումը Գառզուի եւ հայ բնանկարչութեան հոգեմօտութեան մասին վերը մեր կատարած պնդման:

...Հայրենիքի նկատմամբ տածած որդիական նուիրուածութիւնը 1966-ին նրան բերում է Երեւան, բերում է ստեղծագործութիւնների ծաւալուն ցուցահանդէսով: Հայաստանի պետական պատկերասրահը ճանաչելով իր արուեստի տունը, այն հանգրուանը, որտեղ իր անունն ու գործը պէտք է յարատեւեն, նա ցուցահանդէսի բոլոր նմուշները նուիրում է պատկերասրահին: 1969-ին նորից է գալիս Հայաստան, աւելի եւս ամրապնդելով ու ծաւալելով իր կապերը հայրենի երկրի ու հայրենակիցների հետ:

Սակայն այդ ամէնով հանդերձ մենք ոչ մի յաւակնութիւն ունենք Գառզուին դուրս դնելու ֆրանսիական կերպարուեստից, որի մշակոյթի հողի վրայ է նա բարձրացրել ու ծաւալուել, եւ որի ներկայացուցիչն է յիրաւի ճանաչուել ամբողջ աշխարհում:

Այդ բանի զգաստ գիտակցութիւնն ու գիտական անշահախնդրութիւնը, ինչպէս նաեւ Գառզուի երբեւէ իր «գոյն»ը չփոխած ազգապատկանութիւնը եւ հայ մշակոյթի հետ ունեցած առնչութիւնների մասին մեր բերած նկատառումները հենց իրենք էլ թելադրում են, կարծում ենք, միակ արդարացի ու իրաւացի հետեւութիւնը, այն է, որ Գառզուն ունի երկհասցէ գրանցում, թէ ֆրանսիական, թէ հայկական արուեստներում:

Այդ հետեւութեանը մենք յանգել ենք դեռեւս 1960-ական թուականներին, երկհասցէ գրանցման հնարաւորութիւնը հիմնաւորելով «Ի սփիւռս աշխարհի» արտայայտութեամբ, որի տակ ենթադրում է Հայերի պատմական ճակատագիրը եւ տարագրութեան մէջ հարազատ ժողովրդին ու նրա մշակոյթին պատկանելու գործօն պատրաստակամութիւնը, եւ բերել փաստօրէն երկհասցէ գրանցում ըստացած մի շարք հայ արուեստագէտների անուններ:

Հնարաւոր է, որ երկպատկանութեան մեր առաջ քաշած թէզը որոշ չափով հակասութեան մէջ է մտնում ինչ ինչ տեսական սահմանումների ու պատկերացումների հետ, բայց դրանից խնդրի էութիւնը չի փոխւում, թէզը չի կորցնում իր ուժը, քանի որ այն բխում է հաւաստի ու բազմօրինակ պրակտիկայից, իսկ նոյն այդ պրակտիկայից պէտք է մեկնի նաեւ տեսութիւնը:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՔԱՐԵՐ

Փոշեթաթախ մարդիկ ծառի կոճղեր շարելով կը պատրաստէին հսկայ խարոյկ մը. անոնք կ'աշխատէին կէսօրուան աղօթքէն ի վեր. երբեմն կանգ կ'առնէին պում մը ջուր խմելու համար: Խարոյկը հետզհետէ կը բարձրանար:

Անդին, վարը, ծառի բուներով շինուած հսկայ ջրանցքի մը մէջ ուրիշ մարդիկ ջուր կը լեցնէին:

Երբ խարոյկին բոցերը բարձրացան ժայռերու երկայնքին, մուխը տարածուեցաւ ամէն ուղղութեամբ: Կրակը ճարճատեցաւ մինչեւ իրիկուն: Եւ երբ մութը իջաւ լեռներուն վրայ, խմբապետը ազդանշան տուաւ բանալու ջրանցքը:

Ջուրը հասաւ շիկացած առաջին ժայռերուն. բաղնետան մը շոգին պատեց շրջանը: Ջուրի յորձանքը հասաւ ժայռին ճեղքերուն ու լսուեցաւ որ լեռը կը ճեղքուէր: Ուրախութեան աղաղակներ ողջունեցին յաջողութիւնը. աշխատանքը վերջացած էր:

Յաջորդ առաւօտուն, արեւածագին, մարդիկը բրիչներով յարձակեցան որսին վրայ, աւարտելով կրակին ու ջուրին կիսատ թողած գործը:

Լսուեցաւ աղաղակ մը. գործաւոր մըն էր, որ մութ կապոյտ հանքային երակ մը յայտնաբերած էր:

«Լափիս - Լազուլի»ի շերտերը կ'իջեցունէին դէպի Ամու - Տարիա. անոնք յետոյ կը հասնէին մինչեւ Մեծն Դարեհի արքունիքը, զարդարելու համար պալատներն ու զգեստները: Աւելի հեռուն, վաճառականներ զայն կը հասցնէին մինչեւ Հռոմ ուր մութ կապոյտ լազուարթ»ը կը ծառայէր նկարիչներու, որպէս ներկի նախանիւթ, նաեւ քանդակագործներու:

25 տարի ետք միշտ Աֆղանիստանն է «լափիս - լազուլի» քարին գլխաւոր արտադրիչը, եւ եթէ նոյնիսկ այլ ձորերու մէջ մարդիկ կը մեռնին, այնպիսի պատճառներով որոնք ոչ մէկ կապ ունին «լափիս - լազուլի»ի արտադրութեան հետ, միշտ կը կրկնուի առածը՝ որ կ'ըսէ. «եթէ չես ուզեր մեռնիլ, զգուշացի՛ր Խորանի ձորէն»...:

Այս մէկը, թանկագին ամենահին քարերէն մէկն է: Տեղ ունի երկոտասնեակ մը հանքային այլ քարերու միջեւ. ինչպէս՝ զմրուխտ, կարկեհան, ակատ, բիւրեղ, յասմիկ, արեւակ, շափիւղայ, պերոզակ, մեղեսիկ եւ ադամանդ...: Զանազան ձեւերով ձեռք ձգուած ամէն գոյնի այս քարերը քալած են ժամանակին հետ, պահուած են գոհարատուփերու խորը, զանոնք կրած են կայսրեր, թագաւորներ, գողցուած են աւազակներու կողմէ, խլուած են այրիներու եւ որբերու ձեռքէ, փոխանակուած են, ծախուած, կորսուած ու գտնուած:

Անոնց հազուագիւտ ըլլալու պարագան, ձեռք ձգելու, տաշելու դժուարութիւնները, գոյնը, ծաւալը, դժուարամատչելի ըլլալը, թանկագին քարերուն տուած են աստուածային մասնիկներու յատկանիշը: Այս առումով է որ մարդկութեան արշալոյսէն ի վեր անոնց վերագրուած են գերբնական ազդեցութիւններ: Բացի այն պարագայէն ուր աւանդութիւնը չարաչուք բան մը չի նկատեր անոնց տիրանալը, թանկագին քար մը միշտ շահաւէտ ստացուածք մըն է: Արեւակը օրինակ, պատճառ կը նկատուի դժբախտութեան, պատահարներու հետեւանք, որոնք տեղի ունեցած են 19-րդ դարուն: Թերեւս այս կարգի աւելորդապաշտութիւնները ունին ֆրանսական ծագում մը, Նափոլէոն կայսեր կառքին (օփալ - արեւակ) արկածին ու կայսրուհի Ժօզէֆինի պատահած դժբախտութիւններու ակնարկութեամբ ... կամ նոյնքան ալ ըսպանական՝ երբ յիշենք Ալֆոնս ԺԲ. թագաւորի մատանիին առնչուած անհաւատալի դէպքերը:

Գրեթէ հարիւր տարի առաջ Սպանիոյ թագաւորը իր ամուսնութեան օրը հոյակապ արեւակնէ մատանի մը կը նուիրէ կնոջը: Թագուհին կարճ ժամանակ ետք կը մահանայ: Ցուղարկաւորութեան օրը թագաւորը մատանին կը նուիրէ քըրոջը. ան ալ կը մահանայ: Ալֆոնս ԺԲ. յուսահատ, մատանին կը յանձնէ իր քենիին. ու երեք ամիս վերջ կը մահանայ այս մէկն ալ: Այն ատեն թագաւորը այլեւս չուզեր որ իրմէ զատ մէկը կրէ զայն ու կ'անցընէ իր մատը ... ան ալ կը մեռնի իր կարգին: Խափանելու համար չարադիւթանքը, իշխանութիւնը առժամապէս վարող թագուհին ադամանդը Ս. կոյսին վիզէն կախելէ ուրիշ ճար չի գտներ:

Թալիսմանը խորհրդանիշն է իշխանութեան եւ հեղինակութեան. այս քարը երկար ատեն գործածուած է նաեւ բըժշկութեան մէջ:

Ակատը՝ Միհրդատի նախընտրած քարը, կը կանխէ փոթորիկները: Բիւրեղաքարը կ'ապահովէ երջանիկ ամուսնութիւն մը, սիրահարներու կը ներշնչէ փոխադարձ հաւատարմութիւն, կը պահպանէ ծովայինները, կը բուժէ աչքերը:

Ցամպարը կը նախազգացնէ կոկորդի ցաւերը ... սակայն այս կրնայ երկրորդական մէկ ազդեցութիւնը ըլլալ այն ահռելի ծուխին որուն պատճառ դարձաւ Ներոն, հրոյ - ճարակ ընելով մեծ քանակութիւն մը այս քարէն որ շատ փնտռուած էր Պալքանեան ափերու վրայ:

Մեղեսիկը կը պահպանէ գինովութենէ: Բուսար ունի բազմաթիւ յատկութիւններ. կը փրկէ սպանութենէ, կը դադրեցնէ արիւնահոսումները, կը մեղմէ փոթորիկը, կը վանէ անձկութիւնն ու մղձաւանջները, կը բուժէ աչքի հիւանդութիւններ ու կը դիւրացնէ ակռաներու բուսնիլը:

Ադամանդը, որ ծանօթ է այնքան, ունի միայն առաքինութիւններ: Ան կը դիմադրէ հարուածներու, իր անունը կը նշանակէ «անբեկանելի»: Պատմութիւնը կ'երկարի մինչեւ Ք. Ա. 17-րդ դար: Առնչուած է Արիներու պատմութեան. ադամանդը Ինտրայի (գլխաւոր աստուծոյ) զէնքն է: Կը պահպանէ կրակէն, թոյնէն, գողերէ, ջուրէն, օձերէ ու չար ոգիներէ: Ամէն մէկ ցեղախումբ ունի իր ադամանդը: Անգոյնը պրահմաններու յատուկ

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

×

ԼԻՈՆ. - Մշակոյթի օրերուն առթիւ, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը՝ որ հիմնուած է Փարիզի մէջ 1977-ին ու ներկայիս իր ճիւղաւորումները ունի միջազգային մակարդակի վրայ, լայնօրէն ծանօթացուց իր նպատակները Լիոնի եւ շրջանի մեր հայրենակիցներուն: Գոնէ անոնց՝ որոնք ուզեցին հետաքրքրուիլ:

Կազմակերպուած էր, Ազգային Տան սրահին մէջ, նկարներու բաւական հարուստ ցուցահանդէս մը, նկարներ՝ որոնցմէ շատեր կը փաստեն գոյութիւնը, գրաւեալ հողերու վրայ, մշակութային հարստութեան մը, որ հետզհետէ կը հալի... թէ՛ ժամանակը և թէ թուրք կառավարութեան անփութութիւնն ու թշնամութիւնը պատճառ են որ հայկական ճարտարապետութեան հետքերը անհետանան մեր հայրենական հողերուն վրայէն:

Եթէ անկարող է Թուրքիոյ մէջ վերականգնել փլատակ եկեղեցիներ, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը կը ջանայ գոնէ պահել փաստաթուղթեր անոնց վիճակին մասին, քսաներորդ դարու վերջաւորութեան: Յաջողած է կատարել նկարներու կարեւոր հունձք մը՝ որ վկայ է, նչենք անցողակի, նկարահաններու վարպետութեանը:

Բայց ասպարէզ կայ նաեւ տեղւոյն վրայ աշխատանքի, բահն ու բրիչը ձեռքը: Այսպէս Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը բերած է եւ կը շարունակէ բերել իր գործակցութիւնը Ատրպատականի հայկական վանքերը նորոգելու աշխատութեան, իրանահայ իշխանութեանց կողքին: Հոն, Իրանի կառավարութեան օգնութիւնը մասամբ կը դիւրացնէ աշխատանքները:

Նպատակ ալ կայ, զոր օրինակ, վերաշինել Ծործորի (Իրան) եկեղեցին՝ որ ջուրի տակ մնալու սպառնալիքի տակն է, շինուելիք ամբարտակի մը պատճառաւ: Ծրագիր կայ եկեղեցին տեղափոխել աւելի վեր եւ վերակառուցանել հոն:

Իսկ այս տարի Մշակոյթ եւ Երկիր կազմակերպութեան գործունէութեան դաշտ եղած է մանաւանդ Քէսապի շրջանը, Սուրիոյ հայահոծ մէկ գիւղաքաղաքը՝ դարերէ ի վեր բնակուած միայն Հայերէ եւ որ իր այս բնագիրը կորսնցնելու վտանգին տակ է, արտագաղթի պատճառաւ:

Կասեցնել այս երեւոյթը, վերստին մշակութեան յանձնել լքուած հողերը, վերաշինել հին օրերէ մնացած բնակարանները իրենց նախնական հայկական ձեւին տակ, ահա կազմակերպութեան աշխատանքներէն քանի մը օրինակներ՝ որոնք փաստացիօրէն երեւցան ներկաներուն, պաստառին վրայ, երկար ցուցադրութեան մը ընթացքին:

Անոնց համար՝ որոնք շատ մօտիկ չեն դիւրաւ խանդավառուելու, այս բոլոր ծրագիրները թուին թերեւս քիչ մը երազային ... Եւ սակայն իրողութիւն է որ կան երիտասարդներ եւ նուազ երիտասարդներ՝ որոնք կը գրաւին այս գործով յարատեւօրէն, մեծ համոզումով: Կը զոհեն իրենց հանգիստը, իրենց արձակուրդի օրերը ի սպաս կազմակերպութեան նպատակներուն, կը վտանգեն նոյնիսկ իրենց ազատութիւնը եւ յանձն կ'առնեն մնալ չուքի մէջ, անանուն, ինչ որ անհրաժեշտ կը նկատուի, զանազան պարագաներու, գործին յաջողութեանը համար:

Այն երեւոյթը թէ, արտագաղթէն 65 տարիներ վերջ, կը գտնուին օտար երկիրներու տակ ծնած այսպիսի երիտասարդներ, կը կարծենք որ այդ Սփիւռքի տեւականութեան համար քաջալերական նշան մըն է, կ'արժէ գնահատել Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը ու օգնել անոր:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

է, կարմիրը՝ մարտիկներու, դեղինը՝ առեւտրականներու, իսկ սեւը՝ գիւղացիներու: Աղամանդը յետագային պիտի հանդիսանայ Վենետիկի ու Ֆլանտրերու հարստութիւնը:

Զմրուխտը թագուհին է բոլոր կանանչ քարերուն. կ'ըսուի թէ Մեծն Կարոլոս Ֆերմանիոյ կայսրը» 12 - 13 քիլոկրամնոց զմրուխտ մը նուիրուած է արքայական մը ... եթէ հաւատ ընծայուի Լէոնարտօ տա Վինչիի Աղեքսանդր Զ. Պապը ԺԵ. դարուն իր եպիսկոպոսական գաւազանին գլուխը զետեղել տուած էր զմրուխտ մը որուն վրայ փորագրուած էր գեղեցիկ յետոյքով Աստղիկ մը զոր կը համբուրէր իր չրթներուն ամէն անգամ որ կը համբուրէր իր գաւազանը...: Զմրուխտը կը հովանաւորէ ամուսնութիւն, գայն արգիլնաւոր կը դարձնէ, կը դիւրացնէ ծննդաբերութիւնը, կը դարմանէ լուսնոտութիւնը եւ Ջղագարութիւնը, բախտաբեր է...:

Ցասմիկը արքայական քարն է. գոնէ Չինաստանի մէջ: Կը գործածուէր կախարդութեան մէջ, նաեւ կը ծառայէր երաժշտական գործիքներ պատրաստելու:

Կեղծ զմրուխտը արեւակնին հետ ադամանդ է արքայական դժբախտութիւններու:

Եթէ զմրուխտը թագուհին է թանկագին քարերու, յակինթն է թագաւորը: Անոր յատկութիւնները կապուած են իր բոցագոյն կարմիրին: Յակինթը արքայական նշան է: Վէրքերէ կը պահպանէ եւ կ'ամրացնէ կորովը: Աւանդաբար յաղթանակի նշանն է, գթասրութեան եւ սիրոյ...:

Շափիւղան՝ վերջինը ազնուական քարերու, ունի լափիս - լազուլիի յատկութիւնները ու աւելին: Ան թալիսմանն է ճամբորդներու, կը պահպանէ ժանտախտէ ու վէրքերէ, հաճելի բոյն մը կ'ապահովէ, կը վանէ կայծակները ու կուտայ խաղաղութիւն, խոհեմութիւն...:

Ու այս բոլորը փորձելու համար կը բաւէ գտնել Ալի Պապայի քարայր մը, անոր առասպելական գանձով:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԵՄԱԴԻՐ ՀԵՆՐԻԿ ՄԱԼԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի հրամանագրով, Խորհրդային Միութեան ժողովրդական արուեստագէտ բեմադիր Հենրիկ Մալեան պարգեւատրուած է Գերագոյն Խորհուրդի պատւոյ գիրով, ի գնահատութիւն շարժարուեստի զարգացման բերած իր նպաստին: Հենրիկ Մալեան 60 տարեկան է:

×

ՋՐԱՅԻՆ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐՈՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՊԱՇՏՕՆԷ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի հրամանագրով Կարապետ Մովսիսեան ազատ արձակուած է մակերեսի եւ ստորերկրեայ ջրային աղբիւրներու օգտագործման եւ պահպանման պետական կոմիտէի նախագահի պաշտօնէն՝ «կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ»:

Միւս կողմէ, նոյն պաշտօնը յանձնուած է Գրիշա Բարիկեանի:

×

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՏՕՆ ԳԱՌՆԻԻ ՏԱՃԱՐԻՆ ԱՌՋԵՒ

Գառնիի հեթանոսական տաճարի տարածութեան մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է ազգագրական արուեստի տօնախմբութիւն մը: Տասնեակ հազարաւոր աշխատաւորներ, ուսանողներ, Երեւանէն, Աբովեանէն ու այլ շրջաններէ հիւրեր եւ զբօսաշրջիկներ հաւաքուած են յուշարձանի դիմացի բարձունքները, ճամբաներու եւ հրապարակներու վրայ: Բնութեան այդ չքնաղ վայրին նոր գոյներ տուած են ազգային երփներանգ գորգերն ու կարպետները, առտնին գեղանկար նուրբ առարկաները: Ամէնուրեք լսուած է երգն ու երաժշտութիւնը:

Տօնախմբութեան գլխաւոր բեմը եղած է տաճարի առջեւի հրապարակը, ուր հանդէս եկած են Հայաստանի արհեստավարժ ու սիրող գեղարուեստական խումբերը, ցուցադրելով իրենց արուեստը եւ հանդիսականը փոխադրելով դէպի պատմութեան հեռաւոր ժամանակները, երբ ժողովուրդը կը պայքարէր իր ազատութեան համար եւ կը կերտէր իր կեանքը: Այդ բոլորը գեղարուեստական ցոլացում գտած կը հաղորդուին սերունդէ սերունդ՝ անմահ երգերու եւ պարերու միջոցով: Գառնիի տաճարի ընդարձակ հրապարակին վրայ ժողովրդական կեանքէ պատկերներ ներկայացուցած են Երեւանի օփերայի երգչախումբն ու բեմապարի խումբը, Հայաստանի պարի պետական համոյթը եւ այլ խումբեր:

Տօնախմբութեան յայտագրին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է սիրող եւ ազգագրական խումբերուն: Ժողովրդական երգերու եւ պարերու հարուստ յայտագրով հանդէս եկած են Հրազդանի շրջանի Սոլակ գիւղի մշակոյթի տան երէցներու եւ կրտսերներու պարի խումբերը, Նայիրիի շրջանի Պռոշեան գիւղի մշակոյթի տան «Անդոկ» ազգագրական երգի ու պարի համոյթը (Սասունի, Տարօնի, Վասպուրականի ազգագրական երգերու եւ պարերու մեկնաբանութեամբ), Աբովեանի մշակոյթի պալատի պարի համոյթը եւ փողերախումբը, Թալինի շրջանի Կաքաւաձոր գիւղի մշակոյթի տան ազգագրական պարի խումբը եւ այլ խումբեր:

Միւս կողմէ, տաճարին յարող ամբողջ տարածութեան մէջ հայկական ազգային արհեստներու լաւագոյն աւանդութիւններով իրենց վարպետութիւնը ցուցադրած են դրուագողները, փայտի վրայ փորագրողները, գորգագործները եւ այլ արհեստաւորներ:

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Հոկտեմբեր 13, Կիրակի, կէս օրէ ետք Կարմիր Խաչուհիներն եւ համակիրները լեցուցած էին Անիէռի քաղաքապետարանին Լավէրնեը սրահը:

Ներկաներու հաւանութեամբ օրուան նախագահութիւնը վստահուեցաւ Պ. Յ. Վէզիրեանի:

Բացման խօսքէն վերջ Տիկին Հռիփսիմէ Վէզիրեան կարդաց Հայ Կարմիր Խաչի գործունէութեան, փոխ - յարաբերութիւններու, եւ ապագայ ընելիքներու մասին ընդարձակ տեղեկագիր մը, որուն մէջ ի մէջ այլոց Հայաստանի մէջ Կարմիր Խաչի անդամ - անդամուհիներուն թիւը մօտ մէկ միլիոն ըլլալը հետաքրքրութեամբ լսուեցաւ, ինչպէս նաեւ Մեքսիկայի աղէտեալներուն եղած օժանդակութիւնը:

Ապա՝ Օր. Անահիտ Սվաճեան իր նուագով եւ ժողովրդական երգերով մթնոլորտը շէնցուց ու խանդավառեց:

Իսկ՝ Նիլ Ակոբովը՝ Վահան Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ը եւ «Դատաւորութիւնը», Պարոյր Սեւակի՝ «Կանք ու կը մնանք»ը, ինչպէս նաեւ Դանիէլ Վարուժանի՝ «Ահաւասիկ Գիրքը» Ֆրանսերէնի թարգմանուած վարպետօրէն արտասանեց:

Յաջորդ արտասանողը եղաւ Տիկին Հ. Վէզիրեան Սիլվա Կապուտիկեանի՝ «Խօսք իմ որդւոյն» հանրածանօթ քերթուածը: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցողները արժանացան երկարատեւ ծափերու:

Ներկաները հիւրասիրուեցան երիտասարդ խաչուհիներու պատրաստած անուշեղէններով եւ խմիչքներով:

Պատուոյ սեղանին վրայ տեղ գրաւած էին տարեց խաչուհիներէն տիկիններ՝ Ա. Ազարեան, Ֆ. Եաղուպեան, Ն. Աթանասեան և Տիկին Թագուհի Կէօզչենեան որ ունեցաւ ելոյթ մը, նաեւ Ա. Ազարեան շնորհակալական խօսք մը:

Հայաստան այցելութեան առիթով Եղ. Առաքելեան եւ Ատուրեան պատրաստած էին նկարահումներ որոնք ցուցադրուեցան:

Ներկաները Հայաստան փոխադրուածի տպաւորութիւններով մեկնեցան սրահէն. Կարմիր Խաչուհիները շնորհաւորելով եւ իրենց գոհունակութիւնները յայտնելով նաեւ Ծաղկիր ազատ իմ հայրենիք խմբերգով:

ԽԱՉՈՒՀԻ ՄԸ

«ԳԱՐՈՒՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Խաչի քանդակը, - որ սկզբնապէս լինում էր ե՛ւ հաւասարաթեւ (հարթ մակերեսի վրայ, կլոր շրջանակի մէջ քանդակուած խաչ), ե՛ւ թեւաւոր (փայտէ խաչի պատկերի նմանակը), - տասնամեակներ շարունակ, նոյնիսկ դարեր (4 - 6-րդ դար) տիրապետող զարդամոթիւ էր Հայաստանում: Թեւաւոր խաչերն իրենց ստորին մասում ունենում էին քառակող պոչուկ, որը մտցւում էր խորանարդաձեւ պատուանդանի վերին երեսին փորուած փոսի մէջ: Իսկ հաւասարաթեւ խաչը գլխաւորապէս զարդանախշ էր խորանարդաձեւ կամ քարէ սիւնի վրայ: Նրանցից պահպանուել են բազմաթիւ օրինակներ, հիմնականում իրենց նախնական տեղերում՝ որպէս յուշասիւներ, գերեզմանաքարեր, եկեղեցական ու աշխարհիկ շէնքերի յարդարանքի մանրամասներ:

Հաւասարաթեւ ու թեւաւոր խաչերը քիչ տարածութիւն էին տրամադրում քանդակագործական յարդարանքի, յատկապէս վիմական յիշատակարանի փորագրման համար: Մինչդեռ հին դարերից մնացած կոթողները հարուստ էին ե՛ւ մէկով, ե՛ւ միւսով, յատկապէս երկրորդով, որովհետեւ այդ էր նրանց կիրառական դերը: Ըստ երեւոյթին երկար չէր կարող ապրել խաչի արտաքին այս կերպարը՝ երկու դէպքում էլ անհրապոյր, քանի որ հաւասար ու համանման թեւերը միապաղաղ էին եւ տաղտկալի: Պէտք է նկատի առնել նաեւ թեւաւոր խաչի մը այլ անյարմարութիւնը. նրա թեւերը հեշտութեամբ վնասւում էին ու ջարդւում, կոթողը կորցնում էր իր դերն ու նշանակութիւնը: Եւ հասկանալի է, թէ ինչո՛ւ ժամանակի ընթացքին թեւաւոր ու հաւասարաթեւ խաչերն իրենց տեղը պիտի զիջէին խաչի կոթողի մի նոր ձեւի, որպիսին ըստ բարձրութեան ձգուող խաչքանդակն էր ուղղանկիւնաձեւ մշակուած քարի մակերեսի վրայ: Այդ դէպքում խաչը ներկայանում էր բաւական բարեփոխուած տեսքով. վերին թեւն աւելի երկար էր, քան հորիզոնականները, իսկ վարի թեւն առաւել երկար, քան վերինը: Խաչի այս պատկերով էլ պայմանաւորուած էր քարէ տախտակի նեղ ու երկար համաչափութիւնը, որն աւելի բարետես էր դարձնում կոթողի ընդհանուր պատկերը: Մանաւանդ, որ նոր խաչարձանի թեւերն արդէն զարդարում էին հարթաքանդակ զարդանախշեր, որոնք հետզհետէ դառնում էին բազմազան ու գեղեցիկ՝ ընդգրկելով բուսական ու երկրաչափական պատկերների նորանոր ոլորտներ:

Եթէ հեթանոսական ժամանակների խաչերն ու նրանց տակ դրուած պատուանդաններն ունէին միայն համեստօրէն մշակուած նիստեր, առանց ճոխ յարդարանքի ապա Ե. դարից սկսած՝ հայ վարպետները հասարակ պատկերների մէջ են մուծում գեղարուեստական տարրեր, որոնք աստիճանաբար հարստանում ու դառնում են բազմազան: Խաչի թեւերն, օրինակ, քանդակւում են որպէս բոյսի տերեւներ կամ ծաղկաթերթիկներ, յաճախ՝ երկրաչափական պատկերներ (եռանկիւններ, ինչպէս լեռնային Ղարաբաղի Ծարտար աւանում պեղուած հեթանոսական տաճարի խոյակի վրայ), ապա հենց Ե. դարից մնացած կոթողների մէջ արդէն առկայ են զարգացած խաչքանդակի գեղարուեստական տարրերն իրենց նախնական վիճակով: Դուինի Պեղումներից յայտնաբերուած խաչն ունի ուշ շրջանի խաչի համաչափութիւնները (վարի թեւը երկար եւ ծաղկումի բաւական չքեղ զարդաքանդակով): Թեւերը յարդարուած են եղրազարդիկներով: Նոյն յարդարանքն ունի նաեւ Անգեղակոթի կոթողը՝ Ե. դարից: Այստեղ սեան վրայ քանդակուած խաչերը եթէ կարելի է համարել ուշ շրջանի յաւելումներ, ապա պատուանդանինը՝ բարձրաքանդակ կլոր շրջանակով եւ դարձեալ բարձրաքանդակ խաչով, որի ստորին թեւը երկար է եւ ունի ծաղկումը յիշեցնող մանրամասն, - ապահովապէս Ե. դարից է, եւ պարզ ապացոյցն այն է իրողութեան, որ հենց այս ժամանակից էլ արդէն սկսել էին ձեւաւորուել խաչքարի այն համաչափութիւնները, որոնք վերջնական կերպարանք ստացան 7 - 8-րդ դարերում: Այս տեսակէտին ուժ են տալիս Ագրակից (արեւմտեան Հայաստան, Կարսի մարզ), Քարաբերդից (Անիի շրջան) եւ այլ հնավայրերից գտնուած կոթողները, որոնց խաչքանդակներն ունեն անհաւասար թեւեր եւ պարզ յարդարանքի բազմապիսի մանրամասներ:

(Շար. 2)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՈՌՆ. - Կարապետ Յովակիմեան Ալ-լէն Փափազեանի հատորին հրատարակու-թեան առթիւ 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար։

ԽՆՋՈՅՔ

Հայաստան ձայնասփիւռի ընտանեկան պարանցիկ խնջոյքը՝ Կիրակի, Հոկտեմ-բեր 27, կէս օրէ վերջ ժամը՝ 2-էն սկսեալ Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ)։

Մասնակցութեամբ՝ Անի նուագախում-բին։ Ձոխ պիւֆէ, համադամ աղանդեր-ներով։

Կը հրաւիրուին «Հայաստան» ձայնաս-փիւռի բոլոր ունկնդիրները։

Մուտքը ազատ է։

ՊԱՏԱՐԱԳ ՄՈՆՄՈՐԱՆՍիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ՄԱՏՈՒՌԻՆ ՄԷՋ

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան մա-տուռին մէջ պատարագ կը մատուցուի՝ Հոկտեմբեր 26, ժամը՝ 10.45-ին։

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Հանգստեան Տան բնա-կիչներուն ընտանեկան պարագաներն ու բարեպաշտ հաւատացեալները։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկե-ղեցւոյ մէջ, Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ քաղաքս հիւ-րաբար գտնուող՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՔՀՆՅ. ՔԻՐԱԶԵԱՆ

RESTAURANT
PORTO-HYDRA
SPECIALITÉS d'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND
auront le plaisir de vous recevoir
dans leur nouvel établissement.

TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE
Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse

Réservation : 321 - 89 - 60
Parking assuré — Fermé le Lundi
(Ouvert toute la nuit)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն-կերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 28, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, բաժակ մը թէյի շուրջ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկե-ղեցւոյ Թաղական խորհուրդը շնորհակա-լութեամբ ստացած է. - Սիրվարդ Մա-նուկեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքի կողմէ 200, Քէլէշեան ընտանիք 100, Զօ-րիքեան ընտանիք 100 Ֆ.։ Երուանդ Կա-զարեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տի-կին Բիւզանդ Պէրպէրեան 200, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Տօրումեան 100, Այրի Տիկին Պօյաճեան 30 Ֆ.։ Ժօզէֆ Զարգա-վաթեանի մահուան առթիւ՝ Աթթօյեան ընտանիք 1000 Ֆ., Բարութեան ընտա-նիք 1000 Ֆ., Պէլտօյեան ընտանիք 200, Պարէյեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Համամճեան (Լա Սիօթայէն) 100 Ֆ.։ Այրի Տիկին Պայծառ Գահվէճեանի (ծըն-եալ՝ Պուտաքեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժագ Ադամեան, Ժան Պօղ-եան, Քրիսթիան Տա Սիլվա, Տէրտէրեան եւ Ղուկասեան ընտանիք, Կարապետ Տէրտէրեան, Խօրանեան ընտանիք, Տիկին Եղսա Խարոյեան 100-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Արապիքեան 200 Ֆ.։ Այրի Տիկին Անժէլ Պօղոսեանի (ծնեալ՝ Արաբեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մանուկ-ճեան Մանուկ, Միհրան Մանուկճեան, Միշէլ Մանուկճեան, Տէր եւ Տիկին Ման-տալեան, Գասպարեան Գրիգոր 100-ական, Հալէպեան ընտանիք 50 Ֆ.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւն-ներէն կը խնդրուի նկատի առնել ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25-ի թուականը՝ գրաւուած օր Կապոյտ Խաչի քաղաքի մասնաճիւղի կողմէ։

Հայերէնի դասընթացք

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԱՐՄՆԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ 118 Բուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ ամէն շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 15էն 18 սկսնակներու եւ յառաջացածներու համար հայերէնի դասաւանդութեան առընթեր տեղի պիտի ունենան հայկ. մշակոյթի տարբեր մարզերուն վերաբերող դասա-խօսութիւններ։

Արձանագրութիւն տեղւոյն վրայ կամ հեռաձայնելով. - 520 - 03 - 18 թիւին։

Կ.Ս.Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1985 - 1986 տարեշրջանի հարցարան-ները ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Նոյեմբեր 10։

LES ANCIENS
DU LYCEE GUETRONAGAN
151, rue Montmartre, 75002 Paris

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԼՍԱՐԱՆ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնա-խումբի նախաձեռնութեամբ՝ Ժողովրդա-յին Լսարան մը կազմակերպուած է, Ա-ռաջնորդարանի սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ 8-րդ։

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 30, երեկոյ-եան ժամը ճիշդ 8.30-ին։

Կը խօսի. -

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիւթ. -

ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ՄԱ-ՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱ-ԳՐՈՒԻ ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒ-ԹԵԱՄԲ։

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille: tél. (42) 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ի ՊԱՏԻՒ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-ԻՆ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հա-սարակութեան, թէ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունե-նայ մեծարանքի հանդիսութիւն եւ հոգե-հանգստեան պաշտօն ծանօթ բեմադիր՝

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ
(Աշոտ Մալաքեան)

ծնողաց եւ հարազատներու հոգիներուն՝
ՅԱԿՈԲ եւ ԱՐԱՔՍԻ ՄԱԼԱՔԵԱՆ
ԱՆՆԱ եւ ԳԱՅԵԱՆԷ ՔԻՐԱԶԵԱՆ

Այս առթիւ արարողութեանց կը նախա-գահէ, հանդիսաւոր պատարագը կը մա-տուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի։

Ս. Պատարագէն յետոյ Եկեղեցւոյս Մը-շակոյթի Տան Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ ի պատիւ՝ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ ճաշ մը կը տրուի, որուն մասնակցիլ փափաքողները իրենց տեղերը կրնան ապահովել, հեռա-ձայնելով Վարուժան Պօղաճեանի 91 - 90 - 53 - 21 թիւին։

Նոյն օրը, երեկոյեան, ժամը 17.00-էն յետոյ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ կը ստորագրէ իր հեղինակած «Մայրիկ» գիրքը բոլոր փա-փաքողներուն։ Գիրքերը կրնան ապահով-ւիլ տեղւոյն վրայ, եկեղեցւոյս Մշակոյթի Տան գրախանութէն։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ NOTRE DAME DE LA GARDE

Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, առաւօտեան ժամը 11.15-ին հայկական ծէսով ձայնա-ւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթր Տամ Տը Լա Կարտ»ի Աստուա-ծամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական տարեկան ուխտագնացութեան առթիւ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ համայնքին

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, Rue St. Bazile — Marseille

Henri VERNEUIL
dédicacera son livre
M A Y R I G
Mardi 29 octobre de 19h à 21h

Հանրի Վէրնէօյ կը ձօնագրէ իր գիրքը՝
Մ Ա Յ Ր Ի Կ
Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 19էն 21

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Հոկ. 26, ժամը՝ 21էն սկսեալ

Salle du Restaurant SCOLAIRE
173 bis, rue Jean-Jaurès — 95400 ARNOUVILLE-lès-GONESSE

Գեղարուեստական բաժին՝
OLIVIER ET GREGORY MARDINIAN

-- Տեղերը ապահովել դիմելով՝ տեղւոյն Կապոյտ Խաչուհիներուն

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
25
VENDREDI
25 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.081
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.081

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՄԵՐ ԵՐԿԻՐԸ ՔԻՒՐՏ ՉԿԱՅ...»

«Միլլիյէթ»ի Հոկտեմբեր 23-ի թիւին մէջ է, որ Ալի Պիրանտ կ'անդրադառնայ քրտական հարցին, բաւական առարկայական մօտեցում մը ցուցաբերելով: Եզրակացութիւնը, մանաւա՛նդ, յատկանշական է, երբ լրագրողը մէկ տողով կը մատնանշէ Թուրքիոյ ջայլամի քաղաքականութիւնը:

×

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Անոնք որոնք Միջին-Արեւելքի չորս երկիրներուն մէջ ցրուած կ'ապրին ու իրենք զիրենք «Քիւրտ» կը կոչեն, պայքար կը մղեն ներկայիս արեւմտեան Եւրոպայի մէջ: Եւ այլեւս բացայայտ է որ վերջին չորս - հինգ տարիներու ընթացքին բաւական ճամբայ կտրած են:

Շուէտի մէջ իրենց լեզուով հրատարակութիւն եւ ուսումի կարելիութիւններ ապահովելէ ետք, ներկայիս կը ջանան Գերմանիան նեղը դնել: Իրենց պաշտպանած գլխաւոր կէտն ալ այն է թէ «իրենք Թուրքերէ, Սպանացիներէ եւ Իտալացիներէ ետք օտարականներու ամէնէն լայն խաւը կը կազմեն» եւ հետեւաբար կ'ուզեն նոյն իրաւունքները վայելել: Ինչպէս՝ հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի քրտերէն հաղորդում, դատարաններու մէջ թարգման, դպրոցներու մէջ քրտերէնի ուսուցում եւայլն:

Բարեկամ մը որ Գերմանիոյ մէջ կը զբաղի ընկերվար - ժողովրդական մարզի աշխատանքներով, անցեալները պատմեց բաներ, որոնք ցոյց կու տային թէ հարցը ուր հասած է:

«Այլեւս չկայ հաւաքոյթ մը ուր քիւրտ խմբակներ չներկայացուին, չխօսին, պահանջներ չըրեն: Մարդ նոյնիսկ կը վախնայ հակառակելու, ու այս կացութիւնը հետզհետէ կը շեշտուի վերջերս»: Մեր բարեկամը կը շեշտէր նաեւ թէ Գերմանիոյ Ընկերվար - ժողովրդավար կուսակցութիւնը, Կանաչներն ու նոյնիսկ Ազատականները գոյացուցած են քրտական քաղաքականութիւն մը եւ հետզհետէ կը պատրաստուին աւելի բացայայտ կերպով զօրավիգ կանգնելու. ան կ'ըսէր. «նոյնիսկ մեզ կը լռեցնեն»...:

×

Կացութիւնը նոյնն է նաեւ միջազգային կազմակերպութիւններու համար: Միջազգային քաղաքական բեմերու վրայ վերջին երեք տարուան ընթացքին հարիւր - յիսուն առ հարիւր աւելցած է համեմատութիւնը քրտական հարցին վերաբերեալ օրինագիծերու, հաւաքոյթներու, բողոքի ցոյցերու:

Եւրոպայի Հասարակապետութեան, Եւրոպական Խորհրդարանին նման միջազգային բեմերու վրայ «Թուրքիա» աւելի այժմէական նիւթ մը ըլլալուն, ամէն անգամ որ Թուրքիոյ առընչուած որոշում մը առնուի, կամ հարցում ուղղելու հարց ծագի, անմիջապէս կը կցուի քրտական խնդիրը: Եւ որովհետեւ Իրան, Իրաք եւ Սուրիա այս կազմակերպութիւններուն օրակարգերուն վրայ շատ յաճախ տեղ գրաւող երկիրներ չեն, քրտական հարցին առընչութեամբ իրենց անունները շատ չեն յիշուիր: Հարցը անմիջապէս կը կպչի Թուրքիոյ:

Ցաւալիս իրենց համար նպաստաւոր կ'ըլլայ այն պարագան որ ներկայիս այլեւս քրտական խումբերու կարեւոր մէկ մասը, փոխանակ անցեալի նման համայնավար կուսակցութեան կամ կազմակերպութիւններուն հովանաւորութեամբը ներկայանալու այս կազմակերպութիւններուն, կը նախընտրեն առանձին գալ, առանձին մամլոյ ասուլիսներ կամ բողոքի ցոյցեր սարքել: Առաջ, ազատականներն ու պահպանողականներէն ոմանք որոնք համայնավարութեան վախէն շատ չէին ուզեր մօտենալ քրտական հարցին, այսօր իրենց քուէները փոխած, զանոնք կը գործածեն ի նպաստ անոնց: Այսպէսով հետզհետէ կը ծաւալի Քիւրտերու զօրավիգ խաւը: Եւ հիմակուընէ բացայայտ է թէ այս կացութիւնը յառաջիկայ տարիներուն աւելի եւս պիտի շեշտուի:

×

Միջին - Արեւելքի մէջ յայտնի են քրտական հարցին զօրավիգ կանգնողները: Ոչ ոք կը ծածկէ: Գլխաւորաբար Թուրքիոյ՝, եւ բոլոր միւս համայնավար կուսակցութիւնները, ընկերվարական կուսակցութիւններու եւ խմբակներու կարեւոր մէկ մասը, արհեստակցական միութիւնները...:

Քիւրտերը նեցուկը կը վայելեն թէ՛ Արեւմուտքին, թէ՛ Արեւելքին: Արեւմտեան երկիրներն ու կազմակերպութիւնները՝ «Եթէ մենք բան մը չընենք ասպարէզը անտէր թողած կ'ըլլանք: Ու այդ պարագային դիմացի կողմը բառին բովանդակ առումով տէր կը կանգնի քրտական հոսանքին» մտածումէն առաջնորդուած, վտանգները անտեսելով կը յամառին թիկունք կանգնիլ: Նոյն պատճառաբանութիւնը կը ներկայացնէ արեւելեան կամ համայնավար թեւն ալ, եւ որպէսզի Արեւմուտքի համակիր քրտական շարժում մը չըլլայ, թեւաբաց ու պատրաստակամ կը մնան: Իսկ պաշտօնական պատճառաբանութիւնները «մարդկային իրաւունքներ - կեղեքուած ժողովուրդներու պաշտպանութիւնը» ըլլալով հանդերձ, իրականութեան մէջ հարցը այն է որ երկու կողմերն ալ, Միջին - Արեւելքի մէջ յառաջիկայի հաւանականութիւններու դէմ կը ջանան հիմակուընէ հաստատ դիրքեր գրաւել:

Եւրոպական կազմակերպութիւններու եւ երկիրներու մէջ, հակառակ անոր որ հարցը այլ երկիրներու ալ կը վերաբերի, Թուրքիա միշտ միակ խօսակիցը կ'ըլլայ: Իսկ պնդումներու դէմ միակ նախադասութիւն մըն է Թուրք ներկայացուցիչներու պաշտպանողականը:

«Մեր երկիրը Քիւրտ գոյութիւն չունի»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24-Ը ԵՒ C.G.T.

ՓՈ՞ՐՁ ԹԷ ՓՈՐՁԱՆՔ

Պէտք է խոստովանիլ, թէ գոնէ վաղ առաւօտեան, ժամը 6/7 Քրազիւքի «սեւ օրը» շատ սեւ չէր: Գործադուլը զգալի իսկ չէր երկաթուղիի, մեթրոյի եւ հանրակառքի երթեւեկներուն մէջ: Կայարանէ - կայարան, անշուշտ տարբերութիւններ կան, բայց ընդհանուր ձեւով, արուարձաններու երթեւեկը ապահովուած էր 50-էն 60%, հանրակառքերը (ուր՝ Սէ - Ժէ - Թէ-ն մեծամասնութիւն է) 95% համեմատութեամբ կը բանէին (եւ մեծ մասամբ՝ պարապ), նոյնն էր կացութիւնը մեթրոյին համար: Ելեկտրականութիւնն ալ չէր տուժած, առաւօտ: Կացութիւնը կրնար վատթարանալ ցերեկուան մօտ, քանի որ երկրին բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ, ցոյցեր կազմակերպուած էին: Քրազիւքիի համար, փորձ - օր մըն էր, որ կրնար սակայն փորձանք - օր մը ըլլալ իրեն համար, հաստատելով թէ Սէ - Ժէ - Թէ-ն այլեւս չէ ինչ որ էր եւ գործաւորները չեն լսեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԷՐ ԺԻՒՔԷՆ, համայնավար կուսակցութեան նախկին բանբերին գիրքը «Ինքնաքննադատութիւններ» բաւական աղմուկ կը հանէ եւ մասնաւոր հաճոյք մըն ալ չի պատճառեր իր կուսակցութեան: Մառշէ «զրպարտիչ» որակեց եւ հերքեց Ժիւքէնի այն հաստատումը թէ Մառշէ հարցուցած կ'ըլլայ Լէոնիտ Բրեժնեւի թէ կուսակցութիւնը ի՞նչ դիրք պէտք է բռնէ եւրո - հրթիռներուն հարցին մէջ: Մառշէ յայտարարեց. - «Ըսել որ Ֆրանսական համայնավար կուսակցութիւնը իր հրահանգները Մոսկուայէն կ'առնէ, նոր չէ: 65 տարի է կը տեւէ եւ բացառիկ խելքի տէր ըլլալու պէտք չկայ ատիկա ըսելու համար»: Պարզ է որ բաւական տկարամիտ կամ «նախնական հակահամայնավար» պէտք է ըլլալ նման գաղափարներ ունենալու համար, երբ այնքան յստակ է որ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը բոլորովին անկախ է իր քաղաքական դիրքաւորումներուն մէջ...:

ԼԸ ՓԷՆ կը շարունակէ զբաղեցնել մամուլը եւ լայն տեղ գրաւել, նոյնիսկ եթէ ամէն մարդ կ'ուզէ իր դէմ խօսիլ կամ գրել: Ի վերջոյ, այդ ալ «կ'օգնէ» Ազգ. Ճակատի նախագահին: Արդարեւ Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանը որոշած է այլեւս չհրաւիրել Լը Փէնը քաղաքական յայտագրերու, ցորչափ ան ներողութիւն չխնդրէ, հրապարակաւ, այն 4 լրագրողներէն, ծագումով հրեայ, որոնց վրայ յարձակում գործեց առջի օր, Ազգ. Ճակատի տօնին: Այս չորսերէն՝ Իվան լը Վայլ, Ժան - Փիէր Էլքապաշ, Ֆրանսուա Քան, Ժան Տանիէլ, առաջին երկուքը մաս կը կազմեն վերոյիշեալ կայանին խմբագրութեան: Ի պատասխան, Լը Փէն կոչ կ'ընէ որ իր համակիրները դադրին Եւրոպա 1 կայանը ունկնդրելէ: Միւս կողմէ, Լը Փէնի ամուսնալուծման վճիռը ի նպաստ իրեն տրուած է եւ կինը վերաքննութեան դիմած: Իր կնոջ ի վնաս այս վճիռէն զատ, Լը Փէն ձեռք ձգած է նաեւ հատուցում: Գալով կնոջը, յայտարարած է թէ ցարդ, հակառակ ճնշումներու չէր ուզած յայտնութիւններ ընել, որոնք դաւաճանութեան բնոյթ կրնային առնել, բայց հիմա, ի տես Լը Փէնի ստապատիր եւ անուանարկիչ դիրքին, ինքզինք ազատ կը զգայ: 25 տարուան ամուսնութենէ ետք, կ'ըսէ Տիկին Լը Փէն, կին մը չի թողուր մարդ մը որ համբաւաւոր դառնալու ճամբան բռնած է, որ ձեզի Էլիզէն կը խոստանայ, չի թողուր մեծ հարստութիւն մը եւ ժառանգութիւն մը, եթէ չունենայ բարոյական լաւագոյն դրդապատճառներ»: Ըստ երեւոյթին, կարելի է՝ Շարունակելի գրել...:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երեսփոխանական եւ շրջանային ընտրութեանց թուականը վերջնապէս նշանակուեցաւ՝ Մարտ 16:

ՊԱՐՊԷԶԻԷՕՅԻ (Շառանթ) հիւանդանոցի մը մէջ, հրդեհ մը ծագած է առջի գիշեր, խուճապ ստեղծելով: 7 մեռեալ կայ:

ՖԱՊԻՒՍ Միւռիւռոյա գնաց ներկայ ըլլալու համար հիւլէական փորձին:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԵՎԼԷՃԵԱՆ «Աչքերուն փոշին» խորագրուած յօդուածով մը կ'անդրադառնայ Պատէնթէրի առաջարկած բարեփոխման հարցապնդող դատաւորին վերաբերեալ («Ֆիկարօ», 24 / 10):

ԳԵՐՄԱՆ ԼՐԱԳՐՈՂ ՄԸ երկու ու կէս տարի Թուրքի «մորթ հագեր է», գաղթած բանուորի մը կեանքը ապրելու համար: Կիւնթըր Վալրաֆ վերածուեր է Ալի Սինիրլիօղլուի եւ ամէն տեսակ արհեստ ըրեր է՝ աւելածու, հողագործ, արտաքնոց մաքրող եւայլն, որպէսզի այսօր գիրք մը գրէ «Ամէնէն վարը» խորագրուած, որ մեծ իրարանցում ստեղծած է հանրութեան մօտ, բայց գիրքն ալ՝ Պէսթ - Սելըրի մը ճամբան բռնած է:

ՍՊԻՏԱԿ ՏԱՆ ԲԱՆԲԵՐ

Է. ՃԷՐԷՃԵԱՆ «ՈՉ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ՄԸ»

«Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ», Հոկտեմբեր 24-ի իր թիւին մէջ (5-րդ էջ) յօդուած մը նուիրած էր Էտուըրտ Ճէրէճեանի, որ Սպիտակ Տան բանբերն է, արտաքին քաղաքականութեան: Այս ամառ է, որ Սպիտակ Տան բանբերը՝ Լարի Սփիքս զինքը նշանակած է փոխարինելու համար արտաքին քաղաքականութեան նախկին մասնագէտը՝ Ռապըրթ Սիմս, որ Պաշտպանութեան նախարարութիւն կը փոխադրուէր, որպէս պաշտօնական ղեկավար - բանբեր:

Մինչեւ հիմա ալ, Սփիքս եւ Ճէրէճեան, առաւել կամ պակաս, առանձնած են Ռէկընի վարչական արտաքին քաղաքականութեան յայտարարութիւնները: Օրինակ, Պ. Սփիքսն էր, աւելի քան Արտաքին նախարարութիւնը, որ Սպիտակ Տան պատասխանը տուաւ, Հոկտեմբեր 7-ին, Աքիլլէ Լաուրոյի առեւանգման ատեն:

Ճէրէճեան թիւ 2 էր, Արտաքին նախարարութեան մէջ եւ ծառայած իբրեւ քաղաքական պաշտօնատար Միջին - Արեւելք, Ֆրանսա եւ Խորհ. Միութիւն: 46 տարեկան է, զաւակը, կը գրէ ամերիկեան օրաթերթը, հայ քաղաքական ապաստանեալի մը, որ ճաշարան մը կ'աշխատէր: Ընդունակ է լեզուներու մէջ եւ սահուն կը խօսի ֆրանսերէն, ռուսերէն, հայերէն եւ արաբերէն: Ոչ - քաղաքական դիւանագէտ մըն է, արտաքին սպասարկութեան մէջ մտած է 1963ին, վկայուելէ ետք Ճորճթաուն Համալսարանէն եւ ծառայելէ ամերիկեան բանակը, Քորէա:: Մարիլանտի արուարձանը կ'ապրի, կնոջը եւ երկու զաւակներուն հետ: Առաւօտեան 6.30-ին Սպիտակ Տուն կը հասնի եւ խորհրդակցելէ ետք Ապահովութեան Խորհուրդին եւ Արտաքին նախարարութեան պաշտօնական պատասխանատուներուն հետ, կը պատրաստէ Սփիքսի առաւօտեան օրակարգը:

Թերթը նկարն ալ հրատարակած է Ճէրէճեանի: Յօդուածին հեղինակն է Պէրնըրտ Ուէյնրաուպ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԴՆԵՊՐ - ԱՐԱՐԱՏ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային 48րդ ախոյենութեան մրցաշարքին, Հոկտեմբեր 7-ին, Դնեպրոպետրովսկի մէջ տեղւոյն «Դնեպր» խումբը կը հանդիպէր «Արարատ»ի: Ներկայ եղած են 27 հազար մարզասէրներ: Կողմերը ցուցաբերած են հաւասար խաղարկութիւն մը: Առաջին կիսախաղին Երեւանցիներու գործողութիւններուն մէջ զգալի եղած է համարձակութեան պակասը. յիշատակելի միակ իրողութիւնը եղած է Մխիթարեանի ուժգին մէկ հարուածը, զոր դժուարութեամբ կասեցուցած են մրցակիցներու յետապահները: Երկրորդ կիսախաղին «Արարատ»ի տղաքը թէեւ տիրապետած են խաղին, սակայն դանդաղաշարժութիւնը պատճառ եղած է, որ անոնք չկարենան արդիւնքի հասնիլ: Ծանօթ է, որ «Արարատ» 2 - 0 արդիւնքով պարտուած էր: «Դնեպր»ի զոյգ կոլերը նշանակած է Պրոտասով (մէկը՝ փենալթիով):

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Հոկտեմբեր 15-ի թիւով:

×

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի եզրափակիչ մրցաշարքին հանդէս եկող 12 խումբերէն Աբովեանի «Կոտայք»ը ձեռք ձգած իր արդիւնքներով գրեթէ անշարժ կը մնայ դասաւորման մէջ իր դիրքին վրայ: Վերջին երեք հանդիպումները տեղի ունեցած են իր դաշտին վր-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԱԴԱՄԻ ԳԻՐՔԸ» ԵՒ ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Հակառակ որ Ֆրանսա ողողուած է ամերիկեան ճարտարարուեստի ապրանքներով, երգի ու պարի տեսքերով, ժապաւէններու անարգլի արտադրութեամբ, հակառակ մամուլի ու թելեֆոններու զօրութեան ու ցանցերուն, մենք յստակ գաղափար չունինք Ամերիկայի հայկական յեղաշրջման, գրական ու գիտական արտադրութիւններու քանակին ու որակին մասին: Մեր նաւերը կ'ընկլուզին Ատլանտեանի խորը եւ կը մնանք անհաղորդ իրարու, երբ մանաւանդ ինծի պէս գրականութեան քէն ըրած մէկու կամ ընթերցանութիւնը չսիրող Հայու հետ է գործերնիս:

Բնական է, ուրեմն, որ անգիտանայի թէ՝ Յակոբ Կարապենց մը կար, որ բարձր գրականութիւն եւ արուեստ կը զարգացնէր, որ հրճուանք էր կարդալ զինք:

Երբ կարդացի Ադամի Գիրքը եւ ընթերցումը վերջացաւ, գիրերը կը տողանցէին տակաւին աչքերուս առջեւ. բառերը կ'երգէին. խօսքերը կը կարկաչէին. մտքի կայծեր կը փաթթուէին մազերուս, կը խուժէին ուղեղս: Հեշտանք մըն էր. հոգիի մէջ ծորող սէնֆոնի. սեւ, ճերմակ, դրօշակաւոր նօթերու, բամբ եւ բարձրագոյն ձայնանիշերու համանուագը ծարաւ կը յագեցնէր, կը հմայէր ունկդիրը:

Եւ մտածեցի, անմիջապէս բռնել ինծի պէս ծարաւ կքողի ձեռքէն ու տանիլ զայն իրեն անծանօթ աղբիւրը. աղբիւրը՝ լիութեան ու յագեցումի. ներաշխարհէն ժայթքող ջինջ աղբիւրը. աղբիւրը՝ Ադամի Գիրքին:

Բայց որովհետեւ ժամանակաւորապէս կաշկանդուած, խօսելու իրաւունքէ զրկող պարտաւորութիւններ կ'արգիլէին զգացումներս արտայայտել, անհամբերութիւնս տանելի դարձնելու համար գրեցի գոնէ բարեկամի մը. «Նոպէլի դատաւորները պէտք է հայերէն սորվին, որպէսզի դժուարութիւն չքաշեն գրական մրցանակի ընտրութեան պահուն»:

Անհատական պարզունակ փափաք մը չէր անիկա: Ես համոզուած եմ, որ բոլոր անոնք որ կը ձգտին գեղեցկութեան, գիտեն իրապէս գնահատել զայն. բոլոր անոնք, որ կը սիրեն արուեստի ճաճանչները. բոլոր անոնք, որ ի վիճակի են բարձրանալ ճղճիմութենէ վեր եւ հետամուտ են ճշմարիտի ու արդարութեան կոթողման, չեն կրնար հասնիլ տարբեր եզրակացութեան:

Դժուար է - եթէ ոչ անկարելի - երեւակայել սահուն լեզու, աւելի գեղեցիկ ու պատկերաւոր ոճ, աւելի խորաթափանց միտք, աւելի յղկուած արուեստ, քան Ադամի Գիրքը:

Մկրտիչ Հաճեան Միջնաբար հատորը քննարկելէ եւ հմտօրէն թուելէ ետք գըրքին էութիւնը կազմող բոլոր տարրերը, ցայտուն կերպով նկարագրելէ ետք Յակոբ Կարապենցի բացառիկ կարողութիւնները, կը շեշտէ. - «Գրելու թեքնիքը եւ լեզուական մեծ վայելչութիւնը «Միջնաբար»ը կը տանին բազմեցնել «ամերիկահայ գրականութեան» ամէնէն բարձր աստիճանի վրայ»:

Ճիշդ է ի՛նչ կը վերաբերի «Միջնաբար»ին եւ ամբողջութեամբ համաձայն եմ Հաճեանի դրախօսականի ոգիին ու ակնարկներուն:

Չեմ գիտեր թէ Հաճեան դրախօսա՞ծ է եւ ի՞նչ ըսած «Ադամի Գիրք»ի մասին: Գիտեմ սակայն որ այս վերջին հատորը «Միջնաբար»էն աւելի Կարապենցը դուրս կը հանէ հայկական նեղ շրջանակէն եւ կը դնէ միջազգային գրականութեան բարձրագոյն աստիճանին վրայ:

Իմացական բարձր կարողութեամբ եւ սրտի ուժով զրահուած, անվեհեր ու խրոխտ մտաւորական Կարապենց, չի՛ կորսուիր գրական յաւակնութիւններու, ընկերային ու քաղաքական պոռչտուքին մէջ: Վե՛ր է եւ բա՛րձր՝ հասարակութենէ: Ինքնաճանաչման փնտռտուքը կը տանի զինք միշտ դիմացինի հոգիի փնտռտուքին, ուր ամէն ինչ ջինջ ու յստակ չէ. գոյութիւն ունի թաքնուած զգացում. դաւադրութեան նմանող կիրք: Մուսքըթէրի սուրինը ձեռքին, կը փորձէ անդամահատել ախտերու ու կեղծիքի հիւսքը. գաշունահարել յետադէմ եւ նահանջողական սկզբունքներ. դիակի վերածել չինծու գաղափարներ:

Ունի նրբացած իմաստութիւն, որ չի՛ նմանիր աւետարանչական համակերպութեան կամ կաթողիկոսական բարեմիտ պատգամներու: Կեանքի իրական ճանաչումը կը մղէ զինք տարբեր փիլիսոփայութեան. հակասութիւնները զօելու տեսարանութեան: «Հոգու քարտիսագրութիւնը» կեանքի այլազան երանգներու քարտիսագրութիւնն իսկ է: Մտածումի ու լոյսի հեղեղ, ենթագիտակցութեան անհերքելի օրէնք:

Պատահած է մեզի, որ վերապահութեամբ ընդունինք «բարեկամի հաճոյք պատճառող» գրութիւններ կամ չափազանցուած գովասանքներ այս կամ այն հեղինակի հասցէին: Ադամի Գիրքի պարագային, սակայն, ամէնէն ցայտուն գընահատանքներն անգամ շատ թոյլ արտայայտութիւններ պիտի ըլլային եւ ես կ'անճրկիմ հատորին իրական բովանդակութիւնը ներկայացնելու ուժ ու ներշընչում գտնելու:

Հրատարակուեցան բազմաթիւ համակրական եւ վերլուծական գրութիւններ, բայց եթէ ի մի հաւաքենք այդ բոլորը, նժարով մը չափենք զանոնք գրքին հետ, հաւանաբար շատ թեթեւ ու անգոհացուցիչ պիտի ըլլային գիրքի իրական արժէքէն. այնքա՜ն կատարեալ ու դիւթական է Կարապենցի ճարտարապետական կառոյցը:

Փրոֆ. Շաքէ Մինասեան, իր հիացումը յայտնելէ ետք կ'ըսէր թէ «15 - 20 տարիներու սփիւռքահայ վիպագրութեան լաւագոյն երկը կը հանդիսանայ Յակոբ Կարապենցի «Ադամի Գիրքը»:

Փրոֆէսէօրը թող ներողամիտ ըլլայ, եթէ համեստ գտնեմ այդ ժամանակամիջոցը: Շատ աւելի հեռու պէտք է երթալ գտնելու համար արտասահմանեան գրական արժէքներ, որոնց գործերն ալ սակայն, Ադամի Գիրքէն բարձր մակարդակ չեն գրաւեր, նկատի առնելով նոյնիսկ Կոստան Զարեանի Նաւը լերան վրայ վէպը: Քիչեր միայն կրցան մտնել հասարակութեան կեանքին մէջ, թափանցել հոգիներու աշխարհը, մտքի զօրութիւն ունենալ «աշխատցնելու» ենթագիտակցութիւնը, տալ խռովքներու եւ յուզումներու էութիւնը: Հայ հեղինակներուն պակսած է միշտ բան մը. կամ՝ ոճը, կամ լեզուն, կա՛մ արուեստի բարձրութիւնը, կա՛մ մտածման խորութիւնը եւ կամ անոնք մնացած են բացառապէս ազգային տառապանքներու սահմաններուն մէջ՝ առանց գրաւել փորձելու աւելի ընդարձակ հորիզոններ, առանց հետապնդումի առարկայ դարձնելու համամարդկային ըսկզբունքներ:

Ադամի Գիրքը այդ բոլորի միաձուլումով յագեցուած ոսկիի հարուստ մթերանոց մըն է պատրաստ՝ Լէնկօներու վերածուելու: Արգասաբեր լոյս եւ բոց ժայթքող էթնա մըն է Յակոբ Կարապենց: Եւրոպացին պիտի չվարանէր հանճարային որակել անոր գործը: Եթէ մարդկային խռովքներու հիմը կը մնայ միշտ նոյնը եւ ծանօթ հանճարները՝ իբրեւ լաւագոյն արտայայտիչները այդ խռովքներու, հասած են մինչեւ մեզի, Կարապենց ալ ժամանակ պիտի չճանչնայ եւ այսօրուան մէջէն պիտի նետուի ապագայի գիրկը:

Անիկա ո՛չ միայն այսօրուան եւ վաղուան խառնածին Հայու, Ամերիկացի կամ Եւրոպացի մարդու հոգիի հայելին է, այլեւ ամէն ախտ ու մեթէօդ խուզարկող զօրաւոր ռատար մը:

×

Ինքնուրոյն ու ինքնիշխան անհատականութիւն ըլլայ թէ արտաքին ճնշումներէ անհատականութիւնը կորսնցուցած, հեղինակը, իբրեւ մտաւորական կարողութեան տէր մարդ, չի՛ կրնար իր աշխարհահայեացքը չհիմնել քաղաքական տեսութիւններու վրայ: Անոր դիրքաւորումը կ'արտայայտուի իր գործերուն մէջ մէկ կամ միւս տիպարի բերնով կամ հատորի ընդհանուր կառոյցը կ'ընթանայ համապատասխան այդ ըմբռնումին: Նկատելի է որ՝ դրախօսողներէն ոմանք կը ծուլանան կանգ առնել անհատի կամ հեղինակի կեանքի հիմը կազմող այդ իրողութեան, հաւանաբար «գրականութեան մէջ քաղաքականութիւն չմտցնելու» մտավախութեամբ, երբ քաղաքական տեսութիւններն ալ ունին իրենց արտայայտչական գրական ձեւն ու գեղարուեստական լեզուն:

Կարելի՞ է մոռնալ, օրինակ, որ Նուրեան - Կարապենց զօրաւոր նկարագրի տէր լրագրող մըն է իր քաղաքացիական ու քաղաքական ըմբռնումներով, դիրքաւորումով: Ճիշդ է որ, վէպը իր ամբողջ կառոյցով անոր աշխարհահայեացքի զարգացումն է, սակայն լրագրողը շատ յըստակ կերպով կը պարզէ ընկերային եւ քաղաքական հիմք ունեցող վճռական միտքեր, զորս աչքաթող ընել կը նշանակէ հեղինակը պարպել իր էութենէն ու առաջադրանքներէն: Ան չի՛ գոհանար «Բէյնէսեան տեսութիւններով, ակադեմական չորացած գաղափարներով» եւ իր կեանքի ընթացքի ընկերային դիրքաւորումը կը վերածէ արուեստի գեղեցիկ քանդակի:

Ահա՛ քանի մը նմոյշներ:

«Չքուէարկել ոչ ոքի: Նրանք (կառավարողները) ոչ միայն միջակութիւններ են, այլ նոյնիսկ անտեղեակ՝ ներքին ու միջազգային օրէնքներին»:

«Մարդիկ կարծում են թէ Ուաշինկթոնն է կառավարում երկիրը, երբ բաժնեթուղթերն են զայն կառավարողը»:

«Խօսքի նախանձի հետ ամբողջ քաղաքակրթութիւնն է բռնել նախանձի ճամբան: Բառի աղաւաղումով փլուզում է սպառնում ամբողջ մշակոյթին»:

«Շահադիտական նպատակներով զանգուածային արտադրանքի է վերածել ամբողջ մշակոյթը»:

«Համանմանութիւնը հաւասարութիւն կարծելով՝ արդի մարդը հակուած է մըտածելու, որ հասել է ժողովրդավարութեան, երբ իրականում կորցրել է անհատականութիւն կերտելու տուեալները»:

«Բթամիտ միջակութիւններ են կառավարում աշխարհը, որ ամէն ոք օսլայած շապիկ է հագնում ու ապօկալիպսեան խաղեր խաղում գոյնզգոյն կոճակների հետ, երբ բացարձակը դարձել է մտասեւեռում»:

Տիրող կարգերու ու մտայնութեանց հակասութիւնները բնութագրող, քաղաքակրթութեան նահանջի հետքերը գըծող այս փոքր մէջբերումները կը պարզեն Յակոբ Կարապենցի մաքուր հոգին, աշխարհի խաղաղութեան ձգտող, յառաջադէմ մտածողութեան տէր լրագրողն ու մտաւորականը, որ չի մնար համակերպողի չէզոք դիրքի մէջ, այլ կ'ուզէ կասեցնել յառաջացող անկումը՝ հակադրուելով քաղաքական մոնեթիկներու բարձրագոյն ատեաններուն, իր ազնիւ մտածումներուն մօտեցնել փորձելով ընթերցողն ալ. որովհետեւ «վտանգաւոր է բանտարկուիլ ինքնիրվրայ»:

«Նաւասարդ»ի տուած տեսակցութեամբ մը Կարապենց կ'ըսէ. «Ո՛չ թէ վէպը ընդօրինակում է կեանքը, այլ կեանքը հետեւում է նրան»:

Երբ ականատես ենք դրամի իշխանութեամբ հաստատուած կամայականութեանց, գլուխ - գործոց սուտերու ու խարդախութեանց, երբ սրտերը կը վերածուին քարային զանգուածի, իսկ ուղեղը՝ ռօպօ - մեքենայի, կարելի՞ է գրականութիւն ու արուեստ ծաղկեցնել առանց դուրս գալու այդ վիճակէն, առանց բարձրանալու կեանքէն վեր: Գրագէտին անհրաժեշտ է իմացական ուժ, երեւակայութիւն, իտէալական ձգտում, որպէսզի դուրս բերէ մարդը քարային այդ վիճակէն եւ վերստեղծէ էակը:

Դժբախտաբար մեր գրագէտներէն շատեր չկրցան վեր ելլել տափակ ապրումներէ, թեթեւ յուզումներէ: Չկրցան փըրշրել մտային շղթաներ, կորսուեցան քաղքենիական փիլիսոփայութիւններու արահետներուն մէջ եւ յաճախ, գոհացան անյաջող յուշագրութիւններով:

«Գրական տիպարներն ու հերոսները կեանքից աւելի մեծ պէտք է լինեն, այլապէս գրականութիւն չի լինի» կ'ըսէ դարձեալ Կարապենց:

Արդարեւ, տոքթ. Ֆաուստ չէ՛ միայն կեանքէն անդին նոր ապրումի ձգտողը. Րաֆֆիի հերոսներն ալ կեանքէն աւելի մեծ էին: Անոնք չհետեւեցան ժողովուրդին, այլ ժողովուրդը քաշեցին իրենց ետեւէն, ինչպէս Ադամի Գիրքի հերոս Նուրեան, մտածման եւ ապրումի խոյանքով, կ'անցնի ժողովուրդէն եւ կեանքէն անդին, զանոնք քաշելով իր ետեւէն:

Այո՛, Կարապենց բոլորովին ազատ է հնամաշ եւ կարկտանի վերածուած տեսութիւններու ճնշումէն եւ «արտաքին լոյսերը չեն ազդում իր զգայարանքների վրայ»: Այդ լոյսերը, որ ո՛չ ելեկտրական, ո՛չ ալ արեւի լոյսեր են, այլ մտքերու փլջութեամբ փողոցը ողողող լոյսեր, պարզամիտներու աչքերը շլացնող լոյսեր, կը մտնեն տուներէ ներս, կը մագլցին սանդուխներէ, բայց չեն հասնիր մինչեւ իրեն: Ինք ունի սեփական լոյսեր որ ոչ միայն կրնան մերկացնել սուտն ու կեղծիքը, սրբել շրթունքներու ու դէմքերու շպարը, երեւան հանել թորշոմներն ու կնճիռները, այլեւ ստեղծել ամերիկացի Հայու տիպար Նուրեանը եւ բարձրացնել զայն «Ազատութեան Արձան»էն ալ վեր, կեանքէն անդին, խորհուրդի ու գեղեցկութիւններու պատուանդան:

×

Անհրաժեշտ չէ յամենալ եւ խորհրդածել վէպի հիմնաքար ծառայող դէպքերու վրայ: Անոնք, ամէն օր, ամէնուն պատահելիք սովորական դրուագներ են: Էականը՝ այդ դէպքերուն ծնունդ տուող, զանոնք գործողութեան մղող, ազդակներն են: Էականը՝ անհատի վրայ անոնց գործած հակազդեցութեան եւ հետեւանքներու տրամաբանական ելքի որոնում է: Էականը այլազան հոգեվիճակներու զարգացումը, կեանքի ընթացքը կանոնաւորելու պայմանները, դրական ու բացասական երեւոյթներու դրոյթին ուսումնասիրութեան հրաշալի ընդարձակումն ու զարգացումը:

Հեղինակը, գիտական քննարկումի մեթոտով կը տարածուի ընկերային յարաբերութիւններու բոլոր երեւոյթներուն: Կը վերլուծէ ընտանեկան կեանքի կառոյցն ու բարդութիւնը: Սիրոյ վճռական ազդեցութիւնը առօրեայի հաւասարակշռութեան: Ընկերային սխալ կիրառումներ եւ կիրարկումներ: Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ներգործութիւն: Հայու ոգիի ուժականութիւնն ու նահանջը: Մեր դասպանական կիրքի ծնունդն ու իմաստը: Ներհայեցողութեան հրամայականութիւնը:

Հակառակ հայ կնոջմէ բաժնուած, ամերիկացի կնոջ գրկին մէջ ապրելուն, հակառակ, մանաւանդ ամերիկեան թերթի աշխատակցի հանգամանքին, Նուրեան չէ՛ կորսուած արմատէն. Հայ մըն է ան: Հայաստանէն արտագաղթած ծանօթ հայ ընտանիք, դէպի ծերութիւն հակած սիրելի մօրաքոյրը, հայ բարեկամներ, ճաշարաններու տէրեր ու անոնց ճաշացուցակը ազգային իր գոյութիւնը ցնցող առիթներ են եւ, գուցէ, ա՛յդ է պատճառներէն մին հայրենիք այցելութեան, որպէսզի կարենայ չափել իր ազգային պատկանելութեան որակն ու ներքին ձայներու զօրութեան չափն ու իմաստը: Ու ահա կը համոզուի որ Արեւելքի ու Արեւմուտքի խառնուրդ մըն է պարզապէս. հայ ըլլալով հանդերձ, ամերիկացի է ինչպէս՝ իրլանտացի, իտալացի, գերմանացի ու ամերիկեան քաղաքացի: Եւ երբ յետագային, հայրենի կանչին անձնատուր Հայաստան հաստատուելու որոշումը կը հաղորդէ իր կնոջ՝ Ջելդայի, որուն համար հրճըւանք մըն է ամուսնի ծրագիրը, Նուրեան կը հաստատէ, որ սխալ է որոշումը: Անիկա ամբողջութեամբ չի համապատասխաներ իր զգացումներուն: Ամերիկան իր առօրեան է. ապրումի վայր դարձած՝ իր սովորութիւնը, իր կեանքը ու պիտի չհեռանայ անկէ:

Հոգեկան այդ երկընտրանքով ու տառապանքով չե՞ն ապրիր միթէ Եւրոպայի եւ այլ գաղութներու Հայերէն շատեր:

Եւ հեղինակը, խոստմնադրուժ չըլլալու համար իր ա՛յնքան սիրած հերոսը, որ Հայաստան խոստացած է կնոջ եւ զայն պիտի չտայ անոր, սրտակեղեք, բայց դաժանօրէն կը յղանայ Ջելդայի մահը: Ու ահա սիրելի կնոջ մահով, կը մեռնի նաեւ յուզման պարագայի մը հիւսած Նուրեանի գեղեցիկ երազը:

Ջելդա, վէպին երկրորդ գլխաւոր դէմքն է: Կարապենց այնքա՜ն ազնուացուցած է զայն, որ ընթերցողը փորձութիւնը կ'ունենայ խլելու զայն Նուրեանի ձեռքէն եւ երբ արկածը վրայ կը հասնի, ամուսնին չափ կ'ողբայ անոր կորուստը:

Այնքա՜ն խորունկ են եւ ուժգին մտասեւեռումներն ու յուզումները, որ հրճըւանքով կը ցնցեն մեր էութիւնն ալ, զգայութիւնը տալով թէ՝ մե՛նք իսկ ենք Նուրեանը:

Ադամի Գիրքը, կարծես, վերաքննութիւնն է Յակոբ Կարապենցի ուժերու չափին: Հոն դրած է բովանդակ կարողութիւնը եւ կերտած՝ արուեստի ճաճանչներով, արեւի լուսաւոր ճախրութեամբ գրական իր գլուխ - գործոցը:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏ
ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ
ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ
ՆԻՍ

—×—

ՆԻՍ. - («Յառաջ»). - Իրերայաջորդ հրապարակային հանդիսութիւններով, Նիսի եւ շրջանի հայ փոքրաթիւ գաղութը, բծախնդիր մօտեցումով կը ձգտի արժանավայել շուքով յիշատակել, ոգեկոչել անուանի անուններ եւ պատմական թուականներ: Արդէն օրը օրին կը խօսուի «Յառաջ»ի մէջ՝ ծանուցումներով եւ թղթակցութիւններով:

Այս անգամ յիշատակութիւնն էր մեր արձակի եւ բանաստեղծութեան համաստեղութեան մաս կազմող մեծ դէմքի մը՝ Ռուբէն Սեւակի Կիրակի, Հոկտեմբեր 13-ին:

Առաւօտ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ տեղւոյս Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ, գրագէտին ծննդեան հարիւրամեակին յիշատակին, կարգադրութեամբ Հայ Մշակութային Ակումբի, բանաստեղծ - արձակագիրի աղջկան, տիկին՝ Շամիրամ, Լեւոն Սեւակի եւ եղբօրորդիին՝ Յովհաննէս Ջիլինկիրեանի:

Մեր կրօնական հոգեզմայլ երգեցողութեան իրենց բացառիկ մասնակցութիւնը ապահովեցին Ժընեւէն յատուկ հրաւիրուած թենոր Գէորգ Պօյաճեան եւ սոփրանօ՝ Տիանա Պօյաճեան: Ձայն ու մեկնաբանութիւն՝ վառ եւ հարազատ, հոգեպարար:

Պատարագէն ետք քարոզեց Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրճեան, որու ընթացքին, ան վկայակոչելով յիշատակը նահատակին, կ'ընդգծէ, թէ մարդկութիւնը կ'ապրի, կը գոյատեւէ խէջլներով, գաղափարներով: Ազգերը, համաձայն իրենց պատմական - մշակոյթի չափանիշին, որակին, կը ջատագովեն զանոնք, կը պայքարին անոնց պահպանումին ի խնդիր, կը վերածեն խորհրդանիշի, կը դարձնեն՝ դրօշ: Այս շարունակական շղկայով կ'ըսէ, թէ Ռուբէն Սեւակ կը նահատակուի՝ զոհ թրքական բարբարոսութեան, արփաբար իր ժողովուրդին եւ հայրենիքին համար, նաեւ մարդկութեան, իր երազած, երգած, պատգամած եւ տեսլապաշտ գաղափարներուն խորհուրդովը վառ, միշտ մարտունակ կեցուածքով:

Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 15.30-ին, հին Նիսի քաղաքապետական թատրոնի գողտրիկ սրահը ծայրէ ծայր կը լեցուէր: Միջանցքներու վրայ ոտքի կեցողներ, շատեր ալ կը մեկնին տեղի պակասէն:

Նախագահեց եւ բանախօսեց ծանօթ արձակագիր - բանաստեղծ, հրապարակագիր՝ Անդրանիկ Ծառուկեան:

Ռուբէն Սեւակի կեանքին էջերէն քաղուած դրուագներով, շարք մը կէտերու մատնանշումներով եւ ընդգծումներով, ան բացայայտեց նահատակ գրողին գրական արժանիքները, նաեւ՝ նկարագիրը: Իրաւամբ գիտել տուաւ ներկաներուն Սեւակի քերթողութեան մարդկայնական, հայրենասիրական գիծերը: Պայքար՝ ընկերային անհաւասարութիւններու ցուցադրութեամբ եւ զանոնք չքացնելու մարտահրաւէրներով: Անհատական թէ համամարդկային սիրոյ արտայայտութիւններ եւ, այս ճամբով ցաւի - ըմբոստացումի տրոփն ու հրայրքը: Վերջին Հայերը քերթուածը, իբրեւ օրինակ: Գրական նոր սեռ մը կը հաստատէ մեր գրականութեան մէջ Բժիշկին Գիրքէն Փրցուած էջերու շարքով, մարդոց հոգիներու տուայտանքէն եւ անկար մարմիններու բովէն անցնելով ան կը ցուցաբերէ, կը մատնանշէ դժխեմ իրականութիւններ, միշտ վիշտերն ու վէրքերը դարմանելու մտայղացումով: Սեւակի Նամականին՝ գրուած ֆրանսերէն եւ ուղղուած իր կնոջ առհասարակ, կրնայ, ընտիր հայերէնով թարգմանուելով, բացառիկ տեղ գրաւել մեր գրական անդաստանին մէջ: Անուրանալի իրողութիւն, անկասկած:

Հայրենի գրականագէտ Հրանտ Թամրազեանի խիկ հաստատումով ըստ նախագահը, եթէ օր մը կիսանդրի մը հաստատուի իբրեւ խորհրդանշան Մեծ Եղեռնի զոհ հայ միտքին ի յիշատակ, այդ մէկն ալ պէտք է ըլլայ Ռուբէն Սեւակինը: Ստեղծագործութիւն եւ կեանք կ'ամբողջացնեն զիրար առանց այլեւայլի:

Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած Սարգիս Պօղոսեան, քերթուածներ արտասանեց բանաստեղծէն՝ «Երնէկ Ջուր», եւ «Ուխտին Թափօրը», այս վերջինը նաեւ ֆրանսերէն թարգմանութեամբ: Ցստակ առոգանութիւն, ամէնէն առաջ բառեր, տողեր եւեւէջներու հարազատ շեշտաւորումներով եւ արտայայտութեամբ: Ըմբռնում եւ ապրում, գլխաւոր յատկանիշներ:

Խմբավար Խաչիկ Երլմազեանի երգչախումբը դաշնակի ընկերակցութեամբ Ժիւլիէթ Երլմազեանի, մեկնաբանեց Լոռկար Յովհաննիսեանի Երեւան - էրեբունի, Արփա - Սեւան, Սարդարապատ խմբերգները, ինչպէս նաեւ Առնօ Բաբաջանեանի ծանօթ Ազգ Փառապանծը, ապա ֆրանսահայ երգահան՝ Արա Պարթեւեանի Հայրենիքի Կենացը, հուսկ ուրեմն՝ Մեսրոպ Մեսրոպեանի կողմէ մշակուած՝ «Զարթիր Լաօ»ն:

Օրուան յայտագիրին կորիզը կը կազմէր «Ռուբէն Սեւակի վերջին օրերը» փոքր թատերախաղը, հինգ պատկերներով: Հեղինակ եւ բեմադիր լիոնաբնակ՝ Գէորգ Գապառաճեան: Ինչպէս խորագիրը կը հաստատէ, փորձառու բեմավարը յօրինումով եւ բեմադրութեամբ, - խաղարկութիւն, լոյսերու յարափոփոխ ցոլքեր, պատշաճ սահիկներ եւայլն, - կը ձգտէր եւ կը յաջողի Մեծ Եղեռնի ծրագրուած զոհերէն մէկուն վերջին օրերը պատկերել՝ Զուիցերիայէն Պոլիս վերադարձած իր կնոջ հետ, գրողին ձերբակալութեան պահը, աքսորավայրի միջավայրը, իր կնոջ Ժաննի յուսահատ քայլերը իր ամուսինը ազատելու: Ապա՝ այս վերջնոյն արի կեցուածքը ուրացումով իր կեանքը ազատելու առաջարկին առջեւ՝ դահիճներէն մէկուն կողմէ: Հարազատ պատկերացում՝ վաւերագրական փաստերով իրողութիւններու արձանագրութեամբ:

Դերակատարները՝ բոլորն ալ սկսնակներ, իրենց առաւելագոյնը տուին խանդավառանքով ու բեմական անհրաժեշտ ցուցմունքներովը բեմադիր - հեղինակին:

Անուններ՝ Նուրհան Պալեօղեան (Ռուբէն Սեւակ), Անոյշ Սերոբեան (Տիկին Ժաննի), Րաֆֆի Քեահեաօղլու (Լօզանի համալսարանի տեսուչ), Առաքել Պալեօղեան (Դանիէլ Վարուժան), Հրաչ Քէօսէեան (Արամ Անտոնեան), Վարդան Կարապետ (Միքայէլ Շամտանճեան), Հռիփսիմէ Պօչնաքեան (հրեայ դաւանափոխ գրագիրուհի Հալիտէ Էտիպ) եւ Հայկազուն Էրմիշ (դեսպան՝ Վանկենհայմ):

Այս ընդհանուր դերակատար անուններուն մէջ փորձենք առանձնացնել մէկ քանին. Նուրհան Պալեօղեան, առաջին անգամ, բանաստեղծ - արձակագրին մարմնացումին մէջ: Կը մտածենք, թէ խոստմնալից տարր կը մնայ: Տիկին Անոյշ Սերոբեան, Սեւակի կնոջ դերով դարձաւ բեմին կեդրոնական դէմքերէն միւսը, նոյնպէս խոստմնալի: Տիկին Հռիփսիմէ Պօչնաքեան, Հալիտէ Էտիպի դերով, լաւագոյնս կ'արդարացնէ իր ներկայացուցած տիպարը: Մնացեալները ներդաշնակ ամբողջութիւն կը կազմէին, բոլորն ալ դերասանի հակումներով:

Մատնանշենք փոքրիկն Մակի Պօչնաքեանը, որ հակառակ իր փոքր տարիքին, բեմին զարդը կը կազմէ արտասանութեան պահուն. նաեւ պարմանի Հայկ Արմէնեանը:

Նահատակ գրողին կեանքին եւ ստեղծագործութիւններուն մասին մեկնաբանութիւններ, արտասանութիւններ, ընթերցումներ կատարեցին Գէորգ Գապառաճեան, Տիկին Հ. Պօչնաքեան եւ Ժ. Միրիճեան:

Ապա բեմ բարձրացան նաեւ Ռուբէն Սեւակի աղջիկն ու տղան՝ Շամիրամ եւ Լեւոն: Առաջինը երկու խօսքի հետ արտասանեց Հայերու ուղղուած քերթուած մը, իր կողմէ:

Հարկ է յիշատակել, թէ ինչպէս միշտ Տիգրան Հաճեան հայերէն եւ ֆրանսերէն խնամուած յայտագիրը պատրաստած էր կենսագրական եւ վերլուծական տողերով:

Հանդիսութենէն ետք ներկաները անխտիր հիւրասիրուեցան Փլացա պանդոկին հիւրասրահը:

Անկինը նկարներ Ռուբէն Սեւակէն եւ անձնական թուղթեր: Քանի մը կարճ խօսք Անդրանիկ Ծառուկեանէ: Խմբերգներ՝ Մարսէյլի երգչախումբէն, մեներգ եւ զուգերգ: Սեղանապետ՝ Խաչիկ Երլմազեան: Ապա հրամցուեցան յիշատակի նուէրներ բեմադիրին եւ դերակատարներուն:

Հայ Մշակութային Ակումբը՝ օժանդակութեամբ եւ գործակցութեամբ Ռ. Ս. մշակոյթի յանձնախումբին, ինչպէս նաեւ բանաստեղծին հարազատներուն, տպաւորիչ օր մը ապահոված էին նահատակ գրողին ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿԻԵՒԻ ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրովականի մէջ հանդէս եկած է Կիեւի պետական ֆիլհարմոնիայի սենեկային համոյթը, ղեկավարութեամբ Օ. Կուրաշոյի: Յայտագիրը նուիրուած է Պախի ծննդեան 300-ամեակին: Համոյթը, որ տասը տարի առաջ կազմուած է, մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ. առաւելաբար կը մեկնաբանէ ԺԷ. - ԺԸ. դարերու երաժիշտներու գործերը: Խումբը մեկնաբանած է նաեւ Է. Սաղոյեանի «Մարիա Վոլկոնսկայայի յուշատետրը» գործը:

×

ԷՍԵՆԻՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԸ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՏԱՆ ՄԷՋ

Հայաստանի Գրողներու Տունը տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած Սերգէյ Էսենինի ծննդեան 90-ամեակին: Բացումը կատարած է Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Ա. Գրիգորեան: Բանախօսած է Վահագն Դաւթեան: Էսենինի քերթողութեան մասին խօսած եւ անոր բանաստեղծութիւններու թարգմանութիւններէն կարդացած է Սիլվա Կապուտիկեան: Գեղարուեստական բաժնին մեկնաբանուած են երգեր՝ յօրինուած՝ բանաստեղծին բառերու հիման վրայ, ինչպէս նաեւ արտասանուած են բանաստեղծութիւններ՝ ռուսերէն եւ հայերէն:

ԳԱՂԹՕՋԱԽԷ ԳԱՂԹՕՋԱԽ

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սասուն» թաղամասի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին, տեղի ունեցած է հայ մշակոյթի տօնին նուիրուած հանդիսութիւններու բացումը: Օրհնութեան խօսք արտասանած է Ահարոն Ա. Քհնյ. Գալստանեան: Բանախօսած է Սերօժ Սուքիասեան: Խօսք առած է երեսփոխան Վարդան Վարդանեան:

×

ԹԵՀՐԱՆԻ հայ մշակութային «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 10-ին եւ 11-ին, տեղի ունեցած է երկօրեայ սեմինար մը, ուր քննարկուած են Թեհրանի հայկական թատրոնի վերջին վեց տարիներու կեանքը եւ հարցերը: Զեկուցումներ կարդացած են Այտա Յովհաննիսեան, Ծաղկուշ Պարթեւ, Սուրէն Մնացականեան եւ Վարուժ Սուրէնեան:

«ԳԱՐՈՒՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Նոյնը կարելի է ասել նաեւ թեւաւոր խաչերով կոթողների մասին: Օձունու, Դուինում եւ այլ վայրերում գտնուած բեկորները ցոյց են տալիս որ Ե. - Զ. դարերում արդէն նրանք ունէին երկարուն վարի թեւ եւ զարդարւում էին պարզ ու հասարակ նախշերով:

Չի կարելի ասել, թէ յետագայում, երբ արդէն ամէնուրեք տիրապետող էր խաչքարի մեզ յայտնի ձեւը, սապարէզից հեռացան կամ այլեւս չէին կանգնեցւում հաւասարաթեւ ու թեւաւոր խաչեր վերջիններս տարածում ունէին նաեւ յետին դարերում ու պահպանուած լաւագոյն օրինակներով նոյնիսկ կարելի է հետեւել նրանց զարգացման ու կատարելագործման ընթացքին: Ուշ շրջանի յուշարձաններում հաւասարաթեւ խաչը մեծ մասամբ ո՛չ ինքնուրոյն զարդարանք է, որը դրւում է խաչքարը եզերող վարդակների մէջ, քիւի կեդրոնում, եկեղեցիների պատերին, գերեզմանների վրայ՝ իբրեւ կոթողը եզրափակող նշան: Իսկ թեւաւոր խաչերը յայտնի են նաեւ ինքնուրոյն գոյութեամբ, եւ Ղամշի վանքի յայտնի խաչքարը (1640), որ այժմ գտնւում է Էջմիածնում, նրանց լաւագոյն օրինակն է՝ զարդարուած գեղեցիկ քանդականախշերով ու գեղարուեստական ընդհանուր լուծման մի արտակարգ մակարդակով:

Սակայն խաչքարը, որ հայ մշակոյթի, յատկապէս քարգործ արուեստի ինքնօրինակ եւ իր տեսակի մէջ բացառիկ երեւոյթ է, կապուած է հիմնականում խաչի այն պատկերի հետ, որը կատարելութեան հասաւ Ը. - Թ. դարերում, յետագայ ժամանակներում էլ ապրելով բուռն ու աննախընթաց զարգացում: Դա անհաւասար թեւերով խաչարձան է՝ բուսական ու երկրաչափական բազմապիսի նախշերից հիւսուած հիմնապատուանի վրայ, ինքն իսկ կազմուած այդպիսի զարդաքանդակներից: Մենք տեսանք, որ այդպիսի խաչաքանդակի նախնական ձեւը կար դեռեւս Ե. դարում: Զ. - Է. դարերում այն պէտք է որ բուսական զարգացած լինէր: Այդ հնարաւոր է մակարբերել պահպանուած բեկորներից եւ մանաւանդ, հայկական ճարտարապետութեան այն վիթխարի վերելքից, որ ներկայացնում էր Է. դարը, Զուարթնոցի, Հռիփսիմէի եւ այդ շրջանի մեր միւս հոյակերտների դարը:

Դժբախտաբար, այս շրջանի խաչքարերը ոչնչացուել են արաբական բռնագրաւումների ու պատժարշաւների ժամանակ: Մեր պատմիչների երկերում այդ առթիւ պահպանուել են ամենաստոյգ տուեալներ, որոնցից որոշակիօրէն պարզւում է, որ ոչնչացումը տեղի է ունեցել ամէնուրեք, համատարած: Ականատես Ղեւոնդ պատմիչը նկարագրել է այն վայրագութիւնները, որ Հայաստանում էին կատարւում Եզիդ Խալիֆի (720 - 725) հրամանով, ըստ որում՝ ջարդւում ու ոչնչացնում էին քրիստոնեաների պատրաստած պատկերաքանդակները, ինչպէս նաեւ «խորտակէր եւ զնշան տէրունեան խաչին Քրիստոսի, որ ուրեք - ուրեք կանգնել էին յանուն եւ ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ Երրորդութեան»: Համանման վկայութիւն Մովսէս Կաղանկատուացին էլ ունի Թ. դարի առումով: Նա էլ պատմում է, որ Ադրպատականի բռնաւորը մտել էր Հայոց երկիրը, եւ «ուր գնայք տեղից նորա լինէր, աւերէր, քանդէր գեղեցիկս Աստուծոյ, եւ զնշան Քրիստոսի, ուր եւ տեսանէր, մանրէր իբրեւ զփոշի»:

Կարող են ասել՝ մահմեդական թշնամիները, ըստ այդ վկայութիւնների, աւերել են նաեւ եկեղեցիները, եւ, այդուամենայնիւ, մենք ունենք նրանց փաստահեղ օրինակները, Ե. Զ. դարերից եւ յատկապէս Է.-ից: Այո՛, ունենք, որովհետեւ, թէեւ հրաման էր տրուած գետնին հաւասարեցնել քրիստոնէութեան բոլոր սրբարանները, սակայն թռուցիկ մի արշաւով այդ անելն անհնար էր: Եւ, յետոյ էլ, աւերուած կամ կիսաքանդ վանական շինութիւնը յետագայում վերականգնում էին՝ երբեմն ամենայն մանրամասնութեամբ հարազատ մնալով նախնական կերպարին: Մինչդեռ անհնար էր վերականգնել ջարդուած եւ «իբրեւ զփոշի» ոչնչացուած խաչքարը:

Եւ կարծում ենք՝ սխալւում են այն հետազօտողները, որոնց կարծիքով՝ խաչքարի մեզ յայտնի ձեւը միայն Թ. դարից յետոյ է ծագել ու զարգացել, եւ իբր թէ խաչքարի վրայ հայ վարպետն էլ թուականն է փորագրել ու զարդանախշ քանդակել միայն Թ. դարի կէսից սկսած: Պարզապէս Թ. դարի կէսը ջրբաժան էր հայ - արաբական փոխյարաբերութիւնների մէջ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

րայ: Մոսկուայի «Լոկոմոտիւ»ը 0-ի դէմ 3 կէտով ծանր պարտութեան մատնած է Արովեանցիները, իսկ «Կոտայք» 2-0 արդիւնքով յաղթած է Խարարովսկի ԲՄԱ-ի: Կոլերը նշանակած է Ս. Զաքարեան՝ 21-րդ եւ 74-րդ վայրկեաններուն: Երրորդ հանդիպումին Արովեանցիները շեշտը դրած են յարձակողական գործողութիւններու վրայ, իսկ հիւրերը՝ Վոլգոգրադի «Ռոտոր»ը, հակագրոհներու ապաւինած: Խաղի աւարտին մէկ վայրկեան մնացած Վերանեան յաջողած է նշանակել յաղթանակի կոլը: Այս հանդիպումներէն ետք «Կոտայք» կը գրաւէր 8-րդ տեղը: Դասաւորումը կը գլխաւորէր միշտ «Դաուգավա»ն, որուն կը հետեւէին «Պամիր» եւ ԲԿՄԱ:

×

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔ

Այս դասակարգէն հանդէս եկող Հայաստանի երեք խումբերը՝ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ», Լենինականի «Շիրակ» եւ Արտաշատի «Օլիմպիա»ն, կը շարունակեն պահել իրենց դիրքերը դասաւորման մէջ: Կարճ պահ մը դասաւորումը գլխաւորելէ ետք Հոկտեմբերեանցիները առնէ մը ի վեր կը գրաւեն 5-րդ տեղը (16 խումբերու մէջ): Վերջին երկու հանդիպումներուն հայկական խումբերը հետեւեալ արդիւնքները ձեռք ձգած են՝ «Կոլխոզչի» - «Սպարտակ» 0 - 0, «Շիրակ» - «Դինամօ» 1 - 2, «Գեանճչիկ» - «Օլիմպիա» 4 - 0, իսկ երկրորդ հանդիպումին՝ «Սպարտակ» - «Դիլա» 3 - 1, «Օլիմպիա» - «Լոկոմոտիւ» 2 - 4, «Քեափազ» - «Շիրակ» 4 - 1: Այս հանդիպումներէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր «Մերցխալի», որուն կը հետեւէին «Գեանճլիկ», «Քեափազ», «Ղարաբաղ», «Սպարտակ» եւայլն: «Շիրակ» 14-րդ, իսկ «Օլիմպիա»ն վերջին՝ 16-րդ տեղը կը գրաւէին:

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՄՈՆՄՈՐԱՆՍիի ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ՄԱՏՈՒՌԻՆ ՄԷՋ

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան մատուռին մէջ պատարագ կը մատուցուի՝ Հոկտեմբեր 26, ժամը՝ 10.45-ին:

Կը պատարագէ՝

ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Հանգստեան Տան բնակիչներուն ընտանեկան պարագաներն ու բարեպաշտ հաւատացեալները:

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՇԱԲԱԹ

Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղը, Հայերէն Գիրքերու վաճառքի շաբաթ մը կը կազմակերպէ՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 26-էն Նոյեմբեր 2, ժամը 14-էն 19, Մշակոյթի եւ Արուեստի Կեդրոնին մէջ:

6, Cité Wauxhall — 75010 Paris

Լաւագոյն առիթ մը ընթերցասէր հասարակութեան համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը Մատաղօրհնութեան առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Տիկին Կեռնիւ եւ Պ. Վարդգէս Պաղտասարեան 1000-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Նազզաշեան 600, Տիկին Սինանեան, Տիկին Աղաւնի Թագւորեան, Տիկին Սիրանոյշ Սանդոսեան 500-ական, Տիկին Յովսէփեան, Տիկին Փեհլիվանեան, Տիկին Յովսէփեան 300-ական Ֆ., Տիկին Նեկտար Շահինեան, Տիկին Հաճի - Արթինեան, Տիկին Մարիձա Պետիկեան, Թովմասեան ընտանիք, Տիկին Մարի Կիւմիւշեան, Տիկին Ազատուհի Նազզաշեան, Խաչիկ Գումրու, Տիկին Պասմաճեան, Տիկին Մարի Կիւմիւշեան, Տիկին Պօզօղլանեան 100-ական Ֆ., Տիկին Հայկուհի Քէչէճեան, Տիկին Իշխանեան, Տիկին Արեքնազ Քէպէլեան 50-ական Ֆ.:

Տարբեր առիթներով հոգաբարձութիւնս ղանձած է նաեւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. - Խաչիկ Գումրու, Համեստ Գուրգոժեան, Մարիամ Օհանեան, Տիկին Պախկեան, Տիկին Շիրինեան, Տիկին Սինանեան 200-ական, Տիկին Մատլէն Պետիկեան, Մարի Աբրահամեան, Գալայճեան 250-ական, Մարի Ինայեթեան, Յովհաննէս Զենեան, Յակոբ Քուսինեան, Տիկին Քութուկեան 500-ական, Տիկին Դրագոպուլոս եւ Արթիւր հաստատութիւն 1000-ական Ֆ., Տիկին Ազատ Կեռնիւ 10.000, Արմենակ Կիւրատ, Աղաւնի Շիրինեան, Յակոբ Քիւչիւկեան, Տիկին Գալիկեան, Գրիգոր Պէզելեան, Աշոտ Պալար, Պ. Գէորգեան 100-ական, Տիկին Եղիսաբէթ Տիկին Ակոբոսեան, Մարի Տէր - Յակոբեան, Տիկին Քէպէլեան, Տիկին Վարդուհի, Մարգրիտ Հայրապետեան 50-ական:

Տիկին Վ. Վան Լօմ - Ճինճեան ցաւով կը ծանուցանէ իր հօր՝

ԱԲՐԱՀԱՄ ՃԻՆՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահած է Հոկտեմբեր 10-ին, 93 տարեկանին:

26, rue Rochechouart — 75009 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ
ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՊՐԻԱՆՍՈՆ.- Պ. Անդրանիկ Սէյրանեան 200 Ֆ.:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.- Ժիրայր Գարաճեան 100:

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօղոսեան կը նուիրեն 500 Ֆ. «Յառաջ»ին 60-ամեակին եւ Առլէն Փափազեանի «Անկապ էջեր» գիրքին հրատարակութեան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Մէօտոնէն Տիկին Ա. Սերճանեան վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Արթիւր Միքայէլեանի (Վանվ):

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ քաղաքս հիւրաբար գտնուող՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՔՀՆՅ. ՔԻՐԱԶԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ճաշարան վերաբացում, բարեկամները սիրով կ'ընդունուին:

17, rue Bleue 75009 PARIS

métro : Cadet

Tél. : 48 - 24 - 63 - 89

ԽՆՋՈՅՔ

Հայաստան ճայնասփիւռի ընտանեկան պարանցիկ խնջոյքը՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, կէս օրէ վերջ ժամը՝ 2-էն սկսեալ Սէն - Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը (Սալ տէ Ֆէթ):

Մասնակցութեամբ՝ Անի նուագախումբին: Ճոխ պիւֆէ, համադամ աղանդերներով:

Կը հրաւիրուին «Հայաստան» ճայնասփիւռի բոլոր ունկնդիրները:

Մուտքը ազատ է:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
NOTRE DAME DE LA GARDE

Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, առաւօտեան ժամը 11.15-ին հայկական ծէսով ճայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ»ի Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական տարեկան ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ համայնքին

—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12 - 14, Rue St. Bazile — Marseille

Henri VERNEUIL

dédicacera son livre

M A Y R I G

Mardi 29 octobre de 19h à 21h

Հանրի Վէրնէօյ կը ծօնագրէ իր գիրքը՝

Մ Ա Յ Ր Ի Կ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 19էն 21

—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—0—

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ. - Օր. Օտէթ Ֆէլլահեան, Օր. Ժոէլ Ֆէլլահեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Դաւիթեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Այանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 27, յետ առաւօտեան պատարագի, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին իրենց մօր՝

ԳԵՂԱՆՈՅՇ ՖԷԼԼԱՀԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին եւ իրենց հօր՝

ՍՈՒՐԷՆ ՖԷԼԼԱՀԵԱՆԻ

ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 28, ժամը 3-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, բաժակ մը թէյի շուրջ:

Irma fourrures

SUR MESURE — REPARATIONS — TRANSFORMATIONS

Ժամ առաջ շնորհեցէք ձեր մուշտակը վերարկուն վստահելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. 368 55 99

Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

GRAND DINER DANSANT

au profit de l'Ecole **SAINT MESROP** d'Alfortville

dans les salons rénovés de **l'Hôtel Méridien**

81, Bd. Gouvion Saint Cyr — 75017 PARIS

SAMEDI 16 Novembre à 20h00

La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien

G A I D Z A K S

ARMENIE 1985

Départ PARIS/PARIS	Départ MARSEILLE/MARSEILLE
du 27 décembre au 07 janvier 86 **5 390 F**	du 02 novembre au 15 novembre du 23 novembre au 06 décembre
Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants	du 28 décembre au 10 janvier 86
	Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	LES COURRIERS DU MONDE
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	63, Allée Léon Gambetta
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. (1) 261 - 51 - 13	Tél. (7) 860 - 13 - 66	Tél. (91) 84 - 54 - 54 (91) 50 - 75 - 49

AIR FRANCE — Intourist — AEROFLOT — APS

Կ Ա Պ Ո Յ Տ Խ Ա Չ Ի

Ա Ռ Ն Ո Ւ Վ Ի Լ Ի Մ Ա Ս Ն Ա Ճ Ի Ւ Ղ Ի Ն

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Պ Ա Ր Ը

Շաբաթ, Հոկ. 26, ժամը՝ 21էն սկսեալ

Salle du Restaurant SCOLAIRE

173 bis, rue Jean-Jaurès — 95400 ARNOUVILLE-lès-GONESSE

Գեղարուեստական բաժին՝

OLIVIER ET GREGORY MARDINIAN

-- Տեղերը ապահովել դիմելով՝ տեղւոյն Կապոյտ Խաչուհիներուն

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
26 - 27

SAMEDI-DIMANCHE
26-27 OCTOBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.082 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.082

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՐԳԴ ՄԵԶԻ ՕԳՆԱԿԱՆ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Ամէն բան ըսուած է այլեւս Կոմիտասի մասին:

Տեղի, ու մանաւա՛նդ անտեղի գործածուելէն մաշած մեր ածականները չեն որ կրնան նոր արժեւորում մը տալ անոր՝ որ մաշտոցեան դեր խաղաց հայ երաժշտութեան մէջ: Անոր տուաւ հարազատ ու ինքնուրոյն դիմագիծ, անոր տուաւ ոգի ու զայն դարձուց ներշնչման մշտական աղբիւր մը այն բոլոր հայ երգահաններուն համար, որոնք կ՚ուզեն հաւատարիմ մնալ ակունքին:

Ճիշդ յիսուն տարի առաջ, Կիրակի օր մըն է, որ Փարիզի Հայութիւնը խուժած է եկեղեցին Հայոց, վերջին հրաժեշտը տալու համար անոր՝ որ տարիներէ ի վեր արդէն, հեռացած էր իմացական աշխարհէն, ամփոփուած ինքն իր մէջ, Վիլժիւիֆի հուցին անկիւնը, ու կ՚ապրէր կեանքը խելագարուած հանճարներու:

Առանձնութիւնը մարդուն:

Միակ ճշմարտութիւնը, որու դէմ ան կը պայքարի բոլոր խարուսիկ միջոցներով եւ որ սակայն անողոք՝ չի բաժնուիր իրմէ:

Առանձնութիւնը՝ Կոմիտասի: Միւսներէն տարբեր: Աւելի ահաւոր: Սարսուռ կը պատճառէ ողեկոչումը իր վերջին, աւելի քան տասնեակ մը տարիներու առանձնութեան:

Հեռու՝ Հայոց լեռներէն, դաշտերէն ու ձորերէն: Հեռու՝ հայ մշակին հորովէլներէն:

Հօ՛լ արա, եզը,
Ջա՜ն, ա՛ղբէր ջա՜ն, հօ՜, ...

Երգդ մեզի օգնական, Վարդապետ:

Հո՛վ արէք, սարե՛ր ջան, հո՛վ արէք,
Իմ դարդին դարման արէք:

Հեռու՝ Հայոց Եկեղեցւոյ կամարներէն՝
Ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի...

Երգդ մեզի օգնական, Վարդապետ:

Մինչեւ այսօր: Եւ դեռ վաղը: Վասնզի, մէկն ես մեր այն մէկ քանի իրաւ մեծերէն, որոնց մօտ դեռ կարելի է ապաստան գտնել, երբ դառնութեան ու յուսալքման գիշերը կ՚իջնէ մեր վրայ, ու կարօտը կը կրծէ մեր հոգին: Կարօտը՝ լոյսին:

Այն լոյսին, որու պէտք ունի մանաւա՛նդ մեր սերունդը: Ան որ հող չտեսաւ, ու իր հայրենիքը փնտռեց գիրքերու ու երգերու մէջ, ան որ ճիգ թափեց իր մայրենի լեզուն սորվելու համար, երբ այնքան վարժ էր Ռասին արտասանելու: Ականջը լեցուած էր Վերլէնի աշնանային ջութակներուն հեծերով եւ դեռ չէր գիտեր որ Մեծարենց ունի: Ան որ, Ներէ՛ Վարդապետ, Պարթօքին աւելի ծանօթ էր քան՝ ի՛ր Կոմիտասին:

Բայց այսօր, երգդ մեզի օգնական:

Մենք հպարտ սերունդ մըն ենք: Հպարտ՝ մեր չորս մեծերով՝ Մեսրոպ, Կաթողիկէ, Անդրանիկ, Կոմիտաս:

Հպարտ քեզմով Վարդապետ:

×

«Եւ վարդապետը բռնեց ճամբան Ջանկըրը - Այաշի, որ կ՚երկարի մինչեւ Վիլ - ժիւիֆ:

«Ան ինկաւ Գողգոթայի ճամբուն վրայ մէկ անգամ, յետոյ ինկաւ երկու անգամ, եւ ոչ մէկ գիտութիւն կրցաւ արգիլել վերջին անկումը:

«Ան որ նուրբ եղէգ մըն էր հրաշագործ, ան ճաքեցաւ: Եւ այդպէս մնաց: Վահան Թէքէեան կ՚ըսէ. - «Ծպտուն ընդմիշտ ճաքած է հիմա...»:

«Եւ որովհետեւ խաչուեցաւ ան, եւ որովհետեւ թաղուեցաւ ան, ահա յարութիւն կ՚առնէ մեր անսահման պաշտամունքին եւ խանդաղատանքին մէջ, ան՝ ա-պատն Կոմիտաս» (Շ. Շ.)

Այսօր եւ դեռ վաղը՝ երգդ մեզի օգնական, Վարդապետ:

«ՅԱՌԱՋ»

Կոմիտաս Վարդապետի յուղարկաւորութիւնը
Հոկ. 27, 1935

Դամբանական կը խօսի Շ. Միսաքեան

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

«ՍԻՐՏՍ ՆՄԱՆ Է ԷՆ ՓԼԱԾ ՏՆԵՐ»

... Վարդապետին բոլոր արժանիքներուն մէջ - տաղանդ, արուեստ, գիտութիւն, կամք եւ խանդավառութիւն - տիրական պիտի մնայ ոգին, այնքան վճիտ, խորունկ եւ ծաւալուն:

Ի՞նչ պիտի ըլլար արմատախիլ բազմութեանց հոգեկան պատկերը այսօր, եթէ Վարդապետը դուրս ելած չըլլար Էջմիածինէն կամ Կովկասէն: Եթէ հանդիպած չըլլար Պոլիս, Բիւթանիա, Փոքր - Ասիա, Եգիպտոս եւ այլուր:

Վարդապետին առաքելութեան չէ՞ք պարտիր ինչ որ կը թրթռայ ձեր ականջին, կը սարսռայ ձեր շրթունքներուն վրայ մինչեւ այսօր: Ծովերէ ծով եւ ցամաքէ ցամաք:

Ի՞նչ ունէինք երբեմնի սուլթանախնամ ոստանին մէջ, Կոմիտասի գալուստէն առաջ:

Եւ, բոլոր երգերուն ինչպէս երգիչներուն կամ երգչախումբերուն մէջ, ո՞րն էր այն բացառիկը, որ ամէնէն աւելի ոգի, խռովք, ուժ, արեւ եւ արցունք ցանեց սիրտերու մէջ, ծաւալեցաւ ու տեւեց.- Կը տեւէ՛ մինչեւ այսօր:

Երգեր չա՜տ էինք լսեր, մինչեւ Կոմիտասի գալուստը: Ու կը լսենք մինչեւ այսօր:

Եւ սակայն, ո՞ր կանչը, նոյնիսկ մըրմունջը այնքան ուժգնօրէն ճեղքեց խաւարը, անդգալաբար լեցնելով անջրպետը, փարթամ այլ սնամէջ քաղաքները խոնարհեցնելով գիւղին առջեւ:

Վարդապետը յաղթեց, վարդապետը գերազանցեց, որովհետեւ իրեն հետ ունէր լեռն ու դաշտը, հովն ու արօրը, սէրն ու աշխատանքը, ժպիտն ու արեւը, փակն ու «Կռունկ»ը, խոյանք ու սարսուռ ամբողջ ժողովուրդ մը իր հարազատ յոյզերով, փոթորիկներով, ուրախութեամբ եւ տրտմութեամբ:

Սիրտս նման է էն փլած տներ,
Կոտրեր է գերաններ, խախտեր է
սներ...

Նոր Կոմիտասի մը կարօտն ունինք մենք այսօր, սնուցանելու համար մեր սիրտը, որ ահա կը փլի, շատերու համար փլա՜ծ է արդէն «նման էն տներ» - հեռո՜ւ գիւղէն ու դաշտէն, աղօտ յիշատակի մը վերածելով հայրենի լեռն ու գետն ու գերանդին:

Կարօ՛տն ունինք խանդակաթ սրտի մը եւ հզօր արուեստի մը, որ կրկին ու կըրկին պեղելով անսպառ ակունքը ժողովրդական երգին, քիչ մը շող, պուտ մը աւիշ հեղուր մեր հոգիներուն մէջ:

Ո՛չ մէկ ժողովուրդ այնքան խմորուած, նոյնացած է իր երգերուն հետ, որքան այս հալածական բազմութիւնը:

Եւ ոչ մէկ ժողովրդական երգ այնքան հրաշագործ ազդակ մը եղած է ինքնապաշտպանութեան համար, որքան հայկականը:

Կոմիտաս խորապէս ըմբռնեց այդ խորհուրդը, - եւ առով իսկ յեղափոխութիւն մը կատարած եղաւ, տիրական եւ ինքնուրոյն:

Մենք այդ յեղափոխութեան շարունակութիւնն է որ կը սպասենք տարագիր երիտասարդութենէն, - իր սաներէն, բոլոր երգչախումբերէն ու երգիչներէն:

Եթէ Անդրանիկի գործը կէս մնաց բըռնօրէն, նոյն չքմեղանքը չունինք Վարդապետին ժառանգութեան համար:

Որեւէ զանցառութիւն՝ պիտի նշանակէր երկրորդ անգամ թաղել Վարդապետը:

Շ.

1935 Հոկտեմբեր 27

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵԿՈ՛ՒՐ ԿՈՄԻՏԱՍ

Վերապրածներ կ՚ունենայինք անշուշտ. նաեւ քաղաք ու գիւղ, լեզու, տաճար, մեր ձեռագիրները, մեր մատեանները. կիսակործան ու թափառական՝ կ՚ունենայի՛նք սակայն: Մեր ե՛րգն է որ լռած պիտի ըլլար առանց քեզի. հայ մշակոյթին անբաժանելի այս բաղկացուցիչը: Ու մենք տխուր մարդիկ, համր Հայեր կ՚ըլլայինք եթէ յաւէտ լռած ըլլային մեր «հորովէլ»ները, եղակոտոր չորցած ըլլար «Ծիրանի ծառ»ը, ու կռանային «Ջինար ես»ներ:

Քեզմով՝ միայն վերապրած չէր մեր երգը. աւելի ուշ սորվեցանք ուրիշ բաներ ալ. թէ մեր երգն ու երաժշտութիւնը տարած էիր միջազգային բեմերու վրայ պանծացնելու. ու այսօր եթէ օտարը կ՚ուն - կընդրէր, կը ծափահարէր Հայուն երգը, կը յուզուէր, կը խանդավառուէր անով, քո՛ւ գործդ էր այդ եւս:

Սակայն Կոմիտաս, առաքելութիւնդ վերջացած չէ: Մենք վերապրած խլեակներ չենք, «հպարտ» բազմութիւններ ենք այսօր աշխարհի մայթերուն վրայ: Հըպարտութիւն մը՝ որուն շուքին ծուարած անխնայ կը ծիծաղին տգիտութիւնն ու մեծամոլութիւնը: Մենք չենք տեսներ զանոնք: Ու այնպէ՜ս օրէ օր ամէն մէկս նոր օրերու մէջ մէկ փառաւ՝ մեր հոգիները սիրայօժար կ՚ընծայենք այդ հրէշներուն: Ազգային մշակոյթ, աւանդութիւններ, տոհմիկ դաստիարակութիւն, լեզու ու երգ, գերանդիէն հնձուած հասկերու նման, ամէն քայլի կ՚իյնան մեր անցքին վրան, սակայն մենք անայլայլ կը շարունակենք մեր երթը:

Օտարները գիտեն թէ գեղեցիկ է մեր երգը. օտարները կը սիրեն մեր երաժըշտութիւնը. մե՛նք չենք գիտեր: Թաց ըսպունք մը քաշած այդ գեղեցկութիւններուն վրայ, եղանակը վերածած աղաղակի, կը ճչանք, կը պոռչտանք. «մեր հողերը - տըլէ եաման - Սերոբ - Կիլիկիա - ի՛մ երգը, ի՛մ երգը»:

Եկո՛ւր Կոմիտաս, այս անգամ մեզի՝ սորվեցնելու մեր երգը:

ԱՐՓԻ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԾ ՇՈՒՔՈՎ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ԿԻՐԱԿԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ԻՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ ողբացեալ Վարդապետին յուղարկաւորութիւնը, նախաձեռնութեամբ խնամատար յանձնաժողովին եւ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան: Դժբախտաբար կարգադրութիւնները եղած էին ափյափոյ, Շաբաթ իրիկուն ուշ ատեն: Բազմութիւնը խռնուած էր տաճարին մէջ, քողնցնելով պատերը: Դուրսի բազմութիւնն ալ միասին հաշուելով ներկայ էին մօտ հազար հայրենակիցներ: Կրօնական արարողութիւններէն վերջ, որոնց ընթացքին ծանօթ երգիչ Պ. Արմենակ Շահմուրատեան երգեց Վարդապետին «Տէր ողորմեա»ն, դամբանական մը խօսեցաւ օրուան պատարագիչը, Գարեգին Եպիսկոպոս Խաչատուրեան: Յետոյ դագաղը ժամուն դուռը հանուեցաւ, եւ 12 դամբանականներ խօսուեցան:

Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի արիները: Դամբանականներէն վերջը դագաղը ուսամբարձ փոխադրուեցաւ եկեղեցւոյ նկուղը, ուր պիտի պահուի, մինչեւ որ Երեւանէն պատասխան ստացուի խնդրուած արտօնութեան համար:

Ինչպէս գրած էինք, հանգուցեալ Վարդապետին մարմինը Հինգշաբթիէն մինչեւ Շաբաթ իրիկուն ցուցադրուած էր Հայոց եկեղեցին մէջ: Դագաղին վրայ բացուած ապակեայ քառակուսիէ մը կը տեսնուէր տարաբախտ Վարդապետին յոգնատանջ դէմքը: Ու երեք օրուան ընթացքին ամէն դասակարգէ Հայեր, իր հիացողներն ու անունը լսողները այցի գացին՝ խոնարհելու համար անոր դագաղին առջեւ:

Կիրակի առաւօտ դագաղը զետեղուած էր սեւերով ծածկուած բարձրադիր մահարձանի մը մէջ, որուն երկու կողմը դիրք բռնած էին Փարիզի հայ երաժիշտներ, դժբախտ Վարդապետին նախկին սաները եւ երգչախումբերու ղեկավարները, իրենց ձախ թեւերուն վրայ ճերմակ ժապաւէն անցուցած:

Փարիզի հայ բոլոր հոսանքներն ու դասակարգերը ներկայ էին եկեղեցին մէջ, որուն աթոռները դուրս հանուած էին՝ աւելի լայն տեղ բանալու համար ժողովուրդին: Միայն երկու շարք աթոռներ վերապահուած էին օտար հիւրերուն: Այս վերջիններուն մէջ յիշենք Փրոֆ. Ֆրետերիք Մաքլէրը, հայերէնի դասախօս Փարիզի Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու վարժարանին, Պ. Ամէտէ Կասթուէ, նախագահ Ֆրանսական Երաժշտագիտական Ընկերութեան եւ կինը, Վերապատուելի Պէրոն, Ալգասէն, Ֆրանսական Մամուլի ներկայացուցիչները եւայլն:

Մխիթարեան հայրերուն կողմէ ներկայ էր Հ. Սահակ Վրդ. Տէր-Մովսէսեան եւ Սեւրի Սամուէլ-Մուրատեանի աշակերտներէն պատուիրակութիւն մը, նաեւ Դպրոցասէրի աշակերտուհիներ, մամուլի եւ հայրենակցական միութեանց ներկայացուցիչներ: «Սիփան-Կոմիտաս» միացեալ երգչախումբը ղրկած էր ճերմակ վարդերէ կազմուած գեղեցիկ պսակ մը, քնարի ձեւով: Այս ծաղկեքնարը բացառապէս դրուած էր սեղանին վրայ, իբրեւ խորհրդանշան, կրօնականներու յուղարկաւորութեան առթիւ ծաղկեպսակ դնելը եկեղեցական օրէնքներուն հակառակ ըլլալով:

Օրուան պատարագիչն էր Քալիֆորնիոյ նախկին առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Խաչատուրեան, որ հիւրաբար կը գտնուի Փարիզ: Պատարագի երգեցողութիւնները կատարուեցան Վարդապետին դաշնաւորած բազմաձայն եղանակով, ղեկավարութեամբ Պ. Ն. Սերգոյեանի: Երգեցողութեանց կը մասնակցէր նաեւ Վարդապետին հին մտերիմներէն Պ. Արմենակ Շահմուրատեան, որ առանձին երգեց «Եւ ընդ հոգւոյդ քում», «Տէր ողորմեա», «Ի վերին Երուսաղէմ» եւ «Տիրամայր»: «Ողջոյն»էն անմիջապէս առաջ, Վարդապետին դագաղը տարուեցաւ սեղանին վրայ, ուր աղօթքներ կարդացուեցան երկու եպիսկոպոսներու եւ չորս քահանաներու կողմէ: Յետոյ դարձեալ մահարձանին մէջ զետեղուեցաւ:

Պատարագէն վերջ, սկսաւ դամբանականներու շարքը: Նախ կարդացուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորէն Ա.ի ցաւակցական հեռագիրը, «Միաբանութեանս հետ միասին ողբում ենք Մայր Աթոռոյս միաբան եւ հայ ժողովուրդի վշտի եւ ուրախութեան երգիչ Կոմիտաս Վարդապետի մահը»:

Ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած էր նաեւ Ռումանիոյ Հայոց առաջնորդ Յուսիկ Արքեպիսկոպոս:

Կաթողիկոսական Նուիրակ Գարեգին Արք. Յովսէփեան, որ Փարիզէն մեկնած էր Վարդապետին մահէն երկու օր առաջ՝ Երուսաղէմ երթալու համար, Մարսիլիայէն ցաւակցական գիր մը ուղղած էր իր «թանկագին ընկերոջ եւ միաբանակցի» մահուան առթիւ:

Գլխաւոր դամբանականը խօսեցաւ պատարագիչ Գարեգին Եպիսկոպոս Խաչատուրեան, բնաբան ունենալով՝ «Տէր եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆԸ

«Ո՛վ երբեք կրցած է իր մահկանացու աչքերով թափանցել այն տիեզերական խորհուրդին՝ որուն մէջ կը շարժինք մեր երկրաւոր կեանքի ընթացքին: Խորհուրդ մըն ալ իր լուսաստուերածին ցոլքը կ'արձակէ Գողթնէն Կուտինա: Գէորգ Սողոմոնեան եւ Թագուհի Յովհաննէսեան, երգիչի եւ բանաստեղծի շնորհներու խառնուրդն ու արտայայտիչը, կրցած են իրենց ծոցածին զաւկին մէջ փոխանցել գեղեցկութիւնն այդ խորհուրդին: Մանուկն Սողոմոն ժառանգաբար կարծես կը կրէր նաեւ իր մէջ երգիչի յատկութիւնը՝ միացած բանաստեղծական աւիւնին հետ, որուն սլացքը կը թրթռար անոր մօր շրթներուն վրայ, բայց մանաւանդ սրտին խորը: Սիրտ մը թախծոտ ու մելամաղձոտ՝ որ չկրցաւ տոկալ երկար եւ լքեց իր միամեայ փոքրիկը՝ հրաժեշտ տալով այս կեանքին: Հազիւ 11 տարեկան էր, երբ բախտը ժպտեցաւ Սողոմոնին, արթնցնելով անոր մէջ կոչումի մը ձայնը՝ որ կուգար հեռուէն՝ Էջմիածնէն: Պատանին ինքզինք կը գտնէր լոյսի տաճարին մէջ, ծննդավայրը հայ Շարականին: Երգիչը տակաւ ծնունդ կ'առնէր իր արիւնին եւ ջիղերուն հետ: Էջմիածին անոր մէջ մշակեց Հայաստանեայց ոգին, Հայաստանեայց երգի ոգին, երեւան բերելով այսպէս անմրցելի տաղանդը մեր իրականութեան մէջ:

«Գուցէ այնքան ալ չխանդավառուէինք այս երեւոյթով, եթէ չըմբռնէինք թէ ո՛ւր էր լուսաղբիւրը այդ տաղանդին: Հայաստանեայց ժողովուրդին ստեղծագործ հոգին մէջ էր այն որ քրիստոնէական շրջանէն առաջ ալ բնութեան ազդումներով եւ ներշնչումներով ի յայտ կուգար Գողթնի քնարներու դաշն թրթռումներուն ընդմէջէն: Հրաշքը տիեզերական թրթռումներու ներդաշնակութիւն՝ որ Աստուծոյ խօսքն իսկ էր: Այդ խօսքն էր որ Էջմիածնի մէջ հնչեց Սողոմոնի ականջին, ցնցեց անոր հոգին: Եւ ան կրցաւ գտնել ու պանծացնել իր մէջ այդ հոգին ժողովրդական երգերով: Երգերը այն ժողովուրդին, որ գիտէր երբեմն արեգակին դարձնել իր դէմքը, յետոյ դառնալու համար ճշմարիտ ու կենդանի արեւին: Ստեղծագործ միտք պէտք էր՝ հայ երգը արուեստի կատարելութեան հասցնելու համար:

Գարեգին Եպիսկոպոս վերջացնելով իր դամբանականը, բացատրեց Կոմիտասի դերը իր հարազատ տաճին մէջ դնելու մասին ու զայն նմանցուց Կոմիտաս Կաթողիկոսին, Սահակին, Մեսրոպին, Ներսէս Շնորհալիին, Խաչատուր Տարօնացիին եւ Նարեկացիին, որոնք թէեւ կ'ապրէին վանքերու մէջ, բայց կրցան մտնել հայ ժողովուրդին մէջ եւ պատրաստեցին հայ շարականը, հայ գիրը եւ հայ երգը: «Կոմիտաս երգեց վիշտն ու ուրախութիւնը: Անոր շրթները գոցուած չեն յաւիտեան, այլ կը բացուին յաւիտենութեան երգելու օրհնութիւնները Տիրոջ: Հայրենաշունչ եւ աստուածաշունչ հոգի մըն է, որ իր տեղը պիտի ունենայ այսօրուան եւ վաղուան սերունդին մէջ եւ անոր գործը կենդանի պիտի մնայ: Դու խօսնակդ Հայաստանեայց, երգիդ թրթռումները միշտ պիտի գան փայփայել մեր ականջները: Դուն գիսաւոր մը չես՝ որ կուգայ ու կ'անցնի, այլ մշտապայծառ աստղ մը, որ պիտի ապրիս յաւիտեան մեր հոգիներուն մէջ»:

Թաղման կարգի երգերէն վերջ, ժողովուրդը եկեղեցիէն փողոց ելաւ, դիրք բռնելով եկեղեցիի գլխաւոր մուտքին առջեւ: Դագաղն ալ դուրս հանուեցաւ եւ հոն կարգով խօսք առին՝ օտարներ եւ Հայեր համաձայն ցանկի մը:

Պ. Արշակ Չօպանեան դամբանական մը կարդաց յանուն Խնամատար Յանձնաժողովին եւ Կոմիտասի հին հիացողներուն, - «Կոմիտասը անթառամ փառք մը փակցուց մեր ազգին: Հայ երաժշտութիւնը անծանօթ էր օտարին, նոյնիսկ Հային: Կոմիտաս զտեց հայ երաժշտութիւնը թրքական, պարսկական եւ յունական ազդեցութիւններէ եւ տուաւ անոր հայկական շեշտ ու գունաւորում: Մեծ արուեստագէտի եւ գիտնականի աշխատանք էր որ կատարեց, տալով իսկ արժանի դասուելու մեծագոյն դէմքերու լուսեղէն շարքին մէջ: Ազամեանէն ի վեր ոչ մէկ արուեստագէտ այնքան ժողովրդականութիւն չահեցաւ: Հայութիւնը՝ երկրին մէջ թէ արտասահման՝ անոր շունչով ոգեւորուեցաւ: Իր արտադրած հոյակապ գործերը յաւիտեան պիտի մնան: Կոմիտասեան Յանձնաժողովը պիտի տայ Վարդապետին անտիպ մնացած գործերը եւ պիտի ջանայ Հայաստան փոխադրել տալ անոր աճիւնը:

Ֆրանսայի Երաժշտական Ընկերութեան նախագահ Պ. Ամէտէ Կասթուէ, որ շատ մօտէն ուսումնասիրած է հայ երաժշտութիւնը եւ դասախօսութիւններ տուած այդ մասին Օր. Մարգարիտ Բաբայեանի սարքած երաժշտական հանդէսներուն մէջ, ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց: Կասթուէ բացատրեց թէ ինչպէս Կոմիտաս Վրդ. հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ պտտելով հաւաքեց զանազան գաւառներու պարերգներն ու սիրերգները, պրպտեց միջնադարեան հայ երգերը վանքերուն մէջ եւ իր գործը իսկական յայտնութիւն մը եղաւ արուեստագէտներու համար: 1906-ին Եւրոպա եկաւ եւ ամէն դիւրութիւն ստացաւ՝ հրատարակելու համար իր առաջին երկերը: Մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուի իր գործերուն հրատարակութիւնը: Անկորնչելի պիտի մնայ իր «Պատարագ»ը: Հիացումով յիշեց այն յաջողութիւնը, զոր Կոմիտաս Վրդ. ունեցած էր 1914-ի գարնան, երբ Փարիզ եկաւ մասնակցելու համար Երաժշտութեան Միջազգային Համաժողովի եւ Հայկական երաժշտութեան նմոյշներ ներկայացուց: Պ. Կասթուէ յարգանքի ողջոյն ուղղեց յանուն իր նախագահած Ընկերութեան եւ յանուն Ֆրանսացի երաժշտագէտներու իր սիրելի ու յարգելի եղբօր, որ անմահացուցած է Երկնային շարականները:

Նոյնպէս ֆրանսերէն գրութիւն մը կարդաց Պ. Քուրթ Սաքս (գերմանացի), որ յիշեց թէ 21 տարի առաջ եկած է դարձեալ Հայոց եկեղեցին: Պատմեց իր յարաբերութիւնները Կոմիտաս Վարդապետի հետ, որ հրաւիրած էր զինքը օր մը միասին տօնելու Հոգեգալուստը: Յայտնեց իր հիացումը մեծ վարպետին հանդէպ եւ իր անկեղծ վիշտն ու սուգը անոր մահուան առթիւ:

Հ. Սահակ Վրդ. Տէր-Մովսէսեան խօսեցաւ յանուն Մխիթարեան միաբանութեան: «Ճիշդ չէ «գնա՛ մեռիր, եկո՛ւր սիրեմ»ը: Հանճարը կը նմանի պատուական գանձի մը, որ հազիւ թէ կը յայտնուի, սիրելի կը դառնայ: Կոմիտաս իր հանճարը ի սպաս դրաւ հայ ժողովուրդին ու հայ ժողովուրդը ծունկի եկաւ այդ հանճարին առջեւ: Հայ ժողովուրդի համակրանքն ու սէրը անոր հետ եղաւ իր կենդանութեան: Անոնք որ բախտը կ'ունենային այցելելու իրեն եւ յիշատակ մը ունենալու իրմէ՝ նախանձը կը շարժէին միւսներուն որ չէին տեսներ զայն: Այնչափ ատեն կ'ապրի մարդ որչափ կ'ապրի իր գործը: Կոմիտաս երգեց հայ ժողովուրդի ցաւերը եւ ուրախութիւնը, ուստի յաւէտ պիտի ապրի անոր սրտին մէջ: Անիկա օտար հողի վրայ չէ, Հայաստանի հողին վրայ պէտք է հանգչի, իր գերեզմանին վրայ Հայաստանի ծաղիկներ պէտք է բուսնին: Ոչ մէկ Հայ պիտի մոռնայ Կոմիտասի գործն ու անունը, որոնք յաւիտեան դրոշմուած պիտի ըլլան յաւիտենական Արարատի վրայ, դրոշմուելէ վերջ Հայու սրտին վրայ: Իր դամբարանը ուխտատեղի պիտի դառնայ»:

Եկեղեցիի Հոգաբարձութեան կողմէ ճառ մը կարդաց ատենապետ Պ. Յակոբ Գալըպեան: «Հայաշխարհի քնարերգակ սոխակը եւ իր գեղգեղաձայն քնարը լռած են հայ մարտիրոսագրութեան օրերէն: Բայց իր անունը քանդակուած է հայ անմահներու Պանթէոնի վարդագարդ կոթողին վրայ: Որքան ատեն որ կ'ապրին իր հոգեզմայլ երգերը, ան պիտի ապրի հայ սրտերու մէջ:

Պ. Արա Պարթեւեան փարիզահայ երգչախումբերու կողմէ կարդաց հետեւեալ ճառը. - «Սիրեցեալ եւ տարաբախտ Վարդապետ, սրտի խոր կսկիծով է որ կուգամ այսօր հրաժեշտի խօսքեր ընելու Փարիզի Կոմիտաս-Սիփան միացեալ երգչախումբի անդամներուն անունով, եւ որոնց կը ձայնակցին նաեւ «Կիլիկիա» եւ «Ալագեազ» երգչախումբերը, Մարսիլիոյ Հայ Երաժշտական Միութիւնը, ինչպէս նաեւ ամբողջ հայկական աշխարհի երաժշտական կազմակերպութեանց երկսեռ անդամները եւ վերջապէս բոլոր հայ երաժիշտները:

«Երանութիւնն ունիմ թարգմանը հան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԷՏԷ ԿԱՍԹՈՒԷ

1935, Հոկտեմբեր 27, Կիրակի: Ճիշդ ու ճիշդ յիսուն տարի առաջ, Փարիզի Հայութիւնը յուղարկաւոր էր Կոմիտաս վարդապետի: Նոյն օրը «Յառաջ»ի ամբողջ թիւը նուիրուած էր Վարդապետին: Ստորեւ հատուածներ հոն հրատարակուած յօդուածներէ, զորս ստորագրած են մեր նորագոյն պատմութեան հին դէմքերը, այսօր բոլորն ալ միացած Կոմիտասին, արմատախիլ ժողովուրդի մը ցիր ու ցան փոսերուն մէջ:

... ի՞նչ էր Կոմիտասի երազը:

Ոսկեձոյլ հանձոյ մըն էր մեր երաժշտական գանձը զոր արեւու լոյսին բերելէ ետք պէտք էր զտել իր անմաքուր եւ անհարազատ տարրերէն: Պէտք էր գտնել օրէնքները եղանակներու մելոտիք կազմութեան, քառունակներու դրութեան, կշռոյթի եւ տաղաչափութեան, դաշնակութեան եւ յօրինողութեան, որոնց ամբողջութիւնը պիտի գար կազմել հայ երաժշտագիտութեան օրինագիրքը: Մէկ խօսքով Կոմիտասի երազն էր ամուր կերպով դնել ազգային երաժշտական ինքնուրոյն դպրոցի մը հիմը, որուն վրայ կարելի ըլլար կառուցանել տոհմիկ երաժշտական գրականութիւն մը:

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՑՈՒՄ ԿՈՄԻՏԱՍԻ

Մեծ տառապողն էր, որ կը խօսէր, մեծ համրը, մերթ տրխուր ու վշտաբեկ՝ իր *Կռունկ* երգին մէջ, մերթ յուսալից՝ Մագդաղինացիին ողբերովը, մերթ ռազմական՝ Սիփանի սիւքերուն տակ, մերթ կեանքով աոլցուն՝ իր *Լէլէ*ներուն այնքան անոյշ, այնքան բնատոհմիկ *մելոտի*ներուն յանկերգներովը:

(Ազատամարտ, 1910)

Ա. ՎՌԱՄԵԱՆ

Հայաստանեայց աշխարհը փոխակերպուած հսկայ երգէոնի մը:

Անոր ստեղնաշարերը կը կազմեն Վանայ լիճը՝ իր փրփուրներուն երգով, Բիւրակն լեռը՝ իր ջուրերուն կարկաչով, Լոռիի ձորերը՝ իրենց ջրվէժներուն չառաչանով, Սիփանի սարը՝ իր ցօղանձրեւին տաղասացութեամբ, Աշտիշատի անտառը՝ իր սօսիներուն սօսափիւնով, Երասխը՝ իր անդնդախոյս սրնգով, Մասիսը՝ իր ամպերուն որոտով, Սեւանը՝ իր ջուրերուն աղօթքով, Արարատեան դաշտը՝ իր լուսափոշիին սրբասացութեամբ, Սիւնեաց ուռիները՝ իրենց տրխուր քնարով:

Երբ կը սկսի նուագել այս հրաշալի երգէոնը, անջրպետին մէջ կը կազմուի օփերա մը: Ի՛նչ այլակերպութիւն է այս, արշալոյսով ողողուած արտերուն մէջ հայ գիւղացիներն են ահա, որ արօրերգութեան են սկսած: - Լուսնկայ գիշերով՝ հասուն աղջիկ մը ահա, որ կը կանչէ իր եարը, մինչ երկինքը աստղերը կը նետէ վար: - Այն ժամուն երբ արեւը կը փռփռի իր ամէնէն բարկ կարմիրովը, հնձուորները կը սկսին, արտերուն մէջ, քաղհանի երգը: - Հայ մամիկն է որ ճախարակի վրայ կը հակի՝ մանելով իր զգացումներուն ապրշումէ թելը:

Ո՞վ է այն, որ կը վարէ այս անմահական հէքեաթերգութիւնը, ո՞վ է այն հրաշալի արուեստագէտը, որ նուագարանի մըն է վերածեր Հայաստանեայց աշխարհը: - Կոմիտա՛ս, անզուգական արուեստագէտը, որ յաւիտենապէս կը փակէ իր աչքերը, այսօր:

Եւ ահա ատո՛ր համար, Հայաստանեայց աշխարհն է դարձեալ, որ նուագարանի մըն է վերածուեր այսօր՝ փառերգելու համար Կոմիտասի հանճարը:

Անմա՛հ Կոմիտաս, դուն որ ձայներու մէջ դրիր Հայոց պատմութիւնը, դուն որ նուագի վերածեցիր մեր հայրենի ապրումները, դուն որ անրոնաբարելի դարձուցիր մեր բնաշխարհի խրախունքը, դուն որ հայ երաժշտութիւն տուիր մեզի՝ որպէսզի այսուհետեւ, արուեստագէտ մարդիկ, ներշնչուելով ստեղծագործութիւններէդ, կարենան մեզ տալ հայ բանաստեղծութիւն կամ հայ նկարչութիւն, դո՛ւն, ո՛վ աստուածատիպ արուեստագէտ, որ ձայնեղութիւն տուիր հայ հոգիին, որպէսզի հնչէ դարերու մէջէն, օրհնեա՛լ ըլլաս դուն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԻ ՎԱՐՊԵՏԸ

... Զպէտք է մոռանալ, թէ ի՛նչ պայմաններում էր ապրում եւ աշխատում Կոմիտասը: Պաղ եւ անհամակիր վերաբերում Էջմիածնի վանական միջավայրում՝ կաթողիկոսից սկսած մինչեւ յետին լուսարարը, ներողամիտ հեգնանք մատուռականների կողմից, զուրկ ամենատարրական յարմարութիւններից, անգամ հասարակ դաշնամուր չունէր իր սենեակում: Բայց եւ այնպէս անդուլ հաւաքում էր ժողովրդական քառեակները, լսում - արձանագրում էր գեղջկական երգեր: Իր միակ գործիքն էր՝ մի կտոր պարզ թուղթ եւ մի հասարակ մատիտ: Նա սովորաբար օգտւում էր հայկական ձայնանիշներից -

փո, է, վէ, բէ, խո, նէ, բա, փո՛

Ութ ձայնանիշ - նրանցով հազարաւոր երգեր էր գրի առել ու ձայնագրել նա, յղկել, մշակել ու կատարելագործել: Ինչպէս հմուտ քարտաշի ձեռքում կոպիտ քարը վեր է ածւում շողշողուն ադամանդի, Կոմիտասի տաղանդի շնորհիւ հայ գեղջկական կոշտ քառեակներից ստացւում էին բանաստեղծական անգին գոհարներ: Մանաւանդ անողոք էր նա դէպի թուրքերէն բառերն ու արտայայտութիւնները, որ անխնայ դուրս էր շպրտում քառեակներից եւ տեղը, յաճախ հրաշալի գիւտերով, դնում էր հայերէն գեղեցիկ բառեր եւ արտայայտութիւններ: Բանի քանի քառեակներ այժմ երգւում են Կոմիտասի վերամշակած խօսքերով: Կոմիտասը ոչ թէ մեքենայօրէն առնում ու ձայնագրում էր ժողովրդական երգը, նա մըշակում եւ իր ստեղծագործութեան բովից էր անցկացնում հում նիւթերը:

Ընդհանուր կասկածն ու վերապահութիւնը փարատուեցին, երբ Կոմիտասին յաջողուեց հայ ժողովրդական երգը հանել լայն հասարակութեան առջեւ: Մի օր, Էջմիածնի ճեմարանի 80 հոգինոց քառաձայն խմբի գլուխն անցած՝ նա ուղեւորւեց Թիֆլիս եւ այնտեղից վերադարձաւ յաղթական: Հայ ժողովրդական երգը՝ ներկայացուած Արտիստական Թատրոնի բեմի վրայ՝ կատարեալ յեղափոխութիւն էր առաջ բերել: Հասարակութիւն, մամուլ, արուեստագէտների շրջաններ ըդմայլած էին հիացումից: Հայ ժողովրդական երգը գրաւել էր ամէնքի սիրտերը եւ յաղթականօրէն մուտք էր գործում կեանքի լայն ասպարէզներ:

Թիֆլիսի այս համերգները դարձակէտ հանդիսացան Կոմիտասի արուեստագէտի կեանքին մէջ: Այդ համերգներից կարելի է հաշուել եւ հայ ժողովրդական երգի յաղթանակի սկիզբը մեր մշակոյթում:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

...Մեր «մեծասքանչ»ին քոյրն է հայ գեղջկական երաժշտութիւնը: Կոմիտաս այդ ազնուական քոյրը երեւան հանեց, դաշնաւորեց անոր էութիւնը, վերածաղկեցուց անոր գեղեցկութիւնը եւ բոլոր Հայերուն մէջ ջերմ սէր մը ծնցուց այդ գիւղական մեծ գեղուհիին հանդէպ:

Մէկ երգ Կոմիտասէն բաւական է Հայու մը ազգային ճշմարիտ ստինանաչափը երեւան հանելու համար այսօր:

.

Ու հայրենի լեռներու ալեկոծութիւնը... Ալագեազ, Արարատ, Սիփան, Բիւրակն... Ու հայրենի արտերը, նման օրհնութեան սեղաններու, նման մշակուած երկինքներու... հայրենի արտերը իրենց արիւնով, քրտինքով ու արցունքով ոռոգուած հողերով, իրենց արքայութեան ճամբայ ակօսներով, իրենց նահապետ մշակներով, «աղբէր» եզներով եւ մեղեդիական կանչերով...

- *Հօրովէլ, հօ՛... հօ՛...*

- *Հօլ արա, եզօ ջան... հօլ, արա հէյ*

Արօրը կը հերկէ ու արտին ծայրը կը ծաղկի Արշալոյսը:

- Կոմիտա՛ս...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

Մենք սգացինք այն օրը երբ Կոմիտաս վարդապետ մտաւ խաւարին մէջ ու լռեց հայ քնարը:

Այսօր կը վերադարձնու մեր սուգը, նոյնքան խոր, նոյնքան համատարած:

Հայ երաժշտութիւնը սա վերջին տասնեակ մը տարիներու ընթացքին կորսնցուց մեծ դէմքեր: Աղեքսանդր Սպենդիարեան, Սպիրիդոն Մելիքեան, Ռոմանոս Մելիքեան, որոնց մահուան լուրը հաղորդեց հայ մամուլը, վերլուծելով անոնց կեանքն ու գործը ու յետոյ... խոր լռութիւն: Այդ մահերուն սուգը չմտաւ ժողովրդական խաւերէն ներս, չթափանցեց հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ:

Ինչո՞ւ ուրեմն այս համազգային սուգը Կոմիտաս վարդապետի մահուան առիթով: Որովհետեւ եզական է վարդապետին դերը հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ:

Կոմիտաս վարդապետ կուգար մեզի փոխանցման շրջանի մը, երբ պիտի որոշուէր հայ երաժշտութեան ճակատագիրը: Մինչեւ այդ թուականը ունեցեր էինք հայ երաժշտագէտներ, բայց անոնք գրած էին թրքական երաժշտութիւն, իտալական երաժշտութիւն, ռուսական երաժշտութիւն եւայլն, եւայլն, փոքրիկ արդահատանքի զգացում մը միայն շնորհելով հայ երգին:

Ու Կոմիտաս վարդապետ կուգար իր չինական տոհմիկ երգերով, որոնք պիտի յեղաշրջէին հայ երաժշտութեան ճակատագիրը:

«Մինչդեռ, կը գրէ Սպիրիդոն Մելիքեան, Կարա Մուրզա եւ Եկմալեան ժողովրդական երգի վրայ նայում էին միայն իբրեւ նիւթի, որից կարող էին համերգային գրականութիւն ստեղծել, Կոմիտասը այդ տեսակէտն ունենալով հանդերձ՝ ունի նաեւ ազգագրագէտի, երաժիշտ գիտնականի տեսակէտ եւ մօտեցում, ... Նրան զբաղցնում էր ամէնից առաջ այս հարցը՝ «Ո՞րն է հայ երաժըշտութիւնը»:

Հայ երաժշտութեան վրայ պիտի կեդրոնացնէ արդարեւ Վարդապետը իր արուեստագէտի եւ գիտունի մտասեւեռումը:

Կոմիտաս վարդապետ կը հաւաքէ հայ չինականի երգերը, իրենց բոլոր փոփոխակներով, կը բաղդատէ նոյն երգի կըրած փոփոխութիւնները գիւղէ գիւղ, աւանէ աւան, կը մաքրէ, կը զտէ զանոնք դրացի ժողովուրդներու ազդեցութիւններէն, կը յղկէ հանելու համար խորքին, հայ հարազատ ոճին: «Դաշնակելու ժամանակ, կը գրէ վարդապետը. - «Հայ Քնար»ի յառաջաբանին մէջ, հոգ տարանք որ պահենք ինքնուրոյն բնաւորութիւն ունեցող եւ զուտ ազգային դրոշմ կրող հայ գիւղական եղանակների ոճն ու ոգին»:

Նոյն բծախնդրութիւնը ցոյց տուած է Կոմիտաս վարդապետ կրօնական երաժըշտութեան մէջ, որուն եղանակները բերնէ բերան ու աւանդական ճամբով հասած էին մեզի: Կոմիտաս վարդապետ կը մօտենայ անոնց նոյն ոգիով, - գտնել անոնց մէջ հայկական հարազատ ոճը, թօթափել տալով անոնց օտար ազդեցութիւնները, գլխաւորաբար արաբականը: Որքան պարզ է վարդապետին «Տէր, ողորմեա»ն, բաղդատելով ուրիշ «Տէր ողորմեա»ներու հետ: Լսեցէք նաեւ Յովհաննէս Երզնկացիի «Ո՛վ զարմանալի»ին երկու ձայնագրութիւնները, երկու մեծ վարպետներու կողմէ, Կոմիտաս եւ Եկմալեան: Վարդապետին ձայնագրութեան մէջ կը գտնենք նոյն ոգին, արուեստագէտի նոյն բծախնդրութիւնը, - գտնել հայ մաքուր ոճը:

Ու կը յաջողի Կոմիտաս վարդապետ ստեղծել հայ երաժշտական դպրոցը, որքան իր գիտնականի ուսումնասիրութիւններով եւ պրպտումներով, նոյնքան եւ իր արուեստագէտի խանդավառ հոգիով:

Վարդապետին հուրը կը փոխանցուի հայ ժողովուրդին, խանդավառուած է ան իր տոհմիկ գեղջուկ երգերով, որոնք կը հնչեն բոլորին շրթներուն վրայ:

Հայը կ՚երգէ հայերէն:

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Մնաք բարեւ, անգին Հայր սուրբ ջան, մնաք բարեւ յաւիտեան...

... Մերթ կը մտաբերեմ Կովկասի հեռաւոր մեր առաջին հանդիպումը, երբ ձեր երգը յայտնութիւնը եղաւ ինձ համար հայ երաժշտութեան, - մերթ Փարիզի մեր մտերիմ բարեկամական ժամանցները 1906 - 1907 թուականներին: Կարծես երէկ լինէին այն սքանչելի օրերը, երբ դուք կը պատրաստէիք առաջին հայկական մեծ նուագահանդէսը Փարիզի մէջ, որ յայտնութիւն եղաւ փրանսացի ամենամեծ գեղարուեստագէտների համար: Նոքա ըմբռնեցին հայկական երաժշտութեան առանձնայատուկ գեղեցկութիւնը, որ ոչ եւրոպական է եւ ոչ ասիական եւ որ բանաստեղծօրէն այնքան քնքոյշ եւ յուզիչ է:

Իսկ մեր Անգլիոյ ժամանցները Սպիտակ կղզում 1911 թուականին ... Երբեք չեմ մոռանայ այն յոգնութեան առաջին նմոյշները, որ այնտեղ նշմարեցի: Ձեր անհասկանալի լռութիւնը, աչքերը բեւեռած մի կէտի, անշարժ դաշնամուրի առաջ նստած եւ մի նոթա զարնելով կարծես երազի մէջ ... Երբ սիրտս նմլուած հարցնում էի «Հայր սուրբ ջան, ո՞ւր էք», դուք պատասխանում էիք. - «Ա՛խ, Մարգօ ջան, շատ, շատ հեռու եմ, եթէ գիտենաս, թէ ի՛նչ երկիր եմ, կատարեալ հրա՛շք է»:

Դուք հիմա այդ երկիրն էք, հանգստացած գետնի բոլոր ցաւերից եւ տառապանքներից եւ ձեր անմահ մեծ հոգին՝ ազատուած շղթաներից նորէն պիտի երգէ իր ազգի բոլոր ցաւերն ու ուրախութիւնները եւ բարձրից հովանաւորէ այն ժողովուրդը որի համար նահատակ եղաք, բայց եւ նրա ամենանուիրական սուրբերի շարքն անցաք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԽՈՐԻ՛Ն...

... Ամառ էր: Վարդապետը եկած էր Էջմիածին իր արձակուրդը հոն անցընելու եւ միաժամանակ շրջելու Շիրակի դաշտի գիւղերը, ժողովրդական նոր երգեր հաւաքելու համար:

Ժողովուրդը խռնուած էր Էջմիածնի բակը: Հինաւուրց մայր տաճարի ողբաձայն զանգակները կը ղօղանջէին համաչափ ու մելամաղձոտ: Վեհափառը եկեղեցի կ՚իջնէր շրջապատուած վանականներէն:

Ժողովուրդին մէջ յանկարծ բերնէ բերան լուր մը սկսաւ շրջան ընել.

- «Կոմիտասը եկած է եւ պիտի երգէ...»:

Էջմիածնի տաճարը, խունկի եւ մոմի հոտաւէտ ծուխին մէջ, խորհրդաւոր վեհութիւն մը կը ձգէր վրադ: Հոն կարծես դարերը իրարու հետ կը խօսէին, յոգնած ու մտերիմ:

Եւ ահա պատարագը կը սկսի:

Խորունկ ու քարացած լռութեան մէջ, Կոմիտասի թաւ, մելամաղձոտ ու թըրթըռուն ձայնը կ՚որոտայ.

- «Խորհուրդ խորի՛ն...»:

Ձայնը կարծես երկրի խորքէն կուգայ, սլացիկ ու վեհ: Ամէն ոք շունչը բռնած կը լսէ: Վարդապետը մայր տաճարի խորանին դիմաց ծնրադիր, սեւ վեղարը գըլխին, կ՚երգէ՛...: Մենք անէացած էինք բոլորովին: Անոր երգին մէջ կարծես մեր ժողովուրդին միսթիք հաւատքը կը հեւար, գալարուն ալիքներով կը բարձրանար դէպի վե՛ր, դէպի անյայտը: Կենդանի նուագարան մը ըլլար կարծես: Կամարին տակ՝ հրեշտակներն ու աւետարանիչները իրենց հրեղէն մազերն ու թեւերը փռած, իրարու քով կուգային կարծես, երկչոտ հայեացքներ վար նետելու համար...:

Եւ Կոմիտասի ձայնը կը թրթռար, մերթ փոթորկայոյզ, մերթ յուզիչ ու ողբագին: Ինքն ալ անէացած էր: Կարծես նախախնամութեան հետ մինակ կը զգար: Եւ անմահ ձայնի ելեւէջներուն հետ հայ ժողովուրդի դարաւոր երազներն ու սըրբատառ հանդանակները ջերմ աղերսանքով ու հրայրքով կը յանձնուէին աստուածութեան...:

- «Խորհուրդ խորի՛ն...»:

Անցեր են տարիներ եւ տակաւին մինչեւ այսօր Կոմիտասի ձայնը ուժգնօրէն կ՚արձագանգէ հոգւոյս մէջ:

Ո՞վ կրնար երեւակայել որ, իր կեանքն ալ «Խորհուրդ խորին» մը պիտի ըլլար:

Ա՛յսպէս էր Կոմիտասը: Եւ անոր ժողովրդական ու հոգեւոր երգերը, արձանագրուած են մեր ամէնքի հոգիներուն մէջ անմոռաց կերպով եւ կապուած՝ իր փառապսակ ու տարաբախտ անունին հետ:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(Շար. Բ. էջէն)

դիմանալու այն հազարաւոր չըթունքներուն, որոնք տարիներով երգեցին գործերդ, եւ տակէ վերջ ալ տարիներով պիտի երգեն քեզ, ո՛վ պաշտելի վարպետ...

«Ինչպէս որ, իր կրօնքը տարածելու համար Քրիստոս առաքեալներ ղրկեց հեթանոս աշխարհին, կ'ենթադրենք որ հայ ազգին համար իբր բացառիկ պարգեւ շնորհած էր մեզ քու անձդ, որպէսզի ընտեղծես հայ երաժշտութեան կրօնքը: Այդ կրօնքը չունէր հանդիսաւոր նախադասութիւններ, եւ սակայն, ամէն մէկ «Վայ լէ լէ լէ» եւ ամէն մէկ «Վայ լօ լօ լօ» խորհուրդներ ունէին իրենց մէջ»:

Մենք, գրիչներ եւ երաժիշտներ, այսօր չէ որ ամենէն աւելի կ'ողբանք քեզ: Շատ աւելի լացինք մօտ քսան տարի առաջ երբ քնարդ խորտակուեցաւ եւ առաջին անգամ մահացար:

«Եւ, որովհետեւ առաքեալ մը պէտք էր նահատակուէր ի վերջոյ, կարծես սխալ բարիքիդ փոխարէն անհրաժեշտ եղաւ քաւութեան երկար շրջան մը, որուն ընթացքին սրբացաւ անունդ:

«Այս տեսակէտով երանի՜ կուտանք քեզ եւ կ'ըսենք. - Բախտաւոր Վարպետ: Որովհետեւ ամէն արուեստագէտ չարժանանար անմահութեան տիրանալու փառքին:

«Հազարաւոր չըթունքներ որոնք քեզ կ'երգէին՝ լռած են այս պահուն: Հազարաւոր սրտեր փղձկած՝ կ'ողբան անդարմանելի կորուստդ: Բայց, հաւատալով արուեստագէտի անմահութեան, այդ չըրթունքներն են որ տակէ վերջ ալ պիտի ապրեցնեն քեզ:

«Ներկան՝ իր տխուր արտաքինով, սուգի օր մը չէ մեզի համար, որովհետեւ բուն սուգի օրը քսան տարի առաջ էր երբ դուն լռեցիր, իսկ այսօր՝ ահա փշրուած քնարդ վերստին նորոգած, ձայն սպիտակ ծաղիկներով զարդարած քեզի կը բերենք, եւ, այս փառաւոր հանդէսով ոչ թէ մահդ կ'ողբանք, այլ անմահութիւնդ է որ կը տօնենք ու երգելով կ'երգենք. -

«Փառք հրաշալի յարութեանդ»:

Կոմիտասի սաներուն կողմէ խօսեցաւ Պ. Հայկ Սէմէրճեան: «Դո՛ւն ռահվիրան հայ երաժշտութեան, կա՞յ Հայ մը որ երախտագիտութեամբ չյիշէ քու անունդ: Ի՛նչ մեծ կորուստ անոնց համար, որ չեն լսած քեզ կամ ունկնդրած երգերդ: Դու երաժիշտ չէիր միայն, այլ եւ հայրենասէր: Անշահախնդիր էիր, համեստ եւ ըղձային, բարձր նկարագիր ունէիր: Հմայեցիր բոլոր քեզի մօտեցողները: Վշտերդ կը թաքցնէիր սրտիդ խորը լուռ ու անտրտունջ: Յիշատակդ անջնջելի դրոշմուած է ամէն Հայու սրտի մէջ»:

Հօկի կողմէ խօսք առաւ Տոքթ. Հ. Գալճեան: «Յարգանքով եւ մեծ կսկիծով կը խոնարհիմ հողեւոր թէ ժողովրդական երգերու մեծ Վարպետին դագաղին առջեւ եւ իմ սուգիս կը միացնեմ աշխարհի ամէն կողմը ցրուած ինչպէս նաեւ Խորհրդային Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան երկիրներուն մէջ ազատօրէն ապրող բոլոր Հայերուն սուգը: Կոմիտասի մարմինը պիտի ամփոփուի հայրենի հողին վրայ: Երգի վարպետը թափանցած էր բարձրագոյն երաժշտութեան ոգիին: Անիկա գեղջուկի սրտին մէջէն հաւաքեց բեկորուած հայ երգերը եւ զանոնք գունաւորելով ստեղծեց երաժշտական հարուստ հունձք մը: Իր գործը պիտի շարունակուի աշակերտներուն կողմէ, ամբողջ Հայութիւնը միացած համատարած շիրիմ մը կը շինէ Կոմիտասին, որ չէ մեռած, ցորչափ կ'ապրի հայ ժողովուրդը, նոյնիսկ ցորչափ կ'ապրի մարդկութիւնը, որովհետեւ իր գործը համամարդկային է»:

Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան կողմէ յուզիչ գրութիւն մը կարդաց Պ. Տիգրան Ջիթունի: «Հայոց երկինքէն իջած լոյսն էիր, ինչո՞ւ շիջար դուն երգի զօրավար, ձայնի սպարապետ, որ տեւէդ քաշեցիր հազարաւորներու բանակներ: Յիշատակդ անմոռաց պիտի մնայ»:

Շաւարշ Միսաքեան (յանուն «Յառաջ»ի խմբագրութեան). - «Հսկայ մըն է որ պատմութեան կը յանձնենք. ճառագայթ մը որ կ'անհետանայ, բայց ճառագայթը չի թաղուիր, մանաւանդ երբ իբրեւ հնոց ունի այս ժողովուրդը իր տառապանքով ու աշխատանքով, իր երգերով ու տենչերով, իր ծիծաղով եւ թախիծով, իր երկունքով եւ ստեղծագործութեամբ: Արի այլ անթախտ ժողովուրդ, Վարդապետը շրջելով գիւղէ գիւղ, կորզելով սահմանները, քու հոգիդ է որ թարմացուց, քու երգդ է որ պրպտեց, հաւաքեց, ներդաշնակեց, վերստեղծեց եւ իբրեւ բոցավառ ճառագայթ մը արձակեց աշխարհէ աշխարհ, երկիւղած խոնարհութիւն մը պարտադրելով բոլորին, հայ թէ օտար: Վարդապետը չի մեռնիր, Վարդապետը կը մեռնի այն ատեն երբ դուք ձեզ ուրանաք, մոռնաք ձեր երգն ու վիշտը: Վարդապետը խորհրդանշան մըն է, խորհուրդը քու պատմութեանդ: Եղիր հաւատարիմ դուն քեզի, խոնարհելով այս դագաղին առջեւ: Վարդապետին «Կռունկ»ը քեզի լուսաղբիւր»:

Հրաչ Երուանդ (Ապագայ). - Կոմիտասի մահը միութիւն ստեղծեց Փարիզի հայ մտաւորականներու միջեւ: Արուեստէն վեր կայ հանճարը: Հանճարէն վեր՝ Հայութիւնը: Հայ երգը միութեան գիծ եղաւ. երգը ցաւը կը քաղցրացնէ: Ազատութեան զգացումը ահեղ ուժ մը կը դառնայ հայ երգին միջոցաւ: Ամէն Հայ այդպէս բխւրեղ սրտով, աղամանդ հոգիով Հայ մը ըլլալու է: Այսօր կը բաժնուինք վերջնապէս Կոմիտասի մարմնեղէն ներկայութենէն, բայց անիկա անմահ է իր երգին միջոցաւ: Մաղթենք որ մեր տխրութիւնը ուրախութիւն դառնայ իսկական ազատ Հայութեան մէջ»:

Քէօթահիայի Հայրենակցական Միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Արտաշէս Ուշագլեան, վեր հանելով իրենց հայրենակցին մեծ յատկութիւնները եւ անոր յիշատակին հանդէպ իրենց զգացած յարգանքի զգացումը:

Բազմաթիւ լուսանկարներ առնուեցան թէ՛ եկեղեցիին մէջ եւ թէ դուրսը: Ժամը 14-ն էր երբ բաժնուեցան յուղարկաւորները:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

1935, Հոկտեմբեր 29

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օրուան գործադուլը ընդհանուր ձեւով ձախողած կը նկատուի եւ Ուրբաթ առաւօտ օրաթերթերուն խորագրերը չէին կրնար տարբեր բան հաստատել: «Իւմանիթէ» «Յաջողութիւն» կ'որակէ անշուշտ, ինչպէս Սէ - Ժէ - Թէ-ի պատասխանատու մը, որ «Պայքարող գործադուլ» տարազը գտած էր, բացատրելու համար կատարուածը: Ցոյցը աւելի զգալի եղաւ, թէեւ հոս ալ թիւերու հարց կայ, ինչպէս միշտ: Ֆրանս - Փրէս քսան հազար հաշուած է եւ Սէ - Ժէ - Թէ-ն՝ 150 հազար: Հոս ցաւալի միջադէպ մըն ալ պատահած է, Փլաս տը լա Ռեփիւպլիք, երբ կառք մը գիտակցաբար խուժած է ցուցարարներուն վրայ, երկու հոգի վիրաւորելով (մէկը՝ ծանր վիճակի մէջ է): Վարող կինը եւ ընկերը յաջողած են խոյս տալ: Նման միջադէպ մըն ալ պատահած է Պորտօ:

ՄԻՒՌՈՒՌՈԱՅԻ Ֆրանսական ռումբին պայթումը յաջողութեամբ պսակուած է: Պաշտպանութեան նոր նախարարը՝ Քիլէս եւ Հարուն Թազիէֆ, բնական աղէտներու նախարարը թռանով, 0 կէտին վրայէն կը հետեւէին:

ՌԵԿԸՆ նախաձեռնութիւնն առաւ խաղաղութեան նոր արշաւի մը, որ դրական արձագանգ գտաւ, անմիջապէս, արեւմըտեան զինակիցներուն մօտ: Նիւ - Եորքի ազգաժողովին 40-ամեակի հանդիսութեանց առթիւ է, որ Միացեալ - Նահանգներու Նախագահը այդ ելոյթն ունեցած է: Տեսնուած է նաեւ Խորհրդային Արտաքին Նախարարին հետ: Ռոլան Տիւմա, նաեւ, Ֆրանսայի հաւանութիւնը արտայայտած է, ինչ որ կը նշանակէ Կորպաչովի համար, որ Ռեկըն միայն ինք-զինքը պիտի չներկայացնէ, երբ իրեն հետ տեսնուի, գալ ամիս: Ազգաժողովը, սակայն, չէ յաջողած մէկ բանաձեւի մը շուրջ համաձայնիլ: 159 երկիրներուն մէջ, Իսրայէլ եւ Միացեալ - Նահանգներ չեն համաձայնած որ պաղեստինցի ժողովուրդին իրաւունքներու մասին որեւէ ակնարկութիւն ըլլայ:

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հինգշաբթի օրուան հանդիպումը ճակատագրական դեր խաղաց Գասբարովի համար: Բոլոր մասնագէտները կը վկայէին արդէն թէ «նման բան չէին տեսած»: Երբ հանդիպումին 5-րդ ժամը պիտի սկսէր, մրցակիցները համաձայնած են որ յաջորդ օրուան յետաձգուի շարունակութիւնը:

Յաջորդ օրն ալ, Ուրբաթ, պատահեցաւ նախատեսուածը, այսինքն Գասբարով լքեց այս 19-րդ խաղը, յաղթանակը թողլով Գասպարովի որ 10·5 / 8·5, կը յաղթէ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆ. - Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի վարչութիւնը եւ բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Թագուհի Թութըլեանին, իր մօր՝ Հայկանոյշ Սուլեանի մահուան առթիւ:

Պ. Յարութիւն Մինելեան,
Պ. Յովհ. Մինելեան,
Տէր եւ Տիկին Միհրան Մինելեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Գարամաճեան եւ աղջիկը,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆԺԷԼ ՄԻՆԵԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 7-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Աղաւնի Նատիրեանի յիշատակին Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 2-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

OPTIMA Tours

ARMENIE
-- 1985 - 1986 --

VOYAGE SPECIAL EN ARMENIE

— Du 21 DECEMBRE 1985 au 6 JANVIER 5. 750 F
POUR «RENCONTRE MUSICALE EN ARMENIE»
organisé par
I .M. T. A. — 6, rue Houdon - 75018 PARIS
(Initiation à la Musique Traditionnelle Arménienne)
Renseignements et Inscriptions :
OPTIMA TOURS : 12, rue Vignon — 75009 PARIS — Tél.: 47. 42. 10. 35

*

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie
— Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986 (via Moscou) 5.580 F

Pâques en Arménie
— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie
— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — ıa chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)
(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré pər notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonla
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

LIC A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
29

MARDI
29 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.083
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.083

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԲ «ՀԻՒՐԿԻՒՆ» Կ'ԱՆԴՐԱԴԱՌՆԱՅ ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԱՊԱՍԵՓԱԿԱՆԱՑՄԱՆ

Հոկտեմբեր 19-ի «Հիւրկիւն»ի մէջ Նուրտան Էրքէպայ շահեկան յօդուած մը ստորագրած է հայկական համայնապատկան կալուածներու դէմ գործուած ոտնձգութեանց մասին։ Ստորեւ թարգմանութիւնը, զոր կ'արտատպենք «Մարմարա»էն։

×

Այսօրուան «Հիւրկիւն»ին մէջ, Նուրտան Էրքէպայ շահեկան գրութիւն մը ունի հայ համայնապատկան կալուածներու սեփականատիրութեան դէմ կատարուած այլազան ոտնձգութեանց մասին եւ այս առթիւ հրատարակելով նաեւ լուսանկարը Ս. Փրկիչ Հայոց հիւանդանոցի հանդիպակաց պարտէզին, կը գրէ թէ միլիառնոց այս հողաշերտը, որ լման 154 տարի սեփականութիւնն ըլլալով մնացած է այդ հաստատութեան, վերջերս կողմնակի միջոցներով առնուեցաւ անոր ձեռքէն եւ կ'օգտագործուի այլազան նպատակնե- րով։

Նուրտան Էրքէպայ կը գրէ, թէ այս հողաշերտին եւ այլ կարգ մը կալուածներու սեփականատիրական իրաւունքին դէմ ոտնձգութիւն կատարելով, Վաքըֆներու Ընդհանուր Տնօրէնութիւնը եւ քաղաքապետութիւնները դատարաններու մէջ շարունակ գործ կ'ունենան իրարու հետ։

Եւլիգուլէի Հայոց հիւանդանոցին հոգաբարձութիւնը եւ կալուածները, ասոր բազմաթիւ օրինակներէն մէկը կը ներկայացնեն։ Աւելի քան մէկուկէս դար հայոց հիւանդանոցին սեփականութիւնն ըլլալով ծանօթ՝ հանդիպակաց հողաշերտը, որ 46 հազար քառակուսի մեթր տարածութիւն մը ունի, նախ Վաքըֆներու Ընդհանուր Տնօրէնութիւնը ուզեց իւրացնել, ապա Զէյթինպուրնուի քաղաքապետութիւնը անոր տէր ելլելով՝ ապասեփականացման ենթարկեց։

Եւլիգուլէի Ս. Փրկիչ Հայոց հիւանդանոցի հոգաբարձութեան Բ. ատենապետը՝ Սեդրակ Թօքատ, բացատրեց որ հաստատութեան դիմի պարտէզին գիլլիյէթը (ոչ թէ թափուր, այլ՝ գործածութենէ յառաջ եկած սեփականատիրութեան իրաւունքով մը) կը պատկանի հոգաբարձութեան, բայց Վաքըֆներու Ընդհանուր Տնօրէնութիւնը դատարան յանձնած է զիրենք եւ կ'ուզէ տէր ըլլալ խնդրոյ առարկայ այդ հողաշերտին։

Սեդրակ Թօքատ, այս առթիւ հետեւեալը կ'ըսէ.-

«Խնդրոյ առարկայ հողամասը, որ սեփականութեան նիւթ է Վաքըֆներու Ընդհանուր Տնօրէնութեան եւ մեր միջեւ, 154 տարիէ ի վեր կը պատկանի Հայ համայնքին։ Հոս, մեր մանկութեան օրերուն, ընտանեօք կուգայինք բոլորս ու փիքնիք կ'ընէինք, գնդակ կը խաղայինք։ Հակառակ ասոր, Վաքըֆները երկու անգամ դատ բացին եւ պահանջեցին, որ հողը իրենց տրուի։ Եւ սակայն վճռաբեկը մերժեց այդ դատը, յայտնելով որ Օսմանեան շրջանին գործածուած կանոնները չափերը ճշգրտօրէն չեն համապատասխաներ ներկայ մեթրական դրութեան։ Հիմա, վերստին դատ բացուեցաւ եւ կը շարունակուի ներկայիս։

Մինչ մենք այդ դատավարութեամբ կը զբաղինք Զէյթինպուրնուի քաղաքապետութիւնը ձեռքն իր գլխէն՝ որոշեր է այս հողամասը ապասեփականացման ենթարկել։ Տակաւին անոր փոխարժէքը չէ յանձնուած պատկան իշխանութեանց։ Միայն թէ միլիառնոց այս հողամասին համար միայն 55 միլիոն Թրքական լիրա արժէք գնահատեր է։

Զէյթինպուրնուի քաղաքապետութեան դէմ՝ այդ պատճառաւ չորս անգամ դատ բացինք եւ այդ դատավարութիւնները կը շարունակուին տակաւին»։

Խնդրոյ առարկայ հողամասը, որ կը պնդուի թէ գիլլիյէթի դրութեամբ կը պատկանի Եւլիգուլէի Հայոց հիւանդանոցին, ներկայիս վերածուած է ֆութպոլի դաշտի եւ մաս մըն ալ կ'օգտագործուի Զէյթինպուրնուի քաղաքապետութեան կողմէ իբրեւ մթերատեղի խիճի, աւազի եւ նման կարգ մը շինարարական նիւթերու։

Սկիւտարի Ալթունիզատէ Թոփրաքեոլի մէջ գտնուող Գալֆաեան Որբանոցին շէնքն ալ ապասեփականացման ենթարկըւած հայկական Վաքըֆներէն մէկն է։

Վոսփորի կամուրջին շինութեան շրջանին, Գալֆաեան Որբանոցի չորս յարկանի շէնքն ալ ապասեփականացման ենթարկըւած է եւ վարժարանը իր գործը կը շարունակէ ներկայիս առժամեայ կայարաններու մէջ։ (ԽՄԲ.- «Մարմարա»ի.- Թիւրիմացութիւն մը զոր հարկ է ճշդել հոս, այն է որ Գալֆաեան Որբանոցի ապասեփականացեալ շէնքը ոչ թէ Սկիւտարինն է, այլ՝ Հալըճըօղլուինը, որ ապասեփականացուեցաւ՝ ոչ թէ Վոսփորի կամուրջին, այլ Ոսկեղջիւրի Երրորդ կամուրջին համար յարակից մատուռով, ինչպէս նաեւ մօտակայ Ներսէսեան Գիշերօթիկ վարժարանին եւ Խասգիւղի պատմական Ս. Ստեփանոս Եկեղեցիին հետ, նաեւ Խասգիւղի Հայոց գերեզմանատան մէկ մասով)։

Այս առթիւ Գալֆաեան Որբանոցի խնամակալութեան ատենապետը Գէորգ Եանէր ալ այդ մասին հետեւեալը յայտարարեց.-

«Շրջապատի ճամբաներուն շինութեան ատեն Գալֆաեանի չորս յարկանի շէնքն ալ ապասեփականացումի ենթարկուեցաւ։ Որբանոցին մէջ այդ շրջանին 150 որբուհիներ կը գտնուէին։ Ապասեփականացումէն վերջ, ներկայիս հազիւ 55 որբուհիներ կարելի կ'ըլլայ պատսպարել ներկայ շէնքին մէջ։

«Շարունակ դիմումներ կը կատարուին մեզի՝ ընդունման համար։ Բայց, օրինակ՝ հայր մը երբ իր երեք զաւակներով կը ներկայանայ, անոնցմէ հազիւ մէկը ի վիճակի կ'ըլլանք ընդունիլ եւ այսպէսով՝ ակամայ զայն ալ բաժնած կ'ըլլանք իր քոյրերէն։ Մինչդեռ, մենք կ'ուզէինք, որ բոլոր քոյրերը միասնեղ ըլլային, բոլորն ալ կարենայինք պատսպարել նոյն երդիքին ներքեւ, աւելի լայն կարելիութիւններով՝ հայրենիքին տիպար եւ պարտաճանաչ քաղաքացիներ կարենալ հասցընելու համար»։

Խնամակալութեան ատենապետը Գէորգ Եանէր յայտնեց, որ ապասեփականացման ենթարկուած իրենց նախկին շէնքին տարածութեան չափ գետնի մը պէտք ունին։

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ, ՄԻՇՏ ԳԼՈՒԽՆ Է

Կիրակի օրուան խաղէն ետք, Գասպարով - Գարբով հանդիպումին արդիւնքն է 11 - 9, 4 խաղ կը մնայ եւ եւ մասնագէտներու համաձայն Գասպարով այլեւս անպարտելի է։

ՇԻՐԱՔ - ՖԱՊԻՒՍ

ՄԷԿԸ՝ ԱՆՑԵԱԼԸ ԿԱՐՕՏՑԱԾ Է ՄԻՒՍԸ՝ ԱՊԱԳԱՆ Կ'ԵՐԱԶԷ

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ՏԺԳՈՅՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ

×

Ամբողջ շաբաթը մեկնաբանները ականջ յոգնեցուցին կրկնելով, կրկնելով թէ մեծ դէպք մը կայ, առաջինը՝ ընտրապայքարին, այլ խօսքով Շիրաք - Ֆապիուս հանդիպումը։ Այդպէս պայմանաւորուած ունկնդիրը չէր կրնար յուսախաբ չըլլալ, ի տես շատ տափակ եւ տժգոյն խօսակցութեան մը, որու համար նոյնիսկ ենթակաները կրնային անձամբ չներկայանալ, այլ մէկական ներկայացուցիչ ղրկել, Թուղթ ի ձեռին։ Արդարեւ, քաղաքական դէմքերը չեն ինչ որ էին, հիմա էնառքներու համակարգիչ ուղեղներու, հաշուապահներու դարն է, չկան բանաւէճի վարպետներ, որոնք փինկ - փոնկի խաղի պէս կրնան իրարու գնդակ ղրկել, սրամտութիւններ ընել եւ մարդ հետաքրքրել։ Հոս, կային երկու անձեր, մէկը անցեալի կարօտով առլցուն, միւսը՝ ապագայի երազով, որոնք ըսին ինչ որ կը սպասուէր։ Հազիւ մէկ - երկու հակադարձութիւն։ Երբ Շիրաք կ'ըսէր «ռոքէի մը պէս մի ընդմիջէ'ք անդադար» (ռոքէն այն խածան շնիկն է, որ տեղի - անտեղի կը հաչէ), Ֆապիուս խիստ վիրաւորւած, պոռթկաց «մի մոռնաք որ Ֆրանսայի նախարարապետին կը խօսիք», մոռնալով որ ինք ալ քանի մը անգամ չվարանեցաւ ստախօս ըսել Շիրաքի։ Այս մէկ - երկու հակադարձութիւններէն զատ, երկուքն ալ բարի - բարի արտասանեցին իրենց դասը, իւրաքանչիւրը թիւերուն ըսել տալով ի'ր ուզածը։ Յիշենք միայն կարեւոր քանի մը գիծեր.- Շիրաք յաղթանակի պարագային, չի մասնակցիր կառավարութեան մը ծայրայեղ - աջին հետ, Ուրնօն կը նկատէ ձեռնարկ մը որ այլեւս ազգային գործ ըլլալու կոչումը չունի, սահմանադրութիւնը կ'ուզէ փակել գաղթող աշխատաւորութեան առջեւ, վերահաստատել ինքնութեան քննութիւնները, արտաքսել կանոնաւոր վիճակի մէջ չեղող օտարականները, ջնջել պաշտօնազրկման նախապայման արտօնութիւնը։ Գալով Ֆապիուսի, շեշտը կը դնէ իր երիտասարդութեան վրայ.- «Մաշած էք, ես երկու երախայ ունիմ», համայնավարներու մասին, կ'ըսէ թէ եթէ նոյն գիծը պահեն, չեն կրնար կառավարութեան մէջ մտնել, եթէ ընկերվարականները փոքրամասնութիւն ըլլան, ընդդիմութեան մէջ կ'ըլլան, եթէ ընդդիմադիրները շահին, հիմնարկներու անկայունութիւն կ'ըլլայ եւ նոյնիսկ տագնապ։

Ընդհանուր ձեւով, «դէմ - դիմաց» մը որ ոչինչ բերաւ։ Ամէն մարդ Ֆրանսայի բարիքին մասին կը խօսի, Տը Կօլ կ'ոգեկոչէ (մեռնելէն ի վեր ա՛լ աւելի «կը ծառայէ») մինչ խորքին մէջ աթոռամարտի հարց է, որու քաղաքավար անունն է՝ ալթեռնանս։

×

ՓԱՐԻԶ, ՕՐ - ՑԵՐԵԿՈՎ, ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԿՈՂՈՊՈՒՏ՝

ՈՒԹ ՄՈՆԷ ԵՒ ՄԷԿ ՌԸՆՈՒԱՐ

×

Կիրակի առտու ժամը 10-ին է, երբ շուրջ 30 այցելուներ ցրուած էին Մարմոթան Թանգարանի տասնեակ մը սրահներուն մէջ, որ չորս հոգի, զէն ի ձեռին, խուժած են եւ նախ եւ առաջ պահարանի մը մէջ բանտարկած 6 պահակները։ Ապա, մեծ դիւրութեամբ վար առած են պաստառները։ Գործողութիւնը հազիւ հինգ վայրկեան տեւած է։

Ինչպէս ծանօթ է, Մարմոթան լաւագոյն «Մոնէ»ներն ունի եւ գողերը առած տարած են մեծ տպաւորապաշտէն 8 գործեր, որոնցմէ մէկը ոչ միայն արուեստի այլեւ նկարչութեան պատմութեան մէջ եզակի դեր մը ունի։ Այդ պաստառն է՝ Impressions, soleil levant որմէ ծնած է տպաւորապաշտ որակումը որ կը վերաբերի այդ շրջանի նկարիչներու ամբողջ խումբի մը։ Միայն այս գործը արդէն անվաճառելի է, թէեւ միւսներն ալ, ինչպէս՝ «Քամիյ Մոնէ եւ զարմուհին՝ Թրուվիլի ծովափը», Ժան Մոնէի դիմանկարը, Փոլի դիմանկարը, Հոլանտայի մէջ՝ Կակաչներու դաշտ կամ Ռընուարի Պէնեէօզները չեն կրնար վաճառուիլ։ Հարց է ուրեմն թէ ի՞նչ պիտի ընեն, ի՞նչ նպատակի համար է։ Ըստ Թանգարանապետին՝ Իվ Պրայէրի՝ ապըսպըրանք մըն է։

Թանգարանին ահազանգի դրութիւնը միայն գիշերը կը բանի եւ աւազակները ոչ մէկ դժուարութիւն ունեցած են, պահակները զէնք իսկ չեն կրեր։

Մարմոթան Թանգարանը հիմնուած է Փօլ Մարմոթանի - Մեկենաս եւ արուեստի պատմաբան - պատկանող ապարանքին մէջ։ Տղան կտակած է շուրջ 50 Մոնէ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... Յիշատակդ անջնջելի դրոշմուած է ամէն Հայու սրտին մէջ։

×

... Արձանագրուած ես մեր ամէնքի հոգիներուն մէջ անմոռաց կերպով եւ կապուած՝ իր փառապսակ ու տարաբախտ անունին։

×

... Զայնի սպարապետ որ ետեւէդ քաշեցիր հազարաւորներու բանակներ, յիշատակդ անմոռաց պիտի մնայ։

×

... Որքան ատեն որ կ'ապրին իր հոգեզմայլ երգերը, ան պիտի ապրի հայ սրտերու մէջ։

×

... Այն ժողովուրդը որու համար նահատակ եղաւ, բայց եւ նորա ամէնանուիրական սուրբերի շարքն անցաւ։

×

... Որեւէ զանցառութիւն՝ պիտի նշանակէր երկրորդ անգամ թաղել Վարդապետը։

×

Կոմիտասի նուիրուած «Յառաջ»ի թիւէն վերի խօսքերը յիշեցի, երբ Հոկտեմբեր 27, Կիրակին դուրս կ'ելլէի Փարիզի մեր եկեղեցիէն ուր գացած էի յարգանքի համար Վարդապետին ... միամտօրէն կարծելով թէ ծանուցումը մոռցուած էր, բայց անպայման կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն, իր մահուան յիսնամեակին առթիւ, օրը օրին։

Ս. Գ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ, իր կարգին, բայց քիչ մը ուշ, Ամերիկացիներուն եղբակացութեան յանդեցաւ եւ ձերբակալման հրամանագիր մը հանեց Ապու Ապպասի դէմ, որպէս բուն դրդիչը Աքիլէ Լաուրոյի առեւանգման։

ՔԻՒՐՏԵՐԸ հինգ թուրք զինուոր սպաննած են Իրաքի սահմանին մօտ՝ Ջուքուրճա եւ կրցած են խոյս տալ։ Յայտնի չէ եղած թէ Իրաքէն կուգային թէ ոչ տե-

(Շար.ը Դ. էջ)

MAYRIG
(Récit)

Հեղինակ՝ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ
ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆ

Սեպտեմբեր 30-ին (1985) Ժընեւի մէջ Անրի Վէրնէօյի «ՄԱՅՐԻԿ» գիրքին վաճառման բացումը տեղի ունեցաւ հեղինակին ներկայութեամբ: Եւ հեղինակին կողմէ, գնուած գիրքերը, բարեհաճ տրամադրութեամբ մակագրուեցան: Նշանակելի թիւով ներկաներ բացման նշանակուած պահէն առաջ կը սպասէին հեղինակին ժամանման: Որոշեալ ժամուն Անրի Վէրնէօյ եկաւ եւ զուարթ ու հաճելի տրամադրութեամբ ներկայացուած գիրքերը, ներկայացնողին ցանկացած լեզուով, ֆրանսերէն եւ հայերէն, մակագրեց, միշտ սրամիտ բառով մը եւ մտերմիկ ժպիտով:

×

Երբ առաջին էջը բացի գիրքին հոն կարդացի որպէս բնորոշում հատորին, Ռեսի նօթագրութիւնը: Արդարեւ յետ հատորին ամբողջական ընթերցումին կը համոզուինք այդ բնորոշման արդարացիութեան: Իրօք ընթերցողը կը մտերմանայ պատմութեան մը որ կ'ընդգրկէ, 1924-էն մինչեւ 1980, տեղի ունեցած վերիվայրումներուն վերաբերեալ հայ ընտանիքի մը - բաղկացած հայր, մայր, մէկ մանչ եւ երկու քենի - որ ճողոպրած Օսմանեան եւ Քեմալական ջարդերէ, կը հաստատուի Ֆրանսա:

Թէեւ հայ գրականութեան մաս չի կազմեր այն ամէն գիրք որ Մեսրոպի լեզուով չէ գրուած - թէկուզ թէ հեղինակը ըլլայ հարազատ հայ մը - սակայն հայ մտքին եւ տաղանդին օտար ազգի անդաստաններու մէջ բերած սատարը կը մնայ նաեւ նշանակելի սատար Հայերուս համար, օտար շրջանակներու մէջ հայաճանաչումի տարածման իբրեւ անմիջական ազդակ: Այս գոհունակութեան աղբիւր կ'ունենանք նաեւ հպարտանք պանծացումով հայ անուան. օտար հորիզոններու վրայ, ինչպիսին է, բազում անուններու մէջէն մին Ուիլեամ Սարոյեանը ... (այլ է սակայն պարագան Շահան Շահնուրին որ նուաճելէ ետք հայ վէպը, արձակին գագաթին կեցած, փայլեցաւ նաեւ ֆրանսական բանաստեղծութեան անդաստանին մէջ. - մեզի տալով կրկնակ հպարտութիւն):

Ուրեմն մեծահռչակ բեմադիրի մը - հարազատ Հայ մը որ է նաեւ ամբողջական քաղաքացի Ֆրանսացի - այս գիրքը բնականաբար գոհունակութիւն պատճառեց Հայերուս, անկախաբար գիրքին բովանդակութենէն, պարզ այն մեծաշուք տեսակցութիւնը որ ունեցաւ թելեվիզիոնի հետ, ուր աշխարհին ծանուցուեցաւ որ Ֆրանսայի մեծ բեմադրիչ Անրի Վէրնէօյը Հայ մըն է, բուն անունով Աշոտ Մալաքեան:

Սակայն խոստովանիմ որ Անրի Վէրնէօյին Հայ ըլլալուն այս հրապարակուած ճանաչման գոհունակութիւնը (... տեղին է նշել որ դեռ մինչեւ «Մայրիկ» գրքին հրատարակումը մեծ թիւով Ֆրանսացիներ, բեմադրիչ - հեղինակին հայ ըլլալը կ'անգիտանային) չէր որ գիս մղեց գրելու «Մայրիկ» գրքին մասին, այլ եւ մանաւանդ անոր բովանդակութեան ամբողջովին հայկականութիւնը - իր առաքինութիւններով առանց ցեղապաշտութեան - որ ցցուն կերպով կոփուած է հայ ընտանիքի մը պատմութեամբը վինք հիւրընկալող երկրին մէջ:

Հատորը 58 հատուածներէ բաղկացած է առանց ենթախորագիրներ ունենալու:

Շատ հեշտութեամբ կարելի է մէկ առանձինն հատուած, կամ մերթ միացած երկու հատուած, տալ որպէս պատկեր - պատմուածք, առանց սակայն կարենալ կորատելու այն անտես, սակայն թանձր սիրոյ շղթան որով զօդուած կը մնան այդ 58 հատուածները:

Հատորին գլխաւոր հերոսներն են Մալաքեան ընտանիքին հինգ անդամները ... հայր մը (Յակոբ), մայր մը (Մայրիկ), միակ մանչ զաւակը (Աշոտ) եւ Աննան ու Գայեանէն, երկու քոյրերը Մայրիկին:

Հատորը կը բացուի (հատուած 1) «ՄԱՅՐԻԿ»ը մահամերձի վիճակին մէջ եւ կը գոցուի (հատուած 58) «ՄԱՅՐԻԿ»ին մահուան նկարագրութեամբ: Այս երկու վիճակներու յուզումնալի ժամանակամիջոցին ընթացքին, վերյիշումի վարագոյրը կը բացուի եւ ահա բնաջնջումէ փախչող ընտանիքը կը գտնենք տատանուող նաւու մը վրայ, որ կը հասնի Ֆրանսայի ափերը ... Մարսիլիա:

Այդ պահէն (1924) այդ ընտանիքին «աւուր հացի» պայքարը կը սկսի ունենալով թուղթի կտոր մը ուր գրուած է ափաքրիտ եւ «Մայրիկ»ին հագուստին ութը կոճակները ... որոնց տակ, նեղ օրերու համար պահուած են ութ ոսկիներ:

Աշխատանքի եւ իրերօգնութեան սիրաշաղախ միութիւն մը ստեղծած՝ այդ ընտանիքին չորս անդամները մեղուներու պէս յարատեւ, իրենց փեթակին մէջ, անսակարկ զոհաբերութեամբ, կը պատրաստեն ինչ որ կարելի է, Աշոտին ապագայի յաջողութեանը ... Աշոտին՝ այդ փեթակին «թագաւոր - թագուհի»ն ...:

Զորսերուն կեանքը կ'ըլլայ ծանր աշխատանքի երկար տարիներու շարան մը վասն տան միակ զաւկին ապահովելու համար բարւոք առօրեայ մը եւ մեծ դըպրոցներ, որպէսզի Աշոտ (...նոր սերունդ) հասնի անկախ դիրքի մը բախտին պարտադրած սա նոր երկրին մէջ...:

Հատորը կը յորդի յատկանշական եւ յուզիչ պահերու վերստեղծմամբ, որոնք՝ տրուած շարժանկարի մեծ բեմադիրի մը կողմէ, կը մնան անջնջելի ընթերցողին մտքին ու սրտին մէջ:

Հայր Մալաքեանին տիպարը տրուած է տիրականօրէն: Ան գիտակից հայր մըն է եւ պարտաճանաչ ամուսին մը: Անվարան ան կ'ընդունի շաքարի գործարանի մը մէջ աշխատիլ, ապա, որպէսզի իր մանչը վճարովի լաւ դպրոց կարենայ երթալ, գիշերային ծանր աշխատանքի կը լծուի (վասն յաւելեալ վարձատրութեան). իսկ երբ Աննան կը չիջի (...առա՜ղ առանց կարենալ տեսնելու Աշոտին յաջողութիւնը մտաքի մրցում - քննութեան բարձրագոյն վարժարանին), գաղտնի չապկագործութիւն սորված, ան տան մէջ կը մնայ: Աննան թէ չապիկին գործը կը ստանձնէ եւ թէ խոհանոցային աշխատանքները: Ազգային բնածին զգացումներով տոգորուած՝ իր զաւկին համար հայերէն լեզուի դասատու կը վարձէ, ամէն կիրակի ընտանեօք եկեղեցի կը տանի զաւակը: Աշոտը հայկական հանդէսներու կը տանի, ուր ճառեր ազգային շունչով կ'ողողեն Աշոտին հոգին, եւ Աշոտ կը մտերմանայ Տիգրան Մեծէն մինչեւ Անդրանիկի հասնող փառքերու: Հայր Մալաքեան տան մէջ հայ թերթ կը մտցնէ եւ ամէն օր, Շ.ին հայաշունչ խմբագրականներով հայերէն լեզուն եւ հայ հոգին կը դրոշմուին իր զաւկին մէջ: Ան արդարի մահով կը չիջի իր զաւկին յաջողութիւններով մխիթարուած:

Իսկ «ՄԱՅՐԻԿ»ին երկու քոյրերը կանացի - եւ մանաւանդ հայ օրիորդի - անգուգական նմոյշներ են հեղինակին դըրշով քանդակուած:

Աննան որպէս երեք քոյրերու մեծը մօր մը պէս կը գուրգուրայ իր ամուսնացած քրոջը վրայ (... որ է Մայրիկը) եւ անբաժանելի կը մնայ նաեւ Գայեանէին հետ ... կրտսեր սուրբ քրոջը հետ: Աննա եւ Գայեանէ. իրենց քրոջը մանչը, Աշոտը իրենցն էին ըրած ամբողջովին եւ երկուքին ալ կեանքին նպատակակէտը եղած ըլլար կարծես այսպէս սիրով տոգորուն՝ գուրգուրալ՝ խնամել, կերակրել եւ կեանքին պատրաստել ... բարձր ուսում տալով Աշոտին: Գայեանէ պարկեշտ ու խպնանք գիտցող սուրբ աղջիկ մըն էր ... որ չառագոնիլ գիտէր ...: Գայեանէն ալ կը չիջի, մասամբ տեսած բարօրութեան եւ անվերջ գուրգուրանք իր շուրջը ... մանաւանդ Աշոտէն իր մահուան պահերուն:

Հայր Մալաքեանի նուիրեալ հոգիին արժանի կողակիցը եղաւ «ՄԱՅՐԻԿ»ը եւ տառապել կաղնիի պէս տոկուն սիւնը ամբողջ ընտանիքին:

Անվհատ նկարագրով Հայուհի մը:

Խնայող, տնտեսագէտ, նեղ կացութիւնները փրկողը եղաւ ընտանիքին ... իր յամառութեամբ ձեռք ձգելով «ուվրիէռ ա տոմիսիլ»ի պիտակին տակ չապիկ կարելու գործը ... զոր ընդլայնեց իր քոյրերուն եւ ապա ամուսնոյն հետ: Հեզահամբոյր նկարագրին աղբիւր իբրեւ տիպար Հայուհի, ունէր նաեւ արժանապատուութեան շեշտական գիծ որ ահա, տուրքի պաշտօնեային պատժական մէկ սպառնալիքին ի պատասխան, կը խիզախի ըսել՝ - «Մենք ղիպուածով կենդանի մնացածներ ենք, պարոն: Մենք արդէն հանդիպած ենք մահուան: Յետ այսօրիկ ոչինչ կրնայ մեզի վախ պատճառել»: Հատորը լեցուն է «ՄԱՅՐԻԿ»ին առաքինութիւններով եւ մաքրամաքուր եւ անանձնական սիրոյ յուզիչ դրուագներով: Ան երկար տարիներ բախտը ունեցաւ վայելել Աշոտին ընծայած հանգստաւէտ կեանքը առանց սակայն մոռնալու իր սիրելիները: Ան մեռաւ վայելելով Աշոտին գուրգուրանքները, իր կտակը եղաւ պզտ պահարան մը Աշոտին հասցէագրած որ յետ մահու պիտի բացուէր: Հայ հայրենասէր հերոսուհիի վայել կտակ էր ան: ... Տողերը ընդգծուած կարմիրով...:

Nous étions en paix comme nos montagnes
Vous êtes venus comme des vents fous.

Nous avons fait front comme nos montagnes
Vous avez hurlé comme les vents fous.

Eternels nous sommes comme nos montagnes
Et vous passerez comme des vents fous.

. .

Այս հատորին հինգերորդ հերոսը Աշոտն է, որուն գոյութեան համար չորս հերոսները իրենց զոհաբերութիւնները բերին: Աշոտ գիտցաւ չորսերուն անսակարկ սէրը. ամէն առիթով փոխադարձել: Իր սէրը չորսերուն հանդէպ էր խորունկ եւ զգուշաւոր: Ան կը խնայէր անոնց իր դպրոցական շրջանին ունեցած «առանձնացումները», որպէսզի «սիրտերնին չկոտրի»: Աշոտ մեծցած հայաշունչ եւ սիրազեղ ընտանիքի մը մէջ, թրծուեցաւ խելացի հայկականութեամբ մը զոր պատեհ առիթով անվթար պահեց (...Օր. «Քաթէչիզմի» եւ «հաղորդութեան» առիթներով): Եւ իր գիտակցութիւնը Մըշակոյթով եւ Անցեալով Ազգէ մը սերած ըլլալը զինք զինեց ապրելու առանց ըստորակայութեան եւ նաեւ առանց գերակայութեան զգացումներու, իր ընդգըրկած քաղաքացիութեան հետ:

×

Այս հատորին մէջ երկրորդական բազում հետաքրքրական դէմքեր կը վխտան, ոմանք դրական, ոմանք բացասական:

Ընթերցողը ապահովաբար հատորին մէջ պիտի գտնէ տասնեակներով դէպքեր որոնք կը նպաստեն նկարագիրները ամբողջացնելու:

Եւ այս ամէնը հեղասահ, անպաճոյճ եւ յստակ լեզուով մը գրուած. հատուածները իրարու ճարտարօրէն զօդուած՝ ամբողջութիւն կը կազմեն նուիրուած ամէնէն անանձնական եւ իտէալ սիրոյ, ընտանեկան սիրոյ:

×

Անրի Վէրնէօյին (Աշոտ Մալաքեան) այս հատորին գրական - գեղարուեստական գրագատականը կը թողում մասնագէտներու:

Մեզի համար, հայկական անկինէ դիտուած, ինչպէս սկիզբը նշեցի, անկախաբար մեծահռչակ Անրի Վէրնէօյի հայ ըլլալուն հռչակումէն, այս հատորին նպաստը, հայաճանաչման մարզին մէջ (բազմահազար Ֆրանսացի ընթերցողներու մօտ) անկասկած բարեբար պիտի ըլլայ:

Սիրոյ մարմնացում այս հայ ընտանիքին տիպար կեանքին ստեղծած մթնոլորտը նպաստաւոր տրամադրութիւն կրնայ պարգեւել օտար ընթերցողին մօտ:

Այս անկիւնէն է որ մենք միշտ գոհունակութեամբ ողջունած ենք Ֆրանց Վէրֆէլ մը, Սարոյեան մը, Վահէ Քաչա մը եւ դեռ շատեր որոնք իրենց օտարագիր հատորներու մէջ անդրադարձած են Հայու մասին: Անրի Վէրնէօյ անոնց կարգին է:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Ed. Laffont

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Այս տարի եւս բացառիկ շուքով, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեամբ Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը տօնախմբեց եկեղեցւոյ շինութեան եւ անուանակոչութեան զոյգ տարեդարձները, կիրակի, Հոկտեմբեր 20-ին:

Պատարագը մատոյց եւ օրուան պատշաճ քարոզը արտասանեց՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան: Երգեցողութիւնը կատարեց եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Մարտիրոսեանի: Մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, Շինութեան յանձնախումբի անդամներու յիշատակին եւ բոլոր անոնց որոնք եկեղեցիէն ներս բերած են իրենց ծառայութիւնը: Յաւարտ պատարագի տեղի ունեցաւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը եւ ապա բաշխումը, եկեղեցւոյ բակին մէջ:

Եկեղեցական արարողութեանց, յաջորդեց գինեձօն մը: Յակոբ Խկիճեան հակիրճ խօսքերով բացաւ ընդունելութիւնը ապա Թաղականութեան նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան շնորհակալութիւն յայտնեց Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանին, այլ եկեղեցիներու Թաղականութեանց ներկայացուցիչներուն, շրջանի քաղաքապետի ներկայացուցիչին եւ բոլոր ներկաներուն: Պերճ Կարապետեան նախ վերադարձեց, 1920-ական Թուականներուն Հայերու զանգուածային գաղթը այս ափերուն վրայ, անոնց վերապրելու կամքը եւ մանաւանդ վերստեղծելու հաւաքական կեանքը շինելով նախ եւ առաջ եկեղեցիներ: Երախտապարտ խօսքերով վերյիշեց Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանը եւ Սէն - Ժերոմի Թաղեցիները, որոնք անսահման զոհողութիւններով, իրենց աշխատանքով եւ քրտինքով կանգնեցուցին եկեղեցին: Այսօր, մեր հայրերու, նոյն կամքը, զոհողութեան ոգին եւ ազգային գիտակցութիւնը կը գտնէ իր շարունակութիւնը, ըսաւ Պերճ Կարապետեան, քանի Մարսէյլի մէջ ականատես ենք իր տեսակին մէջ, բացառիկ հայկական ձեռնարկի մը՝ «Հայ գիրքը դարերու ընդմէջէն» ցուցահանդէսը որ պատիւ կը բերէ մեր գաղութին, հայ մշակոյթին: Յայտնեց ջերմ եւ խանդավառ շնորհաւորութեան խօսքեր Հայ Մշակոյթի Տան բոլոր անդամներուն եւ վերյիշեց բացման հանդիսութեան առիթով, քաղաքապետի ներկայացուցիչին խօսքը, ուր ան Մարսէյլ քաղաքի անունով կը շնորհաւորէր եւ կը գնահատէր այս հոյակապ գործը: Իր խօսքին մէջ Պերճ Կարապետեան վեր առաւ եկեղեցւոյ երկու վերապրող հիմնադիրները՝ Յովհաննէս Ժամկոչեան եւ Նուպար Տէր - Մինասեան եւ դրուատիքը ըրաւ շրջանի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի տիկիններուն, գլխաւորութեամբ իրենց նախագահուհիին՝ Ալիս Հօթօթեանի որոնք օրինակելի ջանքերով եւ նուիրումով կը բերեն իրենց մասնակցութիւնը եկեղեցւոյ բոլոր գործերուն: Զմռնցաւ ալիս խօսքեր արտասանելու շրջանի քաղաքապետին նկատմամբ, յիշեց մի քանի շարաթ առաջ Արամ Խաչատրեանի կիսանդրիին զետեղումը Մարսէյլի երաժշտանոցին մէջ վեր առնելով արժանիքները այս գործին մէջ Սէն - Ժերոմի զաւակ՝ Արշամ Պապայեանի:

Շրջանի քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Քորթեժիանի արտասանեց աւուր պատշաճի մի քանի խօսքեր եւ ապա Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ նախագահը Արշամ Պապայեան շնորհաւորելէ յետոյ Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը, անդրադարձաւ Մարսէյլի մէջ, այս օրերուն, տեղի ունեցող եռուն մշակութային կեանքին վրայ, յատկապէս ընդգծելով Հայ գիրքի ցուցահանդէսին պատճառած արտակարգ հետաքրքրութիւնը եւ արձանագրած յաջողութիւնը:

Խօսք տրուեցաւ նաեւ Կարօ Յովսէփեանին, որ նախ բնորոշեց եկեղեցին՝ որպէս

...ազգային հաստատութիւն, շեշտեց անոր ...աքելութիւնը դարերէ ի վեր որպէս մեծ ...պահակ հայ լեզուի, հայկական բարքերուն եւ հայրենասիրական ոգիին: Վեր... ապա շրջանի հոգեւոր հովիւին՝ Եպիսկ. ... Ա. քհնյ. Փանոսեանին երկարամեայ ծառայութիւնը եւ Թաղականութեան ջանքերը միշտ կանգուն պահելու համար եկեղեցին և մաղթեց որ Սահակ - Մեսրոպ ...անունը կրող այս եկեղեցին ծառայէ իր ...իւին, իր ժողովուրդին Սահակի, Մեսրոպի եւ բոլոր Թարգմանչաց սերունդի ...որհուրդովը օծուն եւ ներշնչումովը լեցուն:

Ցետոյ, ներկաները հիւրասիրուեցան Կապոյտ Խաչի տիկիններու կողմէ պատրաստուած զանազան եւ համեղ ուտեստեղէններով, խմիչքներով ճոխ սեղաններու շուրջ եւ ընդունելութիւնը շարունակուեցաւ շատ ջերմ մթնոլորտին մէջ:

×

Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ հանդիսաւոր այս օրը պսակուեցաւ յաջողութեամբ: Պէտք է ըսել որ այսօր շատ մը հայկական թաղեր ըսուած շրջաններուն մէջ, հայ կեանքը կը սահմանափակուի եւ կը կեդրոնանայ եկեղեցւոյ շուրջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԿԸ ՏՕՆԷ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Պատասխանելով Հայ Դատի Յանձնախումբին հրաւէրին, անոնք որոնք քիչ-...ատ կը պահեն իրենց հայութիւնը, ներկայ էին Հոկտեմբեր 17-ի իրիկունը, Վիլէօրպանի մշակութային կեդրոնը, տօնելու համար առաջին յաջողութիւն մը Թուրք դիւանագիտութեան վրայ, ՄԱԿ-ի Ենթայանձնախումբին առջեւ՝ որ, ինչպէս ծանօթ է, որոշեց, վերջապէս, արձանագրել թէ Հայերու կրած ջարդերը ու տառապանքը, 1915-ին, տեղահանութեան ճամբաներուն վրայ, Օսմանեան կառավարութեան կողմէ կազմակերպուած ցեղասպանութիւն էր:

Նման հոծ բազմութիւն մը չկար Վիլէօրպան, բայց մեծամասնութիւնը կը բաղկանար երիտասարդներէ ինչ որ խոստումնալից է. կ՚ուրախացնէ երէցները: ...ն էին Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան եւ ...ազգային Միութեան ու շրջանի կրօնական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները:

Օր. Մարալ Ասատուրեան, մէկը Ֆրանսահայ նոր սերունդի կարող ուժերէն, երեկոյթը բացաւ - աւելի քան կէս ժամ յապաղումով - եւ հակիրճ կերպով բացատրեց հաւաքոյթին նպատակը եւ ձեռք բերուած յաջողութեան նշանակութիւնը:

Բանախօսները երկու էին՝ Միհրան Անթապլեան եւ Վահէ Մուրատեան: Ըրին պատմականը հսկայ աշխատանքին՝ որ տարուած է ՄԱԿ-ի շրջանակներուն մէջ եւ ծափահարել տուին բոլոր օտար մեր բարեկամները, ամէնէն առաջ Ենթայանձնախումբին տեղեկաբերը, Պէնճէմին Ուիթըքըրը, որոնք, հակառակ Թրքական ճնշումներուն, մնացին անխախտ եւ քուէարկեցին ի նպաստ ճշմարտութեան:

Հոս տեղին է, կը կարծենք, ընդգծել այն զոհողութիւնները ու երբեմն ալ ֆիզիքական վտանգները՝ զորս Հայ Դատի Յանձնախումբին շուրջ հաւաքուած երիտասարդները - ընդհանրապէս Սփիւռքի երկրորդ կամ երրորդ սերունդի տղաք ու աղջիկներ - յանձն կ՚առնեն ի գլուխ հանելու համար իրենց ազգային խէժաը, երբ աւելի դիւրին է եւ հաճելի՝ ուրիշ բաներու ժամանակ յատկացնելը:

Երկու բանախօսներն ալ ըսին թէ ձեռք բերուածը շատ փոքր սկզբնաւորութիւն մըն է եւ երկար է ճամբան մինչեւ որ Թուրք վարիչները համակերպին բանակցելու ... Յառաջիկայ հանգրուանը կ՚անցնի Եւրոպայի Խորհուրդէն՝ ուր արդէն կայ տեղեկագիր մը, ի նպաստ Հայ Դատին, զոր պէտք է ջանալ ընդունիլ տալ եթէ ոչ բոլորէն, գոնէ մեծամասնութենէն:

Տարուելիք աշխատանքին համար, ինչպէս որ պէտք եղաւ մինչեւ հիմա եղածին ալ, անհրաժեշտ են նիւթական շատ կարեւոր միջոցներ: Յանձնախումբը կը հրաւիրէ ամէն հայ բերելու իր օժանդակութիւնը, իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով: Բայց պէտք է մասնակցիլ:

Հաւաքոյթին ընթացքին ցոյց տրուեցաւ ժապաւէն մը. ներկաներէն ոմանք վերապրեցան քանի մը տարիներ առաջ կատարուած Լիոն - Սէն - Ժիւլիէն - անժընլվուա քայլարշաւը, թիկունք կանգնելու համար ցեղասպանութեան ճանաչումին:

Երեկոյթին ներկայ էին, կամ իրենց բարեկամական խօսքը ղրկած էին գրաւոր, շրջանի քաղաքական դէմքերէն կարեւորներ, ինչպէս երեսփոխան Միշէլ Նուար եւ Պաշտպանութեան նախկին նախարար՝ Շարլ Էրնիւ՝ որ վստահեցուցած էր՝ «Միշտ ձեզի հետ եմ»: Այս կարգի քանի մը գրութիւններ կարդաց կազմակերպիչներէն Ժան Գրիգորեան՝ որ անդամ է Վիլէօրպանի քաղաքապետական խորհուրդին:

Երբ վերջացան բանախօսութիւնները՝ որոնք կրնային նուազ երկար ըլլալ, ժողովուրդը չցրուեցաւ անմիջապէս: Հրաւիրուեցաւ սեղաններու շուրջ՝ գաւաթն ի ձեռին տօնելու համար Հայ Դատի Յանձնախումբին ձեռք բերած այս առաջին յաջողութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՓԵՐԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

Բանահաւաքումի բազմաբնոյթ հաղորդումները, ազգագրական եւ տարբեր նիւթերը մեզի կ՚օգնեն պատկերացում ունենալու Փերիոյ Հայութեան ժողովրդական նուագարաններու մասին:

Փերիոյ Հայերը ԺԷ. դարու սկիզբը բնակութիւն հաստատած են Սպահանէն 150 քիլոմեթր դէպի արեւմուտք լեռնային տարածութեան մէջ, ուր հիմնած են գիւղեր, կառուցած եկեղեցիներ, դպրոցներ, զբաղած են հողագործութեամբ, այգեգործութեամբ, խաղողի մշակութեամբ: Գիւղերու եւ այգիներու մէջ ստեղծուած են պաշտպանութեան կառոյցներ, դիտարաններ, ամրոցներ:

Այս վայրերուն մէջ անպակաս էին լեռնային սառնորակ աղբիւրները, առուակները, դաշտերու մէջ ջուրերը, որոնք յետագային իրենց բուժիչ յատկութիւններուն շնորհիւ կը դառնան սրբատեղիներ: Ժողովրդական տօնախմբութիւններու ատեն այս վայրերուն մէջ կը հնչէին սազը, նաղարան, չոնգուրը, կը կազմակերպէին խաղեր, մրցումներ, կրկէսային ներկայացումներ եւ այդ բոլորին կ՚ընկերանար երգ - երաժշտութիւնը: Փերիոյ Հայութիւնը գործածած է հին հաւատալիքներ խորհրդանշող զարդեղէն, զանազան առարկաներ, հմայիլներ: Տօնախմբութիւններու ատեն ասպարէզ կու գային զուռնա - նաղարան, քիչ հանդիպող քամանին, պարկապզուկը: Գիւղերին մէջ հայկական սրինգին տեղը գրաւած էր եգիպտական նէյը, զոր Փերիոյ Հայերը կը կոչեն հապանտ: Եղեգնեայ նուագարանի մասին կը վկայեն 1414 թուականի հայկական ձեռագիր մը եւ Հայ Թումայի «Ծննդից» թեմայով մանրանկարները: Ի դէպ, Հապանտ անունով գաւառ ունինք պատմական Սիւնիքի մէջ: Հապանտ նուագուած է նաեւ հէքեաթասացներու հաւաքոյթներու ընթացքին:

Փերիոյ Հայերու հարսանիքներուն մէջ այլ նուագարաններու հետ աւանդաբար հնչած է ծնծղան եւ այդ սովորութիւնը պահպանուած է մինչեւ այսօր: Երբ հարսանեկան թափորը դուրս կ՚ելլէր եկեղեցիէն, ծնծղայի զօղանջներու ընկերակցութեամբ կ՚երգուէր «Արեգակն արդար» շարականը:

Աշուղ - գուսաններու անբաժան ուղեկիցն էր չոնգուր - սազը՝ թէ՛ հարսանիքի տուներու մէջ, թէ՛ ժողովրդական տօներու, թէ՛ աշուղական մրցակցութիւններու ընթացքին:

Փերիոյ Հայերու երաժիշտներուն մօտ շատ յարգի նաղարան (դնգլի - դափ) նուագարանը պատրաստուած է եղջերուի եւ եղնիկի կաշիէ. ուստի արուի կաշիէ պատրաստուած նուագարանին զարկած են կոպալով, իսկ էգինը պատրաստուածին՝ ճիպոտով:

Զուռնան, շնորհիւ թթենիի եւ ծիրանենիի փայտէ պատրաստուած ըլլալուն, արձակած է հաճելի հնչերանգ ունեցող ձայն մը: Վկայութիւններու համաձայն, «զուռնաչիները» նուագի միջոցով խօսած են իրարու հետ՝ հաղորդելով գաղտնիքներ, լուրեր եւայլն:

ԾԱՏՈՒՐ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ Հ. Մ. «Սիփան» Միութեան կազմակերպութեամբ, Հոկտեմբեր 9-ին, «Նայիրի» սրահին մէջ տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած Ապրիլեան Եղեռնի 70-ամեակին: Ժոզէֆ Մեհրաբեան խօսած է հայկական հարցին վերաբերեալ դաշնագիրներու, մասնաւորաբար Սեւրի դաշնագրին մասին: Ներկայացուած են Վահագն Դաւթեանի, Սիլվա Կապուտիկեանի եւ Գէորգ Էմինի տեսակէտները՝ Եղեռնի վերաբերեալ, միութեան գրական բաժնի արտասանողներու խումբի միջոցով: Հուսկ՝ ցուցադրուած են լուսապատկերներ, Լիզպոնի հինգ հայ երիտասարդներու մասին:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալեք Մանուկեան վարժարանի «Ա. եւ Ն. Կէօնճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, ի պատիւ Հայաստանէն երկու հիւրերու՝ թատերագիր Գէորգ Արաջեանի եւ երգչուհի Արաքսեայ Դաւթեանի: Բացումը կատարած է տոքթ. Յարութիւն Արզումանեան, ներկայացնելով հիւր բանախօսը: Գէորգ Արաջեան խօսելէ ետք Հայաստանի նուաճումներուն մասին, դրուատած է Սփիւռքի պայմաններուն մէջ յառաջ տարուող հայապահպանման աշխատանքները: Երեւանի Օփերայի մեներգչուհի Արաքսեայ Դաւթեան մեկնաբանած է Կոմիտասէն, Եկմալեանէն, Վերտիէն, Փուչինիէն եւ այլ երգահաններէ գործեր, որոնց դաշնակով ընկերացած է Լենա Բորովա (Մոսկուայէն):

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պրէպէօֆ սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, տեղի ունեցած է Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» դպրաց դասի համերգը: Յայտագրին մասնակցած է նաեւ երեսուն պատանիներէ կազմուած երգչախումբ մը, որ մեկնաբանած է ժողովրդական երգեր, ղեկավարութեամբ Արա Թօչիկեանի: «Կոմիտաս» երգչախումբին երգացանկը բաղկացած է Կոմիտասի, Կանաչեանի, Հ. Պէրպէրեանի, Կ. Զաքարեանի, Մ. Մազմանեանի եւ Գ. Զթչեանի գործերէն:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ԳԱՐՈՒՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Այս դարի առաջին կէսի հակարաբական ընդվզումները (յիշենք Սահլ Սմբատեանի, Աբու - Մուսէի յաղթական ճակատամարտերը խալիֆայութեան դէմ, Սասունի ապստամբութիւնը եւ տարբեր վայրերի մի շարք անողակ մարտերը) ...տար բռնակալներին ստիպեցին հաշուի նստել Հայութեան հետ, յարգել նրա քաղաքական ու մշակութային իրաւունքները: 855-ին Խալիֆայութիւնն ստիպուած եղաւ Աշոտ Ա. Բագրատունուն ընդունել Հայոց իշխան (Հայաստանի կառավարիչ ու տնօրէն), 862-ից՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանքի իշխանաց իշխան, որպէսզի 885-ին էլ ճանաչի նրա հիմնած հայկական թագաւորութիւնը: Աշոտի իշխանապետութեան սկզբից իսկ բացառւում էր մահմետականների ամէն մի կամայականութիւն (հետեւապէս եւ խաչքարի ջարդումը) Հայոց աշխարհում: Դրա շնորհիւ է, որ մենք արդէն խաչքարեր ունենք, վիմագրով ու թուականով խաչքարեր, եւ այն էլ հենց 850-ական թուականներից:

Դարձեալ թիւրիմացութեամբ կարելի է բացատրել, որ մեր ուսումնասիրողներից ոմանք խաչքարի արուեստի, աւելի ճիշդ՝ խաչքարի կերպարի վերջնական ձեւաւորման ժամանակ են համարում ԺԲ. - ԺԳ. դարերը:

Բագրատունեաց թագաւորութեան շրջանը (Թ. դարու վերջ - ԺԱ. դարու առաջին կէս) Հայաստանի կեանքում նշանաւորուեց քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային բուռն վերելքով: Եւ պատահական չէ խաչքարի արուեստի այն ակնառու ծաղկումը, որի փայլուն ապացոյցները պահպանուել են երկրի համարեայ բոլոր նահանգներում: Այս շրջանում է, որ խաչքարի ճարտարապետական ու քանդակագործական կերպարը վերջնականապէս ձեւաւորւում, ստանում է իր աւարտուն ու կատարեալ տեսքը՝ զարգացման յաջորդ փուլը ոտք դնելով արդէն կանոնիկ դարձած, դասական տեսքով ու առանձնայատկութիւններով:

Թ. դարի երկրորդ կէսի խաչքարերն անպայման ունէին յաջորդ պատմաշրջաններում լայն տարածում գտած կերպարի բոլոր կարեւորագոյն տարրերը: Խորանաձեւ պատուանդանի վրայ կանգնած է քառակոթող - սալը, որը ճակատով նայում է դէպի արեւմուտք: Այս ճակատը կամ երեսը ծածկուած է խաչի հարթաքանդակով, որի շուրջը երկրաչափական ու բուսական զարդանախշեր են (Յովհաննէս Եպիսկոպոսի խաչքարն Արցախի Ս. Յակոբայ վանքում - 853 թ., Գրիգոր Ատրներսեհեանինը Մեծ Մազրայում 881 թ., Սուքէի խաչքարը Ներքին Թալինում - 882 թ., Նորատուսի Մարտիրոս գիւղի, Հաղբատավանքի մի շարք օրինակներ դարձեալ Թ. դարից կամ Ժ.-ից): Կայ այս բոլորն իր մէջ առնող մի շրջանակ - զարդանախշ եւս, որը քանի գնում, դառնում է բազմազան ու նրբաքանդակ, մինչեւ որ Բջնիի (1031, Վահրամ Պահլաւունու), Ցախաց քարի (1041), Հաղբատի եւ մի շարք ուրիշ վայրերի խաչքարերում ԺԱ. դարու սկզբին ձեռք է բերում իր կատարեալ ու աւարտուն ձեւը: Եւ եթէ այսքանի մէջ բացակայում էր միայն մի քիւ, որի հրաշալի օրինակները տեսնելու ենք ԺԲ. դարից սկսած, ապա Եղեգնաձորի Ցախաց քարում էլ կանգուն է այդ զարդաքանդակ քիւն ունեցող խաչքարը, որպէսզի հաստատի, որ այս ժամանակ, այսինքն՝ մինչեւ ԺԱ. դարը խաչքարն ունէր իր կերպարի էական ու երկրորդական բոլոր առանձնայատկութիւնները: Ցախաց քարի խաչքարի վարպետն ըստ երեւոյթին մեծ ստեղծագործող է եղել, քանի որ ոչ միայն ի մի է հաւաքել իրենից առաջ եղած նուաճումները եւ ստեղծել նախորդների ձեռքբերումների հանրագումարը, այլեւ յօրինել է շատ ինքնատիպ մանրամասներ: Դիտեցէք թէկուզ խաչքանդակի թեւերի տակ ծուարած երկու փոքրիկ խաչերը, որոնք, ըստ աւանդութեան, պիտի «ծաղկէին» վարի թեւի ծաղկուն եզրերից: Բայց այստեղ վարի թեւից բարձրանում են մարդկային ձեռքեր, որոնք էլ բռնած բարձր պահում են փոքրիկ խաչերը:

Ամփոփելով կատարած թռուցիկ ակնարկը, կարող ենք ասել, որ խաչքարն իր կերպարի բոլոր ձեւերով արդէն ձեւաւորուել էր մինչեւ ԺԱ. դարը: Այլ բան է, որ խաչքարի ամենադասական օրինակներն ստեղծուելու էին ԺԲ. - ԺԴ. դարերում: Այո՛, դա միանգամայն ուրիշ բան է, նման նրան, որ մենք բանաստեղծութիւն ունէինք սկսած վաղնջական ժամանակներից, բայց նրա հանճարեղ պոռթկումը տեղի ունեցաւ Ժ. դարում: Որովհետեւ պոռթկումի համար Գրիգոր Նարեկացի պիտի ծնուէր: Ինչպէս որ հանճարեղ խաչքարեր կերտելու համար պիտի ծնուէին Պօղոսն ու նրա մեծ նախորդ Մոմիկը:

(Շար. 4)

(Շար. Ա էջէն)

ղացի էին: Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն 108 Քիւրտ սպաննուած է, 68 զինուորական եւ 74 ոչ - զինուորական, բայց այս թիւերը շատ ցած կը նկատուին, բաղդատմամբ իրականութեան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԼՖՈՆՍԻՆ երկու ամսուան համար պատերազմական վիճակ հռչակեց երկրին մէջ, ուր ահաբեկչական արարքները բազմացած են:

ԷՍԹՈՆԻՈՅ Տարտու համալսարանական քաղաքին մէջ շատ ծանր բախումներ տեղի ունեցած են Սեպտեմբեր 28-ին եւ 29-ին, որոնց հետեւանքով էսթոնացի եւ ռուս ուսանողներ ծանրօրէն վիրաւորուած են: Ստոքհոլմի մէջ է որ այս լուրը հաղորդած է էսթոնիոյ քաղաքական բանտարկեալներու օգնութեան մարմնի նախագահը: Էսթոնացիք ընդդիմած են ռուսախօս ուսանողներու խուժումին:

×

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «ՏՈՐՊԵԴՕ»Ի

Հոկտեմբեր 27-ին, Երեւանի մէջ «Արարատ» 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Մոսկուայի «Տորպեդօ»ի, որ մինչ այդ կը գրաւէր դասաւորման 5-րդ տեղը:

Նոյն օրուան միւս խաղերու արդիւնքներն են. -

ԲՄԱ Ռոստով - Շախտեոր	1 - 3
Նեֆթչի - Կայրաթ	4 - 1
Ֆակէլ - Դինամօ Մ.	0 - 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր միշտ Կիեւի «Դինամօ»ն 43 կէտով, որուն կը հետեւէին՝ Դնեպր 39, Սպարտակ 38, Դինամօ Մինսկ 37, Տորպեդօ Մ. 33, Ժալգիրիս եւ Արարատ 30-ական, Զէնիթ, Մետալիստ եւ Կայրաթ 28-ական, Դինամօ Թ., Չերնոմորեց, Նեֆթչի եւ Շախտեոր 26-ական, Դինամօ Մոսկուա 25, Տորպեդօ Ք. 22 եւ ԲՄԱ Ռոստով 21 կէտերով:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս յաղթանակով «Արարատ» աստիճան մը եւս կը բարձրանայ դասաւորման մէջ՝ գրաւելով 7-րդ տեղը, նոյնիսկ յաւակնելով մաս կազմել առաջին վեցեակին, ինչ որ կրնայ յետագային գեղեցիկ անակնկալներու դուռ բանալ իր առջեւ:

«Արարատ»ի յաջորդ խաղը՝ Նոյեմբեր 3-ին, դժուար կը թուի: Երեւանցիները Կիեւի մէջ կը հանդիպին տեղւոյն «Դինամօ»ի:

×

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ (Դ. Շրջան)

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին կը յաղթէ Պօրըփէռի 1 - 0, Վալանս կը պարտուի Ռոանէ 1 - 4 :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը ծանուցանէ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին, թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 3, եկեղեցւոյս մէջ տեղի պիտի ունենայ Հանդիսաւոր պատարագ եւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներու, ծառայող եւ սատարողներու հոգիներուն ի հանգիստ: Պիտի կատարուի նաեւ մասնաւոր Աղօթք եւ Մաղթանք արեւշատութեան՝ եկեղեցւոյս ապրող բարերարներուն եւ անոնց սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի մասնակցութեամբ՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, առաջնորդութեամբ՝ ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·00
Ս. Պատարագ ժամը՝ 10·00
Քարոզ՝ ժամը՝ 11·15

ԼԻՈՆ. - Այրի Տիկին Ստեփան Միքայէլեան,
Ժան - Շառլ (էնթէոն տէ դ'Օփիթօ), Ժիլ, Իվան, Փասքալ Միքայէլեան
Տիկին Շառլ Միքայէլեան, Մարթին եւ Սիլվի,
Տիկին Արամ Աւետիսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Իւթէռ եւ զաւակը՝ Սթեֆան
Տոքթ. Միշէլ եւ Քրիսթին Լապատի,
Պ. Ռընէ Տիւքա եւ զաւակը,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏՈՔԹ. ՍՏԵՓԱՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ

մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 22-ին Լիոնի Սէն - Պրիւնօ Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Քրուա - Ռուսի գերեզմանատունը:

ԱՅՑ՝

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՐԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս՝ Նոյեմբեր 1, Ուրբաթ օր, յարգանքի եւ ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ, Պանեէօ Փարիզիէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու դամբարանին, ուր կը հանգչին երեսունէ աւելի դէմքեր. ինչպէս՝ Արշակ Չօպանեան, Լեւոն Բաշալեան, Արամ Անտոնեան, Էտկար Շահին, Շահան, Օննիկ եւ Մաննիկ Պէրպէրեան, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Ահարոն, Լեւոն Մոզեան, Մկրտիչ Երիցանց, Հրանդ Բալուեան, Զարեհ Մութաֆեան, Աւետիս Մեսումենց եւայլն:

Կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը՝ անխտիր, հաւաքուիլ ժամը՝ 15·30-ին Սիմըթիէռ տը Պանեէօ Փարիզիէնի գլխաւոր դրան առջեւ, օթօպիւսի կայարանէն 200 մեթր: Ave. Max Dormoy

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Ծաղիկի զետեղումէն վերջ, չիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ համայն անհետացող հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Երթեւեկութիւն. - Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 օթօպիւսը եւ իջնել՝ Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայարանը:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Գ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն - տը - Շէրիի Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 3-ին Օծման Գ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական Պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Նշան եւ Ֆիլօր Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ՝ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խաքքուբլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նոյն ատեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք՝ Եկեղեցաշէն բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճէպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի, նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճընկըրտըեանի, Գարակէավուրեանի, Մելգոնեանի, Մուկիամեանի, Սանթուլլօի, Զիդտէմեանի, Զիլինկիրեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Արէկեանի, Պագըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրեճեանի, Մուրատեանի եւ Սօմունեան գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յակոբ Աբրահամեանի:

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան «Ճէպրայէլ Պահատուրեան» սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պ. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն. - 78 - 32 - 18 - 51

Ճաշագինն է 100 Ֆ.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Միքճեան ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 1, ժամը 11-ին Կրընոպլը, Սէն - Մարթէն - տ'էռ Կէ փողոց, Նոթր Տամ տը լա Տէլիվրանս Եկեղեցիին մէջ, ի յիշատակ՝

ՊԱՐՈՅՐ ՄԻՔՃԵԱՆԻ

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

FESTIVAL DU FILM ARMENIEN

COMMUNIQUÉ

Compte tenu du succès rencontré par le 2ème Festival du Film Arménien, l'Association Audiovisuelle Arménienne et le Studio 43 ont décidé de prolonger la manifestation jusqu'au 5 novembre.

Pour les programmes, se renseigner : 47 - 70 - 63 - 40

ՑՈՒՑԱՀԵՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 2-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԱՅՑ

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի յաղթութեան 40-րդ տարեդարձի առթիւ, Հայ Նախկին Ռազմիկներու ազգային ընկերակցութիւնը հիմնուած 1917-ին կը հրաւիրէ բոլորդ. -

Կիրակի, Նոյեմբեր 10, հոգեհանգստեան պատարագ ժամը 10·30-ին Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ, 3 կրօնական պետերու հովանաւորութեամբ. ի յիշատակ 2 մեծ պատերազմներու եւ դիմադրութեան ընթացքին զոհուած հայորդիներու:

Ծաղկեպսակի զետեղում հայ Զինուորի արձանին տակ:

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին այց հայ հերոսներու շիրիմներուն վրայ: Հաւաքուիլ ժամը 14·30-ին Փէռ Լաշէզ գերեզմանատան գլխաւոր դրան առջեւ, Պուլվ. Մենիլմոնթան, մեթրօ Ֆիլիփ Օկիւսթ: Թափօր նախկին ռազմիկներու ֆրանսական դրօշակներով եւ մեկնում հայկական աւանդական նուագով: Հայերէն եւ ֆրանսերէն քերթուածներ ու արտասանութիւններ: Երիտասարդ զոհ՝ Արամ Պասմաճեան:

Հայ սրբազաններուն, Անդրանիկին գերեզմաններու ժամը 16-ին ֆրանսական պաշտօնական մեծարանք կազմակերպուած 20-րդ քաղաքապետարանին կողմէ, օտար կամաւորներու յուշարձաններուն վրայ, ի պատիւ անոնց որոնք զոհուեցան Ֆրանսայի ազատութեան համար:

Զինուորական նուագախումբ, ծաղկեպսակի զետեղում:

Թաւշիկ, պաստառ եւ ֆրանսականէն զատ ուրիշ դրօշակները արգիլուած է:

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

au profit de la

MAISON de la CULTURE ARMÉNIENNE de DÉCINES

placée sous la *Présidence d'honneur*
de Monsieur ALAIN MANOUKIAN
SAMEDI 2 NOVEMBRE à partir de 21 heures
dans les salons rénovés du CASINO DE CHARBONNIERES
animée par
L'ORCHESTRE A N I de la M.C.A.D.
L'ORCHESTRE C L A U D E M A Z E T
AU PROGRAMME :
un CONCOURS de KOTCHARI (pour les groupes de 2 à 6 personnes)
un CONCOURS de ROCK
Attraction par le danseur ROBERT BAGHDASSARIAN
T O M B O L A

GROS LOT ... UN SEJOUR de 8 JOURS en YOUGOSLAVIE
POUR 2 PERSONNES
(voyages en avion compris)
ET DE NOMBREUX LOTS DE VALEUR ...

Prix d'entrée : 70 Francs

Points de vente :
Maison de la Culture Arménienne de Décines
KRIK, 11 ave. Henri Barbusse - Villeurbanne
SUZANNE, 28 rue Bugeaud Lyon 6ème
Inscriptions au concours et réservation des tables avant le 31 *octobre*
à la MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 DECINES, tél. 78 49 42 97

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Dans les salons de l'Hôtel M E R I D I E N
81, Boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Շաբաթ, Նոյեմբեր 9, ժամը 20·30էն մինչեւ առաւօտ

ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. -

42 - 60 - 15 - 10
43 - 81 - 80 - 82
42 - 61 - 51 - 13 SABERATOURS
42 - 82 - 01 - 41 Cabinet TERZIYAN

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
30

MERCREDI
30 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO : 3,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. — Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. — Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.084

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.084

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԴԺԳՈՀ՝ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԹԻԵՐ ԽՕՋԱԼ Կ'ԸՍԷ «ՈՉ ՄԷԿ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ, ԹՈՂ ԽԶԵՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Եւրոպայի բացասական դիրքը Թուրքիոյ նկատմամբ եւ վերջերս իւրացումը անգլիացի երեսփոխանին տեղեկագրին զանազան խորհրդածութեանց առիթ տուած է: Ստորեւ - նախ «Ճումհուրիյէթ»ի (Հոկտեմբեր 24) յօդուածը, ապա՝ այլ յայտարարութիւններ. -

×

Հոկտեմբեր 23-ի նիստին եւրոպական Խորհրդարանը՝ Սթրազպուրկ, առանց որեւէ բարեփոխութեան ընդունած է անգլիացի, աշխատաւորական կուսակցութեան երեսփոխան Ռիչըրտ Պէլֆի տեղեկագիրը, որ կարեւոր նշանակութիւն ունէր Եւրոպայի Խորհուրդի եւ Թուրքիոյ փոխ - յարաբերութիւններուն ապագայ զարգացումներուն տեսակէտէն: Տեղեկագրին համաձայն Եւրոպական Խորհրդարանին եւ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին միջեւ ո՛չ պաշտօնական, ո՛չ ալ կիսապաշտօն յարաբերութիւն պիտի մըշակուի:

Անգլիացի երեսփոխանին տեղեկագրին քուէարկումը տեղի ունեցած է բաւական էլեկտրականացած մթնոլորտի մը մէջ:

Երէկուան նիստին տեսակցութեան գըլխաւոր նիւթը եղած է «միջին ճամբայ»ի առաջարկը, որուն համաձայն Սեպտեմբեր 12-ի զինուորական միջամտութենէն ի վեր առկախուած Եւրոպական Խորհուրդ - Թուրքիա յարաբերութիւնները որոնք կարելի չէ վերանորոգել, փոխարինուին կիսապաշտօն խառն յանձնախումբով մը:

Փոփոխութեան այս առաջարկը բերած է քրիստոնեայ - ընկերվար խմբակը, եւ որ սակայն մերժուած է ընկերվար եւ համայնավար երեսփոխաններուն քուէներով: Այս մերժումէն ետք խօսք առած է ազատական խմբակին նախագահը Սիմոն Վէյլ ու ըսած. «Թերեւս իրական առումով ժողովրդավարութիւն մը գոյութիւն ունի Թուրքիոյ մէջ, սակայն անցքի ընթացք մը ակներեւ է: Մենք, մինչ խորհրդարանական կիսապաշտօն մարմիններ կը կազմենք երկիրներու հետ ուր ժողովրդավարութեան նշոյլն իսկ չկայ, նոյն բանը կը մերժենք Թուրքիոյ պարագային: Անկարելի է այս: Այս պատճառով որպէս ազատական խմբակ, համակ անոր որ մինչեւ այսօր նեցուկ կանգնած ենք Պէլֆի տեղեկագրին, դէմ պիտի քուէարկենք, քանի որ անընդունելի կը մնայ «միջին ճամբու» առաջարկն ալ»:

Ապա խօսք առած են նաեւ աջակողմեան խմբակներու բանբերները, որոնք ունեցած են նոյն ձեւի, - արտայայտութիւններ ու ըսած թէ ընկերվար մեծամասնութիւնը «բռնակալութիւն» կը կիրարկէ եւ իրենք եւս դէմ պիտի քուէարկեն: Իսկ ձախ հատուածի խորհրդարանականները յայտնած են թէ Թուրքիա երկիր մըն է որ կը ձգտի լիազօր մէկ անդամը դառնալ Եւրոպայի Խորհուրդին, այնպէս որ կարելի չէ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին հետ պաշտօնական յարաբերութիւն հաստատել, մինչեւ որ արեւմտեան չափանիշով իսկական ժողովրդավարութիւն մը չհաստատուի հոն:

Տեսակցութիւններու ընթացքին արտայայտուած է նաեւ Իտալիոյ ընկերվար կուսակցութեան անդամ քահանայ մը, Գուծօ, ըսելով թէ Թուրքերը կատարած են Հայերու ցեղասպանութիւնը, գրաւած են Կիպրոսը, եւ Վան բնակեցնելով Աֆղանիստանէն եկած Թիւրքմէն գաղթականներ Քիւրտերու վրայ ճնշում կը բանեցնեն. ան կոչ ուղղած է աջակողմեան հատուածին, «Քրիստոնավայել կեցուածք» ունենալու եւ թեր քուէարկելու տեղեկագիրին:

Քուէարկութեան մասնակցած են 280 երեսփոխաններ: 159-ը թեր քուէարկած են, 118 դէմ, իսկ 9 ձեռնպահ մնացած են:

Այս վճիռը «քաղաքական կողմնացոյց»ի մը հանգամանքը ունի: Թուրքիոյ եւ Եւրոպայի Խորհուրդին միջեւ բազմաթիւ կազմակերպութիւններ կան, որոնցմէ մէկն է Խորհրդարանական խառն յանձնախումբը, եւ որ մեծ գործունէութեան դաշտ մը չունի: Սակայն Սեպտեմբեր 12-էն ետք Եւրոպայի Խորհուրդին կողմէ անոր գոյութեան վերջ տրուելու եւ Նոյեմբեր 6-ի ընտրութիւններէն ետք հակառակ Անգարայի բազմաթիւ դիմումներուն վերակազմուած չըլլալու պարագան չափանիշ մը կը նկատուի Թուրքիոյ եւ Հասարակաց շուկայի փոխադարձ յարաբերութիւններուն համար: Այսինքն՝ խառն յանձնախումբի մը կազմութիւնը պիտի նշանակէր Անգարա - Պրիւսէլ գծին վրայ լուրջ հեռանկար մը, ու հակառակը՝ այն թէ, Սեպտեմբեր 12-էն ի վեր տիրող փոթորկալի շրջանը վերջ գտած չէ:

Քաղաքական դէտերու համաձայն այս վճիռէն ետք Անգարա - Պրիւսէլ փոխ - յարաբերութիւնները «նուազագոյն սարք մը, ու մեծ հաւանականութեամբ մինչեւ 1988-ի ընտրութիւնները» պիտի մնան անփոփոխ: Եւ քանի որ արդէն ներկայի կացութիւնն ալ շատ փայլուն չէ, Թուրքիա յառաջիկայ շրջանին Եւրոպայի Խորհուրդէն շատ բան պէտք չէ ակնկալէ:

×

Իսկ «Հիւրրիյէթ»ի մէկ լրագրողին հետ տեսակցելով Թուրքիոյ նախարարապետը Էօզալ ըսած է. - «Եթէ կ'ուզեն թող սառեցնեն յարաբերութիւնները, ոչ մէկ կարեւորութիւն ունի»:

×

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը գրաւոր յայտարարութիւն մը հրապարակած է, ուր կ'ըսուի. - «Այս տեղեկագրով ու վճիռով Եւրոպական Խորհրդարանը անիրաւութիւնն ունեցած է Թուրքիոյ հետ իր յարաբերութիւններու ապագայի արժեւորումը հիմնելու նման ի ծնէ խեղանդամ, կանխակալ կարծիքներով հիւսուած ու սխալ գրութիւններու: Տեղեկագրին ու վճռին քուէարկուած ըլլալու պարագան լախտի հարուած մըն է Եւրոպայի խորհրդարանին վարկին ու արժանահաւատութեան»:

Հոն կ'ըսուի նաեւ թէ այս տեղեկագըրին գլխաւոր նպատակն է «Արգելք ըլլալ Թուրքիոյ եւ արեւմտեան Եւրոպայի միջեւ փոխ - յարաբերութիւններու բարւոք զարգացումին»:

Հրապարակուած յայտարարութիւնը կ'աւելցնէ. - «Այս նպատակը իրագործելու համար ոչ մէկ ջանք խնայուած է մեր երկրին տրընչուած գոյնն, ամենապարզ իրականութիւններն իսկ անտեսելու, Թուրքիան ամբաստանելու եւ դրական ամէն զարգացում ուրանալու: Թուրքիա իւրացուցած է ժողովրդավարութիւնը որովհետեւ իր ժողովուրդը ընտրած է զայն. այս մարզին մէջ ոչ ոքէ դաս առնելու դիրքին մէջ ենք»:

Իսկ Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարը Հալէֆօղլու ըսած է. - «Արեւմտեան Եւրոպայի մեր բարեկամներէն՝ որոնք սակաւ թիւ մը չեն ներկայացներ եւ սակայն մեր հակառակորդներուն չափ բացայայտօրէն չեն պարզեր իրենց տեսակէտը, կը սպասենք որ այս անիմաստ ընթացքին վերջ մը տան»:

Թրքական շրջանակներ ըսած են նաեւ թէ վերոյիշեալ տեղեկագիրը Թուրքիոյ տեսանկիւնէն «բացայայտօրէն որեւէ արդիւնքի չի կրնար յանգիլ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ - ԵՒ ՉՈՐՍ ՍԵՆՏԻՔԱ համաձայնութեան մը եկան Երեքշաբթի առտուան 1-ին մօտ, երկար վիճաբանութիւններէ ետք, գործազրկութեան սակերու եւ հատուցումներու շուրջ:

Սէ - Ժէ - Թէ-ն ձեռնպահ մնաց, բայց չորս սենտիքա ընդունեցան որ գործազըրկութեան ապահովագրութեան սակը բարձրանայ աշխատաւորներուն համար 2,1էն 2,3%, գործատիրոջ համար՝ 4,1էն 4,3-ի: Զգալի փոփոխութիւններ կան նաեւ գործազրկութեան հատուցումներուն համար, որոնք պիտի զեղչուին, մանաւանդ բարձր աշխատավարձքերու պարագային:

ՄԱՐՄՈԹԱՆ Թանգարանէն գողցուած ինը պաստառներ (մեծամասնութեամբ Մոնէ, նաեւ Ռընուար, Պերթ Մոռիզօ) ապահովագրուած ալ չէին: Նախ որովհետեւ ապահովագրութեան շատ ընկերութիւններ չկան որ ընդունին, ապա նաեւ որովհետեւ պաստառները անվաճառելի են: Այս պարագային ուրեմն չի կրնար ապահովագրութեան ընկերութեան հետ սակարկութեան նստելու հարց մը ըլլալ գողերուն համար: Կասկած կայ ահաբեկչական կազմակերպութիւններէ, մանաւանդ՝ Աքսիոն Տիրէքթ, որոնք այլ սպառնալիքներ կրնան ընել Պետութեան:

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶԵՐԸ համաձայն են, յաղթականն է՝ Շիրաք: Եթէ Երկուշաբթի օր, տաքը - տաքին շատ համոզիչ չէին Շիրաքի ի նպաստ արդիւնքները (Մաքս Կալօ բնաւ չէր ընդունէր), Երեքշաբթի ոչ ոք խնդրոյ առարկայ կ'ընէր Եւրոպա 1 - Սոֆրէս հարցախոյզը եւ որու արդիւնքն էր 45% Շիրաքի ի նպաստ եւ 25՝ Ֆապիուսի: Պէտք է նկատել թէ ընդհանրապէս տարբեր չէին խմբագրականներու մէջ պարզուած տեսակէտները, Երեքշաբթի առտու: Սերժ Ժիւլի կը շեշտէր Ֆապիուսի ցուցաբերած արհամարհանքը ոչ միայն քաղաքականութեան մը, այլեւ մարդուն հանդէպ: Ձախի շարքերուն մէջ ալ յուսախաբութիւնը բացայայտ է:

ՃԷՄԱՅԷԼ - ՇԱՄՈՒՆ իրենց հաւանութիւնը տուին Դամասկոս գոյացած համաձայնութեան մը, որ կրնայ (հաւատա՞լ) վերջակէտ մը դնել տասնամեայ պատերազմին: Պատրաստուած ծրագիրը կը նախատեսէ ապայարանուանացման դըրութիւն մը, բայց բնագրին մանրամասնութիւնները չեն հրապարակուած:

ԱՂՃԱՅԻ մեղսակիցներուն (պուլկարական հետք) դատավարութեան կապակցութեամբ, առեանը Զուիցերիա եւ Թուրքիա պիտի երթայ հարցաքննութեանց համար, թէեւ Չելենքին մահը պատճառ է որ շատ բան երբեք չգիտցուի, բայց դատախազը՝ Մարինի լուսւ որ պէտք ունին Ա. Ուզուրլուի վկայութեան: Ըստ Աղճայի իր «կապերէն» մէկն էր Պուլկարիա:

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻՆ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ՃԵՄԱՅԷԼ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. «ԶԱՐԵՀԵԱՆ» ՄԿՐՏԵՑ ՆՈՐ ՇԷՆՔԸ

×

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 26-ին է որ Նախագահ Ամին Ճեմայէլ բացումը կատարած է Պիքֆայայի դպրեվանքին նոր շէնքին, ի ներկայութեան Տնտեսութեան եւ Առեւտուրի նախարար՝ Վիքթոր Քասիրի, ընդհ. ապահովութեան տնօրէն՝ Ժամհիլ Նեհմէի եւ հայ երեսփոխաններ՝ Խաչիկ Պապիկեանի եւ Անդրանիկ Մանուկեանի:

Ողջունելէ ետք Հանրապետութեան նախագահը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսը ըսած է. - Այս շինութիւնը շատ մեծ նշանակութիւն ունի, վասնզի այս Դպրեվանքին մէջ է, որ պիտի դաստիարակուին աշխարհականներու եւ քահանաներու սերունդներ, որոնք արաբական աշխարհին եւ հայ Սփիւռքի այլ վայրերուն մէջ պիտի գործեն ի սպաս Աստուծոյ եւ մարդկութեան: Խորապէս կը հաւատանք որ Լիբանանը է՛ եւ պիտի մնայ հայկ. Սփիւռքի սիրտը: Մեր հազարամեայ պատմութիւնը մեզի սորվեցուցած է հաւատք, յարատեւութիւն եւ յամառ պայքար վերապրելու համար, առաքինութիւններ զորս գտանք Լիբանան եւ որոնք, կը մաղթենք որ ծաղկին երիտասարդութեան սրտին մէջ»:

Յաջորդաբար խօսք առած են Լիբանանահայոց առաջնորդը Արամ Եպիսկ., Սուրիոյ Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Գալիֆորնիայի առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, երեքն ալ նախկին սաներ այս նոյն Դպրեվանքին որոնք իրենց թեմերու ողջոյնները փոխանցած են, Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ՝ Ոսկերեան Արզումանեան:

Նախագահ Ճեմայէլ իր ուրախութիւնը յայտնած է այս շէնքին շինութեան համար՝ «խորհրդանիշ այն իրական արժէքներուն որոնց կը հաւատան Լիբանանցիք եւ որոնց իրագործման համար բոլորն ալ կ'աշխատին: Յուսանք որ այս արարողութիւնը խոստմնալից նշանն ըլլայ խաղաղութեան եւ բնականոն կեանքի վերադարձին մեր երկրին մէջ»:

Յաւարտ արարողութեան Գարեգին Բ. յայտնեց թէ նոր շէնքը կը մկրտէ «Զարեհեան» ի յիշատակ Զարեհ տարաբախտ Կաթողիկոսին, որու կաթողիկոսութեան շրջանը (1956 - 1963) այնքան կարճ եղաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ - (ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏ. 22-24)

«ԱՐԱՐԱՏ» - «ԿԱՅՐԱԹ» ԽԱՂԸ (*)

Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ, Հոկտեմբեր 20ին, «Արարատ» կ'ընդունէր Ալմա Աթայի «Կայրաթ»ը: Նկատի առած այն՝ որ երկու խումբերն ալ սպառած էին հաւասար արդիւնքներու թոյլատրելի քանակութիւնը (10 խաղ), անոնք պարտաւոր էին անպայման յաղթանակ մը ապահովել կէտ շահելու համար: Խաղի երրորդ վայրկեանին Երեւանցիները «Կայրաթ»ի կիսադաշտին մէջ ազատ հարուածի իրաւունք ստացած են: Ռոբեր Գալստեան գնդակը փոխանցած է յետսապահ Ալբեր Սարգսեանի, որ 25 մեթրէն ուժգին հարուածով մը նշանակած է կոլ մը: Հինգ վայրկեան ետք յետսապահ Մկրտիչ Մարգարեան յաջողած է կոլի վերածել իր ընկերներու գործողութիւնը: 43-րդ վայրկեանին, «Կայրաթ»ի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԽՕՍՔԸ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

- Սեպտեմբեր 30, 1985 -

ԽՄԲ. - Ստորեւ կը հրատարակենք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին խօսքը, արտասանուած իր գահակալութեան 30-ամեակին առթիւ: Այլապէս շահեկան է, մանաւանդ իբրեւ տեսակ մը հաշուեկշիռ, եթէ նոյնիսկ նախընտրելի պիտի ըլլար, որ այլեւս անհրաժեշտ չնկատուէր կրկին արծարծել էջմիածին - Անթիլիաս բանավէճը, որ մօտ 30 տարի է ժամավաճառ ըրաւ թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին եւ թէ Սփիւռքը ընդհանրապէս, երբ այնքան աւելի կարեւոր ու կենսական մտահոգութիւններ ունինք:

×

«Լուսով քով Քրիստոս ամենեքեան լուսաւորեցաք»:

Իմ աչքերը ես լոյսին բացեցի 1908 թուի Սեպտեմբերի 20-ին, Բուխարեստում, որ ռումիներէն նշանակում է «ուրախութիւնների քաղաք»: Երեսունհինգ տարիներ անց, Ակրոպոլի ստորոտում մի խղճուկ հայ աղօթքի տան մէջ իմ հոգին բացեցի մի այլ լոյսի դիմաց, որի ճանապարհով փորձեցի գտնել աղբիւրը անծանօթ լոյսի: Եւ Աստծուն փնտռելու ճանապարհին ես գտայ Սուրբ Էջմիածինը եւ իմ Մայր Հայրենիքը, ու խոնարհուեցի ճակատագրի առաջ, դառնալով առաջին սպասաւորը մեր լուսաքնակ Հայրերի Եկեղեցու:

Այդ օրուանից անցել են երեսուն տարիներ: Երեսուն տարիներ երազանքների ու մտահոգութիւնների, երեսուն տարիներ յուսախաբութիւնների ու որոնումների, երեսուն տարիներ լարուած աշխատանքի, երեսուն տարիներ իրագործումների: Այդ մասին չէ որ պէտք է ես խօսեմ: Այլ միայն պարտաւոր եմ գոհութիւն յայտնել Աստծուն, որ այդ երեսուն տարիների հոգեւոր ու նիւթական շինարար իրագործումները կապուեցին իմ անուան հետ: Ես ինձ նկատում եմ բախտաւոր հայրապետ: Ես աշխատել եմ, ինչքս ինձ հաւատարիմ մնալով հանդերձ, գործել ոչ ինչպէս ես եմ կամեցել, այլ ինչպէս թելադրել է իմ պարտքի գիտակցութիւնը. ու միշտ երկիւղ եմ կրել իմ սրտում, թէ չլինի չեղուեմ իմ կոչման ճամբից: Միշտ իմ վրայ ծանր է ճնշել պատասխանատուութեան զգացումը: Սկզբունքային հարցերի առաջ գտնուելիս ես ինձ հարց եմ տուել, թէ տուեալ դէպքում ինչպէ՞ս պիտի վերաբերուէին ինձ նախորդող հայրապետները եւ փորձել եմ խորհել ու գործել 129 հայրապետների հետ միասին:

Թէ այս երեսուն տարիների ընթացքում կատարուած ամէն մի իրագործում ինչքան ուրախութիւն, ինչքան մխիթարութիւն, ինչքան լուռ հպարտութիւն են պարգեւել իմ հոգուն, դժուար թէ դուք կարողանաք պատկերացնել:

Իմ ընտրութիւնից մի շաբաթ անց, մի երեկոյ ես մենակ խոկում էի հին Վեհարանի դահլիճում: Լուսամուտները բաց էին: Ներքեւում, դուրսը նստած զրուցում էին մի քանի ծերունի ծառայողներ: Ցանկարծ լսեցի վանեցի Գրիգոր Շաթիրի ձայնը՝ «Փառք Աստուծոյ, Վեհարանի լոյսերը վառուեցին»:

Իմ ուրախութեան առաջին ցնցումը ապրեցի ես այդ պահին: Եւ այսպէս, ամէն օր, ամէն ամիս, տարիներ շարունակ մինչեւ այսօր, իմ շուրջը լոյսեր վառուեցին:

Հետզհետէ լուսաւորուեցին մեր հնադարեան աղօթքի եւ ուխտի բազում տաճարներ, սկսած Մայր Տաճարից, կոթողներ հայ դասական ճարտարապետական հանճարի:

Մայրենի լեզու ու հայ դասական ճարտարապետութիւն. ահա, իմ կարծիքով, հարազատագոյն եւ մնայուն անկորնչելի ազգային արժէքները հայ ոգեկանութեան:

Իմ գահակալութեան երեսուն տարիներին հիմնովին վերանորոգուեցին ու նոր կեանքի կոչուեցին այդ ոգեկանութեան արգասիքը հանդիսացող տասնեակ միջնադարեան անուանի յուշարձաններ, որոնք բոլորը այսօր գործող վանքեր ու եկեղեցիներ են, լոյս եւ մխիթարութիւն բաշխող մեր երկրի ու արտասահմանցի հայ հաւատացեալներին:

Այդ հոգեւոր լոյսը հետզհետէ թափանցեց Հայաստանի խոնարհ ժողովրդի լայն զանգուածների սրտերում: Աւելի մխիթարուեցին, աւելի պայծառացան յուսացեալ հոգիները հայրենաբնակ մեր բարեպաշտ ժողովրդի: Ես վկան եմ այդ հոգեւոր զարթօնքի: Այսօր, Սուրբ Էջմիածինը հայրենի հաւատաւոր ժողովրդի բաբախող սիրտն է հանդիսանում:

Նոր լոյսեր վառուեցին Հոգեւոր ճեմարանից ներս եւ հետզհետէ հասնող երիտասարդ միաբանների սրտերում: Այսօր մեր ներքին թեմերում սպասաւորող աւելի քան հարիւր հոգեւորականներ, բոլորը նոր սերնդին են պատկանում, շրջանաւարտներ Հոգեւոր ճեմարանի: Նրանք հաւատաւոր, բանիմաց եւ նուիրեալ սպասաւորներն են մեր Եկեղեցու: Թէեւ ունեցայ նաեւ յուսախաբութիւններ, սկսած Մայր Աթոռից մինչեւ արտասահման:

Իմ երազանքն է եղել եւ այսօր էլ է, որ Մայր Աթոռում թէ մեր բոլոր թեմերում գործող հայ հոգեւոր սպասաւորը, լինի եպիսկոպոս, վարդապետ կամ քահանայ, մնայ հաւատարիմ իր սուրբ կոչման, որպէս ծառայ Աստուծոյ ու ժողովրդի, հաւատքով աներեր, բարոյական նկարագրով գօտեպինդ, եւ անձանձրոյթ աշխատող, իբրեւ ժիր մատռուակ, ի շինութիւն իր ժողովրդի հոգեւոր կեանքի, իր անձնական վարքով բարի օրինակ դառնալով հաւատացեալներին: Իմ յորդորն է եղել մանաւանդ, որ հայ հոգեւորականը իր արժանաւորութիւնը չխաթարի՝ արծաթսիրութեան, մեծամտութեան, անկարգապահութեան եւ այլ տկարութիւններով: Հայ Եկեղեցու ոչ մի սպասաւոր թող գայթակղութեան մէջ չընկնի՝ խորհելով թէ եթէ խելք ունի, կարիք չունի հոգե - բարոյական մի հրամայականի անսալու:

Մայր Աթոռից լոյս են սփռում նաեւ այն 4 թանգարանները, ուր հաւաքուած և ցուցադրուած են աւելի քան 3000 մասունքներ, պատմական եւ գեղարուեստական արժէք ներկայացնող հայ եկեղեցական արուեստի գործեր:

Մայր Աթոռը լոյսի կենտրոն դարձաւ նաեւ իր հրատարակութիւններով ու տպարանով: Բացի մեր ամսագրից, լոյս տեսան բազմաթիւ հատորներ եւ շքեղ ալբոմներ, նաեւ երեք անգամ տպուեց ու Հայաստանում տարածուեց Նոր Կտակարանը արեւելահայ գրական լեզուով: Եւ շուտով լոյս պիտի տեսնի Աստուածաշունչ մատեանը ամբողջութեամբ, որի վրայ արդէն երեք տարի է աշխատում են հայրենի տասը գրաբարագէտ գիտնականներ:

Մասնաւոր գնահատանքով պարտք եմ զգում յիշատակելու, որ տարիների ջանքերով հնարաւոր դարձաւ ի յայտ բերելու եւ վերանորոգչական մասնագիտական աշխատանքներով վերջնական կորստից փրկելու հայ եկեղեցական նկարչութեան բազմաթիւ գործեր, մեծ մասամբ Յովնաթանեանների գերդաստանի սերնդագործութիւններ, որոնցով զարդարուած են այսօր մեր Մայր Տաճարը եւ Ս. Էջմիածնի թանգարանները: Հնադարեան հայ եկեղեցական արուեստի գործերի վրայ աւելացան նաեւ մեր օրերի հայրենի արուեստագէտների գործերը՝ «Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքը», «Հայ տառերի գիւտը» եւ «Աւարայրի ճակատամարտը» պատկերող մեծածաւալ պատի գորգերը (գոբելենները) գործ տաղանդաշատ նկարիչ Գրիգոր Խանջեանի: Իսկ հայրենի արուեստագէտներ՝ ճարտ. Բաղդասար Արզումանեանին եւ ոսկերիչ Ժիրայր Զուլալեանին ենք պարտական արուեստի ոսկեձոյլ գործերը՝ «Հայկական այբուբեն»ը, «Հայկական խաչ»ը եւ «Հայաստանի գերբ»ը, որոնք զարդարում են նոր Վեհարանը:

Նաեւ երաժշտութեան բնագաւառում նոր նուաճում ենք համարում մեր պատուէրով կատարուած երաժշտական գործերը՝ մեծատաղանդ երգահան Ալեքսանդր Յարութիւնեանի դաշնաւորած «Գթա, Տէր»ը, Օհան Դուրեանի «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»ը եւ Խորէն Մեխանաճեանի յօրինած պատարագի նոր երգեցողութիւնը, որը կոչեցինք «Խորէնեան» պատարագ:

Երեսուն տարիներ շարունակ իմ տեսական մտահոգութիւններից մէկն է եղել, որ նոր կառուցուող մեր աղօթքի Տները արտասահմանում հնարաւոր չափով ունենան հայկական դասական ճարտարապետութեան ոճ, սրբանկարները ներշնչուած լինեն միջնադարեան հայ մանրանկարչութիւնից, եկեղեցական երաժշտութիւնը ձերբազատուի ոչ - հայկական, արեւելեան ծեղծեքումներից ու առաջնորդուի մեծն Կոմիտաս վարդապետի երգեցողութեան շնչով:

Հայերէն լեզուն, հայկական ճարտարապետութիւնը, հայկական խաչքարերը, հայկական սրբանկարչութիւնը եւ երաժշտութիւնը կազմում են մի ոճային ամբողջութիւն եւ ստեղծում մի հոգեւոր ուրոյն մթնոլորտ մեր աղօթքի Տներից ներս: Այդ մթնոլորտում է, որ Սուրբ Հոգին խօսում է հայ աղօթողի սրտին: Հայ Եկեղեցու կամարների ներքոյ՝ աղօթքը, երգը, նկարչութիւնն ու ճարտարապետութիւնը թող համանուագ հայերէն հնչեն:

Անցնող երեք տասնամեակներին իմ սեպուհ պարտականութիւնն եմ համարել հայրապետական յատուկ կոնդակներով ոգեկոչել պանծալի յիշատակը մեր Եկեղեցու մեծանուն դէմքերի եւ ազգային պատմական կարեւոր տարեթուերի, ի լուսաւորումն եւ ի շինութիւն մեր ժողովրդի զաւակների հոգեւոր ու ազգային գիտակցութեան: Այստեղ կարծում եմ յարմար է եւ արժան առանձնապէս արձանագրել, որ 1965 թուին, Մեծ Եղեռնի յիսնամեայ տարելիցի առթիւ հայրապետական կոնդակով ոգեկոչեցի մեր բիւրաւոր նահատակների սուրբ յիշատակը եւ Հայաստանի տարածքի վրայ առաջին անգամ լինելով բարձրացաւ Ապրիլեան Նահատակաց Յուշարձան Սուրբ Էջմիածնում, Մայր Տաճարի կողքին, եւ ապա, նոյնպէս առաջին անգամ լինելով, Սարդարապատի հերոսամարտի յաղթանակը չփորուեց Ս. Էջմիածնի բարձունքից 1972 Սեպտեմբեր 3 թուակիր հայրապետական կոնդակով:

Եւ վերջապէս, կարծում եմ արդար է յիշատակել Մայր Աթոռիս տնտեսական եւ շինարարական իրագործումները, որ ես գնահատում եմ նոյնպէս իբրեւ լուսաւոր: Այսօր Մայր Աթոռը բաւականին մեծ մի վանական եւ վարչա - տնտեսական ու շինարարական ինքնավար կազմակերպութիւն է՝ երեսունեօթ միաբաններով, 230 մնայուն պաշտօնեաներով, շինարար մասնագէտներով, վարպետներով եւ բանուորներով, Մայր Աթոռիս ուղղակի ենթակայ վեց վանքերի քառաձայն երգչախմբերով, չհաշուած բնականաբար Արարատեան եւ Շիրակի թեմերի եկեղեցիների հոգեւոր դասը, պաշտօնէութիւնը եւ երգչախմբերը: Հայաստանում եւ մեր ներքին թեմերում գործող բոլոր վանքերում ու եկեղեցիներում մատուցւում են պատարագի արարողութիւններ անխափան ամէն կիրակի, միշտ երգչախմբերի մասնակցութեամբ:

Սուրբ Էջմիածինը նիւթապէս էլ բարւոք վիճակում է գտնւում, Երեւանի դրամատան մէջ առ այսօր ունենալով պահեստի կարեւոր մի գումար, ներքին եկամուտներից գոյացած, եւ ժրնեւի «Իւնիոն տը պանք Սուիսում»:

Նոյնպէս կարեւոր մի գումար անձեռնմխելի, որի տոկոսներից է օգտւում Մայր Աթոռս, արտասահմանից գնումներ կատարելով իր ներքին կարիքների համար: Այս տարուայ Մայր Աթոռիս նախատեսուած պիւտճէն է՝ 1.900.000 ռուբլի: Ներքին թեմերը անշուշտ ունեն իրենց սեփական պիւտճէները՝ ներքին եկամուտներից գոյացած, որից որոշ տոկոս, տեղական ծախսերը փակելուց յետոյ փոխանցւում են Սուրբ Էջմիածին իբրեւ աթոռատուրք:

Այս լուսաւոր իրագործումները պարտական ենք նախ այն օրինական եւ գործնական յոյժ նպաստաւոր պայմաններին, որոնք ստեղծուած են մեր երկրում՝ Եկեղեցու եւ Ս. Էջմիածնի օգտին, մեր հայրենի Պետութեան հովանաւորութեամբ:

Երկրորդ՝ մեր հայրենաբնակ ու արտասահմանում ապրող հաւատացեալ ժողովրդի առատաձեռն նուիրաբերումներին: Խորազգած յուզումով պարտաւոր եմ արձանագրել այստեղ իմ երախտագիտութիւնը այն բազմաթիւ նուիրատուներին, որոնք այնքան սրտաբուխ սիրով իրենց հոգու պարգեւը մատուցեցին ի պայծառութիւն Սուրբ Էջմիածնի եւ հայրենի մեծահռչակ վանքերի ու եկեղեցիների եւ յիրագործումն Մայր Աթոռիս կրօնական, կրթական, շինարարական ծրագրերի: Մայր Աթոռիս 94 կարեւոր նուիրատուների անունները՝ գլխաւորութեամբ՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան եւ ազգային բարերար Ալեք Մանուկեանի, քանդակուած են Վեհարանի մարմարեայ պատուոյ տախտակի վրայ, ի յիշատակ յետագայ սերունդների:

Երրորդ՝ մեր հոգեւորական եւ աշխարհական գործակիցներին, յատկապէս Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին եւ Վերստուգիչ Յանձնաժողովին, ներքին մեր թեմերի թեմակալ սրբազան առաջնորդներին, Մայր Աթոռիս վարչութեան բաժինների վարիչներին, մեր մասնագէտ հմուտ ճարտարապետների յանձնաժողովին, Հոգեւոր ճեմարանիս բարեխիղճ դասախօսներին եւ բազմաթիւ հայրենաբնակ գիտնականներին ու մտաւորականներին, որոնք ամէն առթիւ սիրով իրենց նպաստը մատուցեցին Մայր Աթոռիս ծրագրերի իրագործման ի խնդիր:

Այսօր, երախտապարտ սրտով եւ օրհնութեամբ պարտք եմ համարում իմ շնորհակալութիւնը յայտնել բոլորին, բոլորին անխտիր:

Այս երեսուն տարիների շրջանում նոր թափ ստացան նաեւ յարաբերութիւններն ու գործակցութիւնը Ս. Էջմիածնի եւ Սփիւռքի մեր եկեղեցական կենտրոնների միջեւ: Կատարուեցին 22 հայրապետական այցելութիւններ դէպի ներքին թեմերը, 27 այցելութիւններ արտասահմանի մեր թեմերը եւ քոյր Եկեղեցիների կենտրոնները: Այդ բոլորը օր օրին մանրամասօրէն արձագանգ են գտել մեր «Էջմիածին» պաշտօնաթերթի եւ հայրապետական ուղեւորութեանց նուիրուած հատորների մէջ: Կարծում եմ սա եւս մի լուսաւոր էջ է՝ Մայր Աթոռ - Սփիւռք յարաբերութիւնների տարեգրութեան մէջ մեր ժամանակաշրջանում:

Կարեւորութեամբ պարտաւոր եմ արձանագրել, թէ Մայր Աթոռիս աւանդական յարաբերութիւնները միշտ բնականոն ընթացքի մէջ են գտնուել մեր նուիրապետական Աթոռների՝ Ս. Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեանց հետ, եկեղեցաշէն գործակցութեան պայմաններում: Հարկ եմ համարում ընդգծել, թէ մինչեւ օրս Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր մշտական հոգածութեան առարկան է դարձրել մեր Եկեղեցու այս երկու պատմական Աթոռների հոգեւոր ու միջազգային հեղինակութեան պահպանումը եւ ամրապնդումը:

Մայր Աթոռս իր կանոնական կապերը պահպանել ու հետզհետէ աւելի է ամրապնդել արտասահմանի մեր բոլոր թեմական կենտրոնների հետ, ի մխիթարութիւն մեր հաւատացեալ պանդուխտ ժողովրդի: Այդ ճանապարհին, թեմերի առաջնորդ սրբազան եպիսկոպոսները եւ առհասարակ սփիւռքահայ ուխտապահ հոգեւոր դասը միշտ կանգնած են եղել հոգեւոր ծառայութեան բարձունքի վրայ, միշտ հաւատարիմ իրենց կրօնադաստիարակչական առաքելութեան, միշտ հաւատարիմ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին: Բոլորին յայտնում եմ իմ հայրական սէրն ու գնահատանքը եւ շնորհակալութիւնը:

Աւաղ, սակայն, նոյնը չեմ կարող ասել Անթիլիասի Կիլիկիան Աթոռի մասին, որի գործելու ուղղութիւնը որոշ ստուերը գցեց մեր Եկեղեցու կեանքի վերջին երեսուն տարիների վրայ, 1957 թուականից սկսած, երբ ոչ - եկեղեցական նպատակներով առաջնորդուած, նա որդեգրեց Ս. Էջմիածնին հակադրուելու բացորոշ քաղաքականութիւն՝ Էջմիածինը Հայաստանի համար, Անթիլիասը արտասահմանի համար կարգախօսով: Ճակատագրական մի սխալ գործուեց Անթիլիասի ափերին:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՐԱՊ ԺԱՄԱՆԱԿ

×

Անցեալ օր հեռատեսիլի մէջ թղթակից մը ծանօթ ու անծանօթ անձնաւորութիւններու կը հարցնէր թէ ի՞նչպէս կը սիրեն արժեւորել իրենց պարապ ժամանակը: Հարցափորձուած անձերը կուտային շահեկան պատասխաններ: Այդ լսելէ վերջ, որոշեցի ես ալ նոյնը փորձել մեր ծանօթ կամ անծանօթ, բայց մանաւանդ ծանօթ քանի մը ազգայիններու, արուեստագէտներու, ուսուցիչներու հետ: Այցելեցի անոնցմէ մէկ քանիին եւ ուղղեցի դասական նշանաւոր հարցումը.

- Ի՞նչպէս կ՚արժեւորէք ձեր պարապ ժամանակը:

×

- Նայեցէ՛ք, պատասխանեց մեր ծանօթ ազգայիններէն մէկը, որ կարեւոր հաստատութեան մը ամբողջ ղեկը բռնած է իր ձեռքերուն մէջ: Նախ շնորհակալ եմ որ այս կարեւոր հարցումը կ՚ուղղէք ինծի եւ առիթ կուտաք որպէսզի ձայնս լսելի դառնայ ձեր թերթին սուղ սիւնակներէն: Ես, որ գրեթէ նուիրուած եմ մեր ազգին, շատ կը սիրեմ կարդալ մեր անցեալի կարեւոր դէմքերուն կեանքն ու գործը: Աւելի նախասիրութիւն մըն է որ կուգայ մեր մշակոյթին ու մեր անցեալի հարստութիւններուն հանդէպ ունեցած հիացումէս: Բայց ինչ մեղք որ գրեթէ երբեք չեմ կրնար գոհացում տալ այս փափաքիս, որովհետեւ բնաւ պարապ ժամանակ չունիմ ատոր տրամադրելի:

- Բնաւ պարապ ժամանակ չունի՞ք:

- Չունիմ: Թերեւս պիտի չհաւատաք, բայց օրուան քսանըչորս ժամերս մինչ այնքան լեցուն են, որ հազիւ քիչ մը քնանալու ժամանակ կը գտնեմ: Գործս ծանր է: Ճարտարարուեստի մեր հաստատութիւնը գլխ մինչեւ իրիկուն անխնայ կը զբաղեցնէ: Իրիկունները արդէն սպառած եմ երբ տուն կ՚երթամ:

- Անկէ վերջ ի՞նչ կ՚ընէք:

- Անպայման ելոյթ մը ունինք, կամ երթալիք տեղ մը: Շաբաթը երկու գիշեր ընկերներ խաղի կը սպասեն: Շաբաթ եւ կիրակի գիշերները դուրսը կը ճաշենք, զբօսարան մը կ՚երթանք: Մեր այցելուներն ալ պակաս չեն: Այս այցելութիւնները այնքան երկար կը տեւեն, որ անկէ վերջ ալ հազիւ քնանալու քանի մը ժամ կը մնայ: Ամէնէն մեծ երազս է օր մը հրաժարիլ այս բոլորէն եւ պարապ ժամանակս տրամադրել կարդալու եւ մեր անցեալի դէմքերով հաղորդուելու:

×

- Տեսէ՛ք, պատասխանեց մեր գրողներէն մէկը: Ամէնէն մեծ փափաքս գրել է նախ, եւ ապա կարդալ: Ամբողջ պարապ ժամերս կ՚ուզէի արժեւորել գրելով ու կարդալով: Բայց ինծի համար առիկա պատրանք մըն է: Ո՞ւրկէ պիտի գտնենք պարապ ժամանակը: Նախ կայ սա հեռատեսիլը, որուն հետեւելու եմ եթէ չեմ ուզեր ետ մնալ դարաշրջանէս: Եթէ ինծի հարցնէք, այսօր հեռատեսիլ դիտելը ժամանց մը, զբօսանք մը չէ այլեւս, այլ առօրեայ գործի պարտաւորութիւններուն մէկ շարունակութիւնը: Հեռատեսիլին վրայ աւելցուցէք շաբաթը երկու անգամ թատրոն կամ շարժանկար երթալը, շաբաթը մէկ անգամ դուրսը ճաշելը, շաբաթավերջի փիկ - նիքներն ու զբօսալըտոյտները, այն ատեն կը հասկնաք մեր ողբերգութիւնը: Բայց առիկա միայն իմ ողբերգութիւնս չէ: Իմ կարծիքով, քսաներորդ դարուն մեծագոյն հարցն է այս. այս դարը ջնջեց պարապ ժամանակը: Մարդիկ պարապ ժամանակ չունին այսօր:

×

- Իմ նախասիրութիւնս կարդալ է, պատասխանեց մեր ուսուցիչներէն մէկը, որ դպրոցէն դուրս կ՚ելլէր աճապարանքով: Ամէն տեսակ ընթերցանութենէ հաճոյք կ՚առնեմ, բայց շատ կը սիրեմ վէպ կարդալ, մանաւանդ սիրային վէպ: Լաւ գրադարան մը ունիմ: Կը սիրեմ նաեւ երաժշտութիւնը: Մօտաւորապէս 300 ձայնապնակ ունիմ: Մարմնամարզանքն ու թատրոնն ալ կը սիրեմ: Բայց ուսուցիչի մը գործը ծանր է: Ամբողջ օրը շունչ եւ համբերութիւն կը հատցնեմ անտաղանդ ու անընդունակ անհամար աշակերտներու դիմաց: Յաճախ կը ստիպուիմ քովընտի դասեր տալ անոնց, կրկին հոգի ու աչքի լոյս կը մաշեցնեմ եւ այն ատեն կը տեսնէք որ տաղանդաւոր ու ընդունակ աշակերտներ կը ստեղծեմ անոնցմէ: Կը նշանակէ որ տղոց վրայ աշխատիլ պէտք է անձանձրոյթ, անվհատ: Ուսուցիչ մը օրուան մէջ քանի՞ ժամ դաս տալու կրնայ հանդուրժել: Հաւատացէք որ եթէ գիշերը չքնանամ, նորէն ալ պարապ ժամանակ պիտի չմնայ: Երկու տարիէ ի վեր մէկ հատ ձայնապնակ չեմ կրցած մտիկ ընել: Վեց ամիսէ ի վեր գիրք մը չեմ քաշած գրադարանէս: Ա՜հ, երանի թէ ունենայինք պարապ ժամանակ եւ զայն արժեւորէինք մեր նախասիրութիւններուն գոհացում տալով:

×

Այս երեք անձնաւորութիւններէն վերջ ուրիշներու հետ ալ խօսեցայ եւ ուղղեցի նոյն հարցումը: Միշտ ստացայ նոյն յուսահատական պատասխանը: Ոչ ոք պարապ ժամանակ ունէր: Մարդկութիւնը պարապ ժամանակի չգոյութենէ կը տառապէր:

Այն ատեն հասկցայ որ իմ հարցումիս ձեւը սխալ է:

Հարցնելու չէի թէ ի՞նչպէս կ՚արժեւորեն իրենց պարապ ժամանակը:

Հարցնելու էի թէ ի՞նչպէս կ՚արժեւորեն իրենց լեցուն ժամանակը:

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՄԵՐԳ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Լրացող տարին բացառիկ առիթներ ստեղծեց, բովանդակ հայ ժողովուրդին համար, Արարատի ստորոտէն մինչեւ Սփիւռքի հեռաւոր անկիւնը, ամէնուրեք ու անգամ մը եւս հաստատելով մեր սէրն ու պաշտամունքը հանդէպ Կոմիտաս Վարդապետին եւ հայ երգին:

Մարսէյլի մէջ, Ապրիլ 28-ին Հայ Մշակոյթի Տան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման հանդիսութիւն մը: Կը սպասուէր, կ՚ակնկալուէր նաեւ զուտ երաժշտական ձեռնարկ մը, ինչ որ ըրաւ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնը, որուն գործունէութեան առանցքը առաւելաբար երաժշտութիւնն է, կազմակերպելով համերգ մը, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 21ին, Ապպէի Սէն - Վիքթորի մէջ:

Համերգին առաջին մասը ապահովեց Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի: Կոմիտասեան Պատարագէն հատուածներ՝ «Քրիստոս ի մէջ», «Սուրբ Սուրբ», «Հայր Աստուծոյ», «Տէր Ողորմեա», «Քրիստոս Պատարագեալ» եւ «Ամէն Եղիցի»: Այս երգերը տպաւորիչ են առաւելաբար եկեղեցիէն ներս ուր կայ յատուկ մթնոլորտ մը՝ պատարագիչով, տարկաւագներով, խունկին հոտով, հաւատացեալներու երկիւղածութեամբ եւ վերացումով: Եւ Կոմիտաս Վարդապետ գրած է զանոնք այս մտածումով եւ արական ձայներու համար (քառաձայն): Այսօր, զանազան երաժիշտներու կողմէ Կոմիտասեան Պատարագը վերածուած է, յարմարցուած է քառաձայն երկսեռ խումբի մը համար ինչ որ հիմնովին կը փոխէ Կոմիտասի փնտռած ոգեկոչումը: Փոխարէն, Կոմիտաս ունի համերգի համար հոգեւոր բազմաձայն երգեր, ինչպէս՝ «Այսօր ձայնն հայրական», «Ով զարմանալի», «Ալէլուք» եւայլն, որոնք անկախ հոգեւոր բնոյթէն, ճշմարիտ երաժշտական եւ բարձր արժէք ներկայացնող կտորներ են: Յետոյ, երգչախումբը երգեց Կոմիտասի ժողովրդական երգերէն՝ «Ալագեազ», «Խնկի ծառ», «Գարուն ա», «Ձիդ տուր քաշի» եւ «Բաղհան»: Կոմիտասեան երգերը իրենց յատուկ յօրինումը ունին ու կը պահանջեն աշխատանք եւ խորացում: Համեմատաբար «Ձիդ տուր քաշի»ի մեկնաբանութիւնը բաւական յաջող էր: Անխուսափելի է որ երգչախումբ մը ամիսներու, տարիներու երկայնքին չունենայ ելեւէջներ, չկրէ փոփոխութիւններ, չհանդիպի դժուարութիւններու: Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի պարագային, անտարակոյս, կարելի է վստահիլ իր երիտասարդ ղեկավարին կարողութիւններուն, խանդավառ շունչին, աշխատելու կամքին: Խաչիկ Երլմազեանի արժանիքները մեծ են, Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի ութ տարուան գործունէութեան ընթացքին արձանագրած անվիճելի յաջողութիւններուն մէջ, թիկունք ունենալով երգչախումբի անօրէն մարմինը եւ անդամները:

Յայտագրին երկրորդ մասը սկսաւ երգչուհի Ալիս Շահմիրեանի ելոյթով: Հինգ կտորներ՝ «Կռունկ», «Ծիրանի ծառ», «Քելէր ցոլեր», «Տըլէ եաման», «Հայաստան», որոնց անթերի մեկնաբանութեամբ անգամ մը եւս ցոյց տուաւ իր երգելու տաղանդը: Իր սոփրանոյի ձայնը գրաւեց ունկնդիրները, քանի մնաց իր ձայնին պարտադրած երգացանկին մէջ, լաւագոյնս տալով Կոմիտասեան մեղեդիներուն զանազան նրբութիւններն ու յատկանիշները, քնարական հարուստ եւ գիւղային շեշտերով: Ալիս Շահմիրեանին դաշնակի վրայ ընկերացաւ Ժիւլիէթ Երլմազեան եւ ինչպէս այլ առիթներով իր տաղանդը միացուց երգչուհիին մեկնաբանութեան, հաստատելով որակաւոր դաշնակահարուհի իր համբաւը:

Յետոյ, «Անսամպլը էնսթրիւմանթալ տը Փրովանս»ը զոր ղեկավարեց Խաչիկ Երլմազեան մեկնաբանեց Կոմիտասեան մեներգներ վերածուած գործիքական նըւագախումբի համար՝ «Ծիրանի ծառ», «Քելէ քելէ», «Շողեր ջան», «Ալ Այլուղս», «Էջմիածնի պար»: Ի բացառեալ այս վերջինէն, այս երգերը գրուած են մեներգուելու համար եւ չեն կրնար կապակցուիլ որեւէ գործիքական նուագախումբի: Արտասահման թէ Հայաստան այս փորձութեան մէջ ինկած են շատ մը հայ երաժիշտներ, անպայման Կոմիտասին գործերուն մէջ մտցնել նուագախմբային գործադրութիւն մը, ինչ որ մեր կարծիքով ոչինչ կ՚աւելցնէ Վարդապետի գործին եւ մանաւանդ տաղանդին: Եւ այս պարագային տասներկու հոգիներէ բաղկացած լարային խումբը ոչ արօրն ու ակօսը, ոչ հովն ու սարը նուագեցին հակառակ ղեկավարին ջանքերուն:

Այս բոլորէն անդին, ըսենք որ եղան «Պիս»եր եւ ունկնդիրներու հոծ բազմութիւնը գոհ մեկնեցաւ, սակայն մենք աւելին կը սպասէինք Կոմիտասին համար:

ԿԱՐՈ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍ ապրող Կուտինացիներ (*), Հոկտեմբեր 27-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել տուած են տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, Կոմիտասի մահուան յիսնամեակին առթիւ: Արարողութենէն ետք ծաղկեպսակ մը դրուած է Կոմիտաս Վարդապետի կիսանդրիին առջեւ:

(*) ԽՄԲ. - «ՅԱՌԱՋ»ի. - Ըստ երեւոյթին, Փարիզի մէջ պակսողը՝ Կուտինացիներու Հայրենակցական Միութիւն մըն է...:

«ԳԱՐՈՒՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Հետեւելով նախորդ դարերում արդէն մշակուած եւ աւարտուն ձեւով ԺԲ. դար մտած խաչքար - կոթողի զարգացման ընթացքին, կարելի է ցոյց տալ նրա ընդհանուր կերպարը, որը դասական, համարեա անխախտ օրինակ էր համարւում, եւ տեղից, ժամանակից, պատուիրատուի կամքից մանաւանդ, վարպետի ոճից ու տաղանդից էին կախուած մնացած հանգամանքները:

Խաչքարն իրեն նախորդած քարակոթողների պէս ունի խորանարդաձեւ պատուանդան եւ նրա վրա ամրացուած քարէ սալ: Այս սալն արդէն օժտուած է ուրոյն համամասնութեամբ. լայնութիւնից երկու եւ աւելի անգամ բարձր է: Երեսի կեդրոնում խաչի քանդակն է՝ կանգնած կլոր, զարդահիւս վարդեակի կամ աստիճանաձեւ հարթաքանդակի վրայ: Այս բոլորն առնուած են ամենատարբեր զարդաձեւերից հիւսուած մի քառանկիւն կամ խորանարդաձեւ շրջանակի մէջ, որը հաւաքում, կենդրոնացնում է գեղարուեստական արժանիքները: Սալի վերին մասը զարդանախշով առանձնանում է շրջանակի մէջ առնուած խաչի տարածութիւնից եւ ծառայում ուրիշ նպատակի: Այստեղ, ի հարկէ դարձեալ հիւսկէն զարդաքանդակների մէջ, փորագրւում է հիմնական արձանագրութիւնը կամ քանդակւում են նոր զարդանախշեր: Յաճախ հանդէս են գալիս հարթաքանդակ, նոյնիսկ բարձրաքանդակ պատկերներ, որոնք մեծ մասամբ ներկայացնում են Հայր Աստծուն, Յիսուս Քրիստոսին, Աստուածամօրը եւ այլ սրբերի կամ պատուիրատու հոգեւորական ու աշխարհիկ մարդկանց: Լաւագոյն օրինակներում մշակուած են նաեւ պատուանդանները, որոնց ազատ տարածութիւններն օգտագործւում են վիմագիր - յիշատակարանի համար: Յիշատակարանի աւանդական տեղն, ի հարկէ, քարէ սալիկի թիկունքի տարածութիւնն է: Սակայն յաճախ է պատահում, որ վիմագրի առանձին մասեր, թուականն ու վարպետի անունը փորագրւում են ոչ հիմնական արձանագրութեան հետ, այլ խաչի թեւերի տակ, հիմք - վարդեակի մէջ կամ ուր որ պատահի:

Խաչքարերը կանգնեցւում էին սրբավայրերում, գերեզմանատներում, մեծ ու փոքր ճանապարհների եզրերին, յատկապէս ճամբարաժանների, երբեմն բլուրների ու ժայռերի վրայ, բայց այն դէպքերից, երբ խաչքարն ինքն էր զարդարում - նշանաւորում իր տեղը: Ինքնայատուկ սրբութիւն էր որմնափակ խաչքարը, որի համար յարմար ոճաւորուած խորշ էր թողնում պատի մէջ, եւ խաչքարն այնտեղ ամրացնելով դառնում էր ոչ միայն շէնքի յարդարանքի ամենաչքեղ մանրամասն, այլեւ ընդգծում էր նրա սրբութիւնը: Առհասարակ խաչքանդակն իր լայն տեղն ունէր ճարտարապետական կարեւոր կառոյցների եւ յատկապէս եկեղեցական շէնքերի վրայ: Այն, սկսած խաչքարից իջած, դրւում էր չքամուտքերից վերեւ, ակնառու ճակատներին եւ բոլոր այն եկեղեցիների վրայ, որոնք Սուրբ Նշան անունն էին կրում: Իր կիրառութեան այս ոլորտում եւս խաչն ունի բոլոր այն տարբերակները, որ տեսնում ենք խաչքարի վրայ՝ պարզ քանդակից մինչեւ ամենաչքեղ զարդահիւսները, բուսական ու երկրաչափական զարդանախշերից մինչեւ խաչելութեան բարձրաքանդակ պատկերաքանդակը: Այս տիպի խաչքանդակի լաւագոյն օրինակները պահպանուել են Հաղբատում, Սանահինում, Գեղարդի ժայռափոր գաւթի չքամուտքին (ԺԳ. դար), Եղուարդում (Աստուածածնի երկյարկ եկեղեցու արեւմտեան ճակատին (1301), Գանձասարում (1216 - 1238), որը քանդակազարդ ճոխութեամբ ու կոթողային վեհութեամբ լաւագոյնն է այսօրինակ կոթողներից:

Վիմագիր - յիշատակարանը խաչքարի անձնագիրն է: Նրա մէջ նշւում են խաչքարը կանգնեցնելու նպատակն ու հանգամանքները, պատուիրատուի ու վարպետի անունները: Եւ այս տեղեկութիւններից յառնում է յուշարձանի կենսագրութիւնը, որ յաճախ հիւսուած է լինում ժողովրդի պատմութեանը, նրա քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային կեանքի կարեւորագոյն դրուագներին, ընկալւում է որպէս յիշատակարան - տարեգրութիւն: Խաչքար - յիշատակարան, խաչքար - տարեգրութիւն:

Տարեգրութիւններն այնքան հին են, որքան կոթողներ կանգնեցնելն ու քարերի վրայ արձանագրելն առհասարակ: Ասորեստանեան սեպագրերի վաղագոյն օրինակներից յայտնի են տարեգրական ստեղծագործութիւններ՝ պատմական կարեւորագոյն դէպքերի ու դէմքերի մասին խօսող տեղեկութիւններով, ժամանակագրական ստոյգ տուեալներով: Վանի կամ Արարատեան թագաւորները եւս սեպագրերով գալիք սերունդներին էին յղում ժամանակի նշանաւոր անցքերի, իրենց յաղթանակների ու շինարարական նշանակալից քայլերի պատմութիւնը:

(Շար. 5)

(Շար. Ա էջէն)

խաղացողներէն Անտոն Շոխ՝ օգտուելով «Արարատ»ի միջնապահ Արթուր Զիլին-գիրեանի սխալէն, կոլ մը նշանակելով կրճատած է տարբերութիւնը։ Երկրորդ կիսախաղը սկսած է «Կայրաթ»ի գրոհ-ներով։ Հիւրերը անընդհատ հարուածնե-րով վտանգաւոր պահեր ստեղծած են «Ա-րարատ»ի բերդին համար, սակայն Ալեք-սանդր Պոդշիվալով վարպետօրէն յաջո-ղած է փրկել իր բերդը։ 58-րդ վայրկեա-նին Ռաֆայէլ Գալստեան փենալթի մը կոլի վերածած է. հազիւ մէկ վայրկեան անցած Համլետ Մխիթարեան կոլ մը նը-շանակելով ապահով դարձուցած է «Ա-րարատ»ի յաղթանակը։ Այնուհետեւ հիւ-րերն ալ յաջողած են երկրորդ կոլ մը նը-շանակել եւ խաղը վերջ գտած է «Արա-րատ»ի յաղթանակով (4 - 2)։

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Հոկտեմբեր 22-ի թիւով։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Այս Կիրակի, Նոյեմբեր 3-ին Ալֆոր-վիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ յաւարտ պատարագի կը կատարուի հո-գեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս հան-գուցեալ հոգաբարձուներու, բարերար-ներու, սարկաւագաց, դպիրներու եւ բո-լոր ծառայողներու եւ սատարողներու հո-գիներուն համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԱՅՑ

Երկրորդ համաշխարհային պատերազ-մի յաղթութեան 40-րդ տարեդարձի առ-թիւ, Հայ Նախկին Ռազմիկներու ազգա-յին ընկերակցութիւնը հիմնուած 1917-ին կը հրաւիրէ բոլորդ. -

Կիրակի, Նոյեմբեր 10, հոգեհանգստ-եան պատարագ ժամը 10.30-ին Ս. Յովհ - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ, 3 կրօնա-կան պետերու հովանաւորութեամբ. ի յիշատակ 2 մեծ պատերազմներու եւ դիմադրութեան ընթացքին զոհուած հա-յորդիներու։

Ծաղկեպսակի զետեղում Հայ Զինուորի արձանին տակ։

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին այց հայ հերոսներու շիրիմներուն վրայ։ Հաւաք-ւիլ ժամը 14.30-ին Փէռ Լաշէզ գերեզ-մանատան գլխաւոր դրան առջեւ, Պուլվ. Մենիլմոնթան, մեթրօ Ֆիլիփ Օկիւսթ։ Թափօր Նախկին ռազմիկներու ֆրանսա-կան դրօշակներով եւ մեկնում հայկական աւանդական նուագով։ Հայերէն եւ ֆը-րանսերէն քերթուածներ ու արտասանու-թիւններ։ Երիտասարդ զոհ՝ Արամ Պաս-մաճեան։

Հայ սրբազաններուն, Անդրանիկին գե-րեզմաններու ժամը 16-ին Ֆրանսական պաշտօնական մեծարանք կազմակերպը-ւած 20-րդ քաղաքապետարանին կողմէ, օտար կամաւորներու յուշարձաններուն վրայ, ի պատիւ անոնց որոնք զոհուեցան Ֆրանսայի ազատութեան համար։

Զինուորական նուագախումբ, ծաղկե-պսակի զետեղում։

Թուրքիկ, պաստառ եւ ֆրանսականէն զատ ուրիշ դրօշակները արգիլուած է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը ծանուցա-նէ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին, թէ՝ Կի-րակի, Նոյեմբեր 3, եկեղեցւոյս մէջ տե-ղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր պատա-րագ եւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշ-տօն եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերար-ներու, ծառայող եւ սատարողներու հո-գիներուն ի հանգիստ։ Պիտի կատարուի նաեւ մասնաւոր Աղօթք եւ Մաղթանք ա-րեւշատութեան՝ եկեղեցւոյս ապրող բա-րերարներուն եւ անոնց սիրեցեալ հարա-զատներուն համար։

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատու-ցանէ՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի մասնակցութեամբ՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, առաջնորդու-թեամբ՝ ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8.00
Ս. Պատարագ ժամը՝ 10.00
Քարոզ՝ ժամը՝ 11.15

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 5593.

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

ՊԻՎԵՌ. - (Կարտան). - Տիկին Ռոզէթ Պետրոսեան իր մօր յիշատակին կը նուի-րէ 1000 Ֆ. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան գնահատելով հայ Գիրքին նուիր-ւած ցուցահանդէսը։

×

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի տան ի գնա-հատանք «Հայ գիրքը դարերու ընդմէջէն ցուցահանդէսին»՝ Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչ 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փա-փազեան (Շավիլ) 1000 Ֆ., Մարսէյլի Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միու-թեան մասնաճիւղը 1000 Ֆ., Տէր եւ Տի-կին Ռոժէ Գույումճեան 500 Ֆ., Տիկին Անահիտ Սարաճեան 300 Ֆ., Տէր եւ Տի-կին Օննիկ Թախթալեան 250 Ֆ., Պ. Վահէ Պարտիզպանեան 150 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Գամպերեան 100 Ֆ.։

ԱՅՑ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՐԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցու-թիւնը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս՝ Նոյեմբեր 1, Ուրբաթ օր, յարգանքի եւ ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ, Պանթէօ Փարիզիէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու դամբարանին, ուր կը հանգչին երեսունէ աւելի դէմքեր. ինչպէս՝ Արշակ Չօպանեան, Լեւոն Բա-շալեան, Արամ Անտոնեան, Էտկար Շա-հին, Շահան, Օննիկ եւ Մաննիկ Պէրպէր-եան, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Ախա-րոն, Լեւոն Մոզեան, Մկրտիչ Երիցանց, Հրանդ Բալուեան, Զարեհ Մութաֆեան, Աւետիս Մեսումենց եւայլն։

Կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտա-նեկան պարագաները, գրողներ, արուես-տագէտներ եւ հասարակութիւնը՝ անխը-տիր, հաւաքուիլ ժամը՝ 15.30-ին Սիմը-թիէռ տը Պանթէօ Փարիզիէնի գլխաւոր դրան առջեւ, օթօպիւսի կայարանէն 200 մեթր։ Ave. Max Dormoy

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Ծաղիկի զետեղումէն վերջ, չիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ հա-մայն անհետացող հայ մտաւորականներու յիշատակին։

Երթեւեկութիւն. - Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 օթօպիւսը եւ իջնել՝ Սի-մըթիէռ Փարիզիէն կայարանը։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Գ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն - տը - Շէրիի Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 3-ին Օծման Գ. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Ե-պիսկոպոսական Պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատար-ւի՝ Նշան եւ Ֆիլօր Պահատուրեանի հո-գիներուն համար, ինչպէս նաեւ՝ Պահա-տուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաս-տանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նոյն առեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք՝ Եկեղեցաշէն բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճէպրայէլ եւ Ազատուհի Պա-հատուրեանի, նաեւ կը յիշատակուին ե-կեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Հմայեակ վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալ-եանի, Ճընկըրտրեանի, Գարակէավուր-եանի, Մելգոնեանի, Մուկիամեանի, Սան-թուլլօի, Զիղտէմեանի, Զիլինկիրեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպեանի, Տէյիրմէնճեա-նի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զա-տէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեա-նի, Արէկեանի, Պագըրճեանի, Պետրոս-եանի, Կիւրճեանի, Մուրատեանի եւ Սօ-մունեան գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար։

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կա-տարուի եկեղեցւոյս երգչախումբին կող-մէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յակոբ Աբրա-համեանի։

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան «Ճէպրա-յէլ Պահատուրեան» սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական հացկե-րոյթ։ Անոնք որոնք կը փափաքին մաս-նակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազ-գային Միութեան նախագահ՝ Պ. Արիս Խաչատուրեանի։

Հեռաձայն. - 78 - 32 - 18 - 51

Ճաշագինն է 100 Ֆ.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Հայկուհի Եսայեան իր ամուս-նոյն մահուան 10-րդ տարելիցին ի յիշա-տակ 150 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Նոյեմբեր 2, տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորից, յայտից եւ անյայտից։

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կ.Ս.Մ.

ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

1985 - 1986 տարեշրջանի հարցարան-ները ստանալու համար կրթաթոշակի թեկնածուներէն կը խնդրուի գրաւոր կերպով դիմել մինչեւ Նոյեմբեր 10։

LES ANCIENS
DU LYCEE GUETRONAGAN
151, rue Montmartre, 75002 Paris

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՇԱԲԱԹ

Ֆրանսահայ Մշակութային Միու-թեան Փարիզի Մասնաճիւղը, Հայերէն Գիրքերու վաճառքի շաբաթ մը կը կազ-մակերպէ՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 26-էն Նոյեմբեր 2, ժամը 14-էն 19, Մշակոյ-թի եւ Արուեստի Կեդրոնին մէջ։

6, Cité Wauxhall — 75010 Paris

Լաւագոյն առիթ մը ընթերցասէր հասարակութեան համար։

ՎԻԷՆԻ ՀԱՅԿ. ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Վիէնի հայկական ուխտագնացութիւնը Նօթր Տամ տը Փիվիէ. Նոյեմբեր մէկին ժամը 10.30-ին։ Յատկապէս հանգստեան պաշտօն կը կատարուի բարեյիշատակ՝

ՇԱՒԱՐՇ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ
(«Յառաջ»ի վաթսունամեակին առթիւ)

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վար-չութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրա-ւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 2-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը։

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

au profit de la
MAISON de la CULTURE ARMÉNIENNE de DÉCINES
placée sous la *Présidence d'honneur*
de Monsieur ALAIN MANOUKIAN
SAMEDI 2 NOVEMBRE à partir de 21 heures
dans les salons rénovés du CASINO DE CHARBONNIERES
animée par
L'ORCHESTRE A N I de la M.C.A.D.
L'ORCHESTRE C L A U D E M A Z E T
AU PROGRAMME :
un CONCOURS de KOTCHARI (pour les groupes de 2 à 6 personnes)
un CONCOURS de ROCK
Attraction par le danseur ROBERT BAGHDASSARIAN
T O M B O L A

GROS LOT ... UN SEJOUR de 8 JOURS en Y O U G O S L A V I E
POUR 2 PERSONNES
(voyages en avion compris)
ET DE NOMBREUX LOTS DE VALEUR ...
Prix d'entrée : 70 Francs

Points de vente :
Maison de la Culture Arménienne de Décines
KRIK, 11 ave. Henri Barbusse - Villeurbanne
SUZANNE, 28 rue Bugeaud Lyon 6ème
Inscriptions au concours et réservation des tables avant le 31 octobre
à la MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 DECINES, tél. 78 49 42 97

ARMENIE 1985

Départ PARIS/PARIS

du 27 décembre au 07 janvier 86 **5 390 F**

Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants

Départ MARSEILLE/MARSEILLE

du 02 novembre au 15 novembre
du 23 novembre au 06 décembre

du 28 décembre au 10 janvier 86

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
LES COURRIERS DU MONDE
63, Allée Léon Gambetta
13001 MARSEILLE
Tél. 91 - 84 - 54 - 54
91 - 50 - 75 - 49

AIR FRANCE · Intourist · AEROFLOT

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
31

JEUDI
31 OCTOBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE - FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 3,00 F

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.085 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 61e ANNÉE — No 16.085

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍՆԱՆ ԵՂԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ...

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ՝ ՍՈՒՐԻԱ, ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ Ի՞ՆՉ-Ի՞ՆՉ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵՐ ԵՆ

Հոկտեմբեր 26-ի «Թէրճիման»ն է որ կ'արձագանգէ այս «խիստ շահեկան» սեմինէրին, ուր ինչպէս կը տեսնուի զգացո՞ւնց ծրագիրներ յայտնաբերուեր են մասնագէտներու կողմէ: Կ'արժէ տեղեկանալ, քանի մեզ ալ կը հետաքրքրեն, շատ «մօտէն»: Ապա կը մնայ՝ սպասել ու տեսնել...:

×

Անցեալ օր Լոնտոնի «Օտար Լրագրողներու Միութեան» մէջ մինչեւ ուշ գիշեր տեւած միջազգային սեմինէրի մը ընթացքին մասնագէտներ մանրամասնութեամբ պարզած են Խորհրդային Միութեան Թուրքիան գրաւելու ծրագիրները:

Ներկայացուած է նաեւ տեղեկագիր մը, պատրաստուած «Լրաքաղութեան յատուկ հետազօտութիւններ»ու մասնագէտներուն կողմէ. այս մամլոյ գործակալութիւնը կը պատկանի «Ազգային ժողովրդավար քաղաքական Կոմիտէ»ին որ սերտ յարաբերութիւններ ունի գլխաւորաբար Սի - Ի - Ա-ի եւ արեւմտեան բոլոր լրաքաղ գաղտնի կազմակերպութիւններուն հետ. կեդրոնը կը գտնուի ԱՄՆ.:

Ուշադրութիւն գրաւած է այն պարագան որ 373 էջնոց «Ռուսերու պատրաստած ծաւալումի պայքարը՝ 1988-ի համար» խորագրուած տեղեկագրին մեծ մասը յատկացուած է Թուրքիոյ:

Տեղեկագրին մասին երկար յայտարարութիւն մը կատարած է Խորհ. Միութեան ամերիկացի մասնագէտ Գոնսթանթին Ճորճ, ու ըսած. - «Ռուսերը շրջանին մէջ այս տարի սկսան զինուորական երկու երկաթուղագծի շինութիւնը: Այս ճամբաներէն մին պիտի աւարտի 1987-ին, անցնելով Խորհրդային Հայաստանէն ու Վրաստանէն, ան պիտի վերջանայ Կարսի դիմաց՝ Աջանհաքի: Իսկ միւսը պիտի աւարտի 1986-ին. ան սկիզբ կ'առնէ Հայաստան, Իջեւանէն ու Սեւանայ լճին մօտ կը հասնի Թուրքիոյ սահմանին: Այս երկու ճամբաներով խորհրդային զինեալ ուժերը կը տիրանան շարժումի մեծ դիւրութեան մը»:

Ամերիկացի մասնագէտը նշած է նաեւ թէ Օգոստոսին, 25 հազար խորհրդային զինուոր սահմանէն 200 քիլոմեթր հեռու, Թուրքիան գրաւելու գաղտնի ռազմափորձ մը կատարած են: «Քաւ - Քազ - 85» ռազմափորձը վարած է զօրավար Արբիկով որ շատ գնահատուած է Կրեմլինի կողմէ, վարձատրուած ու կարգուած՝ Մոսկուայի շրջանային հրամանատար:

Տեղեկագրին մէջ կ'ըսուի տակաւին թէ Խորհրդային Միութենէն ետք Թուրքիոյ սպառնացող մեծագոյն վտանգը պիտի գայ Սուրիայէն, Յունաստանէն ու Պուլկարիայէն:

Տեղեկագրին համաձայն Խորհ. Միութեան Թուրքիան գրաւելու ծրագրին հիմնական կէտը կը կազմէ այս երկրին քաղաքական կայունութիւնը խանգարել ու զօրաւիգ կանգնիլ անհաւասարակշռական տարրերու: Հոն կ'ըսուի. «Խորհրդային Միութիւն Պարսկաստան իջնելով պիտի սկսի իր ծաւալապաշտ շարժումներու գործադրութիւնը: Հոնկէ շարժումի պիտի մղուին Թուրքիոյ անջատողականները ու այսպէսով երկիրը պիտի առաջնորդուի ներքին պատերազմի մը: Այս հանգրուանին գործի պիտի լծուին նաեւ մոլեռանդ շիիները որոնք նեցուկը կը վայելեն Սուրիոյ վարչապետ Հաֆըզ Ասատի: Ասատ իր ամբողջ ուժով պիտի ջանայ Իսքէնտէրուն մտնել: Մինչ այդ, միշտ Խորհրդային Միութեան հրամանով, գործի պիտի լծուին Պուլկարիա եւ Յունաստան: Այս կացութիւնը Թուրքիան պիտի հարկադրէ ճակատելու Թրակիոյ մէջ՝ Յոյներու, Պուլկարներու, արեւելքի մէջ՝ անջատողականներու, իսկ հարաւային շրջանը՝ Սուրիոյ դէմ: Այս ծրագրին միակ նպատակն է Թուրքիան ճարահատ թողուլ, որպէսզի հպատակի խորհ. բռնապետութեան»:

Ճորճ յիշեցնելով թէ Պուլկարիա կրնայ օգնել Յունաստանի, շարունակած է. «Յունաստանի խորհրդային շարքերը անցնիլը Մոսկուայի ուշադրութիւնը պիտի դարձնէ դէպի Կովկասեան լեռները: Մեծ կարեւորութիւն պիտի ստանայ Սեբաստապոլէն, Թիֆլիզէն, Երեւանէն Պաթում երկարող զինուորական ճամբան որ կ'անցնի նաեւ Նախիջեւանէն՝ Թուրք - խորհրդային սահմանագլուխէն: Այս կէտէն խորհրդային ուժերը պիտի յառաջանան դէպի Պարսկաստան, Թաւրիզ եւ Ուրմիոյ լճին Գէհէյ կէտին վրայ պիտի ջանան ճնշել Տրապիզոնէն Ագրը Թուրք պաշտպանողականը: Խորհրդային զօրաբաժիններ արագօրէն պիտի իջնեն Մուսուլ ու աւելի ետք Հալէպի մէջ միանան Սուրիոյ բանակին»:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԵՏ

Իրանի Իսլամական Խորհրդարանի երկու հայ երեսփոխանները՝ Վարդան Վարդանեան եւ Արտաւազդ Բաղումեան, Հոկտեմբեր 19-ին, տեսակցութիւն մը ունեցած են իսլամական առաջնորդութեան նախարար Հոճաթուլէսլամ Խաթամիի հետ: Երեսփոխանները նախարարի ուշադրութեան յանձնած են վերջին ամիսներուն իրանահայ գաղութին մէջ կատարուած մշակութային ձեռնարկներուն եւ հրատարակութիւններու, հարսանեկան հանդէսներու եւ ընդհանրապէս նոյն նախարարութեան հետ առնչութիւն ունեցող՝ Հայութեան վերաբերող այլ հարցերու շուրջ ստեղծուած դժուարութիւնները:

Նախարար Խաթամի բացատրութիւններ տուած է երկրի գլխաւոր պայմաններու մասին, նշելով որ «Երկիրը կը գտնուի արտաքին թշնամիներու սադրանքներու դիմաց, իսկ պատերազմը աւելի գլխաւոր վիճակ մը ստեղծած է: Համոզուած ենք, որ այս դժուարութիւնները միանշանակ կրնանք ձեր փոքրամասնութեան հետ լուծել: Ի մէջ այլոց, փոքրամասնութիւն արտայայտութիւնն ալ ձեր մասին քանակական առումով պէտք է հասկնալ, այլապէս մենք շատ բարձր կը գնահատենք Իրանահայութիւնը՝ որակական իմաստով»:

Արտաւազդ Բաղումեան լայն բացատրութիւններ տուած է հայերէն հրատարակութիւններու եւ յարակից հարցերու շուրջ ստեղծուած դժուարութիւններու մասին: Հայ երեսփոխանները խօսած են նաեւ հայկական վարժարաններու մէջ կրօնքը հայերէնով դասաւանդելու եւ հայերէն լեզուի ուսուցման շուրջ գոյութիւն ունեցող դժուարութիւններու մասին, խնդրելով նախարարին օժանդակութիւնը, որպէսզի Կրթական նախարարութիւնը՝ թէկուզ առանց պաշտօնական թուանշանի, վերահաստատէ հայկական վարժարաններու մէջ հայերէն նիւթերու դասաւանդութիւնը: Նախարարը խոստացած է իր օժանդակութիւնը բերել արծարծուած հարցերու լուծման համար:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25 - 28)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» - «ՏՈՐՊԵԴՕ» ՄՈՍԿՈՒԱ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ախոյենութեան չարքին «Արարատ», Հոկտեմբեր 27-ին, իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր Մոսկուայի «Տորպեդօ»ն, որ դասաւորման մէջ 5-րդ տեղը գրաւող խումբն էր: Տորպեդոյականները երրորդ տարին է, որ իրենց ձեռք ձգած արդիւնքներով լաւ դիրքի մէջ կը գտնուին, կը ձգտին ի վերջոյ մրցանակ մը ապահովել, թէեւ առայժմ հեռու են իրենց երազը իրականացնելէ: «Արարատ» - «Տորպեդօ» խաղի սկիզբէն իսկ Երեւանցիները անցած են գրոհի եւ լաւագոյնս օգտագործած են աջ եզերքը, ուր աքանչելի խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են յետսապահ Մկրտիչ Մարգարեան եւ Յովհաննէս Կիրակոսեան: Շնորհիւ Մարգարեանի փոխանցումներուն Երեւանցիները երկու անգամ գրաւած են մրցակիցին բերդը. առաջին կոլը նշանակած է Ռաֆայէլ Գալստեան, երկրորդը՝ Յովհաննէս Պօղոսեան (առաջին կիսախաղին): Երկրորդ կիսախաղի աւարտին 10 վայրկեան մնացած Մոսկուացիները կոլ մը նշանակած են եւ խաղը վերջ գտած է 2 - 1 արդիւնքով՝ յօգուտ «Արարատ»ի:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Հոկտեմբեր 29-ի թիւով:

×

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Խորհրդային ախոյենութեան Բ. դասակարգի մրցաշարքին Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը, իր դաշտին վրայ, փառաւոր յաղթանակ մը (4-0) տարած է Ստաւրոպոլի «Լոկոմոտիւ»ի դէմ: Հանդիպումի չորս կոլերն ալ նշանակուած են առաջին կիսախաղին: 6-րդ վայրկեանին «Սպարտակ»ի առաջին կոլը նշանակած է Ռ. Յակոբեան, ապա՝ յաջորդաբար երեք կոլ նշանակած է Ս. Այվազեան: Միւս կողմէ, Լենինականի «Շիրակ»ը Մինգեչաուրի մէջ 1 - 0 արդիւնքով յաղթած է տեղւոյն խումբին: Իսկ Աշտարակի «Օլիմպիա»ն, իր իսկ դաշտին վրայ, 1-ի դէմ 3 կէտով պարտուած է «Դիլա»էն: Այս արդիւնքներէն ետք դասաւորման 5-րդ դիրքէն 2-րդ տեղը կը բարձրանայ «Սպարտակ», իսկ «Շիրակ» եւ «Օլիմպիա» կը պահէին իրենց նախկին դիրքերը (14-րդ եւ 16-րդ):

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԻԱ - ԱՐԺԱՆԹԻՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ռուսիոյ եւ Արժանթինի միջեւ դիւանագիտական կապերու հաստատման հարիւրամեակի հանդիսութեանց շրջագիծին մէջ Պուէնոս - Այրէս տեղի կ'ունենան Խորհ. Միութեան օրեր: Այս հանդիսութեանց մասնակցելու համար Պուէնոս - Այրէս գացած է Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ կառքի ճամբաներու շինարարութեան նախարար Գէորգի Մելքումեանի: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն գիտական շրջանակներու ներկայացուցիչներ, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու դասախօսներ, գրողներ, երաժիշտներ, երգիչներ: Ըստ ծրագրի, Հայաստանի ձայն - հեռատեսիլի ճազ - սէնֆոնիք նուագախումբը հանդէս կուգայ Պուէնոս - Այրէս եւ այլ քաղաքներ. կը ցուցադրուին բեմադիր Սերգէյ Իսրայէլեանի «Գիքոր» եւ «Սպիտակ անուրջներ» նոր շարժանկարները. հանդէս կուգան երգիչներ Ռուբէն Մաթեւոսեան եւ Ռայիսա Մկրտչեան: Տեղի կ'ունենայ լուսանկարչական ցուցահանդէս մը՝ Հայաստանի նուիրուած:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Լաէնէք հիւանդանոցի երեք բժիշկներ յայտարարած են որ դրական զգալի արդիւնքներու հասած են Ս.Ի.Տ.Ա.ի դարմանումին համար: Յարդ կարելի չէ ըսել թէ հիւանդը բոլորովին կ'ապաքինի, բայց բարելաւումներ կ'արձանագրուին: Գործածուած դեղը Սիքլոսփորին Ա., յարդ կ'օգտագործուէր մարմնին պաշտպանողականները ջեղչելու համար, այլ խօսքով փոխարկումներու պարագային, որպէսզի մերժումի վտանգին առաջքն առնուի:

ԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ ՀԱԱՐԷՑ օրաթերթին համաձայն գաղտնի ծրագիր մը կայ Իսրայէլի եւ Յորդանանի միջեւ Այսրյորդանանի վերաբերեալ եւ ըստ որուն Փէրէս առաջարկած է Հիւսէյնի որ Այսրյորդանանը Իսրայէլ - Յորդանան հոգատարութեան ներքեւ դրուի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ՝ Ռոլան Տիւմա Պաղտատ հասած է: Առեւտրական գետնի վրայ մանաւանդ, կացութիւնը լաւ է եւ փոխանակութիւններն ալ պիտի բազմանան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ լիբանանեան ուժերը (քրիստոնեայ միացած քաղաքազօրք) արգելք հանդիսացած են ֆրանսերէն լը Ռըվէյլի ցրումին: Քաթայէպներու այս թերթը, որու գլխաւոր բաժնետէրն է Ամին Ճեմայէլ, որոշած էր չորս էջնոց բացառիկ թիւ մը հրատարակել քաթայէպներու արաբերէն օրաթերթին՝ Ալ Ամալի, որու հրատարակութիւնը արգիլած էին նոյն լիբանանեան ուժերը:

ԼՈՆՏՈՆԻ «Թայմզ»ի տնօրէնը՝ Զարլըզ Տըկլաս - Հոմ մեռած է 48 տարեկանին, խլիրդի հետեւանքով: Խոր զարգացման տէր, ֆրանսասէր, Հոմ կրնար գրել որեւէ նիւթի մասին, այնքան տարածուած էին իր ծանօթութիւնները: Դեռ հիւանդանոցէն, կը վարէր թերթին խմբագրութիւնը:

ԷԼԷՆԱ ՊՈՆԷՐ, Սախարովի կինը, հաւանաբար արտօնութիւն ստանայ ի վերջոյ Եւրոպա գալու աչքը դարմանելու համար: Լուրը տուած է գերմանական «Պիլտ» օրաթերթը եւ հանրածանօթ լրագրող՝ Վիքթոր Լուի ալ հաստատած է:

×

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով, Երեքշաբթի օր օգտագործեց իր 3-րդ (վերջին) թայմ - աութը: Գարբով դեռ հատ մըն ալ ունի: Արդիւնքը, ուրեմն, 11 - 9 կը մնար, ի նպաստ Գասպարովի, որու յաղթանակը այլեւս խնդրոյ առարկայ չի թուիր:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԽՕՍՔԸ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ

- Սեպտեմբեր 30, 1985 -

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հետեւանքները վնասաբեր եղան մեր Եկեղեցու եւ ազգի համար, ու պիտի դառնան հետզհետէ առաւել աղէտալի, եթէ կատարուած սխալը չուղղուի, եւ չվերականգնուի մեր Եկեղեցու կանոնական միութիւնը եւ մեր հաւատաւոր ժողովրդի ազգային միասնութիւնը, այնպէս, ինչպէս կար ու գոյատեւում էր այդ ցանկալի իրավիճակը մինչեւ 1957 թուականը:

Մայր Աթոռիս համար Սփիւռքի մեր եկեղեցիների հետ սերտ գործակցութիւնը ոչ միայն կրօնական, եկեղեցա - կանոնական նշանակութիւն ունի, այլ նաեւ՝ ազգային - հայրենասիրական: Այսօր, արտասահմանում բնակուող Հայերի ամենանուիրական առաքելութիւնը՝ հայապահպանումը, պայմանաւորուած է մանաւանդ մայր Հայրենիք - Սփիւռք յարաբերութիւնների սերտացմամբ եւ ծաւալմամբ, մշակութային դետնի վրայ: Հայրենիք - Սփիւռք յարաբերութիւնների ամրապնդումը կարեւոր չափով պայմանաւորուած է նաեւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ Կիլիկեան Աթոռի եղբայրական յարաբերութիւնների ու գործակցութեան ամրապնդումով: Ինչպէս միշտ, այսօր էլ ես այդ նկատում եմ կենսականօրէն անհրաժեշտ ու հնարաւոր: Եւ այս հանդիսաւոր առիթով կրկնում եմ իմ 1985 Յունիս 7 թուակիր հրաւէրը Անթիլիասի Կաթողիկոսական Աթոռին, որով առաջարկում եմ շարունակել մեր բանակցութիւնները լիազօրուած ներկայացուցիչներով, այս անգամ կարեւոր մի առաջադրանքով, որ համատեղ աշխատանքով փորձենք արմատապէս բուժել մեր առաջ ծառացող եւ տագնապ յարուցող կացութիւնները, պատրաստելով մի կանոնադրութեան նախագիծ, որ կոչուած լինի յստակելու եւ կանոնաւորելու Հայ Եկեղեցու նուիրապետական Աթոռների եւ թեմական կենտրոնների փոխ - յարաբերութիւններն ու իրաւասութեանց սահմանները Հայաստանեայց Եկեղեցու կազմակերպութեան կառոյցի մէջ, կանոնական սկզբունքների եւ արդի իրադրութեանց լոյսի ներքեւ:

Արտասահմանի Հայութիւնը, մօտ կէսը մեր ժողովրդի, թանկ է ամէն մի հայրենասէր Հայի համար: Հայաստանցի Հայը չի կարող հրաժարուել օտար ճանապարհների վրայ, օտար ազդեցութիւնների տակ ապրող իր եղբայրներից ու քոյրերից: Սուրբ Էջմիածինը չի կարող հրաժարուել արտասահմանում գործող իր եկեղեցական կենտրոններից եւ հայ հաւատացեալներից, որոնք բոլորը մէկ մարմին են կազմում Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքով, Փրկչի Իջման տեղով եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մայր Աթոռով: Միայն Ս. Էջմիածնով հնարաւոր է պահել ու ամրապնդել կանոնական միութիւնը մեր առաքելական Մայր Եկեղեցու եւ ազգային միասնութիւնը համայն հայ ժողովրդի: Բաժանուել Սուրբ Էջմիածնից, հայ մարդու համար նշանակում է բաժանուել իր ինքնութիւնից: Երբեք չմոռանանք Առաքել Դաւրիժեցու մարգարէաշունչ խօսքերը. «Ի վերայ Աջոյն եւ Սուրբ Էջմիածնի ամենայն ազգքն Հայոց կապեալ կան»: Ով այլ կերպ է մտածում ու գործում եկեղեցական թէ ազգային տեսակէտից, պէտք է նրան յորդոր կարդալ, որ վերադառնայ Հայոց պատմութեան ուղիղ ճանապարհի վրայ:

Ես լուսաւոր եմ նկատում նաեւ Մայր Աթոռիս եղբայրական սիրոյ ու գործակցութեան կապերը մեր քոյր Եկեղեցիների հետ, արդիական էկումենիկ ոգով:

Երջանիկ եմ հաստատելու, որ անցնող երեսուն տարիներին Մայր Աթոռիս յարաբերութիւնները քոյր Եկեղեցիների եւ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի հետ հետզհետէ դարձան աւելի սերտ ու պտղաբեր, փոխադարձ բազում այցելութիւններով, միատեղ աղօթքներով, խորհրդակցութիւններով եւ ժողովներով:

Մեր Եկեղեցու համար պատմական նշանակութիւն ունեցան մանաւանդ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիպումները՝ Կ. Պոլսի Յունաց Տիեզերական Պատրիարքի, Հռոմի Սրբազան Քահանայապետի, Ռուսաց Պրաւոսլաւ Եկեղեցու Պատրիարքների եւ Քենթրբըրիի Անգլիկան Արքեպիսկոպոսների հետ, յոյժ հանդիսաւոր պայմաններում:

Քրիստոսի անունով գործող Եկեղեցիների էկումենիկ միութեան շարժումը մեր ժամանակների ամենանշանակալի երեւոյթներից մէկն է հանդիսանում, որին գործօն կերպով մասնակցում է մեր Մայր Եկեղեցին: Մայր Աթոռս, յետ այսօրիկ ևս, շարունակելու է իր մասնակցութիւնը բերել այս աստուածահաճոյ շարժմանը, այն համոզմամբ, որ քրիստոնեայ եկեղեցիները Քրիստոսի սիրով միացած, պիտի կարողանան նաեւ իրենց նպաստը մատուցել մեր օրերի մարդկութեանը յուզող հարցերի լուծմանը՝ Քրիստոսի Աւետարանի մարդասիրութեան, արդարութեան եւ խաղաղութեան պատգամները ունենալով իբրեւ առաջնորդող ուժ:

Եկեղեցիների միութեան հարցը ես ըմբռնում եմ, ինչպէս ընդունուած է ասել, պլուրալիստ իմաստով: Ինձ համար Եկեղեցիների միութեան հարցը միայն դաւանաբանական տեսական հարց չէ, այլ նաեւ եկեղեցական ինքնիշխանութեան հարց եւ ազգային ինքնութեան պահպանման հարց: Բոլոր Եկեղեցիների միութիւնը իրականանում է Քրիստոսով, բոլոր քրիստոնեաները կազմում են միասին Աստուծոյ ժողովուրդ: Ուղիղ չէ եւ ոչ էլ աւետարանական՝ այլեւայլ տուեալներով կամ մեկնաբանութիւններով պայմանաւորել այս պարզ ճշմարտութիւնները եւ անձնատուր լինել անպտուղ վէճերի:

Մենք՝ Հայերս, Քրիստոսին ճանաչում ենք մեր Եկեղեցու պատմութեամբ, Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարթողիմէոս առաքեալների քարոզութեան աւանդութեամբ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքով, Ս. Գրքի թարգմանութեամբ, «Վարդանանց» նահատակութեամբ եւ անթիւ - անհամար մարտիրոսներով, այսինքն՝ մեր յաղթական եկեղեցով:

Հայ Եկեղեցին իր ժողովրդով մէկ ու անբաժան է, ինքնագլուխ ու ինքնիշխան: Ու այդպիսով, նա համաքրիստոնէական եղբայրութեան, Աստուծոյ ժողովրդի հարազատ մէկ հատուածն է: Առանց այդ ինքնուրոյնութեան ու ինքնիշխանութեան, հայ ազգի հաւատքը կը խախտուի ու կը խամրի: Հայոց քրիստոնէական հաւատքի վաւերականութիւնն ու վեհութիւնը, հիմքը խարսխուած են նրա Եկեղեցու ուղղափառութեան վրայ, նրա Եկեղեցու հերոսական պատմութեան վրայ, նրա Եկեղեցու ինքնիշխան ու ինքնագլուխ ղեկավարման վրայ:

Ահա այն լոյսերը, որոնք վառուեցին տակաւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում եւ մեր եկեղեցական կեանքում ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի: Իմ ուխտն է Տիրոջ կամքով շարունակել առաջ ընթանալ նոյն ճանապարհով, նոր լոյսեր աւելացնելու համար մեր հոգեւոր կեանքում:

Այստեղ ես մի պահ կանգ պէտք է առնեմ՝ ծանրօրէն մտահոգուած: Աստուած մի արասցէ, որ Մայր Աթոռում ու Մայր Հայրենիքում վառուած լոյսերը խափանուեն, եւ նորանոր փորձութիւնների առջեւ գտնուեն մեր Եկեղեցին ու մեր մայր երկիրը: Այո, այդ աղէտը կարող է պատահել, եթէ պատերազմ կոչուող մահ ու աւեր սփռող հրէշը մօտենայ մեր վերաշինուած պերճ հայրենիքի ափերին: Թերեւս աշխարհի վրայ չկայ մի այլ ժողովուրդ, որի գոյութիւնը այնքան վըտանգուած լինի համաշխարհային մի նոր պատերազմի բռնկումով: Մեզ ներելի չէ մոռացութեան տալ անցեալի մեր աղէտալի փորձառութիւնները: Մեզ ներելի չէ չտեսնել մեր երկրի աշխարհագրական դիրքն ու քաղաքական պայմանաւորումները: Աշխարհը եւ միջազգային իրադարձութիւնները ես դիտում եմ կանգնած իմ Մայր Հայրենիքի հողի վրայ աներեր, մեր ժողովրդի ապագայ ճակատագրի մտահոգութեամբ: Այո, չմոռանանք անցեալը, մեր վերջին հարիւր յիսուն տարիների ողբերգական փորձառութիւնները: Զմոռանանք, որ ներկան, արդի մեր վերածնուած ու վերաշինուած Հայաստանը, ափսէի վրայ մեզ մատուցուած պարգեւ չէ, այլ արդիւնքն է հայ ազատագրական հերոսական մաքառումների, արդիւնքն է Սարդարապատի մայիսեան յաղթանակի ու ապա նոյեմբերեան լուսաբացի եւ վերջին 65 տարիների վիթխարի շինարարական իրագործումների եւ ազգային մշակոյթի ծաղկումի:

Հայ հոգեւորականը իր ժողովրդի զաւակների հետ, դաժան ժամանակների հարուածների տակ, արտասուքը աչքերին դարեր շարունակ հարց է տուել Աստծուն, թէ ե՞րբ կը բացուի Հայոց աշխարհում պայծառ առաւօտը խաղաղութեան:

Մարդու իրաւունքների հարց, այո: Ես հրամայական եմ նկատում նախ Հայի իրաւունքը՝ իր հայրենի հողի վրայ անվտանգ ու խաղաղ ապրելու, Հայի իրաւունքը՝ գոյատեւելու եւ անկաշկանդ զարգացնելու իր տնտեսութիւնն ու ազգային մշակոյթը:

Մայր Հայրենիքի անվտանգութիւնը վեր է ամէն գաղափարախօսական նախասիրութիւնից, ամէն կուսակցական նկատումներից:

Երբ հարցը վերաբերում է հայ հայրենիքին, սփիւռքահայը պարտաւոր է առաջնահերթ հրամայական նկատել իր մայր երկրի անվտանգութիւնն ու գոյատեւումը, անկախ իր գաղափարախօսական համոզմունքներից:

Հայ դատը հետապնդելու ամէն իրաւ ճանապարհ սկիզբ է առնում արդի Հայաստանի անվտանգութեան ապահովումով: Ով արդի մեր հայրենի Պետութեան մէջ չի տեսնում յաւերժական Հայաստանը, նա հետզհետէ անընդունակ կը դառնայ որեւէ իրական Հայաստան տեսնելու:

Եւ որպէսզի իմ միտքը ամբողջացնեմ, յայտնեմ իմ մաղթանքը, որ Վոլգայի ափերին, ինչպէս 40 տարի առաջ, թող միշտ ու տեւապէս ռուսական յաղթանակ լինի, որպէսզի Արարատի փէշերին, Հայերը ամէն առաւօտ խաղաղ սրտով իրար ողջունեն, «բարի լոյս»ով:

Այս է իմ համոզումով, հիմնական նախադրեալը մեր մայր երկրի ու ժողովրդի գոյատեւման, Ներսէս Աշտարակեցու օրերից սկսեալ, առաւել բացայայտուած 1915-ի մեր ազգային մեծագոյն ողբերգութիւնից յետոյ: Այս է նաեւ մեր օրերի հրամայականը, որի վրայ են հիմնուում Հայաստանի գոյատեւման հետ կապուած մեր մտածելու եւ գործելու բոլոր ուղղութիւններն ու ապագայի ակնկալութիւնները:

Ժամանակ է, որ արտասահմանի հայ հասարակական - քաղաքական մտածողութիւնը ձերբազատուի հնացած, քարացած մտայնութիւններից, ազգ ու ազգային հասկացողութիւնների վերաբերեալ: Ժամանակ է նաեւ խորը վերագնահատման ենթարկելու վերջին հարիւր տարիների մեր ազգային - քաղաքական իրադարձութիւնները:

Ազգութիւնը անշարժ ու անփոփոխ մի մարմին չէ, այլ բնական մի միաւոր, որը աճում ու զարգանում է ինչով որ շահում է դրսից եւ վերանորոգւում, իր վըրայից թօթափելով հնացածն ու մաշուածը: Մի ազգի իրական արժէքը, դա նրա սեփական տարերային ուժականութիւնն է, որ նրան մղում է նորը իւրացնելու, նորը ստեղծագործօրէն վերստեղծելու, այն չափով, որով նա հեռացնում է իր մարմնից մաշուած մասերը:

Հայ ազգը պատմական փորձը ունի փայլուն կերպով իրագործած լինելու այդ պրոցեսը Դ. դարում, ստեղծագործօրէն ընդունելով քրիստոնէական վարդապետութիւնը եւ իր վրայից թօթափելով հեթանոսականը:

Այս ճշմարտութիւնների լոյսի ներքեւ ես հակուած եմ խորհելու, թէ արտասահմանում ապրող մեր ժողովրդի մի կարեւոր հատուածը, ինչ - որ չափով ետ է մնացել վերանորոգուելու մղումից եւ գտնւում է այլեւս ոչ այժմէական վէճերի հունի մէջ, տեղքայլի դիրքերում քարացած, հետզհետէ անհաղորդ արդի կենդանի Հայոց հայրենիքի, ապրող ու զարգացող հայրենաբնակ մեր ազգի իրական հարցերին, իրական մտահոգութիւններին, իրական հնարաւորութիւններին, իրական կենսագործումներին, իրական հեռանկարներին:

Եւ այս անհորիզոն հոսանքին զոհ է գնում նաեւ Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռը՝ տագնապալի կացութիւններ ստեղծելով արտասահմանի մեր եկեղեցու կեանքում:

Արտասահմանում հաւանաբար գտնուեն անձինք, որոնք մտածեն, թէ Կաթողիկոսին յարմար չէ, որ քաղաքական հարցերով զբաղուի ու այդ մասին արտայայտուի: Ես մերժում եմ նման մտայնութիւնը: Մեր ժողովրդի լինել - չլինելու հարցերի հետ կապուած իմ դատողութիւնները սխալ կը լինէր միայն կուսակցութիւնների մենաշնորհը նկատել: Այո, ես համաձայն եմ, որ հայ հոգեւորականը չպէտք է զբաղուի միջկուսակցական հակամարտութիւններով եւ պարտաւոր է վեր կանգնել այդ մակարդակից, լինելով անխտիր բոլորի հայրն ու մխիթարիչը: Սակայն երբ հարցը վերաբերում է համայն մեր Եկեղեցու եւ ժողովրդի ճակատագրի հետ կապուած հարցերին, հայ հոգեւորականը, այո, թէ իրաւունքը ունի եւ թէ պարտականութիւնը իր խղճի խօսքն ու յորդորը ասելու: Այսպէս են գործել անցեալում մեր եկեղեցու շատ հայրապետներ ու պատրիարքներ: Եւ թոյլ տուէք ինձ այստեղ վկայել, թէ նրանք յաճախ եղել են աւելի իրապաշտ ու հեռատես, աւելի դիւանագէտ մեր ազգի ճակատագրական պահերին: Բաւական է յիշել միայն մի քանիսի անունները՝ Սիմէօն Երեւանցի եւ Ներսէս Աշտարակեցի Կաթողիկոսներին, Յովհաննէս Կոլոտ եւ Օրմանեան Պատրիարքներին, Խրիմեան եւ Իզմիրլեան Կաթողիկոսներին, Գէորգ Զ. եւ Գարեգին Յովսէփեանց Կաթողիկոսներին, որոնք իրենց ժամանակին, բանիւ եւ գործով ու երբեմն խիզախութեամբ, պաշտպան են կանգնել հայ Եկեղեցու ու հայ ժողովրդի քաղաքական գերագոյն շահերին, զմայլելի իրապաշտութեամբ եւ հեռատեսութեամբ: Իմ խօսքը նկատեցէք ուղղեալ համայն Հայութեան, արդի եւ գալիք ժամանակների համար:

Ես խօսեցի վերջին երեսուն տարիներին Մայր Աթոռում վառուած լոյսերի մասին: Ես չեմ կարող ասել, թէ ինչ չափով դրանք իրաւ լուսաւոր իրագործումներ եղան: Հաւանական է, որ պակաս ու անկատար գործեր մնացին, հաւանական է նաեւ, որ ամէն իրագործում արժանի չէ լուսաւոր համարուելու:

Սակայն ինչ որ ստուգապէս կարող եմ խոստովանել, այն է, թէ իմ ծառայութեան երեսուն տարիների իրագործումները Ս. Լուսաւորչի գահի վրայ, լուսաւորեցին իմ հոգին, իմ կեանքը: Եւ այս է իմ գերագոյն մխիթարութիւնը:

Այժմ թոյլ տուէք վերանորոգել իմ աղօթքը՝

Տէր Աստուած հարցն մերոց, տուր խաղաղութիւն մարդկութեան համայն, պահիր ու պահպանիր խաղաղութիւնն ու անվտանգութիւնը մեր ժողովուրդի ի Հայաստան աշխարհ ու ամրապնդիր նրա շինարար առաջընթացը եղբայր ազգերի մեծ ընտանիքում՝ գերագոյն երաշխիքը մեր ժողովրդի գոյատեւման, գերագոյն երաշխիքը մեր ազգային արդար երազանքների իրագործման:

Մայր Հայրենիքի անվտանգութեամբ ու նրա շինարար վերելքով է պայմանաւորուած նաեւ մեր մայր եկեղեցու ու Ս. Էջմիածնի գոյատեւումը եւ ծաղկումը: Ահա թէ ինչու առաւել ջերմութեամբ, իմ ամբողջ հոգով մնում եմ աղօթող, որ յետ այսօրիկ երբեք մեր հայրենիքի սահմաններին չմօտենայ կրակը պատերազմի, եւ չմարուեն լոյսերը մեր եկեղեցական ներկայ ու ապագայ կեանքի: Եւ աստուածակառոյց Ամենայն Հայոց Ս. Էջմիածինը անվտանգ ու անկաշկանդ շարունակի իր հոգեւոր առաքելութիւնը՝ լոյս եւ յոյս ու մխիթարութիւն բաշխելով ողջ Հայութեան:

Վերջացնում եմ իմ խօսքը Յովհաննէս Շիրազի ներշնչեալ տողերով, որն իբրեւ մեր օրերի Առաքել Դաւրիժեցի պատգամում է բոլորիս՝

«Էջմիածին, Էջմիածին,
Արարատեան դաշտը բուրվառ,
Դու յաւիտեան իր խունկը վառ,
Ծխիր յաւէտ, յար հուրհրայ
Թող գէթ ծուխդ Մասիս սարայ»:

Սուրբ Լուսաւորչի Աթոռի վրայ, երեսուն տարիների ընթացքում, եթէ ինձ յաջողուել է մի պահ իմ ձեռքը դնել այդ բուրվառի վրայ, ապա ես իմ պարտքը համարում եմ կատարած:

«Ես պահեցից զճանապարհս Տեառն» եւ «Եղեւ Տէր հզօրիչ իմ եւ եհան զիս յանդորր», «Հատուսցէ ինձ Տէր ըստ արդարութեան իմում» (Սաղմոս ԺԷ. - 20-23): Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

«ՄՈՆՏ»Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆԸ

Խօժէն Պիգօ 102 տարեկան է, կ՚ապրի Թուլի մօտ, ուր ծնած է։ Հակառակ իր սպիտակած երկար մազ ու մօրուքին, ան ճգնաւորի մը չի նմանիր։ Իր նախասիրութիւնները փոքրիկ ծիծաղներով ընդմիջելով կը պատմէ իր յիշողութիւնն, սակայն երկար տեսակցութեան մը ընթացքին ապացոյցը կու տայ իր լաւ բանին ժխտումին։

«Եթէ ամէն բան պատմէի, հարիւր տարուան կեանք մը եւս պէտք էր ինծի. ըմբոստ մէկը ըլլալով կ՚ապրիմ եւ այդպէս պիտի մնամ մինչեւ վերջին շունչս։ Քիչ մը տարօրինակ ընտանիքի մը զաւակն եմ. ծնողքս, գիւղացի, իրական աշխարհականներ էին, քաղաքային պըտակով միայն ամուսնացած էին ու երբեք ոտք չդրին եկեղեցի։ Անոնք կը հաւատային ընկերային Հանրապետութեան, որ ուզեց հիմնել Փարիզի Քոմինը։

«Երբ տղայ էի ու կը շրջագայէի իրենց հետ, գիւղացիները կը գոչէին. «Ա՜խ, այս հանրապետականները, ուրեմն զանոնք քայլէն պիտի չդրկե՞ն»։ Այդ շրջանին գայթակղեցուցիչ բան էր աշխարհական թաղում մը. ծեր կիներ թաքուն կը գիտէին թափօրը անոր զոր կը տանէինք թաղելու եւ կ՚ըսէին. շան մը պէս»։ Այսօր ալ կան տակաւին մոլեռանդներ, սակայն օրէ օր կը նուազի անոնց թիւը։ Ամէն պարագայի մէջ եթէ Պարսկաստան ապրէի օրերս համբուռած պիտի ըլլային ու կախաղանը պիտի ըլլար կեանքիս վերջակէտը»։

Տասներհինգ տարեկանին ծառայութեան կը մտնէ ագարակի մը մէջ, ուր կրնայ հաստատել իր ծնողքին գաղափարներուն ճշդութիւնը։

«Աղքատ շրջան մը, ուր գիւղացիները թշուառութեան մէջ էին, կը վաճառէին իրենց լաւագոյն բերքը, քիչ մը դրամի տիրանալու համար, եւ կը սնանէին նետուելիքով։ Իրենց քով աշխատելով ականատես եղայ շահագործումին, որուն կ՚ենթարկուէին անոնք։ Իրենց բնակարանները քայքայուած էին. այդ շրջանին մէջ, որ այգիներով ծածկուած էր, պէտք էր դառնէին թիապարտներու նման, աշխատելով մինչեւ ուշ գիշեր։ Ըմբոստ մը դարձայ ի տես այս բոլորին»։

«Ընկերութիւնը, այնպէս որ էր, յարմար չէր ինծի։ Անիշխանութիւնը ինծի համար կը նշանակէր ու միշտ կը նշանակէ ընդամէնը՝ մարդուն տիրապետութեան, իր նմանին վրայ։ Իմ սահմանումս կարճ է, սակայն, արտայայտիչ։ Շատ դիւրին կ՚ըլլար, երբ մարդիկը ուզէին ազատագրուիլ։ Սակայն անոնց մեծ մասը նախապաշարումներ ունի, որոնք կուգան Պետութենէն, Եկեղեցիէն։ Ան որ կ՚ուզէ ազատ ըլլալ, միշտ կը յաջողի, որոշ չափով, հակառակ անխուսափելի պարտադրութիւններու»։

Աւելի լաւ պայքարելու համար «բարգաւաճութիւններու դէմ՝ որոնք վաղը յաղթականին կօշիկները պիտի լիզեն» եւ լաւագոյնս նեցուկ կանգնելու համար անոնց՝ որոնք կը քաւեն «մեղքը մա՛րդ ըլլալուն, երբ պայմանները կը պահանջեն չուն ըլլալ», կը գրէ քերթուածներ. իր առաջին հրատարակիչը կ՚ըլլայ «Անարշի» պարբերականը։ Սակայն շուտով ան կը հասկնայ որ իր գաղափարները աւելի լաւ կրնայ տարածել երաժշտութեան ընկերակցութեամբ։

«Երգը, կ՚ըսէ ան, լաւագոյն միջոց մըն է տարածելու անիշխանական երազն ու խօսքը։ Յաճախ կ՚երգէինք իմ երիտասարդութեանս. դաշտերու մէջ, շինութիւններու վրայ։ 14 - 18-ի պատերազմը եկաւ տակն ու վրայ ընելու ամէն բան։ Այսօր այլեւս չեն երգեր. 1910-ին մաս կազմեցի յեղափոխական երգիչներու խումբի մը։ Յաճախ կը մասնակցէինք «Ժողովուրդին երգը» երեկոներուն։ Յատկապէս հակապատերազմեան, հակազինուորական, հակա - ամէն բան երգեր կը գրէի»։

Ի՞նչպէս խուսափիլ Ա. աշխարհամարտէն. Խօժէն Պիգօ ոչ մէկ հրաշագործ միջոց ունի. պարզապէս իր բնութիւնը կ՚օգնէ իրեն. «խնայեցին զիս, որովհետեւ տկարակազմ նկատուեցայ» կ՚ըսէ ան ծիծաղելով, սակայն յետոյ, քանի որ պատերազմը կ՚երկարէր ու աւելի՛ ու աւելի մարդկային կեանքեր կը սպառէին, բանակ կանչուեցան նաեւ անոնք որոնք մերժուած էին։ «Մեծ բարեբախտութեամբ մը, պատերազմը աւարտեցաւ առանց ինծի։ Անշուշտ ոստիկանութեան ու գրաքննութեան հետ ահաւոր խնդիր ունեցայ։ Մօտէն կը հսկէին վրաս, տունս կը խուզարկէին ու ամենադոյզն պատրուակով կը բանային նամակներս եւայլն»։

«Կը մնամ խաղաղասէր մը. չեմ կարծեր որ պատերազմ մը կրնայ զարգացընել, յառաջացնել մարդկութիւնը։ Սակայն երբ ժողովուրդ մը ուրիշ ընելիք չունի, կը նմանի հրաբուխի մը որ պայթումներով կը ժայթքի։ Այդ հանգրուանին է որ անիշխանականները պարտին ապստամբ շարժումը ուղղել դէպի մարդկային, ազատական նպատակներ։ Սպանացի ժողովուրդը իրաւացի էր պայքարելու կրօնաւորներու եւ զինուորականներու բռնակալութեան, եւ ապա՝ Ֆրանքոյի դէմ»։

Հարիւրամեայ անիշխանականը կը սիրէ լաւորակ գինին. «մինչեւ իննիսուն տարեկան այգեմշակութիւն ըրի, կ՚ըսէ ան, նախկին ընկերներ կ՚օգնէին ինծի։ Ամէն պարագայի մէջ գինին չէ որ պիտի սպաննէ զիս. ծանօթ էք անկասկած Ռապըլէի, որ նաեւ բժիշկ էր, նշանախօսքին՝ «Խմեցէ՛ք միշտ եւ երբեք մի մեռնիք»։ Երբեմն ունեցած եմ վիճաբանութիւններ ազատամիտ ընկերներու հետ, մոլեռանդներու հետ որոնք երբեք չէին ընդուներ գաւաթ մը գինի խմել. Ջո՜ւր, ջո՜ւր. այսօր մեռած են բոլորն ալ։ Կ՚ըսէի իրենց թէ կը սխալէին»։

Պիգօ մօտէն կը հետեւի առօրեայ անցուդարձին. սակայն դէպքերը վհատեցուցիչ են միշտ։

«Այսօր ինչ որ զիս կ՚ըմբոստացնէ, կ՚ըսէ ան, միլիոններն են որոնք ամէն երկրի կողմէ կը մսխուին, յաջորդ պատերազմին պատրաստելու համար։ Եթէ այս առասպելական գումարները գործածէինք մարդասիրական իրագործումներու համար, կրնայինք տեսակ մը արքայութեան մէջ ապրիլ։ Մարդոց տխմարութիւնն ու յիմարութիւնը զիս կը շշմեցնեն։ Այսուհանդերձ սթափումի մը յոյսը ունիմ. գաղափարներս հաստատ են։ Ուսի հրացանս երբեք վար պիտի չդնէի. թէեւ երբեք հրացան չեմ կրած»։

Թ. Ա. Թ.

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 12-ին, Հայ Գիրքի 8-րդ ցուցահանդէսին առիթով, որ տեղի ունեցաւ Կաթողիկոսարանի Անթիլիասի Մայրավանքի շրջափակին մէջ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետը, իր պատգամի աւարտին, ի մեծ ուրախութիւն դրասէր ընտրանի հասարակութեան, յայտնեց որ Մեծ Եղեռնի՝ Հայկական Ցեղասպանութեան 70-ամեակին եւ Դանիէլ Վարուժանի ծննդեան 100-ամեակին եւ մահուան 70-ամեակին առիթներով կը հաստատէ ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ, երկու միլիոն լիբանանեան ոսկիի գումարով մը։

Ազնիւ նուիրատուն՝ լիբանանահայ ազգայիններէն՝ Նուպար Վարդանեան Ջարդերէն վերապրած Հայու մը զաւակն է, որ իր իշխանավայել ազգային բարերարութիւնը կը կատարէ ի փառաբանումն շուրջ երկու միլիոն մեր նահատակներուն, ի պանծացումն Հայոց մեծատաղանդ բանաստեղծին՝ Դանիէլ Վարուժանին, եւ ի քաջալերութիւն հայ գրականութեան տարածման եւ զարգացման, մասնաւորաբար հայ նոր սերունդին կեանքին մէջ։

Հիմնադրամին տարեկան եկամուտն է որ պիտի յատկացուի գրական գործերու հրատարակութեան։

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ

1985 Հոկտեմբեր 12
Անթիլիաս - Լիբանան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ԵՂԵՌՆԻ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒՆ
Հեղինակ՝ ՅԱԿՈԲ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Յառաջաբանով՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
Անթիլիաս, 1985

ԴՈՂԱՅԻԹԷ ԴՈՂԱՅԻԹ

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Հոկտեմբեր 11-ին, դասախօսութիւն մը տուած է տոքթ. Թեսա Հոֆման՝ «Հայկական ցեղասպանութեան մասին գերմանական փաստաթուղթեր» նիւթին շուրջ։ Նախքան դասախօսութիւնը ցուցադրուած է գերմանական ձայնահեռատեսիլի պատրաստած փաստանկարը՝ Եղեռնի եօթանասունամեակին առթիւ։

×

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Հայ Ակումբի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, նշուած է Յակոբ Օշականի ծննդեան հարիւրամեակը, կազմակերպութեամբ Համազգայինին։ Բացումը կատարած է Կարօ Պետրոսեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Բանախօսած է Վահէ Օշական համառօտ կերպով ներկայացնելով Յակոբ Օշական մարդը, հէքեաթագիրը, քննադատը, վիպագիրը, թատերագիրը եւ ուսուցիչը, եզրակացնելով թէ «Օշական գրագէտը շատ բարդ երեւոյթ է եւ առանց իր անձին ու երկին նուիրուած լուրջ, խոր վերլուծումներու, դժուար է վերջնական բան ըսել մեր գրական պատմութեան մէջ իր տեղին մասին»։

×

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին, Համազգայինի կազմակերպած՝ հայ մշակոյթի ամսուան ձեռնարկներու շրջագիծին մէջ, դասախօսութիւն մը տուած է փրոֆէսօր Խաչիկ Թէօլէօլեան՝ «Գրականութիւն եւ քաղաքականութիւն» նիւթին շուրջ։ Բացումը կատարած է Նշան Յովսէփեան, ներկայացնելով օրուան դասախօսը։ Փրոֆէսօր Թէօլէօլեան բազմաթիւ օրինակներով ցոյց տուած է, թէ գրականութիւնն ու քաղաքականութիւնը կապուած են իրարու, շեշտը դնելով գրաքննութեան վրայ։

×

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ամպասատոր» պանդոկին մէջ, Հոկտեմբեր 5-ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի ճաշ - պարահանդէսը։ Բացումը կատարած է Միութեան Լոս - Անճըլըսի մասնաճիւղի վարչութեան ատենապետ՝ Յարութիւն Բարսեղեան։ Կարդացուած է ողջոյնի գիրը Թեմին առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի, որ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Ժողովին մասնակցելու նպատակով բացակայած է երեկոյթէն։ Երգիչ Յարութ Բամպուքճեանի եւ իր «Անի» նուագախումբին ստեղծած խանդավառ մթնոլորտին մէջ եղած են նուէրներ ի նպաստ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի։

«ՏԱՐՕՆ»

ԽԱՉՔԱՐ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Հաւանաբար այն ժամանակներում սեպագրական յիշատակարանների ոչնչացումը սովորական երեւոյթ է եղել, քանի որ պահպանուած վիմագրերի մեծագոյն մասն ունի պարտադիր անէծք կամ աստուածային զանազան պատիժների սպառնալիքներ՝ ուղղուած նրանց, ովքեր կը համարձակուեն ջարդել կամ «ջուրը նետել» սեպագիր պարունակող քարը։

Խաչքարի վրայ փորագրուած արձանագրութիւնը մի կարեւոր հանգամանքով ապահովուած էր ոչնչացումից. խաչքարն ինքն արդէն սրբութիւն էր համարւում եւ ճշմարիտ քրիստոնեայի ձեռքը չէր բարձրանայ նրա վրայ, իսկ ոչ քրիստոնեայի համար, յայտնի բան է, ո՛չ օրէնք կար գրուած, ո՛չ էլ աստուածային պատժի սպառնալիքը որեւէ դեր պիտի ունենար։ Եւ եթէ երբեմն խաչքարի վրայի վիմագրերում էլ ենք հանդիպում անէծքի կամ սպառնալիքի, ապա դա վերաբերում է յիշատակարանի յանձնարարական մասի կատարմանը։ Այստեղ, հակառակը, տիրապետող է հաւատը, որ խաչքարը մնալու է անձեռնմխելի, դառնալու է սրբութիւն, եւ նրան դիմելու են աղօթքով։ Ուստի եւ խնդրում են այդ աղօթքներում յիշել իրենց՝ խաչքարը կանգնեցնողներին, պատուիրատուին, քարգործ վարպետին, նրանց հարազատներից մէկին։

Խաչքարի սրբութեան ու անձեռնմխելիութեան նկատմամբ եղած հաւատով պիտի բացատրել, որ զարգացած աւատատիրութեան շրջանի բազմաթիւ տարեգրական մեծ ու փոքր ստեղծագործութիւններ փորագրուել են ոչ թէ աշխարհիկ շինութիւնների պատերին, քարերի վրայ կամ ժայռակողերին, այլ խաչքարերի վրայ։ Չնայած այսպիսի արձանագրութիւն - տարեգրութիւնները յաճախ հսկայական ծախսեր էին նստում պատուիրատուի վրայ, որովհետեւ փորագրւում էին փառահեղ խաչքարի եւ համապատասխան պատուանդանի նիստերին։

Հնագոյն թուակիր խաչարձաններից մէկի՝ Գրիգոր Ատրներսեհեանի կանգնեցրած արձանագրութիւնը երեւի թէ ամենահամառօտ տարեգրութիւններից մէկն է՝ փորագրուած քարի վրայ։ Արաբական տիրապետութեան վերջին շրջանում Արցախի տէր Սահլ Սմբատեանի թոռ՝ Ատրներսեհի որդի Գրիգոր - Համամն իր տիրապետութեան տակ էր առել ամբողջ Հայաղուանքը, անդրկուրեան մի երկրամաս՝ Հերեթ - Կամբեճանը, ինչպէս նաեւ Սիւնիքի հիւսիս - արեւելեան գաւառները։ Պատմիչը նրա մասին է գրել, թէ «Գրիգոր շինէ զհաւախաղացին բերդը եւ յայն կողմը ձգէ ըզձեռն իւր իշխանութեանն»։ Ուսումնասիրողներն իրաւամբ եզրակացրել են, որ «յայն կողմս» նշանակում է Կուրից այն կողմ, քանի որ պատմիչն ինքը Կուրի այս կողմից է, աջափնեակից։ Եւ ահա ստեղծուած անմնախադէպ հզօր իշխանութեան տէրը խաչքար է կանգնեցրել 881 թ. (ՅԼ) ու նրա արձանագրութեան մէջ ներկայանում է որպէս «Սիւնեաց եւ Աղուանից իշխան»։

995 թ. Սեւանի մօտ Վարսեր գիւղում Խաչիկ քարգործը Հայոց թագուհի Կատրանիտէի (Գագիկ Բագրատունու կինը եւ Սիւնեաց Վասակ թագաւորի դուստրը) հրամանով առու է անցկացրել եւ այդ առթիւ կանգնեցրել խաչքար, որի արձանագրութիւնն է. «Ես Խաչիկ, որ ածի զառուս ի Շարէս՝ հրամանով Կատրանիդէի Հայոց թագուհոյ...»։

Յետոյ գալիս են շինարարական գործերի, մեծ ու փոքր կառուցումների առթիւ կանգնեցուած ընդարձակ արձանագրութիւններ ունեցող խաչքարերը։ Ահա մի այդպիսի օրինակ. Հաղբատի եպիսկոպոս Յովհաննէսը 1221 թ. պատմում է, որ իր առաջնորդութեան երկար տարիներին վանական համալիրում շինարարական մեծ գործեր է իրականացրել, նորոգել ու բարեկարգել հները, կանգնեցրել է մեծ գաւիթը (իր տեսակի մէջ ամենագեղեցիկն ամբողջ Հայաստանում), ձեռագիր մատեաններ է ստեղծել, ապա գաւթում կանգնեցրել է երեք խաչքար։ Եւ այսքանից յետոյ ո՞րն է Յովհաննէսի խնդիրքը, որ մի տեղ էլ նա աղաչանք է կոչում («Եւ որք կատարեն զաղաչանս մեր...»). «Եւ իմ խնդիր է ի միաբանացս՝ զսուրբ Յակոբի տաւնի կիրակէն իմ սուրբ նշանացս տաւն կատարէն...»։

Խաչքարերի («սուրբ նշանացս») տօն կատարել, - ահա թէ ի՛նչ էին երազում միջնադարի մեր մեծ երախտաւորները։

Հետաքրքիր է նաեւ Եղեգնաձորի Մարտիրոս գիւղի հիմնադրութեանը նուիրուած խաչքարը, որի տարեգրութիւն - արձանագրութիւնն ասում է. «...Ես՝ Մխիթար, որդի Դեղկա, հրամանաւ իշխանաց իշխանին մեծին Պռուշա եւ որդոյ իւրո պարոն Հասանա շինեցի զգեւղս Մարտիրոս եւ կանգնեցի զխաչս ի դուռն սուրբ վկայարանիս ... ի թվ. ՉԼԲ» (1283)։

(Շար. 6)

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Այս Կիրակի, Նոյեմբեր 3-ին Ալֆոր - վիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ յաւարտ պատարագի կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս հանգուցեալ հոգաբարձուներու, բարերարներու, սարկաւագաց, դպիրներու եւ բոլոր ծառայողներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Նոյեմբեր 2, տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորից, յայտից եւ անյայտից:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՎԻԷՆԻ ՀԱՅԿ. ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Վիէնի հայկական ուխտագնացութիւնը Նօթր Տամ տը Փիփէ. Նոյեմբեր մէկին ժամը 10.30-ին: Յատկապէս հանգստեան պաշտօն կը կատարուի բարեյիշատակ՝

ՇԱՒԱՐՇ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ

(«Յառաջ»ի վաթսունամեակին առթիւ)

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 2-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը ծանուցանէ մեր սիրեցեալ ժողովուրդին, թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 3, եկեղեցւոյս մէջ տեղի պիտի ունենայ հանդիսաւոր պատարագ եւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս հանգուցեալ բարերարներու, ծառայող եւ սատարողներու հոգիներուն ի հանգիստ: Պիտի կատարուի նաեւ մասնաւոր Աղօթք եւ Մաղթանք արեւշատութեան՝ եկեղեցւոյս ապրող բարերարներուն եւ անոնց սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի մասնակցութեամբ՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, առաջնորդութեամբ՝ ղեկավար՝ Խաչիկ Երլմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8.00

Ս. Պատարագ ժամը՝ 10.00

Քարոզ՝ ժամը՝ 11.15

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան երախտագիտական զգացումներով եւ երկար տարիներու մաղթանքով 1000 Ֆ.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մեռելոցի առթիւ, Տիկին Կատար Պալեան Փարատեան ընտանիքի ողբացեալներու յիշատակին 100 Ֆ. կը նուիրէ Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Նոյն առթիւ, իր սիրելի ամուսնոյն՝ Սիրուն Պալեանի եւ տղրոջ՝ Յարութիւն Պալեանի յիշատակին 100 Ֆ. կը նուիրէ անոնց սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պ. Զատիկ Ասլանեան Տիկին՝ Աղաւնի Նատիրեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի 500 Ֆ. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

Հեղինակ՝

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Տաղկաճաղ «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներու

Առլէն Փափազեանի յիշատակին նուիրուած այս հատորը սիրով կը տրամադրուի բոլոր անոնց՝ որոնք զինքը ճանչցած ու սիրած են կամ պիտի ուզէին ծանօթանալ իրեն այս էջերով:

Սահմանափակ տպաքանակ

Փափաքողները կրնան անձամբ դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը կամ Հրանտ Սամուէլեան գրատունը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յակոբ Գրիգորի յիշատակին քոյրերն եւ եղբայրը՝ ու եղբօր կինը, Տիկիններ՝ Բեկա Օհանեան (Պուլկարիա), Ֆիմի Պարթեւեան, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Ճրճրեան 500 Ֆ. նուիրած են Նոր Կեսարիոյ բարգաւաճման համար, Հայրենակցական Միութեան:

×

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Սողոմոնեան եւ Քիւրքճեան ընտանիքէ 200 Ֆ. փոխան ծաղկեպսակի, Աղաւնի Նատիրեանի մահուան առթիւ:

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնը փոխան ծաղկեպսակի, Աղաւնի Նատիրեանի մահուան առթիւ, Սողոմոնեան եւ Քիւրքճեան ընտանիքէ 200 Ֆ.:

×

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. - Տիկին Գարակէօզեանէ եկեղեցւոյ պայծառութեան 150 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճէպէճեանէ, Պ. Արտաշէս Պըյըքլըեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի դպրոցի եւ եկեղեցւոյ 500 Ֆ.:

GRANDE SOIRÉE DANSANTE

au profit de la

MAISON de la CULTURE ARMÉNIENNE de DÉCINES

placée sous la *Présidence d'honneur*
de Monsieur ALAIN MANOUKIAN

SAMEDI 2 NOVEMBRE à partir de 21 heures
dans les salons rénovés du CASINO DE CHARBONNIERES
animée par
L'ORCHESTRE A N I de la M.C.A.D.
L'ORCHESTRE C L A U D E M A Z E T
AU PROGRAMME :
un CONCOURS de KOTCHARI (pour les groupes de 2 à 6 personnes)
un CONCOURS de ROCK
Attraction par le danseur ROBERT BAGHDASSARIAN
T O M B O L A

GROS LOT ... UN SEJOUR de 8 JOURS en Y O U G O S L A V I E
POUR 2 PERSONNES
(voyages en avion compris)
ET DE NOMBREUX LOTS DE VALEUR ...

Prix d'entrée : 70 Francs

Points de vente :
Maison de la Culture Arménienne de Décines
KRIK, 11 ave. Henri Barbusse - Villeurbanne
SUZANNE, 28 rue Bugeaud Lyon 6ème
Inscriptions au concours et réservation des tables avant le 31 octobre
à la MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 DECINES, tél. 78 49 42 97

RESTAURANT
PORTO-HYDRA
SPECIALITES d'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND
auront le plaisir de vous recevoir
dans leur nouvel établissement.

TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE
Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse
Réservation : 43. 21. 89. 60
Parking assuré Fermé le Lundi
(Ouvert toute la nuit)

GRAND DINER DANSANT

au profit de l'Ecole **SAINT MESROP** d'Alfortville

dans les salons rénovés de **l'Hôtel Méridien**
81, Bd. Gouvion Saint Cyr — 75017 PARIS

SAMEDI 16 Novembre à 20h00

La soirée sera animée par le dynamique orchestre arménien
GAIDZAKS

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian
Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille.
tél. 42. 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"